یادی مه‌ردان

به‌رگی دووه‌م

شێخه نه‌قشبه‌ندی یه‌کانی هه‌ورامان و
هه‌ندێ له‌ موریدو مه‌نسووبه‌ دیاره‌کانیان

مه‌لا عبدالکریمی مدرس

دایناوه

لە چاپکراوەکانی کۆڕی زانیاری عێراق
«دەستەی کورد»

یادی مەردان

بەرگی دووەم

شێخە نەقشبەندییەکانی هەورامان و
هەندێ لە موریدو مەنسووبە دیارەکانیان

مەلا عبدالکریمی مدرس

ئەندامی کارای کۆڕی زانیاری عیراق ـ دەستەی کورد
دایناوە

چاپخانەی کۆڕی زانیاری عێراق
بەغدا ـ ١٩٨٣

مدرس، عبدالکریم، ۱۲۸۳ ـ ۱۳۸٤.
یادی مەردان/عبدالکریمی مدرس. ـ ـ سنندج انتشارات کردستان، ۱۳۸۵.
۲ج.
ISBN: 964 - 7638 - 90 - 6 (دوره)
ISBN: 964 - 7638 - 88 - 4 (ج۱)
ISBN: 964 - 7638 - 89 - 2 (ج۲)
فهرستنویسی بر اساس اطلاعات فیپا.
مندرجات: ج. ۱. مەولانا خالیدی نەقشبەندی. ـ ج. ۲. شیخە نەقشبەندیەکانی هەورامان هەندی لە مورید و مەنسوویەکانیان.
۱. کردان ـ ـ سرگذشتنامه. ۲. شعر کردی ـ ـ مجموعه‌ها. ۳. نقشبندی، خالد. ۱۱۹۳؟ ـ ۱۲٤۲ق. ـ ـ سرگذشتنامه. الف. عنوان.
PIR۳۲۵٦/م۱۸۱الف٤ ۸فا۹
۱۳۸۵ /۲۱
کتابخانه ملی ایران.
۸٤ ـ ٤٦۸۹۳ م

یادی مەردان

✓ ناوی کتیب (نام کتاب):	یادی مەردان (بەرگی ۲)
✓ دانراوی (تألیف):	مەلا عبدالکریمی مدرس
✓ کەرەتی چاپ (نوبت چاپ):	یەکەم (اول): ۱۳۸۵
✓ ژمارەی چاپکراو (تیراژ):	۳۰۰۰ دەورەی دوو بەرگی (دورەی دو جلدی)
✓ ژمارەی لاپەرەو قوارە (تعداد صفحه و قطع):	۶۶۸ صفحەی وزیری (دو جلد ۱۳۲۴ صفحه)
✓ بلاوکەرەوە (ناشر):	بلاوکردنەوەی کوردستان (انتشارات کردستان)

انتشارات کردستان

سنندج، پاساژ عزتی ☎ ۲۲۶۵۳۸۲

شابك دوره: ۶ ــ ۹۰ - ۷۶۳۸ - ۹۶۴	ISBN: 964 - 7638 - 90 - 6
شابك ج اول: ۲ - ۸۹ - ۷۶۳۸ - ۹۶۴	ISBN: 964 - 7638 - 89 - 2

نرخی دەورەی دوو بەرگی: ۱۰۰۰۰ تمەن

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين • والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله وصحبه اجمعين ، واتباعه باحسان الى يوم الدين •

پاش ئەوەی بە یارمەتیی خودای میهرەبان یادنامەی تاقانەی ڕۆژگار حەزرەتی مەولانا خالیدی نەقشبەندیم نووسی[1] ، ئەمەوێ باسی یەکەمین خەلیفەی ناوداریشی بنووسم کە حەزرەتی شێخ عوثمان سیراجوددینی تەوێڵەیی‌یە لەگەڵ باسی هەندێ لە کوڕو کوڕەزا بەشانو شکۆکانیو هەندێ لە موریدو مەنسووبە ناودارەکانیان بۆئەوەی دڵو دەروونی ڕۆڵەکانی نیشتمان بە یادیان ڕووناك بکەمەوە •

ئەم باسەم کردووە بە دوو بەشەوە ، بەشی یەکەمی بە ناوونیشانی (شێخە نەقشبەندی‌یەکانی هەورامان)و بەشی دووەمیشی بە ناوونیشانی (هەندێ لە موریدو مەنسووبە دیارەکانی شێخە نەقشبەندی‌یەکانی هەورامان)•

---

(١) ئەم کتێبە بە ناوی (یادی مەردان . بەرگی یەکەم . مەولانا خالیدی نەقشبەندی) لە ساڵی ١٩٧٩دا لە چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد لە بەغدا ، بە ٦٥٦ لاپەڕە لەچاپدرا .

بەشی یەکەم

شێخە نەقشبەندی یەکانی هەورامان

یادی شێخ عوثمان سیراجوددین

لەدایکبوونی شێخ عوثمانو پشتو بنەچەی

شێخ عوثمان سالی ١١٩٥ی هیجرەت لە دێی (تەوێـلە) لە قـەزای هەڵەبجەی ئێستا لەدایکبووە• ئەم ذاتە بەپێی دەسنووسێکی شێخ موحەممەد بەهائوددینی کوڕی [٢] ، کوڕی خالید ئاغـای کوڕی عەبدوللا ئاغـای کوڕی سەیید موحەممەدی کوڕی سەیید دەروێشی کوڕی سەیید موشریفی کوڕی سەیید جومعەی کوڕی سەیید ظاهیر ناوێکە •

سەیید ظاهیری ناوبراو لە سەییدەکانی (نعیم)و لە نەوەی حـەزرەتی حوسەینی کوڕی حەزرەتی عەلییەو لە مەڵبەندی خۆیەوە کە لە دەوروپشتی بـەغدا بووە ، لەناو سەییدەکانی چیـای حیمریـن‌دا ، ڕووی‌کردووەتـە هەوراماناو لە دێی تەوێلە دامەزراوەو نەوەی لێ بووەتـەوە • ئەمانە لـە تەوێلە زۆر بە قەدرو حورمەت بوونو پاش چەند پشتێك بە ناوی (ئاغە)وە ناسراون •

دایکی شێخ عوثمان ناوی (حـەلیمە)و کچی (فەقێ ئەبووبـەکر)ی

---

(٢) شێخ بەهائوددین لە پشتی نامەیەك کە بو شێخ عومەر ضیائوددینی برای نووسیوە ، وای‌نووسیوە : الی عمر ابن عثمان ابن خالد ابن عبداللـه ابن السید محمد ابن السـید درویش ابن السـید مشرف ابن السـید جمعة ابن السید ظاهر .

تەوێلەیی‌یە کە بە (فەقێ هەی‌بەکر) ناسراوەو ئەچێتەوە سەر (فەقێ ئەحمەدی غەزاییی بەغدایی) • ئەم فەقێ ئەحمەدەیش هەر بە منالی بەغدای بەجێ‌هێشتووەو بۆ خوێندن ڕووی‌کردووەتە کوردستانو لە گەلێ مزگەوتدا خوێندوویە تا سەرەنجام لە تەوێلە سەقامگیر بووەو ژنی هێناوە • لەبەرئەوەی کە پیاوێکی زۆر چاكو لەخواترس بووەو گەلێ جار خۆی ونکردووەو پاش ماوەیەك هاتووەتەوە ، لە تەوێلە مەشهوور بووە بە (فەقێ ئەحمەدی غەزایی) بەوباوەڕە کەوا لە (رجال الغیب)ەو لە ماوەکانی ونبوونیا بۆ غەزا ئەچێ لەناو سوپای موسولمانانەدا •

بۆ پشتگیریی ناوونیشانی ئەم فەقێ ئەحمەدە ، سەیید عەبدولصەمەدی توداری کە یەکێك بووە لە مریدانی شێخ شەهابوددینی کاکۆزەکەریا ، لە کتێبی (نور الانوار)دا کە لە سالی ١٠٩٩ی هیجرەتدا بە فارسی دایناوە ، لە (قاموس الانساب)ی شێخ ڕەضا موعینوددینی کاکۆزەکریاییەوە ئەگێڕێتەوە ئەلێ : «فەقێ ئەحمەد ناوێکی کورتەبنە کە پێیان‌ئەوت (گردە)و بە عەرەبی قسەی ئەکرد ، هاتە قوتابخانەکەی ئێمە • خۆی لە سەییدەکانی بەغدا ئەدایە قەلەمو ئەیوت لە تەوەی شێخ عەبدولڕەئووفی کوڕی شێخ نیعمەتوللای وەلیم • ماوەیەك مایەوەو پاشان چوو بۆ تەوێلەی هەورامان • پاش ماوەیەك ناوبانگی دەرکرد بە (غەزایی) • ئیتر نازانم ژنی هێنا یا نە ؟ » • پاشان ئەلێ : «منیش ئەلێم بۆم دەرکەوت کە ژنی هێناوەو وەچەی لێ کەوتووەتەوەو هەر لەوێیش مردووە • وە لە سەفەری حیجازما کۆلیمەوە لەوە کە ئاخۆ ڕاستی ئەکرد یا نە ؟ وە زانیم کوڕی شێخ موحەممەدی کوڕی شێخ عەبدولئەحەدی کوڕی عەبدولواحیدی کوڕی مەحموودی کوڕی عەبدولصەمەدی کوڕی عەلیی کوڕی عەبدولڕەئووفی کوڕی شاه نیعمەتوللای وەلیی کوڕی شێخ زەکەریا کەمالوددینی کاکۆزەکەریایی‌یە ،

کەواتە سەییدی حەسەنی‌یە»[٣] • من خۆیشم دیومە لە پشتی کتێبێکی خوالێ‌خۆش‌بوو مامۆستا مەلا بەهائوددینی ئیمامی خانەقای بیارە بە خەتی مامۆستا مەلا بەهائوددین خۆی نەسەبی شێخ عوثمان سیراجوددین نووسرابوو هەر بەم‌جۆرە کە لەپێشەوە باسمان‌کردو ، لە داوێنیشییەوە نووسیبووی : «کتبت هذا النسب من خط شیخنا عمر ضیاءالدین قدس‌سره» واتە : ئەم نەسەبەم لەبەر خەتی شێخی خۆمان عومەر ضیائوددین (قدس سره) نووسیوەتەوە •

وا بەپێی ئەم سەرچاوانە دەرکەوت کە شێخ عوثمان سیراجوددین لە لاینی باوکیەوە لە سەییدەکانی نعێم‌و لە نەوەی حەزرەتی حوسەین‌و ، لە لاینی دایکیەوە لە سەییدەکانی شاذیلی‌و لە نەوەی حەزرەتی حەسەنە ، چونکە شێخەکانی کاکۆزەکەریا لە نەوەی ئەبولحەسەنی شاذیلین • ئەوەش بزانین کە نە شێخ عوثمان خۆی‌و نە کوڕەکانی لەناو خەلکدا باسی سەییدیەتیی خۆیانیان نەکردووەو هەر بە تەصەووفو تەریقەتەوە خەریك‌بوون •

خوێندنی شێخ عوثمان سیراجوددین

ئەم ذاتە بەپێی داب‌و نەریتی سەردەمی خۆی هەر لە منالی‌یەوە ، پاش فام‌کردنەوە ، نراوەتە بەر خوێندن‌و قورئانی پیرۆزی تەواوکردووەو چەند وردە کتێبێکی خوێندووەو ئەنجا بووە بە فەقێ‌و هەندێ کتێبی نەحوو سەرف‌و شەرعی خوێندووەو بۆ خوێندن زیاد لە دێی تەوێلە ، کە لەوێ نراوەتە بەر خوێندن ، چووەتە بیارەو خەرپانی‌و خورمالیش •

---

(٣) چمکێکی مێژووی هەورامان‌و مەریوان ، چەند لاپەڕەیەکە لە کتێبی (نور الانوار)ی سەیید عەبدولصەمەدی تووداری ، موحەممەدی مەلا کەریم وەری‌گێڕاوەتە سەر کوردی ، بەغدا ، ١٩٧٠ ، ل ٣١ . ئەسلە فارسی‌یەکەی ئەم کتێبەش لە کتێبخانەکەمانا هەیە .

له فەقێیەتیدا زۆریش بە خواپەرستییەوە خەریك بووەو نوێـژی سوننەتو شەونوێژی هەمیشە کردووەو هـەر لـە منالییـەوە سیمـای صالحانی گرتووە • ئارەزووی لە سۆفییەتیو سولووك بووەو لەسەر ئەم ئارەزووە لە دەوروبەری تەمەنی بیستو پێنج سالیدا چووە بۆ بەغداو لـە مەدرەسەی مزگەوتی حەزرەتی غـەوث (شێخ عەبدولقـادری گەیـلانی) دامەزراوە ، دەرزی عیلمو شەرعی خوێندووەو خەریکی ذیکرو فیـکرو خواپەرستییش بووە ، تا پاشان هەر لە بەغدا بە خزمەتی مەولانا خالیـدی نەقشبەندی گەیشتووەو تەریقەتی لەسەر دەستیدا وەرگرتووە • لەوکاتەدا، لە ڕووی فەقێیەتییەوە ، لە پلەی خوێندنی (سیوطی)و (فنّاری)دا بووە •

لە خوالێخۆشبوو شێخ عەلائوددینی عوثمانیم بیستووە ئەیفەرموو : خوێندنی باپیرم لە ماددەی سیوطی تێنەپەڕیوە • هـەروا لێـم بیستووە ئەیفەرموو : دانەیەك کتێبی (فرائض)م دیوە بە خەتی باپیرم نووسرابووەوە • لە جەنابی سەیید طاهیری هاشمی کوڕی سەیید قەیدەری سەییدوددەولەی خەلکی دەولەتاوایشم بیستووە کە شێخ عوثمان لەوکاتەدا کە لە مەدرەسەی حەزرەتی غەوث خوێندوویەتی شەرحی لە (رسالة الشاه صديق الهراتي في شرح الكلام القدسي) کردووە کە حەزرەتی غەوث دایناوەو ، ئەو شەرحە کە بە دەستنووسی شێخ عوثمان خۆیەتی ، لە کتێبخانەکەی ئەودایـەو شـێخ عوثمان لە داوێنی ئەو شەرحەوە نووسیویە : « كتبه عثمان بن خالد الطويلي الاصل في مدرسة الشيخ عبدالقادر الگيلاني قدس الله سره العزيز في سنة الفو مئتينو ستوعشرين من الهجرة في رجب سنة ١٢٢٦» • من خۆیشم نوسخەیەك ڕیسالەی وەضعو ئیستیعارەی دەستنووسی شێخ عوثمانم دیوە لای شێخ تۆفیقی کوڕی شێخ عەبدولڕەحمانی خەلکی (پشتە)ی ناوچـەی (تاوەگۆزی) لە قەزای هەلەبجـە ، بەلام لەبـیرمنەماوە لـە چسالێـکدا نووسیویەتەوە •

شێخ عوثمان سیراجوددین کە لە مەدرەسەی حەزرەتی غەوث فـەقێ بووە ، دوو هاوڕێی بووە کە ئەوانیش هەر لەوێ خوێندوویانە ، یەکێکیان مەلا ئەحمەد ناوێکی خەڵکی دێی (کۆلەسارە) لە ناوچەی (بێلەوار)ی سەر بە شارستانی سنەو ، ئەویشیان فەقێیەکی شـیعە کە خـۆی بـە سـوننی پیشان‌داوەو پێیان وتوە (فاضلی خەڵخالی) • مەلا ئەحمەد لەئەنجاما بووە بە خەلیفەی مەولانا خالیدو دەستی‌کردووە بە ئیرشاد • فاضلی خەڵخالی‌یش لەم‌بارەوە شتێکی دەسگیر بووەو پاشان گەڕاوەتەوە بۆ ئێرانو لە تاران نیشتەجێ بووە •

بۆ تەئکیدی ئەم قسەیە حاجی موحەممەدی سمێرانیی[٤] خەلیفـەی شێخ موحەممەد بەهائوددینی کوڕی شێخ عوثمان لە کتێبی (بارقات)[٥]دا نووسیویە : لە جەنابی سەیید موحیی‌ددینی کەلجینیـم بیست فەرمـووی جارێکیان لەگەڵ خێزائی ڕەضاقولی خانی ئەردەڵان لە سنەوە چووم بـۆ تاران ، چەند ڕۆژێ لە تاران ماینەوە ، لەوماوەیەدا خێزائی ڕەضاقولی خان سەری لە زانایەکی گەورە دا کە ناوی فاضلی خەڵخـالی بوو • لـە کاتی سەردانەکەدا فاضلی خەڵخالی پرسی : لە وڵاتی ئێـوە کێ بە خوانـاسی

---

(٤) سمێران : دێیەکە لە نزیکی سنە •

(٥) بارقات : کتێبێکە بە فارسی حاجی موحەممەدی جافی سمێرانیی کوڕی ڕۆستەم بەگی میراخوڕباشی دایناوە کە یەکێك بووە لە موریدانی شـێخ عوثمان سیراجوددینو خەلیفەی شێخ موحەممەد بەهائوددینی کـوڕی بووەو لە دێی سمێرانی نزیکی سنە دانیشتووە . ئەم کتێبە سەرانسەری باسی کەراماتی شێخ عوثمان سیراجوددینو شێخ موحەممەد بەهائوددینی کوڕیەتی . لەسەر ئەرکی حاجی مەحموود چەلەبی لە نەوەی عەبدولقادر دەبباغی هەولێری لە چاپخانەی نەجاحی بەغـدا لەچـاپ‌دراوە لەگـەڵ کتێبی (نظم المحاسن فی حسن شمائل حضرت رسول اکرم صلی اللـه علیه وسلم) کە شیعرە بە فارسیو هەر ئەو دایناوە . ئەم دوو کتێبـە پێکەوە ٤٧٩ لاپەڕەیـان گرتووەتـەوەو سـالی لەچاپدانیـان لەسـەر نەنووسراوە .

بەناووبانگە ؟ وەڵامیان دایەوە لە کوردستان پیاوێکی گەورە هەیە مەشهوورە بە شێخ عوثمان سیراجوددین‌و بۆیان باس‌کرد • جا فاضلی خەڵخاڵی وتی : وا دێتە بیرم کە من هاوڕێی ئەو ذاتە بووم لە مزگەوتی شێخ عەبدولقادری گەیلانی لە بەغداو لە یەك حوجرەدا لەگەڵ ئەوو مەلا ئەحمەدی کۆلەسارەیی پێکەوە ئەمانخوێندو هەر لەو سەردەمەدا نیشانەی پیرۆزی بە ناوچاویەوە دیاربوو و ئیمەیش بە پیاوێکی خاوەن هیمەتمان ئەهاتە پێش چاو •

تەریقەت‌وەرگرتنی شێخ عوثمان لەسەر دەستی مەولانا خالیددا لەبەغدا

شێخ عوثمان سیراجوددین خۆی گێڕاویەتەوە فەرموویەتی کە مەولانا تەشریفی هاتە بەغداو لە تەکیەی حەزرەتی غەوث جێگیر بوو ، چوومە خزمەتی‌و دەستم ماچ‌کردو بەخێرهاتنم لێ کرد • ئەویش ناسیمیەوە ، چونکە پێشتر کە لە خورماڵ‌و بیارە ئەمخوێند بە خزمەتی گەیشتبووم‌و ، ئەویش لە کاتی لاویدا چەند جارێ هاتبوو بۆ تەوێڵە • ئیتر گەلێ جار لە تەکیە ئەچوومە خزمەتی‌و بە چاوپێکەوتنی دڵشاد ئەبووم ، ئەویش زۆر دڵخۆشیی منی ئەدایەوەو بە میهرەبانی‌یەوە تەماشای ئەکردم •

پاش چەند ڕۆژێك جارێکی‌تر چوومەوە لای‌و نیازی دڵی خۆمم عەرزکردو تکام لێ کرد کە ئادابی تەریقەتم فێربکا • ئەویش بەلوتفەوە تکاکەی قوبووڵ کردم‌و ئادابی تەریقەتی نەقشبەندیی فێرکردم‌و نیشانی‌دام چۆن ویردو ذیکری خۆم بەجێ‌بێنم • بەم‌جۆرە لە پەرێشانی ڕزگاری کردم• منیش لەم‌شوێنەدا ئەڵێم بەپێی ئەوە کە ساڵی ١٢٢٦ی هیجرەت دەسنیشان‌کراوە کە مەولانا لەو ساڵەدا لە هیندوستانەوە گەڕاوەتەوە بۆ

سولەیمانیو هاتووەتە بەغداو لە تەکیەی حەزرەتی غەوث نیشتەجێ بووە ، دەرئەکەوێ کە شێخ عوثمانیش هەر لەو ساڵەدا بووە بە مریدی مەولانـاو ئەبێ کاتیش ئاخری ساڵ بووبێو تەمەنی شێخ عوثمان لەوکاتەدا (٣١) ساڵان بووبێ ٠

گەڕانەوەی شێخ عوثمان بۆ سولەیمانی لە خزمەتی مەولانادا

مەولانا لە دوادوایی ساڵی ١٢٢٦ یا سەرەتای ساڵی ١٢٢٧دا لە بەغداوە گەڕاوەتەوە بۆ سولەیمانی ، چونکە سەفەرەکەی بۆ بەغداو مانەوەی ئـەو ماوەیەی لەوێ بە فەرمانی شاه عەبدوڵڵای دیهلەویی مورشیدی بووە ٠

مەولانا کە دێتەوە بۆ سولەیمانی لە هەمان مزگەوتی خۆیدا دائەنیشێ کە کاتی خۆی مامۆستا بووە تیایاو دەرزی بە فەقێکانی وتوەتەوە کە مزگەوتی عەبدولڕەحمان پاشای بابانەو ئێستا بە مزگەوتی شێخ بابەعەلی بەناووبانگە ٠ مەولانا لەم مزگەوتەدا دەستئەکا بە ڕێنموونیی موسوڵمانان بەپێی دابو نەریتی تەریقەتی نەقشبەندی ٠ شێخ عوثمانیش لەمسەفەرەدا لە خزمەتیـا گەڕاوەتەوە بۆ سولەیمانیو دەستیکردووە بە سولووككردنو بەجێهێنانی ئادابی تەریقەتو مەولانایش زۆر چاودێریی کردووە ٠ شێخ عوثمان خۆی فەرموویەتی ئەوماوەیە کە لە سولەیمانی بووم لە عالەمی ذیکرو ڕابیطـەدا زۆر شتی سەیرم چاوپێئەکەوتو عەرزی مەولانام ئەکرد ، ئەویش بە لوتفی خۆی ڕێنموونیی ئەکردم تا ئەو دەورانەم تێپەڕاند ٠ بەکورتی شێخ عوثمان سیراجوددین لەوماوەیەدا وەکو موریدێکی بەسۆز خەریکی خواپەرستیو سولووك ئەبێو کەمو زۆر کاتی خۆی زایە ناکاو بە هەموو جۆرێ بە ئادابی تەصەوفەوە خەریك ئەبێو دوو ساڵی ١٢٢٧و ١٢٢٨ بەمجۆرە بەسەرئەبا تـا

ئەگاتە پایەی خەلافەت‌و مەولانا ئیجازەی خەلافەتی ئەداتێ • شێخ عوثمان یەکەمین کەسە کە مەولانا ئیجازەی خەلافەتی داوەتێ •

ئیبراهیم فەصیح حەیدەری لە کتێبی (المجد التالد ، فی مناقب مولانـا خالد)دا ئەڵێ : «لەناو ئەهلی بەغدادا شێخ عوبەیدوڵلای حەیدەری کە موفتیی بـەغدا بووەو ، لەناو خەڵکی شیمالی عێراقیشدا شێخ عوثمانی تەوێـڵەیی یەکەم خەلیفەی مەولانا بوون» • بەڵام من هێشتا بۆم ساغ نەبوەتەوە ئاخۆ شێخ عوثمان سیراجوددین کە لە ئاخری ساڵی ١٢٢٨دا ئیجازەی خەلافەتی لە مەولانا وەرگرتووە ، هەر لە سولەیمانی لێی وەرگرتووە ، یا لە بەغـدا ، پاش ئەوەی مەولانا بۆ یەکەمین‌جار کۆچی بۆ ئەوێ کردووە ، چونکە بەپێی ئەوەی لە شێخ عوثمان سیراجوددین خۆیەوە گێڕراوەتەوە ، مەعلوومە لـە تەمەنی ٣٣ ساڵاندا ئیجازەی خەلافەتی وەرگرتووەو ، وەك مەشهووریشـە لە ١١٩٥دا لەدایك‌بووەو ، بەم‌پێیە ٣٣ ساڵی‌یەکەی ڕێکەوتی ١٢٢٨ ئەکاو ، مەولانا لە ساڵی ١٢٢٨دا بۆ یەکەم‌جار لە سولەیمانی‌یەوە کۆچی‌کردووە بـۆ بەغداو شێخ عوثمانیشی لەگەڵ ڕۆیشتووە •

گەڕانەوەی دیسانەوەی شێخ عوثمان بۆ سولەیمانی لە خزمەتی مەولانـادا

مەولانا ، وەك لە بەرگی یەکەمی ئەم کتێبەدا باسمان‌کرد ، تا سـاڵی ١٢٣٠ لە بەغدا ئەمێنێتەوە ، پاشان لەسەر تکای مەحموود پاشای بابـان ئەگەڕێتەوە بۆ سولەیمانی‌و پاشا خانەقای گەورەی بۆ دروست‌ئەکا کە هەر لەوکاتەوە بە خانەقای مەولانا ناووبانگی دەرکردووەو ماڵ‌و مولکێـکی زۆری لەسەر وەقف ئەکاو زانایان‌و ئەهلی تەریقەت لـە هـەموولایەکەوە ڕووی تێ‌ئەکەن • شێخ عوثمانیش کە لەم‌وەختەدا خەلیفەیەکی بە پـایەو

مەقام بووە ، لە خزمەتی مەولانادا ئەگەڕێتەوە بۆ سولەیمانیو ، مەحموود پاشا ڕێزێکی زۆر لەمیش ئەگرێو زۆر جار لە مزگەوتی تایبەتیی ناو ماڵی خۆیا پێش نوێژیی پێ ئەکا • شێخ عوثمان هەروا لای مەولانایش زۆر بەڕێز بووەو مەولانا فەرمانی داوەتێ کە خەتمی تایبەتی دامەزرێنێو ئێــوارانو بەیانیان خەتم بکاو تەوەججوهـ لە مریدەکان بکا • هــەروا فەرمــانی بــە موریدەکانیشی داوە کە لــە حەڵقــەی خەتمی شــێخ عوثمانــدا دانیشن • لەماوەیەدا کەسانی پایەبڵندی وەك سەیید ئیسماعیلی داغستانیو مــەلا عەبدولحەکیمی کاشــغەریو شێخ موحەممەدی هەڵەبجــەییو کەســانیتر لەسەر دەستی شێخ عوثماندا سولوکیان کردووەو تەربیەتی سۆفیانەیــان وەرگرتووەو ، مەولانا تەنها چاودێرییەکی گشتیی کردوون •

گەڕانەوەی شێخ عوثمان بۆ هەورامان

پاش گەڕانەوەی مەولانا بۆ سولەیمانی بە ماوەی چەنــد ســاڵێك ، پیاوخراپانو فیتنەگێڕان ئاژاوەیەکی بۆ ئەنێنەوەو ئەویــش ــ وەك لــە بەرگی یەکەمی ئەم کتێبەدا بەدرێژی لێی دواین ــ لە ١٢٣٦ی هیجرەتــدا بۆ جاری دووهەم سولەیمانی بەجێدێڵێو لە ڕێگای قەرەداغەوە بەرەو بەغدا ئەکەوێتەڕێ • هەندێ لە مەنسووبەکــانیشی لەگەڵی ئەڕۆن بۆ بەغــداو هەندێکیان لە خانەقادا ئەمێننەوەو هەندێکیشیان بڵاوەی لێ ئەکەن • شێخ عوثمان سیراجوددینیش کە خەلیفەی فەرمانی ئیرشادکردن پێدراو بــووە ، ئەگەڕێتەوە بۆ هەورامانو لە تەوێڵە نیشتەجێ ئەبێتەوەو ، جاروباریش لــە بیارە دانیشتووە • هاوینانیش جار جار چووە بۆ سەرچاوەی ئــاوی دێی (کەیمنە)و هەندێ ساڵیش چووە بۆ سەرچاوەی (حــەوشو بەورانی) لــە هەورامانی ئەودیو (هەورامانی بەشی ئێران)و لە هەرکوێ بووبێ بە ئیرشادی

موسولمانانو ڕێنموونی‌یانەوە خەریك بووەو زانایانو طالیبانی سولووك لە هەموو لایەکەوە ڕوویان تێ‌کردووە •

نشیمەنی شێخ عوثمان سیراجوددین لە دێی تەوێڵە خانووی بنەماڵـەی خۆیان بووەو ، ئیرشادیشی لە مزگەوتی دێی تەوێڵە کردووە • لە بیارەیش لەو خانوانەدا دانیشتووە کە ئەکەونە پشت خانەقاوەو بە خانووی حەمەکەریمی شێخ ڕەشید ناسراونو ئێستا هیی ئەوەی شێخ ڕەشیدن •

لەو ماوەیەدا کە شێخ عوثمان لە هەورامان بووەو مەولانا لە بەغــدا بووەو تا چووە بۆ شام (١٢٣٦ ــ ١٢٣٨) ، شێخ عوثمان گەلێ سەفــەری بۆ دەورویەری هەورامان کردووە • یەکێ لەم سەفەرانەی بۆ سنە بووە • لەم سەفەرەدا ماوەیەك لە سنە ماوەتەوەو لەوێ ئیرشادی کردووەو گەلــێ مەلاو پیاوی موناسب تەریقەتیان لەسەر دەستیا وەرگرتووە وەك شــێخ شوکروڵڵای سنەیی‌و مەلا موحەممەد باقر کە پاشان بە شێخ موحەممەد باقر ناوی دەرکردووە •

وەك بۆم دەرکەوتووە هەر لەم‌ماوەیەدا شێخ عوثمان چەند جارێکیش بە خزمەتی مەولانا گەیشتوەتەوە • جارێك لە بەغداو دوو جار لە هەورامان کە مەولانا لە بەغداوە بۆ هاوینەخۆری چووە بۆ کوێستانەکانی هەورامان •

دەوری شێخ عوثمان سیراجوددین
پــاش کۆچ‌کردنی مەولانا بۆ شـــام

هەروەك چۆن پاش کۆچ‌کردنی مەولانا لە سولەیمانی‌یەوە بۆ بەغدا ، شێخ عوثمان سیراجوددین لە هەورامان بە ئیرشادکردنەوە خەریك بــووە ، هەروا پاش کۆچ‌کردنیشی لە بەغداوە بۆ شـــام لە ئیرشـــادکردنی خۆیــدا بەردەوام بووە • لە ناوچەی هەورامانو باباندا مەولانا خەلیفەیەکی لە شێخ

عوثمان شایاتترو لێهاتووتری نەبووە ، لەبەرئەوە لە هەموولایەکەوە خەڵك ڕوویان تێکردووەو هەمیشە خانەقای تەوێڵە پڕبووە لە موریدو مەنسووب کە لە زۆر لای کوردستانو وڵاتانی ئیسلامەوە هاتوون •

بەمجۆرە شێخ عوثمان لە ١٢٣٦ەوە کە مەولانا بەیەکجاری کۆچی‌کردووە بۆ بەغداو تا ١٢٨٣ کە خۆی کۆچی دوایی کردووە ـ دوو ساڵی نەبێ کە هاتووە بۆ سولەیمانی ـ لە هەورامان (تەوێڵەو بیارە) خەریکی ئیرشاد بووە•

هاتنی شێخ عوثمان بۆ خانەقای مەولانا لە سولەیمانی بە تکای ئەحمەد پاشای بابان بۆ ماوەیەك

لە بەرگی یەکەمی ئەم کتێبەدا باسمانکرد کەوا پاش کۆچ‌کردنی مەولانا بۆ بەغدا ، بە فەرمانی مەولانا خۆی ، شێخ عەبدوڵڵای هیراتی لەسەر خانەقای مەولانا دانیشتووە بۆ ئیرشادو شێخ مەحموود صاحێبی برای مەولانایشی لەگەڵ بووە • ئەم بارە بەمجۆرە ماوەتەوە تا مەولانا لە ١٢٤٢دا فەوتی کردووەو شێخ عەبدوڵڵای هیراتی بە وەسیەتی مەولانا چووە بۆ شام تا لە جێگەی ئەودا دانیشێو تەنها شێخ مەحموود صاحێب لەسەر خانەقا ماوەتەوە • ئەمیش پاش ماوەیێك سولەیمانیی بەجێهێشتووەو چووە بۆ شامو شێخ ئەحمەدی هەولیری‌یان لە شامەوە ناردوەتەوە بۆ سولەیمانی بۆسەر خانەقا • ئیتر وەزعەکە بەمجۆرە درێژەی کێشاوەو موریدو مەنسووبی نەقشبەندی هەموو تێکڕا لە خانەقادا پێکەوە خەتمیان کردووە تا کاتێ کە شێخ لوطفوڵڵا ناوو مەلا عوثمانی باڵخی کە لە موریدانی شێخ عوثمان بوون ئەڕۆن بۆ هەورامان بۆ سەرلێدانی شێخ • پاش گەڕانەوەیان ئیتر شێخ ئەحمەدی هەولێری ڕێگایان نادا لەناو خانەقای مەولانادا خەتم بکەن ، ئەوانیش ئەڕۆن لە مزگەوتی مەلا عوثمانی باڵخی خەتم ئەکەنو ئادابی

تەریقەت بەجێدێنن • شێخ ئەحمەدی هەولێری ئەمەیش بە بەربەرەکانێ دائەنێ بۆ خۆیو ئەچێ لای ئەحمەد پاشای کوڕی سولەیمان پاشان بابان شکاتیان لێ ئەکا • ئەحمەد پاشا لەمبارەوە نامەیەك بۆ شێخ عوثمان سیراجوددین ئەنووسێ بۆ تەوێڵە • شێخیش زۆر بە ناسکی وەڵامی نامەکەی ئەداتەوە • کە ئەحمەد پاشا نامەکە ئەخوێنێتەوە ، زۆر شادمان ئەبێو خۆشەویستیی شێخ عوثمان ئەچێتە دڵیەوەو ئارەزووی دێتە سەر ئەوە بنێرێ بەدوایا لە هەورامانەوە بیهێنێ بۆ سولەیمانیو لەسەر خانەقا داینێ •

پاش ئەمە زۆری پێناچێ سولەیمان پاشای باوکی ئەحمەد پاشا کۆچی دوایی ئەکاو ئەحمەد پاشای کوڕی لەجێی دائەنیشێ [٦] • ئەمجار ئەحمەد پاشا لەسەر ئارەزووەکەی خۆی بەدوای شێخ عوثماندا ئەنێرێو لە ساڵی ١٢٥٤دا لە هەورامانەوە ئەیهێنێ بۆ سولەیمانیو لەسەر خانەقای دائەنێ بۆ ئیرشادکردنی موسوڵمانان • کە شێخ ئەحمەدی هەولێری ئەمە ئەبینێو تێئەگا خەڵکی سولەیمانیش هەروەك ئەحمەد پاشا ئارەزوویان لەوەیە شێخ عوثمان بەسەر خانەقاوە بێ ، بێدەنگ هەموو کاروباری خانەقا ئەداتە دەستی شێخ عوثمان •

پاش دامەزرانی شێخ عوثمان لەسەر خانەقا خەڵکێکی لە جاران زۆرتر ڕووی تێئەکەنو وەختە بڵێین دەوری ئیرشادی مەولانا لە خانەقادا تازە ئەبێتەوە • عەبدوڵڵا پاشای مامی ئەحمەد پاشایش شێخ ئەحمەدی هەولێری

---

(٦) سولەیمان پاشا لە ساڵی ١٢٥٤ی هیجرەتدا کۆچی دوایی کردووە • نالی لە لاواندنەوەی سولەیمان پاشاو پیرۆزبایی لێکردنی ئەحمەد پاشای کوڕیدا قەسیدەیەکی هەیە بەمبەیتە دەستپێئەکا :

تا فەلەك دەورەی نەدا ـ صەد کەوکەبی ئاوا نەبوو ـ
کەوکەبەی میهری موبارەك طەلعەتی پەیدا نەبوو

شێخ مەعرووفی نۆدێیش هەر لەم ساڵەدا کۆچی دوایی کردووە •

ئەباتە زەردیاوای قەرەداغو خانەقایەکی لەوێ بۆ ئەکاتەوە دەستی تیا ئەکا بە ئیرشاد •

لەوماوەیەدا کە شێخ عوثمان لە خانەقا بووە جار جاریش سەر لە هەورامان ئەداتەوەو ماوەیەك لەو ناوانە ئەمێنیو یەکێ لە خەلیفەکانی لەجێی خۆی لە خانەقا بەجێئەهێڵێ • جارێ لەوجارانە مەلا حامیدی [٧] کوڕی مەلا عەلیی بیسارانی لەجێی خۆی دائەنێ کە پیاوێکی زاناو هوشیارو شارەزای ئوسوولی دینو تەریقەتو مەلایەکی باش بووەو بۆ کاروباری دنیای خانەقایش هەروا لێهاتوو بووە • ئەوکاتە ڕێکەوتی فەرمانڕەوایی عەبدوللا پاشای بابانی کردووەو سەردەمی ئەحمەد پاشا نەبوە • لەموەختەدا شێخ ئەحمەدی هەولێریو شێخ فەتاحی کوڕی حەمەخانی برای مەولانا کە لە پیاوماقوولانی بنەماڵەی مەولانا بووە ، بە بیانووی ئەوەوە کە گوایە شێخ عوثمان گەلێجار خانەقا بەجێئەهێڵێو ئەڕواتەوە بۆ هەورامانو خەلیفەیەکی خۆی لەجێی خۆی دائەنێو ڕەوایش نیيە تا خەلیفەی مەولانا وەستابێ کەسیتر سەرپەرشتیی کاروباری دینیو دنیایی خانەقا بکاو ، بە ڕەزامەندیی عەبدوللا پاشایش ، داوا لە مەلا حامید ئەکەن خانەقا بەجێبێڵێو ئەڵێن ئەبێ شێخ ئەحمەد بەسەر خانەقاوە بێ • شێخ فەتاحیش پێیئەڵێ ئیمڕۆ تەنها دووکەس لەجێی مەولانادا بە کاری ئیرشاد دێن شێخ طاهای شەمزینیو شێخ عوثمانی تەوێڵە ، بەڵام شێخ عوثمان زوو ئیجازەی خەلافەت ئەداو ئەمە ناشێ • بۆنموونە بیستوومە ئیجازەی خەلافەتی بە دوو منداڵی قەرەداغی داوە •

مەلا حامیدیش لە وەڵامی شێخ فەتاحا ئەڵێ : من لە جەنابی شێخ

---

(٧) ئەم مەلا حامیدە خۆی نووسیویە لەسەر ئامۆژگاریی شێخ موحەممەد صادقی مازیبنی ، لە دەوروبەری ١٢٥٠ی هیجرەتدا ، هاتووە بۆ خزمەتی شێخ عوثمان . پاشانیش باسی ئەمە ئەکەین .

عوثمانم بیستووه فەرموویەتی ئەوەندەی لێ ئەزانم کە حەزرەتی مەولانا خالید (قدس سره) لە چحاڵێکا ئیجازەی داوه بە من • ئەگەر بەهۆی بەرەکاتی ئەوەوە ڕۆژی صەد کەس بگەنە ئەو حاڵەتە ، من ئیجازەیان ئەدەمێ چونکە عومرێکی زۆرم لەم ڕێگادا لە خزمەتی مەولانادا بەسەربردووە • من ئەیشزانم کە مەبەستت لەو دوو منالە شێخ عەبدوللاو شێخ موحەممەدی کوڕانی شێخ عەبدوللەطیفی قەرەداغی‌یە (کە دوو گەنجی خوێندن تەواوکردووی لەخواترس‌و طەریقەت وەرگرتوو بوون) • من خۆم لەوێ بووم کە شێخ عوثمان ئیجازەی دانێ • نامەی بۆ شێخ ئەحمەدی هەولێری‌یش نووسی‌و بۆی نووسی وامان بە باش زانی ئەم دوو کوڕە ئیجازە بدەین‌و بی‌یان‌نێرینەوە بۆ خزمەتتان تا بەپێی فەرمانی ئێوە بجووڵێنەوە • حەزئەکەم ئێوەیش بۆ بەرەکەت ئیجازەیان بدەنێ تا سەرکەوتوو و خاوەن بەرەکەت بن • لەوکاتەیشەوە کە گەڕاونەتەوە بۆ قەرەداغ مل‌پێچی‌یان لە فەرمانی شێخ ئەحمەد نەکردووەو ، هەر بەهۆی ئەوەوە کە خەڵك ئەو دوو کوڕەیان خۆش‌ئەوێ‌و باوەڕیان پێ‌یان هەیە ، حەق وایە شێخ ئەحمەدیش زۆرتر چاودێری‌یان بکا ، نەك ببن بە مایەی دڵ‌ئێشانی ئەویش‌و جەنابیشتان • ئیتر پاش ئەم‌چەند قسەیە مەلا حامید خانەقا بەجێ‌دێڵێ‌و ئەگەڕێتەوە بۆ بیارە بۆ خزمەتی شێخ عوثمان‌و ڕووداوەکەی بۆ ئەگێڕێتەوە • شێخیش حاڵی ئەبێ کە دەور گۆڕاوەو دەوری حوکمداریی ئەحمەد پاشا نەماوەو ، مانەوەی لە سولەیمانی ئەبێ بە مایەی پەرێشانی‌و دڵ‌ئازاری‌و ، ئەمەیش لەگەڵ ناسکیی ئادابی طەریقەت ناگونجێ‌و ، بڕیارئەدا لە بیارە بمێنێتەوەو هەر لەوێ خەریکی ئیرشاد بێ • هەروایش ئەکاو ئیتر تا ئەوڕۆژەی کۆچی دوایی ئەکا بە ئیرشادکردن‌و ڕێ‌نموونیی موسوڵمانان‌و خزمەت‌کردنیانەوە خەریك ئەبێ‌و طالیبانی زۆری طەریقەت لە هەموولایەکەوە لێی گرد ئەبنەوەو بە بەرەکەتی ئەو گەلێ پیاوی خاوەن پایە پێ‌ئەگەن •

ناوی هەندێ لە خەلیفەکانی شێخ عوثمان سیراجوددین

بەداخەوە ئاگاداری‌یەکی باشمان لەبارەی دەوری ئیرشادو ناوو مێژووی ژیانی خەلیفەکانی شێخ عوثمان سیراجوددینەوە بەدەستەوە نی‌یە ، بۆیە بە ناچاری بەوەندە دەس‌بەردار ئەبین کە ناوی ئەوانەیان بنووسین ناویان لە بەردەستمانایە :

١ ـ شێخ عەلیی تەوێڵەیی •
٢ ـ شێخ عەلیی سەرگەتی •
٣ ـ شێخ عەبدولکەریمی سەرگەتی •
٤ ـ مەلا حامیدی مەلا عەلیی بێسارانی (کاتبی شێخ) •
٥ ـ مەلا موحەممەدی هانەدنی (هانەدنی لای سەرگەت) •
٦ ـ شێخ موحەممەدی کوڕی شێخ وەیسی بەرزنجەیی •
٧ ـ شێخ حوسەینی هەورامی •
٨ ـ سەیید حامیدی هەورامی •
٩ ـ مەلا صەدروددینی ڕوواری •
١٠ـ سەیید قوطبوددینی کەلجینی •
١١ـ سەیید موحەممەد ئەمینی کوڕی سەیید قوطبوددینی کەلجینی •
١٢ـ شێخ ئیسماعیلی هەجیجی •
١٣ـ حاجی مەلا ئەحمەدی تۆتشەیی کوڕی مەلا عەبدولڕەحمانی تۆتشەیی موفتیی سولەیمانی •
١٤ـ مەلا موحەممەد ئەمینی تۆتشەیی •
١٥ـ مەلا مەحموودی دشەیی باوکی مەلا عەبدوللای موفتیی سنە•
١٦ـ سەیید شەهابوددینی طاڵشی دانیشتووی دشە •
١٧ـ مەلا ئیبراهیمی جوانڕۆیی •
١٨ـ مەلا حەسەنی جوانڕۆیی •

١٩ــ مەلا فەتحوللای کوڕی مەلا شەریفی جوائڕۆیی کە لە ڕێژاوی لای زەهاو بووە •
٢٠ــ سەیید قانوونی خانەگایی •
٢١ــ سەیید عەبدولحەکیمی خانەگایی •
٢٢ــ سەیید بایەزیدی خانەگایی •
٢٣ــ سەیید عەبدولڕەحمانی خانەگایی •
٢٤ــ سەیید شاکەرەمی تاوەگۆزی •
٢٥ــ سەیید عەبدولڕەحیمی تاوەگۆزی (مەولەوی) •
٢٦ــ شێخ یەعقووب بەگی کوڕی عەبدوللا بەگی شەرەفبەیانی •
٢٧ــ شێخ موحەممەدە کوردە •
٢٨ــ سەیید عەبدولقادری مەشهوور بە خەلیفە قادر •
٢٩ــ مەلا عەبدوللای چۆڕی •
٣٠ــ شێخ حەمە صادق وەزیری دانیشتووی سەولاوا •
٣١ــ سەیید قاسمی نگلی •
٣٢ــ شێخ حوسەینی باقلاوایی •
٣٣ــ مەلا موصطەفای کەلاتی •
٣٤ــ شێخ حەمە صادقی مازیبن •
٣٥ــ مەلا قاسمی پایگەلانی •
٣٦ــ مەلا مووسای پایگەلانی •
٣٧ــ مەلا حەیدەری ئەوێهەنگی •
٣٨ــ مەلا عەبدولکەریمی ئەوێهەنگی •
٣٩ــ شێخ شوکروللای سنەیی •
٤٠ــ شێخ موحەممەد باقری سنەیی •
٤١ــ مەلا مەحموودی سنەیی •

٤٢ـ شێخ موحەممەدی سمێرانی •
٤٣ـ مەلا موصطەفای شیعری •
٤٤ـ شێخ موصطەفای سەقزی •
٤٥ـ سەیید عەبدولکەریمی موکریانیی مەشهوور بە سەیید زەینەڵ •
٤٦ـ مەلا موحەممەدی هەوشاری •
٤٧ـ مەلا یۆسفی پالآوایی مەشهوور بە شێخی بورهان •
٤٨ـ مەلا موحەممەدی بانەیی •
٤٩ـ شێخ فەتاحی شلێری کە لە بالیکەدەر ئیرشادی کردووە •
٥٠ـ مەلا عەبدولکەریمی هەڵەبجەیی •
٥١ـ شێخ سولەیمانی چنارەیی •
٥٢ـ شێخ ئیسماعیلی سۆلەییی بەرزنجەیی •
٥٣ـ شێخ موحەممەدی قەرەداغی لە نەوەی شێخ حەسەنی گلەزەردەو دانیشتووی دێی چەمی سمۆر •
٥٤ـ شێخ عەبدوڵلای قوطب کوڕی شێخ لەطیفی قەرەداغی •
٥٥ـ شێخ موحەممەدی برای شێخ عەبدوڵلای قوطب •
٥٦ـ شێخ عەبدولڕەحمانی ئیبنولخەیاطی قەرەداغی •
٥٧ـ سەیید موحەممەد ئەمینی زەوێمەریی قەرەداغی •
٥٨ـ شێخ موصطەفای کوڕی شێخ حەمەعەلیی نەوتیی قەرەداغی •
٥٩ـ شێخ عەبدولڕەحمانی کوڕی موحەممەد بەگی مەولان بەگ کە زوو موریدی شێخ عەبدوڵلای قوطب بووەو لە خزمەتی شێخ عوثمان سیراجوددیندا تەواوی کردووە •
٦٠ـ مەلا عوثمانی باڵەخی •
٦١ـ مەلا عوثمانی کوڕی حاجی ئیسماعیلی کانیکەوەیی •
٦٢ـ مەلا موحەممەدی کوڕی مەلا خدری سولەیمانەیی •

٦٣ـ شێخ حوسەینی کوڕی ئەوڕەحمان بەگی خەزنەدار •
٦٤ـ شێخ حەمەصالحی کوڕی ئەوڕەحمان بەگی خەزنەدار •
٦٥ـ مەلا عومەری جلەمۆردی •
٦٦ـ شێخ حەسەنی کەرکووکی •
٦٧ـ شێخ جەوادی کەرکووکی •
٦٨ـ مەلا عومەری عومەرگومبەدی •
٦٩ـ مەلا ئیبراهیمی کۆیسنجقی •
٧٠ـ مەلا موحەممەد ئەمینی کۆیسنجقی •
٧١ـ مەلا موصطەفا کە لە کۆیسنجق ئیرشادی کردووە •
٧٢ـ مەلا موصطەفای بلباس •
٧٣ـ مەلا ئەحمەدی شاوری •
٧٤ـ مەلا وەیسی •
٧٥ـ مەلا شێخ نەبیی ماویلی •
٧٦ـ مەلا طاهای باڵەکی •
٧٧ـ مەلا مەحموودی ڕەواندزی •
٧٨ـ مەلا موحەممەد کە پێشان موریدی شێخ نەبی بووە •
٧٩ـ مەلا عەلیی بێتواتەیی •
٨٠ـ شێخ عەلیی بالیسانی •
٨١ـ مەلا ئەبووبەکری هەولێری •
٨٢ـ مەلا موحەممەدی هەولێریی مەشهوور بە شێخی چۆلی •
٨٣ـ سەیید حوسەین ئەفەندیی ئەستەمووڵی •
٨٤ـ عەلی ئەفەندیی حاکمزادەی ئینطاکییە •
٨٥ـ مەلا موحەممەدی خەڵکی سعرت •
٨٦ـ مەلا موحەممەدی قورەیشیی دیاربەکری •

ئەم خەلیفانەی شێخ عوثمان سیراجوددین ئەوانەن کە مەلا حـامیدی مەلا عەلیی بێسارانیی کاتبی شێخ لە کتێبی (ریاض المشتاقین)دا[8] نـاوی نووسیون ، کە زیاتر ئیجازەنامەی خەلافەتیش هەر ئەم ئەینووسی‌یـەوە • بەڵام من باوەڕم وایە مەلا حامید تەنها ناوی ئەوانەی لەو کتێبەیدا نووسیوە کە لە کاتی دانانی کتێبەکەدا خەلیفە بوون ، ئەگینا شێخ عوثمـان گەلـێ خەلیفەی‌تریشی بووە • بونموونە من خۆم خەلافەت‌نامەی شێخ عەبدولهادیی تاڵشیم دیوە کەچی ناویشی لە (ریاض المشتاقین)دا نی‌یە • هەروا شـێخ خضری باوکی شێخ جواد لە گەڕەکی ئیمام قـاسمی کەرکوك خەلیفـەی شێخ بووە • مەلا عومەری کوڕی مەلا عەبدوڵلای کوڕی مەلا ئیبراهیمی عومەرگومبەتی[9]و شێخ عەبدولکەریمی دەگاشێخانی لای بیارەو شێـخ

---

(٨) مەلا حامید ئەم کتێبەی بۆ بـاسی مەولانـا خـالیدو شـێخ عوثمـان سیراجوددین‌و شێخ موحەممەد بەهائوددین‌و براکانی داناوە . هێشتـا لەچاپ‌نەدراوە . دانەیەکی لە کتێبخـانەی شێخ موحەممـەد ئەمیـنی کاکەشێخ (کاردۆخی)دا هەیە وێنەیەکیشی بـە فۆتۆکۆپی لای منـە . کتێبەکە ٤٣٠ لاپەڕەیە .

(٩) ئەم مەلا عومەرە کوڕی مەلا عەبدوڵلای کوڕی مەلا ئیبراهیم‌و برازای مەلا ئەحمەدی عومەرگومبەتی‌یە کە بە فاضلی دەربەندی بەناووبانگ بووەو لەگەڵ موفتیی زەهاوی موناظەرەی توندی بووە . لەقەبی دەربەنـدیی لەسەرئەوە هەلگرتووە کە وەختی خۆی لە ناودەربەندی کرماشانـەوە کۆچیان کردووەو لە کوردستانی عێراق نیشتەجێ بوون . مەلا ئەحمەدی فاضلی دەربەندیی مامی لەگەڵ مـوفتیی زەهـاوی پێـکەوە لای مـەلا عەبدولڕەحمانی ڕۆژبەیانی خوێندوویانەو ئیجازەیان لەو وەرگرتووە . ئیجازەی ڕیوایەتی صەحیحەینی بوخاری‌و موسلیم‌و عیلمەکانی‌تری لـە مەلا یەحیای مزووری‌یش وەرگرتووە . ئەمەش صوورەتی ئیجازەنامەکەی:

« بسم الله الرحمـن الرحيم .

الحمد لله رب العالمين . والصلوة والسلام على سيد المرسـلين محمد وآله وصحبه اجمعين . اما بعد ، فانى اجزت ولدي القلبي المـلا احمد ابن الحاج ابراهيم العمرگنبدى بان يروى عنى صحيحى البخارى

=

عەلیی بیارەیی‌و خەلیفە حەمەمرادی باوکی شێخ حەمەئەمینی سەرگەتی‌و شێخ عەبدوڵلای دەیمەیەوی‌و حاجی عیوەضی پاوەیی‌و مەلا عەبدولباقیی پاوەیی‌و شێخ سولەیمانی کەیمنەیی‌یش هەروا خەلیفەی شێخ عوثمان بوون‌و ناویشیان لە کتێبەکەی مەلا حامیددا نی‌یە ، جا یا پاش دانانی (ریاض المشتاقین) ئەمانە بوون بەخەلیفە ، یا لە کتێبێکی‌تریدا ناوی نووسیون‌و بەرچاوی ئێمە نەکەوتووە •

شێخ عوثمان سیراجوددین گەلێ مەنسووبی خاوەن پایەیشی بووە کە نەبوون بە خەلیفە وەك :

١ ـ شێخ شەریفی پەنجەیی •
٢ ـ شێخ عەلیی کوڕی شێخ سەعدوڵلا •
٣ ـ سەیید هیدایەت •
٤ ـ شێخ حەمەسەعید •
٥ ـ ئەحمەد پریسی •
٦ ـ شێخ عەبدوڵلای مرادوەیسی شەمێرانی •
٧ ـ شێخ حەمەسەعیدی هەڵەبجەیی •
٨ ـ مەلا ئەحمەدی ڕەواندزی •
٩ ـ مەلا صالحی سنەیی •
١٠ـ شێخ موحەممەدی فیراقی •

=

ومسلم وباقی کتب الحدیث وکذلك کتب الفقه علی سائر العلوم ، کما اجازنی مشایخی الاعلام . وانا الحقیر یحیی بن خالد الکردی المزوری عفا الله تعالی عنهما . سنة ١٢٤٥ الف ومئتین وخمس واربعین هجریة . (توکل یحیی علی ربه) » . [ئەم ڕستەی دوایی‌یە نەخشی مۆرەکەیەتی]. ئەم مەلا عومەرە مامی مەلا عومەری عومەرگومبەتیی خەتیب‌و پێش‌نوێژی مزگەوتی ئیمام قاسمی کەرکوکە کە تا ئەم چەند ساڵی دوایی‌یە مابوو.

١١ــ مەلا مەحموودی تەوێڵەیی •
١٢ــ شێخ حوسەینی پشتکێوی [١٠] •
١٣ــ شێخ ئەحمەدی زەهاوی •
١٤ــ شێخ موحەممەدی هاروونی •
١٥ــ ئەحمەد پاشای بابان •
١٦ــ ئەحمەد بەگی وەلەد بەگ •
١٧ــ مەلا داوودی دشەیی •
١٨ــ شێخ عومەری خەلیفە [١١] •
١٩ــ مەلا ئەحمەدی کانی هەمزە •
٢٠ــ مەلا مەحموودی ولووبە •
٢١ــ ڕەضاقولی خانی حاکمی سنە •
٢٢ــ شێخ موحەممەدی کەمانگر •
٢٣ــ سەیید موحەممەدی خانەگایی •
٢٤ــ ئاغا فەتاحی میرزا فەرەجوڵڵای وەزیر •
٢٥ــ موحەممەد بەگی ئەحمەد بەگ •
٢٦ــ عەلی ئەفەندیی موفتیی ئینطاکییە •
٢٧ــ عەزیز بەگی حوسەین بەگ •
٢٨ــ مەلا مەعرووفی مەندەلاوی •
٢٩ــ فەقێ مەحموودی سابوونچی •

---

(١٠) ئەم شێخ حوسەینە کە خەڵکی پشتکێوی هۆرینو شێخان بووە ، باوکی حاجی شێخ عارفی قزلڕەباتە . وەختێ خۆی لە ناوچەی هۆرینو شێخان دانیشتوون ، پاشان شێخ عومەر ضیائوددین ناردوویە بۆ هەرگێنەی لای پێنجوێنو لەوێ کۆچی دوایی کردووە .

(١١) ئەم شێخ عومەرە لە مەردۆخەیییەکانی قەرەداغەو بە شێخ هۆمەر بەناووبانگ بووە .

٣٠ــ حەمەصادق خانی حاکمی جوانڕۆ •
٣١ــ ئەحمەد قارەمان •
٣٢ــ میرزا ئەکبەری سنەیی •
٣٣ــ مەلا صالحی سنەیی •

دارایی‌و باری گوزەرانی شێخ عوثمان سیراجوددین

وەك بە بەڵگەو نیشانەدا دەرئەکەوی شێخ عوثمان سیراجوددین زۆر لە دنیاو پێوەند بە دنیاوە دوور بووەو ، لەگەڵ ئەو تەمەنە درێــژەدا کــە ڕای‌بواردووە کە ٨٨ ساڵ بووە نەمبیستووە مەراقی دنیاو دارایی پێکەوەنانی بووبێ • لە دواساڵەکانی ژیانیا لەو باخچەیــەدا کە ئەکەوێتــە داوێنی دێی تەوێڵەوەو بە میرات لە باوکیەوە بــۆی ماوەتــەوە خانەقــایەکی ســادەی دروست‌کردووە • پاش وەفاتی خۆیشی شێخ موحەممەد بەهائوددینی کوڕی چەند هۆدەی یەلـﮔقات‌و دووقاتی بەدەوریدا دروست‌کردووە • لەوە بەولاوە نەمبیستووە لە تەوێڵە موڵك‌و ماڵێکی بووبێ • بەڵێ لە چەمی هانەگەرمەڵە لە ژوور دێی بیارەوە دوو باخی بووە ، یەکەم بــاخی (لاڕووە) کە ئێستــا وەقفەو هیی خانەقای بیارەیەو ، دووهەم بــاخی (ســۆسێ) کە بــە میرات کەوتووەتە دەستی شێخ مەعرووفی کوڕی‌و میراتگرانی ئەویش فرۆشتوویانە بە هانەگەرمەڵەیی • لە بیارەیش باخی (ملەگای چنار)و (باخی قادر ئاغا)ی بووە • باخی ملەگای چناری وەقف‌کردووەو ئێستایش هەروا وەقفە • باخی قادر ئاغایش بە میرات کەوتووەتە دەستی حــاجی شــێخ عەبدولڕەحمــانی کوڕی‌و لەویشەوە بۆ شێخ تاجوددینی کوڕی ماوەتەوەو ئەویش فرۆشتوویە بە شێخ نەجموددین •

شێخ عوثمان سیراجوددین زۆر قــانیع‌و زاهیدو دەســت لــە دنیــا

داشۆردوو بووە • تەنانەت ئەڵێن کە کەرەستەی چایی لێنانی وەك قۆریو سەماوەرو پیاڵەو ژێرپیاڵەی دیوە توورە بووەو بە هەورامی‌یانە وتوویە «لاش‌بەردێ • ئینە ئەسبابو فیرعەونیا» واتە : لای‌بەرن ، ئەم شتانە کەل‌وپەلی فیرعەونن ، واتە ئەبن بە هۆی فیزو دەمارو خوا لەبیرچوونەوەو دنیاپەرستی •

هەروەها بیستوومە بینا لەسەر دۆستایەتیی ناوبەینی شێخ عوثمان سیراجوددین‌و شێخ عەبدولرەحمانی تاڵەبانیی مەشهوور بە (خالیص) ، شێخ عوثمان ، شێخ عومەری کوڕی ئەنێرێ بۆ تەکیەی تاڵەبانی لە کەرکووك کە لەوێ لەگەڵ شێخ عەلیی کوڕی شێخ عەبدولرەحماندا پێکەوە بخوێنن • پاش ماوەیەك شێخ عوثمان چاوی بە دەروێشێکی شێخ عەبدولرەحمان ئەکەوێ کە لە کەرکووکەوە گەڕاوەتەوە پرسیاری لێ ئەکا : عومەری کوڕم چۆن بوو ؟ ئەویش ئەڵێ : زۆر چاك بوو ، بەیانی‌و ئێوارە لە ماڵی شێخەوە بە سینی خواردنی چاك بۆ ئەوو شێخ عەلیی کوڕی شێخ دێ • کە شێخ عوثمان ئەمە ئەبیسێ پەلەپەل نامەیەك بۆ شێخ عەبدولرەحمان ئەنێرێ تکای لێ ئەکا زووبەزوو عومەری کوڕی بۆ بنێرێتەوە با لە قەناعەت‌کردن‌و قنیات‌کردن بە تووە ڕەقەی هەورامان نەکەوێ •

بەکورتی ، خانەدانی شێخ عوثمانی تەوێڵە وەختی خۆی لەسەر چوار بناغە دامەزراوە : یەکەم ــ شوێن‌کەوتنی شەرع‌و لانەدان لە ڕێبازی ئایین• دووهەم ــ لانەدان لە ڕێگای زوهدو قەناعەت‌و نەکەوتنە دوای ڕابواردن‌و ئارەزووبازی • سێهەم ــ تێکەڵ‌نەبوون بەوکەسانەی کە خاوەنی دنیان چ بە ئیدارەو چ بە دارایی • چوارەم ــ فەرامۆشی نەکردن لە خزمەتی دڵدا •

سەفەرەکانی شێخ عوثمان سیراجوددین

وەکوو لە کتێبی (بارقات)ی شێخ موحەممەدی سمێرانیو (ریاض المشتاقین)ی مەلاحامیدی کاتبی شێخەوە دەرئەکەوێو لە پیاوانی باوەڕپێکراویشەوە بیسراوە ، شێخ عوسمان سیراجوددین لە سەردەمی خەلیفەییو لە سەردەمی ئیرشادی سەربەخۆیدا چەند سەفەری کردووە :

یەکەم ــ کاتێ کە مەولانا لە بەغدا بووەو شێخ عوثمان لە هەورامان ، شێخ سەفەرێکی سنەی کردووەو ماوەیەك لەوێ ماوەتەوە ئیرشادی کردووە.

دووهەم ــ سەفەری بۆ بەغدا بۆ خزمەتی مەولانا بەهۆی شکاتی حاجی سەیید موحەممەد ناوی خەلیفەی مەولاناوە لەوە کە شێخ عوثمان ئیجازەی خەلافەتی بە مەلا ئەحمەدی کۆلەسارەیی داوەو گوایە مەلا ئەحمەد شایانی خەلافەت نییە .

سێهەم ــ سەفەری بۆ سنە بۆ ئاشتکردنەوەو دڵدانەوەی حاجی سەیید موحەممەد ، بەپێی فەرمانی مەولانا .

چوارەم ــ سەفەری بۆ کۆیسنجق ، کاتێ کە دانیشتووی خانەقای مەولانا بووە لە سولەیمانی ، لە سەردەمی ئەحمەد پاشای بابانا ، بۆ چاوپێکەوتنی والی کە لەوێ بووە ، بەداوای ئەحمەد پاشا .

پێنجەم ــ سەفەری لە هەورامانەوە بۆ سولەیمانی پاش تێکچوونی بابانەکان بۆ چاوپێکەوتنی موحەممەد مونیب پاشای موتەصەڕیفی سولەیمانی.

شەشەم ــ سەفەری بۆ ڕەوانسەر بۆ چاوپێکەوتنی موحەممەد صادق خانی ئەردەلانی کە فەرمانڕەوای ئەو ناوە بووە .

حەوتەم ــ سەفەری بۆ دەگاشێخانی مەریوان بۆ لای ئەمانوڵڵا خانی دووهەم کە مەشهوور بووە بە غوڵام شا خان بۆ تکای ئەوە کە سوپا

ئەهێنێتە سەر حەسەن سولطانی هەورامی ، بەڵام ئەمانوڵڵا خان تـــکاکەی ناگرێ‌و شێخ بە دڵگرانی ئەگەڕێتەوە • ئەم ئەمانوڵڵا خانە پاشان لــەگەڵ مەلا ئەحمەدی شێخولئیسلامدا دێ بۆ بیــارە بۆ زیــارەتی شـــێخ‌و بـــۆ دڵدانەوەی لەسەر دڵگیر بوونی ، بەڵام شێخ موبالاتێکی ئەوتۆی پێ‌ناکاو بەپێچەوانەوە قەدرو حورمەتێکی زۆری شێخولئیسلام ئەگرێ •

خێزان‌و منداڵەکانی شێخ عوثمان سیراجوددین

شێخ عوثمان سیراجوددین پاش ئەوەی بووە بە خەلیفەی مەولانــا ، لە تەمەنی ٣٣ ساڵیدا یەکەم ژنی هێناوە • حاجی شێخ موحەممەدی سمێرانی لە کتێبی (بارقات)دا نووسیویە شێخ لە سەرەتای ماڵداری‌یەوە تا کــۆچی دوایی کردووە ١٨ ژنی هێناوە • ئێمە لێرەدا ئەوەندەی کە بۆمــان ســاغ بووبێتەوە ناوی ئەم حەرەمانەی ئەنووسین • هەروەها ناوی هەموو کــوڕو کچەکانیشی ئەنووسین‌و هەرکەسێ هەڵەیەك یا ناتەواوی‌یەکی تیا بەدی ئەکا سوپاسی ئەکەین ئــەگەر ئاگادارمــان بــکاو هەڵەکەمــان بۆ ڕاســتو ، ناتەواوی‌یەکەمان بۆ پڕ بکاتەوە •

خێزانی یەکەمی خاتوو تلێخانی کچی عەبدوڵڵا بەگی شەرەفبەیــانی‌و خوشکی یەعقووب بەگ بووە کە یەکێکە لە خەلیفەکانی •

خێزانی دووهەمی خاتوو پەریخانی کچی زەکەریا ناوی تەوێــڵەیی‌یە • لەم ژنە کوڕێك‌و سێ کچی بووە • کوڕەکە ناوی عەبدولحەکیم بووەو پێش بــالغ‌بوون مردووە • کچەکانیش عایشەو عاصمەو فاطمە بوون •

خێزانی سێهەمی نووری‌جان لە سەییدەکانی بەلەبزانی ئەوبەری سیروان بووە • ئەوەی من بیزانم لەم ژنەی کوڕێکی بووە نــاوی مەعرووف بووەو گەورە بووەو ژنی هێناوەو کوڕێکیشی بووە ناوی شێخ قادر بووە ، بەڵام

هەر لە سەردەمی ژیانی شێخ خۆیدا مردووەو لە قەبرستانی دێی تەوێـلە کە بە قەبرستانی (بابا سەرهەنگ) بەناووبانگە نێژراوە • نەوەی شێخ قـادر ئێستا لە بیارە هەن •

خێزانی چوارەمی خاتوو خورشـیدە کە لـە بەگزادەکانی مـاوەتی چوارتایە • لەم خێزانەی شێخ موحەممـەد بەهـائوددین و شـێخ عومـەر ضیائوددین و چەند کچێکیشی بووە •

خێزانی پێنجەمی وا مەشهوورە برازای مەولانا بووە • لەم خێزانـەی شێخ عەبدولڕەحمان و کچێکی توحفە ناوی بووە •

خێزانی شەشەمی نوور شەرەف خانمی کچی موحەممەد ئاغایە کە لـە ئاغەواتی پژدەرە • لەم خێزانەی کوڕێکی بووە ناوی شێخ ئەحمەد بووە •

خێزانی حەوتەمی جانێ خانمە کە لە بەگزادەکانی سنەیە • برایـەکی بووە ناوی میرزا عەبدولعەظیم بووە ، حاجی شێخ موحەممەدی سمێرانی لە (بارقات)دا باسی ئەکا •

لەبارەی خێزانەکانی تریەوە هیچ مەعلوومات‌ێکم دەسگیر نەبوە •

ناوی کوڕەکانیشی ئەمانەن لەگەڵ سـاڵی هاتنەدنیـاو کۆچکردنـی ئەوانەیاندا بیزانم :

١ ـ عەبدولحەکیم •
٢ ـ مەعرووف (١٢٥١ ـ ١٢٧٧) •
٣ ـ موحەممەد بەهائوددین (١٢٥٢ ـ ١٢٩٨) •
٤ ـ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا (١٢٥٣ ـ ١٢٨٥) •
٥ ـ عومەر ضیائوددین (١٢٥٥ ـ ١٣١٨) •
٦ ـ ئەحمەد شەمسوددین (١٢٦٦ ـ ١٣٠٧) •

پاشان بەدرێژی باسی ئەم کوڕانە ئەکەین •

لەبارەی کچەکانیشیەوە ، پاش لێکۆلینەوەو پرسیار لە گەلێ کەسی شارەزا لەم بنەماڵەیەو لە خەڵکی تەوێڵە ، ناوی شازدە لە کچەکانی شێخم بۆ ساغبووەوە ، وا لێرەدا ئەیانووسم :

١ ــ عایشە ، شووی بە مەلا نەذیری تەوێڵەیی کردووە •

٢ ــ فاطمە ، شووی بە وەستا هۆمەری تەوێڵەیی‌و پاش ئەو شووی بە وەستا عوثمان کردووە •

٣ ــ خەدیجە ، شووی بە شێخ عەلیی سەرگەتی کردووە •

٤ ــ لالێ ، شووی بە شێخ عەبدولکەریمی سەرگەتی کردووە •

٥ ــ عەمەرێ ، شووی بە شێخ موحەممەدی کوڕی شێخ عەبدوڵلای خەرپانی‌و ، پاش ئەو شووی بە سەیید موحەممەدی کەلجینی کردووە • ئەم کچە لە ژنە بەلەبزانی‌یەکەی شێخە •

٦ ــ شەمسیە ، شووی بە مەلا موحەممەدی دزاوەری کردووە •

٧ ــ ئامینە ، شووی بە سەیید عەبدولکەریمی زەنبیل کردووە •

٨ ــ ئەمنە ، شووی بە سەیید شەهابی طاڵشی کردووە •

٩ ــ عەذراء ، شووی بە سەیید نەجموددینی هەمرۆلەیی کردووە •

١٠ــ توحفە ، شووی بە شێخ موحەممەدی قەرەداغیی بەرزنجەیی کردووە •

١١ــ زوبەیدە ، شووی بە شێخ مەحموودی مەردۆخەیی کردووە •

١٢ــ خورشید ، شووی بە شێخ موحەممەدی شێخ وەیسی بەرزنجەیی کردووە کە لە نەوەی شێخ حەسەنی گلەزەردە بووە •

١٣ــ ڕابیعە ، شووی بە شێخ عەبدولڕەحمانی کوڕی شێخ عەبدوڵڵای خەرپانی کردووە •

١٤ــ قەتحێ ، شــووی بە یــەکێ لە شــێخەکانی خەرپانی کردووە•

١٥ــ عاصمە ، شووی بە مەلا قاسمی دزاوەری کردووە •

١٦ــ ئەمینە ، شووی بە ڕەشید پاشای کوڕی موفتیی زەهاوی کردووە لە بەغدا (١٢) • کچێکی‌تریشی بووە شووی بە شێخ فەتاحی کوڕی شــێخ ئەحمەدی هەولێری کردووە کە لە جوانڕۆ دانیشتووە •

---

(١٢) ئەم کچەی شێخ لە ٢١ی ڕەجەبی ١٣٢١ی هیجرەتدا کۆچی دوایــیی کردووەو لە گۆڕستانی حەبیبی عەجەمی نێژراوە لە بەغدا . ئەم ئافرەتە بە پارەی خۆی مزگەوتی حەبیبی عەجەمیی تازە کردوەتەوە . ئەم چەند بەیتەیش لە کێلی قەبرەکەی هەڵکەنراوە :

هو البــاقى

ان القلوب كلها حزينة
لفقد ذات عفة فطينة
سيدة قد ادركت حتفها
وكل نفس بالردى رهينة
عفوك يا رحمن ، يا ربنــا
عن امة بالله مستعينــة
فى طاعة المولى ومرضاته
قد ارخصت حياتها الثمينــة
وللحبيب عمرت مسجدا
قواعد التقوى به رصينة
ثم قضت وجــاورت قبره
فحبذا الجوار والدفينــة
وجاءنى النداء ان ارخوا
« الى الجنان ارتحلت امينــة »

هذا قبر المرحومة امينة خانم قرينة رشيد الزهاوي ، توفيت فى ٢١ رجب . الفاتحة .

وەك زانیومە شێخ عوثمان سیراجوددین هەشت برایشی بووە ناوی حەوتیان بەمجۆرەیە : موصطەفا ، قاسم ، ئەحمەد ، مەعرووف ، حوسەین ، عەبدوللا ، مەحموودو ، ناوی هەشتەمیانم دەسگیر نەبوە •

کۆچی دوایی شێخ عوثمان سیراجوددین

پاش کۆچی دووهەمی مەولانا لە سولەیمانی‌یەوە بۆ بەغدا کە لەوێیشەوە بە یەکجاری کۆچ‌ئەکا بۆ شام ، شێخ عوثمان سیراجوددینیش ، وەك پێشتر باسمان‌کرد ، ئەگەڕێتەوە بۆ هەورامان‌و ، جگە لە دوو ساڵێك لە ١٢٥٤ەوە کە لە سولەیمانی دانیشتووە ، هەر لە هەورامان ئەبێ لە بیارەو تەوێڵەو زیاتریش لە بیارە ئەبێ ، تا لە دەوروبەری ١٢٧٢دا بۆ یەکجاری ئەچێتەوە بۆ تەوێڵەو خانەقای تەوێڵە دروست‌ئەکاو لەوێ نیشتەجێ ئەبێ •

لە دوا ساڵەکانی ژیانیا کاروباری ڕێ‌نمـوونی‌کردنی موسوڵمانان زیاتر ئەداتە دەستی کوڕە گەورەکانی : شێخ موحەممەد بەهائوددین‌و شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا • خۆی لەو ساڵانەدا نەخۆش‌و گرفتاری ئیفلیجی بووە • مەشهوورە ئەوەندە بوردەبارو بەسەبر بووە کەس لەو ماوەی نەخۆشی‌یەدا هاواری لێ نەبیستووەو تا کۆچی دوایی کردووە لەوپەڕی ڕەزامەندیدا بووە •

سەرەنجام لە شەوی سێ‌شەممەی ١٣ی شەشەلانی ١٢٨٣دا لە تەمەنی ٨٨ ساڵیدا کۆچی دوایی ئەکاو لەناو باخچەی موڵکی خۆیدا لە داوێنی دێی تەوێڵەوە ، نزیك بەو خانەقایە کە خۆی دروستی‌کردبوو بە خاك ئەسپێررێ • پاش وەفاتی بە ماوەیەکی کەم گەورەترینی کوڕەکانی‌و جێگیری کە شێخ موحەممەد بەهائوددین بووە خانەقاکە گەورەئەکاو لەناو باخچەکەدا چەند هۆدەیەك ئەکاتەوە بەجۆرێ کە ئارامگای شێخ بکەوێتە ناو یەکێ لەو

هۆدانەوە کە کەوتووەتە باشووری خانەقاوەو نووساوە بە دیوارەکەیەوە •
نسأل الله تعالی ان یتغمدهم وایانا بنور رحمته ، ویشملنا بسوابـغ کرمـه
ونعمته ، بمنه وفضله ، آمـین •

لاواندنەوەی شێخ عوثمان سیراجوددین
لەلایەن هەندێ لە شاعیرانی سەردەمەوە

بە کۆچی دوایی شێخ عوثمان سیراجوددین پەرێشانی کەوتووەتـە ناو بەشێکی زۆر لە موسوڵمانانی کوردستانەوە ، بەتایبەتی ئەنـاو خەلیفەو موریدو مەنسووبەکانیو تەنها بەوە کەمێك سەبووری‌یان هاتووەتەوە کـە شێخ لەپاش خۆی کوڕانی وەکوو شێخ موحەممەد بەهـائوددینو شـێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفاو شێخ عومەر ضیائوددینی بەجێ‌هێشتبوو کە دوانی پێشوویان بە فەرموودەی خۆی ئیجازەی خەلافەتیان درابووەیە •

گەلێ کەس لە ئەدیبانی ئەو سەردەمەی ناوچەکە بۆ لاواندنەوەی شێخ عوثمان سیراجوددین شیعریان داناوە • ئێمە بەداخەوە پێمان‌نەکرا هەمـوو ئەو شیعرانە بلاوبکەینەوە ، بۆیە تەنها دوو پارچەیان لێ هەڵئەبژێریـن کـە قەسیدەیەکی فارسیی مەلا حامیدی کاتبو خەلیفـەی شـێخو ئەویشیـان قەسیدەیەکی عەرەبیی مەولەوی‌یە •

ئەمە قەسیدە فارسی‌یەکەی مەلا حامید :

بسم اللـه الرحمن الرحیم

امشب کە جهان یکسر پر نالەو فریاداست
عالم همە در هم شد تا بـاز چە غم زاداست

آشوب قیامت خاست یا زمزمهء توحید
که حضرت شیخ ما در حلقهء ارشاداست

نه آن و نه این باشد کان پادشه معنی
آهنگ سفر فرمود ، عزمش عدم‌آباداست

فریاد مریدانش ، غوغای شهیدانش
از درد فراق او در خاطر ناشاداست

(الحق) که وجود او چون سد سکندر بود
قرنی‌است که در اسلام این رخنه نیفتاده‌است

زین پیش که نطق من دعوای فصاحت داشت
در راه ثنای او بی راحله‌و زاداست

حیرت‌زده‌ام اما در دفتر اوصافش
از فکر که وصّاف‌است این قطعه مرا یاداست

سهل‌است اگر گویم سردفتر ابراراست
جهل‌است اگر خوانم سرحلقهء اوتاداست

افراد همه چاکر ، او بر همه‌گی سرور
اقطاب همه شاگرد ، او برهمه استاداست

صدیق صفت صادق ، فاروق نمط عاشق
عثمان دوم باشد این رتبه خداداداست

فرزند علی خوانش زیرا که به عهد خود
کس باب ولایت‌را این مرتبه نگشاده‌است

یارب تو ببخش اورا در حضرت قدس خویش
آن مقعد صدقی کو مخصوص به امجاداست

هم نيك و بد مارا جمله به طفيل او
می‌بخش و عنايت‌كن زان روی كه معتاداست

نصف شب سه‌شنبه ، ثالث‌عشر شوال
اين واقعهء عظمی ، وين هائله رخ‌داده‌است

در فكر شدم كاندر تاريخ چه بنويسم
ناگاه خرد گفتا (قطب ره ارشاداست) (١٣)

تاريخ ظهورش نيز چون (مظهر گل) (١٤) باشد
پس سن شريف او هشت از پی هشتاداست

رسم‌است پسر دانم مرآة پدر باشد
فضلی كه پدر دارد تفصيل در اولاداست

اولاد كرامش‌را يارب تو حمايت كن
در ظل عنايت تا آن روزی كه ميعاداست

اسرار ولايت‌را در جمله مضاعف ساز
همچون بر يك حبه كه هفتصد افتاده‌است

ئه‌مه‌یش قه‌سیده عه‌ره‌بی‌یه‌که‌ی مه‌وله‌وی :

ألا ترى الى التى بنـَهـْيَتي
ومـُهـْجـَتى من غـُمـَّة ِ البليـَّة ِ

لو نزلـَتْ منها على الثوابت ِ
أو السما لانـْتـَثـَرَتْ وانشقـَّت ِ

---

(١٣) به حیسابی حه‌رفه‌کانی ئه‌بجه‌د ئه‌کاته ١٢٨٣ .
(١٤) به حیسابی حه‌رفه‌کانی ئه‌بجه‌د ئه‌کاته ١١٩٥ .

هل لي بدارِ الهجرِ من بِدار
فدارِني لستُ بدارِ مُقلتي

طورٌ تِهي ام قبّةُ القُطبِ لها
انوارُ بارىءِ الورى تَجَلّتِ

بل بانَ بَونٌ بَيْنَهُ وبَيْنها
اذ ذلك ذى ، وهذِهِ استقرّتِ

أم فلكُ الأعظمِ دائرٌ على
قطبِهِ بالفوائضِ اليوميّة

لكنّهُ كما ترى مختلَفٌ
وذى عليها الأممُ اجتمعَتِ

ان لم تكن مشبّهًا بها السما
فليستِ السماءُ ذاتَ السَّعَةِ

لاحتْ كمِشْكاةٍ بها مِصباحٌ
وذلكَ المصباحُ فى زُجاجةٍ

نعم ، بها سراجُ دينِ المصطفى
ضياءُ أهلِ الشرعِ والطريقة

أعظِمْ بها فانّها سمــاءٌ
ذاتُ سِراجٍ نيّرٍ ذى بهجَةٍ

فما انطفى وما انتفى كانَ كما
كان لدى ذوى الصّفا والفِطْنَةِ

فيَستضي ناجٍ بِداجٍ ساجٍ
داجٍ مُناجٍ ربّهُ لضوْأةِ

ما انبَغى ذا الشخصُ والتَّشَخُّصُ
ولا أتى لما سِوى الوِلايةِ

فمنْ رآهُ استَيْقَنَتْهُ نفسُهُ
ولو ترى ظاهرَهُ ذا نَكْرَةٍ

من عيرِهِ بسرِّهِ قوافِلُ
جَلْوَةُ ذاتٍ وصفاتٍ حلَّتِ

تمكينُهُ جَلْوَةُ بَحْتِ الذاتِ
تلوينُهُ ظهورُ شأنِ الصِّفَةِ

ظاهرُهُ شرعٌ وورعٌ أكملُ
باطنُهُ حقيقَةُ الحقيقَةِ

انْ سهُلَ الأمرُ على حافِظِهِ
فاحَ شذا أسرارِهِ الخَفِيَّةِ

ولو ترى أخلاقَهُ العظيمَةَ
سُبحانكَ اللهمَّ ربَّ العزَّةِ

فالجهلُ من شيمَتِهِ الجُحودُ
وانّما التصديقُ للمعرِفَةِ

لا غَرْوَ فى أنْ لَمْ يَرَ الخفّاشُ
لمحَةَ يوحِ وحدةٍ شعشعَتِ

فاضَ على السَّوى على السَّواءِ
انوارُها ، والنقصُ فى القابِلَةِ

نيلٌ جرى ، يا أهلَ مصرَ فاشرَبوا
فالفرْقُ فى الفِرَقِ اختلفَتِ

فَرَقَتِ الشِّرذِمةُ الناجيةُ
قلوبَها ، وفِرقةٌ فرَّقتِ

كم منْ قُرىً قَراهُ قد أشبعَها
كمْ بلدةٍ جاءتْ بسوءِ جاعَةِ

يا عجباً لسالِكٍ مُسَلِّكٍ
لنفسِهِ لأنفُسِ البريَّةِ

أخذَ ما جاء به رسولُنا
وانتهى عمّا نهى بقوَّةِ

أمرَ بالمعروفِ جداً ، ونَهى
عن كلِّ منكَرٍ وكلِّ بِدْعَةِ

هدى به اللهُ تعالى مَنْ يشا
وقدْ غَوى ذو فَتْرَةٍ فى الفِطرَةِ

منْ ذا الذى صَحِبَهُ وَلَمْ يكُنْ
مُتَّصِفاً بفرحَةٍ أو حَسرَةِ

يا فرحةً لجاهدٍ مُسْتَحْضِرٍ
يا حسرةً لقاعدٍ ذى حسرَةِ

مطيعُهُ مُطيعُ ربِّ العالَمِ
عاصيهِ عاصيهِ بغيرِ شُبْهَةِ

مُريدُهُ مُريدُهُ ذو شَرَفٍ
مَريدُهُ مَريدُهُ ذو نَكبَةِ

اذ تمَّ فقرُهُ بِخَيْرٍ وخلا
من نفسِهِ وخِلْطَةِ الكيفيَّةِ

تَحرَّكَتْ أمواجُ بَحْرِ الأحَدِ
اضطربَتْ ترتفعُ الْتَطَمَتِ

فانفجرت مياهُهُ فقد جرتْ
بكلِّ عَبرٍ وبكلِّ شِرْعَةِ

فسقَتِ الزرعَ الى أنِ استوى
وبعدما اضطربتْ وسقَتِ

« هذاَ اضطرابُ بحرِ الواحِدِ » (١٥)
بِذا بَدا تأريخُ عامِ الهِجرَةِ

★ ★ ★

تقدَّسَ اللهُ تعالى سِرَّهُ
أولاهُ مولاهُ تمامَ النِّعمَةِ

لقد أصاب قلبَنــا مصيبةٌ
ألْسُنُ كلٌّ في أداءٍ كَلَّتِ

سهُلَ الأمرُ ان مضى وبعدَهُ
فمرحباً بسائِرِ المضرَّةِ

فصبراً أفرِغْ ربَّنا تفضُّلاً
وفزَعاً ثبِّط ، وقلبــاً ثَبِّتِ

انْ غرُبَ الشمسُ ، بدا بدرُ الدُّجى
منْ شمسِنا انوارَهُ استفادَتِ

أوصافُهُ في ذلكَ السَّجنجَلِ
حمداً له بعينِهِ انعكستِ

---

(١٥) به‌ حیسابی حورووفی ئه‌بجه‌د ئه‌کاته‌ ١٢٨٣ که‌ سالی کۆچی دوایــی شێخه‌ .

فَجِرٌ على الفجرِ الذى طلوعُهُ
أضحى لنا مُزيحَ كلِّ ظُلمَةِ

وأصبحت هِجْرتُهُ جبَيرةً
لكسْرَةٍ من كثرةِ المُصيبَةِ

وآلهِ الأنجابِ والأصحابِ
خيرِ المَلا ذوىِ العُلا والعِتْرَةِ

نهرَ صلاةٍ وسلامٍ جارياً
من عَيْنِ رَحمَةٍ الى أن تمَّتِ

نامەكانی شێخ عوثمان سیراجوددین

ذاتێکی وەکوو شێخ عوثمان سیراجوددین کە مەرجەعی موسوڵمانانی دەوروپشت بووە لە هەمــوو تاقمو پیشەیــەڵو ، مورشــیدی موریــدو مەنسووبێکی زۆری دوورو نزیك بووەو ، گەلێ کەس ئیشیان تێی کەوتووەو پەنایان بردووەتە لای و گەلێ کەسی تریش سکاڵای خۆیانیان پێ گەیاندووە، ئەبێ لە مــاوەی لە پەنجــا ســاڵ زیاتر ئیرشادکــردنو رێنموونیکردنی موسوڵمــانانــا هــەزاران نــامەی بۆ چــاكکردنی ناوبەینی خەڵك ، بۆ ئامۆژگاریکردنیان ، بۆ بەدەنگەوەچوونی دادو هاواریان ، بۆ راپەڕاندنی گەلێ جۆرە کاروباری دینو دنیایان نووسیبێ .

پیاوانی لە چەشنی شێخ عوثمان سیراجوددین ، هــەمیشە کــەساتێك بوون نامەیان هەڵگرتوون یا لەبەریان نووسیونەتەوە . بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەموو نامەیەکیان هەڵنەگیراوەو نەپارێزراوە . ئەم جۆرە نامانە بــایەخێکی زۆریــان بۆ تێگەیشتنی مەیــدانی هەڵسووڕانی خاوەنەکانیان ، جــۆری

بیرکردنەوەیان ، بۆ دەسنیشانکردنی گیروگرفتی ئایینیو دنیاییی سەردەمیان هەیـە • ئێمە وا لێرەدا ئەو ئـەندازە نامانەی شێخ عوثمان سیراجوددیـن ئەنووسینـەوە کـە دەسگیرمـان بـوونو ، تکامـان لە خوێندەوارانی خۆشەویستیش ئەوەیە ئەگەر نامەیتری لەم بابەتەیان لا بێ ، وێنـەیمـان بۆ بگرنەوە ، بەلکو لە هەلێکیترا بتوانین بلاویان بکەینەوەو ، هەرچۆن بێ کورد واتەنی ئەم چەند نامەیەی شـێخ بەگوێـرەی «مشـتێ نموونـەی خەروارێکە» سەرێکی بابەتی سەرانسەری نامەکانیمان بۆ ڕوونئەکاتەوە •

نـامەی یـەکەم

بۆ کاك ئەحمەدی شێخی نووسیوە

بسمه سبحانه وتعـالی • بعـد از تعرض بعرض نخبـات تحیـات ، عرضهء عرصهء جلال حلاّل اشکال غامضة النتایج حـافیة المناهج علـوم حقیقی ، و فتاح معاقد قواعد عسیرة المدارك عویصة المسالك معارف تحقیقی، الذی وفق بصرف همته نحو بیان المعانی ببدیع منطقه وفصیح کلامه ، وفـاز بـبـذل جهده وطاقته بتمهید اصول الدین وبسط فروعه واحکامه ، ذی المیل الطبیعی بالتأیید الالهی الی ریاضة نفسه الرضیـة لاکتسـاب الکمـالات الصوریة والمعنویة ــ میدارد که اگرچـه ذرەرا هـوای مهـر انـور نـه درخوراست ، و مثال خیال در عرصهء مدیح آن سرور مانند پشه در گـذر باد صرصراست ،

همین بس گرچه بس کاسد قماشیم
که در سلك خریدارانش باشیم

درین ولا ، که حامل عریضهء شوق و ولا ، مخدوم خجسته مـآثر ، دوست حقیقی ملا عبدالقادر ، ازانجا که پرتو شمع رخسار آن سرخیل اخیار،

جاذب قلوب هر پروانهء دل‌فگاراست ، رشتهء طاقت و اصطبارررا بر سکونت دیار مألوف گسسته‌است ، و شیشهء ناموس و نـــامرا در شـــوق و غـــرام پایبوسی خدام آن مفخر انام شکسته • یقین که ان شاء الله الرحمن مضمون اینـــکه

چو خورشید تابان دهد فیض نور
نه نزدیك محروم ماند ، نه دور

ظهور خواهد کرد ، این بی‌ادبی و گستاخی بنا بر اشاره و امر جناب مخدوم مشارالیه واقع شد ، والا

چه یارا سهارا که فرخنده مه‌را
سفارش بخورشید انور نویسد

همین رفعت قدر او بس که خودرا
دران حضرت از ذره کمتر نویسد

ظل مکارم و صالی بر فرق اکارم و اعالی ممدود باد • (والتحیة معادة ودائمة الی أبد الآباد) •

عثمان الخالدی المجددی
النقشبندی

نـــامه‌ی دووهه‌م
بۆ سه‌یید عه‌بدولڕه‌حیمی تاوه‌گۆزی (مه‌وله‌وی)ی نووسیوه

قوهء بصارت و قرهء بصیرت، باعتدال صورت و حسن و زینت سریرت و برکت علانیه در خلوت و جلوت محبور و مسرور ، و چشم بینیش از همه گردی ، و دانشش از همه دردی دور باد •

وبعد ، در همه کار تأمل کن تحمل ، (اتبـع سبيلا سويا لا السبـل ، واصبر کما صبر اولواالعزم من الرسل) ، که حق تعالی تأنی‌را مستحسن دید، ازان جهت آسمان و زمین‌را به شش روز آفرید ، والا خود جناب بی‌چنـد و چون (اذا قضی امرا فانما یقول له کن فیکون) ، (آناء اللیل واطراف النهار) آگاهند • آنانکه رضای خالق‌را طمع دارند ، مخلوق‌را اگر به دقت نظـر تماشا کنی سربسر ، نه در مدحشان ثواب پیدا ، و نه در ذمشـان عقـاب هویدااست • از قول و فعلت اگر حق خوشنوداست ، خوشنودی خلـق همه نابوداست ، و الا هرکسی هرچه گوید راست ، و عاجزی از راسـتی نه سزااست •

هرکس بهر دوری ، و در هر عصر و بهر طوری ، فقیررا قدحی گوید، دلت ره پریشانی نپوید • اگر راست‌است از عیب خـودم خبردارم کـن ، و اگر دروغ‌است درختی از بستان من نکنند که عیّابان من از فیض ظـلم صابون هستند ، سیاهی معصیت شسته نشود مگر به آب غیبـت • و علی الخصوص ای دلدار من

خلق در اوضاع و اندر کار من
هرکسی از ظن خود شد یار من

چشم بیرون بر قیاس خود گشاد
وز درون من نجست اسرار من

سرایلان به سرایلم خوانند ، و کدخدایان کدخدایم دانند ، و مدرسان در اهل تدریسم شمرند ، و ملبّسان در زمرهء تلبیسم گمان برند ، و بیگانه بیگانه ، و خویشانم خویش • آری بهر نوعم دانی ، گویم آری •

گر گزندت رسد ز خلق مرنج
که نه راحت رسد ز خلق نه رنج

بهر پرده که بینی پردکی اواست
قضا جنبان هر دل‌بردکی اواست

(لاتنکر الباطل فی طوره ، فانه بعض ظهوراته ، وشأن من شـؤونه ، وحیثیة من حیثیاته) • ظرفرا گذاشته ، ببین آنچه در ظرف‌است ، که

آسایش دو گیتی تفسیر این دو حرف‌است :

با دوستان مروت ، با دشمنان مدارا

عامل به این مضمون که دری‌است در صدف مکنون ، اسپ طربـرا بدواند ، و خودرا به منزل برساند •

چنان با نیك و بد (عرفی) بسر بر کز پس از مردن
مسلمانت بزمزم شوید و هندو بسوزاند

والسلام [١٦] •

عثمان النقشبندی

نـامەی سێهـەم
بۆ حاجی موحەممەدی سمێرانیی نووسیوە

بسمه سبحانه وتعالی • منظور انظار علیـهء خدام طریقـهء انیقـهء نقشبندیة ، مخلص حقیقی ومعتقد علی التحقیق ، الحاج شیخ محمد موفـق ومؤید باد • نوشتهء مهر سرشتەات رسید • عبارات ادب آمیز و اشارات

---

(١٦) بە نیشانەی ئەو پارچە شیعرانەدا کە مـەولەوی بـۆ شـێخ عوثمـان سیراجوددینی نووسیون ، دیارە کە ئەمیـش نامـەی زۆری بـۆ ئـەو نووسیوە ، بەڵام بەداخەوە تائێستا هیچ‌کام لەو نامانەم دەسگیر نەبـوە کە هەر بە وەڵامەکانی مەولەویدا دیارە زۆریان پڕ بوون لە سۆزو هەستی ناسك . لە باسی مەولەویدا گەڕانەوەیەکمان بۆ باسی ئەم نامانە ئەبێ .

شورانگیزت مزهء بمذاق اشتیاق چشانید • از استسقای ماءالحیات معنی تقاضا شده بود ، این دلالت بر علو استعداد دارد که ماهی‌وار در قعردریا (هل من مزید) گویان ، ولذت وصالرا جویانند ، باین ترانه ترنم باید کرد :

نه حسنش غایتی دارد ، نه سعدی‌را سخن پایان
بمیرد تشنه مستسقی و دریا همچنان باقی

وفی‌الحقیقه گرمی طلب نشانهء وصول به مطلوب‌است • گر نخواستندی داد نداندی خواست • شوق حضور درویشان‌را که اظهار کرده بودی اگر میسر شود نعمتی‌است علی‌حده که الفت ظاهر ممدّ نسبت باطن‌است • واگر متعسراست باز گر در یمنی ، چو با منی ، پیش منی • هروقت موانع دفع شدند وشوق ملاقات فقرا غلبه کرد ، البته ترا بی‌خواست میآورند ، والا نیاز ورابطهء قلبی کافی‌است • در قرب تفاوت نکند بعد مسافت ، که مدار کار این طایفه بر سفر در وطن‌است وگم‌شدن رابطه دلالت بر قصور طالب نمیکند ، بلکه چون قرب مطلوب حقیقی دست میدهد رابطه نیز غیراست •

حاصل اندر وصل چون افتاد مرد
گشت دلاله به پیش مرد سرد

حق تعالی مرا و ترا از من و تویی برهاند و به خود برساند • الدعا •

عثمان
الخالدی المجددی النقشبندی

نامه‌ی چوارەم

دیسان بۆ حاجی موحەممەدی سمێرانیی نووسیوه

بسمه سبحانه وتعالی• برادر طریق ارشد ، فرزندی الحاج محمد موفق ومؤید باد • ارادت نامچهء ایشان با هوای درویشان شرف وصول یافتند

وپذیرای خاطر فقیر گردیدند• امید که در حقیقت نیز مقبول ،ومایهء سعادت وحسن خاتمه گردند • حق تعالی سستی طاعترا به شــوق وذوق روحــانی مبدل ، و از آمیزش هوای نفسانی صاف فرماید ، ووسعت در روزی جسدی وروحی اندازد ، وخــاطررا از وسوسهء دین که عــین نقص وشــین است بپردازد • آمین • وصلی الله علی سیدنا محمد وآله وصحبه اجمعین • الدعاء

عثمــان
الخالدی المجددی النقشبندی

نــامەی پێنجــەم
بۆ موریدانی ناحیەی جوانڕۆی نووسیوە

بعد از حمد و صلات ، حقیر عثمان خالدی مجددی نقشبندی عفی عنه و قدس الله اسرار ساداته ، خلفا و مریدان و منسوبان طریقهء علیەرا عموما، و اهل جوانرودرا خصوصا نصیحت میکند که سادات طریقهء علیه اگرچــه محبت شیخ مقتدارا رکن اعظم سلوك دانستەاند ، لکن هشیار باشید ایــن به آن معنی نیست که به طریق افراط و تفریط مبالغه در مدح شیخ خــود بکنید ، و مشایخ سائر طریقەرا نفی یا نقص ثابت نمایید • این خود عــین تعصب و تعنتاست • خدا و رسول و مشایخ طریق وصول ازین رویــهء ردیه بیزارند ، و دل حقیر ازین شیوهء ناستوده در آزاراست •

بدانید و آگاه باشید که طریق وصول الی الله همه حق و ثابتنــد ، و در بین همه طریقهء علیهء نقشبند و قادریه و کبرویه و سهروردیه و چشتیه ممتازند ، و این طریقهء که ما برانیم یعنی طریقهء مجددیه ازین پنج طــریق ممزوجاست • پس هرکه نفی یکی ازینها کرد ، چناناست که نفی همــه کرده باشد ، و آن کس خودرا به این نفی کردن از طریقــه بــیرون آورده باشد ، قرین شقاوت ابدیاست •

خصوص طریقهء علیهء حضرت غوث اعظم رضی الله عنه نفی کردن یا به کسانی خودرا به آن حضرت نسبت میدهند به سوء معامله رفتار نمودن، (العیاذ بالله) ، چه شآمتی دارد • حضرت مجدد الف ثانی رضی الله عنه حضرت غوثرا رضی الله عنه در طریقهء وصول واسطهء فی الکل فرموده‌است که هیچ احدی بی‌وساطت او در راه سلوك بهره‌ور نخواهد شده‌پس با منسوبان حضرتش فرضاً اگر کسی به هوس خودرا نسبت به او داده باشد ، طوری باید معامله بکنید که گدائی با پادشاهی ، مبادا نسبت نقص به منتسبین آن حضرت دهید که (العیاذ بالله) به نقص حضرتش منجر شود • ازین ورطه لرزان و ترسان باید بود •

میشنوم از چند نفری از نااهلان آن طرف نسبت به درویشان جناب معدن الایمان و منبع الاحسان و مطلع العرفان شیخ عبدالرحمن دام مجده بی‌ادبی واقع شده • آگاه باشید که اگر این نوع حرکت واقع شود به توبه و استغفار و ندامت و انکسار آنرا تدارك کنید • من خودرا خاك قدم ادنی درویشی از درویشان آن آستان دانسته و میدانم • شما اگر خودرا مرید و متعلق حقیر حساب میکنید ، باید که چنین باشید •

با مریدان رو به سوی کعبه چون آریم چون
رو به سوی خانهء خمّار دارد پیر ما

و اگر معامله طوری دگر میکنید ، البته مرید نفس خودید • چه لازم که نسبت خودرا به حقیر بدهید که بی‌فائده‌است •

ترسم نرسی به کعبه ای اعرابی
کاین ره که تو میروی به ترکستان‌است

و امر به معروف و نهی از منکر هم شرایطی دارد که در غالب علمای این روزگار آن شرائط مفقوداست ، چه جای عوام (کالأنعام) که نصیحت‌را

از فضیحت امتیاز نمیدهند ، و هــوای نفــس‌را از محبــت شرع تفــاوت نمی‌اندازند • و صلی الله علی سیدنا محمد و آله و صحبه و سلم •

عثمــان
الخالدی المجددی النقشبندی

نامەی شــەشەم
بۆ مەلا عومەری عومەرگونبەتیی نووسیوە

بسمه سبحانه و تعالی • فرزند معنوی عزیز الوجود ملا عمر ، دیده‌ء دلش به نور معرفت منور باد • محبت نامچه که نوشته بودی ، و شربــت عذب ارادترا با ماء معین اخلاص آغشته بودی ، در مــذاق فقــیر گــوارا و پسند • و فقرات انکسار آمیز ، و عبارات تواضع آویزش باعث مزید میل خاطر مستمند به جانب آن ارجمند آمد • حــق تعــالی سرمایــه‌ء اعتقــاد و اخلاصت‌را موفور ، و از نقص و نکس دور ، و تجــارت اعمال حسنه‌را (لن تبور) فرماید •

توصیه به آن عزیز و سائر دوســتان اینــکه نفسی‌را بی یــاد حــق نگذرانند ، و این معامله‌را باعث سود سودای خویشتن دانند ، وگاهی این حقیر بی‌بضاعت (را) به دعای حسن خاتمه یاد کنند • (والسلام علی من اتبع الهدی) •

عثمــان
الخالدی المجددی النقشبندی

لە پشتی نامەکەیش نووسراوە :

فرزند معنوی محب خالص ملا عمراست • بدوح •

نـامەی حەوتـەم

بە مەبەستی ڕوونکردنەوەی ئامانجەکانی تەریقەتی نەقشبەنـدی بۆ هەموو زانایانو گەورەپیاوانو موسوڵمانانی سەردەمی نووسیوە

الحمد لله ، و سلام علی عباده الذین اصطفی • وبعد ، بر علمای اعلام و سادات کرام و حکام ذوی الاحتشام ، و عامهء خاص و عام اهل اسلام‌را، بعد از سلام عرض و اعلام میشود که بنای این طریقهء مبارکهء نقشبندیـة مجددیه‌را (قدس الله اسرار سادتها العلیة) بر اتباع سنن سنیهء مصطفویـة، علی مصدرها السلام والتحیة نهاده‌اند ، و مبتدعات و مخترعات‌را به هیـچ (وجه من الوجوه) دران بارگاه رفیع بار نداده • و ازین‌است که سالکان این طریقه هرگز زبان شطحات و ترهات نگشاده‌اند • لهذا حقیر به ترجمـان مشایخ طریقهء علیه قدس الله اسرارهم مخلصـان و مریـدان و معتقدان‌را توصیه میکند که زنهار صد زنهار از جادهء شریعهء شریفه سر موی انحراف روا ندارند ، و اتباع سنت سنیه‌را عین سعادت خود دانند • و خـلاف آنرا محض شقاوت شمارند

محال‌است سعدی که راه صفا
توان رفت جز در پی مصطفی

(صلی الله تعالی علیه و علی آله واصحابه المتبعین لسنته، المتأدبین بآدابه)•

(وتخصیصا بعد التعمیم) جناب عالم ربـانی ، صراف گوهر معـارف و معانی ، اختر برج سیادت ، کوکب سمای سعادت ، سالك طریق مستقیم، مولوی عبدالرحیم‌را توصیه و امر و اشاره میکنیم که من‌بعد از امر بـه معروف و نهی از منکر ، و ادای اذکار معمـولهء این خـانوادهء شریفـه و توجهات و ختمات مضایقه نکند ، و هر مریدی که داخل طریقه میشود اورا اصول و فروع دین بیاموزاند ، و ارکان و شرائط ایمان و اسلام و نمـاز

و روزه و سائر واجبات شرعیه‌را به وی تصحیح کند • بلکه سائر خلفـای منتسبین این خاندان‌را نیز به همین امر مأمورند • من‌بعد مخلصین این خاندان قول و فعل جناب مولوی‌را قول و فعل مرا دانند و از امر حسابی شرعی او تجاوز کردن نتوانند ، و نیز اورا به تدریس علوم شرعیه و خواندن قرآن و دلایل و غیرها اجازه دادیم (ان شاء الله تعالی) اوقات خودرا به طـاعت و عبادت و عبودیت و زهد و تقوی معمور دارد ، و عالمی‌را به نور تدریس و ارشاد عباد منور نماید (اللهم اجعله للمتقین اماما • و صلی الله علی سیدنا محمد و آله و صحبه و سلم) •

والسلام علی من اتبع الهدی •

عثمـان
الخالدی المجددی النقشبندی

چەند نامەیەکی مەولانا خالیدی نەقشبەندی بۆ شێخ عوثمان سیراجوددین

فرزند عزیز فقیه عثمان • وقت فرصت مغتنم‌است • باید که عمر لاطائل صرف نشود ، بلکه تماما به مراضی حق جل و عـلا صرف گردد • نمـاز پنج‌گانه به جمعیت و جماعت و تعدیل ارکان بایـد که ادا نمـود و نمـاز تهجدرا از دست ندهند ، و استغفار سحررا رایگان نگذارند ، و بر خواب خرگوشی محظوظ و به حظوظ عاجله مغتر نگردند ، و تذکر موت و احوال آخرت‌را نصب العین دارند • بالجمله از دنیا معرض باشند ، و به آخـرت مقبل • به قدر ضرورت به دنیا بپردازند ، و سـائر اوقات به اشتغـال امر آخرت معمور دارند • حاصل کلام آنکه دل باید از گرفتاری ماسوی آزاد باشد ، و ظاهر به احکام شرعیه متحلی و منزه • مصراع : کار این‌است و غیر ازین همه هیچ • والسلام •

خـالد

برادر طریقه فقیه عثمان • ارباب دنیا و اصحاب غنا به بـلای عظیـم گرفتارند و به ابتلای بزرگ مبتلی‌اند • اگر دنیا مبغوضهء حق‌است سبحانه و تعالی هر آینه جمیع نجاسات‌را در نظرشـــان مزیت گردانیـــده و مزیـــن ساخته‌اند ، در رنگ آنکه نحاسی‌را زراندوه سازند و زهری‌را شکر آلوده• مع ذلك عقل دور اندیش‌را بر شناعت آن واقف ســاخته و بر قبــاحت آن نامرضی فرموده • لهذا علمای دین فرموده‌اند که اگر شخصی وصیت کرد که مال مرا به أعقل زمانه بدهند به زهاد باید داد که از دنیـــا بی‌رغبتنـــد ، و آن بی‌رغبتی از کمال عقل‌است ، و کمال عقل نشانهء رحمت و شـــاهد عقل به تبعیت از نقل و فرمایش رسل میباشد (علیهم الصلاة والسلام) •

خـــالد

★ ★ ★

برادر طریقه فقیه عثمان (سلمکم الله عما لایلیق بحالکم • الدنیا سجن المؤمن) • دنیا زندان مؤمن‌است ، مناسب حال زندانی درد و الم و اندوه و مصیبت‌است • از تلون احوال دل‌تنگ نباشند ، و از عدم حصول آمـــال دلگیر نگردند (فان مع العسر یسرا ، ان مع العسر یسرا) • با یك تنگی دو فراخی مقرون فرموده‌است • همانا که فراخی دنیا و فراخی آخرت خواسته• مصرع : با کریمان کارها دشوار نیست • والسلام •

خـــالد

★ ★ ★

برادر طریقه فقیه عثمان (سلمکم الله عما لایلیق بجنابکم) • درد و محن و بلیات دنیویه مر دوستان‌را کفایت‌است • مر ذلت ایشان‌را به تضرع و زاری و به التجاء و انکسار عفو و عافیت‌را از جناب اقدس او تعـــالی باید طلبید تا زمانی که اثر اجابت مفهوم شود و تسکین فتن حاصل و معلوم گردد • و هرچند دوستان و خیراندیشان در همین کاراند ، اما صاحب معامله

احق به این کاراست • داروخوردن و پرهیز نمودن کار صاحب مرض‌است•
دیگران بیش از اعوان او نیستند • در ازاله‌ء مرض حقیقت معامله آن‌است
که هرچه از محبوب حقیقی برسد با گشادگی جبین و فراخی سینه آن‌را بـه
منت قبول باید کرد ، بلکه به آن متلذذ باید گشت • رسوائی و بی‌ناموسی
که مراد محبوب‌است نزد اهل محبت بهتر از ناموس‌است و نیك‌نامی که مراد
نفس اواست •

اگر این معنی در محب حاصل نگردد ، در محبت ناقص‌است بلـکه
کاذب • بیت :

گر طمع خواهد ز من سلطان دین
خاك بر فرق قناعت برگزین

والسلام •

خـالد

★ ★ ★

مخدوما ، مکرما ، شفقت آثارا ، فقیه عثمان ! وقـت کار گذشـته
و میرود • هر آنی که میگذرد قدری از عمررا کم می‌نماید ، و اجل مسمی‌را
قریب میسازد • و امروز اگر تنبه حاصل نشد ، فردا غیر از حسرت و ندامت
نقد وقت نخواهد بود • اهتمام باید فرمود که در این چند روز حیات‌را بـر
وفـق شریعت غرا مصروف نموده تا نجات متصور شود • و این وقت وقت
عمل‌است • در وقت عمل عیش کردن زراعت خود به سبزی خوردن و از ثمره
بازداشتن‌است • والسلام •

خـالد

★ ★ ★

برادر طریقه فقیه عثمان به تایید روحانیت پیران بزرگوار مؤید باشند• بارها دوستان حقیقی‌را به محبت نامجات یاد مینمایند ، به جمعیت ظاهر و باطن باشند •

وصیت عظیم همین‌است که به جاروب کلمهء توحید ساحت سینه‌را از تعلق ماسوی بپردازند ، و بنیاد هستی موهوم‌را به تکرار کلمهء طیبه براندازند • بزرگان فرموده‌اند :

هرچه غیر از حق که آن مقصود تست
تیغ (لا) برکش که آن معبود تست

به طهورات متنوعه و الوان انوار متکثره قانع نباید شد که محبوب حقیقی دارای الوان و انوار نیست •

بس بی‌رنگ‌است یار دلخواه ای دل
قانع نشوی به رنگ ناگاه ای دل

دگر چه نویسد ؟ (خیر الکلام ما قل و دل) • (والسلام ختام الکلام) [۱۷] •

خالد

وه‌سیه‌ته‌كانی شێخ عوثمان سیراجوددین بۆ موریدو مه‌نسووبه‌كانی

الحمد لله رب العالمین • والصلوة والسلام علی خیر خلقه محمد وآله وصحبه اجمعین • أمابعد فقد قال رسول‌الله صلی الله علیه وسلم : الدین

(۱۷) ئه‌م نامه دوایی‌یه له باسی (نامه‌كانی مه‌ولانا)یشدا له به‌رگی یه‌كه‌می ئه‌م كتێبه‌دا بلاوكراوه‌ته‌وه ، به‌لام نامه‌كانی‌تر بۆ یه‌كه‌مجار بلاوئه‌كرێنه‌وه چونكه له كاتی له‌چاپدانی به‌رگی یه‌كه‌می ئه‌م كتێبه‌دا ده‌ستگیرم نه‌بووبوون •

النصیحة • پس مسکین عثمان الخالدی المجددی النقشبندی عفا الله عنه وقدس سر ساداته و أسلافه و أوفر بره و بر اتباعه واخلافه ، عامهء عام و خاص خلفا و مریدان خودرا به چند فقره از وصایای مشفقانه وصیت میکند تا که سعادتمندانرا سرمایه باشد •

وەسیەتی یەکەم

اینکه معلوم ایشان باد که بنای هر طریق از طرق موصله ، بر اتباع سنت سنیه و اجتناب از بدع سیئه غیر مرضیهاست • خصوصا این طریقهء علیهء مجددیه که ما خادم آنیم و فی‌الواقع اقرب و اوثق‌است و احسن سائر طرق‌است ، سراسر اتباع شریعت و اختیار سنت‌است •

حضرت امام ربائی ، مجدد الف ثانی ، شیخ احمد فاروقی سرهندی که امام الطریقه‌است (رضی الله عنه) ، میفرماید که طریقت و حقیقت خادمان شریعتند ، زیرا که غرض از سلوك طریقه آناست که سالك‌را اخلاص کامل و اعتقاد صحیح در ایمانیات و معاملات پیدا شود که (ألا لله الدین الخالص) تا که حقیقت شریعت که متخلق شدن به اخلاق حسنه‌است صورت بندد ، و ایمانرا از تردید و تقلید پاك و اعمال‌را از شوب ریا و عجب صاف گردد •

پس طالبان طریق اول باید که ارکان و شرایط ایمان و اسلام خودرا درست کنند ، پس ازان بأذکار و اوراد معمولهء طریقه مشغول گردند که بدون ایمان و اسلام هر عملی که کرده شود غیر مقبول‌است و دور از معاملهء ارباب وصول •

متقی‌را بود چهار نشان
حفظ احکام شرع اول دان

ثانیا هرچه دسترس باشد
بر فقیران و بی‌کسان پاشد

عهدرا با وفا کند پیوند
هر بلا آیدش بود خرسند

از ابو عبدالله خفیف شیرازی پرسیدند که تصوف چیست ؟ جواب گفت (قدس سره) که : هرچه در سر داری بنهی ، و هرچه در دست داری بدهی ، و هرچه سر سرت آید نجهی •

وصیه‌تی دووهه‌م

اینکه بزرگان این خاندان عالی نشان که رابطه‌را آکد الآداب گفته‌اند صحیح و مسلم‌است ، و سرّ این معما این‌است چونکه درین طریقهء مبارکه جذب بر سلوك مقدم افتاده‌است ، غالبا حصول این نعمت کبری به تصرف شیخ مقتدااست ، و تصرف شیخ به ربط و علاقه محبت بین الجانبین‌است که به وسیلهء حب لله و فی‌الله سعادت صورت ضمنیت مرید و جای کردن در دل پیر دست دهد • و این سعادت ضمنیت باعث جذب و کشش دل مرید به طرف حقیقت جامعهء وی میگردد • از این‌است که گفته‌اند : (جذبةٌ من جذباتِ الرحمن توازی عملَ الثقلینِ) • لکن دراین معامله سرّی هست که مزلّة الاقدام‌است • باید سالك راه هشیار باشد تا که از تمثل شیطان لعین و اغوای آن محفوظ ماند • اگرچه بزرگان گفته‌اند که شیطان متمثل صورت ولی کامل مکمل نمیتواند شد • بیت :

هلال کج به أبروی کج دلبر نمی‌ماند
اگر ماند شبی ماند ، شبی دیگر نمی‌ماند

لکن این خصیصه مخصوص به صورت خاصهء همان ولی‌است (کما

هو المعلوم عند اهلها) و الا یحتمل که خودرا در صورت آن ولی به ادنی تغییر متمثل سازد ، و آن مرید بیچاره‌را در ضلالت اندازد ، چنانکه ما بارها این معامله‌را امتحان کرده‌ایم ، پس باید که مرید صاحب رابطه قول و فعل و امر رابطه‌را اگرچه از صورت کامل مکمل باشد ، به میزان شریعت بسنجد، والا بعد از چند بار تجربه و امتحان قبول باید کرد • اما کامل مکمل درین عصر که شر الاعصاراست ، بسیار نادر الوجوداست •

سوآل : اگر کس دعوی کمال و تکمیل کرد ، مرید بیچاره به چه علامتی باید که صدق و کذب ویرا امتیاز دهد ، یا آن مدعی چگونه میداند که به صواب رفته یا بر خطأ ؟

جواب : رتبهء کمال و تکمیل‌را بزرگان طریقهء مجددیة قدس الله اسرارهم در ولایت کبری که محل فنای نفس‌است قرار داده‌اند • چون سعادتمندی به این مرتبه رسید ، علاقهء وی با شیطان لعین بریده میشود ، و علم به فنای نفس هر کسی‌را که صاحب کشف صحیح‌است میسر میشود که بالمعاینه میداند و میبیند (کما لایخفی علی اهله) • ولی صاحب کشف صحیح درین زمانه حکم عنقا پیدا کرده‌است • پس باید که مراجعه به وجدان کند چه صاحب فنای نفس متخلق به اخلاق شرعیه میشود که واصل رتبهء حق‌الیقین‌است •

پس اگر در خود میل خلاف شرع‌را نمی‌بیند (علی مصدرها الصلوة والسلام والتحیة) ، و در اتیان به احکام شرعیه تکلیف ندارد بلکه معامله بر عکس شده‌است که کردن طاعت در نزد وی آسان شده و ترکش‌را دشوار میآید ، و ایمان و اسلام جزء طبیعت وی شده ، صاحب این مقام شگرف‌است و ایضا این امتیاز هم مشکل‌است کم کسی‌را این عقل داده باشند که احوال و اطوارش بر وی مشتبه نگردد • (ربنا لا تؤآخذنا ان نسینا أو أخطأنا) •

چون حالت وی بر وی مشتبه شد بر طالب بیچاره چگونه مشتبه نمیشود ؟
پس علاج غیر از التجا به حق سبحانه امری دیگر نیست که (اللهم أرنا الحق حقا وارزقنا اتباعه ، وأرنا الباطل باطلا وارزقنا اجتنابه) .

بلی سعادتمندی که ویرا شرف ضمنیت کبری که عبارت از ضمنیت حضرت رسول اکرم‌است صلی الله علیه وسلم دست داده باشد ، اگر آن سعادتمند عزیز دگررا در ضمن خود بگیرد ، آن عزیز هرچند به فنای نفس نرسیده‌است ، حکم آن سعادتمند دارد که شیطان به صورت وی متمثل نتواند شد . چه این وقت رویه سعادتمند چونکه مظهر حقیقت محمدیه‌است، حکم صاحب آن حقیقت که حضرت رسول اکرم‌است صلی الله علیه وسلم پیدا کرده‌است ، و کسی که در ضمن وی‌است حکم اصحاب کرام دارد (رضوان الله عنهم اجمعین) . (ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم) .

این فقیر مسکین به حکم (و أما بنعمة ربك فحدث) میگوید که در تأریخ سنهء هزار و دوصد و هفتاد و دو همین واماندهء سرأفگنده‌را به این سعادت عظمی مشرف ساختند وقتی که در بین حضرت غوث الثقلین و امام الطریقه خواجه بهاءالدین نقشبند رضی الله تعالی عنهما نسبت به حقیر پر تقصیر صورت مشاجره واقع شد که هریکی از آن دو بزرگوار این بنده‌را به طرف خود میکشیدند ، و بندهء شرمنده دران میان خودرا (کالمیت بین یدی الغاسل) بی‌علاقه و بی‌اختیار ساختم که ناگاه حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم تشریف آوردند و بنده‌را ازان میان دست ایشان بیرون کشیده و برداشت و فرمود که عثمان‌را به هیچ یکی از شما نمیدهم ، و برای خود میخواهم .

لاجرم حقیر نیز فرزندان نامی و خلف الصدقان گرامی خودرا محمد

و عبدالرحمن در ضمن گرفته‌ام • پس طریق احتیاط این‌است که مریدین این خاندان هرکه صحبت این فقیررا یافته‌است رابطهء حقیر بکنند ، والا رابطهء این دو فرزندان خلف الصدق حکم رابطهء حقیر دارد • امیداست که شیطان لعین به این صورتها متمثل نتواند شد ، (فالله خیر حافظا و هو أرحم الراحمین)•

سوآل : تو سابقا نوشته(ای) که فائده رابطه حصول محبت‌است ، و محبت موجب سعادت ضمنیت ، و ضمنیت باعث جذبه‌است • پس مریدان صاحب جذبه هم این ضمنیت‌را دارند •

جواب : آن ضمنیت که سابقا دست میدهد صورت ضمنیت‌است که به حکم (اندراج النهایة فی البدایة) مخصوص این خاندان‌است ، و این ضمنیت حقیقت ضمنیت‌است (و شتان مابینهما) • زین جسن تا آن حسن فرقی‌است ژرف •

وەسیەتی سێهەم

اینکه در این خاندان عالی شان که جذبه بر سلوك مقدم افتاده‌است ، صورت جذبهء حقیقیة‌است ، زیرا که جذبهء حقیقیة جذبهء روحی‌است که در نهایت سلوك کاملانرا دست میدهد ، و این صورت جذبه جذبهء قلبی‌است که از اختلاط نور و ظلمت پیدا میشود ، پس از دخل نفس و شیطان دور نیست •

لهذا باید خلفای حقیر مریدان خودرا به تاکید اکید نصیحت نمایند که مادامی اختیار داشته باشند از نعره و صیحه و حرکات اعضا اجتناب نمایند و میل نفس خودرا دران دخل ندهند خصوصا در حالت نماز که اگر ادنی اختیاری دران داشته باشند مبطل نمازاست • و اگر بنا به غلبهء احوال روی دهد حکم سعال و عطاس دارد که کثیر آنها مبطل نمازاست ، و بر قلیلش

عفواست چنانکه در کتب فقه مبین‌است • حضرت مولانـای ما قدس سره مجذوبانرا از الفاظ نامشروع گفتن به تاکید منع میفرمودند ، بلکه زجر و تاکید میکردند ، زیرا که غالبا آن اطوار از میل نفسانی و وسوسهء شیطانی پاك نیست و نیز خوگرفتن باعث سدّ عروج لطیفهء قلب میگردد •

وه سیه تی چوارهم

چونکه در این طریقهء علیه اندراج نهایت در بدایت دست میدهد چنانکه حضرت امام الطریقه بهاءالدین نقشبند قدس سره فرموده‌است که ما نهایت‌را در بدایت درج میکنیم ، لاجرم در بدایت حال واحوالی که شبیه به مقامات اهل کمال‌است ، غالبا مریدانرا دست میدهد ، مثل شهود وحدت در کثرت و توحید وجودی و کشف کونی و کشف قبوری و غیرها • و فی‌الحقیقه این حالات از انعکاس دل پیراست که در مرید به علت صورت ضمنیت که از اثر رابطه حاصل شده‌است ظهور میکند •

پس باید که آن مرید این حالاترا از خود نداند ، و از انعکاس مقامات پیر شناسد ، و این حالت نیز مزلة الاقدام است که از شائبه وهم و ظـن و دخل نفس و شیطان پاك نیست • پس همه وقت مستنفر باید بود ، و دل‌را به این نمایشات متعلق نباید ساخت ، والا سد و مانع راه عروج میشوند •

(فائدة • و فی الحدیث : لما اهبط [علیه ما یستحق] قال فبعزتـك و عظمتك انی لاافارق ابن آدم حتی یفارق روحه جسده • قال الرب عز و جل وعزتی و عظمتی لا احجب التوبة عن عبدی حتی یغرغر بها ـ کتاب الهـادی للمهتدی) •

بزرگان طریقت گفته‌اند (تلك خیالات تربی بها اطفال الطریقة) • اصل مطلب از سلوك طریقه ظاهر و باطن‌را به اخلاق باطنـه و ظـاهرهء شریعـت متخلق گردانیدن‌است ، و بس طالب هوا و هوس نباید بود ، و سعی باید کرد که دل همیشه منور به نور حضور باشد ، و خطرهء حبی و عملی و ماسوی

از ساحت سینه دور گردد تا که حب و بغض و عطاء و منع همگی صرف برای خدا باشد سبحانه و تعالی ، که (من احب لله و أبغض لله و أعطی لله و منع لله ، فقد استکمل ایمانه) •

وەسیەتی پێنجەم

اینکه برزگان طریقت وجودرا شرك اکبر گفته‌اند (وجودك ذنب لایقاس به ذنب آخر) •

بیت

دم بی حق زدن عین گناه‌است
به خود مشغول گشتن کفر راه‌است

ترا هردم کشد پندار هستی
سوی ظلمت سرای خودپرستی

خودی کفراست ، از وی توبه کن زود
که جز حق در حقیقت نیست معبود

پس طالب حق باید که همه آن در صدد آن باشد که خودرا از هیچ فردی از افراد عالم بهتر نداند ، بلکه خودرا بر خمرخوارگان فجار تفضیل ندهد ، نه به این معنی که (العیاذ بالله) خمر خوردن بد نیست ، بلکه بدین معنی که خاتمهء کار مجهول‌است •

ای بسا رندان شراب‌خوار ، بلکه کافران دار البوار در آخر کار دست انابت‌را به ذیل ندامت و استغفار زده ، در سلك ابرار منسلك میشوند • و ای بسا زاهدان مرتاض و عابدان ممتاز در بوادی خذلان و حرمان افتاده و در تیه ضلال منهمك میگردند •

از سبب سوزیش من سودائیم
وز سبب سازیش سوفسطائیم
ساعتی کافر کنــد صدیق‌را
ساعتی زاهد کند زندیق‌را
چشم باز و گوش باز و این ذکا
حیرتم در چشم‌بندی خــدا

(نجانا الله تعالی و سائر المسلمین من هذا الخطب العظیم ، بحق مـــن ورد فی شأنه العظیم : حریص علیکم بالمؤمنین رءوف رحیم ، علیه افضـــل صلاة وتسلیم) •

علت ابلیس (انا خیر") بداست
این مرض در نفس هر مخلوق هست

(و ما ابریء نفسی ان النفس لأمارة بالسوء الا ما رحم ربی) •

(فصل فی غیر المتن) • شیخ أبوعبدالله الخفیف قدس الله تعالی سره العزیز که از اعاظم مشایخ شیرازاست گفته که با شیخ ابوالخیر مالکی که صاحب وقت و حال خویش بود ، در مکه صحبت میداشتیم • شبی ویـــرا گفتم : (ایها الشیخ) سوآل دارم • گفت : بگوی • گفتم : (متی یصفـــو العیش مع الله ؟ قال : اذا رفعت المخالفة) • من از جواب وی متعجب ماندم• چون بامداد شد آنرا به مشایخ گفتم • ایشان هم از قولش تعجب بسیـــار کردند و گفتند میخواهیم که از خودش بشنویـــم • بر وی جمـــع شـــدند و پرسیدند • در جوابشان چنین گفت : (ما یجری باللیل ، لا یذکر بالنهار) و به قول شب خویش اقرار نکرد •

(و فی نفحات الانس للجامی) : بدانکه (رحمك الله تعالی) قول (رفعت المخالفة) از اصطلاح (همه اواست) خبر میدهد که اعتقاد کثیر از مشایخ‌است،

و بسی از محققین بر این رفته‌اند همانا کسی‌را چشم بصیرت به حقیقت فعل حضرت (فعال لما یرید) باز کرده باشند و به آن وقوف یافته باشد که اواست سلطان هرچه خواهد آن کند • دگر زبان خودرا به عیب و نقصان کسی ملوث نگرداند ، و به تعییر خلایق مشغول نمیشود ، و همه‌را از فاعل حقیقی میبیند • شیخ عرفی شیرازی گفته‌است :

چنان با نیك و بد سر کن که بعد از مردنت (عرفی)
مسلمانت به زمزم شویدو هندو بسوزاند

عین القضاة همدانی قدس سره در کتاب (زبدة الحدائق) خود این‌را به طیّ داده‌است • دراین صورت رونده‌ء راهرا باید به مفاد (قل کل من عند الله) چشم از خلایق ببندد ، و دلش نیز به فعل فاعل حقیقی نگران بود ، و دائما از نماز و روزه و طاعات و حسنات خود لرزان باشد• (معصیة اورثتك ذلا وافتقارا خیر من طاعة اورثتك عتوا واستکبارا) مبادا به اسفل السافلین بعد و حرمان گرفتار گردد • هرکرا در تیه حرمان پای در گل ماند ، ماند •

(ابیات) :

ای آنکه ز اسرار قدر عالم به هم حیران کنی
جن و بشر در وحشتند کین چیست با ایشان کنی

حبری بری از صومعه در دیر گبران افگنی
گبری کشی از بتکده ، سرحلقه‌ء مردان کنی

کس‌را چه یارا کز عتو چون و چرا پرسد ز تو
فرمانروای مطلقی خود هرچه خواهی آن کنی

صاحب کتاب (کشف المحجوب) و هو علي ابن عثمان ابن ابی‌علی الجلابی الغزنوی قدس سره ، گوید : لقمان سرخسی که آزادکرده‌ء رب‌العالمین

جل‌جلاله و از عقلای مجانین بود ، روزی به نزد پیر ابوالفضل سرخسي كـه مرشد شیخ ابو سعید ابوالخیراست قدس سره ــ آمد • جزوی در دست پیر دید • گفت یا ابو الفضل در این جزو چه میخواهی ؟ گفتش : همان که تو در ترك آن خواستی • پس لقمان گفت این خلاف چراست ، یعنی که بایست که مخالفه در طریقه نبودی ، و راه همه به خدا یکی بودی

بی‌رنگی‌است و بی‌صفتی وصف عاشقان
این شیوه کم طلب ز اسیران رنگ و بوی

پیر گفت خلافی تو میبینی و از من میپرسی که چه میخواهی ز مستی هشیار شو و از هشیاری بیدار تا بدانی که من و تو چه میطلبیم • (نفحات جامی قدس سره) •

وەسیەتی شەشەم

اینکه فقیر در حالت حیات به طوع و اختیار خودم بلکه به اشارات غیبی و باطنی پسران ارجمند و خلفان سعادتمند خود محمد و عبدالرحمن‌را چنانکه سابقا معلوم شده که سعادت ضمنیت حقیررا دریافته‌اند ، نائب و خلیفهء خویش ، و بر سجادهء ارشاد متمکن ساخته‌ام ، و گردن‌امیدواری ایشانرا در بین جمیع خلفا و مریدان خود به این نوید افراخته • تمامی خلفا و مریدان بلکه کل متعلقین ومنسوبین من این دو فرزند سعادتمندرا (کنفس واحدة) نائب و خلف الصدق من دانند ، و از امر و نهی ایشان به هیچ وجه تجاوز نکنند • حال که حقیر مستمند در حال حیاتم و بعد از ممات من نیز رشتهء علاقه و انقیاد ایشان‌را قلادهء گردن خویش نمایند ، و مراعات ادب ایشان‌را مایهء سعادت خود دانند • مبادا •• مبادا کسی در میانهء ایشان به رسم نمامی و سخن‌چینی به‌درآید که (نعوذ بالله سبحانه) باعث ضلالت وی گردد ، و بی‌امر و رضای ایشان در عزل و نصب خلفا و رد و قبول مریدان دخل

نکنند که امر و نهی ایشان در این فقرات امر و نهی من‌است ، و اخـلاص و محبت و ادب و حرمت گرفتن ایشان عائد به من میگردد •

(فصل سوی الوصایا) • بسمه سبحانه • در کتاب (کیمیای سعادت) به رکن مهلکات در اصل سوم بیان آفت زبان نوشته‌اند که یکی در پیش عمر ابن عبدالعزیز نمامی کرد • وی گفت نگاه کنیم اگر دروغ گفتی اهل ایـن آیتی (ان جاءکم فاسق بنبأ فتبینوا) و اگر راست گفتی از اهل این آیـتی (همّازٍ مشّاءٍ بنمیم) و اگر خواهی توبه کن تا عفو کنم • گفت یا امـیر المؤمنین توبه کردم •

یکی حکیمی‌را گفت فلان کس ترا چنین بد گفته‌است • وی‌را گفت به زیارت دیر آمدی و سه خیانت‌را بکردی : برادری‌را بر دل من ناخوش کردی ، و دل فارغ مرا مشغول گردانیدی ، و خویشتن‌را به نزدیك مـن فـاسق و متهم ساختی •

آنچه گفتم زیرکان‌را خود بس‌است
بانگ دو کردم اگر در ده کس‌است

(و ما علی الرسول الا البلاغ المبین • وصلی الله علی سیدنا محمد وآله و صحبه اجمعین) •

وەسـیـەتی حەوتـەم

اینکه حکمت بالغهٔ حق سبحانه در ارسال رسل (علی نبینا و علیهم الصلاة والسلام) این‌است که عباد الله در غایت تدنس‌اند ، و حق سبحانـه و تعالی بالنهایه در کمال تقدس • پس برزخی ذوالجهتین در کاراست که بـه وسیلهٔ آن فیض اقدس از حضرت مقدس عز اسمه به بندگان عاید گردد •

و چون بعد از حضرت خاتم الرسل صلوات الله و سلامه علیه و علیهم

وعلی کل آل ، باب نبوت مسدود شده‌است ، پس اولیاء الله این امت مرحومه به نیابت و خلافت آن سرور دنیا و دین صلی الله علیه وسلم قرنا بعد قرن این مهم‌را سرانجام میدهند . و به وجود مسعود ایشانان تا ظهور حضرت مهدی موعود رضی الله عنه باب افاضه و استفاضه مفتوح‌است . و چون کامل مکمل که به نهایة النهایهء عروج رسیده و باز به رجوع قهقری به غایت تنزل کرده و مرجوع گردیده بود ، و مجانست و مناسبت با سائر آدمیان و عوام الناس حاصل کرده باشند ، مانند اکسیر نسبی نادر و کم‌یاب‌است و حال اینکه بی مناسبت و مجانست افاده و استفاده غیر میسراست ، پس به اقتضای وقت این حقیر (تتبعا لقطب العارفین و غوث السالکین الکامل الواصل الی الحقیقة والنازل السافل الی الخلیقة ، اعنی حضرة قطب الطریقة) مولانای ما قدس سره العزیز کسانی‌را که بعد از حصول جذبه و فنای آن در این طریقهء وثیقه به حکم (اندراج النهایة فی البدایه) حکم برزخیه پیدا کرده‌اند و مشابهتی به واصل کامل مرجوع باقی بالله حاصل نموده هرچند که تکمیل ندارند ، لکن غالبا اوهارا رخصت و اجازه داده‌ام که طالبانرا تلقین آداب طریقه نمایند ، چونکه افادهء اوها در حق عوام از افادهء متوسطان که از عالم نفس و آفاق گذشته‌اند و هنوز به فنای حقیقی نرسیده‌اند به حکم اینکه مجانست اوها بیشتراست بلکه از کاملان غیر مرجوع و واصلان و فانیان که هنوز رتبه تنزل نیافته‌اند مفیدتر .

پس اجازه یافته‌گان این درجه باید که به این اجازه مغرور نشوند و خودرا کامل و واصل گمان نبرند ، و به مظنهء کمال محبوس اسفل السافلین بعد و وبال نمانند . بیت :

علت بدتر ز پندار کمال
نیست اندر جان تو ای ذو دلال

ازاین‌است که صاحب مثنوی علیه الرحمة میگوید :

خواجه پندارد که مرد واصل‌است
حاصل خواجه به جز پندار نیست

لاجـرم

مراد ما نصیحت بود و گفتیم
حوالت با خدا کردیم و رفتیم

وەسـیەتی هەشـتەم

اینکه نصیحت میگویم و أمانت میدهم مریدان خودرا عموما و خلفـا و مأذونان خودرا خصوصا چنانکه لازم و شرط طریق‌است • باید که در حق برادران و رفیقان خویش یك دل و یك جهت باشند ، و زبـان‌را به غیبـت و نکوهش و ذم یکدیگر ملوث نسازند ، و هیچ یکی خودرا ازان دگر فاضل و خوبتر گمان نبرند •

حضرت امام ربانی که مجدد الف ثانی‌اسـت (قدس سره) میفرمایـد معرفت خدای سبحانه و تعالی بر انکس حرام که خودرا از کافر فرنـگ بهتر داند چه جای از برادران دین و طریق ، و این فقیر که خوشه‌چین احسان ایشانم خودرا از (هر) فردی از افراد عالم کمتر و بدتر میدانم ، بلـکه معاصی جمیع عبادرا به خود نسبت میدهم • پس تابعین من میباید که تتبع من کنند و از زلاّت مردم چشم بپوشند و همیشه به نقـص خویشتن ناظر باشـند ، و کار عبادرا به معبود حقیقی جل سلطانه واگذارند ، زیرا با وجود آگاهی از حضرت خالق علام الغیوب سبحانه و تعالی ، بر مخلوق وی طعنه‌زدن از جسارت ، و به فعل او عز شانه راضی نبودن‌است • مصرع : کار خدارا بـه خدا واگذار •

فائده : حضرت خواجه نقشبند قدس سره دراین مبحث بیانی فرموده‌اند که حقیقت آن راجع به این ابیات‌است (لراقم الحروف) :

آن بود آزاد مرد اندر جهان
چون برنجانند وی‌را جاهلان

ظاهر و باطن ازو زان فعل خام
هم نرنجد ، هم نگیرد انتقام

وز جوانمردیت گویم یاددار
مستحق رنج‌را زحمت مدار

که جوان مردان معنی آگهند
مستحق زخم‌را مرهم نهند

چیست میدان فتوت ای جوان
نیك خویی بودنت با دشمنان

چون به دل مکروه میداری کسی
مال خودرا بذل کن وی‌را بسی

ور ترا طبع از کسی با نفرت‌است
با ویت تکلیف حسن صحبت‌است

زین خصائل چون شدی صاحب سلاح
با فتوت باشیٔ اهل فلاح

وه‌سییه‌تی نۆهه‌م

اینکه این فقیر حقیر که مرکز دائرهء عجز و تقصیرم ، به تأکید اکیــد منتظرم که دائما مرا به دعای عافیت دنیوی و عفو غفران اخروی یادداريد ،

و هرگز از دعای خیر ماثوره‌ام معاف نگذارید (بلی بلی حسنات الأبــرار ، سیئات المقربین) •

به هوش باش که هنگام باد استغنا
هزار خرمن طاعت به نیم جو نخرند

البته نمیگویید که فلانی محتاج به دعوات ماها نمیباشد •

نزد هر پیره‌زنی رفتی رسول
که دعا کن تا شود احمد قبول

علاوه بر این حقیر خیلی خودرا از مذنبان و عاصیان روی زمین بدتر میدانم ، و از همه کس به دعای خیر محتاجترم ، چه در نامهء اعمال خــود عملی‌را که شایستهء قبول بارگاه بود گمان نمیبرم •

رباعی از شاه نقشبند قدس سره :

گر طاعت خود نقش کنم بر نانی
وان نان بنهم پیش سگی بر خوانی

وان سگ سالی گرسنه در کهدانی
از عار بر ان نان ننهد دندانی

معنی این‌را شامل حال خود می‌بینم ، پس دائم از دعای خیرم خودهارا غافل نکنید که (دعاء الغائب للغائب مستجاب) •

(فصل فی تتمة هذه المعرفة) • حضرت خواجه بهاءالدین محمد بخاری نقشبندی رضی الله تعالی عنه میفرماید (بیت) :

تا تو ز هستی خود زیر و زبر نگردی
در نیستی مطلق مرغی به پر نگردی

و أیضا در این مقام از معارف آن حضرت‌است (نور الله تعالی روحه) که فرموده‌اند : درویشی چیست ؟ خاککی بیخته ، آبکی بران ریخته ، نه کف پارا ازان دردی ، و نه پشت پارا ازان گردی •

و ایضا : درویشی چیست ؟ بیرون بی‌رنگ ، و درون بی‌جنگ • بیت :

تا در این خرقه‌ایم ما از کس
هم نرنجیم ، هم نرنجانیم

و فرموده : از یکی از اکابر دین سوآل کردم که درویشی چیست ؟ گفتند : زبونی •

عزیزی گفت : واقف باش ! کارهارا خود میکند ، و بارها بر سر تو می‌اندازد •

و من لطائفه :

جز صحبت عاشقان و مستان مپسند
دل در هوس قوم فرومایه مبند

هر طائفه‌ات به جانب خویش کشد
جغدت سوی ویرانه و طوطی سوی قند

(انتهی کلامه رضی الله عنه) •

و این فقیر راقم الحروف (علیه الرحمة و مغفرة الرب الرءوف) گوید: ندانم از آثار صحابه‌است رضی الله عنهم یا از انفاس مشایخ کرام (وجودك ذنب لایقاس به ذنب) • مصرع : بردند شکستگان ازین میدان گوی •

یحیی ابن معاذ رازی علیه الرحمة میگوید : (انکسار العاصین احب الیّ من صولة المطیعین) • آری

سگ به ز سگی باشد کو پیش سگی کویش
جان‌را محلی بیند ، دل‌را قدری داند

(والمخلصون فی خطر عظیم) •

وەسیەتی دەهەم

أتمنی علی الزمان محالاً
أن تری مقلتای طلعة حرٍّ

اینکه جمله فرزندان و خلفا و مریدان و محبین و مخلصین‌را اعلام میدارد که این وصایای مرا سرسری و لایعنی خیال نکنند و به صدق تمام آویزهء گوش هوش خود نمایند ، و پس پشت نگذارند ، بلکه مایهء سعادت و نجات دارین خود شمارند •

نصیحتی کنمت بشنو بهانه مگیر
هرانچه ناصح مشفق بگویدت بپذیر

(و صلی الله علی سیدنا محمد خاتم الرسل ، و علی آله و اصحابه هادی السبل ، و علی اهل بیته و ذریته جزء و کل • والسلام علی من اتبع الهدی ، و التزم متابعة المصطفی ، علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات اتمها و اکملها) •

چوارینەیەکو تاکە بەیتێکی شێخ عوثمان سیراجوددین

چوارینەکە

هرجا که من و یار به هم باز رسیدیم
از بیم بداندیش لب خویش گزیدیم

بی‌واسطهٔ گوش و زبان از طرف دل
بسیار سخن بود که گفتیم و شنیدیم

تــاکه بەیتــەکە

با دوست کنج فقر بهشت‌است و بوستان
بی‌دوست خاك بر سر جاه و توانگری

له وەسیەتی هەشتەمی وەسیەتەکانیشیدا پارچە شیعرێکی هەشت بەیتیی هەبوو • لە هەموو ئەمانەوە وا دەرئەکەوێ شــێخ عوثمــان سیراجوددیــن شیعری لەمە زیاتریشی بووبێ‌و فەوتابێ •

یادی شێخ موحەممەد بەهائوددینی کوڕی شێخ عوثمان سیراجوددین

کورتەی مێژووی ژیانی شێخ موحەممەد بەهائوددین

شێخ موحەممەد بەهائوددین ، وەك پێشتر باسمان کرد ، کوڕی سێهەمی شێخ عوثمان سیراجوددینە • لە ١٢٥٢ی هیجرەتدا لە دێی تەوێڵە لەدایك بووە• دایکی ناوی خاتو خورشیدەو لە بەگزادەکانی ماوەتە لە ناوچەی سولەیمانی• مەلا حامیدی کاتبی شێخی باوکی ، مێژووی لەدایك بوونی لەم پارچە شیعرەدا باس کردووە :

غوث آفاق شیخ عثمان که
قطب عصر و پناه دوران است

آنکه بر گرد خوان نعمت او
گردن آن سپهر گردان است

عالم و هرچه هست در عالم
همه چون قالبند و او جان است

گلی از باغ دولتش بشکفت
زینت هر گل و گلستان است

شد مسمی باسم خیر رسل
آن محمد که جان جانان‌است

هشت ماه ربیع آخر کرد
جلوه آن مه که نور ایمان‌است

هاتفی گفت بهر تأریخش :
« این گل گلستان احسان‌است » (۱)

ئەم ذاتە لە حەوت ساڵاندا لای مەلا مەحموودی دشەیی دەستی‌کردووە بە خوێندنی قورئانی پیرۆزو کتێبە وردە سەرەتایی‌یەکانیشی بەپێی داب‌و نەریتی ئەو ڕۆژە هەر لای ئەو خوێندووە • پاشان لای مەلا حامیدی کاتب دەستی‌کردووە بە خوێندنی کتێبە سەرەتایی‌یەکانی سەرف‌و نەحوو ، پێش ئەوەی بگاتە پازدە ساڵان لەسەر دەستی باوکیا تەریقەتی نەقشبەندیی وەرگرتووەو زۆر بە گەرمی‌و دڵسۆزی‌یەوە خەریك بووەو لە ماوەیەکی کەمدا پێ‌گەیشتووەو ، جا باوکی فەرمانی داوەتی کە دەست‌بکا بە پێگەیاندنی موریدەکانی خانەقاو لەم مەیدانەدا وەك یارمەتی‌دەری باوکی لێ هاتووە • تەنانەت فەرمانی پەروەردەکردنی شێخ عەبدولڕەحمان‌و شێخ عومەرو شێخ ئەحمەدی برایشی پێ دراوە ، سەرەڕای ئەوە کە شێخی باوکیان خۆیشی فێری طەریقەتی کردوون‌و تەوەججوهی لێ کردوون •

شێخ عوثمان سیراجوددین لە وەسیەتی شەشەمیدا بە مەنسووب‌و موریدەکانی خۆیی ڕاگەیاندووە کەوا شێخ موحەممەد بەهائوددین‌و شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا خەلیفەو جێ‌نشینی ئەون‌و داوای لێ کردوون کە ئادابی تەریقەت لەم دوو کوڕەی وەربگرن • بەم‌جۆرە پاش وەفاتی شێخ عوثمان سیراجوددین ئەم دوو کوڕەی بەجووتە لە تەوێڵە دەست‌ئەکەن بە

---

(۱) بە حیسابی حەرفەکانی ئەبجەد ئەکاتە ۱۲۵۲ .

ڕێنموونی‌کردنی موسوڵمانانو شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا لە خزمەتی کاکیا ئەبێ تا ماوەیەکو پاشان تەوێڵە بەجێ‌دێڵێو ئەگوێزێتەوە بۆ گوڵپ وەك پاشان لە باسی خۆیدا دێینەوە سەری‌و ، ئیتر شێخ موحەممەد بەهائوددین ئەبێ بە جێگری باوکی لە خانەقای تەوێڵەداو هەموو موریدو مەنسووبەکانی باوکی بە پیری تەریقەتی نەقشبەندیی پەسەند ئەکەن .

لە زەمانی شێخ موحەممەد بەهائوددیندا خانەقای تەوێڵە هەمیشە پڕ بووە لە پیاوی خاوەن‌دڵو زانستو کەسانی ڕۆح پەروەر . خانەقای تەوێڵە لەو سەردەمەدا هەرگیز کەسانی پایەبڵندی وەك مەلا حامیدی کاتبو مەولەوی‌و حاجی مەلا ئەحمەدی نۆدشەیی‌و مەلا عەلیی تاڵشی‌و شێخ عەبدولڕەحمانی قەرەداغی‌و حاجی شێخ ئەمینی خاڵی لێ نەبڕاوە . لە شێخ موحەممەدی خاڵم بیستووە ئەیوت لە باپیرمم بیستووە ئەیفەرموو وا ڕێکەوتووە لە شەوێکا حەفتا خەلیفە لە حەڵقەی خەتمی خانەقای سەردەمی شێخ موحەممەد بەهائوددیندا بوون ، جگە لە دەیان موریدو مەنسووبی‌تر کە ئەمانە خەریکی پێگەیاندنو پەروەردەکردنیان بوون .

شێخ موحەممەد بەهائوددین ، سەرەڕای پێگەیاندنی ئەو مەنسووبانەی باوکی کە لەکاتی وەفات‌کردنی ئەودا هێشتا سولووکیان تەواو نەکردبوو و نەبووبوون بە خەلیفەو ، سەرەڕای خەریك‌بوونی لەگەڵ خەلیفەکانی باوکی کە پاش ئەو ئەمیان بە پیری خۆیان پەسەند کردووە ، بۆخۆیشی چەند خەلیفەی تازەی پێ‌گەیاندووە . یەکێ لەمانە شێخ عەبدولڕەحمانی قەرەداغیی باوکی مامۆستا شێخ عومەری (ابن القرەداغی)ی مامۆستامانە کە یەکێ بووە لە زاهیدانو زانایانی سەردەمی خۆی . یەکێکی‌تریشیان حاجی شێخ ئەمینی خاڵە کە ئەویش عومرێکی درێژی لە خواپەرستی‌و خزمەت‌کردنی موسوڵمانانا سەرف‌کردووەو هەمیشە خۆی لە دنیاو دەوڵەت دوور ڕاگرتووە .

شێخ موحەممەد بەهائوددین سەفەری حەجیشی کردووە • لەم سەفەرەیدا شێخ عومەر ضیائوددین‌و شێخ ئەحمەدی برای‌و مەلا ئەحمەدی نۆدشەییشی لەگەڵ بووە ، بەڵام براکانی لە بەغداوە گەڕاونەتەوە • لە بەغدا میوانی ماڵی موفتیی زەهاوی بوون • پاش حەجەکە سەریان لە میسریش داوە•

شێخ موحەممەد بەهائوددین لە ساڵی ١٢٨٤ی هیجرەتدا چواردەوری ئارامگای باوکی ئەکا بە خانوو و گومەزێك بەسەر ئارامگاکەوە دروست ئەکاو خانەقاکەیش گەورە ئەکا کە وەختێ خۆی باوکی دروستی کردبوو • مەلا حامیدی کاتب بەبۆنەی دروستکردنی ئەم گومەزو خانوانەو گەورەکردنی خانەقاوە قەسیدەیەك دائەنێ ، وا لێرەدا ئەینووسینەوە :

این همایون بارگه کز کاخ کسری برتراست
کسر باشد گر نویسم همچو قصر قیصراست

آن بنا گیرم که بود از خشتهای سیم و زر
این همه چون قبه‌های جنت از یك گوهراست

خاك آن گر مشك و عنبر بود ، آبش صاف و خوش
خاك این خاك بهشت و آب آب کوثراست

گر در و دیوار آن مرآت روی خلق بود
در در و دیوار این مشهود روی داوراست

از سماع چنگ و نی ، جوش و خروش آن سرا
غلغل این قبه از عکس سروش آن سراست

کوه طور از یك تجلّی (صار دکا) خرد گشت
مانده بر پا بی‌فتور و بی‌قصور ، این نادراست

این عجب‌تر چون در و دیوار جنب این بنا
سربسر گویا مغنی بذله‌گو خنیاگراست

سنگها با یکدیگر اهلند چون مو مؤتلف
نه درشت و سخت رو مانند سنگ مرمراست

شمس گردون بر سر این قبه نیکو شمسه‌ایست
شمسهٔ زرین برو بستن بسی نادرخوراست

از برای خاکروبی هست در این بارگاه
غبطه در بین فریدون و جم و اسکندراست

حاجیا برگرد و طوفی کن به گرد او اگر
در سویدای دلت سودای حج اکبراست

تا نکوبی حلقهٔ این کعبه با دست ادب
کعبتین تخته نزد سعیت اندر ششدراست

حیرتی دارم عجب در سنگ و چوب و آب و گل
این همه اسرار قیومی عجب چون مضمراست

چه عجب که مرقد قطب زمان‌است این زمین
آنکه فیض و فضل و جود و لطف حق‌را مظهراست

شیخ عالم آن سراج ملك و دین که سیرتش
بی‌گمان میزان شرع حضرت پیغمبراست

چشم پاکش در زمین و روحش اندر لامکان
آن زمان‌را شد ضمین و این زمین‌را لنگراست

گرچه عثمان‌است نامش ، گر بگویم هم رواست
گاهی صدیق و گهی فاروق و گاهی حیدراست

ترسم از اندیشه‌های کج وگرنه گفتمی
حلقهء توحید اگر جنبد سخن بالاتراست

جان پاکش صاف‌تر شد از مزاج آب و گل
گرچه ربطی هست چون مشتق دلیل مصدراست

نی چه‌گویم جسم پاکش عین جان افتاد صاف
چون عرض رفت از میان باقی که ماند جوهراست

بلکه روح و جسم او در نور مطلق محو شد
این سخن کی درخور اندیشهء دانشوراست

شد به جد و جهد فرزندی ولی عهدش تمام
آنکه او مجموعهء فضل و هنررا دفتراست

خوب صـــورت ، نیك سیرت ، پاك طینت ، صاف دل
تازه و پاکیزه خود فرخندهء فرخ‌فراست

شمع جمع اولیا و نور چشم اصفیا
زمرهء اهل صفارا رهنما و رهبراست

شیخ امجد ، ارشد اسعد محمد ذوالکرم
بوالبها کو نائب الارشاد شیخ اکبراست

ظاهرش همرنگ ، باطن با شریعت متحد
مختصر مرآت شرع حضرت پیغمبراست

این بنای خیررا یا رب حمایت‌کن به لطف
حق آنکه انبیا و اولیارا سردراست

هم به لطف خویش بانی‌را دوام عمر بخش
آنکه مر دیباچهء فضل و هنررا زیوراست

طائفان و عاکفان‌را لطف کن لاسیّما
(حامد) بیچاره‌را که بس ذلیل و مضطراست
گفت بر سال و بر اتمام بنای این مکان
هاتفی « بابا بیا ، باب سعادت این درست » [۲]

ڕووداوێك لەنێوان شێخ موحەممەد بەهائوددین‌و فەرهاد میرزای مامی ناصیروددین شای قاجاردا

له شێخ باباڕسوولی کوڕی شێخ عارفی دۆلاشی مەریوانم بیست وتی بیستوومه له سالی ۱۲۸٦ی هیجرەتدا فەرهاد میرزای مامی ناصروددین شای قاجار به لەشکرێکی زۆرەوه دێ بۆ سەر هەورامان تا بەگزادەکانی هەورامان ڕام‌بکا بۆ دەوڵەتی ئێران• بەگزادەی هەورامانی لوهۆن‌و هەورامانی ئەودیویش ترسیان لێ ئەنیشێ‌و پەنا ئەبەنە بەر شێخ موحەممەد بەهائوددین که بڕوا بو لای فەرهاد میرزا که له دێی (هەجمنه) ئەبێ تکای لێ بکا دەس‌بەرداریان بێ‌و پێی‌بلێ هەرچیمان لێ داوا ئەکا بۆی ئەکەین بەومەرجەی به لەشکرەوه نەیەته سەرمان ، چونکه توانای بەرگەگرتنمان نییەو میللەتەکەیش فەقیرو هەژاره •

شێخیش ئەڕواو له ڕێدا له (دەگاشێخان) دائەبەزێ ئەڵێ با بەرلەوەی بڕۆم چاوم پێ بکەوێ نامەیەکی بۆ بنووسم بزانم ئەڵێ چی‌و بیری لەگەڵ هەورامان‌و هەورامی چۆنه ؟ نامەیەکی بۆ ئەنووسێ له نامەکەیا ئامۆژگاریی ئەکا که دەس‌بەرداری لەشکر ناردنه سەر هەورامان ببێ با خوێنی موسوڵمانان به ناحەق نەڕژێ • که نامەکه ئەگاته دەستی فەرهاد میرزا زۆر

---

(۲) به حیسابی حەرفەکانی ئەبجەد ئەکاته ۱۲۸٤ •

تووڕە ئەبێو وەڵامی شێخ ئەنووسێتـەوەو دەس بەڕوویەوە ئـەنێو لـە سەرەتای نامەکەیشیەوە ئەم بەیتە ئەنووسێ :

ما شیخ و زاهد نمی‌شناسیم
یا جام باده ، یا روی ساقی

کە وەڵامەکەی فەرهاد میرزا بە شێخ ئەگا ، ئەمیش دووکەلیمەی‌تری بۆ ئەنووسێو ئەم بەیتە لە سەرەتای نامەکەیەوە ئەنووسێ :

ما میر و سلطان نمی‌شناسیم
یا عدل و احسان ، یا قهر باقی

ئیتر لە دەگاشێخانەوە ئەگەڕێتەوە بۆ هەورامان بۆ شوێنی خۆی •

مەسەلەکەیش درێژە ئەکێشێو سەرەنجام ئەکێشێتـەوە بۆ جەنـگ لەنێوان لەشکری فەرهـاد میرزاو عەشایری هەوراماندا • هەورامی‌یـەکان (شەبی‌خوون) ئەدەن بەسەر سوپای فەرهاد میرزادا ئەیانشکێنن‌و ناچـاری هەڵاتنیان ئەکەن ، تەنانەت فەرهاد میرزا خۆی بەزەحمـەت لـە مـلەی (بلچەسوور)ەوە لەسەر هەژگ بەسەر بەفردا ڕایان‌کێشـاوە تـا لەدەست تفەنگچیی هەورامی ڕزگاریان کردووە • فەرهاد میرزا خـۆی باسی ئـەم ڕووداوەی لە (منشآت)ەکەیدا نووسیوەو نووسیویشیە :

فليسَ الفرارُ اليومَ عاراً على الفتى
اذا كان معلوماً شجاعةُ أمسِهِ

مەلا حامیدی کاتبی شێخیش لەم‌بارەوە قەسیدەیەکی داناوە خوا یار بێ لە باسی مەلا حامید خۆیدا ئەینووسینەوە •

خێزان و منداڵی شێخ

شێخ موحەممەد بەهائوددین چوار ژنی هێناوە • یەکەم : طەیبەی کچی

شێخ عەبدولڕەحمانی دانیشتووی دێی (بێیەلەنگە) لە قەزای هەڵەبجە.[٣] .
شێخ عەلی حوسامودینی[٤] کوڕی شێخ لەم ژنەیەتی .

---

(٣) ئەم شێخ عەبدولڕەحمانە لە سەییدەکانی (چۆڕ)ە لە مەریوانو لە نەوەی مەلا ئەبووبەکری موصەننیفە کە ئەچێتەوە سەر پیر خدری شاهۆ . باوکو باپیری وەختی خۆی لەبەر هەندێ ئاژاوەی ناوخۆیان کۆچیان کردووەو هاتوونەتە شارەزوور .

(٤) ئەم ذاتە لە ١٢٧٨ی هیجرەتدا لە تەوێڵە لەدایكبووە . مەلا حامیدی کاتب بەبۆنەی لەدایكبوونیەوە ئەم پارچە شیعرەی وتووە :

نجم هدی شیخ محمد که هست
نور سعادت ز رخش منجلی
آنکه دلش مخزن اسرار غیب
تازه کن عهد (الست) و (بلی)

بیستو چهارم ز صفر نیم شب
خنده زد از باغ وجودش گلی

شد به فلك نعرهء (زال الحزن)
صحن زمین شد ز صفا ممتلی

خواست پی ترجمهء نامو سال
نکتهء موزون و خوش و صیقلی

آن گهر درج صفا و شرف
وان صدف سر خفي و جلي
من ز خرد خواستم این نکته گفت :
« کاب گل باغ محمد علی »

ئەم کوڕە تاقانەی دایکی بووە . یەکێ لەو ژنانەی شیریان داوەتێ (ڕێحانە) ناوی دایکی باوکم بووە کە لەو سەردەمەدا ماڵیان لە دێی (تەکیە)ی نزیکی خورماڵ بووەو ماڵی شێخ موحەممەد بەهائوددینیش لەو سەردەمەدا لە خورماڵ بووە . بەمپێیە شێخ عەلی حوسامودین ئەبێ بە مامی شیریم .

شێخ عەلی حوسامودین لە ژیانی باوکیا قورئانی پیرۆزی خەتم کردووەو پاشان دەستیکردووە بە خوێندنی وردە کتێبەکانی نەحوو سەرفو هەر لە سەرەتای هەرزەکاریدا تەریقەتی لەسەر دەستی باوکیا
=

دووەم : خاتو مەلەکێ کچی موصطەفا سانی هەورامیی ڕەزاوی • لەم ژنەی سێ کوڕی بووە : صادق و [٥] مەظهەرو جەعفەر •

سێهەم : کچی سەییدێکی خەڵکی دێی (چاوڵکان) لـە سەییدەکانی عەبداڵصەمەدی • لەم ژنەیشی کوڕێکی بووە هەر بە ناوی بەهائوددیـن بەڵام بە (کاکە شێخ) مەشهوور بووە •

چوارەم : ژنێکی تەوێڵەیی بووە ، بۆم ساغ نەبوەتەوە ناوی چی بووەو کچی کێ بووە [٦] •

وەرگرتووە . پاش وەفاتی بـاوکی لە جێی ئەو دانـراوە لە خانەقـای تەوێڵەو شێخ عومەر ضیائوددینی مامیشی تەوێـڵەی بەجێ‌هێشتووەو هاتووەتە بیارەو شێخ ئەحمەدی مامیشی هاتوەتە ئەحمەدئاوای لای زەڵم .

شێخ عەلی حوسامووددین باخ‌و باخات‌و زەوی‌وزارێـکی زۆری لـە باوکیەوە بۆ بەجێ‌ماوە وەك باخەکانی خوارو ژووری چەمی تەوێـڵەو زەوی‌وزاری پشـت جـۆگەی (دەلـێن)و جـۆگەی (سەرگەتەجـۆ)و (وەڵەدسێنان)ی لای خورماڵ‌و ، زەوی‌وزاری (هانە نەوتی) لە چـەمی بیارەو هەروا لە گوڵپ‌و خورماڵ‌و ، لە هەورامانی ئەودیویش لە دەوری (نوێن)و (کراویەدۆڵ) . بەم‌جۆرە پایەی کۆمەڵایەتیی بەرزبووەو لەنـاو موریدو مەنسووبەکانیشیا گەورەو بەڕێز بووە .

شێخ عەلی حوسامووددین زۆر خۆشی ڕابواردووەو حەزی زۆر لـە ئاوەدان کردنەوە بووە . لە هەموو ئەو موڵکانەیدا خانووبەرەی چـاك‌و جوانی دروست‌کردووەو لە هەورامانی ئەودیو (کراویەدۆڵ)ی کردووە بە هەواری هاوینانی‌و خانووی خۆشی تیا کردوەتەوەو لەم‌دیویـش لـە باخەکۆن‌و خورماڵ باخی گەورەی ناشتووەو خانووبەرەی چاکی بـۆ زستانانی دروست‌کردووە ، سەرەڕای خانووبەرەی لە تەوێڵەو لە هانە نەوتی‌و لە تەپەکەلی شارەزوورو لە داوێنی چەمی زەڵم‌و لە دێی گوڵپ، بەتایبەتی خانەقای باخەکۆنی زۆر جوان‌و خۆشە .

ئەم ذاتە لە بەهاری ساڵی ١٣٥٨دا لە باخەکۆن کۆچی دوایی کردووەو هەر لەوێ‌یش لە ژوورێکدا بە خاك سپێرراوە .

(٥) ئەم شێخ صادقە ئەیوت دە هەزار شیعری مەولەوی‌و صەیدی‌و نیظامی‌و شاعیرانی‌ترم لەبەرە .

(٦) لە سەیید موحەممەدی کوڕی سەیید فەتحەی تەوێڵەییم بیستووە کـە

موڵك‌و دارایی شێخ موحەممەد بەهائوددین

شێخ موحەممەد بەهائوددین لە شوێنێکی‌وادا ژیاوە کە مەیدانی خاوەن موڵکی‌و دارایی پێکەوەنانی تیا ئەوەندە نی‌یە ، چونکە دێی تەوێڵە شوێنێکی سەخت‌و بێ‌زەوی‌وزارە • بەڵێ لەوانەیە چەند پارچە باخ‌و زەوی‌یەکی کەمی دەست‌کەوتبێ ، جا بە میرات بۆ خـۆی‌و براو خوشـکەکانی هاتبێتـەوەو ئەویش لەناو چەند میراتگری تێرینەو مێ‌ینەدا شتێکی لێ پێ بـڕابێ ، یـا لەماوەی ژیانی خۆیا وەك مورشیدێك‌و خانەدانێك کڕیبێتی •

بەلام پاش گەڕانەوەی لە سەفەری حەج لە ١٢٩١دا بەهۆی ئەوەوە کە تاپۆکردنی زەوی‌وزار لە دەوڵەتی عوسمانیدا داهات‌و جێ‌بەجێ‌کردنی ئـەو قانونە گەیشتە شارەزووریش ، شێخ موحەممەد بەهـائوددین‌و عوثمـان پاشای جاف ئەندازەیەك زەوی‌یان لە سەرووی جۆگەی دەلێنەوە لەسـەر خۆیان تاپۆ (٧) کرد • ئەو زەوی‌یانەیش ئەکەوتنە زەویی کشتوکاڵیی خوار

=

شێخ موحەممەد بەهائوددین شکۆفە ناوی کچی میرزا عەبدولعەظیـمی ژن‌برای باوکیشی مارە کردووەو پاش مردنی ئەم شکۆفەیە خورشـیدی خوشکیشی مارە کردووە ، بەلام لە هیچیان منالی نەبوە .

(٧) ئەم مەسەلەی تاپۆکردنی زەوی‌وزاری شارەزوورە لەناو مەلاکانی ئـەم ولاتەدا بوو بە مەیدانی لێکۆڵینـەوەو لێدوان . گەلێـکیان پێـی ڕازی نەبوون‌و بە ناشەرعی‌یان دانا لەسەر ئەوە کەوا شارەزوور ئەکەوێتـە بەر (سواد العراق) کە بە درێژی نێوان (عبادان)و (حديثة الموصل)ەو بـە پانی نێوان (قادسية = کوفە)و (حلوان)ە کە (زەهاو)ی ئێستایە . ئـەم خاکی (سواد العراق)ە کە سوپای ئیسلام لە سەردەمی حەزرەتی عومەرا داگیری کرد ، دابەش‌کرا بەسەر ئەندامـانی ئەو سوپایـەدا ، پاشـان حەزرەتی عومەر بە داوای پێ‌بەخشـین (استيهاب)و بـە کڕیـن لێـی وەرگرتنەوەو وەقفی‌کرد لەسەر موسوڵمانان بە وەقفی عام‌و خەراجـی دیاریی لەسەر دانان‌و بە ئیجـارەی نەبڕاوە دایـەوە بـەو ڕەعیـەت‌و جووتیارانەی تیا ئەژیان . کەواتە بەگوێرەی شەرع حەرامە دەسـتی

ئەم ڕەعیەت‌و جووتیارانە لەو زەوی‌وزارە هەڵبگیرێ‌و تاپۆ ناکرێ لەسەر کەس .

گەلێکیشیان بەلایانەوە وابوو دروست‌و ڕەوایە چونکە بەلای ئەمانەوە، بەپێی بیرو ڕای ئیمامی ئەعظەم ئەبووحەنیفە ، ئەم وەقف‌کردنەی حەزرەتی عومەر ئیسپات نەبوە ، کەواتە وڵاتی (سواد العراق) ئەکرێ بە پێنج بەشەوە ، چوار بەشی بۆ ئەندامانی سوپای ئیسلامەو بە شەرع بووە بە هیی خۆیان‌و کڕین‌و فرۆشتنی دروستە . ئەو بەشەکەشی کە کەوتووەتە دەستی فەرمانڕەوای موسوڵمانان لە ڕێگەیەکی شەرعی‌یەوە، بۆ فەرمانڕەوای موسوڵمانان دروستە چۆنی پێ باش بێ بۆ سوودی موسوڵمانان وا تەصەڕوفی تیا بکا ، بیفرۆشێ ، بیبەخشێ ، بەکرێی‌بدا یا هەرچی‌یەکی‌تری لێ بکا .

هەروا دەوڵەتی ئیسلام ئەتوانێ بیدا بە هەرکەسێ کە بە باشی بزانێ بیداتێ ، بە موڵکی‌یەت کە لە عورفی شەرعدا پێی‌ئەوترێ (اقطاع التمليك) یا بە (اقطاع الارفاق والانتفاع) کە واتە زەوی‌یەکە خۆی هەر هیی دەوڵەتی ئیسلام بێ ، بەلام بەرهەم‌و بەروبووەکەی تێکەڵ‌و هاوبەشی بێ لەنێوان دەوڵەتی ئیسلام‌و ئەوکەسانەدا کە وەریان‌گرتووە . ئەم تەصەڕوفەیش کە ئەمڕۆ ئەکرێ یەکێکە لەم دوو جۆرەو کەواتە دروستە.

لەسەر فەرزو بۆچوونی ئەوەیش کە دەوڵەتی ئیسلام لە سەردەمی حەزرەتی عومەردا ئەم وڵاتەی وەقف‌کردبێ لەسەر موسوڵمانان ، خۆ بەهۆی داگیرکرانی وڵاتەکەوە لەلایەن لەشکری کافرانەوە کە تاتارەکانن ، وەقفەکە بەتاڵ بوەتەوە . جا پاشان کە کەوتەوە دەست دەوڵەتی ئیسلام، بوەوە بە موڵکی‌و ئەتوانێ هەر جۆرە تەصەڕوفێکی ڕەوای تیا بکا . دیسان ئەوانەی کە ڕازی نەبوون بە تاپۆ و بەلایانەوە ڕەوا نەبوو ، تێ‌هەڵئەچوونەوەو ئەیان‌وت گریمان وایشە کە ئێوە ئەڵێن ، بەلام خۆ تەسەڕفی دەوڵەتی ئیسلامیش کاتێك ڕەوایە کە بەپێی سوودی موسوڵمانان بێ ، کەچی ئەم (اقطاع الارفاق والانتفاع)ە پارەیەکی ئەوەندە کەمی لەبەرابەردا دائەنرێ کە سوودی موسوڵمانان بفەوتێ‌و مامەڵەکەی پێ بەتاڵ ببێتەوە .

لەم‌ڕووەوە مامۆستا مەلا عەبدوللای عەبابەیلێ نامیلکەیەکی نووسیوە هەموو ئەو تاپۆیانەی تیا بە بەتاڵ داناوە کە لە شارەزوورا کراون چونکە تەصەڕوف لە بەیتولمالی موسوڵماناندا ئەبێ بەگوێرەی قازانجی

موسولمانان بێ‌و ، نامیلکەکەی پێشکەشی مەلای گەورەی بیارە مامۆستا مەلاقادری کانی‌کەوەیی کردووە ، ئەویش لە پشتی نامیلکەکەیەوە بۆی نووسیوە : ئەوەی کە تۆ نووسیوتە عەینی صەوابە ، بەڵام کردنەوەی ئەم دەرگایە لەم ڕۆژەدا ئەبێ بەهۆی هەراو ئاژاوە لەناو خەڵکدا .

بە هەرحاڵ مەسەلەی تاپۆ دوورو خاڵی نی‌یە لە گومانو ، دوورکەوتنەوە لە شتی‌وا گەلێ باشترەو خۆ لە گوناە پاراستن بەوە ئەبێ کە بنیادەم نزیکی شتی‌وا نەکەوێ .

هەر لەبەر یەك‌نەکەوتنی قسەی مەلایانی سەردەم بووە لەبارەی تاپۆوە شێخ عومەر ضیائوددین پاش ئەوەی جۆگەی بەشارەتی لە شارەزوور بۆ خۆی تاپۆ کردووە ، داویەتەوەو پەیمانیشی داوە تا ماوە نانی تاپۆ نەخواو مامۆستا مەلا قادری مەلای گەورەی بیارەیش بووە بە هاوپەیمانی لەم پەیمانەداو کەسیان نانی دەغڵی بەروبووی زەویی تاپۆیان نەخواردووەو، تۆوی گەنمێکی حەڵاڵیان پەیدا کردووەو بۆخۆیان دایان‌چاندووەو تا ماون لە بەری ئەو تۆوەیان خواردووە .

هەر لەم‌بارەوە لە جێی خۆیایەتی ئەوەیش بگێڕمەوە کەوا کاتێ شێخ عەلی حوسامووددین لە پشتی باخی مەشهوور بە باخەکۆنەوە پارچەیەك لە کێوەکەی دابڕیوەو کردوویە بە مزگەوت‌و مەلای گەورەی بیارە بە دیدەنی چووە بۆ باخەکۆن ، کە چووەتە ناو ئەو مزگەوتەوەو زانیویەتی شێخ چۆنی دروست‌کردووە ، پێی‌وتووە : بەڕاستی لەم وڵاتی ئێمەدا ئەم مزگەوتەی تۆ مزگەوتی شەرعی‌یە ، چونکە بەشێوەی (احیاء الموات) واتە ئاوەدان کردنەوەی وێرانە دروست‌کراوەو بۆ بەجێ‌هێنانی ئادابی ئیعتیکاف زۆر موناسبە ، چونکە مزگەوتەکانی‌تری (سواد العراق) لە زەویی وەقفدا دروست‌کراون‌و هەرچەند دروستە بەگوێرەی پێویست مزگەوت لە زەویی وەقفدا دروست‌بکرێ ، بەڵام بە هەرحاڵ وەك مزگەوتێك نین لە زەویی وێرانەدا کرابێتەوەو پایەی ئەو مزگەوتانەیان نی‌یە .

من لەبارەی هۆی تاپۆکردنەوە لە (سواد العراق)داو بەتایبەتی لەبارەی زەوی تاپۆکردنی ذاتێکی وەك شێخ موحەممەد بەهائوددینەوە لە مامۆستا مەلا بەهای پێش‌نوێژی ئەو سەردەمەی بیارەم پرسی کە پیاوێکی چاك‌و مەلایەکی موناسب بوو ، لە وەڵامدا وتی :

یەکەم ــ مەسەلەکە خیلافی‌یەو بە لای ئیمام ئەبووحەنیفەوە وەقفەکەی

دێی بیارەو پشت جۆگەی دەڵێن کە ئێستا بە موڵکی (پشتجۆ) مەشهوورە، هەروا چەند جۆگەو چەند پارچە زەوی لە دەوروبەری خورماڵ وەك جۆگەی (سەرگەتەجۆ)و (وەڵەدسێنان)و زەویی (تازەدێ)و (چەقەڵئاوا) کە ئێستا مەشهوورە بە (تەکیە) • لە دیوی ئێرانیش چەند پارچە موڵکی بە ناوی وەقفەوە لەسەر خانەقای تەوێڵە دەسگیر بوو •

کۆچی دوایی شێخ موحەممەد بەهائوددین

شێخ موحەممەد بەهائوددین ، پاش پازدە ساڵ ئیرشادو ڕێنموونیکردنی موسوڵمانان بە ڕێی شەریعەتو طەریقەتدا ، لە بەرەبەیانی ڕۆژی جومعەی پێنجی رەبیعولئەووەلی ساڵی ١٢٩٨ی هیجرەتدا لە دێی گوڵپ کۆچیدوایی کردووەو لاشەکەی پاش شتنو کفنکردن براوەتەوە تەوێڵەو لەپشت ئارامگای شێخی باوکیەوە بە خاك سپێرراوە •

حەزرەتی عومەر ئیسپات نەبوەو کرینو فرۆشتنی زەویوزاری (سواد العراق) دروستە .

دووهەم ـ هەر بە لای ئەبووحەنیفەوە وایە هەر موڵکێکی ئیسلام کە کافری شەڕکەر بیگرێ ، کاتێ کە لەشکری ئیسلام سەندیەوە لە کافر وەقفەکەی نامێنێو ئەبێ بە موڵکی دەوڵەتی ئیسلامو هەموو تەسەڕوفێکی ڕەوای تیا دروستە .

سێهەم ـ لەو سەردەمەدا دنیا ئاژاوەو بێقانوونی بووەو شێخ موحەممەد بەهائوددینیش قەرەباڵغێکی زۆری بەدەورا بووە ئەبوو نانیان بداتێو ، ئەو جووتیارانەیشی دەرنەکردووە کە لە زەویوزارە تاپۆ کراوەکاندا بوونو زەویوزارەکەی بەدەستەوە هێشتوونەتەوەو تۆوی داونەتێ دایچێننو پاشان ئەوان بە ئینسافی خۆیان چ موڵکانەیەکیان داوەتێ لێی وەرگرتوونو ئەم مامەڵەیە بۆ زەویوزار کێڵەکانیش زۆر بەسوود بووە .

نامەکانی شێخ موحەممەد بەهائوددین

شێخ موحەممەد بەهائوددین لە خودی خۆیدا مرۆیەکی زاناو هوشیارو بنووس بووە • بەگوێرەی ئەو شوێن‌و پایە ئایینی‌و کۆمەڵایەتی‌یەیش کـە بوویەتی دیارە نامەی بۆ گەلێ لە زانایان‌و گەورە پیاوانی سەردەمی خـۆی نووسیوەو ، بەپێی پایەو شوێنی نامە بۆ نێرراوەکان‌و بایەخی بابەتی نامەکان لەبارەی شێوەو بابەتەوە ڕازاندوونیەتەوە • بەداخەوە ئێمـە تەنهـا چەنـد نـامەیەکمان لەو نامـانە دەسـگیر بوو کەوا لێرەدا بڵاویـان ئەکەینەوەو ئومێدەوارین هەرکەس نامەی لەم بابەتەی لا دەسگیر ببێ وێنەیمان بداتێ ، بەڵکو ئەمە خوایە لە هەلێکی‌ترا بۆمان هەڵکەوێ بڵاویان بکەینەوە •

نامەی یـەکەم
بۆ طەهماسیب میرزای موئەییدوددەوڵەی
حوکمداری ئـاردەڵانی نووسیوە

بسم الله الرحمن الرحيم

لطف و کرم حضرت حق سبحانه و تعالی زیاده ازین شامل حال مبدء و مآل نواب مستطاب والا دام مجده الاعلی باد ، و دروازهء فیض و فتـوح خودرا بر جسم و قلب وروح حضرت او بیش از پیش مفتوح گرداناد کـه حدیث صحیح‌است (لاتسبوا الائمة ، وادعوا لهم بالصلاح فان صلاحهم لكم فلاح) •

بلی در عالم صورت جهانی پادشاه عادل حکم قلب صنوبری دارد کـه درین نشأهء امکانی صلاح و فساد قوهء روحانی و جسمانی به صلاح و فساد آن منوطاست که (ان فی جسد ابن آدم مضغة اذا صلحت صلح الجسد كله، و اذا فسدت فسد الجسد كله ، الا و هی القلب) •

چون اوقاتی که نواب والا دام مجده الاعلی به قدوم معدلت لزوم خاك غمناك کردستانرا مفرح نموده ، و غنچهای دل سودا منزل رعایا و برایای آن سامان‌را به نسیم برکت شمیم شکفته بودند ، حقیر حاضر نبـودم کـه بـه تهنیت نامچهء مبادرت نمایم ، و زبان خامه‌را به ترحیب و دعا بگشایم ، و چون به کلبهء درویشانه رسیدم باز نظر ملاحظه اینکه (بیت) :

تواضع ز گردن فرازان نکواست
گدا گر تواضع کند خوی اوست

چند روزی موقوف ماند ، تا اینکه از اتفاقات حسنه جناب برادر والا گهر خیر الحاج حاج محمد سمیرانی به زیارت آمده بودند ، تقریر کرد کـه نواب والارا با طایفهء درویشان آشنائی هست به حدی که مرا توصیه فرمود که هر وقت عازم زیارت شدی به نواب والا عرض کن تا تهنیت نـامچهء بنویسد • حقیر این اظهار مرحمت از آن طرف قرین الشرف‌را بهانهء عرضه نگاری ساخته به رسم منزل مبارکی پرداختم •

حق سبحانه و تعالی وجود با کرم و عدل و مودت‌را مسعود و موجب انتظام امور معاش و معاد این حدود بفرماید ، و برادر طریقت حاجی سابـق الذکر از جملهء صلحا و مستحق حمایت و رعایت نواب والااست به همـه جهت نگران شفقت و مرحمت‌است ، از تفقد احوال او که پریشانی و اختلال به هم رسانیده مرحمت‌را دریغ مفرمائید ، و دروازهء کرم و عدل‌را به روی او بگشایید • چـه خوش گفتـه‌است آنکه این گوهرهـارا به الماس بیان سفته‌است :

شاه باشد شبان و خلق همه
رمه و گرگ آن رمه ظلمه

چون شبان سازکار گرگ بود
رمەرا آفت بزرگ بود
(و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم • و صلی الله علی خیر خلقه محمد و آله و صحبه و سلم) •

محمد بن عثمان النقشبندی

نـامەی دووهەم
بۆ شێخ عوبەیدوللای شەمزینیی نووسیوە
لە وەلامی نامەی سەرخۆشی‌کردنیا لە شێخ بە بۆنەی کۆچی دواییی باوکیەوە

گنجور گنجینه أسرار اله ، سلالهء سادات علا ، ثمر شجرهء طوبای آل طه ، خورشید فلك اصفیا ، محبوب انبیا ، مرغوب اولیا ، جوهر فرد معدن حضرت سید طه ، قطب الاقطاب ، شیخ الشیوخ والشاب ، قدوة المحققین و زبدة العارفین ، حضرت خواجه عبیدالله شمزینی (ادام الله نعمة بقائه و جوده ، و لا حرمنا من فیوضه و برکته ، مادامت الارض والسماء) به اظهار عرض اخلاصمندی درویشانه ، و استفاضهء فیوضات آزان آستان راستان شاهانه ، چهره آرای جمال سیمای مدعی گردید ، در حالتیکه علاقهء ابنای زمان‌را گسسته ، و با خیال آن یوسف زندان ، چون پیر کنعان با دل بریان و دیدهء گریان در کنج کلبة الاحزان خود نشسته ، غریق موج بی‌کران، و حریق نار جان‌گدازان ، از فراق قطب زمان و غوث دوران بودم ، گلدستهء چمن وداد و مرحمت ، نورستهء گلشن اتحاد و محبت ، اعنی بیاض عبهر عنبرین شمامه ، و سواد مشکبار مشکین ختامه ، که گویا شمیمی از عطر و بوی روضهء رضوان ، و نسیمی از روائح گلزار جنان داشت ، به سروقت این ننگ درویشان ، به عنوان تسلی و رفع عزا نگاشته ، قلم معجز بیان شده بود ، عز ورود و شرف وصول بخشید •

این پیك نامور که رسید از دیار دوست
آورد حرز جان ز خط مشکبار دوست

خوش میدهد خبر ز جلال و جمال یار
خوش میکند حکایت عز و وقار دوست

جان دادمش به مژده‌و خجلت همیبرم
زین نقد کم عیار که کردم نثار دوست

از ملاحظهء حروف و معانی که هر یك ازان درج از لآلی شاهوار معانی ، بلکه برجی از کواکب ثواقب اسرار نهانی بودند ، روشنی دیدهء نمین و تسلی خاطر غمین پیدا و از اقطار امطار ابر مکرمت که متضمن رشحات ماء الحیات آرام و سکوت بود ، گلهای شادی و بهجت از گلبن زمین افسرده خاطر محنت منزلت آغاز خضرت و نضرت ، و کأنه بهاری تازه و آب رفته به جوی باز آمد •

خار غمی که خاطر ما خسته کرده‌بود
عیسی دمی خدا بفرستاد و برگرفت

از عدم شرفیابی حضور باهر النور که مقرون به معاذیر شرعیه و محاذیر ملکیه بود ، پارهء عذر خواهی ، و از انکه هرچه بر روی خاك‌است عاقبت اسمش از جریدهء هستی پاك‌است ، شمه اتنباهی فرموده بودند • آری اگر بنیاد آباد همین کون و فساد محل وثوق و اعتبار نزد کبریائی (جل شأنه) وزن و قدری داشتی ، روح پر فتوح خورشید فلك اصطفاء معجز بیان (و ما ینطق عن الهوی) ، شهباز بلند پرواز آشیان (قاب قوسین أو أدنی) ، سرمه‌سائی (ما زاغ البصر و ما طغی) ، محرم اسرار (فأوحی الی عبده ما أوحی)، پیراستهء خلعت گرانبهای (و لسوف یعطیك ربك فترضی) ، جوهر فرد معدن یکتا خواجهء هردو سرا (محمد المصطفی علیه التحیة والثنا) ، که‌خلاصهء

موجودات و باعث تکوین مکونات‌اند ازاین دار فنا به عالم بقا با وجـود مخیری دعوت نمیفرمودند ، و داغ فراق و حسرت‌را بر سینهء جن و انس نمی‌نهادند •

باوجود این امثال بوالهوسان که غریق لجهء عصیانیم ، چه یارا که دم از چون و چرا بزنیم ، و چگونه زیبد که یك ذره از در مقاله و صورت آیهء (یفعل الله ما یشاء) گردن نهیم (الحکم لله) •

و جواهر زواهر نصایحی که از کان غیبی و معدن لاریبی دلالتی داشتند، تعویذ جان و مروحهء جنان ساختیم • امیداست که همیشه کشتزار تشنهء خاطر فاتر این ننگ درویشانرا به امطار توجهات باطنی که وظیفهء مشـارب پیران طریقهء انیقه‌است سرسبز و شاداب فرمایند ، و ازان چشمهء زلالـهء معرفت و محبت قطرهء از ماء الحیوان در کام همین تشنه لب بی‌مراد بریزانند و بچشانند ، که از بزرگان اندك طلبیدن دون همتی است • (وصلی الله علی سیدنا محمد وآله خیر الوری ، والسلام علی من اتبع الهدی) [8] •

امضاء

محمـد بهاءالدین العثمـانی

---

(٨) ئەمەیش نامەکەی شێخ عوبەیدوڵڵای شەمزینی کە شـێخ موحەمـەد بەهائوددین بە نامەکەی سەرەوە وەڵامی داوەتەوە :

خدمت ذی برکت ، سرو جویبار عرفان و محبت ، و سدرهء برشدهء سمای ایقان و معرفت ، در صدف عالم ربانی ، گوهر گرانبهای معـدن اسرار نهانی ، محیی شریعت مبین ، پیرو سنن حضرت سید المرسلین ، علیه التحیة و علی آله اجمعین الی یوم الدین ، اعنی برگزیدهء سریـر خلافت و زیبندهء مسند عزت نیابت ، شیخ محمد الملقب ببهاءالدین ، ادام الله نعمته بقائه علی فرق الملة والمسلمین .

اولا بر نشر روائح فوائح بعضی اسرار به عنـوان اداء فاتحـه‌خوانی و اظهار اخلاصمندی زحمت میدهد . (   )نمیداند از شدائد فـراق آن سوختهء تجلای سیمای محبت چه نویسم ، و از مرارت جان‌گدازی

هجران آن شهید غمزه و ناز محبوب حقیقت که سایهء هما آسایش سایبان امن ملت بود چه گویم .

هرچه گویم عشق ازان برتر بود
خود بیان این کند اظهر بود

همانا او گلی بود که از گلشن جنان به دنیا آمده از روی اشتیاق رضوان برد ، و یا طائر همایون فرخندهء قدسی بود که ازین تنگنای قفس جسمانی به تنگ آمده ، عروج آشیان اصلی روحانی‌را میل فرموده بـه محبوب حقیقی که فحوای (و الیه المرجع والمصیر) اشارتی به آن دارد ، پیوستند . (انا لله وانا الیه راجعون) .

(فحبذا) پیری چنان که با چنین عزت و وقار بر دلدار خود برود ، و جوانی چنین پیررا به رهنمون و امامت ملت احمدی بعد از خود گذارد.

آری ، اگر نه آن بودی که وفات بزرگان دین به صورت صوری مایهء تخریب و فساد دین و دنیا و باعث فتور و قصور شریعت حضرت سیـد المرسلین‌اند ، هیچ جای تأسف و الم نبودند ، چه رستن جوهر فروشان ازین حجاب و قید جسمانی ، پیوستن به ذات بحت و اتصال به جـان جانی‌است . پس چه نعمتی ازین نعمت بالاتر ، و کدام شرف و منزلتی ازین شریف‌تر و محبوب‌تراست که جان به وصال جانـان رسـیده ، و دوست در خلوت خانهء خاص خود (به) دوست خود راه یافته ، معنی قرب و اتصال بهم رساند (فأفوز فوزا عظیما) .

ترسم که یار با ما ناآشنا بماند
تا دامن قیامت این غم به ما بماند

اما به ملاحظهء گرفتاری و بیچاره‌گیء واپس‌ماندگان حضیض عجـز و تقصیر ، که از ماء الحیوان محبت هنوز قطرهء نچشیده ، و از روح و راحت بادهء معرفت باری پیمانهء نپیموده ، و بیم‌است که بی‌وجـود آن مقربان بارگاه هویت درین دار فانی همچنان تشنه لب و ناکام با کمال خجلت و انفعال از حضرت ذی‌الجلال شرمنده و سرافکنده به عرصـهء عرصات درایند ، و به عذاب الیم درمانند . (فیا خجلتا علی ما عملنا ، و یا حسرتا علی ما فرطنا . ربنا لاتوآخذنا ان نسینا او اخطانا . ربنـا اتمم لنا و اغفر لنا انك علی كل شییء قدیر . و صلی الله علی سیدنـا محمد سید المرسلین) .

جای تأسف و قابل اظهار فزع اکبرند ، و سبب اینکه طفرانویس ازل

شیعری شێخ موحەممەد بەهائوددین

شێخ موحەممەد بەهائوددین شاعیرو بنووسی چـاك بووە • بـەڵام ، بەداخەوە بەرهەمەکانی ئەوەندەیان نەماونەتەوە • لە پەخشاندا ئـەو دوو نـامەیەی پێشتر پیشانمدان نموونەیەکی ئـاشکران • لە شیعریشدا پـاش

در نشأة اولی رقم عدم و فنا بر جرائد وجود عموم عالم ملکوت و ناسوت و جبروت کشیده ، و ندای (کل شییء هالك الا وجهه) به گوش هوش عالم و عالمیان رسانیده‌اند ، و ابدی صفت ذات اواست جل و عـلا ، جز تمسك به عروة الوثقی شکر و ثبات و رضایت به فعل فاعل مختار جهت هر موجودات چاره و علاجی نه ، و برای امثال ما ضعیفان عاصی واجب‌است که انواع این گونه مصائب‌را نعمتی شکرف ملاحظه نماییم که ایلام دوست اگرچه در صورت ظاهر با نیش‌است ، اما در معـنی همه نوش باید تصور نمود . از قول خواجگان‌است (من لم یتلذذ بضرب مولاه ، فلیس بصادق فی دعواه) .

می تلخ‌است جور گل‌عذاران
که هرچندش خوری باشد گواران

هر آتش کان بیفروزد بت سیم
خلیلان‌را بود باغ براهیم

وبعد ، خاصه جهت زیارت ضریح جنت آسای آن مخزن اسرار نهانی که فی‌الواقع نمونهء از روضهء رضوانی ، و شمیمی از عطر و بوی گلزار جانی دارد ، و ادای رواسم فاتحه خوانی ، واجب بود به نفس خود در جناح عجله بیایم ، واقتباسی ازان مشکاة عرفانی بنمایم ، اما به اعتبار این که حرکت امثال ما ننگ درویشان بی‌نشان‌را به خاك عثمانی خـالی از ذکر و فکری نمیدانند ، ازین سعادت عظمی به صورت ظاهر محروم ماندم ، ودراین صورت معذورم نه مسئول (ان شاء الله تعالی) .

من‌بعد به استمداد همت پیران دین ، همت مسیحی به‌کاربرده ، بـه احیای قلوب مرده دلان و نوازش زنده دلان پرداخته ، یك دقیقـه تساهل نفرمایند . امیداست که روز بروز امطـار امطار فیوضـات ربـانی بر کشتزار خاطر آن یوسف پیر کنعانی در فیضان و جاری باشد (بمنه و احسانه) .

امضاء
عبیداللـه

هەوڵداتێکی زۆر تەنها ئەم سێ پارچەیەم دەسگیر بوو • ئومێدم وایـە ئەوانەی پەخشانو شیعری ئەو ذاتەیان لایە لەوە زیاتر لای خۆیان ڕاگیری نەکەنو بیخەنەڕوو •

پارچە شیعری یەکەم

تا به آن بالا دل ما آشنا گردیده‌است
رشته‌ء مهرش دلم‌را از جهان ببریده‌است

دل که تیغ ابروی خونریز آن جلاّد دید
مرغ سان در خون خود شادی‌کنان رقصیده‌است

تن به رقص آمد ز شادی ، جان همی‌پرد ز شوق
گوییا این شاه خوبان نام من پرسیده‌است

چرخ دولابی یقین گردد به کامم بعد ازین
چون به نام من زبان دل‌ستان گردیده‌است

پای پیك یار من فرسود از رفتار من
این قدر عاشق به روی دیده‌اش مالیده‌است

رحم بر من آیدش باز آن نگار نازنین
گوییا آه و فغان و ناله‌ام بشنیده‌است

با حریفان آشنا و با رفیقان سرخوش‌است
از من مسکین عجب دارم که چون رنجیده‌است

شیوه‌ء مهر و وفا معدوم باشد (بوالبها)
گر کسی دعوی کند از یار ما دزدیده‌است

پارچه شیعری دووه‌م

از صفا و بهجت دوران کسی دل شاد نیست
غیر آن کو رسته از خود در جهان آزاد نیست

در نخستین گام ترك سر بباید کرد زانك
صیدرا آزادگی از دام آن صیاد نیست

جلوه‌ء بنمای ای سر خیل خوبان تا شود
تازه آن عهدی که عهد لیلی‌اش در یاد نیست

روی زیبا ، قد رعنا ، چشم شهلای تو بس
حاجت عاشق به گل یا نرگس و شمشاد نیست

ای دل از من این نصیحت گوش کن گر صادقی
شیوه‌ء عشاق کویش شکوه از بیداد نیست

(بوالبها) گر زانکه خواهی کشف راز عشق‌را
از (سراج‌الدین) طلب چون وی کسی استاد نیست

کوه حلم و بحر عرفان شیخ عثمان آنکه شد
عرش رحمانی دلش زین خوبتر بنیاد پیست

پارچه شیعری سێهه‌م

جلوه کنان ماه من صبح گر آید به بام
مهر ز شرم رخش روی نهد سوی شام

باد ترا ای صبا نقد دل و جان فدا
باری اگر آری از جانب یارم پیام

یار چنین نازنین ، مهر رخ و مه جبین
در همه آفاق نیست باد جهانش به کام

گل خوی خجلت بریخت سرو ز رفتار ماند
کرد چو شمشاد من سوی گلستان خرام

باد صبا میوزد از طرف کوی دوست
پس تو هم ای (بوالبها) رو ، همه تن شو مشام

یادی حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفای
کوڕی شێخ عوثمان سیراجوددین

لەدایكبوون‌و خوێندنی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا

ئەم ذاتە لەناو چوار کوڕە ئیرشادکەرەکەی شێخ عوثمان سیراجوددیندا کوڕی دووهەمیانە ، لە وەرزی بەهار ، لە پێنجـی موحــەڕڕەمی ١٢٥٣ی هیجرەتدا لەدایكبووەو دایکی وا مەشهوورە برازای مەولانا بووە • مەلا حامیدی کاتبی شێخی باوکی بەبۆنەی لەدایكبوونیەوە ئەم پارچە شیعرەی وتــووە :

تعالی آن خداوندی که تصویر کمال او
برون از حیطهء تحریر فکراست و خیال او

بود یك کاسه فردوس نعیم از خوان احساسش
بود یك پایه عرش اعظم از تخت جلال او

بهار عیش خرم پنجم ماه محرم بود
که از نو غنچهء بشکفت از باغ نوال او

گل گلزار عثمانی ، نسیم باغ رضوانی
زهی آیینهء حسن خداوندی جمال او

چو نامش عبدرحمان گشت شد این نکته معلوم
که هست از عین رحمت شخص قدوسی مثال او

ز سیمایش چو خور نور سعادت میشود لامع
تو برخیزو سلامت ختم کن یا رب مآل او

به فکر اندر فرو رفتم ، شنیدم هاتفی گفتا
« جمال باغ معنیها » [1] پی تأریخ سال او

ئەم ذاتە قورئانو وردە کتێبە سەرەتاییەکانی بە منالی لە خانەقای خۆیاندا لەگەڵ شێخ موحەممەد بەهائوددینی برای لای مەلا مەحمـــوودی دشەیی خوێندووەو عیلمەکانیشی لای مەلا حامیدی کاتبو مەلاکانیتـــری خانەقا خوێندووەو تەریقەتیشی لەسەر دەستی باوکیا وەرگرتووەو ئیجازەی خەلافەتی لەوەوە دراوەتێ • وەك لە مەیدانی تەریقەتدا بە وەسیەتی بـــاوکی بووە بە مورشید لە مەلایەتییشدا پایەیەکی بەرزو بڵندی بووە •

خێزانو منالی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا

ئەم ذاتە وەك زانراوە تەنها یەك ژنی هێنـــاوە • ئەم ژنەیـــش (خاتو لەیلێ)ی خوشکی کاك عەبدوللاو ئامۆزای ئەحمەد پریسییە • لەم ژنە تاقە کوڕێكو چەند کچی بووە ، کوڕەکەی شێخ تاجوددینە کە پاشان بووە بـــە شێخی طەریقەتو لە هەولێر نیشتەجی بووەو ، لە کچەکانیشی تەنهـــا ناوی خاتو خورشیدیانم بۆ دەرکەوتووە کە شووی کردووە بە مەلا صالحی کوڕی مەلاعوثمانی کانیکەوەیی •

سەفەرەکانی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا

ئەم ذاتە وەك هەریەك لە گەورە پیـــاوانی وەك خۆی گەلێ ســـەفەری کردووەو ئێمەیش لێرەدا باسی دوو لەو سەفەرانەی ئەکەین چونکە بەهۆی مەبەست لێیانەوە لە سەفەرەکانیتری بایەخدارترن •

---

(1) بە حیسـابی حەرفەکانی ئەبجەد ئەکاتە ۱۲۵۳ •

سەفەری یەکەم لە ساڵی ۱۲۷۱دا بۆ سنە لەسەر داوای زانایانو گەورە پیاوانی ئەو شارە بۆ لای ئەمانوڵڵا خانی والی کە مەشهوور بووە بە غوڵام شا خان بۆ ئامۆژگاری کردنو پەشیمان کردنەوەی لەو نیازەی لە کەللەیـا بووە کە بانگ‌کردنی خەڵکی شارەکە بووە بۆ بوون بە شیعە •

ئەمانوڵڵا خان ویستوویە حاجی کەریم خان ناوێکی موجتەهیدی شیعە لە هەمەدانەوە بێنێ بۆ سنەو خەڵکی شارەکە بانگ‌کا لەسەر دەستی ئـەودا ببن بە شیعە • خەڵکەکەش ئەمەیان بەلاوە قورس و ناپەسەند ئەبێو پـەنـا ئەبەنە بەر شێخ عوثمان سیراجوددین چارەیەکیان بۆ بدۆزێتەوە • ئەویش شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفاو حاجی مەلا ئەحمەدی نۆدشەییو سەییـد عەبدولڕەحیمی مەولەویو گەلێ مەلای گەورەی تر ئەنێرێ بۆ سنە بۆ لای ئەمانوڵڵا خان• ئەمانە کە ئەگەنە بەرەوە قەرەباڵغێکی گەورە لە مەلاو پیاو ماقووڵو بازرگانو کاسبکاری سنە تا دوو سەعاتە ڕێ بەپیریانەوە دێنو بە قەدرو حورمەتەوە ئەیانبەنە ناو شار ، بەڵام کە چاویان بە ئەمانوڵـڵا خـان ئەکەوێ لەگەڵی ناگەنە ئەنجامو ئەو لە ئارەزووی خۆی دەس هەڵناگرێ • لەگەڵ ئەوەیشدا ئاواتەکەی هەر بۆ ناچێتەسەرو ئـیرادەی خـوا وائەبێ موجتەهیدە هەمەدانییەکە بۆی ڕێك‌ناکەوێ بێتە سنەو ئەمیش کـەسێکی ئەوتۆی دەس‌نـاکەوێ یارمەتیی بدا بۆ هێنـانەدیی نیـازەکەیو عومری ئەمانەتیش مۆڵەتی نادا ئەمرێ ••

سەفەری دووهەمی ئەوەیە کە کوردستانی بەجێ‌هێشتووەو بەیەکجاری چووە بۆ بەغدا •

پێشتر گێڕامانەوە کە شێخ عوثمان سیراجوددین وەسیەتی کـردووەو وەسیەت‌نامەکەیشمان نووسیبەوە کە پاش وەفاتی خۆی شێخ موحەمـەد بەهائوددینو شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا پێکەوە ئیرشادو ڕێ‌نموونیـی

موسولمانان بکەن بۆ ڕێی شەریعەت و طەریقەت • بەپێی ئەم وەسیەتە شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا لە سەرەتادا تا چەند مانگێ لە خزمەتی کاکیا ئەمێنێتەوە • پاشان بەهۆی ئەوەوە کە هەندێ قسەی لە چەند کەسێکەوە بەرگوێ ئەکەوێتەوە گوایە ئەیەوێ مونافەسەو بەربەرەکانێی کاکی بکا لە ئیرشادداو ، لەبەرئەوە کە شتیوای لە دلدا نەبوەو نەشیویستووە دلی کاکی گەردی لێ بنیشێ ، خانوویەك لە دێی (گولپ) دروستئەکا بۆ خۆیو ئەگوێزێتەوە بۆ ئەوێ • بەلام لەوێیش نامێنێتەوەو پاش چەند مانگێ گولپیش بەجێدێلێو لەگەل شێخ موحەممەدی قەرەداغیو مەلا فەتحوللا[۲] ناوێکدا بەرەو بەغدا ئەکەوێتەڕێو بەیەگجاری لەوێ لە بارەگای حەرزەتی غەوثدا سەقامگیر ئەبێ • پاش دامەزرانیشی لە بەغدا خێزانەکەیشی ئەهێنێ بۆ لای خۆیو ، ئەنجا لەوێوە ئەچێ بۆ سەفەری حەجو [۳] زیارەتی مەدینەی مونەووەرەیش ئەکاو لەوێوە ئەگەڕێتەوە بۆ بەغداو ئیتر دەستئەکا بە طاعەتو عیبادەتو ڕێنموونی کردنی موسولمانانو خەلکێکی زۆری لێ خڕئەبێتەوەوتەنانەت والیی بەغدا چەند جار چووە بۆ زیارەتیو ، ئەگەر مەرگ مۆلەتی بدایە ڕێو شوێنێکی گەورەی لە بەغدا دەسگیر ئەبوو خزمەتێکی زۆری موسولمانانی ئەکرد •

---

(۲) وابزانم ئەم مەلا فەتحوللایە مەلا فەتحوللای ڕێژاوییە کە ئیجازەی مەلایەتیی لای مەولەوی وەرگرتووەو یەکێك بووە لە مەنسووبەکانی خانەدانی شێخ عوثمان سیراجوددین •

(۳) بە بۆچوونی من شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا ، زیاد لەوە کە ویستوویەتی واجبی حەج بەجێبهێنێ ، ویستوویشیە لە حیجاز چاوی بە هەندێ لە گەورە پیاوانی هیندستان بکەوێو لە ڕێگای ئەوانەوە بڕوا بۆ ئەوێ بۆ ئیرشاد ، چونکە لە ژیانی باوکیشیدا ئەم ئارەزووەی لە دلدا بووەو باوکی ڕێی‌نەداوە • ئیتر نازانم ئەم چاوپێکەوتنەی بۆ ڕێکەوتووە لەم سەفەرەیدا یانە •

کۆچی دوایی حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا

حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا پاش گەڕانەوەی لە سەفەری حەج بۆ بەغدا ، بە ماوەیەکی کەم ، نەخۆش ئەکەوێ‌و لە ساڵی ١٢٨٥ی هیجرەتدا کۆچی دوایی ئەکاو لە قەبرستانی غەزالی ئەنێژرێ ، بەڵام پاشان گوێزراوەتەوە [٤] بۆ قەبرستانی حەزرەتی غەوث‌و لەبەری ڕۆژاوایەوە بەجۆرێ کە قەبر نەکەوتووەتە پێش‌دەمیەوە ، ئەنێژرێ • لای ڕۆژاوای قەبرەکەشیەوە قەبری مەلا یەحیای مزووری‌و شێخ هیدایەتی هەولێری‌یە کە یەکێك بووە لە خەلیفەکانی مەولانا • قەبری شێخ ڕەزای تاڵەبانی‌یش لە نزیکی قەبری حاجی شێخ عەبدولڕەحمانەوەیە •

نامەیەکی حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا بۆ موحەممەد پاشای جاف

ئەگێڕنەوە کە حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا هەورامانی بەجێ‌هێشتووەو چووە بۆ بەغدا ، بە ڕێی گەرمیانا ڕۆیشتووە • گوایە

---

(٤) وەکوو بیستوومە حاجی شێخ عەبدولڕەحمان وەسیەتی کردووە کە لە قەبرستانەکەی پاڵ ئارامگای حەزرەتی غەوثدا بنێژرێ ، بەڵام پاش کۆچی دوایی کردنی وەسیەتەکەی جێ‌بەجێ نەکراوەو لە قەبرستانی غەزالیدا نێژراوە . مەشهوورە شەو حەزرەتی غەوث دێتە خەوی نەقیبی ئەو سەردەمەو فەرمانی ئەداتێ کە تابووتی جەنازەکەی حاجی شێخ عەبدولڕەحمان بگوێزرێتەوە بۆ قەبرستانی لای ئارامگای خۆی . نەقیب کە خەبەری ئەبێتەوە گوێ بە خەوەکەی نادراو ئەنوێتەوە . دیسانەوە حەزرەتی غەوث دێتەوە خەوی‌و هەر بەم‌جۆرە تا سێ جار . لە جاری سێهەما حەزرەتی غەوث زۆر بەسامەوە دێتە خەوی‌و عاساکەی لێ ڕاست‌ئەکاتەوەو هەڕەشەی لێ ئەکا . ئەمجارەیان نەقیب زۆر بەترسەوە خەبەری ئەبێتەوەو بڕیاری گواستنەوەی تابووتەکە ئەداو بۆ سبەینێ دەری‌ئەهێنن‌و لە قەبرستانی لای ئارامگاکەی حەزرەتی غەوثدا ئەینێژنەوە.

ئەبوو لە ڕێ لایبداتە ماڵی موحەممەد پاشای جاف ، بەڵام لای نەداوە • موحەممەد پاشایش بەرگوێی کەوتووە یا خۆی خەیاڵی کردووە کەوا حاجی شێخ عەبدولڕەحمان بە دڵ عاجزییەوە لە هەورامان هەڵکەنراوە ، لەبەرئەوە نامەی بۆ نووسیوەو ناردوویە بەشوێنیا بڕوا بۆ ماڵی ئەو • حاجی شێخ عەبدولڕەحمانیش عوزری هێناوەتەوە کە ڕێگاکەم وانەبوو بتوانم لابدەم و لەبەر عاجزی‌یش هەورامانم بەجێنەهێشتووەو ، نامەکەی بە مەلا فەتحوڵڵادا ئەنێرێ بۆ پاشاو تیا ئەنووسێ بۆی کە ئەوی ڕاسپاردووە هەموو شتێکی بۆ ڕوونبکاتەوە : ئەمەیش ئەو نامەیە :

آنچه از من گم شده گر از سلیمان گم شدی
بر سلیمان هم پری هم اهرمن بگریستی

(اللهم اجعلنی من اولیائك الذین اذا أصابتهم مصیبة قالوا انا لله وانا الیه راجعون) • قرنی‌است که چنین رخنه در اسلام نیفتاده ، و مدتی‌است که گردش روزگار گلهای داغ‌را به این رنگینی بر دلهای فراغ تنهاده ، و دست بیداد ستم‌را به این گونه تظلم به این زودیها بر اهل عالم نگشانده‌است :

یا رب بنای عالم ازین پس خراب باد
افلاك‌را درنگ‌و زمین‌را شتاب باد

حق سبحانه چنانچه به حسب ظاهر شخصی مقدس حضرت ایشان‌را قدس سره از نظر ما بی‌بصیرتان دور و مستور ساخته ، مارا از فیوض روح پرفتوح حضرتش نور الله ضریحه محروم و مهجور نسازد (انه علی كل شیئ قدیر) •

مکتوب سرکار امیر از منزل (تیله‌کو) عبورکرده به فقیر رسیده ،

و اگر موانع قدریه نمیبود بی‌اظهار آن طرف خود شرف ملاقات‌را رغبت مینمود •

جناب فضائل‌مآب کمالات اکتساب ملا فتح‌الله سفارش کرده میخواستم که از طرف فقیر سفیر خدمت شود ، و بدلا عنی از هر مقوله حکایت نماید ، و چنانکه باید دریچهء روایات صحیحه‌را بگشاید تا خاطر شریف از تفکر حرکت فقیر آسوده گردد و خیالت به تردد از تأمل در سفرم آلوده نگردده

من نه به اختیار خود میروم از قفای او
او به کمند عنبرین میکشدم کشان کشان

حال جناب طریقت‌مآب شیخ محمدرا در هر باب وکیل ساخته که مطالب به تفصیل معروض نماید • سعادت مقرون و دولت روز افزون باد • والسلام •

عبدالرحمن

بەشێکی دیوانی شیعری
حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا

حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەدیبێکی ناسك‌و شاعیرێکی پایە بڵندی چەرخی خۆی بووە • دیوانێکی شیعری بە فارسی هەیە ، بیستوومە لای کوڕەکانی شێخ صادقی برازایەتی کە جاران لە دێی (گوڵپ) دائەنیشتن • بەشێکیشی لە کەشکۆڵەکەی حاجی مەحموودی یاروەیس لە دێی (تەپی سەفا)ی شارەزوورو بەشێکی‌کەی لە کەشکۆڵەکەی مەحموود پاشای جافدا نووسراوەتەوە کە ئێستا لە کتێبخانەکەی خوالێ‌خۆش‌بوو حەسەن بەگی عەلی بەگی کوڕەزایدایەتی • هەروا سەیید طاهیری هاشمیی دەوڵەتاواییش

بۆی نووسیبووم که لای ئەویش هەیە ، بەلام بارو دۆخی ڕۆژگار مەیدانی نەدا وێنەیەکیم بۆ بنێرێ. من خۆم گەلێکیم دەسگیر بووبوو، بەلام ئەویش لە بارو کۆچدا لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی کە بەشێکی فەوتا . ئێستا ئەو ئەندازەیەی لە بەردەستمایە لێرەدا ئەینووسمەوەو بەهیـوام ئـەگەر لـە هەلێکی‌ترا ئەوی کەیشیم دەس‌کەوت هەمووی بەجارێ بلاوبکەمەوە(٥). سەد حەیف‌و داخ کە شیعری کوردییمان دەسگیر نەبوە ، جا نازانم بە کوردی شیعری نەوتووە ، یا وتوویەتی‌و دەستی ئێمە نەکەوتووە .

وا لە سەرەتای ئەم بەشەی دیوانەکەیدا ئەم پرسیارو وەلامە بە شیعرە ئەنووسینەوە کە لەنێوان ئەوو شێخ موحەممەد بهائوددینی کاکیا ڕوویداوە:

پرسیاری حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا

سعادت خلعت خاص‌است بر بالای درویشان
زهی خلعت ، زهی کسوت ، زهی کالای درویشان

بە جز اندر متاع اتّباع حضرت خاتم
نشد مصروف نقد همت مولای درویشان

عجب بی‌نقش‌و بی‌رنگند ، خوش خوی‌و خوش آهنگند
تو گویی در بشر شد جلوه‌گر مولای درویشان

ازان ترسم اگر گوید بە جای نازك انجامد
کە از درك‌است بیرون رتبەء اعلای درویشان

---

(٥) لە کاتی لەچاپدانـا بۆم ڕێـکەوت ئـەم ئەنـدازە شیعرانـەی لـێرەدا بلاوکراونەتەوە ، لەگەل نوسخەی دۆستی خۆشەویستم شێخ ئەمـینی نەقشبەندی بەراوردو هەلەکانی لە ڕووی ئەو نوسخەیە ڕاستبکەمەوە.

(وفا) از (بوالبها) پرس ، این حدیث نازك او داند
عبارت از چه باشد طرهء لیلای درویشان

وەڵامی شێخ موحەممەد بەهائوددین

بود مرآت وحدت جبههء اجلای درویشان
بود رمز از یکی همچون الف بالای درویشان

زمین ساکن ز عکس قوهء پر نور ایشان‌است
فلك برپا بود از همت والای درویشان

کمال قدرشان از عرش بالاتر بود ، اما
نگنجد در عبارت رتبهء اعلای درویشان

بساط دهر گویی باغ جنت گشته از بهجت
چنان پر گشته‌است از نعمت والای درویشان

به نزد (بوالبها) هست از تجلیهای آثارش
عبارت جعد و زلف طرهء لیلای درویشان

(وفا) گفتی عبارت از چه باشد طرهء لیلی
ز من بشنو که هستم چاکر و لالای درویشان

ئەمەش ئەو بەشە قەسیدانەی دیوانەکەی کە دەسگیرمان بوون :

بسم الله الرحمن الرحيم

ــ ۱ ــ

(۱)

نمیدانم چه افتاد این دل شوریدهء مارا
جنون او تفاوت می‌نداند شهر و صحرارا

بسی محنت کشید این دل ز حق خدمتش روزی
کنم اورا فدا مه طلعت خورشید سیمارا

اگر یك ره ملامت‌گر رخ نیکوی تو بیند
روا دارد به حسن یوسف آن عشق زلیخارا

ببخشد مردهٔ صد ساله‌را جان شربت لعلت
چ خوش احیا نمودی جان من نام مسیحارا

(وفا) از پرتو آن خوی و روی آتشین باشد
که دل چون شعله غرق سوختن خواهد سراپارا

(۲)

برده چشم نیم مستت آنچنان از جا مرا
می‌تراود همچو مینا می ز هر اعضا مرا

همچو ماهی گرچه در بحر سکوتم غرق لیك
طوطی آسا نام جانان میکند گویا مرا

پیش ازین من ناصحا هم طرز و طوری داشتم
حسن بالا دست او کرد این چنین رسوا مرا

در بیابان جنون با هر خسی خوش الفتی‌است
زانکه بویی بر دماغ آید ازین صحرا مرا

باغبان بهر خدا روزی دو با من صبر کن
چون (وفا) باشد به هر گل الفتی تنها مرا

(۳)

کرده رسوا شور اشك چشم خون پالا مرا
برده چون خاشاك از جا سیل این دریا مرا

جزو جزوم‌را جدا با تست دیگر نسبتی
همچونی آواز ازان آید ز هر اعضا مرا

همچو زلف سنبلت با عین جمعیت گرفت
در شب هجران پریشانی ز سر تا پا مرا

از گل زخم دل شوریده چندان خون چکید
گلستانی گشت خرم دامن صحرا مرا

وحشت از شهرم ز شور بانگ طفلان نیست لیك
بی‌سکونم سر به صحرا داده این سودامرا

(٤)

در غزل طرز خوش‌آیین یاد می‌آید مرا
قصهٔ فرهاد و شیرین یاد می‌آید مرا

طره‌را دیدم پریشان بر بناگوشش کجا
بعد ازین ریحان و نسرین یاد می‌آید مرا

برگ گل در گلستان بینم دلم خون میشود
کان حنای پای رنگین یاد می‌آید مرا

در شب یلدای هجران چون پریشان دل شوم
پیچ و تاب زلف پر چین یاد می‌آید مرا

جلوهٔ سرو چمان‌را چون ببینم در چمن
آن خرام ناز و تمکین یاد می‌آید مرا

چون صراحی‌را همی‌گیرم به بزم می‌کشان
گردن صاف بلورین یاد می‌آید مرا

گریهٔ چشم (وفا)را در فراق روی یار
چون ببینم ماه و پروین یاد می‌آید مرا

(٥)

حسن روی خوش قدان تا کرد سودائی مرا
ماهی آسا ساخت سیل اشك دریائی مرا

بی‌سکون از عشق این شهری غزالان گشته‌ام
دل ز فرط بی‌قراری کرد صحرائی مرا

آن چنان با بی‌قراری خاطرم الفت گرفت
ناشکیبم وحشت افزاید شکیبائی مرا

من به صحرا آشنا ؛ با شهر ازان بیگانه‌ام
حسن بی‌همتات شیرین کرده تنهائی مرا

ره‌نورد و کوچه‌گردم دربه‌در از بوی تو
چون (وفا) خوش مینماید نام هر جائی مرا

(٦)

اشکبارم ، بی‌قرارم ، هرکجا یابی مرا
گشته بی‌تابی انیس وقت بی‌خوابی مرا

بی‌ثباتم در کنار خویشتن پرورده‌است
گویی از طفلی به جای دایه بی‌تابی مرا

یوسف مصر وفایم ، من عجب نبود اگر
در چه هجران فگند این چرخ دولابی مرا

خون ازانم بر لب آمد در سخن گفتن ز دل
شد مصور شکل آن لبهای عنابی مرا

ناز پرورد غم و دردم ببین کز خار و خس
در فگنده بستر و بالین سنجابی مرا

کوچه‌گرد و دربه‌در سودای عشقت کرده‌است
چون گدای هرزه‌را ای شوخ هر بابی مرا

چون (وفا) از دولت خواری مرا خوش عزتی‌است
کنج گلخن ساختند ایوان و مهتابی مرا

(۷)

کلیم آسا چو افگندی عصای خودنمایی‌را
فرو برد آن عصا یکسر حبال آشنایی‌را

پس از چندین وفا این بی‌وفایی کی روا باشد
یقین‌دارم که نپسندد خدا این بی‌وفایی‌را

چو دانستی نداری طاقت غوغای مشتاقان
نبایستی در افگندن بساط دل‌ربایی‌را

مرا در خاطر افتاده‌است کز مهر تو رخ تابم
که جورت کرد شیرین تلخیء درد جدایی‌را

(وفا) رسم وفا با بی‌وفایان تا به کی زین پس
بیاموزیم روزی چند طرز بی‌وفایی‌را

(۸)

بندهٔ طرز نگاه نازنینانیم ما
بستهٔ تار کمند زلف خوبانیم ما

می‌نخواهد زخم تار جان به آهنگ سرود
هردم از مضراب مژگان ناله سنجانیم ما

صورت احوال مارا حاجت تحریر نیست
چون سر زلفت سیه روز و پریشانیم ما

دل دمی صد بار از جا رفتنش بی‌وجه نیست
خسته و مجروح کاوشهای مژگانیم ما

هر شب از سوز تب و تاب فراقت چون (وفا)
شمع‌وش تا صبحدم سوزان و گریانیم ما

(۹)

ازان شد جعد گیسویت کمند گردن دلها
براسایند تا دلها ز بیم بعد منزلها

سزای مصلحت بینان نبود این آتش عشقت
زدند این قرعهٔ دولت ازل بر نام غافلها

ز بیم موج و گرداب و شب تاریك عاشق‌را
چه باك از پرتو رویت برافروزد مشاعلها

فرو رفتیم در دریای ناپیدا کرانی ما
کسی کو غرقه شد در وی ندارد میل ساحلها

شگفت از کارهای محتسب دارم چرا امشب
به ساز عشق‌بازی کرده گرم آهنگ محفلها

عجب در «من یزید» عشق عاشق از چه رو گفته‌است :
« که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها »

(وفا) عین صفای می‌شده‌است و باز میگوید
« الا یا ایها الساقی أدر کأسا و ناولها »

ـ ب ـ

(۱۰)

فلك بنهاده بازم تازه داغی بر جگر امشب
دهم داد و فغان و آه و داد بی‌اثر امشب

ز جان سیرم به درد هجر یار وتشنهٔ مرگم
اجل یك دم فراغت ده مرا زین درد سر امشب

چنین از دل جرس‌وش نالهٔ جان‌سوز می‌آید
مگر کرده‌است دلبر باز آهنگ سفر امشب

سرود بزم ما آه و فغان بی‌اثر باشد
به جای مجمر عوداست دود بی‌شرر امشب

به فردا داده جانان مر وفارا وعدهٔ وصلش
ولیك از طالع بد می‌نخواهد شد سحر امشب

(۱۱)

اسیر حلقهء زنجیر کوی فرقتم امشب
عزیز تخت دارالملك مصر غربتم امشب

به یاد لطف روی و غنچهء تنگ دهان تو
نشسته تا کمر در گل ز اشك حسرتم امشب

به جان و دل غمش هر لحظه سودای دگر دارد
غرامت خوردهء جنس متاع الفتم امشب

چو آید در خیال ایام وصل از فرط محرومی
به خود درمانده مانند نگاه حیرتم امشب

ز دستان زلیخای فلك چون ماه کنعانی
(وفا) من هم گریبان چاك دست تهمتم امشب

ـ ت ـ

(۱۲)

دیده سوی غیر روی دوست بگشودن خطااست
جز خیالش ره به دل دادن کمال ابتلااست

آبیاری ریــاض جان به آگاهی شود
باز برگ باغ دل نسیان یاد ماسوی‌است

درس وحشت راز هستی میدهد وضع حباب
ساز اسباب بقایش غوطه در بحر فنااست

جامهء جان بی‌وصال قامت دلجوی تو
بر تن چون کاه جانا کوه اندوه و بلااست

بیخودی در عالم آغوش [٦] وصلت ره دهد
کاه از خود رفتنش پیك وصال کهربااست

سوی حق در خاکساری میتوان ره یافتن
نیستی در شهر ما تحصیل نقد مدعااست

بادبان کشتیء جان صحبت اهل دل‌است
ذکر حق مر بحر هستی‌را به جای ناخدااست

چاك دل‌را رشتهء مریم رفو نتوان نمود
مرهم داغ (وفا) موقوف وصل (بوالبها)است

(۱۳)

بازم از نو[۷] ای حریفان شور دیگر در سراست
سینه‌ام گویی ز سوز آتش دل مجمراست

در خیال ابروی همچون هلال مهوشم
دامن و جیبم ز اشك دیدگان پر اختراست

اینکه بر پای خیال یار بارم روز و شب
اشك پندارند مردم ، لیك لعل و گوهراست

بر گلستان وفا باد صبا گر بگذرد
بر قدومش کوه و صحرا پر ز مشك ازفراست

نخل امید وفای دوست در باغ امل
گرچه خوش قامت بود اما نهال بی‌براست

نیست موزون نسبت قدش به شمشاد چمن
عاشقان‌را نزهت خاطر جمال دلبراست

---

(٦) از عالم اندر بزم ــ ن .   (۷) امشب ــ ن .

نیست مارا ای حریفان میل با سرو و چمن
آری آری سرو ناز باغ جان سیمین براست

طره‌ء سنبل پریشان در گلستان از صبا
درهم و پیچیده هم چون پیچ و تاب خاطراست

ایکه در وهمی ز اعجاز خلیل ما ببین
سنبل زلفش پریشان بر رخ چون آذراست

بانگ قمری ، ناله‌ء بلبل تو گویی در چمن
نعره‌ء دیوانگان کوی شیخ اکبراست

شیخ عثمان کوه تمکین ، محرم اسرار حق
انکه گردون ولایت‌را چو مهر انوراست

وهم کی بر کنگر کاخ کمالش میرسد
زانکه اول پایه‌اش از کاخ کیوان برتراست

شاه اورنگ بقا ، قیوم عالم آنکه او
خاندان خواجه‌ء مشکل گشارا زیوراست

ماه برج مکرمت ، خورشید اوج معرفت
وارث عثمان عفان ، نایب پیغمبراست

جامع علم لدنی ، ناشر احکام دین
شمع جمع اهل ملت ، راه‌دان و رهبراست

شیعه و سنی به عهدش متفق با یکدیگر
جمله میگویند عثمان‌را شرف بر حیدراست

گر به سلك خاکروبان منسلك گردد (وفا)[8]
عار و ننگش ز افسر خاقان و تاج قیصراست

بختیارا آن شهنشاهی تو در ملك وجود
چون قضا امر تو فرمان قدررا مظهراست [9]

شهریار کشور عدلی تو ، این مسکین زار
زاستانت دادخواه از ظلم نفس کافراست

بندهء چون من ز لطف چون تو شاه دادگر
گر ز بیداد و ستم یابد نجاتی در خوراست

تا ز خورشید عطای حق بود روشن جهان
تا ز ابر مکرمت صحن چمن سبز و تراست

باد خورشید وجود و ابر جودت پایدار
این دعا آسایش اهل جهان‌را مصدراست

(١٤)

بازم امشب ای حریفان شور دیگر در سراست
در دماغم بوی عود آید مگر دل مجمراست

در سرم سودای آن قامت قیامت جوش‌زد
در دماغم این چنین سودا و شور محشراست

ایکه در وهمی ز اعجاز خلیل ما ببین
سنبل زلف پریشان بر رخ چون آذراست

گوشواره عقد پروین‌و بناگوشش شفق
ای عجب در روز روشن‌را درخشان اختراست

---

(٨) شد بوالوفا ــ ن . (٩) مضمراست ــ ن .

چیست تدبیر ای رفیقان یار ناپروای من
شمع هر جمع و ولی پروانه بی بال و پراست

خار ناهموار در گلزار و بلبل بر کنار
این عجب‌تر دیدهء امید عاشق بر دراست

کارهای باژگوناست ای (وفا) اندر جهان
بیش در کم ، عیش در غم ، نوش در سم مضمراست

(۱۵)

ابروی تو محراب دل اهل نیازاست
پیشانیت ای مهر جبین مهر نمازاست [۱۰]

عقل از سر [۱۱] سودات به جان آمد و دل [۱۲] نیز
جان ز [۱۳] اتش هجران تو در سوز و گدازاست

چون خار به جز شعله خریدار ندارم [۱٤]
این هم اثر گرمی آن عشوه و نازاست

در ملك جفا والی درد و المم مـن
اندوه و غم و غصه مرا محرم رازاست

آشفته و سودازده در کوه [۱۵] و بیابان
(القصه) که کار من دیوانه به سازاست

پرسیدم از آشفتگیء زلفش و گفتا
کوتاه کن این قصه سر رشته درازاست [۱٦]

(۱۰) نیازاست ــ ن .
(۱۱) دل از کف ــ ن .
(۱۲) جان ــ ن .
(۱۳) تن در ــ ن .
(۱٤) ندیدم ــ ن .
(۱۵) شهر ــ ن .
(۱٦) که سررشتهء رازاست ــ ن .

فریاد ز بیداد بتان رسم وفا نیست
زین[17] طول شکایت غرضم عرض نیازاست

(۱۶)

عمریست که دل‌را سر زلف تو مقام‌است
دیریست که بی‌دانه چنین بسته‌ء دام‌است

بی دوست گشایش نبود در چمن دهر
جان بی رخ جانانه به عشاق حرام‌است

دل دست ز دامان جنون باز ندارد
دیوانه ز ناکامی خود طرفه به کام‌است

بی شربت وصل تو رود زندگی از دست
باز آی که کار من بیمار تمام‌است

پابست (وفا) نیست دل غم‌زده جانا
از دانهء خال تو درافتادهء دام‌است

(۱۷)

بازم دل سودازده اندر هیجان‌است
آتشکدهء سینه ز نو شعله زنان‌است

در بادیهء هجر تو همواره جرس‌وش
در دل هوس ناله و فریاد و فغان‌است

ره سوی غمت داد تمنای وصالت
سودی که ز سودای تو کردیم زیان‌است

---

(۱۷) این — ن .

گاهی رسدم پیک تو از سوزن مژگان
پیوسته نگه دوخته بر ره نگران‌است

ضعف از غم آلام فراق تو به حدی‌است
پیوسته دل خسته (وفا) در غثیان‌است

(۱۸)

ز دست غصه چه گویم که حال دل چون‌است
مثال مردم چشمم نشسته در خون‌است

نبود طالب لیلی به جز که مجنونی
ترا که بسته به هر تاری صد چو مجنون‌است

چو تیر عشق تو جا کرده‌است در جگرم
عجب مدار سرشکم اگر جگر گون‌است

مپرس محتسب از حالت من و بگذر
خمار من نه ز تاثیر خمر گلگون‌است

ز اشتیاق تو خون دلم ز دیده رود
بلی ز سر رود آن می ز ساغر افزون‌است

به هیچ رام نگردد دل رمیده‌ء من
برو به کار خود ای واعظ این چه افسون‌است

مزن ز روی جفا طعنه بر (وفا) زاهد
چو چنگ ناله‌ء دل ز اختیار بیرون‌است

(۱۹)

ای شهسوار حسن دل و جان فدای تست
آفاق جمله زیر سم باد پای تست

چیزی سر عنان سمندت کشیده دار
آهسته رو ، هزار دل اندر قفای تست

یك جلوهٔ نمودی و دل بردی دیگرك [۱۸]
بخرام نیز جان عزیزم برای [۱۹] تست

دل مرغ پر شکستهٔ سودای عشق تو
جان صید پای بستهٔ مهر و وفای تست

عشق تو با وجود من افتاد سازگار
کو در ازل سرشتهٔ آب و هوای تست

جانا (وفا) ز راه وفای تو خاك شد
اما هنوز در طلب یك لقای تست

(۲۰)

از فراق تو چنان دیدهٔ خون بار گریست
که دل سنگ به حال دل من زار گریست

اشك سرخ شفق از دامن گردون بچکید
بر سیه روزی من بسکه شب تار گریست

شب هجران توام مرگ ببالین آمد
تا سحر بهر من خستهٔ بیمار گریست

---

(۱۸) برديم بناز ــ ن .　　(۱۹) فدای ــ ن .

بر سر مزرع بختم چو گذر کرد سحاب
خشك لب دید ، دلش خون شد و بسیار گریست

عقد دندان تو در خاطر زارم بگذشت
دیده‌ء من همه شب گوهر شهوار گریست

تیر مژگان ترا دید چو دل باز نمود
زخم خمیازه‌و بر خنده‌ء سوفار گریست

خطه‌ء مصر محبت به وفا معموراست
زانکه نیلی‌است به هر گوشه که یکبار گریست

(۲۱)

حسرتا فریاد و آه و ناله‌را تأثیر نیست
آه کاب دیده‌ء ما بیدلان دل‌گیر نیست

نه همین دل مبتلا گشته‌است در دام بلا
کیست کو پابند آن گیسوی چون زنجیر نیست

درخور درد دل ما نیست قانون شفا
چون علم زد شعله دیگر قابل تدبیر نیست

مهلتی ای باغبان کامد بهار و گل رسید
کشتن ما بلبلان‌را آفت از تاخیر نیست

آنکه میپرسید از بی‌تابی ما چون (وفا)
حالتی داریم جانا درخور تقریر نیست

(۲۲)

با حریفان سخنی دوش ز هجران میرفت
اشك خون از مژه چون جوی ز دامان میرفت

رفت ازان نو گل خندان به اشارت سخنی
اشکم از دیدهٔ گریان چو بهاران میرفت

جمعی آشفته بدیدم ز میانشان سخنی
از سر زلف خم اندر خم جانان میرفت

شام گیسوی ترا دید مگر باد صبا
که سحر بی‌خبر از خویش پریشان میرفت

سخت جان تو (وفا) در دم جان‌سوز وداع
چون نمردی عجبا کز بر تو جان میرفت

ــ د ــ

(۲۳)

به غیر دام محبت دلم اسیر مباد
به غیر آب مودت گلم خمیر مباد

مباد غیر می عشق در پیالهٔ من
به غیر آه و فغان همدم صفیر مباد

به مهر مهر نشان باد حقهٔ دل من
به جز هوای بتان هیچ در ضمیر مباد

عجب خوش‌است مذاقم ز ذوق محنت عشق
مریض عشق آلهی دواپذیر مباد

فلك چو دید به کف تیغ کین او گفتا
به خون ناحق کس این چنین دلیر مباد

اگر نشستن قصر آرزو کند خسرو
به جوی عشق جز از خون به جای شیر مباد

دل (وفا) اگر از جور یار شکوه کند
به فیض صیقلی عشق مستنیر مباد

(۲۴)

زان روز که شور توام ای مه به سر افتاد
هوش و خرد و صبر و قرارم به در افتاد

چون باد صبا بوی ازان نافهء مشکین
آورد بسی خون عزیزان هدر افتاد

تا دل به خیال خط و خال تو سپردم
عقل و دل و دین و ورعم دربدر افتاد

چون چشم سیاه و لب میگون تو دیدم
خوبان جهانم همگی از نظر افتاد

حور و پری این شیوه ندارند که اول
این قرعه و اقبال به نام بشر افتاد

سرو سهی از رشك قدت ماند ز رفتار
از حسرت آن روی کلف در قمر افتاد

دانست (وفا) دادن جان سود ندارد
جان دید چو در کوی تو بر یکدیگر افتاد

(۲۵)

دل آهنگ حریم کوی آن گل پیرهن دارد
بلی پیوسته بلبل میل دل سوی چمن دارد

توان فهمید بر دل باز شست تازه پر خورده
ازین خونابهٔ خوش کز گلی زخم کهن دارد

شکنج و پیچ و تاب چین ز عقد زلف مشکینش
به هر تاری دوصد تا تار و صد مشك ختن دارد

ز درد بی‌وفاییها (وفا) آسوده نتوان شد
که بیم از اضطراب دل ز خوبان در کفن دارد

(۲۶)

بی روی تو ای دوست کجا صبر توان کرد
وین آتش عشقت به ته سینه نهان کرد

مشتاق وصال تو به مرگش نرسد دست
ورنه ز فراقت نتوان صبر به جان کرد

گر چشم تو خون دل من خورد چه باشد
ترکی‌است که اندر بچگی خوی چنان کرد

چون منکر مهر من و حسن تو ترا دید
شرمنده شد از گفت خود و مُهر دهان کرد

گویند (وفا) توبه کن از عشق و أدب باش [۲۰]
من توبه کنم لیك عبث دل نتوان کرد

---

(۲۰) کن — ن .

(۲۷)

بکَش خنجر بکُش دیوانهء خودرا که دل باشد
رهاکن جان ما زین فتنه خون او بحل باشد

فدای دست‌برد آن کمان ابروی سرمستم
که تیر غمزه‌اش در جان عاشق متصل باشد

سرم بادا فدای پای جانبازی که چون فرهاد
کَند در کار شیرین جان شیرین و خجل باشد

صفا دارد به کام دل شدن در صحن گلزاری
که ساقی و می و معشوقهء پیمان گسل باشد

اگر شیرین‌تر از شکر نبد زهر غم عشقش
(وفا) از همت مردانهء خود منفعل باشد

(۲۸)

دل از بی‌داد یار نازنینم زار مینالد
چو طنبور دو تار از چنگ روز تار مینالد

به سر شور غریب از خط گرد آن زنخ دارم
ازان شورش دلم چون کبك در کهسار مینالد

مرنج از نالهء زار دل من در دل شبها
پرستاران نمیرنجند اگر بیمار مینالد

ز شور آن لب شیرین عجب نبود اگر جانم
چو جان کوهکن در بیستون نی‌وار مینالد

نه دیوانه ، نه رنجورم ، ولی در ناله معذورم
که دل همچون جرس از شوق آن رفتار مینالد

نفس چون میزنم از ضعف صد جا بگسلد بندش
ز جذب شوق تست ار هر دمی صد بار مینالد

(وفا) در کلبهء احزان مثال پیر کنعانی
ز بهر یوسف گم گشتهء خود زار مینالد

(۲۹)

هلا ای نو گرفتاران که یار غمگسار آمد
نهال آرزو بر حسب خواه دل به بار آمد

نماند از کاوش مژگان دلی ناشکفتهء باقی
بهار ما دل افگاران عجائب سازگار آمد

چنان خوش بو ازین شهری غزالان شد ز نو عالم
چو صحرای ختن هر سر زمینی مشکبار آمد

فضای سینهء مارا ندانی از چه مشکین‌است
لگد کوب رم آهوی صحرای تتار آمـــد

(وفا) هر گل زمینی‌را کند گل‌گون ز خون دل
به هر جا بگذرد یکدم تو گویی نوبهار آمد

(۳۰)

طفل دل باز ای حریفان بی‌قراری میکند
بهر جانان ناله و فریاد و زاری میکند

هرکجا سروی به طرف جویباری دید دل
سیل اشك از دیده بر یاد تو جاری میکند

باغبان در بر رخ ما نو گرفتاران مبند
ابر چشم ما چمن‌را آبیاری میکند

دور باش غمزه مارا از پرستش مانع‌است
ناز چشمان ترا بیمارداری میکند

آن جراحت کز تغافل کرد بر جان (وفا)
در مصاف جنگ کی شمشیر کاری میکند

(۳۱)

دلم به جز تو کسی در جهان نمیخواهد
چه جای ملك جهان ، نقد جان نمیخواهد

به برق عشق دلی داده‌ام که چون باران
به فرق باردش ار تیر امان نمیخواهد

چو دود سینهٔ عاشق ز چرخ میگذرد
بیان عشق زبان و فغان نمیخواهد

به زیر کوه بلا این تن چو کاهم چند
اجل کجاست که تیر این کمان نمیخواهد

قسم به مهر و وفایت که بی‌تو در عالم
(وفا) صفا نکند ، این و آن نمیخواهد

(۳۲)

به زلفش داده‌ام دل‌را قراری تا چه پیش آید
مرا با بی‌قراریهاست کاری تا چه پیش آید

وفای بی‌حسابم‌را تلافی گر کنی زیبد
اگر داری جفای بی‌شماری تا چه پیش آید

به زلف جلوه فرمای ادا فهمش کند ایماء
که بر بندد به هر تاری شکاری تا چه پیش آید

فراپوشیدن اندوه هجران مشکل‌است اما
به سر خواهیم بردن روزگاری تا چه پیش آید

خورد گر غمزهٔ چشم سیه مستش به دل والی
به نرد عشق کی بازی قماری تا چه پیش آید

به جهد خود میسر نیست وصل او (وفا) خودرا
فروبندم به فتراك سواری تا چه پیش آید (۲۱)

(۳۳)

به جان هرگه ز جانان ناوك بی‌داد می‌آید
ز هر عضوم فغان و ناله‌و فریاد می‌آید

---

(۲۱) حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەم پارچە شیعرەی بەرابەر بەم پارچە شیعرەی خوارەوەی ئەمانوللا خانی والی وتووە:

پی آرام دل دادم قراری تا چه پیش آید
که دست آرم سر زلف نگاری تا چه پیش آید

دل خود رهن دادن در بهای دانهٔ خالی
به نرد عشق میبازم قماری تا چه پیش آید

بر اینم چون وصالت نیست ممکن بر من بیدل
به یادت بگذرانم روزگاری تا چه پیش آید

به عالم غیر ازین کامی نخواهم گر به دست افتد
کناری با تو از مردم کناری تا چه پیش آید

نبستم طرفی از زهد و برینم زین سپس (والی)
کنم جهدی که باید کرد کاری تا چه پیش آید

نباشد دام گلشن باعث بی‌تابی بلبل
ولیکن وحشت از بی‌رحمی صیاد می‌آید

ز درد کوه کاهت در دلم ای خسرو خوبان
خیال شور شیرین و غم فرهاد می‌آید

ز وحشت دل به جان آمد ، دریغا ، حسرتا ، دردا
که بهر کشتن ما دیر آن جلاد می‌آید

به هر گلشن (وفا) چون غنچهء نشکفته می‌بینم
دل نگشودهء خونین خویشم یاد می‌آید

(٣٤)

صبحی که مهم از طرف بام براید
از شرم رخش مهر مگر شام براید

گر بوسه زند بر (حجر الاسود) خالش
حاجی به ره کعبه ز احرام براید

با بخت بد خویش و دل سخت تو جانا
دانم که محال‌است مرا کام براید

شوقم به وصال تو چنان‌است مپندار
تسکین دل از نامه و پیغام براید

از طور تجلی گذر از عاشق نوری
موسی‌وشت آنگه به (وفا) نام براید

(۳۵)

گر از تظلمت از چاك سینه آه براید
به صدر هم ز تف آه دادخواه براید
کسی به خلوت وصلت توان رسید که هردم
به هر قدم به غم نو ز عرض راه براید
به زلف چهره مپوشان که تا عیان همه کس‌را
تفاوت مه و روی تو ز اشتباه براید
چگونه بر صف مژگان دلم زند که ندارد
تحملی که تواند به یك سپاه براید
کسی ز فقر و فنا دم زند (وفا) که به کلی
ز ننگ افسر نام و ز عار جاه براید

(۳٦)

برنیاید کامم از وصل دلارامم هنوز
زارزوی شهد آن لب زهر آشامم هنوز
تا به بزم پختگان عشق او جایم دهنـــد
ساقیا رطل گرانم ده که من خامم هنوز
روز أول ساقی باقی به من جامی بداد
سالها بر من گذشت و مست آن جامم هنوز
زخم ناسورم به مرهم به نگردد ای طبیب
خستهء مژگان آن کافور اندامم هنوز
گفتم اندر دام زلفش بلکه آرامی بود
ماندم اندر دام سخت و نیست آرامم هنوز

گفت نام نیك خواهی در گذر از نام و ننگ
دین و دل‌را باد دادم لیك بدنامم هنوز

با (وفا)ی‌خسته گفتی جان بده کامت دهم
در وفایت جان بدادم لیك ناکامم هنوز

— س —

(۳۷)

بازم اندر جگر افتاد شراری که مپرس
تازه شد داغ من از لاله عذاری که مپرس

گشته دل باز لگد کوب سواری که مگوی
کرده هم غارت جان دیده خماری که مپرس

تا به آن ناز و نزاکت به سفر شد چو جرس
من ز دل میشنوم نالهء زاری که مپرس

دل که آیینه صفت صاف بد از هر صفتی
از غمش راه بدو یافت غباری که مپرس

چون به تیرم زد و بر پاش فتادم گفتم
کردی امروز عجب طرفه شکاری که مپرس

سرم از زمزمهء مهر بتان خالی بود
پر شد از شورش سودای نگاری که مپرس

ناصحا ترك جفا کن که (وفا) صید تو نیست
شد دلش بستهء فتراك سواری که مپرس

(۳۸)

باز آی و تن خستهٔ مارا تو روان باش
بر جان و دلم مرهم ناسور نهان باش

جامی بده از بادهٔ خمخانهٔ عشقش
برهم شکن معرکهٔ نام و نشان باش

ای دل تو چرا فاش کنی قصهٔ عشقش
گو مخزن مهرش به همان مهر و نشان باش

در خرقه مکش جامو مپوشان تو صراحی
در بزم درا صبحی کو عیب عیان باش

با بانگ نی و چنگ (وفا) رو به خرابات
از نام و نشان درگذر و زمزمه خوان باش

(۳۹)

خطی ز روی وفا بر حروف نسیان کش
به جستجوی اسیران سری به زندان کش

ز چنگ غصهٔ هجران دلم به جان آمد
ببخش بر من و دستی به تیر مژگان کش

ز آه و ناله مرا منع کی توان کردن
کسی به چنگ نگوید که ناله پنهان کش

به بخت ما که زمانه بهانه جوی افتاد
چو غنچه بادهء گلگون ته گریبان کش

عزیز مصر صفائی تو از (وفا) بشنو
سری به کلبهء احزان پیر کنعان کش

(٤٠)

مرا رها نکند هرگز آن چه ذقنش
که داد بوسه نستانم ز غنچهء دهنش

لباس حسن قبائی‌است چست بر قد او
چو جامه‌ایست لطافت بریده بر بدنش

به گلستان چو خرامی نثار پات کند
گل و بنفشه و ریحان و سنبل سمنش

سوی چمن بخرامی دمی اگر تو به ناز
بری تو جلوهء سرو و صفای نسترنش

معطراست دماغم به بوی یوسف مصری
مگر نسیم بیاورد بوی پیرهنش

بدین خرام گذارت چو بر مزار افتد
عجب نباشد اگر مرده بر درد کفنش

(وفا) تو دست به زلفش چه میزنی ، بگذر
هزار جان و دل آنجااست زیر هر شکنش

— ق —

(٤١)

باز دل شد هدف ناوك دل‌دوز فراق
شد برافروخته باز آتش جان سوز فراق

رفت با اشك روان خواب و شكيبائی و صبر
ماند درد و الم و شوق غم‌آموز فراق

بس نبود این همه در دل الم و غصهء عشق
گشت افروخته اندر جگرم سوز فراق

روزم از هجر سیاماست چو شام زلفش
شب دیجور بود در نظرم شام فراق

شکوه کم کن تو (وفا) رونق کاشانهء دل
برد این مشعلهء نائره افروز فراق

— م —

(٤٢)

چو گل‌را در چمن با آن لطافت صبحدم دیدم
به یاد آن کف پای تواش بر دیده مالیدم

دوامی و ثبات سرخیء رنگ حنارا نیست (٢٢)
برای رنگ دست و پات خون خویش بخشیدم

به رغم ناصحان در بیستون سینه چون فرهاد
به ناخن شکل شیرینی برای خود تراشیدم

---

(٢٢) نـه ـ ن .

چو آن صیادرا دیدم کمر بسته به قتل [۲۳] من
چو مرغ نیم بسمل ساعتی از ذوق رقصیدم

بپرسیدم ز رنگ سرخ گرد آن زنخ گفتا
که خون کشتگانم از لب خونین تراویدم

خوشم آمد ازان الفت میان زلف و بالایش
به قد خود سیه روزی ز سر تا پای پیچیدم

قبای [۲٤] سرخ در بر کردن و با ناز رقصیدن [۲۵]
صفا دارد (وفا) من هم [۲٦] به خون خویش غلطیدم

(٤٣)

حریف تند خوی رو به کس ننمودهای دارم
که از بی‌داد جورش چشم خون آلودهای دارم

چو گل زان جامهء جان‌را گریبان چاك میخواهم
پر از خون غنچه‌وش جانا دل نگشودهای دارم

من دیوانه‌را جز ناله و فریاد همدم نیست
به کنج بی‌کسی از غم دل فرسودهای دارم

طبیبا رو که داغم‌را ز مرهم عار میآید
که زخم بر لب پیکان جانان سودهای دارم

(وفا) نازم خرابات محبت‌را که اندر وی
دلی آزاده از غم ، خاطری آسودهای دارم

---

(۲۳) قصد ـ ن .
(۲٤) لباس ـ ن .
(۲۵) خندیدن ـ ن .
(۲٦) صفای (بوالوفا) دارد ـ ن .

(٤٤)

تو خود جان منی جانا ، به جان خویش نستیزم
اگر میل جفا داری به جان تو که نگریزم

ز روی مهوش چشم خوش لعل می‌آلودت
به دل آتش ، به جان شورش ، به دیده اشك میریزم

به رخسار چو ماهت کاش دیدی تا که دانستی
چه پروینها که شبها بر سر بالین میریزم

نظر موقوف کردم عمرها بر دانهء خالت
که شاید یك دمی در دام گیسویت درآویزم

تو ای شکر لب شیرین شمایل با صفا خوش باش
که من اندر جفا فرهادم و در عشق پرویزم

چو آن حسن و ملاحت‌را (وفا) دیدم به دل گفتم
یقین دانم کزان لبها به شورشها درآویزم

(٤٥)

چیست جانی که بدان طالب دیدار تو باشم
نیست نقدی دگرم تا که خریدار تو باشم

با چنین حال که از ذره فرومایه‌ترم
هرگز این وهم نبردم که طلبکار تو باشم

گرچه دانم که سزاوار وصال تو نیم ، لیك
تا دم مرگ درین راه هوادار تو باشم

گرچه دیوانه شدم عاقل فرزانهء عشقم
گرچه ویرانه شدم مخزن اسرار تو باشم

کو چنان بخت دمی با تو من خسته نشیند
یا چنین طالع میمون که سزاوار تو باشم

به جز آنم هوسی نیست که قربان تو گردم
غیر ازینم هنری نیست که غمخوار تو باشم

آن نیم من به جفا از سر کوی تو گریزم
در (وفا)ی تو بمیرم که وفادار تو باشم

(٤٦)

تا رفته ز کف دامن اقبال وصالم
پیوسته قرین غم و اندوه و ملالم

تصویر نهال قد سیمین تو گویی
موئی‌است برون آمده از چشم خیالم

وصف تو به میزان بیانی که نسنجد
با آن چه توان گفت ؟ زبان بسته و لالم

سر داد ز بس فکر در اندیشهء زلفت
بی‌تاب و سیه‌بخت و پریشان شده حالم

گر داده (وفا) نسبت روی تو به خورشید
کاهیده ازین غصه ز بس همچو ملالم

(٤٧)

از نگاه چشم مخمور تو مست افتاده‌ایم
سایه‌وش بر خاك درگاه تو پست افتاده‌ایم

تا ابد مارا ز هشیاری نباشد بهره‌ء
در ازل از باده‌ء حسن تو مست افتاده‌ایم

بی‌دلان‌را این طپیدن هر زمان بی‌وجه نیست
ماهی آسا ما ازین سودا به شصت افتاده‌ایم

نیست مارا راه رفتن یا امید زیستن
صیدوش در دام مهرت پای پست افتاده‌ایم

سیل اشك ما خرابات (وفا) معمور ساخت
وین عجب ما در درستی زین شکست افتاده‌ایم

(٤٨)

آمد و شد تا به بازار محبت کرده‌ایم
نقد جان‌را صرف در سودای محنت کرده‌ایم

در میان اهل حرمت گرچه گم‌نامیم ، لیك
در فن آوارگی چون چند شهرت کرده‌ایم

شمع‌وش مارا نظر زان می‌نیفتد در قدم
دیرگاهی با نگاهت مشق حیرت کرده‌ایم

آشنائی تا به آن ابرو کمان مارا فتاد
خویش‌را آماج‌گاه تیر محنت کرده‌ایم

ناصحا کم گو ملامت ، با سلامت درگذر
عمرها ما خویشتنهارا ملامت کرده‌ایم

تا رسد چون گرد گاهی دست ما بر دامنت
جان و تن‌را وقف بر خاك مذلت کرده‌ایم

در طریق پاکبازی در جفای روزگار
چون (وفا) اندر وفا خودرا علامت کرده‌ایم

(٤٩)

تا سوی درت روی به راه آمده‌ایم
با اشك نیاز عذرخواه آمده‌ایم

از بهر شفاعتت به رسم هدیه
با بار گناه و کوه کاه آمده‌ایم

(٥٠)

ما نگاه چشم آن خودکامهارا بنده‌ایم
کبر و ناز و خشم چسپان جامه‌هارا بنده‌ایم

کی شود گل در چمن هرگز پسند طبع ما
آتشین رنگ گل روی‌ء شمارا بنده‌ایم

سرو دارد جلوه‌ء اما نه چندان دلفریب
ما خرام آن بت زرین قبارا بنده‌ایم

تا که از عزت میان چشم جایش داده‌ای
سرمه‌ء فرخنده‌ء طور لقارا بنده‌ایم

لاف با ما کی تواند زد کسی از طرز شعر
شهدریزیهای اشعار (وفا)را بنده‌ایم

(۵۱)

دمی تو جلوه کن و موی عنبری بشکن
کلاه گوشهء شاهیّ و سروری بشکن

گهی به سحر بینداز شور در عالم
گهی به معجزه بازار سامری بشکن

نقاب دور کن از روی خویش حور صفت
به جلوهء که کنی رونق پری بشکن

گهی به زلف درازت بگو کمند بساز
گهی به طره که اشکنج دلبری بشکن

سحرگهی تو خرامان دمی به گوشهء ایام
برا و حرمت خورشید خاوری بشکن

چو ماه چارده یك شب نقاب روی بکش
رواج زهره ببر ، قدر مشتری بشکن

چو عندلیب چمن شد نوای سنج (وفا)
نوای او به همین لهجهء دری [۲۷] بشکن

(۵۲)

به ناز سوی رقیبان چنین گذار مکن
زیاد ازین دل مارا تو بی‌قرار مکن

(۲۷) لهجه‌آوری ــ ن .

دل از جفای تو خون گشت و جان به حلق رسید
ستم به کشتهء خود حین احتضار مکن

بسم حکایت دل با رقیب بدخو گو
فسانهء غم ما نزد هر شرار مکن

مرو به سوی رقیب و نصیحتش مشنو
به جان تو همه مکراست ، اعتبار مکن

ترحمی ز وفا بر (وفا)ت کن ، یعنی [۲۸]
دلش به جور و جفا ، جان من ، فگار مکن

(۵۳)

گفتم که چیست مونس جان حزین من ؟
گفتا خیال چهرهء گل آتشین من

گفتم که از کجا به کف آرم سراغ دل ؟
گفتا ز چین زلف و خط عنبرین من

گفتم به ساغر طربم زهر غم که ریخت ؟
گفتا هوای لعل لب شکّرین من

گفتم که فیض چاك گریبان صبح چیست ؟
گفتا فروغ طلعت مهر جبین من

گفتم که گشت کام روا در طریق عشق ؟
گفت آنکه کرد بخت سعیدش قرین من

گفتم که نیست بی تو سر زیستن مرا
گفتا چه شد فدای سر نازنین من

---

(۲۸) آخر ـــ ن .

گفتم جفای چرخ فزون یا (وفا)ی ما ؟
گفتا که فوج دل ز یسار و یمین من

— ی —

(٥٤)

خود نهان و شور و غوغا در جهان افگنده‌ای
آتش سودا به جان انس و جان افگنده‌ای

نه بشر آگاه گشت از سر عشقت نه ملك
گرچه نامی بر زبان (۲۹) این و آن افگنده‌ای

ابرواست آن (۳۰) بر رخ زیبات ، یا قوس قضا (۳۱)
یا به قصد عاشقان زه در کمان افگنده‌ای

سر به خاك آستانت می‌نهم با صد طرب
گرچه سرهارا بسی در آستان افگنده‌ای

از کمر وا کن کمربند این گره‌را برگشا
عالمی‌را زان میان اندر گمان افگنده‌ای

شد سراسر مشکلات (۳۲) نقطهء موهوم حل
در میان ما حدیثی در (۳۳) دهان افگنده‌ای

دیگران نادیده تعریفی به تخمین کرده‌اند
لیك از هیبت وفارا از زبان افگنده‌ای

---

(۲۹) غیر نامی در دهان — ن .
(۳۰) این — ن .
(۳۱) قوس و قزح — ن .
(۳۲) نقطه نقطه — ن .
(۳۳) از — ن .

حسرت از این‌است نادیده مصور نیست نقش
وانکه دیدت چون (وفا) کلك از میان افگنده‌ای

زان سر زلف و خم ابرو هزاران داستان
در میان دوستان و دشمنان افگنده‌ای

گنبد گردون پر از جوش و خروش‌است ای عجب
زین تقاضا (بوالوفا)را در فغان افگنده‌ای

(٥٥)

از غم هجر به جان آمدم ، ای جان ، مددی !
گل‌رخان ، مغ‌بچه‌گان ، باده‌فروشان ، مددی !

جذبهء عشق حرم میکشدم با غوغا
خضر توفیق ، رفیقی ! شه مردان ، مددی !

خالی از سجدهء روی تو نیابم سر موی
پیچ و تاب خم گیسوی پریشان ، مددی !

چو قنادیل حرم از تو مظاهر روشن
چشم مینا ، نظری ! دیدهء گریان ، مددی !

تشنهء فیض تو و رو به ره آورد توام
عقل کل ، ماه چگل ، چشمهء حیوان ، مددی !

سخت بگرفت دلم ساقیء خوش لهجه کجااست
می‌خوران ، باده‌کشان ، محرم مستان ، مددی !

به جنون دل کشدم چارهء زنجیر کنید
حلقهء سلسلهء طرهء پیچان ، مددی !

درد ناکامی و ورد طربش کشت مرا
بی‌دلان ، شیفته‌گان ، سوخته جانان ، مددی !

آه اگر بنده نوازی نکند حضرت غوث
مخزن معرفت حضرت یزدان ، مددی !

از مقیمان درت چشم عنایت دارم
ماه جان ، شمس جهان ، قبلهء پاکان ، مددی !

دل به دریای معلّای تو دریوزه‌گراست
شاه خوبان ، نظری ! قلزم عمّان ، مددی !

منم آن کور که در خاك درت افتادم
ید موسای نبی ، حکمت لقمان ، مددی !

دل و جان باد فدای همه سکان درت
بوالوفا ، شیر خدا ، مظهر رحمان ، مددی !

زیب گردن دهم از طوق (وفا)ی سگ کوت
زینتی بهتر ازین نیست ، حریفان ، مددی !

(٥٦)

ای مه برج نیکوی ، وی در درج دلبری
چون تو بشر ندیده‌ام : ملکی تو و یا پری

صیت کمال حسن تو روی زمین چنان گرفت
میسزدت اگر زنی کوس شهی و سروری

صبحگهی به صومعه جلوه‌کنان اگر روی
از کف پارسا تو دل سهل به عشوه میبری

میگذری و در قفا لشکر جان و دل ولی
عجب کجا گذاردت تا پس و پیش بنگری

میروی و نمیرود از بر من خیال تو
از نظر ار چه غائبی ، در دل و جان مصوری

سکهء نقد دولتم داغ غلامی تو شد
عار بود دگر مرا پادشهی و مهتری

چون تو به تیغ دلبری شد دل و جان مسخرت
گشت مسلّم (وفا) مملکت قلندری

(٥٧)

یارم اندر دل وطن دارد همی
سینه‌را رشك ختن دارد همی

دل هوای دلبر پیمان گسل
با می مینا شکن دارد همی

عمرها بر گردن از زلفت دلم
غل و زنجیر و رسن دارد همی

کفر زلفش گر ره دینم زند
شمع رویش مؤتمن دارد همی

از لب و از روی و زلف سرکشش
خون بهای صد چو من دارد همی

با لب لعلش نهانی (بوالوفا)
عمرها شد یك سخن دارد همی

(۵۸)

آن تبسم که تو داریّ و تکلم که تو دانی
نمك سینهء مجروحی و داغ دل و جانی

عالمی واله و حیران تو دیده برهند
که تو کی رخ بنماییّ و تو در پرده نهانی

من ازان روز که روی و لب و چشم تو بدیدم
طمع از عقل بریدم ، دل و جان نیز تو دانی

تو خدارا دمکی نزد منی خستهء مهجور
بنشین تا کمکی آتش شوقم بنشانی

یك دم ای مایهء جان جلوه کنان گر بخرامی
بفشانند دل و جان به قدوم تو جهانی

نه من دل شده رسوای هوای توام و بس
تو نمك‌پاش کباب دل مجموع جهانی

به وفایت که (وفا)را نبود هیچ تفاوت
به صفایش طلبی یا به جفایش تو برانی

(۵۹)

ایکه بیرون ز زمانیّ و مبرا ز مکانی
هم منزه ز خیالیّ و مقدس ز نشانی

همه کس‌را تو شناسیّ و ترا کس نشناسد
وین عجب عین عیانیّ و پس پرده نهانی

هر گروهی به زبانی ز تو دارند نشانی
تو نه اینیّ و نه آنی ، نه چنین و نه چنانی

نه ز عرشی ، نه ز فرشی ، نه ز فوقی ، نه ز تحتی
همه عالم به تو مشغول و تو بیرون ز میانی

پس (وفا) از تو نشاید به جز این نکته که گوید
گرچه در فهم نگنجی ، همه دم در جولانی

(٦٠)

به سحر چشم فتان از دل و جانم چه میخواهی
به شصت ناز چندین ناله سنجانم چه میخواهی

ز اشك سرخ چشمم چشمهء خاری چه میخواهی
به درمانم نمیکوشی ، ز گریانم چه میخواهی

ز خوبان این قدرها ای دل آزارم چه میجوئی
لگد کوب رم شهر غزالانم چه میخواهی

بنازم باز در آغاز قتلیّ و نمیدانم
پس از قتل (وفا) ای جان جانانم چه میخواهی

یادی شێخ عومەر ضیائوددین کوڕی شێخ عوثمان سیراجوددین

لەدایكبوونو پێگەیشتنو ئیرشادكردنی شێخ عومەر ضیـــائوددین

ئەم ذاتە لە ڕیزی چوار كوڕە گەورە مورشیدەكەی شێخ عوثمـــان سیراجوددیندا كوڕی سێهەمیانو برای باوكو دایكیی شـێخ موحەممـــەد بەهائوددینە • لە شەوی دووشەممەی ٢٦ی جومادەلئوولای ١٢٥٥دا لـــە دێی بیارە لەدایكبووەو لە شەوی دووشەممەی ٢٢ی شـــەووالی ١٣١٨دا كۆچی دوایی كردووەو لە ژوورێكا لە نزیك خانەقـــاوە لە بیـــارە بە خـــاك سپێرراوە[1] • مەلا حامیدی كاتبی باوكی بە بۆنەی لەدایكبوونیەوە ئـــەم چەند بەیتەی وتووە :

---

(١) گەلێ لە زانایانو ئەدیبانی سەردەم پارچە شیعری جوانیان بۆ لاواندنەوەی داناوە . یەكێك لەوانە (باكی)یە كە یەكێك بووە لە مەنسووبە دڵسۆزەكانیو هەستی خۆی بەبۆنەی كۆچی دوایی شێخی مورشیدیەوە لەم پـارچە شیعرەدا دەربڕیوە :

ای مسلمانان مگر این روز روز محشراست
خلق‌را بی‌لذت می شور مستی در سراست

این چه آتش بود کاندر جان مشتاقان فتاد
جمله دلهارا کباب و سینه‌ها چون مجمراست

این چه تیری بود کامد بر دل مجروح ما
ای دریغا این مگر تیر فراق دلبراست

من نگویم شیخ اکبر رفت بیرون از جهان
این قدر دانم جهان مانند حشر اصفراست

قطب حق ، مرکز پرگار شرف
انکه دین زواست قوی بنیادش

شیخ عثمان شه اورنگ بقا
یارب این ملك مبارك بادش

خنده زد نو گلی از باغ دلش
لطف حق کرد ز نو دل‌شادش

بیست و شش بود ز جمادی الأولی
شب دوشنبه که ایزد دادش

چونکه دین از شرفش یافت رواج
لاجرم نام (عمر) بنهادش

هم دران وقت که کردیم نثار
جان و دل بهر مبارك بادش

خانقاه و مدرسه پر ناله و فریاد شد
آه سرد حسرت و سوز دل و چشم تراست

لفظ (نایب) [٦٣] بود عمرش راست چون عمر منوب
ای بسا اسرار حق کاندر وفاتش مضمراست

(نائب پیغمبر) [١٣١٨] آمد بهر تاریخ وفات
راست فرمود آنکه گفتا نائب پیغمبراست

روی ما و پای اولاد کرامش بعد ازین
هریکی در برج معنی همچو شمس انوراست

(شیخ نجم‌الدین) که شد قطب زمانرا جانشین
حسن اوصافش ز وهم فکرت ما برتراست

دم مزن (باکی) ، برو بر حالت خود گریه کن
همچو تو سرگشته‌را آه و حسرت درخوراست

بهر تاریخ بگفتیم «که ما
ز خدا میطلبیم اسعادش » [۲]

ئەم ذاتە کە گەیشتووەتە تەمەنی فامکردنەوە لای مەلا مەحمـــوودی دشەییی باوکی مەلا عەبدوڵڵای دشەییی موفتیی سنەو مامۆستای مزگەوتی دارولئیحسان دەستی کردووە بە خوێندن کە مامۆستای هەموو منالەکـــانی شێخ عوثمان سیراجوددین بووە • هەروا لای مـــەلا حـــامیدی کاتـــبیش خوێندوویەو پاشان کە گەورە بووە بە ئەمری باوکی چووە بۆ کەرکووك بۆ ماڵی شێخ عەبدولڕەحمانی خالصی تاڵەبانی کە شـــێخی ئیرشـــاد بووە لـــە کەرکووكو لەوێ لەگەڵ شێخ عەلیی کوڕی شێخ عەبدولڕەحمان ماوەیەك لە مزگەوتی (بلاخ) لای سەیید موحەممەدی بلاخ خوێندوویەتیو پـــاشان گەڕاوەتەوە بۆ هەورامان وەك لە یادی باوکیدا ڕابووورد[۳] •

پاش گەڕانەوەی بۆ هەورامان لای خۆیان لە بیارە لای مەلاکانی ئەوێ بەردەوام بووە لە خوێندنداو لە خزمەتی باوکیشیدا تەریقەتی وەرگرتووەو بە فەرمانی باوکی لە خزمەتی شێخ موحەممەد بەهائوددینی برا گەورەیـــدا خەریکی سولووکی ئادابی تەریقەت بووەو پاشان ئیجـــازەی خەلافـــەتو ئیرشادی ، هەر بە فەرمانی باوکی ، لێ وەرگرتووە •

ئەمەش وێنەی ئەو ئیجازەنامەیە کە شێخ موحەممەد بەهائوددین بـــۆ شێخ عومەر ضیائوددینی برای نووسیوە :

بسمه سبحانـــه و تعـــالی

الحمد لله الذی انزل علی عبده الکتاب ، وهدی المؤمنین بارسال رسوله الکریم الیهم علی طریق الحق والصواب • وصلی الله علی سیدنا ومولانـــا

(۲) بە حیسـابی حەرفەکانی ئەبجەد ئەکاتە ۱۲۵۵ .
(۳) بگەڕێرەوە سەر لاپەڕە ۲۹ ی ئەم کتێبە .

حبیبه وخیر خلقه محمد وآله وصحبه الذین هم نجوم الهدی لأولی الألباب.

امابعد ، گزارش میرود ازانجا که فقیر بی‌بضاعت ، باوجود عجز و تقصیر ، حسب الأمر و اجازهء حضرت والد ماجد قدس سره ، مجاز و مأذون مطلق در طریقهء علیهء نقشبندیه بوده و هستم ، و به أمر ظاهری و باطنیء مشایخان کرام و اولیای عظام قدس الله اسرارهم بر سجادهء ارشاد نشسته‌ام . طالبان این نعمت عظمی و غواصان بحر توفیق از عشق این جواهر نفیسهء کبری که وصول به درجهء حق‌الیقین‌است ، دست توسل به ذیل این خادم درویشان زده و میزنند ، و با هریك به قدر استعداد خود معاملهء ظاهری و باطنی معمول شده و میشود ، لاسیما برادر والا گهر ، درّ دریای ارادت ، مصباح زجاجهء سعادت ، مرکز دائرهء صداقت ، کوّهء بصیرت ، و قوهء بصر، عزیز الوجود خجسته سیر شیخ عمر حفظه الله الملك الاکبراست، که در عصر حضرت والد ماجد قدس سره مدت مدید بر سلوك استقامت داشته و تهذیب اخلاق نموده ، و استعدادا بر امثال و اقران خود بر مثال تفاوت شمس و سائر کواکب غالب گردیده ، و الحمد لله شرف نعمت بقای بعد از فنا یافته ، و مراتب و مقامات علیه‌را طی‌نموده ، و به خلعت اجازهء حضرت ایشان و سائر مشایخان قدس سرهم بهره‌یاب گردیده .

علی هذا نظر رأفت و شفقت حضرت پیر در حق وی بمنه کامل ، و نسبت اخوتش با فقیر به سه جهت حاصل‌است . یکی نسبی ، و یکی حسبی ، و یکی عهدی . فقیر نیز از کمال ادب و ارادت و صدق رضای خاطر عزیزش همواره مسرور بوده . اگرچه قبول خاطر بزرگان زودتر شده بود ، باز هم به نیابت مشایخان کرام قدس الله اسرارهم ، محض اتمام داب سعادت آن عزیزرا از قبول نمودن مریدان و تعلیم طالبان و تبلیغ احکام شریعت و طریقت مجاز و مفوض نمودیم که بر وفق شریعت غرای حضرت سید الانام علیه و علی آله الف صلاة و سلام و آداب طریقت مشایخان

قدس الله اسرارهم به تربیت طالبان اوقاترا صرف نماید ، و طالبان‌را از خلفا و مرید و محسوب و منسوب از صغار و کبار و ادنی و اعلی نیز وظیفهء عین‌است که حسن ادب و اطاعت اوامر و نواهی و قبول نصایح مشفقانه آن عزیزرا آویزهء گوش هوش داشته صحبت و شرف خدمتش غنیمت وقت خود شمرند ، و از عجز در بخش خاطرش بپرهیزند ، چنانچه از زهر قاتل بپرهیزند که رد و قبولش رد و قبول حضرت حقیر و حضرت پیر دستگیر و سائر مشایخ عظام و اولیای کرام‌است •

ز یك شاخیم اگر شیرین اگر تلخ
ز یك بزمیم اگر هشیار اگر مست

(ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء ، والله ذو الفضل العظیم • اللهم اجعله للمتقین اماما ، ولاحول ولاقوة الا بالله العلي العظیم • وصلی الله علی سیدنا محمد و آله وصحبه اجمعین • وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین •

٥ ذی‌القعده ١٢٩٤ هـ

[جێکەی مۆری]

محمد العثمانی النقشبندی

فقیر در درون دل شیخ عمر سلمه الله در دنیا و عقبی قبول نمودم ، بل در میان جان جای داده‌ایم • همین نوشته سنداست • حق سبحانه وتعالی قبول فرماید •

[ئیمزای]

محمــد العثمانی

ژنو منالی شێخ عومەر ضیائوددین

ئەوەی بۆم ساغ‌بووەتەوە شێخ عومەر ضیائوددین دوازدە ژنی هێناوە • یەکەم : کچی شێخ ڕەشیدی بیارەیی بووە کە خەلیفەی باوکی بووە • دووهەم : ناوی خاتو فاطمەو کچی میران ئاغای تەوێڵەیی‌و ئامۆزای خۆی بووە • سێهەم : ناوی سەلما خان‌و کچی مەحموود بەگی صاحێبقرانی سولەیمانەیی بووە • چوارەم : شەکەرە خانمی کچی کوێخا موصطەفای ئەمینداری دارایی شێخ بووە کە خەڵکی (ژاوەرۆ) بووە • پێنجەم : ژنێ بووە لە سەییدەکانی سومەیدەع لە نزیکی خانەقی • شەشەم : ژنێکی کەیمنەیی بووە کە پاش مردنی مێردەکەی هێناویەتی • حەوتەم : باجی عیصمەت ناو کە لە ئاغەزادەکانی سنە بووە • هەشتەم : ژنێك لە سەییدەکانی دیواندەرە ، وابزانم ناوی صەفیە بووە • نۆهەم : فاطمە خانی پوورزای شێخ حەسەنی قەرەچێوار • دەهەم : عالیە خانی کچی میرزا عەبدوڵلای (سەولاوا) کوڕی شێخ موحەممەد صادقی وەزیری • یازدەهەم : خاتوو ئافتاوی کچی موصطەفا خانی قوبادی • دوازدەهەم : ژنێك کە تا سەر لەگەڵی نەژیاوەو تەلاقی‌داوە •

شێخ عومەر ضیائوددین نۆ کوڕیشی بووە • یەکەم شێخ موحیی‌ددین کە کوڕە گەورەی بووەو لە کچەکەی شێخ ڕەشیدی بیارەیی‌یە • لە دەوروبەری ١٢٧٨ی هیجرەتدا لەدایك‌بووەو لە دەوروبەری ١٣٤٢دا مردووە • دووهەم : شێخ عەلائوددین کە لە خاتو فاطمەی کچی میران ئاغای تەوێڵەیی‌یەو پاشان بەدرێژی باسی ئەکەین • سێهەم : شێخ نەجموددین کە لە سەلماخانی کچی مەحموود بەگی صاحێبقرانەو پاشان بەدرێژی باسی ئەکەین • چوارەم : نیظاموددین کە لە دەوروبەری ١٢٩٩دا لە بیارە لەدایك‌بووەو لە دەوروبەری ١٣٥٠دا لە دێی (ڕێژاو) لە نزیکی (زەهاو)

کۆچی دوایی کردووەو لە قەبرستانی ئەبوودوجانەی ئەصحابەی ناوداری پێغەمبەر لە ڕێزاو تێزراوە• ئەم کوڕەی لە ژنە سەییدە سومەیدەعی یەکەیەتی•

پێنجەم : سەعدوددین کە لە ١٢٩٤دا لە بیارە لەدایك بووەو کوڕێــکی زۆر هەڵکەوتوو بووەو ، لە ١٣١٥دا هەر لە بیــارە کۆچی دوایی کردووەو باوکی بە مردنی زۆر دڵگران بووەو پــارچە شیعرێــکی بۆ لاواندنەوەی داناوە • بۆم ساغ نەبوەتەوە ئەم کوڕە لە کام خێزانی شــێخی باوکیەتی ، بەڵام بیستوومە لە ژنێکی تریەتی غەیری ئەو دوانزە ژنەی باسم کردنو ، لــە سەییدەکانی خانەگای لای پاوە بووە •

شەشەم : شێخ ئەنوەر کە لە ١٣٠٠دا لە خانەقی لەدایك بــووەو لــە دەوروبەری ١٣٦٠دا لە دێی (گومە) لەوبەری سیروان کۆچی دوایی کردووە•

حەوتەم : شێخ جەمیل کە لە ١٣٠٨دا لە بیــارە لەدایــك بووەو لــە (قادرکەرەم) کۆچی دوایی کردووە • ئەم ذاتە سەفەری زۆری کردووەو سەفەرێکی ئەستەموولیشی بووە ، لەوێ بە ناوی پۆست نشینیی خانەقــای بیاوێڵەوە مەعاشێکی بۆ بڕاوەتەوەو ماوەیەك لە بیاوێڵە دانیشتووە •

هەشتەم : شێخ کامیل کە لە ١٣١٥دا لە بیارە لەدایــك بووەو پــاش کۆچی دوایی باوکی ماوەیەك لە بیاوێڵە دانیشتووەو پاشان چووە بۆ نــاو خێڵی باوەجانیو کچی موحەممەد بەگی مەشهوور بە ئەمیر ئەسعەدی هێناوەو لە دێی (بانی پاریاو) دانیشتووەو پاشــان ژنــەکەی مــردووەو خــۆیشی گەڕاوەتەوە بۆ هەوراماندو لەوێوە چووە بۆ ناوچەی تالش لە باکــووری ئێرانو لە ١٣٩٦دا لەوێ کۆچی دوایی کردووە • ئەم سێ کوڕی شەشەمو حەوتەمو هەشتەمەی شێخ عومەر ضیائوددین لە فاطمەخانی خوشــکەزای شێخ حەسەنی قەرەچێوارن •

نۆهەم : شێخ تایب کە لە ١٣١٦دا لە بیارە لەدایك بووەو لە ١٣٨٣دا لــە

تاران لەژێر عەمەلیاتا کۆچی دوایی کردووە • ئەم کوڕەی شێخ لە ژنـە سەییدە دیواندەرەیی‌یەکەیەتی‌و لە سەرەتادا لە بەینی بیـارەو (شـاوەیس‌و باوەیس)ی شارەزوور ئەژیاو پاشان کۆچی کرد بۆ خانەقی‌و لەوێ لەسـەر خانەقاکەی خۆیان دانیشت •

شێخ عومەر ضیائوددین چەند کچیشی بووە یەکێکیان (عەدلە) نـاو بووە کە لە دایکی شێخ عەلائوددین بووەو شووی کردووە بە حاجی شێخ موصطەفای جوانڕۆیی کە پاشان لە سەقز دانیشتووەو بە سەقزی مەشهوور بووەو لەپێشا موریدی شێخ عوثمان سیراجوددین بووەو پاشان بووە بـە خەلیفەی • یەکێکی‌تریان ناوی فاطمە بووە کە شووی کردووە بە مـەلا قادری مودەڕڕیسی بیارەو کوڕەکانی مەلا هەموو لەمن • یەکێکی‌تریان ناوی ئەنی‌یە بووە کە شووی کردووە بە کاکەشێخی کوڕی شـێخ موحـەممەد بەهائوددین • یەکێکی‌تریان ناوی عەطی‌یە بووە کە لە فاطمە خانی خوشکەزای شێخ حەسەنی قەرەچێوارەو شووی کردووە بە شێخ عارفی کوڕی شـێخ فەتاحی کوڕی حەمەخانی برای مەولانا خالیدو پاش مردنی ئەم شـووەی شووی کردوەتەوە بە سەیید عەبدولقادری کوڕی حاجی سەیید حەسەنـی چۆڕی •

ئەمە ئەو ئەندازەیە بوو لە خێزان‌و کوڕو کچی شێخ عومەر ضیائوددین کە بۆم ساغ‌بوەتەوە • لە شێخ عەلائوددینم بیستووە ئەیوت باوکم نزیکەی چل منداڵ‌و منداڵەزای خۆی بە دەستی خۆی بە خاك سپاردووە •

خانەقاکانی شێخ عومەر ضیائوددین

شێخ عومەر ضیائوددین گەلێ خانەقای لەو ناوچانەدا دروست‌کردووە کە موریدو مەنسووبی تیایاندا بووە •

خانەقای یەکەمی لە شاری خانەقین دروستکردووە لە شوێنێکی خۆشدا• ئەم خانەقایە لە سالی ١٣٠١دا دروستکراوەو بیرێکی ئاوی لە حەوشەکەیدا بۆ هەلکەنراوەو چەند حوجرەیشی لەپالدا دروستکراوە لەگەل چایخانەیەكو خانوویەك بۆ موتەوەللی کە وەقفی سەر خانەقاکە کراون •

شێخ ضیائوددین کە ئەم خانەقایەی دروستکردووە ، خەلیفەعەبـدی باپیری عەبدولعەزیز خولووصیی لەسەر داناوە ، ئادابی طەریقەتی تیا نیشانی خەلك بداو خەتمو تەهلیلەیان پێ بکا • پاش ئەویش حاجی مەلا موحەممەدی جوانڕۆیی لەسەر دانیشتووەو لەم سالانەی دواییشدا شێخ تایبی کـوڕی شێخی لەسەر بوو تا کۆچی دوایی کرد •

لە سالی ١٣٠٣یشدا خانەقایەکی لە قزرابات (قزلربـاط = السعدیة) دروستکردو شێخ عارفی کوڕی شێخ حوسەینی کوڕی شێخ موحەممـەدی هۆرێنیی لەسەر دانا • پاش وەفاتی شێخ عارف شێخ مەعصوومی کـوڕی لەسەر خانەقاکە دانیشتو تا لەم سالانەی دواییدا کۆچی دوایی کرد هـەر لەسەری بوو •

لە سـالی ١٣٠٦یشدا خانەقـایەکی لـە کفری دروسـتکردووە • ئەگێڕنەوە کە شێخ ویستوویە ئەم خانەقایە بـکاتەوە ، ئەسـپێکی بـووە فرۆشتوویە بە چل لیرە بۆئەوەی پارچە زەوییەکی پێ بکرێ خانەقـاکەی تیا بکاتەوە • پارچە زەوییەکە هیی مەجید پاشـای بابان بووە ، کە بـە خەیالەکەی شێخی زانیوە بەخۆڕایی پێی بەخشیوە • شێخیش بەیارمەتـیی موصطەفا ڕێژی ناو کە کاربەدەستێکی ناودار بووەو بە هەرەوەزی خەلکی کفری خانەقاکەی کردووەتەوە • پاشان لە ١٣١٢دا نامەیەکی نووسیوە بـۆ سولتان عەبدولحەمید بۆ داوای یارمەتی بۆ کردنەوەی مزگەوتێکیش هـەر لەو شوێنەدا • ئەویش سێصەد لیرەی بۆ ناردووەو مزگەوتەکە بە نـاوی سولتانەوە کراوەتەوە •

به ئەمری شێخ ، مەلا ئەحمەدی کانیکەوەیی خزمی مەلا عوسمانی کانیکەوەییی خەلیفەی شێخ عوثمان سیراجوددین لەسەر خانەقای کفری دائەنیشێ بۆ پێش‌نوێژیو بۆ خەتمو تەهلیله کردنیش به خەڵكو ، سوڵتانی عوثمانییش مانگانەی بۆ ئەبڕێتەوە •

خانەقای بیارەیشی له ۱۳۰۷دا دروستکردووه له قەراخ چەمی بیارەو له داوێنی ئاواییەوە • وەستای دروستکردنی ئەم خانەقایه وەستا ڕەحیم ناوی بیارەیی بووه • شێخ خۆیشی وەك شاگرد له بەردەستیا کاری کردووه• بەرابەر دالآنی خانەقایش دوو ژووری دروستکردووه ، یەکیان هیی دانیشتنی خۆی بووەو ئەوەی پشتەوەشیان هیی مامۆستا شێخ حەیدەر بووه که تا کۆچی دواییی له ۱۳۵۳دا تیا نیشتەجێ بووه • لەسەر دالآنی خانەقایش چوار ژووری دروستکردووه ، یەکیکیان بۆ مەلای گەورە (بۆ دەرس‌وتنەوە)و دوانیان بۆ فەقێ • ئەوی‌تریان ژوورێکی بچووکه هەر بەشی یەك کەس ئەکا • له ڕۆژاوای خانەقایشەوە ژوورێکی درێژی دروستکردووه پاشان کراوه به ئارامگای شێخ خۆیو هەندێ له کوڕەکانی•

خانەقایەکیشی له بیاوێڵه دروستکردووه ، نازانم له چ‌ساڵێکدا دروستی کردووه ، بەڵام وام بۆ دەرئەکەوێ له دەوروبەری ۱۳۱۰دا دروستی‌کردبێ • مێژووی دروستکردنی خانەقای سەردەشتیشی نازانم ، بەڵام وای‌بۆئەچم ئەمیشی له دەوروبەری ۱۳۱٤دا دروستکردبێ •

هەڵوێستی شێخ عومەر ضیائوددین بەرانبەر به خوێندنو مەلاو فەقێ

شێخ عومەر ضیائوددین پاش کۆچی دواییی شێخ موحەممەد بەهائوددینی کاکی له بیاره دەستئەکا به ئیرشادو ڕێنموونی‌کردنی

موسولمانانو هەر لەو سەردەمەدا سەفەرێکی بەغداو کەربەلاو نەجەف ئەکا بۆ زیارەتی ئەولیاو ئیمامەکانو ، پاش گەڕانەوەی لەو سەفەرە لە سالی ١٣٠١دا خانووەکانی قەراخی چەمی بیارە دروستئەکاو لە١٣٠٧یشا خانەقاو حوجرەکانی فەقێو میوانیش دروستئەکاو ، ئەنێرێ مەلا قادری کائیکەوەییی بازیانی کە لە دێی (کوچك چەرموو)ی لای سنە مەلای (امین السادات) بووە ـ ئەیهێنێ ئەیکا بە مامۆستای خوێندنگای بیارەو کچی خۆی لێ مارە ئەبڕێ • ئیتر لەووەختەوە خوێندنگای بیارە [٤] ئەبێ بە مەلبەندێکی گەورەی خوێندنو خوێندەواری لە هەموو کوردستاناو لە هەموولایەکەوە فەقێ ڕووی تێئەکەنو هەمیشە دەیان فەقێی لە هەموو پلەو پایەیەك تیا ئەبێو هەموو زانستە ئیسلامیەکانی هەر لە نەحوو صەرفو شەرعو مەنطیقو بەلاغەو ئادابی بەحثو موناظەرەوە تا ئوصوولی فیقهو ئوصولی دینو تەفسیرو حەدیثو ڕیاضیاتو فەلەکیاتو بابەتەکانیتری بە ڕێکوپێکی تیا ئەوترێتەوە •

لە سەردەمی شێخ عومەر ضیائوددینو لەسەر دەستی مەلا قادری مامۆستای خوێندنگای بیارەدا کە بە (مەلای گەورە) ناووبانگی دەرکردبوو، مەلای گەورە گەورەی وەك مەلا عەبدوڵڵای عەبابەیلیو مەلا موصطەفای خورمالیو مەلا بەهائوددینو مەلا زەینولعابیدینو مەلا عەبدولڕەحیمی چروستانیو مەلا فەتاحی خەتێو مەلا عەزیزی ڕۆغزاییو شێخ بابەرەسوولی پێدنی (عەبابەیلێ)و مەلا قادری صۆفیو مەلا مەحموودی بەرلووتو مەلا موحەممەدی جوانڕۆییو شێخ قاسمولقەیسیی بەغداییو گەلێکیتر لە خوێندنگای بیارەدا خوێندوویانەو خوێندنیان تەواو کردووەو ئیجازەیان وەرگرتووەو زۆریشیان لەسەر دەستی شێخدا تەریقەتیان وەرگرتووە •

---

(٤) تا کردنەوەی خانەقای بیارەو حوجرەکانی دەوروپشتی ، شێخ هەر لە مزگەوتی ناودێ ـ کە مزگەوتێکی زۆر کۆنەو وا باوە لە سەرەتای داگیرکردنی ئەو ناوچەیەدا لەلایەن لەشکری ئیسلامەوە دروستکراوە ـ ئیرشادی کردووەو فەقێکانیش هەر لەوێ ژیاونو خوێندوویانە .

شێخ عومەر ضیائوددین هەوڵێکی زۆری داوە بۆ کۆکردنەوەی کتێبی عیلم و شەرع بۆ خوێندنگای بیارەو بەوچەشنە کتێبخانەیەکی گەورەی بـۆ پێکەوەناو هەر کتێبێکی دەســگیر ئەبوو وەقفی ئەکردە سەر خوێندنـگاو مۆری وەقفی خۆی لێ ئەدا • لە کتێبخانەی خوێندنگای بیارەدا صەدان دانە لە هەمووجۆرە کتێبێکی پێویست بە چاپ و بە خەت و گەلێ کتێبی نایابیش هەبوو •

بیستوومە ڕۆژێکیان شێخ لەسەر بەردەنوێژەکانی حـەوزی خانەقـا ئەبێ ، پۆستەیەکی لە مووسڵەوە بۆ دێ ، ئەیکاتەوە ئەبینێ کتێبە بەدیـاری بۆیان ناردووە • هەر لەویادا بەرماڵەکەی ڕائەخاو سوجدەیەکی شـوکر ئەبا • لێی ئەپرسن لە شوکرانەی چیدا ئەو سوجدەیەی برد ؟ ئەویـش لـە وەڵاما ئەفەرموێت : لەسەرئەوە کە خوای گەورە کتێبی دینم بۆ ئەنـێرێ خزمەتی دینی پێ بکەم ، ئەگینا ئەگەر کەسێك بوومایە تافجیڕیان بەدیـاری بۆ بناردمایە ڕاوی پێ بکەم ، چیم ئەکرد !

لەوکتێبە بەنرخانەی لە کتێبخانەی خوێندنـگای بیـارەدا هەبـوون تەفسیری بەیضاوی بوو بە دەسخەتێکی زۆر جوان ، توحفەی ئیبنوحەجەر لە چوار بەرگدا بە خەتی مەلا حامیدی کاتب ، حاشـیەی مـەلا یەحیـای مزووری لەسەر بەرگی یەکەمی توحفە کە تا باسی نوێژی جەماعەت هاتبوو ، حاشیەی عەبدولحەکیمی سەیالەکوتی لەســەر شــەرحی شــەمسیەیە بــە دەسخەت ، نوسخەیەك (سراج الطالبین)ی مەلا ئەبووبەکری موصەنیف لـە عیلمی تەصەووفدا ، مەکتووباتی ئیمامی ڕەببانی بە دەسخەتێکی زۆر جوان ، دوو دانە ئوسترولاب کە یەکێکیان وەستایەکی تەوێڵەیی دروستی کردبوو ، نوسخەیێکی زۆر نایاب و کۆنی زیجی ئولووغ بێـگ کە بە شـێوەیەکی یەجگار زۆر جوان و هونەرمەندانە نووسرابوەوە ، هەروا گەلێ کتێبی تـر هەبوون کە ئێستا ناویانم لەیاد نییە •

شێخ عومەر ضیائوددین عادەتی‌وا بووە هەرچەند خەبەریان بدایەتێ وا چەند فەقێ‌یەك بەرێوەن ، نزیك بوونەتەوە ، هاتوون بۆ بیارە بۆ خوێندن ، جلی خۆی ئەگۆڕی تا نەیناسنەوەو ئەچوو بەپیریانەوە بوخچەو کۆلەکانیانی لەگەڵ هەڵئەگرتن تا ئەیگەیاندنە خانەقا • لە شێخ عەلائوددینی کوڕیم بیستووە وتی لە خزمەتی باوکما بووین لە دێی (گومە) لەوبەری سیروان ، خەبەریان دایێ وا کۆمەڵێ مەلاو فەقێ هاتن بۆ زیارەتی شێخ ، کە ئەمەی بیست دەستبەجێ هەستایە سەر پێ ، کەوشی لەپێ نەکردو کڵاوەکەی سەریشی لابردو بەپێی پەتی‌و سەری ڕووتەوە چوو بەپیری ئەو مەلاو فەقێیانەوە • منیش عەرزم‌کرد : قوربان تۆ بەشی ئێمەت نەهێشتەوە • ئەگەر تۆ هەر سەرت ڕووت بکردایە ، ئێمە پێیشمان پەتی ئەکرد • ئێستا کە تۆ سەریشت ڕووت‌و پێیشت پەتی کردووە ، ئێمە مەگەر جلەکانیشمان داکەنین • فەرمووی : ڕۆڵە ! ئەمە واجبی شەخصیی منە ، ئێوە حەقتان بەسەرەوە نی‌یە •

شێخ عومەر ضیائوددین فەقێ‌و مەلای هەمیشە پێشی خەلیفەو موریدەکانی خستووە • جارێکیان هەندێ سۆفی لە دەنگی دەورکردنەوەی فەقێکان نارەحەت ئەبن‌و ئەیانەوێ نەهێڵن لە خانەقا دەوربکەنەوە • شێخ ئەفەرموێت سۆفی‌یەکان هەموو کۆئەکەنەوە ، پێیان ئەڵێ کێ بە دەنگی دەورکردنەوەی فەقێ سولووکی لێ تێك‌ئەچێ ، خوا حافیظی بێ بڕوا لێرە نەمێنێ • مەلاو فەقێ بە کاری ڕێ‌نموونی کردنی موسوڵمانان دێن‌و قازانجیان بۆ هەموانە ، بەڵام ئێوە قازانجتان هەر بۆ خۆتانە •

شێخ عومەر ضیائوددین زۆر جار بە پارەی خۆی جل‌و بەرگی بۆ فەقێ کڕیوەو فەرموویەتی خێزانەکانی جلەکانیان بۆ بشۆن • زۆر جاریش شتی‌وای کردووە کە خەڵك زانیویانە مەبەستی لەوە حورمەت‌گرتنی مەلاو فەقێ‌یە • بۆنموونە گەلێ جار پێڵاوی لەناو قەرەباڵغدا بۆ مەلای گەورە دانـاوە ،

لەگەڵ ئەوەشدا کە زاوای کەسێك وەك ئەولادی ئەوکەسە وایەو مەلای گەورەیش زاوای شێخ بووە ، هەر بۆئەوە خەڵکیش چاو لەو بکەنو حورمەتی مەلاو فەقێ بگرن •

لە مەلا قادری صۆفیم بیست وتی : لە حوجرەکەی بەرانبەری خانەقا دائەنیشتین لە بیارە ، فەقێیێکمان هەبوو هەموو شەوێ میزی ئەکرد بەخۆیداو ئێمەیش چاوپۆشیمان لێ ئەکرد تا بە ڕۆژ وشکی ئەکردەوە • ڕۆژێکیان بەرلەوەی جێگەی ئەو فەقێیە وشك ببێتەوە شێخ هاتە حوجرەکەمانو لەسەر جێگەکەی ئەو فەقێیە دانیشت • ئێمەیش عەرزمانکرد یاشێخ تەشریفت لەویا دانەنیشێ ، فەرمووی قەید ناکا • یەك دوو جار دووبارەمان کردەوە ، فەرمووی قسە مەکەن من پێم وتراوە لەم شوێنەدا دابنیشم • ئیتر ئێمە بێدەنگ بووین •

شێخ عومەر ضیائوددین تەنانەت جاروبار بەپێی ئارەزووی فەقێکانیش جوولاوەتەوە • کە زانیویە فلانە شەو ئارەزوویان لێیە بڕۆنە سەر یەکێ لە باخە بە ئیجارە دراوەکانی خانەقا بۆ ترێ دزی ، خۆی لێ گۆڕیونو چووەتە ناویان وتوویە من ئەزانم کام درەخت ترێی زۆرو چاکی پێوەیە ، لەگەڵتان دێم بۆتان دائەگرم ، ئەوانیش بێئەوەی بیناسنەوە لەگەڵ خۆیان بردوویانە ، لەناو باخەکەدا بە دارەکەدا هەڵگەڕاوەو ترێیەکی زۆری بۆ کردوونەتەوەو هێناویەتەوە لەگەڵیان بۆ حوجرە • پاشانیش سەبەتەکەی خستوەتە ناو حەوزەکەو بەردێکی تێخستووە بۆئەوەی بنیشێو کەس پێیان نەزانێ • بۆ سبەینێ کە کابرای باخەوان زانیویە سەبەتەکەی دزراوەو ترێ لە درەختەکانی کراوەتەوە ، هاتووە بۆ خانەقا بۆ شکات بۆ لای شێخ • شێخیش پێی فەرمووە مەیکە بە هەرا چەندیان زەرەر لێ داوی خۆم بۆت ئەبژێرمەوەو با بڕوانین بەڵکو سەبەتەکەیشتیان خستبێتە ناو حەوزەکەو چوونەتە سەر حەوزەکە دیویانە سەبەتەکە لە بنیایەتی ، دەریان هێناوەو

زەرەری دزی‌یەکەی بۆ کابرای باخەوان بژاردووەتەوەو کابرایش ڕۆیشتووە بە ڕێی خۆیەوە •

لە مەلا ڕەحیمی برای مەلا سلێمـانی وشقوبەییم بیستووە ئەیوت هەژدە هەتیو بووین لە خانەقا ئەمانخوێندو شەو سەرو جـاجمە دڕاومـان هەبوو خۆمان پێ دائەپۆشی • گەلێ جار شێخ بە نیوەشەو ئەهاتە سەرمان، سەماوەرێ ئاوی گەرم و هەندێ شەکری لەگەڵ خـۆی ئەهێنـا ، یـەکێ قەناخێکی ئەدایێ‌و دایئەپۆشینەوەو ئەڕۆیی •

هەروا لە مەلا ڕەحیمم بیست وتی شەوێکیان لەشـم زۆر ئـاڵۆشی ئەکرد ، چووم بۆ نانەواخانەکەی خـانەقا هەنـدێ ئـاگر بێنم جلەکانـم تێ‌وەشێنم • کە گەیشتمە نانەواخانە ئەبینم پیاوێکی چوارشانە بەرماڵێکی ڕەشی بەسەرەوەیە کولێرە ئەخاتە کوورەکە • کە چاوی پێم‌کەوت وتی هـا ڕۆڵە ئاگرت ئەوێ ؟ وتم بەڵێ • ئەویش هەندێ ئاگری بۆ دەردام‌و بـۆ خۆیشی هات لەولاوە جلەکانی بۆ تێ‌وەشـاندم • پاشـان خـۆم پۆشـتە کردەوەو چوومەوە بۆ خانەقا • سبەی کە لە خەو هەستام دیم جامانەکـەم دیار نی‌یە • چوومە بۆ نانەواخانە • تەماشام‌کرد پیاوەکەی ئێوارە کولێرەی ئەخستە کوورەکە لەوێ‌یە • پرسی ها ڕۆڵە ئەڵێی چی ؟ وتم بەخوا ئێمشەو پیاوێ لێرە جلەکانی بۆ تێ‌وەشاندم • ئێستا سەیر ئەکەم جامانەکەم دیـار نی‌یە • وتی پشتینەکەت بکەرەوە ، بزانە نەکەوتوەتـە پشـتت ؟ منیـش پشتینەکەم کردەوە ، تەماشا ئەکەم جامانەکەم لەبەینی کراسەکەم‌و کەواکەما لەپشتەوە گیر بووە • دەرم‌هێناو بەستم بە سەرمەوە • ئەو پیـاوە شـێخ عومەر ضیائوددین بوو •

شێخ عومەر ضیائوددین وەك خۆی خزمەتی مەلاو فەقـێی کردووە ، خەڵکیشی هان‌داوە خزمەتیان بکەن • ئەگێڕنەوە جارێکیان یەکێ لە ئاغەکانی

پژدەر لە بیارە ئەبێ عەرزی شێخ ئەکا ئەڵێ : ئامۆژگاری‌یەکم بکە بەکارم‌بێ • شێخیش پێی ئەفەرموێت ئەگەر دینت ئەوێ خزمەتی فەقێ بکە بۆت ئەبێ بە خێرو چاکە بۆ ئەو دنیات • ئەگەر دنیایشت ئەوێ هەر خزمەتی فەقێ بکە چونکە زۆر شوێن ئەگەڕێن‌و لە هەموو شوێنێ بە چاکە ناوت ئەهێنن •

ئەگێڕنەوە جارێکیان شێخ عومەر ضیائوددین ئەچێ بۆ مەریـوان • لەو سەردەمەدا خوێندنگای ئایینی کەم ئەبێ لەو ناوچەیەدا • کە ئەگاتـە دێی (کانی‌میران) ئەپرسێ ئەم دێ خوێندنگای تیایە ؟ ئەڵێن بەڵێ مزگەوت‌و خوێندنگامان ئاوەدانەو مەلا ئەوڕەحمانی ڕەشانی مەلامانەو چەند فەقێ‌یەکمان هەیە • ئەوەیش حوجرەی فەقێکانە • کە شێخ چاوی بە حوجرەی فەقێکان ئەکەوێ لە وڵاخەکەی دائەبەزێ‌و بە پێ بەرەو ئەوێ ئەڕوا • کە ئەیشگاتـە بەرەوە نیو سەعاتێك بە پێوە بەرانبەری مزگەوت‌و حوجرەکە ڕائەوەستێ ، تا خەڵکەکە نارەحەت ئەبن • یەکێ لە موریدەکان عەرزی‌ئەکا یا شێخ عالەمەکە ماندوون ، لەبەر ئەو هەتاوەدا وەستاون • شێخیش ئەڕواتە ناو مزگەوتەکەو خوێندنگاکە • لەئەنجامی ئەوەوە دانیشتووانی دێهـاتی ئەو دەوروبـەرە ، هەموو دەست ئەدەنە مزگەوت‌و حوجرە کردنەوەو مەلاو فەقێ بۆ خۆیـان ڕائەگرن •

شێخ عومەر ضیائوددین ئەوەندە خزمەتی عیلم‌و مەلاو فەقێی مەبەست بووە ، وەك بڵێی طەریقەتەکەی هـەر ئەوە بووبێ • هـەروەکوو لە بیـارە خوێندنگاو مەلاو فەقێی بووە ، لە خانەقای (بیاوێڵە)یش بوویەتی‌و مەلای خوێندنگاکەی ئەوێی شێخ عەبدولڕەحیمی کوڕی شێخ موحەممەد ئەمینی دەلووجەی قەرەداغ بووە کە مەلایەکی گەورە بووەو گەلێ فەقێی بـووە ، تەنانەت شێخ ویستوویە وەك چۆن کچی خۆی لە مەلای بیارە مارە بڕیـوە کچێکیشی لەم مارە ببڕێ ، بەڵام ئەم زۆری پێ نەچوە بە گەنجی مردووە •

ئەدەبیاتی شێخ عومەر ضیائوددین

شێخ عومەر ضیائوددین گەلێ شیعری ناسكو پەخشانی بەرزی هەیە • پەخشانەکانی هەموو لە شێوەی نامەدان کە بۆ ئەمو ئەوی نووسیوە • نازناوی شیعری (فەوزی)بووە ، بەلاّم جار جار نازناویتریشی داناوە • شیعری بە کوردی (گۆرانیو کرمانجی)و فارسیو عەرەبی هەیە • من خۆم گەلێ نامەیم دیوە ، بەلاّم بەداخەوە ئەوکاتە گوێم بە کۆکردنەوەو هەلگرتنی ئەم جۆرە شتانە نەئەدا • یەکێ لەو نامانەی دیومن نامەیەکی بوو لە خانەقینەوە بۆ مەلا قادری مەلای بیارەی نووسیبوو ، هەواڵی فەقێکانیشی تیا پرسیبوو• نامەیەکیتری بۆ حاجی شێخ عەلیی کوڕی شێخ موحەممەد صادقی وەزیری نووسیبوو لە دێی (تەرخانئاوا) • نامەیەکیتری بۆ (آصف الدیوان)ی نووسیبوو لە سنە سەرزەنشتی تیا کردبوو کە بۆچی لەجیاتیی ئەو مەسرەفە بێسوودەی بۆ گەلێ شتی وەك بەربەرەکانێی هەندێ خزمو کەسوکاری خۆیی ئەکا ، نایەت ڕەواقێکی گەورە لە مەککەو مەدینە دروستبکا ببێ بە ماواو مەنزڵ بۆ حەسانەوەی حاجییانی ئەم ولاّتە کە ئەچن بۆ حەج • نامەیەکیتری بۆ بەگزادەکانی (ولەژێر)ی مەریوانی نووسیبوو گلەییی تیا لێ کردبوون لەسەر ئەوە کە بۆچی بەگوێرەی فەرموودەی خواو پێغەمبەر مامەڵە لەگەڵ ئەوکەسانە ناکەن کە تۆمەتی دزیو دەسپیسییان ئەدەنە پاڵو ، لەجیاتیی ئەوە داوا لە شێخو مەشایخ ئەکەن بە کەشفو کەرامەت ڕاستیو درۆییی ئەوجۆرە کەسانەیان بۆ دەرخەنو ، پێیانئەڵێ قسەی ئەو شێخانە بەرانبەر بە حوکمی شەرع قیمەتی چییە ؟

لەم سالاّنەی دواییدا کە ئارەزووی کۆکردنەوەی کەلەپووری کۆنی مەردانی ئەم ولاّتەم کەوتە دڵ ، توانیم چەند پارچە شیعرێکی شێخ عومەر ضیائوددینیش ، وەك هیی کەسانیتر کۆبکەمەوە • هەروەها گەلێ نامەیشیم

دەس کەوت کەوا هەموویان لەم کتێبەدا بڵاوئەکەمەوەو دەســەو دامێـنی کەسانی‌تریش ئەبم کەوا لە کۆکردنەوەو بڵاوکردنەوەی ئەم چەشنە بابەتانــە کەمتەرخەمی نەکەن‌و ، هەرچۆن بێ هەر شتێکی لەم‌جۆرە بۆ سەرێکی ژیانی ڕوشن‌بیری‌و کۆمەڵایەتیمان کەلکی هەیە ٠

وا لەپێشا بەڕێز شیعرە کوردی‌و فارسی‌و عەرەبی‌یەکانی بڵاوئەکەمەوەو پاشانیش دێمە سەر نامەکانی :

چەند پارچە شیعرێکی بە دیالێکتی گۆرانی

(١)

قیبلە وەردەنم ٠٠ قیبلە وەردەنم
جەوساوە ژاراو دووریت وەردەنم

چەنی دڵ‌و گیان شەرتێ کەردەنم
مەیل نەدەو وە کەس تا ڕۆی مەردەنم

دڵ یەند مەینەتان مصیبەت کیشان
تای تامڵ ، ئازیز ، جە دەستش بڕیان

پای سەبرش هاڵا شکست ئاوەردەن
پەوکە شەو تا ڕۆ ویردش ئەی فەردەن :

« فەلەك داخ وە دڵ جەستەمدا بەردی
ژاراو دووریی ئازیز پێم وەردی »

(٢)

قیبلەم ها بەردم ٠٠ قیبلەم ها بەردم ٠٠
داغ دووریی تۆ وە گڵکۆ بەردم

وه مەیل تۆوە ڕوو وه چۆڵ کەردم
ژار دووریی دەرد هیجران گشت وەردم

یانێ ئازیزم عەشق تۆم نە سەر
وه عەشق تۆوە ها شیم وەمەحشەر

تۆ بۆ بەو وەفاو مەیل وەرینت
بنمانە جار جار وه من جەمینت

بنمانە قامەت وەی زامەت وەردە
پەرێ ئەو قامەت داخ وه گڵ بەردە

تا جەو ڕۆ دەم دەم وه بێمدارا
(قد قامت) واچوون هەر سات نەو سارا

چونکە ذیکر تۆن مایەی حەیاتم
وەشیو شادیو شەوق مایەی ئیشاطم

جە مەماتەدا با تۆم جە یاد بۆ
جەو عالەمەدا دڵ وه تۆ شاد بۆ

(٣)

وەشا نازاری لاونا دڵان
چه وەخت خەزان ، چه فەصڵ گوڵان

دڵان وەششان جە نازارانەن
وەش ڕەنگیی گوڵان نمەو وارانەن

بولبول نالەشان خەیلێ وەسۆزەن
نیگای نازاران چاك دڵ دۆزەن

ئەو وەشی و ئەو ڕەنگ ، ئێد ناڵەی سەحەر
گردین بان وە فیدای نیم نیگای دڵبەر

قنیاتم ، قووتم ، زیندەگیم ، شادیم
وەشیم ، وەش کەیفیم ، جەژنو ئازادیم

ئەوسان کە ئازیز لاوتۆمەوە
وە نیم نیگای ناز تاوتۆمەوە

ئەودەم ئارەزووم کامڵەن یەقین
فانی بۆ جەلام جەمع ئافیلین

تەنیای تاك ماتۆ پاسە ئەوسا بی
غەیر پێسەی ئەوسا عەدەم ماوا بی

چەند پارچە شیعرێکی بە دیالێکتی کرمانجیی خواروو

(١)

فەقیهی مەدرەسەی تەوحیدم ئیمڕۆ
فەریدی دائیرەی تەفریدم ئیمڕۆ

ڕەزا نابم کە ئەغیار بێنە مەجلیس
کە چەوگانی قەضای تەبعیدم ئیمڕۆ

لی‌یە بۆ ئەو نیشانە تا بناسرێ
بە خۆی من دافیعی تەردیدم ئیمڕۆ

لە تەنزیها نی‌یە هیچکەس ڕەفیقم
چرای کاروانی ڕێی تەجریدم ئیمڕۆ

چلۆن کا حەمدی باقی عەبدی فانی
بە عیصیان ماوە ڕێی تەحمیدم ئیمڕۆ
عەلایق دەردی بێدەرمانە (فەوزی)
ڕەئیسی عەسکەری تەجریدم ئیمڕۆ

(٢)

لەپڕ بەردی ئەجەل بۆ شیشەیی عومرم نەکا بێ زوو
فیدات بم دەستوبردێ ، ساقییا ، جامی شەرابێ زوو

چییە دنیا؟ ژنێکە هەر شەوێ سك پڕ بە صەد فیتنە
سبەینێ زوو بە خوێنی جەرگی ئەهلی دڵ ئەکا بێزوو

نەکوو دەرچێ لە دەس فرسەت هەتا ماوم موغەننی دەی
دەفێ لێدە بە کەف چاوم لەگەڵ ناڵەی ڕوبابێ زوو

پیاڵەی چاوی مەستی تۆ بە دەستی دڵ کە ئەینۆشم
مەزە فرمێسکی خوێنی دڵ ، هەتیو بێنە کەبابێ زوو

گیای ئومێدی من وشکە لەژێر خاکی تەمەننادا
دەناڵێ ڕەعدی دڵ هەر شەو لە بۆ شۆری سەحابێ زوو

حەیات شیر ئێنێ بۆ باغچەی ویصالی جانی جانانم
ڕەفیق ئامان لە بۆم بێنە لە زولفی یار طەنابێ زوو

کە دیم قەوسی برۆی لەیلا وتم هاوار یەقین بوو لێم
وەکوو مەجنوونی خێلی حەی دەکەومە ناو سەرابێ زوو

لە دەرگای عەشقی تۆ کەوتم کە تێفکریم لە عومری خۆم
مرووری دەهرو ئەییامی فەنا چوو وەك حوبابێ زوو

دڵم صەیدی گوروفتارە بە داوی دەردی هیجرانت
خەلاصم کە بە خێری خۆت ئەجەل ناگاه نەکا بێ زوو

دەسا لادە شەوی زوڵفت بکەم سەیری هەتاوی ڕووت
دەمی مردنمە ئاخ قوربان بکە ئیحیای ئەوابێ زوو

لە لەعلی لێوی لەیلا لاڵە مەجنوونی پەریشان حاڵ
مەکە مەنعی لە ڕێی حەق‌دا کە نادا ئەو جوابێ زوو

لەسەر بالینی غەم کەوتووم ، دەلیل سا بێ تەماشات کەم
کە هاتی ڕامەوەستە ، چاوەکەم ، فەرموو خیطابێ زوو

دڵم خوێنە لە هیجری تۆ ، تەمەننای خاڵی لای لێوە
دەخیلت بم خەلاصی کە لە ڕێدایە سەرابێ زوو

لە فەرقی فەرقەدەین بالاترە (فەوزی) هەوای عاشق
ئەگەر یارێ شکاری خۆی بکا گاهێ عیتابێ زوو

(٣)

کولاهی صیحەتم ناوێ کە عیللەت تاجی ذیللەتمە
کەوای عیززەت لەبەرناکەم کە قیللەت بەرگی ڕەحمەتمە

لە عەیش‌و نۆشی حەیوانی ئەمن چبکەم کە ئینسانم
خەیاڵی بێ‌بەقا بۆچی کە ذیکری یار خیللەتمە

بەشەر ئەسڵەن نەبوو ناوی ، مەلەك ڕێگەی نەبوو قەطعەن
لە عەرشی وەحدەتا وابوو کە ڕەحمەت جێی مەحەبەتمە

عیادەت بۆ کەسێ چاکە گوروفتاری طەبیعەت بێ
کە من مەفتوونی جانانم چە باکی دەردو عیللەتمە

ئەگەر دولبەر بلاوێنی هەموو دەردو بەڵا خۆشە
خودا ناکەردە مەیلی نا ، چە فەرقی سوقم و صیحەتمە

کە دیم خوێن جاری‌یە ئەمڕۆ لە جەرگ و دڵ وەکوو سیلاب
وتم ئەم شاهیدە کافیی حیساباتی قیامەتمە

مەڵێ (فەوزی) لە فەهمی خۆت مەکە فکری بەتاڵ هەرگیز
ئەوەی تۆ تێ‌دەگەی چاوم ئیشاراتی لە خیللەتمە

(٤)

لە نەشئەی فەیضی عیشقی فەخری عالەم دڵ موصەففایە
لە ژەنگی مەعصیەت شۆراوە سینەم پڕ تەجەللایە

لەدەس تەزویری نەفس و مەکری شەیطانی لەعین دەرچووم
عەجەب بالآیە ڕوتبەی عیشقم و نەفسم تەوەللایە

مەقامی عاریفان بێ‌زەحمەت و ڕەنج و مەشەققەت دیم
لە زومرەی عاشقانم بۆیە عالەم لێم تەبەڕڕایە

لە هەرچی ڕوودەکەم وەك ڕۆژ عەیانە چی ڕوموززاتە
لەطایف سەربەسەر موستەغریقی ذیکری (هو الله)یە

لە بامی عەرشەوە پەردەی حیجابم لادرا یەکسەر
ڕوموززاتی حەقایق شوعلەبەخشە ، دڵ تەسەللایە

لە مەیخانەی حەقیقەت بووم بە ساقیی مەجلیسی ڕەندان
لە حەڵقەی دائیرەی عیشقا لە بەس جێگەم موعەللایە

کەسێ شوغلی مەحەبەت بێ ئەبێ وەصلی بە حەق تەحقیق
صەراحەت پێت‌دەڵێم خالی لە هەر نوکتەو موعەممایە

لە موژدەی ئەم خەلاتە خوا بە تۆی دا موذنیبی ڕووڕەش
دەبێ ڕۆح کەی فیدای شوبباکی ڕەوضەی ئەو شەهەنشایە

(٥)

لە سایەی نەخلی میحنەتدا شەرابی عەیشی من کوانی
لە نەختی خیللەتی جانان خودا تەقدیری وا هانی

ئەوابە هەرچی تۆ دەیکەی ، عیقابە هەرچی من کردم
بە لوطفی ئەقدەست باقی بپۆشە کردەیی فانی

عەطاو لوطفو کەرەم هیی تۆ ، خەطای بێچاوو ڕاو لای من
بە خۆت یەکیان بکە یارەب بە حەققی شاهی گەیلانی

لە دەردی فیرقەتی یارانو سەختیی ڕۆژی هیجرانی
چلۆن صەرعی نەبوو و شەیدا ، فەقیری دەرکی عوثمانی

لە خیططەی عەشقەدا زانیا نویساوە بە خەططی غەم
عیلاجی دەردی دڵ ناکا کەسێ وەك لەعلی ڕوممانی

بە حەققی شاهەکەی نەقشی ، بە میهری خالیدو عوثمان
بە فاروقی ئیمامو باقیبانی جەمعی پیرانی

بە تەوبەی طاعەتو تەوفیق ، هەتا لای دائیرەی تەحقیق
نیشانم دەی ، نەجاتم دەی لە گشت خوذلانو حەیرانی

مەدە نیسبەت ئەتۆ (تائیب) لە یار ئەم زەحمەتو دەردە
کە تۆ خۆت موستەحەققی ئەم هەموو دەردەو پەریشانیی

(٦)

دەمێکە کاغەزت نائێتە لامان [٥]
عەجەب سستی لە پەیغامو سەلامان

(جەلی) دائیم دەبێ جیلوەی دیار بێ
لەنێو گێژاوی شەت بێ یا کەنار بێ

(عومەر) عومرێکە بۆ تۆ ئینتیظارە
لە شەوقی تۆ وەکو ئاو بێقەرارە

چە ئینصافێکە گاهێ ناوی نابەی
چە فیکرێکت هەیە بێباکی تا کەی

حەیاتی من بە یادی تۆ مەنوطە
نەوازش چاوەکەم لایق بە خۆتە

دەبوو بۆ خاطری تەفریحی یاران
بکەی سەیرو صەفا وەختی بەهاران

ببینی شارەزووری بێزەڕو زۆر
بچیتە کێوی هەورامانی پڕ نوور

شەوێ تا فەجری صادیق دابنیشی
بە ئوممێدی وەفا پێ ڕابکێشی

وەکو ئەو عالمانە مل بە حەق دەی
هەزار نادان ئەپێشی شەقو لەق دەی

ئیجازەی خەرقەوو تاجو موصەللا
بسێنی بۆ ڕەواجی کاری دنیا

---

(٥) شێخ ئەم پارچە شیعرەی بۆ حاجی مەلا عەبدوللای جەلی نووسیوە .

له عوقبا گەر بلێین بۆچی وەهات‌کرد
بلێ دەفعی فەسادم بۆ دوهات (٦) کرد

منیش بۆ دەفعی ئەو مەنهیی قەبیحە
تەلاشم کرد بە ئەلفاظی فەصیحە

لە ئەصلی دین‌و ئیمان بێ‌خەبەر بوون
لە هەی‌هەی قال‌و قوول‌و پڕخەطەر بوون

بەصیرەتیان نەبوو تا حەق بزانن
حەق‌و باطیل جوێ‌کەن یا بزانن

وەئیللا عالم‌و عامی‌و مەشایخ
هەموو موحتاج بەون هەم طیفل‌و ڕاسیخ (٧)

---

(٦) بە دوهاتیش‌و بە دیهاتیش ئەخوێنرێتەوە .

(٧) شێخ ضیائوددین ئەم پارچە شیعرەی لەگەڵ نامەیەکدا بە مەلا عەبدولصەمەدی گۆجی شیواشانیدا کە یەکێك بووە لە موریدەکانی‌و خزمی مەلا عەبدوللای جەلییش بووە ـ بۆ مەلا عەبدوللا ناردووە . ئەویش بەم پارچە شیعرەی بنەوە وەلامی داوەتەوە :

ئەمر نامەت بە دەستی گۆجی موخلیص
گەیشتە دەستی سستی عەبدی موفلیس

لەپاش بۆیدەن‌و بۆسیدەنی تام
نیامە سەر سەرو سەر چاو بە ئیکرام

نیگاهم کرد هەموو لوطف‌و عیتاب بوو
بە هەم ئامێزشی قیشرو لوباب بوو

سەلامی من چی‌یە بۆ تۆی بنێرم
ئەتۆی عەذب‌و فورات من تاڵ‌و سوێرم

جەلی ئیسمم ، خەفی ڕەسمم ، دو ڕەنگی
میثالی مەسئەلەی کافوورو زەنگی

سوها بێچارە قوربان چۆن دیارە
لە وەختێ شەعشەعەی (شمس النهار)ە

(عومەر) عومرێکە گەر مەیلی لە لامە
ئەدی بۆچ مەرکەزی دەردو بەلامە

ئەتۆی بێ ڕەحمو بێ ئینصافـو بێ باك
وەئیللا من لە بەرپێتام وەکوو خاك

حەیاتی من لە دووریی تۆ مەماتە
عەجائیب بەستەییێك و ئیرتیباطە

هەموو عومرم بە پایز چوو لە هیجران
بەهارم هیچ نەدی بۆ گەشتو سەیران

بەقوربان شارەزووری چۆن ببینم
زەڕو زۆرم نی یە شاقاو هەڵێنم

لەباتیی کێوی هەورامانی پڕ نوور
لەژێر کێوی غەمان کەوتوومە وەك موور

ئەگەر لوطفت ببێ بێ ڕادەکێشم
لە قافڵەی مەطڵەبێ هەردەم لەپێشم

ئەوی ڕۆژێ کە تۆم دیوە لە بەغدا
ملم داوە بە حەق وەڵڵا وەبیللا

وەلێ تۆ دەرحەقم بێ ئیلتیفاتی
نی یە پەرواٹ بە ئیستیحقاقی ذاتی

« بە ظاهر از سوی اللە در تحاشی »
بە باطین نەجمەدینی شێخ تراشی

لە بۆنەی بەعضێکی نادانی بێ فام
لەجێی من بەر شەقی دەم ئەو بەر لەقەی دام

ئیجازەی خەرقەوو تاجو موصەللا
بسێنم بۆ ڕەواجی کاری دنیا

فرە خۆشە ، گەلێ خاسە ، بەجێ یە
وەلێ گەر حەز بکەی ئێرەیش ئەوێ یە

لە لای تۆ قوربو بوعد هەردوو یەکێکە
بلێ هەمبانە بکرە ئاردی تێ کە

لەبەر شێخان ئەگەرچی دین براوە
بە تیغی تۆ زوبانی من براوە

له دەستی لێوی لەعلت چاوەکەم من جان خەلاّص ناکەم
بە ڕۆح مەر جان بکەم زنجیر لە حەلّقەی زولفی تاتارت

چەند پارچە شیعرێکی بە زمانی فارسی

(۱)

مکن در جسم و جان منزل که آن دوناست و این والا
قدم زین هردو بیرون نه ، نه اینجا باش و نه آنجا

عجب نبود که از قرآن نصیبی نیست جز نقشی
که از خورشید جز گرمی نیابد چشم نابینا

جمال حضرت قرآن نقاب آنگه براندازد
که دار الملك معنی‌را مجرد بیند از غوغا

بمیر ای دوست پیش از مرگ اگر هی زندگی خواهی
که ادریس از چنین مردن بهشتی گشت در دنیا

هەموویان قاطیعی ڕێگەن بە حەددی
ئەوەن میصداقی ئایەی (لا یهدي)
وەلێ بۆ خاطری تۆ بەندەیانم
زوبان دەگرم لە حەقیان تا بتوانم
لەباشی تۆ خودا بۆ خۆی مەلیمە
لە کەرکووکێ دوعاگۆی (شێخ عەلی)مە

لە نامەکەی شێخ ضیائودین‌و وەلامەکەی مەلا عەبدوللاوە بەئاشکرا دیارە کە شێخ بەشانازی‌یەوە داوا لە مەلا ئەکا بێ بە موریدی‌و بچێ بۆ لای بۆ هەورامان‌و ، ئەمیش عوزر بەوە دێنێتەوە کە مەنسووبی شێخ عەلیی تالەبانی‌یەو سەرەڕای ئەوە شێخانی ڕاستەقینەی وەك شێخ عومەرو شێخ عەلیی لێ دەرکەی ، زۆر حەزی لە هاوڕێیەتیی شێخان نی‌یە .

به حرص ار جرعهٔ خوردم مگیر از من که بد کردم
بیابان بود و تابستان و آب سرد و استسقا

به خلوت از چمن تا کی ، به فکر خویش در اندیش
به یاد غزنوی با من بیا یکدم سوی صحرا

به دام آرزو بودن عبودیت کجا باشد
بری از دام خودبینی برد بر بام (أو أدنی)

به فکر موسیء گستاخ در کاخ فنا دعوی
بمیر و بازپرس اول کجا بودی برو آنجا

بیرون از کشتی هستی چو هستی واصلی آنجااست
یکی بینی ، یکی دانی ، نه دعوی هست و نه غوغا

جمال آفتاب صنع قدرت‌را نبیند کس
مگر در پردهٔ ابرش بخواهد عاقل و دانا

ولی‌را در کمال خویش جستن کار دانا نیست
بشر مظهر بود جانا براه مظهر آ جویا

چو چشم منکرانرا حسن او دیدن نشد امکان
عجب نبود که نور آن بود پوشیده از اعمی

(۲)

خرقه‌را در گرو مهر تو دادن أولی
بسته در را به وفای تو گشادن أولی

سبحه و شانه و اسباب نباید به نظر
جان و دل‌را به ره یار نهادن أولی

آنچه از خلق رسد جمله چو فانی و فناست
جان و دل دادن و مهر تو ستادن أولی

در نعیم ار نبود جا و مقامی جانا
بر در عشق تو چون خاك فتادن أولی

گر نه مقصود بدی مهر و وفا در عالم
(فوزیا) از شکم دهر نزادن أولی

(۳)

رخم چو برگ خزان از غم بتان زرداست
همیشه عارض من از غبار غم گرداست

بود غذای دل عاشقان ز خون جگر
که مال و نعمت دنیا نصیب بی‌درداست

کسی که اهل محبت بود درین عالم
ز عیش و عشرت دنیا همیشه دل‌سرداست

(٤)

فیض جنون به نشأهء صهبا برابراست
یك خون دل به لعل مصفی برابراست

بی‌درد عشق هیچ کسی قرب حق نیافت
یك ذره غم به جملهء اشیا برابراست

یك قطره اشك ار چکد از چشم عاشقان
میدان یقین به گوهر یکتا برابراست

يك لحظهء توجه خاطر به اهل حق
با فيض صبح و با شب يلدا برابراست

مردن به درد عشق ز هجر پرى‌وشان
با زندگىء خضر و مسيحا برابراست

(٥)

چو ميرم بر همه قائم مقام است
نديمش طالع بخت و سلام‌است

به انصاف و به عدل و دادخواهى
كمينه خادمش آن شاه عام‌است

چو نوشيروان به درگاهش هميشه
دوصد بالاتر از زرين غلام‌است

خودش محمود و طالع يار و محمود
(بحمد الله) كه محمودش مقام‌است (٨)

(٦)

هركجا خارى‌است آنجا فرش ديباى من‌است
هركجا زارى‌است و ناله جا و ماواى من‌است

---

(٨) شێخ ضیائوددین ئەم پارچە شیعرەی بۆ مەحموود پاشای جاف نووسیوە بۆ پیرۆزبایی لێ کردنی بە قایمقام بوونی. مەحموود پاشا ئەم شیعرانەی لە ساڵی ١٢٨٤دا لە کەشکۆڵەکەیدا نووسیوەتەوە کە ئێستا لە کتێبخانەی خوالێخۆش‌بوو حەسەن بەگی عەلی بەگدایە . لە کەشکۆڵەکەدا نووسراوە شێخ کاتێ ناردوویە کە پاشا لە مەنزلی سەر (سوورەجۆ) بووە لـە شارەزوور .

گوش کن تا قوس‌را آنجا که ناموسی نبود
ناله‌اش هردم ز ضرب دست الای من‌است

هر کجا دردی بود در عالم عرفان بلی
آن همه از غلغل صهبا و مینای من‌است

بنده‌ء آزاده‌را (فوزی) کسی گویند کو
باخبر از لذت فقر و تمنای من‌است

(۷)

بی‌هوشیم از دست دل زار و زبون‌است
گه عاقل و گه مست و گهی شور جنون‌است [۹]

از داغ فراق قد دلدار جفاجو
الف قد عشاق مثال خم نون‌است

از حسرت لعل لب میگون تو جانا
هر ساعتم از چشم روان چشمه‌ء خون‌است

عشقت ز کفم رشته‌ء تدبیر برون کرد
دل بسته به تقدیر و ندانیم که چون‌است

مرغ دل کوکب ز دل سینه‌ء نالان
فریاد و فغانش ز فلك رفته بیرون‌است

(۸)

کرد دل زین دیار میل خروج
همچو روحی بوجد میل عروج

---

(۹) لەم غەزەلەدا نیوەی یەکەمی بەیتەکان هیی شێخ ضیائوددین‌و نیـوەی دووهەمیان هیی نەجموددینی کوڕیەتی .

سد نموده‌است شه ره اطراف
همت پیر داده راه بروج

(فوزیا) از نظر ندانی و راه
رو بخوان (والسماء ذات بروج)

(۹)

همت پیرت همه جا یار باد
لطف خدا یار و مددکار باد

من ز همه بی‌خبر و غافلم
گر سخنی هست به سرکار باد

رشته که جز مهر و وفای تواست
بر سر و گردن به مثل مار باد

دل که اگر بر سر زلف تو نیست
گردن او بسته به زنار باد

نشتر فولاد به چشم ار زنی
گر نه خوشم در گل و دل خار باد

(فوزی) اگر عشق نه از راحتی‌است
گلشن زلفت ز برم مار باد [۱۰]

(۱۰)

عمر با مصطفی دائم وفا کرد
ازان بطلان حق از یك جدا کرد

(۱۰) شێخ ضیائوددین ئەم چەند شیعرەی بۆ مەحموود پاشای جاف نووسیوە.
لە ڕووی کەشکۆڵەکەی پاشا نووسیومەتەوە .

هرانکو حق بود حق‌گو بود او
یقین در هردو عالم خوش صفا کرد

مخالف چون مخالف بود کارش
به چاه حسرت و ذلّت جفا کرد

(۱۱)

از حسن طالعم اثری دستگیر شد
چندانکه خانهٔ دل ویران منیر شد

سیبی به من رسید ز لطف لطیف یار
کانرا لطائف دل سینه‌ام اسیر شد

بویش دل فسردهٔ مارا حیات داد
حسرت دهندهٔ نفحات عبیر شد

(۱۲)

هر جا که دویدیم همه درد و الم بود
هر سو که شنیدیم خبر ماتم و غم بود

بردار جفا داد مرا جاه وفایت
افسوس که بر کوی غمت راه به یم بود

هشیار خبردار ز بی‌هوشی ما شد
زان رو همه دم یار هواخواه عدم بود

ترك سر و جان و دل و آسایش کونین
در راه تمنااست نخستین قدم بود

هر زخمی که از تیر غمت بر دل من شد
در دار بقا بهر من آن خط قلم بود

آنرا که بود روی به کوی تو نگارا
کی رو به سوی تخت کی و میل به جم بود

زالایش امکان چه کند طالب دلدار
این حادثه‌اش نفس به بازار قدم بود

(۱۳)

بزرگانرا بود معتاد و دستور
که ننماید سلیمان ظلم بر مور

بلی باشد به مجنون چشم لیلی
که مستان شیشه‌گر دارند منظور

گدا و شاهرا با هم بود کار
که بوده این روش معلوم و مشهور

(۱٤)

دور ز خسرو زمان لشکر غم کشیده صف
کرده به تیغ و تیر نی سینه و دوش و دل هدف

دست فراق‌را نبست آه یل وصال ما
داد شکست عاقبت لعل امیدرا خزف

قطرهٔ مهر و خال رو ای مه مهربان من
هست در یتیم دل جای قرار چون صدف

تا که وفات یافتم ، جان به جفات باختم
یافت ز چاه راهرا یوسف مصر پر اسف

افعی زلف تاز ده حلقه به دور خال و رو
گفت حیات و ظلمت این ماه به عقرب آن طرف

روی امید سوی تو مانده به آرزوی تو
گشته قدم چو موی تو داده ز کف غم سلف

دید رخ تو مانی او گشت ز شوق فانی او
سینهٔ خود نموده دف ، میزندش به کف به کف

سیصد و ده ازان ما ، داغ غمت به جان ما
مانده ز رتبهٔ رسی تا که (عمر) به سه شرف

حال (عمر) خراب شد ، زاتش دل کباب شد
منفعل از تو آفتاب ، ای به غمت نهان شغف

(۱۵)

نه طالبم به جاه و جلال و منال و مال
نه شایقم به زیور و زلف و به خط و خال

نه طالبم به قامت سروی که در چمن
نه راغبم به الفت خوش خوی مه جمال

فانی ز عشق‌را چه هوای دگر بود
نفس ورا هوا و تمنی کجا مجال

نبود به سر هوا و ندارم خیال هیچ
جز بندگی پیر نکوکار بی‌همال

گر دست میرسد به غلامی حضرتش
باشم کمین غلام سگانش به جان و مال

مرد ره اطاعت و جان بر کف طلب
دل بر رضای دوست شب و روز و ماه و سال

صدر جهان کمینه غلام‌است مر مرا
آن دم که جای پای سگانش کنم مجال

روی وفای دوست به سویم اگر بود
گویم جواب منکر رویت به یك تعال

این آن سعادت‌است که (فوزی) بحسرتش
دائم دلش شکسته و لب خشك و شور حال

(١٦)

داد مرا چرخ بسی گوشمال
با دل و جان هست مرا زو ملال [١١]

پایهء شادیم خراب از وی‌است
شمس صفارا بود از وی زوال

جوهر امید کند پر عرض
از مرض عشق رخ و زلف و خال

زد ز جفا سنگ به مینای عشق
کرد به غل گردن عیشم وبال

(١١) شێخ ضیائوددین ئەم پارچە شیعرەی بۆ لاواندنەوەی یەکێ لە خێزانەکانی وتووە ، لام‌وابێ دایکی شێخ نەجموددین بووبێ .

سوخته از آتش غم جان من
مرغ وفا ریخته زو پر و بال

شکوه برم پیش کدامین طبیب
یا که توان گفت همی درد حال

کیست ستاند ستم از وی که تا
شرح دهم درد دل حالِ بال

داد مرا تاج کرامت ز عشق
لیك به سر داغ نهاد از خیال

داد مرا دلبرکی نازکك
دل ده و دانا به همه حال و قال

سرو چمن پای به گل زو خجل
گفته بنفشه تو به حالش بنال

سنبل و فندق چو گل بسته کبك
داغ ذقن ، روی دهن ، موی خال

گل چو ریاحین دگر صبح و شام
چشم به راه اثر ذی‌الجلال

سبزه به شب نم شده شب‌بو که صبح
روی چو خورشید برارد جمال

داغ فلك نیست یکی تا بود
صبر به دل ایکه تو گویی منال

در شب شنبه به صفر هشتمین
کرد قضا از قدرم پای‌مال

برد به خاك آن دل و آن جان من
داد مرا حسرت آن خوش خصال

ریخت به دل خار غمم از فراق
نیست مجال دیگر ای دل بنال

صبر کجا تا شودم دل‌نواز
فکر کجا تا دهدم یك مجال

داد فقیران که ستاند ز چرخ
کیست کند دعوی بی دست و بال

گشت کمان قامت الفم چو نون
پشت فرح از غم هجران چو دال

هرچه کند خالق دیو و پری
هست زبان در همه بس کند و لال

وصل و فراق و غم و شادی و شوق
جمله بود خلق به حق آن دوال

گرچه به ظاهر همه ضد همند
لیك همه در همه پیدا به حال

یعنی عدم مایهٔ اصل وجود
هم عدم از وی طلبد این خصال

باغ عدم داد شمارا وجود
چشم وجوداست به آن ماه و سال

موت کجا دید کسی بی‌حیات
چشم حیات‌است به سوی زوال

ارهٔ غم تا کندت فرق فرق
غرق کند خویش به لوح مثال

مایهٔ شادی غم و صحت ، فرح
نیك نگر حق بود ای ذاالکمال

هجر نوید انکه که وصلش براست
چشمکهایش به هوای وصال

باش به غم شاد و بگو با سرور
« کلّ لسانی بنعوت الجلال »

هست بقا آیت ذات خدا
غیر خدا بر سر راه زوال

گفت قلم با خرد ای بی‌خرد
(حی غفور)[(۱۲)]است بگو رمز سال

(۱۷)

ترك فرما جمله اوهام و خیال
سعی کن با شرع در تحصیل حال

حال‌را با قال باشد همسری
او بود رهرو کند این رهبری

تا مقال و حرف‌را باشد مقام
هست عرفان‌را بدو گفت و کلام

---

(۱۲) به حیسابی حه‌رفه‌کانی ئه‌بجه‌د ئه‌کاته ۱۳۰٤ .

چون مقام حرف جمله شد خراب
رو ز درگاه حقایق بر متاب

گر حقیقت یار باشد ای رفیق
نبودت کاهش به اصحاب طریق

جمله‌را یکسر همی‌دانی به دل
جمله‌را خوش‌بو همی‌خوانی چو گل

(۱۸)

دیوانه نیستم که به دنیا کنم غرور
شیدا ز حرص نه که به میدان زنم دهل

عامی خیال نه که شوم شادمان به هیچ
ناسی خویش و جاهل و طالب به روی گل

از صدق گویم این دو سخن ای مراد خلق
درویشم و سزای جفایم ز جزء و کل

(۱۹)

ز دشت بیخودی میآیم ، از وضع ادب دورم
جنونی گر کنم ای‌شهریان عقل معذورم [۱۳]

به سر دارد هوای کوی جانان این دل بیدل
نباشد زین سفر دیگر مطالب هیچ منظورم

---

(۱۳) شێخ ئەم پارچە شیعرەی لەوکاتەدا وتووە کە گەیشتووەتە شاری سنــە لە ساڵی ۱۳۱۲ی هیجرەتدا .

کسانرا کز عروج روح باشد بهجت و شادی
خروج از عالم کثرت به وحدت داشت مسرورم

دل شوریده‌ء مارا نشاید بستگی با کس
که شاه بیدلان آری چنین فرمود دستورم

ندارد حالت معلوم در دیوان اهل دل
ز غیرت حضرت مولا ز عالم کرد مستورم

گدای درگه یارم ، امین سر هر کارم
اسیر قید افکارم ، ز لطف شاه منصورم

به بازی نامدم بر در ، نباشد شاهیم بر سر
بقایی یافتم مطلب ، فنا فرمود مجبورم

فتاده در ره دل ، برفشانده خاك ره بر سر
به صورت گرچه ویرانم ، به معنی بیت معمورم

نبوده ذره در عالم ، ندیدم آدم و خاتم
تجلای جمال مهر جانان کرد مشهورم

فدای ساقی و صهبا نموده غیر مولارا
تشکر میکنم ، والله نشاید گفت معذورم

وفا داری بهارا جو ، (ضیا) از خویشتن میگو
نعیم جنة الفردوس زین ره هست میسورم

(۲۰)

گلشن شوق بی‌وجود نسیم
گلخن محنت‌است و نار جحیم

بر در محنت ار نسیم وزد
ارم جنت‌است و جای نعیم

(فوزی) از قیل و قال صرفه ندید
ای خوشا قلقل سبوی قدیم

(۲۱)

(دار الاحسان) از من بیدل خراب
(الأمان) از زحمت ما (الأمان)

خلق از حسن نهاد خویشتن
خوانده مارا اهل خیر و غیب‌دان

لیك خود دانم سگ از من بهتراست
در وفا بهر شکسته استخوان

نه وفا دارم نه وصف خوش نهاد
چشم پوشیده ز خود بهر دو نان

عیب خودرا (فوزیا) اصلاح کن
وا مکن چشمت به عیب دیگران

(۲۲)

جانا مگو و بشنو حرفی ز قلقل می
تا کامیاب گردی از شغل می‌پرستان

ٔینجا سخن نباشد حرف و بیان نباشد
بی‌هوش و بی‌زبان آی تا خود شوی ز مستان

اختر به بزم رندان ساقی گرو نباشد
کی می حیات بخشد از دست غیر مستان [١٤]

(٢٣)

ای یاد تو مونس دل من
ذکر تو ضیای محفل من

فریاد و فغان و اشك خونین
در دهر جفااست حاصل من

با چشم سیاه و تیر مژگان
هستی به یقین تو قاتل من

صد یار کشی و خون بریزی
در بار وفااست حاصل من

(فوزی) چه کنی فغان که حل شد
از تیغ نگار مشکل مـــن

---

(١٤) شێخ ضیائوددین ئەم چەند بەیتەی لە وەڵامی ئەم چەند بەیتەی‌تری بنەوەدا نووسیوە کە حاجی ئیکرام ناوی بوخارایی کە یەکێك لە مەنسووبـــەکانی بووە ــ بۆی نووسیوە :

ای طاق ابروانت آرامگاه مستان
وی خاك آستانت ماوای بت‌پرستان

ما خود به درج لعلت بستیم دل ولیکن
کی زان و هان براید مقصود تنگ دستان

کس بی جراحت دل زان لب نیافت کامی
هرگز طبیب ندهد شربت به تند دستان

(٢٤)

پیر پیران شیخ عثمان قطب دین
شاهباز آشیان اوج دین

پادشاه تخت تمکین و رضا
یافت زو عالم همه نور یقین

عهد او وسواس درمانده خجل
باشد (الخناس) خود خوار و حزین

ذره ذره ملت و امت همی
سوده بر درگاه اخلاصش جبین

شیعه و سنی به صدقش متفق
جمله گفتندی کسی نبود چنین

گر همی‌خواهی مقام‌و مسکنش
در (نبی) خوان آیهء (والصالحین)

گر نجات از دیو شیطان بایدت
خاك درگاهش به سر کن خوش‌نشین

بر فلك خیل ملك با غبطه زو
محرم اسرار حق با مرسلین

بر سما جولان روحش با فتوح
با جسد شمس‌است لیکن بر زمین

بی (وفا) نبود (ضیا) ، نور (بها)
ماه و مهرند از یسار و از یمین

(۲۵)

جذبهء عشق مرا کشت ، حریفان مددی
شاهد فتنهء فتان حبیبان مددی

من دراین دامگهم نیست خلاصی اصلا
پیچ و تاب شکن زلف پریشان مددی

ناوك چشم کند قتل من خسته بیا
ای بهای دیهء خون شهیدان مددی

نفسرا باز هوا کرد گرفتار هوس
قبلهء شام غریبان ، شه گیلان مددی

دل نهان سرّ عیان از که عیان جوید باز
نور اخفی مددی ، روح بزرگان مددی

آدم و نوح و براهیم نبی با عیسی
همچو موسی به درت خواسته نالان مددی

خفته بختم چه کنم شیفته و سرگردان
جان من ، غوث زمان ، قبلهء جانان مددی

روز بی‌مهر رخت همچو شب دیجوراست
شمس رو ، ماه جبین ، مخزن عرفان مددی

بر لب جوی سرشکم قد دل‌جوی تو کو
سر دمن ، نخل چمن ، گلشن مستان مددی

بادهء وصل توم کرد به جان سودائی
شاه دین ، ماه جبین ، مظهر جانان مددی

زلف در راه صبا در چمن حسن بیا
قوس ابرو مددی ، ناوك مژگان مددی

خال بر کنج لبت حال مرا واژون کرد
شربت صحبت جان ، چاه زنخدان مددی

پرورش گر نکند شاه بخارا چکنم
شه گیلان مددی ، حضرت عثمان مددی

جان به لب آمده از هجر تو ای مصر مکان
ای تجلای خدا ، یوسف کنعان مددی

معرفت گر نبود راه نه بر مقصوداست
ای دلیل کرم و خضر غریبان مددی

(فوزی) ار نیست به خود راست ولی هست به تو
چشمهء رحمت و أمید مریدان مددی

(٢٦)

مرا چون مصطفی باشد صفای جان و دل جانا
جفاجو نبود آن ذاتی کند با مصطفی یاری

خدایا شاد کن عبد و وفایش پیشه‌اش فرما
وفا شرط کمال دین و ایمان‌است از باری

برو تو آیهء (اوفوا) بخوان اندر کلام حق
بیا تا اهل دل باشد مددکارت به ستاری

مرا نبود مرامی جز وفا با مصطفی جانا
کند خلقم اگر لومی ، زند گر طعنه اغیاری

به (فوزی) مهرور زین طریقت معرفت باشد
که باشد گاه و بی‌گه در خیال و ذکر غفاری

(۲۷)

خر ویسی کجا بریدم دست
بر ویسی بگو برید که هست

هست‌را کس به دل به نیست نکرد
نفس‌را پرس کو که چیست نکرد

نفس پیر گر قبول بود
نفس‌را زان بسی ملول بود

باکی از حال و مال باکی نیست
آن کسی‌را خیال پاکی نیست

من دعا میکنم وغا نکنم
بهر تو ترك مدّعی نکنم

(۲۸)

چون شوی منسلك به زنده دلان
بشکفد غنچه‌ات چو روی گلان

ای خوش آنکس که مست با مستان
در خرابات گشت همدستان

در ره خدمت خدا جویان
کرده جان‌را فدای حق گویان

دست در دامن صداقت کار
چون سگ صحب کهف تا در غار

(۲۹)

بوبکر و عمر ، علی و عثمان
از صدق و وفا شدند جانان

دونان به دو نان شده گرفتار
مانده خجل و شده ستمکار

روزی به شما حواله باشد
کی کس به امید خاله باشد

رزاق یکی‌است در دو عالم
حی‌است و حکیم ، قدیر و عالم

(فوزی) تو کجا و حد توحید
علمی‌است برون ز قید تجدید

بردار تو حائل اضافات
تا غم نخوری برای ما فات

رباعیات

احد به تاج محمد کمر چو بسته نمود
به اربعین نبوت نهاد سر به سجود
مرا به یاد وی آندم سرور بود به دل
قصور و حور به فکر و خیال هیچ نبود

★ ★ ★

قمری دل همچو بلبل از فراقت بی‌قرار
نه به سروش جا و نه در گلشنش راه گذار
خاطرش آسوده از الفت به غیر آن نگار
همچو کشته گشته دامانش به خون لاله‌زار

★ ★ ★

چون عود نبود چوب بید آوردم
روی سیه و موی سفید آوردم
فرموده‌ای خود که ناامیدی کفراست
فرمان تو بردم و امید آوردم

★ ★ ★

چون شوی منسلك به زنده دلان
بشکفد غنچه‌ات چو روی گلان
ای خوش آنگه که مست با مستان
در خرابات گشت همدستان

★ ★ ★

رسم عاشق بود وفا کردن
جان به صدق و صفا فدا کردن
جان و دل ، عقل و هوش صبر و خرد
همه‌را در رضا فدا کردن

★ ★ ★

ای بخت ولی نه یاور من
ای تاج ولی نه بر سر من
من خاك ولی نه بر در تو
تو روح ولی نه در بر من

★ ★ ★

به آب کوثرم دادند ره (روزی) ولی ناگه
به نار فرقتم دست قضا انداخت ناچاری
گله از دوست کی دارم که تاج کی به سر بنهاد
دهد جامم ، فشاند خاك بر جمعی به عیاری

* * *

ز من بشنو عزیز من که آگهدار کارانم
پی آن تند خو مگریز با او هم سفرخیزی
به تدبیر من بیدل همان بهتر که بگریزی
ازان چابك سوار غم که دارد میل خونریزی

* * *

ای زلف یار دانمت از چه مشوشی
زان رو مشوشی که معلق بر آتشی
ایمان و دین ، روان و خرد ، صبر و اختیار
در یك نفس به یك حرکت خصم هر ششی

* * *

کاش در جمع سگان آستانش بودمی
تا به دل پای سگانش بر رخ خود سودمی
گر بود نامم به جای پای سگهای درش
جنت و فردوس از شوق و شغف بخشودمی

فـرد

دیوانه شود هرکه ببیند دل مارا
آری نتوان دید در آیینه خدارا

* * *

باشدش رونق ز (شیخ اسلام) او
باد از لطف خدائی در أمان

چەند پارچە شیعرێکی بە زمانی عەرەبی

(١)

عيني تراكُمْ أهلَ ودّي بالوفا
قلبي يرى مِنْ حبِّكُم عَيْنَ الجَفا

الغَدرُ لي منكم شفاءٌ فاغدِروا
والهجرُ وصلٌ والقلى عينُ الصَّفا

يا لائمي في العشقِ عش في لومِنا
انّ الفوآد عن جفاكم قدْ عَفَـا

قد ذابَ جسمي في الهوى لأخِلَّتي
هذا الذي ألقاه موجودُ الوَفا

لاتسْقِني من ماءِ غيرِ آسنٍ
انّ الحريقَ بالدّموع اكتفى

مالي وللطبّ اذا أمرَضْتَني
السُّقمُ منكم للجوى عينُ الشّفا

لا تَحسَبوا العشّاق مَوتى حولَكم
منْ ماتَ حبّاً في هواكمْ قد كَفى

(٢)

قدْ لاحَ لي الآنَ من اللوحِ كتابي
ما فصّلَ لي كلّ كتابٍ وخطابِ

ما لاحَ لنا سرٌّ كلامٍ أزلي ٍ
باهى به من كان قميناً لكتابِ

لو بؤتَ بحرفٍ لأبىَ العالمُ طراً
عن فهمِ معانيه وهم عنه كآبِ

صبحُ الأزلِ منهُ بدا قبلَ وجودِ الـْ
ـكونينِ ولا الكونُ رأى لونَ ضبابِ

باءَ بهِ لي حضرَةُ من تاهَ لوصفٍ
من آبَ اليهِ بثوابٍ وعقابِ

وصفان هما قدْ حَكيا بعضَ معانٍ
منْ ذَينِ يثرى كلُّ سوآلٍ و جوابِ

ما نحنُ سوى مظهرِ معنىً بمعانٍ
انْ ادخَلَ عَدْناً ولئِنْ شاءَ عقابي

لا يَصلُحُ للعبْدِ لدى السيِّدِ امرٌ
فالأمر لهُ كلُّ عذوبٍ وعذابٍ

النارُ لمنْ كان عَصيّاً بخطايا
انْ جاءَ مُطيعاً فلهُ حسنُ مآبِ

ان فاز بفوزِ الأدبِ نالَ يقيناً
ان جاز عن الحقّ له شرُّ مآبِ

من ذاقَ منَ الحبِّ فلا عيشَ يطيبُ
من كأس رحيقٍ له أوْ شربِ شرابِ

من يعشَ عن الذكرِ فقد عاش شقيّاً
والذاكرُ سعدٌ بأيابٍ و ذهابِ

لا تجفُ صديقي فهُمُ في كَنَفي
صدقٌ بولاءٍ ولهمْ عزٌّ جنابِ

لا يعرفهمُ غيرُ خليلٍ بخصالٍ
لا أنسَ لهم بالمثلِ مثلَ حُباب

فلهمْ قلبُ كسيرٍ ولهمْ عينُ خبيرٍ
ولكمْ مثلُ نصيرٍ ومن الكلِّ عِجابِ

(٣)

ولم أرَ في الآفاقِ مأوىً خلا الهوى
ونفسي به رُبَّتْ ، وفيه تزكّتِ

وما قامتِ الأكوانُ الا بنوره
وأطيارُ فكرِ القوم فيه تربّتِ

فما بالُ قومٍ ادّعوهُ مِنَ الهوى
ومنْ لم يكن فيه صديقا فقل مُتِ

اذا كانَ ذاكَ عبدَ صدقٍ فقل له
تقدّم ُأخَيَّ واحسُ كأسَ مودتي

فلا غروَ ان لو عنهُ مالتْ نفوسُنا
لأنّ الجبالَ لو تراهُ لَدُكّتِ

فلا ضيرَ منْ ضرٍّ تراهُ بذكرِهِ
ولا خيرَ في نفسٍ عن الحبِّ ولّتِ

فما تاهَ من باهى به بينَ حِبِّهِ
وما ضلّ من دلّتْ عليهِ أحبّتي

فان لامَني قومي فلا أسمع لهُمْ
احنُّ الى ذاتٍ عنِ الوصفِ جَلَّتِ

لقدْ سارَ روحي سيرَ سرٍّ بسرِّهِ
الى ما فلا ما استفادَ ولا التي

فلا كيفَ ، لا أيْنُ هناك و لا هنا
ولا ودٌ لا انٌ ولا لا بصَنعتي

وانْ شئتَ أنْ تلقاه فاترك سوى الهوى
وخُضْ في بِحارِ الحبِّ خوضَ الأجِلَّةِ

وما خاض من يهوى هواهُ لِلَذَّةٍ
وجنّاتِ عدنٍ بالمكارِهِ حُفَّتِ

فمنْ خاض من دعوىً فقد خاض بالملا
اذا ارتاضَ مرتاضٌ ليأتي بخلوَةٍ

فلمّا دنا روحي الى رَوح ذكرِهِ
تدلّى بما أدناه منْ فَوقِ فِرقتي

ولولاهُ والاه بما لا توالِهِ
قلوبُ الأحبّاءِ لفارقتُ حِبّتي

ولذّةِ ذلٍ كان لي من الهوى
وعِزّةِ منْ أهواه في حالِ شدّتي

وعهدٍ وميثاقٍ وحبٍ مع الوفا
وصفوةِ من بابِك بآلاء محنتي

ونورُ السرورِ عند ذكرِ جفائِكُمْ
وصدقيَ فيكم في بدايةِ نشوتي

لأنتم مُنى قصدي ومالي سواكمُ
وأقصى المنايا في اتباع شريعتي

(٤)

له من صفاتٍ لو ألوحُ بذكرِها
انارَ السّماوات وكلّ البريّةِ

له العرشُ فرشٌ والمكانُ مطاهرُ
به قد بدا للكون أحسنُ هيئةِ

به قد سرى نور السّرورِ لصدرنا
ومنه القلوبُ في الصدورِ تصفّتِ

ولو سمعَ البكمُ اسَم حيٍّ بها الهَوى
لعاد فصيحاً بادياً بالحكايةِ

صفاءٌ وصدقٌ ثم صبر لعابرى
طريقِ الهوى من بعدِ فقدِ الطبيعةِ

وفاءٌ و ودٌثم ورد لنازلى
خيامِ الهَوى منْ عندِ اهلِ الحقيقةِ

فناءٌ وفقرٌ ثم فكر تأوه
اذا ما دنى منهُ طُفيْلُ الطريقةِ

(٥)

نفسي وقعتْ في مخمَصَةٍ
من حبٍّ فتىً ذي محمَدَةٍ

قد تحرقها نيرانُ هوىً
في هجرتِهِ في مقربةٍ
ما مالَ من العزّةِ منْ قدْ
ذُلَّ بهوىً ذي متربةٍ

دنِفٌ ولآلى أدمُعِهِ
تجرى كغمامٍ مُمْطِرةٍ

ياليتَ أرى ليلي ليلى
تحظى شفتي من ذي الشفّةِ

(٦)

يا سليمَ القلبِ في وادي الوداد
كم اناديكَ خفياً بالوداد (١٥)

لاتدعْ ودَّ الودودِ التائهِ
علّهُ ينجيكَ في يومِ التّناد

ودُّ اهلِ الودِّ في دارِ الفنا
ذخرُ اهلِ الصدقِ في يومِ المَعاد

ما قلاكَ القلبُ آناً يا أخي
منذُ آخاكَ لدى أهلِ الرّشاد

انّ ذا فضلٌ من اللهِ العليّ
قد علا قدري بفقري في العباد

---

(١٥) شێخ ضیائوددین ئەم پارچە شیعرەی بۆ شـێخ سـەلیمی مەردۆخیی سنەیی موریدی نووسیوە .

ما انصرف عنْ عدلِهِ قطُّ (عُمَرُ)
انه بالفوزِ سادَ القومَ سادَ

(٧)

وصَلِّ يا رَبِّ على منِ اسمُهُ
محمدٌ وأحمدٌ محمودُ

وذاكَ في الكونينِ بدرٌ زاهِرٌ
ومثلُهُ في العالمِ مفقودُ

شمسٌ أنارت أفقَ الايمانْ
وفي الوجودِ شخصُه مقصودُ

وآله واغفِرِ لنا بجاهِهِ
مَن لم يكُنْ في ظلهمْ مطرودُ

(٨)

يا خالِقَ العرشِ والأملاكِ والقلمِ
يا فالِقَ الحبِّ ، يا مولىً لذي النعَمِ
يا عالماً بعِدادِ الرملِ في الدِّيَمِ
« يا من يُحِبُّ انينَ العبدِ في النَّدَمِ
يا من لديه دواءُ الدّاءِ والسَّقمِ » (١٦)

★ ★ ★

---

(١٦) ئەم پێنج خشتەکیەی شێخ ضیائوددین لەسەر پارچە شیعرێکی حەزرەتی عومەرە . شیعرەکانی حەزرەتی عومەر خراونەتە ناو دوو کەوانۆلکەوە .

يا منْ لَدَيهِ خفايا الخلقِ ظاهرَةٌ
نفسي على غينِها الغفّال قاهرَةٌ
عيني لأحزانِها بالدمع مطهرَةٌ
« نام العيونُ وعينُ العبدِ ساهرَةٌ
تبكي على البابِ وسطَ الليلِ في الظُّلَمِ »

★ ★ ★

ما مِنْ مخازيَ الا قدْ وصفتُ بها
ولا مساويَ الا اعترفْتُ بها
ولا مناهيَ الا قد اخذتُ بها
« أذنبتُ كلّ ذنوبٍ فاعترفتُ بها
لكن عرفتُكَ بالتّوحيد والشيمِ »

★ ★ ★

يا حبّذا لو أتى مَولايَ في مَدَدي
بالعفوِ عن سَهَوي والصّفح عن عَمَدي
انتَ الكريمُ ، ففي الأسراء خذ بيَدي
« لا تقطعنّ رَجائي فيكَ يا سنَدي
يا غافرَ الذّنبِ للراجين بالكَرَم »

★ ★ ★

عُذْتُ بعفوِكَ يا غفّارُ عن عَمَلي
اكرِمْ نزيلَكَ لاتبقيهِ في خذلِ
انّ الدّموعَ سَرَتْ ليلاً على طَلَلِ
« ارحَمْ بفضلِكَ يا مَولاي من ذَلَلي
انّ الكريمَ كثيرُ العفوِ عنْ خَدَمِ »

★ ★ ★

(٩)

يا غيرةَ اللهِ اني كنتُ في العدمِ
منَ الوجودِ وماوالاه في الصمم
اوجدتَني متقِناً في الصنعِ والحِكَمِ
ارجو رضاكَ لنا يا منتهى الهِمَمِ
« يا منْ يُحِبُّ انينَ العبدِ في الندمِ
يا منْ لديهِ دواءُ الدّاء والسَّقَمِ » (١٧)

★ ★ ★

يا منْ مكارمُهُ في الناسِ ظاهِرَةٌ
نفسي على حالِها الغفّالِ قاهِرةٌ
ان ولّتِ النَّفسُ من جودِكَ فخاسِرَةٌ
عيني لاحزانِها بالدمعِ مظهِرَةٌ
« نام العيونُ وعينُ العبدِ ساهِرةٌ
تبكي ببابِك وسطَ الليلِ في الظُلَمِ »

★ ★ ★

ما كانتْ اسواءُ الا قدْ أسأتُ بها
و لا ذنوبٌ جرَتْ الا اعترفتُ بها
و ما من اهواءٍ الا قد أخذتُ بها
ما منْ قبائحَ الا اتّصَفْتُ بها
« أذنبتُ كلَّ ذنوبٍ فاعترفتُ بها
لكنْ عرفتُكَ بالتوحيدِ والشِّيَمِ »

★ ★ ★

---

(١٧) ئەم شەش‌خشتەکی‌یەشی هەر لەسەر بارچە پێشووەکەی حەزرەتی عومەرە .

يا حبّذا الحالُ لو مولايَ في مَددي
وغافراً لذنوبي سهوي أو عَمَدي
أحسِنْ بظَنّي يا غَفّارُ خُذْ بيَدي
اطفيء بعفوكَ نارَ الخوفِ في كبدي
« لا تقطعنَّ رجائي فيك ياسندي
يا غافِرَ الذنبِ للراجين بالكرمِ »

★ ★ ★

يا ربّ عفوكَ عندي عروَةُ الأملِ
عذتُ بفضلكَ يا مولاي من عَمَلي
اكرِم نزيلك ، لا تجعلهُ في خَذَلِ
فتبْ عَليَّ الهي واعفُ عن خَللى
« ارحمْ بفضلكَ لا تنظرْ الى ذللي
انّ الكريمَ كثيرُ العفوِ عن خَدَمِ »

(١٠)

أدارَ الكأسَ شيخُ العهدِ مولى الخلقِ أبقاه
فأحيانا بروحِ الودِّ رَبُّ الخلقِ أحياه

أذاقَ السِّرَّ والروحَ كمالُ الروحِ والوجْدِ
و والانا بما أغناهُ مولاهُ و ولاّهُ

لأهلِ الوجدِ من لحظٍ أباحَ الفَضلَ والقربا
فواسانا بما آتاه مولاه وأدناه

جزاهُ اللهُ ربُّ الخلقِ عنّا خيرَ انعامٍ
فلا ملجأ ولا منجى لعبدٍ منه الا هو

فربيٌ ربِّني فضْلاً وكنْ لي دائماً ربِّي
ولي ولٌ ولياً كانَ ربُّ الفضلِ رَبّاه

فصيحٌ في مقالاتٍ ، صحيحٌ في كراماتٍ
هَوَيْنا المشرَبَ مَشياً الهُ الخلقِ أعلاهُ

سليمُ الطبعِ في الباطِنْ ، حليمُ الخُلقِ في الظاهر
عظيمُ الخلقِ من صبرِ الهُ الخلقِ أعطاه

(١١)

انا مُذنِبٌ ، انا خاطيءٌ ، انا عاصي
هو راحِمٌ ، هو غافِرٌ ، هو كافى

قابلتُ منه ثلاثةً بثلاثةٍ
اذ غالَبَتْ أوصافُهُ أوصافي

(١٢)

تأريخُ فوتِ ولدى مطلوبٌ
وذاكَ عندَ العالَمِ محبوبٌ (١٨)

من الوفا ذكرُ اجِلَّةِ الصفا
دفعا لآلام القلوبِ والجفا

قد تِهتُ ليلَ الفكرِ بانتظارِ
اشارةٍ من حِبِّيَ الاخيارِ

---

(١٨) شێخ ضیائوددین ئەم پارچە شیعرەی بۆ لاواندنەوەی سەعدوددینی کوڕی دانــاوە .

مستخبرا فهمَ الخليلِ الزاهدِ
رمزاً له يكونُ مثلَ الشاهدِ

قالَ البشيرُ فيهِمُ اهلَ الوفا
(غـفِرَ له[19]) يكفي لدى اهلِ الصفا

الحمدُ للهِ الذي اغناه
بفضلِهِ عن كلِّ مَنْ سواهُ

طوبى لكم يا أهلَ ودّي حيّوا
مِنْ رحمَةِ الباري الاله العَفو

من كانَ يرجو منكُمُ ذا نائلة
أمَّتْهُ رحمة الاله الشاملة

الى متى التسويفُ منكم (عُمَرُ)
هل حبك بالرحمة قد ستروا

مكارِمُ الاخلاقِ حبُّ اللهِ
في قلبِ عبدٍ ذاكرٍ لا اللاهي

واغفر له و والدَيهِ ربَّنا
وآتِهِ بالرسْلِ ما وعدتَنا

وصلِّ يا ربِّ على منْ أرسِلا
بالرحمةِ على الأنامِ فضْلا

سلِّم عليه رَبَّنا وكَرِّمِ
وآلهِ كرامِ اهلِ الكرمِ

---

(١٩) به حیسابی حەرفەكانی ئەبجەد ئەكاتە ١٣١٥ كە ساڵی كۆچ‌كردنیەتی .

شفّعه فينا ربّنا مولانا
واحسرتا لو لم يكن مولانا

افعلْ بنا ما انتَ اهلُهُ ولا
تَفعلْ بنا ما نَحنُ له اهلٌ ، فلا

ينفعُ ذا لنا وذاكَ انفعُ
انْ تفعلن فمنْ هناك يمنعُ

ينفعُ ذا لنا لدى الكريم
شتّانَ من كَريم الى اللئيم

سێ نامیلکەی شێخ عومەر ضیائوددین

رسالهء در بیان لطائف جهت دفع اشکال مسلمانان

بسم الله والحمد لله ، وسلام على عباده الذين اصطفى • محض تسليهء خاطر دوستان که دماغ ارادتشان از گلستان صداقت بوستاناست ، بعد از استدعای توفیق و پس از تمنای وصول به درجهء تحقیق و تفریق تصدیق ، بیان میدارد کهبعضی از احباب عبارات بزرگان باصفا و اشارات سربلندان مجالس وفارا کز مباحث فنای لطائف و عناصر عالمین امـر و خلـق مـحرر فرمودهاند و دیدهاند ، و از مبتدیان بر یك معنی از آنها فهمیده ، گویا دماغ فهمشان بویی از گلستان نشمیده ، و پای عزمشان آن جاها نرسیده ، و این فتره مایهء تصوارت نوعیهء بعض کمخردان گردیده ، یمین و یسار خودشان نشناختهاند ، و با حالت فقد نقد سعی در تفریق فریق اهلتحقیق باختهاند ، و قول خودرا جای اعتبار و خیال بهمثال بر آمـال جاهـلان محـك عیـار ساختهاند ، ندانستهاند که حلقهء عبارترا وسعت در حق تعالی نیست ، و آن

دقایق مدارك از باب حال‌اند و خارج عمارات عبارات ، و بعید از قیل و قال‌اند و متصور عقل عادی هر پر خلل نمیشود •

باری که فقیر که پای تحقیرش بستهء زنجیر تقصیراست ، مظهر نادانی ، و مرکز عجز و سرگردانی ، با کمال جهل و نقصان ، رمزی‌را از کنوز رموز آن بزرگان به سلك تحریر در میدارد که فائده‌اش عائد فهیمان ، و قاعده‌اش قائد مستقیمان کوی تعلم (بیت) :

گر ندارم از شکر جز نام بهر
این بسی خوشتر که اندر کام زهر

آری لطایف عالم امریه در صحبت و جوار لطائف خلقیه‌اند • اصل خویش‌را فراموش و منسی نموده‌اند ، و به آنهای دگر که در تنزلات منازل عدیده دارند گرویده و تابع شده‌اند ، کأنه مملوك و محکوم و مظلوم مانده•

طالب که مقتدارا یافت ، و گردن اختیار خودرا بستهء فتراك ارادهء او نموده‌اند ، به دائره قبول محسوب شد ، و به سلوك مأمور گردید ، و صادقانه کوشید ، از یمن توجه معنویهء مقتدای خود غبار غفلت و جهالت مرتفع شد ، و فی‌الجمله لطائف عالم امر مصفی شد و رشتهء تعلق علم بشری از علائق صوریه کوته میگردد ، و علم‌را جهت تجرد به اعتبار صفت ذاتیه خود پیدا میشود • سالك دران وقت معلوم خارجه ندارد ، لکن بالضروره علم به وجود خود دارد ، مادام قائد عنایت اورا کفالت گردید ، آن علم‌را بـه طرف ذی‌شرف حق میکشد ، اما چون قابلیت یافت آن ندارد ، و خودرا هم منسی کرده ، صورت فنائی که معبر به نسیان ماسوی باشد حاصل نموده ، لکن فنا نیست بلکه آثار فنا هم ندارد ، بلکه علم معطل ، و معلومات خودرا مجهول داشته •

بعد ازان که توجه معنویهء شیخ بر او غالب گردید ، چیزی فوق

استعداد حالیهء خودرا که به مآل مرجو و متوقع باشد ، در خود مشاهده میکند ، چون آثار توحید افعالی و صفاتی و ذاتی شهودی یا وجودی با وجود هیچ کدام‌را نیافته ، و شامهء اخلاصش ازان گلشن اختصاص رائحهء نشمیده‌است (بیت) :

کوزه گر در بحر شد بحرش مگو
چون کنار آری ورا شد بحر جو

باری تمام فنا در ختام کاراست ، و آن منوط به لطف پروردگار (ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء ، والله ذو الفضل العظیم) .

فنای که در عبارت ارباب اشارت مذکوراست از آناست که کلیهء سالك در سیر الی الله و جمیع عالم باسرها در علم سالك منتفی میگردد ، حتی علم‌را به علم خود نیست . اگر به عمر دنیا دران حال باشد خطرهء واحد از جزء تا کل وارد قلب ناید . ولکن هر وقت ، به هوش آید به اخلاق حسنه میآید . ذمایم‌را وصولش منسی ، و در خود مندفع میبیند ، چون دیوانهء که افاقه یابد و اگر فنارا از نسیان عبارت دانند خوابیده مطالبات عرفیه در خاطر ندارد و مولود حالت رحم فراموش نموده ، و بالغ حالت طفولیت مجهول کرده (سبحان الله هذا بهتان عظیم) . آن باحثان به ذکر و فکر کوشند (احسن) و (ادب)را ورزند برای سعادت این‌است که در آخر اعمال‌را با میزان اقوال بسنجند ، و مراتب قبول به اعتبار تصدیق شریعت‌است ، و درجات آن (لایعلمها الا هو والله بکلّ شییء علیم) .

و فنای اتم عبارت از فنای لطائف عشره‌است که بعد ازان داخل زمرهء مخلصین‌است ، و راه شیطان نیست که داخل وجود او شود (ان عبادی لیس لك علیهم سلطان) . و بعضی که از ذکر فتوحی ندارند علت کم‌جهدی‌است و الا جهد بر فتوح مقرراست . (والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا) که

باب فتوح بر مجاهد مفتوح و مرصود خواهد بود ، و بر كاسل مسدوداست (يا يحيى خذ الكتاب بقوة) • فناى كه مقبول و مصطلح اصحاب كهف وصول‌است ، فنائى‌است كه فانى بعد از افاقه متخلق به اخلاق شريعت‌است ، و آن سعادت شايستهء كاملان‌است • (الفانى لايرد) مراد ازواست كه بر ذمايم رجوع ندارند ، والا به عكوس ارواح طيبه غيبت حاصل شود ، فانى نيست غائب‌است • فرق غائب و فانى نكرده كه در تحقيق بر اوها بسته شده •

(ربنا لا توآخذنا ان نسينا او اخطأنا • ربنا ولا تحمل علينا اصرا كما حملته على الذين من قبلنا • ربنا ولا تحملنا مالا طاقة لنا به ، واعف عنا واغفر لنا وارحمنا ، انت مولينا ، فانصرنا على القوم الكافرين) • والسلام •

عمر العثماني

ناميلكه‌يه‌ك

له وه‌لامى نامه‌ى هه‌ندىَ له مه‌لا گه‌وره‌كاندا
بوّ ليَكدانه‌وه‌ى هه‌ندىَ ئادابى پياوانى خودا

بسم الله الذي يعلم السر وأخفى ، والصلوة والسلام على سيدنا محمد المصطفى ، صلى الله عليه وعلى صحبه أهل الوفا ، وعلى التابعين بالصدق والصفا •

اما بعد ، فقد بين لي حبيبي وسيدي السعيد ادامه الله بخير الدنيا والعقبى من الاحباب ماينافي آداب الاصحاب في مقام التقوى ، ولايحمل قولهم الا على الخير على رغم اهل الظاهر ومايرى في تلك المباحث لنا خير في الاول والاخر ، شكر الله سعيهم ، وصرف الى الخير رأيهم •

ولكن للفقير الخادم من كلمات الاخيار امام ، ومن آداب الابرار الكرام في باب التسليم مقام ، ومن حشمة الاحرار لحسن الختام مقصود ومرام •

من رفع رأسه من سجدته قبل الامام ، او قام من ركوعه وارتفع الى القيام ، يوشك ان يتغير وجهه وتتبدل صورته ، بقدرة الذي لا تأخذه سنة ولا نوم . اولئك الأحرار قوم لايخافون من اللوم ولاينظرون الى اليوم ، نفعنا الله بهم ، فالمرجو من حما يدكم قبول قولهم بين الاقوال واقتفاء آثارهم لسعادة الحال في الحال والمآل ، وتحسين حركاتهم في الافعال . انهم امراء اليقين ، ووزراء ممالك التمكين ، ورؤساء جيش التلوين ، جعلنا الله من محسوبيهم ، ونفعنا بانظار الطافهم ومحبتهم ، واحيانا بانفاسهم القدسية ، ونجانا من الرين بهممهم العلية ، وايدنا بامداداتهم كل بكرة وعشية ، بجاه خير البرية صلى الله عليه وسلم .

فها انا ابين الكلمات التى جعلتها لي اماما ، وهى لدى المنصف كالآيات ، وللسائل علامات كالنجوم الزاهرات .

استمع ماذا يقول العندليب
حيث يروى من احاديث الحبيب

قال بعض الاصفياء الأولياء قدس سرهم نصيحة للمريدين وتربية للسالكين : يجب على كل عبد ان يدخل نفسه في كل شيىء نعيمها وبؤسها حتى ترجع مطيعة ، فانها في الحقيقة تمنع ان تعبد الله الحق وتوجه العبد الى ماسواه .

وما دام لها حركة لايصفو الوقت ، وما دام لها خاطر لايصفو الذكر من القاء النفس ، وهي التي صعبت على العلماء الاخلاص ، وبعدتهم عن درجة الاختصاص في تعليمهم بين العام والخاص . فان النفس اذا استولت على القلوب أسرتها وصارت الولاية لها ، فان تحركت تحرك القلب ، وان سكنت سكن من اجلها ، وحب الدنيا والرياسة لايخرج قط من القلب مع وجودها ، فكيف يدعى عاقل حالا بينه وبين الله عز وجل مع استيلائها ، ام كيف يصح

لعابد ان يخلص في عبادته وهو غير عالم بآفاقها ، فان الهوى روحهـا مـن الشيطان خادمها ، والشرك مركوز في طبعها ، ومنازعة الحق والاعتراض عليه مجبول في خلقها ، وسوء الظن وما ينتج من الكبر والحسد والدعوى وقلـة الاحترام وطول الامل وما والاها من شيمها ، ومحبة الصيت والاشتهار حياتها، ويكثر تعداد آفاتها نجانا الله منها • وهي التي تحب ان تعبد كما يعبد مولاها، وتعظم كما يعظم ربها ، فكيف يقرب عبد مع بقـائها ، ام كيف يصـدق في الاحوال مع مصالحته اياها ، ومن اشفق عليها لايفلح ابدا • فيجب عـلى الصادق ان يترك كل ما ومقته النفوس •

ويقبل من الذامين ذمهم فيه • ويقول للمادحين ما مدحتموه من وراء حجاب ، ويقول لنفسه في كل نفس لاقرب الله مرادك وأبعد مرامك • نعوذ بالله من أرض تنبت فيها نزاهة النفوس ، فان من لمح نزاهتها ورأى لها قدرا وعلم ان في الوجود اخس من نفسه فما عرف نفسه ، فكيف ينزهها أو يغضب لها أو يؤذي مسلما لأجلها ؟ فيجب اجتنابها كالسم • وما دامت هي فليس في وجه القلب خير لانها ترس في وجهه • وكلما قربت على القلب زاد شره ونقص خيره • وما بقى منها بقية فالشيطان لاينعزل عنهـا • والخواطر المذمومـة لاينقطع منها • قد أفلح من زكيها ، وقد خاب من دسيها •

واعلم انه يجب على سالك طريق القوم ان لايشتغل بالكلية بمقاومـة نفسه، فان اشتغل بمقاومتها بكمال الجهد أوقفته • كما ان من اهملها ركبته بل يخدعها بان يطيعها راحة دون راحة ثم ينتقل الى غير ذلك • ومن قاومها وصار خصمها شغلته • ومن اخذها بالخدع ولم يتابعها تبعته •

ومن آداب السالك في المعاملة معها انه اذا لبست النفس على مريـد حالها وادعت الترك للدنيا ، وان علمها وتعلمها وعملها خالص لله تعالى جـل جلاله ، فيجب عليه ان يزنها بالميزان الذي لاينخرم والمعيـار الذى لاينظلم ، وتصوير ذمها بعد مدحها وردها بعد قبولها والاعراض عنها بعد الاقبال عليها

وذلها بعد عزها واهانتها بعد اكرامها • فان وجد عندها التغير والانعصار فقد بقى عليه من نفسه بقية يجب عليه مجاهدتها ولايجوز له الاسترسال معها • وليعلم حين التغير انه واقف مع نفسه عايد حيرتها على حصول آفاتها• وصاحب هذا الحال بعيد من الله تعالى • وقد علمت ياحبيبي بعد التأمل الكامل ان نصيحة الناصح امر بعيد من مطلب الفقراء وقريب من عادة الامراء، وانه لم يكن متفكرا في آية (انما المؤمنون اخوة) • فليس من المروة ترك الاخ بل يأثم التارك ما لم يكن لموجب شرعي او اصلاح في الدين مرعي • وقال الله تعالى جل جلاله (وما آتيكم الرسول فخذوه وما نهاكم عنه فانتهوا)• وقال صلى الله عليه وسلم (صل من قطعك ، وأعط من حرمك ، واعف عمن ظلمك) ، وليس امر الناصح كان الله لنا وله من تلك المصالح ولا له شهادة من ذوى عدل وهما الكتاب والسنة ، لان تحقيق الامور عند القوم بهما اعنى عدول اصحاب صفة تصديق الطريق والتوفيق لدى اهل التصديق من فريق التحقيق وما لنا الحكم بغيرهما • الحمد لله الذي هدانا لهذا وماكنا لنهتدي لولا ان هدانا الله • ان ربنا لغفور شكور •

واعلم ان اجلة الكلمات كلمات الاجلة ، فان اكرم المعاملات معاملات الكرام • فمن اين يوجد احد اكرم من رسول الله صلى الله عليه وسلم واعز منه عند الله • فاقتد به في الحركات والسكنات وخل سبيلنا • ونحن قوم في وادية اللوم صان الله من اعاننا واعان من صاننا • وعلى الله توكلنا وهو حسبنا ومالنا ان لاتتوكل على الله وقد هدانا سبلنا • الا الى الله تصير الأمور • وصلى الله على سيدنا ومولانا محمد وآله وصحبه وسلم تسليما كثيرا • ولذكر الله اكبر •

جان عزيزم ! در فرمايشات احباب معذورند كه به اختيار عادت مسرورند • اگر فقير چنان كنم مغدورم كه ملعبهء غرور ميشوم • اعاذنا

الله سبحانه من الغرور لاسیما به واسطهء عیوب خود خبر از احوال خلــق ندارم .

ربــاعی :

از هیچ کسی نه وز خویشتن باخبرم
از هیچ سگی به نیم الا بترم

هرچند به حال خویش مینگرم
یك حبه نیرزد از قدم تا به سرم

علی الخصوص خدا یکی‌است اواست ضار و نافع . اواست معز و مذل و معطی و مانع . به همه عملهای من از من داناتراست . نشر و حشر بـا اواست . وانکس که به عیب من دانا گردد این صفات ندارد تا از نجات یـا شماتتم بازدارد . اگــر آشنااســت ان شــاء اللــه اصــلاح میکنــد . اگر بیگانه‌است چه باك که نــاگفتــه میگویــد و نــادیده میجــویــد . اگر دنیا جوئیم یا عقبی خواهیم به خالق‌است ، دگر چرا عبدرا بیــازارم ، و نام خودرا در چه بازار آرم .

اگر کسی تعریفی به دروغ کرد ، چراغ رجای من چه فروغی حــاصل دارد. و اگر خلافی گفت چرا در اعتساف شوم . (من عمل صالحا فلنفسه ، ومن اساء فعلیها) . علی الخصوص کرام الکاتبین در دو روز دفتر مرا بــه حضور پیغمبر صلی الله علیه وسلم عرض میکنند . لازم‌شد که آن دوستان امر نفرمایند که نقصی رساند (ربنا لا توآخذنا ان نسینــا او اخطأنــا) . والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته .

نـــامیلكەیەك

بۆ شێخ نەجموددینی كوڕی نووسیوە

لەبارەی باسكردنی (لەطائیفی خەمسە)وە

بسم الله الرحمن الرحيم

يا من انت مني بمنزلة هارون من موسى ، ولو كنت آنسا احدا غير ذكر الله ، لاتخذتك في الدارين انيسا • اسأل الله لى ولك الفتوح •

اعلم ان لكل لطيفة من اللطائف المودعة في الوجود فوق العرش اصلا مسعودا ومقاما محمودا ، وليس تحصيل الفناء لها من غير وصولها اليه بواسطة طلب السالك وعمله تحت يد اهل •

مثلا أصل القلب تجلى الأفعال ، وأصل الروح الصفات الثبوتية ، وأصل السر شؤونات الذات ، واصل الخفي الصفات السلبية ، وأصل الأخفى الشأن الجامع • وبملاحظته الاصول يراقب في المراقبات المعلومة ، وللنفس الفانية كذلك اصل من تلك الأصول • يعنى اصل النفس اصل القلب ، واصل الهواء اصل الروح ، وأصل الماء أصل السر ، وأصل النار أصل الخفى ، وأصل التراب أصل الأخفى • ولكل واحد من هؤلاء نور باللون ممتاز • نور القلب اصفر ، ونور الروح احمر ، ونور السر ابيض ، ونور الخفى اسود ، ونور الخفي اخضر ، ونور النفس ليس له لون من تلك الالوان المفضلة ، وذلك بعد التزكية يدرك لا قبلها ، ولا يلقيها الا ذو حظ عظيم •

اعلم ان المراقبة اذا كانت بملاحظة تلك الاصول ، توجب الوصول الى درجة القبول وتنتج الترقي والتخلق بالشريعة حقيقة كما هو المأمول •

وتفصيلها انك تصور شخص النبي صلى الله عليه وسلم وتقابل بقلبك قلبه الشريف وتعرض في مقام التضرع لربك جل جلاله رجاءك فيض تجلى

الافعال الذي من قلب حبيبك • هذا ان كنت من اهل المكاشفة • والا تقول من قلب حبيبك محمد صلى الله عليه وسلم وصل الى قلب سيدنا آدم عليه السلام • ولما حصل الفناء للقلب نسيت الافعال منك ومن الخلق في نظرك و علمك وتصورك وتقول صادقا (كل من عند الله) • بل ليس يدري من كان عنده غلبة هذا الحال خلافا للقال ولايشاهد شيئا الا من الله على قدر استعداده ، وهو الفاعل الحقيقي للافعال لدى اهل التحقيق ، وهذه الولاية الصغرى تسمى ولاية آدم عليه السلام • ومن وصل الى هذه الولاية فهو آدمي مشربا •

وكذلك الروح • تقابل روحك روحه الشريفة وتعرض لتجلى الصفات الثبوتية الذي ورد من روح سيد البشر صلى الله عليه وسلم الى روح نوح وابراهيم عليهما السلام ثم الى روحك • والواصل في هذه الدائرة يقال له ابراهيمى المشرب فانه الى الخلة انسب • وعلامة الصدق انه ليس ينسب الصفات باثرها الى من لا اثر له وبعين الصدق يرى ويعتقد ويقول ما يرضى الرب وأن لايشخص شيئا من الاشياء لاحسا ولانفسا ولا انسا وهكذا في السر والمقابلة ولكن يعرض فيض شؤون الذات الذي هو من سر كاشف الاسرار صلى الله عليه وسلم ورد الى سر موسى عليه السلام • والواصل الى هذا المقام موسوى المشرب والصادق في هذا الحال يرى ذاته مستهلكا في ذاته تعالى •

وكذلك الخفي وقابله بلطيفة النبي صلى الله عليه وسلم وتعرض بالتعرض الى ربك وترجو فيض الصفات السلبية الذي ورد من خفى النبي صلى الله عليه وسلم الى خفي عيسى عليهما السلام والواصل فيها عيسوي المشرب • وتجريد الرب وتفريده في هذه المراقبة على السالك وارد لايرى ولا يعلم الا من الواحد بعلم الواحد وليس في علمه الا الواحد •

وفي الاخفى تقابلها الى اللطيفة الاخفى الذي في صدر سيدنا سيد الورى صلى الله عليه وسلم متعرضا الى رب الشعرى للشأن الجامع الذي في اخفى حبيبه الذي اوفى والمسعود فيها محمدي المشرب والتخلق باخلاقه فيها اقرب . ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والسير فيها لايعين الا بلا تعين ، ولكل من تلك المراقبات محو وصحو اذا غلب المحو يسكر واذا عاد الصحو يشعر ، وكلما غلب المحو فالصحو ارغب يعني مادام المحو اصفى من الكدورات البشرية ، واذا غلب الصحو يكون اصفى الى الاحكام الشرعية ، والاعتبار بالاستقامة مع الشريعة اولا وآخرا باطنا وظاهرا لأنها هي المنهج القويم والصراط المستقيم بالقرآن العظيم . فطوبى لمن ترك الغير وتوجه بالكلية الى الخير . رزقنا الله واياكم ، وما ذلك على الله بعزيز . وليس الكلام واسعا لبيان المرام . والله اعلم بالصواب [٢٠] .

عمر العثماني

نامەکانی شێخ عومەر ضیائوددین

دیارە پیاوێکی خاوەن پایەو ڕێو شوێنی گەورەی ئایینیی وەك شێخ عومەر ضیائوددین ، لە هەموولایەکەوە ، لە مورىدو مەنسووبیەوە ، لە پیاوانی دینو دنیاوە بۆ پرسوڕا پێکردن ، یا داوای ئامۆژگاری لێکردن ، یا بە نیازی دوعای خێر ، یا بۆ داوای چاککردنی نێوان موسولمانان ، یا بۆ هەر مەبەستێکیتر نامەی بۆ هاتووەو وەڵامی داوەتەوە . زۆر جار وایشبووە ئەو خۆی ڕاستەوخۆ لەبارەی یەکێ لەم بابەتانەوە نامەی بۆ خەڵك نووسیوە. بەداخەوە ئەو نامەو وەڵامانەی کەمیان نەبێ کۆنەکراونەتەوە . منیش لەو کەمە کەمی نەبێ دەسگیرم نەبوە . هەرچۆن بێ کەم لە هیچ باشترە ، بۆیە وا لێرەدا ئەو ئەندازە نامانە بڵاوئەکەمەوە کە دەسگیرم بوونو هێنوام وایە

(٢٠) مەلا قادری گەورەی بیارە بە نامەیەك وەڵامی ئەم نامەیەی شێخی ضیائوددینی داوەتەوە ، لە باسی مەلا قادر خۆیدا ئەینووسینەوە .

لەمەوپاش زیاترو گەلێکی‌تریشم لەم بابەتە چنگ بکەوێ‌و بتوانم پێشکەشی خوێندەوارانی ئازیزیان بکەم •

نامەی یەکەم

بۆ شێخ نەجموددینی کوڕی نووسیوە

فرزندی نجم‌الدین ، در آمان ایزد حضرت رب العالمین باد ، و با محبت حضرت فخر المرسلین صلی الله علیه وسلم مشرف و مزین باد •

وبعد ، دلم با تو الفتی دارد که غیررا راهی نمانده • ای کاشکی تـو هم غبار غیرت به دل راه نبودی • انشـاءالله وقـت آمـدن آن طـرف قریب‌است ، زخمهای دوری‌را به مرهم نزدیکی تسکین دهیم • والسلام •

عمر العثمانی

نامەی دووهەم

دیسان بۆ شێخ نەجموددینی کوڕی نووسیوە

فرزنـدا ! وفقك الله تعالی علی البر والتقوی • عجبا تا این درجـه دوری‌را بر بزم حضور ترجیح داده ، از آمدن نکول ورزیدند • برخیز و بیا و معرفت حاصل کن • مجال تعلل‌را محال دیده ، علی‌الخصوص فقیر بنویسم بیایند • در هر صورت آمدنت ضروراست •

یك زمانی صحبتت با اولیـا
بهتر از صد سال بودن در تقی

والسلام [٢١] •

عمر العثمـانی

---

(٢١) وەك بیستوومە شێخ نەجموددین لـە خـانەقای (گومە) بووە لەوبەری سیروان‌و شێخی باوکی ویستوویەتی بێتەوە .

نامەی سێهـــەم

هەر بۆ شێخ نەجمەددینی کوڕی نووسیوە

فرزندی نجم‌الدین ، به سعادت قرین باد • بعد حالات‌را پرسند ، شب شنبه الحمد لله به سلامتی عودت به محل مألوف شد • بحر اشتیاق شمـــا ممرش دل باوفای فقرااست • نار آرزوی بالهب مایـــهء بی‌قراری ایـــن دل فگاراست • عنان ارادت‌را به امید وصول به درجهء سعادت باید به طـــرف ما معطوف دارند ، و یعقوب محزون ایام مهجوری‌را یوســـف‌وار مشغـــوف نمایند • بیا ، بیا که نمانده‌است تاب هجرانم • والسلام • الهی بجاههم عندك ارحم حالی •

عمر العثمـــانی

نامەی چوارەم

هەر بۆ شێخ نەجمەددینی کوڕی نووسیوە

فرزند ارشد محمد نجم‌الدین ، تلویناتش به نور یقین ، واســـطهء مقام تمکین باد • بعد از چشم بوسی خبرات‌را خواهش نمایند ، به یادت مؤنس میباشم •

عید رمضان به هجرانت در حرمان ماندیم • عیـــد اضحی‌را به امیـــد دیداربینی میدانستیم • آمد و رفت از نازنین آداب دلنوازی نرسید ، و رسم رحمیت واضح نگردید • و نظر انتظار پیوسته به راه آن دلدار حیران مانده• ای وای از محرومی دیدار و دگر هیچ • باری دل در آرزویت در مشقت مانده ، بخصوصه مبادرت به احضار شد • گل به دست دارید مبوییـــد • گِل به دامن دارید مشوییید • بی‌حالت خودگیری برخـــاسته و آمـــده که ضرورت کلیه اقتضا به آمدن شما مینماید •

باز آی که باز آید عمر شده‌ء حافظ
هرچند که نیاید پس تیری که بشد از شصت

والسلام •

عمر العثمـانی

نامه‌ی پێنجه‌م

هه‌ر بۆ شێخ نه‌جموددینی کوڕی نووسیوه

فرزندی نجم‌الدین ، کوکب سعادتش از برج یقـین طـالع ، و نـور ارادتش بر بیابان صداقت ساطع و پرتو آفتاب ادبش بر خدمت فقرا ان شاء الله لامع باد •

اولا برخورداریت از خدا به خاطر انبیا و اولیا رجادارم • ثانیا جناب سعادتمند ملا محمد کستانی که راغب ملاقات شما بود آنجا آمد • محبت علما و صلحارا به دنیا و ما فیها (الا ذکر الله) نبـاید داد • فرصت الفـت ایشان‌را غنیمت باید شمرد • خصوصا جناب معزی الیه که حقیقة از محبوبان این فقیر مستمنداست تا در آنجااست هشیار خدمتش باش •

نقل‌است یکی از مجذوبان از طلوع آفتاب تا غروب روی به آفتـاب نموده و میگفت آیا دراین گردش یکی‌را دیده‌ء که از خود رسته و به حـق پیوسته باد • دگر اشاره‌ء کافی‌است اگر طالب اهل‌است کار سهل‌است ، والا کوشش جهل • والسلام •

عمر العثمـانی

نامەی شەشەم

هەر بۆ شێخ نەجمووددینی کوڕی نووسیوە

پسرم ، نور بصرم ! از خون دل چون گل نکات ادبرا مایهء رفع تعب این زحمت دیده نموده بودید ، رسید • دران لحظه ومابعدها موجب لحظات التفات گردیدند • صبر که نصف ایماناست ، به سهل و آسان نتوان یافت • تا دیدهء ارادت به سوی غیراست نیت و قول و فعل موجب برکات تامه و خیر نخواهد شد • ضرر و نفع به ضار و نافعاست ، و منع و عطا از معطی و مانع دیده • در نظر اهل معرفت دیده به غیر سوی او گشودن خطااست ، و گوش به حرف نامحرمان به حرم خارج دائرهء صدق و صفااست • گل و دلرا بخار هوای اغیار زدن ناسزااست • (ان السمع والبصر والفوآد کل اولئك کان عنه مسؤولا) • ان شاء الله به توسط اهل همت با خـدا باشی ، و بـه تیشهء استمداد از متکیان اریکهء امداد که اصحاب کهف اتحاد بین العبادند نقش تعلـق غیررا از لوح خاطر بتراش •

آنچه بر تو باید ایناست دلت به حق بگرایـد تا گـره از کار بستـه بگشاید ، و الا سنگلاخ به راه وصول درنظر ارباب قبول که سختیها دارد ، بی اینها مشکلاست و سهل نخواهد شد • دارالمحنة و استراحت مگر در تصور اهل اباحت باشد •

نصیحت گوش کن جانا که از جان دوستتر دانند
جوانان سعادتمند پند پیر دانارا

چون عاطفت دیدهء ملاطفت به ظرف آن فرزند ناظراست به این اشارت اکتفا گردیـد •

بیا تا تاجرا چون در یکتا   به سر داریم بر تخت ارادت

والسلام •

عمر العثمـانی

نامەی حەوتەم

هەر بۆ شێخ نەجموددینی کوڕی نووسیوە

دلم به داغ وفایت صبور و رنجوراست
که یادگار ازان کوکب زمن دوراست

فرزندی نجم‌الدین سلمه الله تعالی درد فراق‌را تحریر ضرور نیست که از ارباب اشتیاق نه مستوراست • حدیث آرزومندی را بیان نمایم که به طومار در نمی‌گنجد • اگر دل داری دلداری‌را میدانی و آدابش‌را در میان اعیان با نشان و برهان‌است • باری گله از من نباید و رنجش از من نشاید که من ستمدیده با ریش سفید به کجا روم که هر طرف مستحق تذکار و هر یك منتظر و در دائرهء انتظارند • کوکب بخت مرا هیچ منجم نشناخت ، که فرزندان هریك در جایی با هوایی و فقیر با فقرا تنها مانده • خدا رحمی دهد صیاد مارا • باری حالات‌را جویا باشند ، عمرتان بادا دراز ای ساقیان بزم جم • به انتظار اخبار سلامتی شما و امثالت بهر طرف نگرانم گویا چهار چشم ماندمام • حق تعالی کچی برایتان نیاورد • والسلام •

عمر العثمانی

نامەی هەشتەم

هەر بۆ شێخ نەجموددینی کوڕی نووسیوە

ای غائب از نظر که توی همنشین دل
من بینمت عیان و دعا میفرستمت

فرزند باتمکین ، نور چشم تمکین نجم‌الدین به نور یقین محفوظ از مزلات راه تلوین و محظوظ به الطاف حضرت رب العالمین و سربلند به محبت خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم باد •

بعد از طی سجل اشتیاق ، و پس از بسط بساط اشواق بیان میدارد از انجا که خدا راه صلاح و اصلاح‌را برای ارباب فلاح موجب رستگاری قرار داده ، اسباب قوت جناح سبك سیران اوقات مساء و صباح‌است • دریـن صورت در بین عباد به همت شاهان تخت ارشاد ، اگر فرصت خیرخـواهی و خیرگویی غنیمت گردید ، جهاداست ، باید کوشید و بلکه شربت زحمت‌را هم دران مقام نوشیدن رحمت‌است •

باری جناب پاشا در فقرهء قتل مرحوم مظلوم محمود بگ که امیدوارم در ظل قبول صاحب مقام محمود صلی الله علیه وسلم مورد رحمت حضرت ودود مسعود باد ، مکتوبی به فقیر اظهار نموده این‌است لفاً روانه شـد ، ملاحظه نمایند • بعدازان با سرکار خالو عزیز بگ ملاقات محرمانه بنمایند ، و مکنونات خاطرش مکشوف دارند • آن وقت به تدبیر او پای عزیمت‌را به دائرهء مطلب نهید ، شاید کاری سامان گیرد که غبار پریشانی ازان جمعیت برخیزد • وصلی الله علی خیر الوری وآله وصحبه اهل المغفرة والتقوی • والسلام •

عمر العثمـانی

نامەی نۆهەم

هەر بۆ شێخ نەجموددینی کوڕی نووسیوە

فرزند سعادت قرین نجم‌الدین ، از برکات کامله حسن آداب وارادت انشاءالله به سعادت دنیا و آخرت نائل و در هر عید سعید و آزاد ، و در طریقت تا حقیقت بر وفق شریعت برخوردار باد •

کاغذت به ملاحظه رسید • مآلش‌را حالی گردیدم • جوابهارا اگـر تاخیر انجامیدند بر حسب تقدیر بود • آنچه عقلا صلاح دیدم نوشتم • وقت فراغت و حصول نعمت صحت انشاءالله وفا به مضمون مکتوب خواهـد

شد • زیاده مقدراترا در ازل زیر پا شده‌ایم ، تغیر نباید کرد که طناب قضا در گردناست و قلاب قدر به سوی ما اراد الله تعالی جلاباست •

از چه کند جنبش بی‌جا که هست
آهوی بی‌چاره به گردن اسیر

فرزندی معین‌الدین‌را چشم بوسم • والسلام •

عمر العثمـانی

نامه‌ی ده‌هـه‌م

هه‌ر بۆ شێخ نه‌جموددینی کوڕی نووسیوه

فرزند دلبندم ، عزیز ارجمندم ، نجم‌الدین ، همت شاهان تخت تمکینش تمیمهء بازوی یقین ، و دعای زنده دلان باتحسینش مددکار راه تلوین باد •

وبعـد ،

از رفتن جان از بدن ، گویند هر نوعی سخن
من خود به چشم خویشتن دیدم که جانم میرود

باری تو رفتی ، خدا همراهت • هرجا هستی خدایت به سلامت از ملامت محفوظ و در کمال سعادت محظوظ دارند بمنه ، اگرچه میدانم کـه شرمسارم و جای رجای روی ندارم • مدد یا روح شاه نقشبند و غـوث گیلانی قدس سرهما • و به ملا عبدالقادر گفته‌ام بیاید در گمه بنشینـد ، صاحبداری اورا در خصوص تعدی خلق لازم دارند ، و اگر زراعتکاری بنماید باز چشمداریش در زمین و غیره ان شاء الله میکنند • والسلام •

عمر العثمـانی

نامەی یازدەهەم

هەر بۆ شێخ نەجموددینی کوڕی نووسیوە

در نعیم ار نبود جا و مقامی جانا
بر در عشق تو چون خاك فتادن أولی

مدد یا روح شاه نقشبند و غوث گیلانی • فرزندا ! بمنه تعالی ابر رحمت و لطف خداوندی عز اسمه از باران انظار حضرات مقدسهء پیران نقشبندی قدس الله تعالی اسرارهم گلزار ارادت آن ارجمند دلبندرا ریّان و سیراب فرماید •

لطف حق باد به هر وقت مددکار ترا
همت حضرت عثمان بودت یارو ندیم

بعد ، آنچه از کسالت فقیر استماعاً دستگیر شده دروغ نبوده ، ولی چراغ امیدواری به صحت له المنه علی الظاهر درین هفته فروغی فراهم آورده و صحت علت‌را دور کرده‌است ، اما چه فائده که تنها در زحمت تنها مانده‌ام •

طالب راه هدی‌را می‌نگرم شاکرم • تکالیف اراجیف‌را نظر آرم شاکرم که پنبهء تصبررا بر داغ دوری شما و امثال شما نهاده ، به انتظار ظهور آثار اخیار لیل و نهاررا به حسرت به سر میبرم • وجودرا در شیشهء اندیشه چو مربای زنجبیل در خاك دلیل به حلوای تمنا در مقام رضا با عسل مصفای لقای اهل لقای ایزد حضرت اجلّ جل‌جلاله دارم ، و حرف ملال‌را له المنه ازین عالم یاد ندارم که دانم با غیر او تفرقه‌است با او جمعیت • معلوم که تفرقه در نظر فریق اصحاب صفه تحقیق به تصدیق پیر میخانهء طریق توفیق غیر مستحسن ، و بدو و ختمش دائر به کمال محن‌است •

هرچه جز ذکر خدای احسن‌است
گر شکر خوردن بود جان‌کندن‌است

باری انجیر رسید • پیرت مددکار و دستگیر باد بمنه • روز چهارشنبه گذشته جوانو اسپ‌را با رضا روانه کردیم ، و در اصطبل تغافلش مداریده•به چشم ملاحظه باشد که خیلی اسپ مناسب به نظر میآید ان شاء الله قدومش خیر خواهد بود •

فرزندی محمد و خواهرش‌را چشم بوسم • حالات‌را علی الظاهر پرسند جزئی اشتغال داریم • ان‌شاءالله عنقریب خلاص میشود ، و به اشتیاق دیدار تا بر و بحر طی خواهد شد • ان شاء الله • ان شاء الله • مدد یا پیر پیران • والسلام •

عمر العثمانی

نامه‌ی دوازده‌هه‌م

هه‌ر بۆ شێخ نه‌جموددینی کوڕی نووسیوه

به هر منزل که جانان من انجااست
تنم اینجا ، دل و جان من آنجااست

فرزندا ، ارجمندا ! أعزك الله بمنه و أيدك بجنود لم تروها بالعين ، و جدد لك اليقين ، و أوصلك الى مقام التمكين ، ونجاك من التلوين ، بجـاه اوليائه المتقين •

بعد ، آن وقت کاغذت رسید مجال جواب نبود تا بنویسم ، و همیشه به یادت شاد بـوده‌ام و با غمـت در الم • ایـن دو سه روزه نورچشمـی عبدالرحمن‌را معطل کردم که هر وقت اورا ببینم به یادت بنشینم • سبحان‌الله

عجب مذکّری بود که نزدیك رحم و قریب ملحوظ میباشد • و هر وقت دعای شفای صادقه‌را کرده‌ام حفظه الله •

الحال که صبح پنجشنبه در حضور جناب مستطاب حاج سید حسن دامت سعادته نشسته و با جناب سعادت مآثر حبیبی شیخ قادر همزانو هستیم احوال پرسان شدیم ، ان‌شاءالله احوال حال و استقبال خیر مآل باد ، و خاطر عزیزت با جمعیت و وجود به صحت در طاعت حضرت معبود ودود خواهد بود که نعمت عظمی و سعادت کبری‌را دلیل و قبول بزرگان کوچه فقررا برهان مدلل میباشد • زیاده‌را بر حسنی خوان که در قرآن مجید معلوم بر سعیداست •

عمرم

نامەی سیازدەهەم

هەر بۆ شێخ نەجموددینی کوڕی نووسیوە

فرزندی نجم‌الدین‌را چشم‌بوسم • خبرات‌را پرسند غباری که بر دل دوری آن سعادت گل‌است که زخم صبوری‌را مرهم آمده‌است ، ان‌شاءالله سلامت و محفوظ و محظوظند •

خالویان هردورا با صوفی علی سلام رسانم • محل تابستان که به خانهٔ خالویان نزدیك و از شر و شور تریك‌است هر وقت به قبالان آمدند بفرستید خودم نیز آنجا میآیم و این تابستان در آنجا میباشم • حکما جایی دیگر صلاح نیست به هر عبارت بوده • اگر کسی خوف از گمه داشته باشد اطمئنانش داده • گمه و هرچه در گمه‌است فدای چشم انور باد • والسلام•

عمر العثمانی

نامەی چواردەهەم
بۆ شێخ عەلائوددینی کوڕی نووسیوە
کە لەوکاتەدا لە دێی (تازاوا)ی (سالاڵ) بووە

پسرم ، نور بصرم ! اگر به قلم رقم اشتیاق سیم علم دشت فراق کنم شاید ، واگر بیاض صفحهء نامه‌را به مداد خامهء چون بخت خود سواد نماید عجب نباید که بعد از مدت تربیت فرقت‌را مایهء فرحت دانستید ، و پس از ایام زحمت هجرت‌را رحمت فهمیدید ، ندانستم از من چه حرفی شنیدی، و از برف چه شگرفی‌را دیدی • گرمی ما چه ضرری داشت که سردی اورا به دل گرفتی • مگر دنیا عزیز بود ، یا اصحاب خانقاه بی‌تمیز ؟

عمرتان بادا زیاد ای ساقیان بزم جم
گرچه جام ما نشد پر می به دوران شما

باری هرگاه درانجا عمررا ضایع نداری و اوقاترا به موانع نـدهی ، باز حمد خدا میکنم که مطلب اعظم اتباع سرور عالم‌است صلی الله علیـه وسلم • جز آن امری نیست که سرامد سعادت سرمدی باشد • من شمـارا برای خدا میخواهم نه برای دنیا • سعادت حقیقی مقصوداست نه زیبد دار فنا • الآن اگر من بمیرم تو به من چه ، و اگر تو بروی من به تو چه ؟ ولی خدا هرجا بلا کیف حاضراست (و هو معکم اینما کنتم) • اگر ما هم باشیم ، مادام با خدا نباشیم سودی ازان مقصود نمی‌بخشد و جان‌را سروری نیست•

الهی مارا از خدی بستان ، و از دام علایق برهان ، به فضل و کرم خود برسان ، که تا خود بار دوش خودیم هوش نداریم ، و گوش استماع در سماع اقوال منّاع‌است • دشمن در بین دو پهلو پهلوان فتن گردیـده • (اللهـم اصلحنا ولاتکلنا الی انفسنا طرفة عین یا ارحم الراحمین) •

خبرات این طرف‌را اگر پرسی خبر دادند که پادشاه بغداد رفته و بـه

خلعت فاخره عفو سربلند گردیده ، و قشون تاخیر شده • خبری دگر نیست• تا چه زاید شب که شب آبستن‌است •

و فقرهء سرگت بر وفق فرمان معهود • مجرد ظاهرا از کف مدعیان خارجه بیرون رفته بر قرار خوداست ، و به صاحبان خودش بی‌پاره واگذاراست •

فقیر و اهل خانقاه به امید رحمت خدا سر ارادت‌را به گریبان تمنا فروبرده‌ایم ، و فکری اگر باشد غم ایام فائته غفلت‌است •حق تعالی به دست رحمت خود خط عفو بر ماجرای خطایمان کشیده دارد (انه عفوٌ یحبّ العفو) •

و اهل بیت و صغیر و کبیر لله المنه سلامتی ظاهر داریم • سلامت باطن‌را به سعادت مقرون از خداوند عالم رجاداریم • (ربنا تقبل دعاء) • فرزنده نورجان دعارسانم • فاطمه‌را چشم بوسم • خواندن ((٢٢)) مهمل ندارید ، و طاعت خدارا مجمل نشمارید • اوقات‌را ضایع ننمائید • البته شیخ محمودرا برایم روانه میدارید ، با او شغل ضرور دارم • باقی مخلصان آنجارا وکیل سلام باش • والسلام علیکم •

برادر طریق عهد سعادت شیخ محمدرا سلام رسانم • دعای خیررا هم منتظر • شیخ عبدالله کذلك • سید امین برایم بفرست • به کلی تأخیر نباید•
فرزندی علاءالدین ! انشاءالله قرار آنجا هر طور بود ، در وقت عزیمت شهر اطلاع به فقیر بدهید ، چه از قرار آنجا چه از صورت رفتن ، چه از نام قریه‌ها • باقی حوالهء صدق محبت شمااست ، بعد از فضل خدا و همت پیران •

شب سه‌شنبه • صفر ١٣١٤ بدوح

---

(٢٢) له ئه‌سله‌که‌دا ناته‌واو بوو .

نامەی پازدەهەم

بۆ خەلیفەی خۆی شێخ مارفی نێرگسەجاڕی نووسیوە

اخی وحبیبی فی الدنیا معروف • جان عزیزم ! مریدان حاضر از جای ذکر و فکر و حالات طریقت مشغولند به بیانات احوال شیوخ که شیخ ما فلان کرامت دارد و شیخ ما فلان معاملەرا کرد ، و آنچە لازم حال ایشاناست معلوماست • (قد ضاقت حیلتی • ادرکنی یا رسول الله) •

جان عزیزم ! کسی برەء (شەلو [٢٣])را دزدیدە . تو میدانی و من میدانم • به او بگو برەرا بە صاحبش اعاده دهد ، والا ازو قبول نمیشود •

نورچشمی سید احمدرا دیده بوسم • والسلام •

عمر العثمانی

نامەی شازدەهەم

دیسان بۆ شێخ مارفی نێرگسەجاڕی نووسیوە

عزیزی معروف ! فلان که طلب دعا از ما کرده ، کیم من تا دعا کنم ؟ چیم من تا پای به میدان تمنا نهم ؟ خفته شکلی بیادب ، و لنگلوکی از دست نفس اماره در زحمت و تعب • اگر اهل احسان دعای نجاتم کرد جزاه الله ، والا الحکم لله ، تا بدانم چه آید درین راه • لا اله الا الله •

عمر العثمانی

نامەی حەڤدەهەم

لە وەڵامی نامەی شێخ مەعرووفی نێرگسەجاڕدا نووسیویە

جان عزیزم شیخ معروفاست • آنانکه در مقام خود صاحب دستند،

---

(٢٣) ناوی یەکێك بووە لە عەرەبەکانی دواوانی زەڵم و تانجەرۆ لە شارەزوور.

در دائرهء توحید به بادهء استفاده از مظهر اتم صلی الله علیه وسلم مستند • باخبر از کون و هر درماندهءرا عونند • سر خود حرفی نگویند • بی‌رخصت راهی نپویند ، و به هوای خود مطلبی نجویند • مأمورئـند در حرکـات و سکنات• اگر خارج عادت باشند معذورند• چشم صداقت بینان ازیشان عیبی نبیند • گوش هوشداران لغوی نشنود ، و خیال خوشحالان بدی برایشان نخواهد • خدا آنچه خواهد به ایشان میکند ، وایشانرا چون دام بر سر راه بدکاران میتند• دوست به اوها آلوده دارد و طالب‌را آسوده مینمایـد • بیگانه ازیشان میگریزد ، و با اوهـا میستیزد • سرکار پروردگاراسـت ، و رشتهء انکار حوالهء قبضهء اختیار اخیاراست • حسبنا الله و نعم الوکیل•

جناب سعادت ندیم شیخ عبدالرحیم‌را عرض سلام دارم • از من عرض بنما اگر حقیقت ظاهر شود طریقت و شریعت معطل میباشد ، اگرچه شریعت معبر طریقت‌است و ممسك حقیقت‌است • خیالاترا به دل راه دادن علـت مزمنه‌است •

ترك فرما جمله اوهام و خیال
سعی کن با شرع در تحصیل حال

حالرا با قال باشد همسری
او بود رهرو کند این رهبری

تا مقام حرف‌را باشد مقام
هست عرفانرا به او گفت و کلام

چون مقام حرف جمله شد خراب
رو ز درگاه (٢٤) برمتـاب

گر حقیقت یار باشد ای رفیق
نبودت کاهش به اصحاب طریق

---

(٢٤) لە ئەسلەکەدا ناتەواو بوو . ڕەنگە (حقیقت) بێ .

جملەرا یکسو همیدانی به دل
جملەرا خوشبو همیخوانی چو گل

والسلام •

عمر العثمـانی

نامەی هەژدەهەم

بۆ حاجی شێخ عارفی قزراباتی نووسیوە

فرزندی شیخ عارف سلمه الله تعالی به همت مشایخان میسپارم • بعد فقیر شمارا به اولاد دنیا و آخرت قبول نمودەام • در اشتغال به ذکر و فکر خودتان باشند و مأذون باشند برای ادعیه نوشتن ، و در وقت توجه نمودن استمداد از ارواح مشایخان بکنند ، و از بابت دختر درویش حسـین هـم مبارکاست مصلحتاست • اگرچه فقیر ارادت داشتنم زن برایت بیـارم • الآن همان دخترا نیز به اولاد خود قبول نمودم • مبارك باشد • زیاده لازم به تفصیل نیست • امانت خودتان و دینداری خودتان •

و صلی الله علی سیدنا محمد و آله و صحبه اجمعین • افقر الوری ، خادم الفقراء :

عمر العثمـانی
ضیاءالدین العثمانی النقشبندی

نامەی نۆزدەهەم

هەر بۆ حاجی شێخ عارفی قزراباتی نووسیوە

نور چشمی شیخ عارف ، وفقه الله بالمعارف • بقزرابـاط رفتەانـد و مشغول ختم و توجه و نصایح دین هستند • الحمد لله • خدا توفیـق دهد بیطاقت نباشید •

ان شاء الله خودم بعد از عید به آن طرفها میآیم و امور دینیه‌را بـر وفق رضای حق به توفیق حق مطلق تسویه میکنیم • وجمیع مخلصانرا سلام رسانم • فرق قادری و نقشبندی نیست • تهلیله و ختم و توجه بنمایند • هرکسی فرق کند نشانهء شآمت دارد ، فقط در طریق خداپرستی صـدق نیت و عمل به اخلاص و اجتناب از خلاف شریعت قولا و فعلا و قلبا لازم حال مریداست • که یك گناه بعد از توبه از هفتـاد گنـاه قبـل از توبـه شدیدتراست . والسلام علی عباده الصالحین بحسن الختام • خادم الفقـراء النقشبندية والقادرية :

ضیاءالدین العثمانی الخالدی

حاجی حسین و نجیب افندی و صوفی عبدالله و باقی برادران دینی‌را سلام رسانم •

نامەی بیستەم

هەر بۆ حاجی شێخ عارفی قزراباتی نووسیوە

نور دیدهء معارف شیخ محمد عارف وفقه الله تعالی واعانه بمنه • مدتی بود حالات سلامتی‌را مطلع نبودم تا که صوفی محمد عرب آمـد ، حالات سلامتی شمارا بیان‌کرد مسرور شدم •

عزیز من ! (من کان لله فقد کان الله له) • یکی از بزرگان گفته (حبیب الله في الدنیا غریب) • امانت خودت و خدا • دگر :

هرچه جز ذکر خدای احسن‌است
گر شکر خوردن بود جان‌کندن‌است

جمیع اهل بلده‌را سلام رسانم کلا ، علی الخصوص صالح افندی ، امین

افندی صالح افندی ، درویش حسین ، محمد صالح ، سید خورشید و سائر محبان و اهل ختم و تهلیله و جماعات •

بعضی کس تغیر پیدا کرده‌اند پشیمان میشوند • حضرت شاه و حضرت غوث قبول نمیکنند • والسلام •

عمر العثمــانی

نامەی بیستو یەکەم

بۆ شێخ حەسەنی قەرەچێواری نووسیوە

پیر منیر ، حضرت دستگیر ، روح الکل فداه !

بعد امیداست ان شاء الله از ذروهء کوه فیوضات ، قطرهء از توجهات بر مزرعهء خشکیدهء ارواح ماها چاکران برافشانند ، و گاه‌گاهی چون از بــاغ ملکوت و کوه جبروت بازآمدند ، به عنوان تسکین خاطر مریدان ، و تنویر افئدهء فقیران ، گل نور و ضیمران سرور مرحمت و احسان فرمایند، و سپاس بی‌قیاس مر خداوند حقیقی‌را سزاست که ارشاد همگی‌را بــه آن حضرت منحصر ، و چشم دوران در راه زیارتت منتظر گردیده • لله در من قــال :

من رامَ ان لن یهلکن ، فلیصرفن
بکله او جلّه نحو الحسن

والسلام •

عمر العثمانی

نامەی بیستو دووەم

لە وەڵامی نامەی حاجی مەلا عەبدوڵڵای جەلی‌دا نووسیویە

عمری‌است عمر خادم جلی‌است ، و عهدی‌است بر درجــهء چهــارم

علی‌وار به تصدیق چار یار ، فارق آشنا و اغیار ، و شایق رفع غبار افـکار اغیار ، طالب تذکار یار و راغب اذکار به کمال افکار با انکسار ، جـامع و مانع چون تعریف قواعد یا فوائد ، و دادرا تکرار مینماید ، و راه صدق‌را به ظن رضا با اسباب وفا در سنگ جفا می‌پیماید •

باك از تیغ بی‌دریغ هجران ندارد که به جسم اگرچه دوراست ، جانش در حضوراست • جای ملاقات ندارد ، (ولا تأسوا علی مافات) میخوانـد • اگر سرگردان باشد دوستانرا به سر نگرداند • می‌پرستی نماید ، در خـود پر نمی‌گشاید • آناست که جان افشان دوستاناست ، هماناست که دماغ جان هوشیاران از گلشن بیداریش بوستاناست • چناناست که از جانـان دل‌ستاند ، یعنی خاکی‌است بر درت ، چنانکه تو تاجی بر سرم • غلامی‌است جوینده‌ء علام ، نه عبدی مایه‌ء زحمت انام • بندهایست شایق نه شرمنده‌ء آبق• غریبی‌است بی‌کس ، تمنای نصیب از فریادرس دارد • اگر می‌پرست‌را دیدم قـدح به دستم • اگر گل‌را ببینم بلبلم • اگر گلخن نشینم آتشم • با یـار اگر باشم همکار و همقطار و سرخوشم • دوستم (وقولوا للنـاس حسنا) فرموده• فرستاده‌ام (واصبر نفسك مع الذین یدعون ربهم) گفت• صاحب‌کارم (کما صبر اولوا العزم من الرسل) اشارت داد • و قادرم در پایه‌ء ارادت نهاد، و درگاه‌را به روی خود گشاد ، و عزت و حیات و رزق‌را در کف قدرت ، و منع و عطای خود معلوم و مقسوم کرده ، دگر به دونان برای دو نـان دویدن چه فایده ، و از یار به اغیار گرویدن چ قاعده •

بوبکر و عمر ، علی و عثمان
از صدق و وفا شدند جانان

دونان به دو نان شده گرفتار
مانده خجل و شده ستمکار

روزی به شما حواله باشد
کی کس به امید فاله باشد

رزاق یکی‌است در دو عالم
حی‌است و قدیر ، حکیم و عالم

(فوزی) تو کجا و حد توحید
علمی‌است برون ز قید تحدید

بردار تو حائل اضافات
تا غم نخوری برای ما فات

پای لنگ مرا راه وصول به مقام بی‌رنگی نیست تا درانجا با تو بی‌زبان بیان دارم دیگر معاش تلخ نباشد ، و غرهٔ ماه‌را سلخ نخواهم که غنـای من مستغنی از حلال و مقام من دور از حرام‌است • ذره‌ام خفی ، طالب پرتـو آفتاب جلی • جسارتم خسارت مگو ، جسور صبوراست • ما فی الضمـیر دستگیراست • قلم بر رقم برگردان ، و خط داخل خط انس و جان • والی جنان محتاج نطق و بیان • چند دفعه (دوله) کردند ، و من به حسرت وکالـة خوردم ، لذت نبردم • یسر الله لنا شرف التشرف • فرزند ارجمند روشنی بخش مدرسهٔ امید محمد بهاءالدین‌را زین الله به العلوم و صانه من الجهول واعانه بهمته اصحاب صفة القبول به فرزند ارجمند خود قبول کردم • دگر نوشته روانه شده • ربنا تقبل منا انك انت السميع العليم • ولذكر الله اكبر •

عمر العثمانی

نـامەی بیستو سێهەم
بۆ ئەمینولساداتی نووسیوە لە دێی (کوچك چەرموو)
لە وەڵامی نامەیەکی گلەیی ئامێزیا لەسەر بانگکردنی
مەلا قادری کانیکەوەیی بۆ دەرسوتنەوە لە بیارە

یا علی مدد !

جناب مستطاب ، سید سند ، و سرور امجد ، دام مجده الأسنی ، امین السادات عالی درجات ، صورت وفارا به عین صفا ملاحظـه فرمـاید ، و ستر ابواب جفارا با دست هوا بنماید ، که با هواخواهان هواداری ممنوع‌است ، و دست قوت آرزو دران مقطوع • پای بی‌وفایی در گل و خـار جفـا در بارگاه اشتباه خلیده بر دل‌است •

نامەکەت یاوا پەی ساکنیی دەرد
ئاما و خاس وانام ، صەفاییش ئاوەرد

فەرمابێت وە خەط پڕ جە ئیشارەت
کەردەبێت زنجیر نە تۆی عیبارەت

کە من بێ‌وەفام جە عەهد وەرین
بێ‌شەرطو شۆنم گۆیا من جە کین

حاشا و کەللا من بێ‌وەفا بوو
یاخۆ جە صەفا من تەوەللا بوو

عەهدم ئەو عەهدەن فەرامۆش کەردی
مۆبەتم ئادەن تۆ جە یاد بەردی

ئەمما چیش کەروون ، پێش‌دەستی کەردی
بادەی ئیلتیفات جە مەستی وەردی

سەیید ئەحمەد پەرێ بەهانە ئاری
جە کۆ بۆ سەیید بەهانەکاری

امین السادات که لقب مبارک‌است انشاءالله مافات‌را تدارک خواهید فرمود • صلاح سادات عالی درجات هرچه باشد معلوم چنان خواهی نمود •

باس قادرت وە یاد ئاوەردەن
قەدر قادرت فەرامۆش کەردەن

من کە قادر نیم وە هیچ طەرەفدا
جە کۆ باروو بەر دوڕ جە صەدەفدا

قادر قودرەتش پاسە نمانا
وەرنە من تێغم وە ڕووی کێ شانا

غولامو بەندەو خاکسار تۆم
کەمترین موشتاق بێ‌قەرار تۆم

ئەر بەندەم وانی جە ڕای سەروەری
وەر خاکم زانی جە ڕووی میهتەری

تۆ حەساوەنی وە هەرچیم وانی
ئومێدم ئادەن تۆ وێت مزانی

عوثمانی یارای عینادش نیەن
دائیم سەر نە ڕای ئیطاعەت بیەن

مادام سەیید ئەحمەد ڕەضاش جە لای تۆن
صەفاش باقی بۆ وەسەن جە هەر کۆن

(الحمدلله) دەرگای غەم ژنیا
نامەکەت یاوا وە مۆبەت ونیا

جەی دما ئیتر بەهانە نەبۆ
یاداوەریمان بەی نیشانە بۆ

جمیع سادات کرام دام سعدهم داعی و مستدعیم [۲۵] • (یا عمر) •

خادم الفقراء النقشیة والقادریة
عمر ضیاءالدین العثمانی

---

(۲۵) بۆ ڕوونکردنەوەی هۆی گلەیی ئەمینولسادات لە شێخ و وەلامدانەوەی شێخ بەم نامەیە ، یەکێ لە کوڕەکانی ئەمینولسادات ئەم پەراوێزەی خوارەوەی نووسیوە :

محترمین اطلاع دارند که مدرسهء والی کردستان (دار الاحسان) در تاریخ ۱۲۳۰ هزار و دوصد و سی باتمام رسید ، لکن مدرسهء علوم دینیه اسلامیه آباء و اجداد این جانب سید احمد ستوده در قریهء (سنگ سفید) در سال ۱۲۱٤ هزار و دوصد و چهارده یعنی شازده سال قبل از مدرسهء والی همواره جای علمای اعلام و محصلین کرام بوده ، و صدها فقهای عظام ازان مدرسه تحویل جامعهء اسلامیت شده که در اکثر نقاط به تعالیم شریعت مطهره و نشر علوم پرداختهاند . رحمهم الله اجمعین .

در این اواخر مرحوم ملا قادر کانی کبودی مشهور به (ملا قادر بیاره) مدرس زمان پدرم سید سعدالدین امینالسادات بودهاست که طلاب آن ایام مرحومین ملا حسن پسر ملا علی ترجان و ملا عبدالرحمن پسر قاضی بانه و شیخ حسین سردشتی و سید عبدالرحمن نظام الاسلام و شیخ عبدالله هزارکانیان و غیرهم بودهاند .

القصه • مرحوم مبرور شیخ عمر ضیاءالدین قدس سره به کردستان تشریف آورده ★ با قوهء معنوی و نیروی باطن قلب ملا عبدالقادررا جذب و تصرف مینماید که ملا عبدالقادر از سنگ سفید منتقل و در بیاره مستقر میشود و مرحوم سید احمد پسر سید حامد که از سادات بنیاعمام قاری قرآن و اهل طاعت بوده و لحن و آواز بسیار خوب داشته ، مرحوم ملا عبدالقادر به شیخ ضیاءالدین میگوید که حسن صوت سید احمد برای مؤذن و مترجم خانقاه بیاره خوباست . شیخ ضیاءالدین نامه به سید احمد مینویسد دعوتش برای بیاره مینماید . پدرم قصهرا میشنود ، مانع از عزیمت سید احمد میشود ، و نامهء پر معنی با عبارات لطیفه و خط زیبای خودش به عنوان گلهمندی و اندوه

نـامەی بیستو چوارەم

لە وەلامی حاجی مەلا عەبدولسەلامی بانەییدا نووسیویە

بدست محبت آن جناب قواعد عقاید بر حنجرەء فوائد نهاده گردیده بود ، شرف وقت ارباب دقت بخشید • معلوم که اساس استیناس بر سبحەء تقوی اولی ، و مرصوص برصاص اختصاص خواص بود احری‌است • ولی تا صرف نظر از نفع و ضر ننماید و نحو و منطق‌را کلیه در محو نگرداند، هیئت مقصودرا در بیان بزبان نتوان گفت ، و در " حکمت دبستان لسان نخواهد سفت •

کلام وقتی مفیداست که تام باشد ، والا مختصر اگر مایه تفاصیل مطول نیست چه نفعی به جز ضرر دارد ، و باری (علیکم بالبلاغ) که حق آن بـر امثال چنان صاحب افضال مسلم و معلوم علما و جهال‌است •

بی سر و پا قدری ندارد که حبوب قدر و معرفت‌را گنجاند ، و قوتی که مایەء قوت باشد بدست بیاورد •

تا به نور بصیرت حق‌را نداند ، دل پر غل و بصر نابینا و گوش ناشنوارا کجا راه تفقد و تبصر و استماع‌است • (أولئك کالأنعام بل هم أضل) در سورەء أنعام صورتشان مشکل و بانشان‌است •

از رفتن ملا عبدالقادر به شیخ ضیاءالدین نوشته میگوید :

شین فرهادم تەمام نەکەردەن
دەین خوسرەوم ماری نە گەردەن

هنوز من حسرت ملا عبدالقادررا فراموش نکردەام که میخواهنـد سید احمدرا از من جدا نمائید ، و شیخ ضیاءالدین نامەء ذیل [فوق]را در جواب پدرم نوشته .

[★ ڕاستەکەی ، وەك بۆم ساغ بوەتـەوە ، ئەوەیـە شـێخ خـۆی تەشریفی نەچوە بۆ سنە بۆ هێنانی جەنابی مەلا بۆ بیارە ، مەلا عەبدوڵڵای پەسوێ‌و مەلا عومـەری واشەمەزینـیی نـاردوە بەدوایـا هێناویـانە ـ عەبدولکەریم] .

و امثال آن جناب که در حضور و غیاب مستطاب ، و بر آداب اصحاب محل خطاب ، و دست معرفتشان به حنای تخلق باخضاب‌است از برکات سنت و کتاب با مظهر صدق و صواب و با عروة الوثقای فصل الخطابی خـدای ناخواسته مورد عتاب باشند که تاج ورثه‌را بر فرق در بین فرق دارند ، زجاجهء تصدیق‌را به مصباح تصدیق بیارای ، و کوکب دری مطلب‌را در پشت سر امتحان ملاحظه بفرمای . امثال این گدارا به کعبه رهبر شو ان شاء اللـه تعالی ببری اجر دوصد بنده که ئازاد کنی ، والا من کیم تا دعا کنم ؟ چـه کسم تا پای بمیدان تمنا نهم . خفته شکلی هستم بی‌ادب . لنگ و لوك از دست نفس اماره بزحمت و تعب . اگر اهل احسانی دعای نجاتم کرد جزاه الله ، واگر فراموشم کرد الحکم لله . تا چه پیش آید ازین راه . لا الـه الا الله محمد رسول الله . والسلام .

عمر العثمانی

نامەی بیستو پێنجـەم

بۆ شێخ غیاثوددینی ئەنصاریی تاڵشیی نووسیوە

جناب سعادتمند ارجمند احباب بهره‌مند از آداب اصحاب . غرهء جباه یکه‌تازان میادین شك و یقین .. قره باصره متحـابین صبر و تمکـین .. حبیبی شیخ غیاث‌الدین‌است .

بعد از تشیید بازوی محبت به آیات صداقت ، و پس تاکید بر اتباع شریعت که مناهج شهبازان قلهء قاف ابتهاج‌است یادآور به تذکار آداب اخیار ابرار میگردد .

امیدوارم به لطف پروردگار که پایهء استیناس استحکام از اقتبـاس بانوار کرام دارد ، و بحرز حصین یقین گلشن تمکین مصور از باد خـزان تلوین‌است .

اسباب صداقترا غیر از صدق ندیدم ، آن هم مشید بتوحید و استقامت (ان الذين قالوا ربنا الله ثم استقاموا تتنزل عليهم الملائكة الا تخافوا ولاتحزنوا وابشروا بالجنة التى كنتم توعدون) •

اساس قبول در اتباعاست (قل ان كنتم تحبون الله فاتبعونى يحببكم الله) • آیهء اخلاص کسیراست که با شریعت راست آید • اما در دائره دعوت نه در مقام ادعا • اختیار ذلت و انکسار و قلت و اصطبار در زاویه علت لازمه ظهور آثار محبت تواند شد ، و قبول محنت موجب رضای امنای طریق وحدتاست •

عجبا کاغذت نمیآید که دل ازو بگشاید • خدایت مددکار ، و یارت سید ابرار ، و صاحب مهاجر و انصار باد بمنه • والسلام •

خادم الفقراء
عمر العثمانى

نامەی بیستو شەشەم

بۆ زاناو ئەدیبی بەناوبانگ شێخ سەلیمی مەردوخیی سنەیی نووسیوە

يا سليمَ القلب فى وادى الوداد
كم اناديك خفيا بالفوآد

لاتدع ودّ الودود التائـه
علّه ينجيك فى يوم التناد

ود اهل الود فى دار الفنا
ذخر اهل الصدق فى يوم المعاد

ما قلاك القلب آنا يا اخى
منذ آخاك لدى اهل الرشاد

انّ ذا الفضل من الله العلي
قد علا قدری بفقری فی العباد

ما انصرف عن عدله قط عمر
انه بالفوز ساد القوم ساد

و بعد از سلام چشمان آن عزیز با صدق و تمیزرا میبوسم و مینویسم: شکر خدا لازم‌است که بنده‌ء خودرا راه فقر نشان داد و صحبت و خدمت و غلامی فقرارا خلعت امیدواری و تاج فقر فخر فرمود • (الحمد لله ثم و ثم الی ابد الآبدین) •

امیدوارم دوستان مارا عموما و خصوصا آن عزیزرا تمیز مقام صبر و شکر کرامت فرماید و آلوده به رنگ دنیا ننماید ، و استقامت طاعت بر سجاده توحید آسوده گرداند • (انه بعباده رءوف) •

خاك قدم فقرارا به تاج مرصع امرا مقابله نباید • ایشان عیال مذکورند، و اینان به مال بازوال مسرور • و شتان ما بینهما • دعا کن که همیشه پیشانی ارادتم به خاکپای فقرای خدا بانشان باد • سعادت جاویدانرا بهااست • والسلام •

عمر العثمانی

نامەی بیستو حەوتەم

بۆ شێخ شەمسوددینی سەقزیی نووسیوە

ای شمس روز سرور محبت مهجور ! اگر من و تو تابع و طالب کنز مطلسم صلی الله علیه وسلم نشویم ، و داخل زمره‌ء راغبانش نباشیم ، از ما بدتر چیست یا کیست ؟ واگر در زمره‌ء جماعتش محشور شویم چه ازان خوشتر ؟ ! (اولئك مع الذین انعم الله) شاهد و مرغب طالق صادق‌است •

حق‌را خواهی استرضای رونق‌را داخل ملاهی دان و غیر از ضرورات دینی‌را علما و عملا ، ظاهرا و باطنا از خود دور دار (من حسن اسلام المــرء ترکه ما لا یعنیه) • در امر حق خلق‌را داخل مکن (الا لله الدین الخالص) • در طاعت موحد باش • گوش به خالق هوش ده (ان الله یأمرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها) و نهی (لاتکن الا مؤمنا) فراموش منمای ، و جوارح و قوای تو امانت شد برای عمل به امانت •

اگر غافل و کاهل و کاسل مانند متحمل قرآن نمیشوند و به روز جزا چه خودشان و چه کلام قدیم عارض و شاکی میشوند و کیفیاترا حــاکی میباشند خدا حاضراست (و هو معکم اینما کنتم) • مرگ در راه معطل حین اجل‌است (کل نفس ذائقة الموت) • جهنم در پیش (وان منکم الا واردها) میتوانی به احتساب و اکتساب گذرگاهی پیدا کن، و الا دران مقر (این‌المفر)؟ صدق موجب اخلاص و هردو قائد وصول به مقام اختصاص • اعنــّا یــا رحمن • والسلام •

عمر العثمانی

نامەی بیست‌و هەشتەم

بۆ شێخ مەلا عەبدولقادری دیوانەی نووسیوە

دیوانهء محبت دارد هزار محنت
هرجا غمی که بیند یاری نماید ألفت

پروانه‌را چو دیدی در دور شمع گردان
یاد آر ازین جفا جو نوازش و محبت

دیریست ناپدیداست آن مهتر وفاکیش
مهجور از رواتب ، دور از سرور صحبت

غم‌را به باد فرما ، مارا تو شاد فرما
تا باز بینمت من ای مایهء ارادت

(فوزی) منال از غم ، شادی نما به ماتم
دلبر چو شاد گردد بیند تو رو به حسرت

کتیبهء دیوان ارادت محبت دیوانهء صداقت مآثر فرزنـد معنـوی ملا عبدالقادررا مشتاقم • انشاءالله تو با خدا باش ، هرکس طالب خدااست رضا به همه جفا میشود ، و هرکه نه بگذار ، و خاطر خودرا میـازار ، تـا مقدر چه باشد که بی‌ارادهء حق احدی طالب صداقت نمیشود • هـرکه آید او میفرستند • نصیحت کن ، خیانت مکن • و هرکه نمیآید باز به ارادهء اوست ، تا خدا چه مقدر فرموده • والسلام •

(عمرم)

نامه‌ی بیست‌و نۆهه‌م

بۆ حه‌بیب ئه‌فه‌ندیی خانه‌قینیی نووسیوه
که یه‌کێك بووه له خزمانی‌و له نه‌وه‌ی حوسه‌ین ئاغا بووه

حبیب سعادت تصمیم انشاءالله در ظل رأفت و عنایات حضرت قریب و محفوظ از مکائد رقیب باد •

شکوه از ظهورات قدریه نباید که جهد در تغییر قضا هدر ، و عدم رضا از ارادهء حق سراسر زندقه و ضرراست • سعی در کسب رضا موجب تهوین زحمات قضااست • مراد در اول کار تحقق صورت رضا و در آخر کار تحقق حقیقت رضااست • باقی مرادت در دیوان اکابر طریقه مردودند ، چون خلاف رضای معبودند • و آنچه‌را که دیدهء بیان واقع‌است ، لکن قلب شما هنوز وسعت چنان حاصل نکرده • آنکه دیدهء عکس اهل وسعت بوده کـه در

خاطرت منعکس شده • امیداست که انشاءالله وسعت دهد کـه پرتو یاررا بگنجاند • والسلام •

عمر العثمانی

نـامەی سیهەم

لە وەلامی نامەی سەیید موحەممەد ئەمینی باینچۆییدا نووسیویە

مخدوم سعادت قرین ، نور چشمی سید محمد امین ، وفقه الله واعانه بکمال الیقین ، بمنه • مکتوبت ملاحظه شد • من البدو الی الختم مفید آمد و مستفید شدم •

جناب مستطاب ، سید فاضـل سیادت مآب سید هدایت دام فضلـه رؤیاهارا دیده‌است • و أصل رؤیا داخل ظنیات‌است • دلیل عقایـد باید از یقینیات باشد • اگر مفید یقین میبود بشارت‌نامه بودی برای فقیر که شاهد عقل فقیر میباشد • (خیر المواهب العقل) • ایمان به قدر عقل‌است • استدلال به عقل میشود بر ایمان • در قیامت محفوظ میشدم از گفتن (لو کنا نسمع او نعقل) ، و در قرآن (افلا یعقلون) متعدد مذکوراست •

و جناب مستطاب حضرت مدرس دامت برکاته و اعاد علینا من سعاداته تشریف دارند الحمد لله ، لکن معلوم نیست از برکاتش مستفیدم یا نه • پس از موت از ما معلوم خواهدشد • دولت دنیایم باشد یا نباشد همه خلق در نفس الامر چون فقیراند • هرکسی رزقی مقسوم و معلـوم دارد • فقـط امیدوارم که فقیر به آن مقسوم راضی باشم • و بر رازق به قدر خود متوکل• حال دیگری اطلاع ندارم •

فقره تردید و انصرافش به جناب فاضل‌است ، او عالم‌است و من جاهل• از فرائد عوائد طریقه خبردار نیست ، ازان جهت در کنار تردد و انحراف‌است• ولی موافق شرع انور کسی کسی‌را حکم خود نمود عرضش به او ممکن‌است•

و قال و قیل عمری باطول و بی‌خوف مرگ میخواهد • (من عمـــل صالحــا فلنفسه ، ومن اساء فعلیها • و ما ربك بظلام للعبید) •

یکی از علما ملا جواد نامی گفته فلانی کامل‌است ، اما مکمل نیست (جزاه الله عنا خیرا) • من خودرا مسلمان مقبول نمیدانم چه در ظاهر و چه در باطن • که (المسلم من سلم المسلمون من یده ولسانه) • و در ایمان هــم ناقصم • (قال صلی الله علیه وسلم : لایؤمن ، والله لایؤمن ، والله لایؤمن • قیل : من یا رسول الله ؟ قال : من لا یأمن جاره بوائقه) • من چه قدر زحمت دستی و زبانی به عباد الله رسانیده‌ام و در حق همسایه زحمتها داشـــته‌ام • غفر الله لنـــا ولهم •

الحال جناب سید دام فضله فقیررا عاقل خواند ، یا دیگری ولی کامل، خدا جزای خیرشان دهد • الحمد لله که به عیب ماها زیاده ازین قائل نیستند• اگر عاقل باشم خلاف رفتار و گفتار ندارم و عقل منشأ هر خیر •

و در (احیاء) ملاحظه فرمایند تا بدانند عقل چیست و کدام‌است • دست سید میبوسم • جناب مدرس دعایشان میخواهم • باقی

هرکه خواهد گو بیا و هرکه خواهد گو برو
کبر و ناز و صاحب و دربان درین درگاه نیست

والسلام •

عمر العثمانی

نــامەی سی‌ویەکەم
بۆ حاجی موعتەمەدولئیسلامی سنەییی نووسیوە

الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن •

بازآمد آن مهی که ندیدش فلك به خواب
آورد آتشی که نمیرد به هیچ آب

جناب مستطاب فضائل مآب ، فرج الانام حاجی معتمد الاسلام دامت فواضله • الحمد لله که تشریف بردی ، و سعادت‌را به شیر و شکر خوردی، و دل دوستان‌را در عودت آباد کردی •

مضامین حقایق‌را شقایق آمدی • برکات تمکین‌را لایق شدی • حفظ الغیب‌را از نور یقین یافتی و از تلوینات تغیر نکردی ، و گوی از میدان سعی به صفا بردی ، و نور مروّت از مینای مروه گرفتی ، و عرفات عرفان‌را به رجم احجار به رغم اغیار علَم حکَم شدی ، و بیت الله‌را به نیت خالصة لله فی اللهِ طواف فرمودی ، و لباس تقوی‌را به قد انصاف بریدی ، دل بدخواهان‌را به تیغ زحمت دریدی ، و کالای رحمت بر بالای اصحاب صفهء ولا به صحت و عزت و عفو و عافیت بریدی • الحمد لله ملء المیزان و منتهی العلم و مبلغ الرضا و زنة العرش ثم الحمد لله • حاجی بقارا و سائر رفقارا تشکر باید که از برکت محبت به صحت فائز آمدند • کتاب موصل و بغداد در مبدء و معاد رسیدند جزاك الله عنا خیرا والسلام •

عمر العثمانی

نامەی سی‌و دووهەم

بۆ ڕەشید ئەفەندیی کوڕی موفتیی زەهاویی نووسیوە

بسم الله حامدا و مصلّیا ومسلّما

اما بعد ، مضتِ الاعوام ، وفنیتِ الأیام ، وخلت الدهور ، وترکتَ الآبقَ المهجور ، والعبدُ ثنی بذلك عن السرور . یا من انت مهجتی ، وبك بهجتی ، لماذا وعلی ماذا ؟ ان کانت الغفلة عن اصحابِ صفة الذکر من غلبة الفکر ، فعلینا الشکر بأن سعادتکم لله غفل عنّا • وان کانت من کثرة الاشتغال بتحصیل الآمال ، فلیس التذکار مشوشا للبال ، وان کان بعد العبد

سببا لنسيان العهد ، فلم قيل : «گر در يمنی، چو با منی، پيش منی» ؟ وفيم قال الناظم : «در راه عشق مرحلهء قرب و بعد نيست» ؟

در هر صورت فقير بی‌بضاعت ارادت‌را كسوت سعادت داند ، و درر وفارا آيهء صداقت خواند • روی دل‌را به سوی تو دارد ، و غنچهء مرادرا به ياد كلمات تو ميگشايد ، و جبههء صفارا به عتبهء محبت تو ميسايد • ای عجب ، آن عهد و آن سوگند كو ! بشارت صحتمندی ذات حميده صفـات و فرزندان مفرح خاطر كاسراست • والسلام •

عمر العثمانی

نامەی سی‌و سێیەم

بەتایبەتی بۆ یەکێ لە مەنسووبەکانی نووسیوە ، بەڵام مەبەستی لە هەموو مەنسووبـانە

الحمد لله وسلام علی عباده الذين اصطفی • يا حبيبی فرصت مغتنم‌است• بايد كه تمام عمر به امور لاطائل صرف نشود ، بلكه تماما به مرضيات حق جل وعلا صرف گردد •

فرائض خمسه با جماعت و جمعيت با تعديل اركان بايد كه ادا بايد ، و نماز تهجدرا از دست ندهند ، و استغفار اسـحاررا رايگانـه و مفـت نگذرانند ، و به خواب خرگوش محظوظ نباشند ، و به حظوظ عاجله مغتر نگردند ، و تذكر موت و احوال آخرترا نصب عين دانند ، بالجمله از دنيـا معرض و به آخرت مقبل باشند • به قدر ضرورت به دنيا بپردازند و سـائر اوقات‌را به اشتغال امور آخرت معمور دارند • حاصل كلام اينكه بايد دل از گرفتاری ماسوی آزاد باشد ، و ظاهر به احكام شرعيه متحلی و مزين شود • كار اين‌است و غير اين همه هيچ •

نبهنی الله وایاکم من نومة الغافلین ، وحشرنا تحت لوائه آمین • وصلی الله علی خیر خلقه محمد صلی الله علیه و آله وصحبه وسلم ، ورحمنا بجاههم آمین • والسلام •

عمر العثمانی

نامەی سی‌و چوارەم
بۆ یەکێ لە مەنسووبەکانی نووسیوە

صائب ار چه هیچ چیزی بی‌تأمل خوب نیست
بی‌تأمل آستین افشاندن از دنیا خوش‌است

فرزندا ! علاج آن کس که از درد تنهائی غمین‌است این‌است که در حجرهء سینه گوشهء که قلبش نام‌است اختیار کند ، و چراغ صدق‌را روشن نماید ، درگاه آن رو به طرف محبوب سازد تا نور جمال یار نیکو خصال ظهور کند • بعد به چشم خیال که تصور بال آن صاحب حال‌است نظر بر پیشانی یار جانی بدوزد ، و آتش محبت‌را برپا کند ، و ریشهء تعلق غیررا به کلنگ بتر کند • به همان روش دل خوش دارد و با دلدار سعادت آثار بپیوندد • آن وقت نهال آمال برومند خواهد شد • زیاده برخوردار باش • و اگر مقصود غیراست ، حوصله باید ترا تا بدهندت شراب • تا سینه بریان نشود ، و چشم گریان نگردد ، یار مهر آثار پرده از رخسار بر نمیدارد • بر اهل استقامت فیض نازل میشود مظهر • (اللهم ارزقنا الاستقامة بحرمة المستقیمین) •

عمر العثمانی

نامەی سی‌و پێنجەم
بۆ هەندێ سۆفی‌ژنی نووسیوە

(مسلماتٍ مؤمناتٍ صالحاتٍ تائباتٍ) به طاعت و عصمت باشند •

شنیده‌ام در نواحی اورامان شهرت داده‌اند که از طرف فقیر عصمت مآبه خاتون حبیبه و شیخ رحیم خارج شده‌اند !

(عیاذا بالله) من خیالی چنین نکرده‌ام . هرکس این بهتان کرده‌است کمك به شیطان لعین نموده ، چونکه پارسال ضعیفه‌های آن طرف میل طاعت و ختم و ذکر میکردند و به عصمت و طاعت رغبت داشتند ، الخناس غماز بود بدکاری پیدا کرد که آن آثار خیر قطع شود .

ان شاء الله لعنت بر شیطان لعین بکنید ، و کالأول به طاعت خدا باشید . خاتون حبیبه مأذون‌است برای ختم و نصیحت دینی شما ، خیال تفرقه ننمایند . الحمد لله مدت عمرش به طاعت و اخلاص بوده و همیشه به ذکر و عبادت عمرش صرف کرده ، و سیده‌است . به شما هم توجه باید بکند ، لکن سعی بکنند که آداب ایمان و اسلام خوب بدانند .

تا سید اسماعیل حاضراست رئیس تمام قوم‌است . هروقت او حاضر نیست شیخ رحیم سر ختم و تهلیله باشد .

معلوم‌است شیخ رحیم و سید باتفاق سعی در نصیحت دینی مریدان میکنند . خدا توفیقرا به همه رفیق دارد . والسلام .

خادم الفقراء النقشبندیة والقادریة
ضیاءالدین العثمانی الخالدی
(مؤر)

نامەی سی‌و شەشەم
بۆ مودیری ناحیەی قزرباتی نووسیوە

محبا ، مهربانا ! کاغذتان رسید . مآلش معلوم گردید . شکر خدا میکنم که شمارا به این خیر و احسان توفیق داد . شکر خدا میکنم که اسباب عبادت‌را بنا کردی . شکر خدا میکنم که رواج دین و طریقت شدی .

الحمد لله هزار هزار • الحمد لله • محض تمنای شما این‌است کاغذرا بـه جناب ملا عبدالرحمن نوشتم که مراجعت به آنجا بنماید •

فقیر نیز تدارك آمدن آنجا کرده‌ام • سعادت مدار محمود پاشا حقوق بسیار دارد • يك دو روز با او ملاقات میکنم ، دیگر حرکت به آن طـرف مینمایم • این مدت کشاف سبب تاخیر شدند • زیاده از حد من مشتاق شما هستم و به مخلصان آرزومندی دارم •

و امر کردم که نور چشمی شیخ محمد عارف درآنجا اقامت خانقـاه بنماید و ختم برای مخلصان بکند • کاغذ مرا زود برای ملا عبدالرحمـن بفرستند تا خودمان میآییم آنجا حاضر باشد • اگر او نیامد ، ازو لایقتـر هست • الحمد لله مدبر اموررا معطل نمیکند ان شاء الله •

نور چشم ارادت شیم شیخ محمد عارف موفق باد • طول لازم ندارده ان شاء الله ارادهء خیانت با هیچ عبدی ندارم • صلاح تو این‌است در خانقاه قزلرباط امامت و ختم برای مریدان و مخلصان بکنی ، و تعلیم فاتحه و اصل و فرع دین ایشان بکنی • ان شاء الله خودم نیز به وعدهء قریب به دیـدار مخلصان شاد میشوم • دیگر ظاهرا باعث و مانع نداریم • و کاغذ مرا برای جناب ملا عبدالرحمن[٢٦] روانه بنمایید که زود بیاید و آنجا بنشیند • خودم و جناب ملا ان شاء الله تعالی عنقریب آنجا میرسیم • والسلام •

جناب صالح افندی و مدیر افندی و سلیمان آغا و خلیفه قادر و سید خلیل و جمیع مخلصان سلام رسانم • ان شاء الله از دعای خیرشان غـافل نمیکنم ، و ایشان دعای خیر مرا فراموش ننمایند ، ان شاء الله •

---

(٢٦) واته‌زانم ئه‌م مه‌لا عه‌بدولڕه‌حمانه كوڕی مه‌لا موحه‌ممه‌دی كه‌وانه‌دۆڵی‌یه كه له خانه‌قین دانیشتووه .

نامەی سیو حەوتەم

بۆ بەگزادەکانی هەورامانی نووسیوە

عموما سلطان و بیگزادەهای اورامان تخت سلام رسانم • ان شاء الله صاحب نجات و بخت باشند • حالات‌را پرسند خیـال بد نداشته باشید • به امید کرم خدا و همت پیران بدی به راه رفیقان ما نمی‌آید و امید به همت مشایخ دارم • شما اهل و سهل باشید • همیشه دیوان برای شـما انعـام و التفات و مواجب و خلعت کند و این دفعه ده خلعت به بیگزادەها و سیدان و ملا جلال دادەاند و سالار و مشیر و غیره نهایت مرحمت و لطف و نوازش معمول داشته‌انـد •

وبعد از بابت خانه شهری هم سهل خواهد شد • هر دسته یك مـاه میباشد • این دفعه وقت آمدن باید دستهء دیگر از پسرانتان بیاید ، واینها باید بازآیند • مطلب این‌اسـت از هر خصـوص امیـدواری و مرحمـت بسیاراست ، و ان شاء الله سعی در درستی مسألهء مریوان هم میشـود ، شاید ایشان هم باید خانه شهری داشته باشند ، و قراری بشود که ولایت امین باشد • والسلام •

خادم الفقراء
عمر العثمانی

نامەی سیو هەشتەم

لە وەلامی کابرایەکی کیمیاگەردا نووسیویـە
کە بە خەیالی خۆی باسی هونەرمەندیی خۆی کردووە

علمی که به علم فقرا در گلشن وجود وجود از عـدم آورده و برپـا نمودەاند این‌است جزء شباب را با جزئین نـدم و تضرع به آب دمـوع خمیر نموده ، در بوتهء صدق کرده ، به زیر آتش محبت نهاده ، به آه رجـا

دمیده ، تا همه یکسو شوند ، بعدازان بیرون آورده • پس از گرمی مس وجود به آتش طلب بی‌تعب ، یك ذره به آهن قلب متقلب چون بپاشی اکسیر عالم‌گیر میشود • ولی بی‌اجازهء استاد کسی این دررا نگشود ، دیگر نمیدانم سرش چه و ترش چه بود غیر ازین (فاسألوا اهل الذکر ان کنتم لاتعلمون) • ازان جور عملیات بسیارند ، نه هرکه محرم اسرار ، و نه هریك عاشق دیدار ، و نه هرکس قابل محبت یاراست • مدد یا ستار و یا غفار • والسلام •

عمر العثمانی

نامەی سی‌و نۆهــەم

بۆ شازادە فەرمانفەرمای حاکمی سنەی نووسیوە

درر مکررهء حمد و ثنا کز قعر بحر صدر پر صفای صدر نشینان (ألست) به ظهور ، و یواقیت تمجید و شکر کز دفینهء سینهء بی‌کینهء ائمهء جوامع ذکر و فکر در مواقیت صباح و مساء مذکور باید ، نثار عتبهء علیهء بارگاه رضای حضرت ایزد صمدی باد که ادنی ارض کردستانرا ممر موکب اجلال موهب بندگان مستکان ارفع امجد حضرت والا دام مجده الأعلی فرمود • (الحمد لله قبل کل کلام) ، و نوال صلاة و سلام بردوامرا بمرور لیالی وایام در هر صبح و شام ، آویزهء گوش هوش و سمع قبول حضرت ذی‌رفعت بامنقبت فخر رسالت منیر الأنام علیه و علی آله وصحبه الکرام الصلاة والسلام ، و ترضیهء مرضیه‌را هدیهء بکره و عشیهء خدمت جمیع آل و اصحاب الی یوم القیام ، و در حال اضطرار ، و نهایت ذلت و قلت و انکسار مینماید •

بعد از تقدیم ادعیهء عبقریه تبریك قدوم خیر ملزوم مبارك موسوم ، و پس از تمنای بقای ضیای اقمار عدل و مروت و اصناف درویشانه بحضور واقفان بزم عنایت دستور معمول میدارد که انشاءالله سعادت مراحم ملوکانه

ملك و ملت چون نور ساطع بر أخص و أعم اتم ، و ظلمات زحمات و منافات محل و مضافات‌را دافع و مانع هر مشکل و غم باد •

وبعد ، ازانجاییکه حضرت سبحان به حکمت بالغه به مفاد (کنت کنزا مخفیا فاحببت ان اعرف) این عالمرا از آدم تا خاتم از عدم البسهء وجـود و شادی و غم پوشانید و جوهر نفیس (خیر المواهب العقل) ممیزرا به ایشان کرامت فرموده و بخشید ، و شراب عطا و منع و رد و قبول و حب و بغض‌را به حیلهء حلقوم هریك به تقطیر (و ما ننزله الا بقدر معلوم) ریزانید ، و لذت و رحمت هر امیریرا به کام مرامشان چشانید ، اتمام دائرهء این علهء غائیـه بهمین اهتمام گردانید : (فخلقت الخلق لکی اعرف) •

اگر چنانچه صورت دیگر به غیر این صورت میبود ، تفاصیل معارف چنین زیبا نمیگردید • آری (ولیس فی الامکان ابدع مما کان) از آثار جملهء مجمله که موجب ظهور حقایق مکملهء کلیه‌اند نمایانست که ارباب فقر و فنارا با اصحاب کهف جلال و عزت به واسطهء ماشطهء منع و عطا نسب ضروریه حاصل‌است ، و از سلاسل اربعه عناصر و در اوصاف اتحاد باطنیه و ظاهریه مناسبهء تامه دارند که همه مظاهر کامله‌اند •

آن یکی دارد تجلی از جمال
وان دگر هستش کمالات از جلال

بلکه در نظر ارباب بصر لازم و ملزومند ، اگرچه در نظر قاصرین این نکته نامعلوم‌است • درین صورت اگر فقیری چون من مستدعی آید شاید و بندگان مستطاب هرگاه بر حسب قضا قبول فرماید و یا بر وفق قدر رد نماید همه‌را زیبا میباید گفت که درانا سلسله پـای علی و عمـر مسلسل و هردو باصفا و بی‌کدرند (قل کل من عند الله) •

و چون نسبت سابقه‌را بالضرورة قرار دادیم ، باید پای تمنا ازان دائره

خارج ننهیم • (و من یتعد حدود الله فاولئك هم الظالمون) • (رحم الله امرء عرف قدره ولم یتعد طوره) تا شیوهء آداب سلوك که در همه آداب مبروك‌است به آن واسطه زیر پا و متروك نشود •

چند سال‌است که از جانب سنی الجوانب اصدقاء دولت علیه محض جهت خدمت خانقاه سه چهار خانواده مرفه‌الحال و معاف داشته‌اند ، و هر ساله قبض دادنی ایشانرا به ملاحظهء استواری پایهء احسان در مقام رأفت انعام فرموده‌اند • امروز له المنه کوکب اقبال بر تخت و طالع ملك و اهالی در بروزاست • بیشتر از پیشتر ان شاء الله امیدواریم که امروزرا نوروز باید خواند • هرگاه عنان عاطفت‌را براه رأفت معطوف فرمایند خاطر فقرای کوچهء دعارا مشغوف میدارند ، و پایهء احسان‌را مایهء استحکام تمام میباشد که ملت‌را رعایت جانب درویشان شکسته شان بعون الله موجب رحمت‌است ، و تفصیل اصل و فرع مضمون کتاب در حدیث بندگان عالی شرف الملك والی و خان معتمد دام اقبالهما معلوم‌است • خدا ناخواسته اگر رافع‌را مجهولاً اعاده فرمایند ظاهر بنیان حمل بر تفریق فریقین مینمایند، و دریچهء حدیث علی و عمررا به کدر میگشایند ، و بهانهء شین میشود • ظل مستدام باد • والسلام •

عمر العثمانی

نـامەی چلو یـەکەم

بۆ ئاصەفولدیوانی سنەی نووسیوە

نصیحتی کنمت بشنو و بهانه مگیر
هرانچه ناصح مشفق بگویدت بپذیر

شنیده‌ام بیست و پنج هزار تومان حاضر کرده‌ای که منصب مشیریرا از دیوان برای خود بگیری •

جان من ! عزیز من ! اگر خوب ملاحظه بفرمائی خیال چنان نمیکنی ، زیرا دوام خاندان جلیلهء سرکارمان از یمن اتفاق‌است . دانشمندان هوشمند کی پول دادماند نفاق بگیرند ؟ خردمندان کجا جویای خرابی دودمان عالی خود شده‌اند ؟ الحمد لله دولتی داری میل جمعیت طائفه بفرما . پریشانی چه حسنی داشته ؟ عشق منصب داری ایمان ابدی به دست آر (ولله العزة ولرسوله وللمؤمنین) .

پول به اهل دنیا دهی خسارت‌است ، و آخرش بی‌اعتباری . اگر میل داری پول صرف کنی هجده هزار تومانش نوش جان کن ، باقی‌را در کیسهء دوخته حاضردار . فقیر سال آینده محض اتمام احسان شما ان شاء الله به مدینهء منوره میروم و جناب عالی شیخ عبدالحمیدرا با خود میبرم به همان مبلغ که هفت هزار تومان باشد رواق با موقوفه به احسان شما درست مینمائیم ، که مقام در یمین فخر عالم صلی الله علیه وسلم به این جزئی به دست آری و مایهء هزاران سرافرازی گردد چه ازان خوشتراست . چه فائده در تضییع مال در هوای دنیا ؟ مگر در قیامت خدا بفرماید (من این اکتسبت وفیم انفقت) چه‌سان جواب دهی ؟

هرکه این تدبیر برایت کرده دوست نبوده . از من میشنوی بنای اتفاقتان خراب مکن . ریشهء گلشن عقل‌را به تیشهء هوا مزن . اساس اقبالتان بر باد مده . لقمهء نان خدادادرا زیر پا منه . خیلی کسان حسرت شمارا به خاك بردند ، این عشیرت خودرا لباس حسرت مپوشید . آب سرد نفاقرا منوشید که مثمر قولنج و موجب رنج‌است . از من دل داده بشنو ساعت اول به کمال نیاز و دل‌بستگی و به عافیت و محبت و شایستگی خدمت بزرگ خود برو ، دست از کمرش وامکن . او هم به کمال ملاطفت دست محبت و مهربانیش در گردن تو اندازد ، و هردو کمال اتفاق داشته

باشید • به رعایت رعیت و حمایت ملت و وقایت دعاگویان فقرا و توقیر علما و تفریح مشایخ کوشید •

آن ترقی از یمن شقاق و نفاق نبوده‌است ، و کس از نفاق نیاسوده • طاقت طول نیست ، ملول شدم • این مختصر به خدمت همه نوشته‌ایم • حق ملاطفت دارند ، و حق دعاگوئی هرکدام به گوش هوش نشنوند ضرر میکنند •

مرادم خیر خواهی‌است ، و خودم شریك غم و سرورتان میباشم • اصلم عرب‌است ، دخیل شدن برایم عیب نیست ، دخیل میشوم • آلوده به نفاق میشوید • هیچکس از نفاق نیاسوده‌است •

اصلح الله ذات بینکم • والسلام •

عمر العثمانی

هەندێ نامەی بە عەرەبی

نامەی چل‌و دووهەم

بۆ سوڵتان عەبدولحەمید خانی عوسمانیی نووسیوە
بۆ داوای گێڕانەوەی وەقفەکانی خانەقای مەولانا لە سولەیمانی

بسم الله الرحمن الرحیم

بسم الله خیر الاسماء • الحمد لله الذي عمر دیار الاسلام بأشعة سیوف حمایة كفایة وقایة حضرة امام المسلمین فی الأنام ، وأقام الأحكام العدلیة الشرعیة بجود وجود امیر المؤمنین من نیابة الاجلة الكرام ، خلیفة الله في العالم ، نائب صاحب المقام المحمود ، سیدنا محمد الخاتم صلی الله علیه وسلم المصطفی القائم النبي الطاهر المكرم المكلل تاج عزه بسورة (ن• والقلم) ، المدلل حدیثه بـ (علم الانسان مالم یعلم) ، البشیر المبشر بآیة (وما ارسلناك

الا رحمة للعالمين) الذى قال : «ان اوليائي يوم القيامة المتقون» . اللهم صل على هذا النبي الكريم الذي شد عمامته بكريمة (انك لعلى خلق عظيم) ، صلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه اجمعين .

اما بعد ، فان التكية العالية والدرگاه العلية الخالدية فى لواء سليمانية المستندة بايادي استعداد امداد ارشاد (أفمن أسس بنيانه على تقوى من الله ورضوان) عند طلوع شمس حماية صاحب الطريقة النقشية ، مروج الشريعة العرشية ، مظهر الحقيقة القدسية ، مولانا ضياءالدين ، الشيخ خالد ذي الجناحين قدس سره مد السنين ، واظنها مقرونة بعناية من له المنة ، معمورة بالذكر والفكر على وفق رضاء اصحاب صفة الحمد والشكر ، ويدعى فيها لدوام الدولة العلية كل بكرة وعشية . ربنا تقبل دعاء .

لكن بعدما انقطعت المرتبات في تلك السنوات الماضية ، كادت ان تكون من الاذكار والافكار خالية ، وعن الدعوات راغبة ، والى الغفلات طالبة . والتكية المذكورة ومن فيها من اهل الذكر واصحاب الفكر والواردون بها من ارباب الصبر والشكر وجيرتها من حملة القرآن وقت الصبح والعصر ، ينظرون الى الايادي المبسوطة المكارم ، ومسترحمون من ذوى المراحم اما باعادة القرى المقطوعة عنها واما بفوائد عوائد الرحمة الشاملة لها ولسكانها وواردها من الدراهم المعدودة في المعيشة المقررة على الاملاك السنية ، فان ايادي الكرام بالكرم والاحسان معروفة ، وليست وجوه المسترحمين وقلوب المستضعفين من قبلة الالطاف مصروفة .

ولهذا الاسترحام من كعبة آمال الكرام ، قد توجه الخليفة الشيخ عارف القائم بخدمة التكية والفقراء ، واتبع مشاعل الطاف الاجلاء وصار سببا لادامة الذكر والدعاء كل صباح ومساء والتجأ الى باب السعادة العظمى، راجيا من الصفة الفاروقية ان ينقلب الى اهله مسرورا ، كي يكون الاهل

على كرم الكريم شكورا • والمومى اليه من السلسلة الجليلة الخالدية حسبا ونسبا وهو تعلم الادب وولد هذا العبد العاجز (ربنا تقبل منا) •

وارجو ان يكون اهل هذه السلسلة المباركة بقواعد الشريعه الغراء في الدعاء للدولة العلية من الصادقين ، وفي خدمة الفقراء بكمال الجهد (لله الحمد والثناء) من الخالصين ، ولنعمة ملاطفة الدولة العلية دامت شوكتها من الشاكرين ، لان خلاصة آدابهم صدق وصبر وصفاء ، وفقر وفكر وفناء • والامر برضى حضرات اولى الامر منوط ، اذ لولا الواسطة لذهب الموسوط ، والسبب لجسارة العبد العاجز في الحضور هو انه قد تشرفت بحديقة التوفيق في طريق التحقيق عند ظهور نور نيّر العهد السعيد الحميدي ادامه الله وانا واخوانى في الطريقة حقيقة بالظل الظليل مستظل • وعلى الله الغني متوكل، ومن بوارق أسياف المراحم الجلية عن المكاره مكفوف ، وبالدعاء حسب المدعى مشعوف •

اللهم اجعل اركان الدولة العلية محفوظة بالقرآن وأدم قواعد احكامها الى مديد الزمان ، مؤيدة منصورة بجاه سيد ولد عدنان ، صلى الله عليه وعلى آله وصحبه والتابعين له من بعده وسلم • وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين •

نامەی چلو سێهەم

له خانەقینەوە بۆ حاجی شێخ ئەحمەدی کاکی نووسیوه لە تەوێلە

جيوش الأحزان من طريق هجركم قربت ، وأقسام الأسقام الى اهل الغرام توجهت ، وشمس السرور كورت ، ونجوم الحبور طمست ، وكواكب المواجهة والموآلفة افلت ، وفرق فِرَقِ الوداد بسهام الوداد تقرعت ، وقوة الوصول الى المأمول قلت ، وجماعة الاتحاد من قسورة البعد فرت ، وأنواع الآلام علينا مرت ، لاجاء لشفاء الضياء كتاب ، ولا أرينا من سكان جبال الكمال

خطاب • أذلك عندكم حسن ، ام نجاة الهالك فى ألبرز المحن، وجبال الخيال بوفاكم يسير سيرا ؟ فويل للقلب الحزين ان تركتموه كما تركتموه. ويا حسرتا على هذا المسكين ، لولا ان وجد اخوان الدين في جنات نعيم الالفة فاكهين، وبما آتاهم الله من النعمة الباقية فرحين • والذين حاروا في فضاء الرجـاء والتمنى داروا على انفسهم يبكون • فما الذي يضركم ان بكتاب يفرحون ، او باستخبار منكم يتفرجون • هل قطعتم حبل الوداد ، ام جعلتم السقايـة في رحل الاتحاد • فاختر من النسيان والتذكار ماعندكم يحلو • ان الغرام (٢٧) وجمال جمال الاحبة فى عين صدقهـم يجـلو • لاتحسبونـي فى الهوى متعسفا ، ان احسنتم الظن احسنتم ، وان اسأتم احب الاساءة منكم • حسنات يذهبن السيئات ولست اهلا للحسنات ، بل انتم الاهل وانا بالخطايا للسيئات مابقى لدي من نعمة غير نعم ، ومابقى مابقى عند الاكرام صـاحب الهمم • العهد باق لولا اهلكني الغم والوفاء ساقٍ ان امهلني الهم • وان جاء موتى فالسلام عليكم • وان استخبرتم من الامور فبعد وصـول الجـواب نتوجه الى الصلاحية بالصلاح ، نرجو الدعاء فى المساء والصباح • وحياتكم التي هي منى قلبي ، وحبكم الذي هو غاية مطلبي • ان البعد جعل وجودي كالصريم • وما وجدت الوجود مذ فارقتكم كالسقيـم • كان أن يكـون كأعجاز نخل خاوية ، فانظر هل ترى من باقية • هاؤم اقرأوا كتابيه • اني لم ادرِ ما حسابيه • اسأل الله بقاءكم ولقاءكم ويكون لنا نعمة باقية • والسلام عليكم آناء الليل واطراف النهار •

نامەی چل‌و چوارەم

لە وەڵامی مەلا عەبدولقادری مودەڕیسی بیارەدا نووسیویە

الحمد لله الذي علّم بالقلم ، الكريم الذي علم الانسان مالم يعلم •

---

(٢٧) لە ئەسڵەکەدا شوێنەکەی بە سپی‌یەتی هێڵرابوەوە .

والصلوة والسلام على نبيه وحبيبه سيدنا محمد صلى الله عليه وسلم الذي في فضله وشرفه جف القلم ، الذي هو أكمل الخلق لو علم الورى واكرم ، والذي لم يبت في بيته دينار ولا درهم ، وكان عنده صلى الله عليه وسلم من كل شيء أحب وأعظم ، وهداية الناس الى معرفته علما وعملا مما في الدنيا اهم. صلى الله عليه وعلى آله وصحبه اجمعين ، الى يوم الدين وسلّم.

وبعد ، لقد تشرفنا بكتابكم الانور وتنوّر به بصر عمر ، كأنما اكتحل بكحل مازاغ البصر ، رأينا حروفه لمدامة الوداد ظروفا ، وكلماته المبشرة بأن زمام خيل جيش الفضلاء كان الينا عطوفا ، وصار بتلك البشارة قلب خادمكم مشعوفا ، فحمدت ربي على استقامتكم واستمددت لدوام افادتكم وارجو الله مزيد سعادتكم .

يا من انت اولينا ان العلم مراد لدى العليم الخبير ، وله امر بالطاعة في القليل والكثير . وفي كريمة (قل رب زدني علما) لتعظيمه اشارة . (وما اوتيتم من العلم) تشير الى تكريمه . والعلم يدعيه من ليس فيه ، والجهل يتبرأ منه من هو فيه .

نعم ان الانبياء لم يورثوا دينارا ولا درهما وانما أورثوا العلم . فمن ظفر به وتعلّمه لما هو له فقد فازوا . ومن تعلمه وجهل قدره فقد أدخل نفسه مع المجرمين في بئر (وامتازوا..) . حشرنا الله مع العلماء الراسخين ، آمين .

نامەی چل و پێنجەم

بۆ مەلا فەتحوڵلای ڕێژاویی نووسیوە

لقد هم قلبي بوداد اهل سعاد ، ولامني عليه بعض الجياد ، وانتقم منه رب العباد ، فاهلكهم بالطاغية وأرسل عليهم صرصرا عاتية . نعم من حال باله حب الحبيب ، وناله من الاعداء سهام المحن ولم يكن له قوة انتقام في البدن، نصره الله واعزّه ونجاه وجعل الخير منقلبه ومثواه .

فاظر يا صاحبي هل ترى لهم من باقية ؟ أما ترى كأنهم اعجاز نخل خاوية ؟ رحم الله اصحاب الالفة الذين ضربوا في ديار الكلفة وأسلفوا ماوجد في الايام الخالية ، وسلكوا سبيل النجاة ، ووصلوا الى الجنة العالية • وجوههم ناضرة الى ربها ناظرة • طوبى لهم وحسن مآب • افادوا واستفادوا واخذوا بيمينهم الكتاب •

يا حبيبي لاتغتر بالدنيا فانها دنية فانية ، والقلوب المائلة اليها قاسية ولنعم الله ناسية • ان كنت تريد عيشا دائما فكن في الليالي بالعبادة قائما ، وبالنهار ما امكنك صائما ، ولاتمل الى ما يغرك اليوم فانه يبتليك فى يومك وتسمع من الملائكة اذا جاءت عليك اللوم ، يوم ترى اقواما في السرور ، وافواجا مستريحين بالحور ، وافواجا يدوّرون في القصور ، وقوما يسعى بين ايديهم وايمانهم النور • (لا اقسم بيوم القيامة ، ولا اقسم بالنفس اللوامة) لاينفعك يومئذ الندم وآمنت بالله ربا وبالاسلام دينا وبالقرآن اماما وبمحمد صلى الله عليه وسلم نبيا ورسولا ، وكن مع الصادقين كي تكون مقبولا ، والآخرة خير وأبقى •

نامەی چلو شەشەم

بۆ خەلیفەی خۆی لە بەغدا

شێخ سەعید ئەفەندیی نائیبی فەزلیی بەغدایی نووسیوە

بسم الله سبحانه وتعالى •

الا فاسقني خمرا و قل لي هي الخمرُ
ولا تسقني سرا اذا امكن الجهرُ

وبُح باسم من تاهوا ودعني عن الكنى
فلا خيرَ في اللذات من دونها سترُ

الحمد لله الذي اعاد حبيبي السعيد بلطف الحميد الى مقام التذكير والتحميد ، وجعل بقدومه ايامنا يوم العيد ، انه حميد مجيد • والصلوة والسلام على سيدنا محمد النبي الاحيد وعلى آله واصحابه الذين زاهدوا وجاهدوا واجتهدوا ودفعوا بسيف الغيرة كل كفار عنيد •

وبعد ، يا ويلتا من بسط يد الفراق من بيارة الى العراق • ويا لهفتى من هجوم خيله ونجوم ليله واشتداد حبوب آلامه وامتداد سنابل ايامه وكثرة اسقامه ووفرة أقسامه • الا ان الفراق هو المليك الجائر وعظم ملكه وسلطانه هو الحاكم لايعدل في رعيته ولا يسئل عن هيبته ولا يمكن الفرار من حكومته • فهل للهارب من سبيل ، او للهائم من دليل • الويل حيث لا مفر من أرضه ، ولا مقر من بغضه ، ولا طريق الى الخلاص ولات حين مناص •

يا حبيبي وفرحة قلبي اذا عطفتم عنان السوآل الى معرفة الاحوال ، فاعلم ان القلب بحبك متقلب ، والفوآد بودادك متعتب ، والعين في جب الحب تنتظرك مع حبك • الى متى تبقينا في بئر الحسرة ، والى اين ترغب عنا بالهجرة ، وتترك اصحاب كهف الفكرة ؟ على م تنسانا وانا اليك منتظر • وحق الحب والوداد انه مابقى قوة للبصر • لقد صار مقامي من الفراق وغلبة الاشتياق كالشجى • حقيق علي ان اقول وابيضت عيناي من الحزن • اين شفقة الوداد • اما تخافن نار اتاوة خدام اهل الرشاد • ادام الله ايامك واعانك بذكره في قعودك وقيامك وزين بك المقام في البدء والختام بحسن القيادة وتربية العباد • وايدك بهمم العباد المتكئين على اريكة الارشاد •

واذا صح التوجه الينا فنعما هي وبشر ، والا فأشر ناقلا ماجرى في السفر ، وكيفية الرجعى من باب السعادة الى الوصول والقبول مفصلا او مختصرا ، ونرجو لك الحسنى وزيادة ، بجاه من التقوى زاده وزياده ، وسلام على عباده الذين اصطفى والتزموا متابعة المصطفى صلى الله عليه وسلم وعلى

آله وصحبه اهل المغفرة والتقوى وسلّم • وأسلم على من باء بالصدق عندكم واهل العلم والمريدين •

نامەی چلو حەوتەم

لە وەلامی سەیید هیدایەت ناویکا نووسیویە

بسم الله حامدا ومصليا ومسلما •

اما بعد ، فقد تشرفت بالكتاب المستطـاب ، وأفادت رؤيتـه فوائـد الخطاب • فلما تأملت فی المعاني التی لاحت نواصيها فی زوايا المبانی اذا كلها كالدر المنضود ومثله في الامثال مفقود ، والجواب لدى الخطاب موجـود ، كما هو رأی اصحاب الصدق والصواب • ولكن التحرير موجـب تسويـد الصحائف من البدائع اللطائف ، فالايجاز احرى واتقع ، وامتثال الامر أولی ولدفع الهوى عند ذي النهی أعلی واقطع ان لم يكن استعداد في العباد لـم يكن الله يأمرهم بضرورياتهم في المبدء والمعاد •

من لم يكن متلذذا بذكر مولاه ، فهو في فكر هواه • «والذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا » فان شئت ان تتحلی سعيدا والا فالغرام له اهل •

ومن لم يمت فی حبه لم يفدّه
ودون اجتناء النحل صاحبة النحل

ومعلوم اهل المعرفة ان الرقيب بصير وان العليم خبير ، وكيف يتصور الجواب من المصوَّر بين يدي الله المصوِّر •

ترك التهوى في الهوى احسن وترك الارادة في الادارة اثمن ، فكن كمن قام بالاستقامة وكمن توجه الی القيامة ، ودع الامارة اللوامة •

تمسك بأذيال الهوى واخلع الحيا
وخلّ سبيل الناسكين وان جلّوا

یقین که محبت صادقه در خدمت دارم ، فقط ظهور نور سرور اندك اندك در ظهور خواهد بود • والسلام •

خەلیفەكانی شێخ عومەر ضیائوددین

شێخی ضیائوددین خەلیفەی زۆری بووە کە دەرەجاتی سولووکیان تەواو کردووەو توانیویانە تەربیەی مورید بکەن • ئێمە ناوی ئەم چەند کەسانەیانمان دەسگیر بووە وا لێرەدا ئەینووسین :

١ ــ شێخ نەجمودینی کوڕی •
٢ ــ شێخ عەلائوددینی کوڕی •
٣ ــ شێخ تاجوددینی کوڕی حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفای برای •
٤ ــ مەلا قادری گەورە (مەلای بیارە) •
٥ ــ شێخ قادری عەبابەیلێ •
٦ ــ مەلا قادری عەبابەیلێ (باوکی مەلا عەبدوللا) •
٧ ــ مەلا موحەممەدی کەستانەییی پژدەری •
٨ ــ شێخ مارفی تێرگسەجاڕ •
٩ ــ مەلا ڕەسوولی حافظ •
١٠ــ مەلا ڕەسوولی کەچەل •
١١ــ سەیید عەبدوللای بلبەری •
١٢ــ سەیید ئەحمەدی کەلجی •
١٣ــ شێخ مەلاوەیسی پژدەری •
١٤ــ شێخ مەلا خدر •
١٥ــ مەلا عەبدولڕەحمانی گەورە •
١٦ــ مەلا عەبدولڕەحمانی بچووك (ئەم دوو مەلا عەبدولڕەحمانە هەردوکیان خەڵکی ڕانیە بوون) •

١٧ـ شێخ ئەمینی بێژوەیی •
١٨ـ شێخ مەلا قادری دێوانە •
١٩ـ بابەشێخی سیریّ •
٢٠ـ حاجی سەیید عەلیی صەفاخانە •
٢١ـ حاجی سەیید فەتحوڵڵای کوڵ •
٢٢ـ مەلا موحەممەدی بێەنی • = بیدەنی
٢٣ـ شێخ موحەممەد ئەمینی بارام‌ئاوا •
٢٤ـ شێخ عەبدوڵڵای دەیمەیەوی •
٢٥ـ خەلیفە ئەڵڵاکەرەمی وەسنەیی •
٢٦ـ شێخ سەلیمی تەختەیی •
٢٧ـ شێخ عەلیی قەرەداخی •
٢٨ـ مەلا عەبدولعەظیمی سنەیی •
٢٩ـ مەلا موحەممەدی سونەتەیی •
٣٠ـ مەلا موحەممەد ئەمینی شەریف‌ئاوایی •
٣١ـ مەلا شێخ طاهای بالیسانی •
٣٢ـ حاجی مەلا عەبدوڵڵای پەسویّ •
٣٣ـ شێخ شەمسوددینی سەقزی •
٣٤ـ مەلا عومەری واشەمەزینی •
٣٥ـ شێخ سەعیدی فەزلیی بەغدایی •
٣٦ـ شێخ ئەحمەدی دەیری •
٣٧ـ خەلیفە عەلیی کەرکووکی •
٣٨ـ حاجی شێخ عارفی قزراباتی •
٣٩ـ خەلیفە عەبدیی خانەقینی •
٤٠ـ مەلا ئەحمەدی کانی‌کەوەیی لە کفری •
٤١ـ شێخ قاسمولقەیسی لە بەغدا •

یادی حاجی شێخ ئەحمەدی کوڕی شێخ عوسمان سیراجوددین

ژیانی حاجی شێخ ئەحمەد

ئەم ذاتە لە شەشی (جمادی الثانیە)ی سالی ١٢٦٦دا لــە دێی بیــارە لەدایكبووە • دایکی ناوی نوورشەرەفە لە ئاغەکانی پژدەرو لــە تــیرەی میراودەلی • هەر بۆیەش شێخانی بیارە بە (خالۆ) بانگ ئەکەنە ئاغەکانــی پژدەرو قسەیان لەگەڵدا ئەکەن •

مەلا حامیدی کاتبی باوکی ئەم غەزەلەی بەبۆنــەی لەدایكبوونیــەوە دانــاوە :

دوش چه دم ؟ خوش دمی ، از چه ؟ ز سلطان صبح
دبدبه زد ، بر چه ؟ بر گنبد نیلوفری

شب ، چه شبی ؟ شنبه بود ، هفتم ماهی ، چه مه ؟
ماه جمادی که یافت مرتبهء آخری

مژده رسید ، از که ؟ از بخت ، به که ؟ با جهان
کامدت از نو به ساز نوبت فرخ فری

جلوه نمود اختری ، از چه ؟ ز برج شرف
خنده زند ، بر که ؟ بر زهره و بر مشتری

ماه رخی داد حق ، برده ، چه برده ؟ سبق
شعشعهاش از چه ؟ از مشعلهء خاوری

نام وی (احمد) نیکواست ، از چه ؟ ازین رو که اواست
داد ز بس دوست همنامیء پیغمبری

معرفت و سروری هست چو در شان او
شد رقمش این دو لفظ (معرفت) و (سروری) [١]

ئەم ذاتە لە خزمەتی باوکیدا گەورە بووەو پێگەیشتووە • پاش فام پەیداکردن نراوەتە بەر خوێندن • پاش خەتم کردنی قورئانو خوێندنی کتێبە وردەکان لە خزمەتی مەلا ئەحمەدی نۆتشەییو مەلا حامیدو مەولەویدا خوێندوویەتی • لە ئوسوولی دینـدا دەستێکی بالآی بووە • (العقیدة المرضیة)ی مەولەویی لە خزمەتی مەولەویدا خوێندوەو گەلێ حاشیەشی لەسەر نووسیوە کە هەندێکیان لەگەڵ عەقیدەکەدا چاپکراون [٢] • حاجی شێخ ئەحمەد تەریقەتیشی لەسەر دەستی باوکیدا وەرگرتووەو شێخ موحەممەد بەهائوددینی برای لەمڕووەوە پەروەردەی کردووەو ، سەرەنجام پلەی خەلافەتی لە باوکی وەرگرتووەو خەریکی ئیرشادکردنی موسولمانان بووە • بەجێهێنانی سوننەتەکانی پێغەمبەری زۆر مەبەست بووە ، تەنانەت ئەگێڕنەوە لە سەفەری حەجو ئەستەموولیشدا شەونوێژی تەرك نەکردووە •

ئەم ذاتە لە ژیانی باوکیدا هەر لە تەوێڵە بووەو پاش کۆچی دوایی باوکی دێی (ئەحمەد ئاوا)ی لە قەراخ چەمی (زەڵم)و لە بناری دەشتی شارەزوورو داوێنی چیای هەوراماندا ئاوا کردوەتەوەو کردوویە بە نشینگەی خۆی •

ئەم ذاتە لە سالی ١٣٠٧دا لە ئەحمەدئاوا بە نەخۆشیی چاوەقوولە کۆچی

---

(١) ئەم وشانە بە حیسابی حورووفی ئەبجەد ١٢٦٦یان لێ دەرئەچێ کە سالی لەدایکبوونی حاجی شێخ ئەحمەدە .

(٢) تەواوی ئەم حاشیانە لە کتێبێکدا نووسراونەتەوە کە ئێستا لای مەلا خالیدی کوڕی مەلا عەبدوڵلای موفتییە لە سنە .

دوایی کردووەو براوەتەوە بۆ تەوێلە ، لەوێ لە کەناری چەمی تەوێــڵەدا لە بەرانبەری ئارامگای باوکیەوە بە خاك سپێرراوە •

ئەولادی حاجی شێخ ئەحمەد

ئەم ذاتە چوار کوڕی لەپاش بەجێماوە • یەکەم : شێخ هیدایەت کــە پاش کۆچی دوایی باوکی چووە بۆ هەورامانی ئەودیوو لــە (خانەگــا)ی بەرانبەری (ڕەزاو) نیشتەجێ بووە • دووەم : شێخ عەبدوڵلا کە ئەمیش پاش کۆچی دوایی باوکی چووە بۆ هەورامانو هەندێکی دێی (ئێزڵ)ی کڕیوەو لەوێ دانیشتووە • سێهەم : شێخ حەبیبو چوارمیش شێخ حەسەنی نــاو بووە • ئەم شێخ حەسەنەیان لە سەردەمی ڕەزاشادا لەگەڵ ئەو کوردانەدا کە ڕەزاشا گرتنی ، گیراوەو لە مەشهەد لە ناوچەی خوراسان لە بەندیخانــەدا مردووە • ئەم کوڕانەی حاجی شێخ ئەحمەد لە کاتی کۆچی دوایی باوکیاندا منداڵ بوونو شێخی ضیائوددین سەرپەرشتیی کردوونو پێی گەیاندوون •

سەفەری حاجی شێخ ئەحمەد بۆ ئەستەموولو بۆ حەج

حاجی شێخ ئەحمەد پاش کۆچی شێخ موحەممەد بەهائوددینی برای لە دەوروبەری ١٢٩٩دا سەفەرێکی ئەستەموولی کردووەو ماوەیــەك لــەوێ ماوەتەوەو ئیرشادی کــردووە • لەو ماوەیــەدا کــە لەوێ بووە سولتــان عەبدولحەمیدی عوسمانی زۆر ڕێزی لێ گرتووەو ، کــە گەڕاوەتەوە بــۆ کوردستان قورئانێکی پیرۆزو چەند تەڵ مووی ڕیشی پیرۆزی حەزرەتــی پێغەمبەر [٣]ی بە خەلات پێ بەخشیوەو فەرمانی تاپۆی چەند پارچە زەویو

---

(٣) پاش کۆچی دوایی حاجی شێخ ئەحمەد ، بەهۆی ئەوەوە کە ئەحمــەدئاوا دێیەکی بچووك بوەو کوڕەکانی حاجی شێخ ئەحمەدیش هەموو منــاڵ بوون ، ئەم تەڵــە مووە پیرۆزانە کــە لەناو شووشەیەکی بچووکــدانو

جۆگای ئاوی داوەتێ بۆ خۆراکدانی هەژارانی موسولمانان کە پشتجۆگەی (دەلێن)و بەرجۆگەی (دەیمەجۆ)ی پشتی (ئەحمەداوا)و جۆگەی (بەشارەت)و (شەشك) لە شارەزوور لەمانەن • هەروا چەند پارچە زەوی‌یەکی دەوری دێی (پریس)یش کە داونی بە بەگزادەی جاف • جۆگەی شەشكو بەشارەتیشی داوە بە شێخ عومەر ضیائوددین ، بەلام ئەم نەیویستووە چونکە مەلاکـان شوبهەیان لە دروستیی ئەو بەخشینو تاپۆکردنەی سولتاندا بووە وەك پێشتر باسمانکرد •

حاجی شێخ ئەحمەد لە سالی ١٣٠٢یشدا سەفەری حەجی کردووەو پاش تەواوکردنی حەج بە چەند مانگێ گەڕاوەتەوە بۆ هەورامان • مەلا حامیدی مامۆستای بەم چوارخشتەکی‌یە پێشوازیی گەڕانەوەی لەم سـەفەرە لـێ کردووە :

بر گوی به من ای فلك شعبده‌باز
تا زین دو کدام باز گردیده به نـاز

خورشید قوی مهر تو از مشرق چین
یا بدر جمال احمد از صوب حجاز

شووشەکەش لە سندووقێکی پۆلادایە ، بە قەدرو حورمەتێکی زۆرەوە گوێزراونەتەوە بۆ بیارەو لە ژووری تایبەتیی شێخ عومەر ضیائوددیندا لە تاقێکـدا دانـراون . ئـەم مـووە پیرۆزانـە بە (مەحاسینی شەریف) بەناووبانگن‌و ئێستاش ئەم سندووقی مەحـاسینە هـەر لـە شـوێنی خۆیدایەتی . ئەم ژوورە ئێستا ئارامگای شـێخی ضیائوددیـن‌و شـێخ نەجموددین‌و شێخ عەلائوددینیشی تیایە . لەوکاتەوە کراوە بە عـادەت هەرکاتێ بێبارانی‌یەك ببێ یا هەراو مسیبەتێ ڕووبدا سندووقی مەحاسین لە شوێنی خویەوە ئەهێننە دەرەوە لەسەر بەردە نوێژەکانی خانەقـا لە کەناری حەوزەکەدا دای‌ئەنێن‌و مەلاو فەقـێ‌و خەلـکی‌تر صـەلەواتی مونجی‌یە یا قەسیدەی بوردی‌یەی بەدەوردا ئەخوێننـەوەو تەماشـای ئەکەن‌و ماچی ئەکەن‌و لە خوا ئەپـاڕێنەوە کە بـۆ خـاتری حـەزرەتی پێغەمبەر ئەو بێبارانی‌یە یا ئەو هەراو مسیبەتە هەلبگرێ .

پاش گەڕانەوەی حاجی شێخ احمد لە سەفەری حەج و جێگیربوونی لە ئەحمەداوا ئەو ناڕەحەتیو ناخۆشی‌یە ئەماوە کە پێشان لەناودا بووە • شێخ عەلی حیسامودینی کوڕی شێخی بەهائوددین لە تەوێڵە لە جێی باوکی جێگیر بووەو شێخی ضیائوددینیش لە بیارە بووەو حاجی شێخ ئەحمەدیش بۆ خۆی لە ئەحمەداوا گیرساوەتەوەو بەمجۆرە هەموویان بە جێبەجێ‌کردنی ئەرکی ئایینیو کاروباری خۆیانەوە خەریك بوون ••

نامەیەکی حاجی شێخ ئەحمەد
کە لە مەککەوە بۆ شێخ عومەر ضیائوددینی نووسیوە

خدا کناد که یك بار دیگرت بینم
چو دیده بازکنم در برابرت بینم

چو صید مرده پس از مرگ دیده‌ام بازاست
بدان امید که یك بار دیگرت بینم

سرور ملاطفت گستر خودرا فدا میشوم •

اولا :

به عالم غیر ازین کامی نخواهم گر به دست افتد
گذاری با تو ، وز مردم کناری تا چه پیش آید

ثانی ، حالات گر ملتفت شوی له المنه به سلامتی و صحت واصل کعبهء مقصود شدیم ، و درین مقام محمود تمنای صحت آن وجود ذی‌جودرا از هر مرامها گزیدیم •

حین تحریر که پنجشنبه ۲۳ شهر ذی‌الحجة الحرام میباشد عزم طرف مدینه‌را علی ساکنها آلاف صلاة و سلام و تحیه جزم‌کردەام • دو روز دگر

(علی برکة الله) راهی میشویم • ان شاء الله التفات آن حضرت باشـد تـا زمستان نزدیك آن آستان میشوم ، و تلغرافرا وقت نزدیك شدن مینویسم •

آری به همت تا حال همهء آمال حـب الخواه بوده‌اسـت • عجـائب کاروباراست که غالب اوقات بلکه در همه ساعات در خوابها به خدمت رسیده و هردمی به نوعی معاملات‌را میدیدیم و عرض میکردیم • عاشقم بر قهر و بر لطفت به جد • باقی مگر در شرف تلاقی تفصیل‌را عرض داریم •

جناب مستطاب سید حسن [٤] سلمه الله حاضر و بر التفات غائبانهء آن حضرت ناظراست • خودت میدانی که خودش به خط خود عادت عرض عرائض ندارد ، والا که معلوم که : سراپا در جبین میغلطد از یاد سراپایت •

حاضران بزم حضوررا خصوصا نورچشمان ارجمند طول الله عمرهـم یادآور و داعی طول عمر بر سعادت و صلاحتم ، و به نامهء دیگر غـیر از این نامه تفصیلا مصدع شداهام • یقین رسیده • به هر حال غرض یادآوریست • در دل دوست به هر حیله رهی باید کرد •

زیاده ازین چه زحمت دهد •

الداعی
احمد

---

(٤) سەیید حەسەنی چۆڕی ، لە نەوەی مەلا ئەبووبەکری موصەننیفـو مەلایەکی گەورەو موریدی بنەماڵەی شیخانی تەوێڵە بووە . لەم سەفەری حەجەدا لەسەر دەستی حاجی شێخ ئەحمەددا تەریقەتی وەرگرتووە .

یادی شێخ نەجمودینی کوڕی شێخ عومەر ضیائوددین

ژیانی شێخ نەجموددین

شێخ نەجموددین لە ۱۲۸۰ی هیجرەتدا لە تەوێلە لەدایك‌بووە • دایکی سەلما خانی کچی مەحموود بەگی صاحێبقرانە کە لە پیاوماقوولانی بابان‌و خەڵکی سولەیمانی بووە • پاش فام پەیداکردن لای مەلا حامید دەستی کردووە بە خوێندن‌و هەر لە دەوری هەرزەکاریدا لەگەڵ شێخ عەلائوددینی برای لای شێخ موحەممەد بەهائوددینی مامی تەمەسوکیان کردووە‌و تەریقەتیان وەرگرتووە • لەپاش کۆچی دوایی مامی کە باوکی ماڵی گواستوەتەوە بۆ بیارە ، لە خزمەت باوکیدا خەریکی سولووك بووە تا بە پایەی ئیرشاد گەیشتووە‌و ئیجازەی ئیرشادی دراوەتێ •

لە ژیانی باوکیدا زۆرتر لە دێی گومەو پشتە لەوبەری سیروان ڕایبواردووە • هەندێ وەختیش لە خزمەتی باوکیدا بووە لە بیارە‌و خەریکی ئیرشادکردنی موریدان بووە • پاش کۆچی دوایی باوکی لە ۱۳۱۸دا ، لە شوێنی باوکیا دامەزراوەو بووە بە مورشید ، هەرچەند بە تەمەن لە شێخ عەلائوددینی برایشی بچووکتر بووە • ئەم دامەزرانەی شێخ نەجموددین لە جێی باوکی بە بڕیاری خەلیفەکانی باوکی‌و ڕالەسەربوونی جەنابی مەلا عەبدولقادری مودەڕڕیس‌و لە حوزووری عوسمان پاشای جافدا بووە کە فەرمانڕەوای قەزای هەڵەبجە بووە •

شێخ نەجموددین لــە سەرەتــای مانــگی موحــەڕڕەمی ١٣٣٧دا نەخۆش کەوتووەو پاش چەند ڕۆژێ (وابزانم لە ٩ی مانگدا) کۆچی دوایی کردووەو لە ژووری ئارامگای باوکیدا لە پشت ئەوەوە بە خاك سپێرراوە •

ژیانی ڕۆژانەی شێخ نەجموددین

شێخ نەجموددین لەپاش دامەزرانی لەسەر بەرمــالی ڕێپیشــاندانی موسوڵمانان ، لەسەر شێوەی باوکی ڕۆیشتووەو زۆر خزمەتی مەلاو فەقێی کردووەو تا توانیویە خۆی لە دنیا دوور ڕاگرتووە • بیستوومە زیــاتری دانیشتنی لەگەڵ مەلایانی گەورە بووەو مەجلیسی مەجلیسی ئەدەبو ویقار بووە • زیاتر لەگەڵ کەسانی وەك مەلا عەبدولقادری مودەڕڕیسو مەلا قادری مەلا مۆمنو مەلا قادری صۆفیو مەلا موصطەفای خورمالــیو مەلا ئاغــا موحەممەدی کوڕی سەیید حەسەنی چۆڕیو شێخ بابارەسوولی بێدنیو ئەم جۆرە کەسانە ڕایبواردووەو ، هەرچەند دەسیان خــالی بووبێو کارێــك نەبووبێ پێیەوە خەریك بن بە یەکێ لە مەلاکانی فەرمووە کتێبی وەکو (احیاء علوم الدین)ی غەزالیو (الحکم)ی عەطائوڵلای سکەنــدەریو (الابریز)ی شێخ عەبدولعەزیزی دەبباغو (مکتوبات)ی ئیمامی ڕەببانیو دیوانی (بیدل) بخوێنێتەوەو ، ئەگەر مەسەلەیەکی گران لەئارادا بووبێ لێی کۆڵیونەتەوە•• چاوپۆشیی زۆر بووە لە هەڵەی فەقێکان ، تەنانەت زۆر جار بەهۆی شەڕە بەفر کردنیانەوە شووشەی پەنجەرەی ژوورەکەی شکاوە ، بەڵام هیچ دەنگی نەکردووە • ئەگێڕنەوە جارێکیان شێخ لەطیفی تەکیەیی کە لە بیارە فــەقێ بووە لەگەڵ شێخ موحەممەد ئەمین ناوی کیسەداری شێخدا ئەبێ بەهەرایان• شێخ لەطیف بە پەنامەکی هەڕەشە لە شێخ موحەممەد ئەمین ئەکا ، ئەویــش لەترسا ئەڕوا لای شێخ شکاتی لێ ئەکا • شێخ بانگ ئەکاتە شێخ لەطیــفو پێی ئەڵێ ئەوە چیتە بەسەر شێخ موحەممەد ئەمینەوەو چیــت پێ وتــووە ؟

ئەویش ئەڵێ : بەخوا یاشێخ هیچم لێ نەکردووە ، تەنیا چپەیێکم بۆ کردووە٠
شێخیش زەردەخەنەیەك ئەیگرێو هیچ ناڵێ ٠٠

دووریی شێخ نەجموددین لە دنیاو دنیاپەرستی

بیستوومە زۆر جار دەوڵەتی عوسمانی ویستوویەتی مانگانە بۆ شێخ نەجموددین ببڕێتەوە بە ناوی ناندانی هەژارانی موسوڵمانانەوە ، بەڵام ئەو هەر نەیویستووەو وتوویەتی ئەم خەڵکە کە دێن بۆ بیارە ، ئەگەر لەبەر ڕەزای خوا دێن ، خوا پەکیان ناخاو پارووە نانێك هەر ئەبێ بیخۆن ٠ ئەگەر بۆ ڕەزای خوایش نایەن ، ئێمە بۆ زیانیان بۆ بدەین لە بەیتولماڵی موسوڵمانان٠ با حوکومەت پارەی خۆی لە پێویستییەکی خۆیا خەرج بکا باشترە ٠ بەڵام سەرەنجام دەستو پێوەند لێی نەگەڕاونو مۆرەکەیان لێ وەرگرتووە ٠ حوکومەتیش مانگی سی لیرە مەعاشی بۆ ناردووە ٠ شێخ دوو مانگ ئەم مانگانەیەی وەرگرتووەو دابەشی کردووە بەسەر سەربازانی عوسمانیدا کە لە قەڵاکەی ملەگای چنار بوون لە بیارە یا بەسەر هەژارانی ئاواییدا ٠ پاش ئەو دوو مانگە وازیلێهێناوەو ئیتر وەری نەگرتووە ٠

هەروا بیستوومە جارێکیان میوانی عەلی بەگی کوڕی مەحموود پاشای جاف ئەبێ ٠ عەلی بەگ لەکاتێکا کە لەگەڵ شێخدا تەنیا ئەبێ پێی ئەڵێ وەختی خۆی مەحموود پاشای باوکم جۆگەی چوڵمەکی داوە بە خانەقاو تائێستا بەروبووەکەیتان صەرفکردووە ٠ من ئێستا ئەبینم مەسرەف گران بووەو شێخ مناڵو دەستو پێوەندی زۆرەو بیارە شوێنێکی دوور لە بەروبووە ٠ حەزئەکەم ئەو جۆگەیە تاپۆ بکەم لەسەر شێخ تا خۆی لە ژیاندایە صەرفی بکا بۆ خانەقاو پاش خۆیشی مناڵو خێزانی سوودی لێ وەربگرن ٠ ئەویش پێی ئەفەرموێت : عەلی بەگ ! باوکی تۆ ئەو جۆگەیەی

داوه بە باوکی من چونکە باوەڕی وا بووە پیاوی خودایە • تۆیش ئێستا ئەم میهرەبانیەبە ئەکەی چونکە باوەڕت وایە من پیاوێکی باشم • ئەگەر لەپاش منو تۆیش ئەولادەکانم پیاوی باش بن خوا دڵی ئەولادەکانی تۆیان بۆ نەرمئەکا • ئەگەر ڕوو لە خوایش نەبن ، بۆچی ماڵی ئێوەیان بدرێتێو هەر بۆ ئەولادی خۆت باشترەو تاپۆکەی ناوێ •

شێخ نەجموددین لە ژیانی خۆیدا سامانو ماڵێکی ئەوتۆی نەبووەو پاش کۆچی دواییشی تەنها سێ دەست خانووی لە بیارە لەپاش بەجێماوە • یەکەم ئەو خانوانەی نووساون بە خانەقاوە کە باوکی دروستیکردوونو بە میرات بۆی ماونەتەوە • دووهەم : خانوەکانی باخچەی بەرابەر بە خانەقاو سێهەم خانوەکانی سەربرج کە خۆی کردوونیەتەوە •

ژنو منداڵی شێخ نەجموددین

ئەم ذاتە چەند ژنی هێناوە • یەکەم : خاتوون ناوی کچی حەمەکەریمی کوڕی شێخ ڕەشیدی خەلیفەی باپیری • دووهەم : عەتیەی کچی شێخ موحەممەدی قەرەداغی • سێهەم : خاتو ڕەعنای کچی عەزیز خانی دزڵی • چوارەم : کافیە خان کە ئەمیش هەر کچی عەزیز خانەو پاش مردنی خاتو ڕەعنا هێناویە • پێنجەم : خاتو خاوەری کچی موصطەفا خانی قوبادی • شەشەم : کافیە خانی کچی شێخ موحەممەدی عەبابەیلێ • حەوتەم : خاتو فاطمەی کچی شێخ موحەممەدی قەرەداغی (خوشکی عەتیە خان هەر لە باوکەوە) • هەشتەم : خاتو تووبای کچی مەفاخیرولمولکی سنەیی • شێخ نەجموددین ئەم ژنەی پاش دوو ساڵ ناردوەتەوە بۆ ماڵی باوکیو دەستبەرداری بووە [1] •

---

(١) لەبەر ڕووناکیی خووڕەوشتی شێخ نەجموددیندا من باوەڕم وایە شێخ ئەم ژنانەی بۆیە هێناوە ، کە زوربەیان کچە بەگزادەو دەسەڵاتدارن ، تا لە

ڕێگای لێ نزیك‌کەوتنەوەیانەوە جەورو ستەمیان کەم‌بکاتەوەو بتوانێ ئەگەر داماوێ پەنای پێ هێنا ڕزگاری بکا . هەروەها بۆئەوەی ئەو ئاغاو بەگزادانە لە ڕەوشتی موسوڵمانەتی نزیك‌بخاتەوەو ، من خۆم ئاساری هاوڕێیەتیی شێخ نەجموددینم لە کەس‌و کاری ئەو ژنانەیدا بەدی‌کردووە.

(٢) ئەم کوڕەی شێخ نەجموددین بە گەنجی کۆچی دوایی کردووە. شاعیرێکی ناسك بووەو نازناوی شیعریی (نەجمی)یە . ئەم دوو پارچە شیعرەیم دەسگیر بووە ، وا لێرەدا ئەیان‌نووسمەوە :

— ١ —

به دار الملك غم امشب دلم سلطان دوران‌است
خدا آباد گرداند عجب صحرای ویران‌است

دل امشب باز میخواند حکایات محبت‌را
کزاینها چون دهد یارم سراسر دیده طوفان‌است

محبت فتنه انگیزد چه آب‌و آتش آمیزد
چه نسبت آب با آتش ؟ ازین هر عقل حیران‌است

به بزم شورش مجنون سر سودازده دارم
میان بزم عشاقان دلم طفل دبستان‌است

ز رنگ اشك گلگونم همه دامان من گل شد
بهاری بس خوش‌است اینجا که سر تا پا گلستان‌است

به ابرویت نگه کردم گمان کردم کمان باشد
غلط کردم کمان نبود هلال عید قربان‌است

ز چین زلف پر چینت گره کم بر دل ما زن
که خود بی‌چین زلف اشك جهان یکسر چو زندان‌است

ازان دم دیده وا کردم سر گیسوی او دیدم
نفهمیدم که مشك‌است آن مگر یا سنبلستان‌است

چو پرتو بر مه اندازی ز حسرت ماه گم گردد
بلی چون خور شود پیدا جبین ماه نقصان‌است

من از تیر و کمان او خلاصی نبودم هرگز
خلاصی یافتم خودرا علاجم تیر باران‌است

ز بندابند گفتارت نیستان شکر خیزد
چه شیرین‌است گفتارت سراسر شکرستان‌است

ز وصف آن لب و دندان جز اینها من نمیدانم
عقیق و گوهر و یاقوت و در و لعل و مرجان‌است

دلم شوریده ، کامم شور و چشمانم سراسر شور
همه این شور و شورشها ازان گرد نمکدان‌است

ز هجر قاتلت دیدم قیامت آشکارا من
چو رفتی در کنار من به جایت مرگ مهمان‌است

بباید زار نالیدن برین بی‌طالعی (نجمی)
که از هر باب و هر بابت سرانجام تو حرمان‌است

— ۲ —

نخواهم سیر گل دیگر نباشد
به صحرا یاسمین عبهر نباشد

نروید سبزه یارب بر لب جوی
خدایــا هر گیاه تر نباشد

نخواهد سرکشد سرو از لب جو
الهی بر لب کوثر نباشد

نمیماند به چشمش نرگس تر
چو زلفش نیز هم عنبر نباشد

خطش هر سبزه‌را نشأت فزا شد
بلی کز خلد خود کمتر نباشد

کشد مژگان او چون خنجر تیز
ولی مژگان او خنجر نباشد

نمیدانم چه شوراست آنکه دارم
عجب دارم که این محشر نباشد

چشانیدی مرا یك لذت خوش
که آنرا شیر با شکر نباشد

(معاذ الله) چو تو خونخواره‌ء نه
که جلاد این چنین خونخور نباشد

له ژنی دووهەمی نووروددین‌و[٣] زەینوددین‌و کەمالوددین‌و موحەممەد عوثمان • له ژنی چوارەمی موحەممەد صاحیب‌و سەیفوددین • له ژنی پێنجەمی عەینوددین • له ژنی شەشەمی کاکه ئەحمەد • له ژنی حەوتەمی مەحموودو حەیدەر •

چەند نموونەیەکی شیعری شێخ نەجموددین

شێخ نەجموددین شاعیرو خۆش‌نووس‌و خاوەن هەست بووە • نازناوی شیعریی (کوکب)ە • وا لێرەدا چەند پارچه شیعرێکی بڵاوئەکەینەوە • بەداخەوە هەر ئەمەندەمان دەسگیر بوو ، بەڵام بە پلەی شیعرەکانیدا دیارە کە ئەبێ زیاتری بووبێ •

— ١ —

ز جور ماه‌رویان دیده خواهد خون‌فشانی‌را
که نبود در جهان ایام فرصت کامرانی‌را

بهرجا بهره‌مندانند از وصل و من بی‌دل
ندیدم لذتی در عمر خود ذوق جوانی‌را

به بحر فکر بردم غوطه چندی
به سان آن پری پیکر نباشد

من آن تأثیر عشق از تو دیدم
که هرگز در زر احمر نباشد

من آن آبی که باشد در کلامت
نباشد در در و گوهر نباشد

خط و ربط کلامم دلکش‌است آه
ولیکن چون خط دلبر نباشد

(٣) ئەم ذاته پاش کۆچی دوایی باوکی ماوەیەك له بیاره شێخێتیی کردووەو پاشان کۆچی دوایی کردووە .

الهی محض فضل از ذات پاکت جویم و خواهم
ترحم کن دل غم دیدهء عشاق جانی‌را

چو در گلزار خوبی نشأهء از حسن او دیدم
به دل ناچار کردم طی امید زنده‌گانی‌را

هلال ابروت‌را زاهد اندر خواب اگر بیند
به صحن خاطرش صورت نبندد نقش مانی‌را

گر از عناب جان بخشش تبسم بهره‌مند آید
کجا ماند سکونت در کمین لعل یمانی‌را

به آب دیده‌و خون جگر چندانکه غلطیدم
مگر در خواب بینم نشأه‌های شادمانی‌را

به عارف گر نماید نشأهء از جلوهء حسنش
شود فارغ ز ترتیب رموز نکته‌دانی‌را

به رمز و عشوهء ابرو و چشمش جز دل عاشق
کجا واقف شود علم زمانی و مکانی‌را

به اوج کبریا جا دارد ار سایم کلاه فخر
که باشم کمترین بندگان فاروق ثانی‌را

چه پروا هست (کوکب)را ز خونریزی فتانش
که گیرد از لب لعلش حیات جاودانی‌را

— ۲ —

(درویش) که حرف او به صورت پنجاست
هریك به مثابهء که بیش از بیش‌است

(دال)است دلیل آنکه با درد بسازم
گر بر تن تو هر سر مو صد نیش‌است

(ری) رویِ ریا مکن کین رویِ ریا
رسوائی بیگانه و رنج خویش‌است

(واو)است وداع غیر مولی کردن
این کار چنین منافعش با خویش‌است

(یا) یکدل و یکتا شدن اندر ره عشق
یکتا نشود هرآنکه او با خویش‌است

(شین) آنکه شکوه و شکایت نکند
با اینکه هزاران الم اندر پیش‌است

هرکس که چنین پنج خصائل دارد
دریاب وزو گزیر کو درویش‌است

— ۳ —

باز دلم اندر کف شاهین هوایت
پر ریخته در قید مسلسل به هوایت

از نیش فراقت دل مشتاق پر از خون
لبهای به هم بسته چه گوید ز ثنایت

ای روز فراقت شب دیجور غریبان
ای صبح سعادت شب دیجور لقایت

از خوشی وصلت همه اجزای وجودم
لب ریز حلاوت شده نازم به هوایت

— ٤ —

حسن ترا ای نـــگار ماه ندارد
ماه فلك گیسوی سیاه ندارد

فوج حبش صف زده از یمین‌و یسارت
هیچ شهی این قدر سپاه ندارد

قتل مرا به غمزهء ابروان بنمودی
کشتهء عشق توم گناه ندارد

ناوك دلدوز تو نشسته به سینه
عاشق دل خسته داد خواه ندارد

گوشهء عزلت گزیده‌ام به خیالت
تکیه‌گهم هیچ پادشاه ندارد

خالی از اغیاراست منزلك دل
هیچ کسی غیر دوست راه ندارد

چون به تو دادم عنان دین و دلم‌را
غیر تو دیگر کسی نگاه ندارد

جور و جفای رقیب شوم بدر کن
قلب چو آینه راه آه ندارد

(کوکب) دل خسته‌را پناه به یاراست
غیر تو ای دوست او پناه ندارد

— ٥ —

از حسن طالعم اثری دستگیر شد
چندانکه خانهء دل ویران منیر شد

سیبی به من رسید ز لطف لطیف یار
کانرا لطائف دل و سینه‌م اسیر شد

بویش دل فسردهٔ مارا حیات داد
حسرت دهندهٔ نفحات عبیر شد

— ٦ —

مسلمانان چه حال‌است این ز کار خویش حیرانم
گهی فرزانهٔ دهرم ، گهی مجنون دورانم

گهی در عقل و دین فردم ، گهی از هردو بیگانه
گهی جاهل ، گهی عالم ، گهی از خود جدا مانم

گهی با خلق در کارم ، گهی از غیر بیزارم
گهی واجد ، گهی فاقد ، گهی از خود پریشانم

نه راه شرع میپویم ، نه از اغیار میگویم
خراب بادهٔ اویم ، نه معمورم نه ویرانم

به نقد و نسیهٔ دوران نه شادانم نه محزونم
ذلیل غیرت خویشم که بی دلبر چرا مانم

دل خودرا نمی‌بینم مگر در عقد گیسویش
ازان رو از پریشانی ازین عالم گریزانم

صفای سینهٔ پیران برین معنی گواهی داد
که من خودرا نمیدانم مگر آن جان جانانم

ضعیف و بی‌کس و خوارم به چشم دشمن بدخو
به عالمهای معنی بین که همراز دلیرانم

گهی درویش بی‌جایم ، گهی مجنون رسوایم
نه از آبم ، نه از آتش ، نه چون خورشید تابانم

گهی چون سایه بر عالم ، گهی بی‌مایه از عالم
گهی شادم ، گهی ماتم ، گهی چون ماه تابانم

گهی سیار ناسوتم ، گهی طیار لاهوتم
گهی چون گنج مستورم ، چو مه گه پرتو افشانم

گهی در مرکز خاکم ، گهی در اوج افلاکم
گهی بر خاك می‌پایم ، گهی بر فرق کیوانم

گهی نارم ، گهی نورم ، گهی چون شمع کافورم
گهی خورشید تابانم ، گهی لعل بدخشانم

منم آن (کوکب) دری کواکب‌را چو میرانم
منم مست جمال او که دایم مست و حیرانم

— ۷ —

خواهر شرع و طریقت فاطمه
شادمان بادا به حسن خاتمه

کرده از روی صفائی نیتش
با فقیران عهدهای خاتمه

از خدا خواهیم در هردو جهان
باشد از امداد پیران غانمه

خواهر ما باشد و فرزند پیر
باد یارب در جوار فاطمه

باشدش نجم هدایت راه‌بر
در امان بادا ز نفس ظالمه

در قیامت همچو دنیا باد او
در مراتب اسوهء هر خانمه

با (ید) او محکم بدارد رشته‌را
تا شود از هر مصیبت سالمه (٤)

چوارخشته‌كی

— ١ —

ای آنکه مهر تو به دل دل مقرراست
نقشت میان مردم چشمم مصوراست

خواهم ز لطف حق که سعادات بایدت
منظور خویش اگر خوانمت مکرراست (٥)

— ٢ —

گر به دل داری تمنا وصل جانان (سالما)
با تمنای وصالت سالمی مشکل شود

---

(٤) شێخ نه‌جموددین ئه‌م چه‌ند به‌یته‌ی بۆ فاطمه خانی خه‌سووی نووسیوه‌و وشه‌ی (ید)یش له دوا به‌یتدا ئیشاره‌ته بۆ (یه‌دوڵڵا خان)ی کوڕی . بۆیه وشه‌ی (باید) به (با ید)یش‌و (باید)یش ئه‌خوێنرێته‌وه .

(٥) شێخ نه‌جموددین ئه‌م چوارخشته‌کی‌یه‌ی له وه‌ڵامی شێخ نورودینی کوڕیدا نووسیوه که ئه‌م به‌یته‌ی بۆ نووسیوه :

شاها ! چرا نظر به گدایان نمیکنی
شاید خبر نداری ز احوال چاکران

رو به صحرای جنون و نقد جان و دل به کف
يك لقا جو يك لقا جو ، وصل بس مشكل بود [٦]

— ٣ —

ای ز تو نشأ و نمای شجر ایمانم
بی وصال تو بود حذف حروف جانم
دامن وصل تو گر دست دهد واصل شد
اگر از دست دهم مرگ شود مهمانم [٧]

دوو چوارینەی شێخ نەجمەددین
مەلا موصطەفای خورماڵی کردوونی بە پێنــجخشتەکی

زان روز که دل به یاد حسنت بستم
اوراق ز غیر شوق ذاتت شستم
از کون و مکان و جمله عالم رستم

---

(٦) شێخ نەجموددین ئەم چوارینەی لە وەڵامی ئەم چوارینەی سالمی سـنەیی (شێخ سەلیمی سنەیی)دا نووسیوە :

(کوکب) لقبی ، مه صفتی ، راحت جانی
بیمارکن (سالم) و آرام‌ستانی
برده زمن دل شده صبر و خرد و هوش
ای کاش به وصلش شدمی شاد زمانی

(٧) شێخ نەجموددین ئەم چوارینەی بۆ باوکی نووسیوە . باوکیشی بـەم چوارینەیە وەڵامی داوەتەوە :

ای ز تو راست قد همچو خم چوگانم
بی تو چون زلف سراپای به خود پیچانم
ناز بر چرخ برین میکنم آن دم که دمی
از درم آیی و گویی که منت مهمانم

« از شور محبت تو چندان مستم
سررشته‌ء اختیار در شده از دستم »

★ ★ ★

آنها که نه طالب رضای اویند
راضی ز خودند و عیب مردم جویند
بنگر که چه نوع عالمی بدخویند
« گه نام مرا به نیك و گه بد گویند
من دانم و دوست هرچه هستم هستم »

★ ★ ★

آنها که به یاد و ذکر حق معمورند
از باده‌ء وحدت و فنا مخمورند
در عالم ملك از نظر مستورند
« در عالم جان به نیستی مشهورند
وز ذلت و انکسار خود به جان مسرورند »

★ ★ ★

آنها ز هوای نفس سرکش دورند
اندر ملکوت ناظر و منظورند
با آن همه انتصار کی مغرورند
« مردان خدا ز خودپرستی دورند
وز درد غرور و کبر و هستی دورند »

چەند بەیتێکی شێخ نەجموددین

— ١ —

(کوکب) به خاکساری خود ناز میکند
ای در غبار دل ز خیالت دفینه‌ها

— ٢ —

زمان بی‌مهر و عالم در تلاطم ، یار مستغنی
مرا بر آرزوهای دل خود خنده می‌آید (٨)

— ٣ —

(کوکب) بخت مرا هیچ منجم نشناخت
یا رب از مادر گیتی به چه طالع زادم (٩)

بەیتێکی شێخ نەجموددین بە عەرەبی

القلبُ تنّورُ نارٍ والمدامع طو
فانٌ ، سمعنا بماءٍ فار من نار (١٠)

چەند نامەیەکی شێخ نەجموددین

چەند نامەیەکی شێخ نەجموددینم دەسگیر بووە کە بۆ هەندێ لە موریدو مەنسووبانی نووسیوە ، وا لێرەدا بڵاویان ئەکەمەوە :

---

(٨) شێخ نەجموددین ئەم بەیتەی لە وەڵامی نامەی مەحموود پاشادا نووسیوە کە لەپێش جەنگی یەکەمی جیهاندا ویستوویە بچێ بۆ حەج و شێخیش لەگەڵ خۆی بەرێ .

(٩) دوابەیتی غەزەلێکیەتی دەسگیرم نەبوە .

(١٠) شێخ نەجموددین ئەم بەیتەی بۆ بەربەرەکانێی ئەم بەیتەی (ابن الفارض) دانـاوە :

ماء المدامع نار الوجد تحدرها
فهل سمعتم بماء فاض من نار ؟

نامەی یەکەم

بۆ حاجی بابای تالشیی نووسیوە

بابای خودرا سپردهء دست باطن بابای خود نمودهام • ان شاء اللـه در ایاب و ذهاب و سفر و حضر بیخطر باد • دست پیر از غائبان کوتاه نیست•

اجازهء شما که به ضمنیتاست امیداست ان شاء الله طالبانزا مفیـد باد ، و آن قدر از خود بیامید مباش • بازوی خودرا منگر • اقتدار معنوی پیران مارا ببین • انشاءالله به سلامتی وارد وطن خود شوند • از صحبت اهل انکار خودرا دور دار • میزان شریعت مطهرهرا در حرکه و سـکنه و اکل و شرب و قول و فعل از دست ندهند ، و اختیار قضاوت ننمایند و با ارباب دنیا بیضرورت شرعی اختلاط نباید کرد و از مجـاوره و مصـاحبهء ایشان احتیاط باید نمود (ولاترکنوا الی الذین ظلموا فتمسکم النار) • قناعت پیشه باش تا محتاج نباشی ••

در اوقات توجه صورت مثالیهء رابطهءرا در بین خود و مرید قرار داده و نفی وجود خود نموده ، یعنی خودرا قابل افاده مشمار و منتظر باش که از طرف قلب رابطه یا جمیع لطایف رابطه فیوضات و برکات بـه قلب خودت و قلب مرید وارد شود • اکثر افادات از طرف ناقص به ضمنیت کامل شامل حال مسترشدان میشود • از ما و شما بهانه برساختهاند ، والا کاروبار بـا ارادهء حق و عنایات خاصان حقاست • امیدوار باشند • والسلام علیکم •

نجمالدین العمری

نامەی دووهەم

بۆ حاجی شێخ عارفی قزراباتیی نووسیوە

ای دل جهان به کام تو شد ، شد نشد ، چه شد

دولت اگر به نام تو شد ، شد ، نشد ، چه شد

ای عزیز مطلب اگر عمر و حیات‌است ، کریمهء (اذا جاء اجلهم..) آنرا ختم فرموده . و اگر رزق‌است ، آیهء (نحن قسمنا..) کافی‌است . و اگر عزت‌است مضمون شریف (ولله العزة ولرسوله وللمؤمنین) ناصحی‌است بی‌نظیر . (کفاك بالموت واعظا) یا عارف . والسلام .

نجم‌الدین

نامه‌ی سیّهم

دیسان بۆ حاجی شێخ عارفی قزرباتی نووسیوه

بسمه سبحانه وتعالی

برادر طریق صفا ، نور چشم ارجمند سعادت قرین ، حاجی شیخ عارف، واصل به مقام تمکین و محفوظ از مزلاّت تلوین باد . چندی‌است از حالات شما اطلاع کامل نیست ، تا اینکه حاج حسین انطاکیه رسید و در مکتوب نورچشمی ملا سعدالدین شرح حالات شمارا یافتم.از نوید صحت و استقامت بر آداب مبروکهء بزرگان خیلی خوش وقت شدم . فحمدا له ثم حمدا له . ان شاء الله این فقیر شمارا فراموش ندارم . در راه عشق مرحلهء قرب و بعد نیست . چو با منی ، در یمنی ، پیش منی .

امانت خودت و مراقبت و مواظبت بر ختم و تهلیل و رواج دین و نصائح طالبان و ترغیب و تشویق برادران طریق بر آداب معمولهء بزرگان، و محبت و مهربانی با اخوان طریق . کار این‌است و غیر این همه هیچ .

عموم برادران و احبابرا سلام مخصوص میرسانم ، خصوص صوفی مجید و حاجی رشید . وفقنا الله وایاکم آمین .

١٣١٧

غلام عمرم
نجم‌الدین

نامەی چوارەم

دیسان بۆ حاجی شێخ عارفی نووسیوە

برادر طریق صدق و صفا حاجی شیخ عارف ، کان الله لـه و صـانه و علی حقیقة التقوی أعانه •

ان شاء الله سلامتند ، و بر اتباع آداب بزرگان دین در استقامتند • زحمات و مصائب روزگار کفارت معاصی هستند ، مادام اساس دین و ایمان مختل نباشد •

از زحمات و ضرر دنیوی ملول نباید شد • آیهء کریمهء (ولنبلونـکم بشییء من الخوف والجوع)را تا آخر آیه ملاحظه نمایند ، و به کارهـای حق سبحانه دل خودرا راضی و خوشنود باید کرد ، و اوقات‌را به ذکر و یاد حق سبحانه معمور ، و خاطررا به نعمت ایمان و اسلام مسرور باید داشت • بلایی کز حبیب آید هزارش مرحبا گویم • عموم اخوان و دوستان‌را عرض سلام دارم • منسی خاطر نیستند • (ولاتکونوا کالذین نسوا الله) • لا اله الا الله محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم • نوید صحت و چگونـگی احوال‌را مرقوم دارند ، و حاجی قدوری و حاجی رشیدرا سلام رسـانم ، و صوفی مجیدرا کذلك • والسلام علیکم ، وقلبی الیکم •

نجم‌الدین العمری

سرکار عالی میر مهربان جمیل بگ‌را صانه الله عرض سلام دارم •

ترتیب نفی و اثبات چنین‌است : حرف (لا) از ناف به پیشانی که محل لطیفهء نفس‌است کشیده ، وهم (اله)را از لطیفهء نفس به کتف راست کشیده، و (الا الله)را از کتف راست بر سر لطیفـهء قلب آورده •

نـامەی پێنجـەم

لەبارەی حاجی شێخ عارفەوە بۆ موریدانی قزرباتی نووسیوە

بسم الله الرحمن الرحيم

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته • در خدمت عموم دوستان و مريدان قزراباط و اطراف قزراباط عرض سلام و دعاى توفيق بر اتباع سنن سنيهء حضرت خير الأنام صلى الله عليه وسلم دارم •

برادر طريق حاجى شيخ عارف از طرف حضرت پـير قـدس‌سره و از جانب فقير مأمور و متولى خانقاه قزراباط‌است •

هركس از دوستان تقويت و كمك اورا در خدمت خانقاه قزراباط بنمايد موجب خوشنودى ارواح مقدسهء پيران كبار و باعث مسرورى و رضامندى اين فقيراست • والسلام عليكم وقلبى اليكم •

خادم الفقراء
١٣١٧ نجم‌الدين

نـامەی شەشەم

دیسان بۆ حاجی شێخ عارفـو موریدانی قزرباتی نووسیوە

جناب سعادت‌مند برادر طريق صفا حاجى شيخ عارف سلمه الله و سائر اخوان طريق توفيق‌را به سلام و دعاى توفيق طاعت ياد ميداريم •

جناب فاضل سعادت مآثر ملا عبدالقادر به تصويب اين فقير و امـر جناب جلالت‌مآب محمود پاشا براى تدريس مدرسهء محموديه متوجه آنجا شد [١١] • (من كل الوجوه) خدمت و احترام و ترضيهء خاطر عزيزش موجب

(١١) لەم نامەوە دەرئەکەوێ کە مەلا قادری مەلا مۆمن بە ئەمری شێخ لە دێی بریسی ژووروووەوە کۆچی کردووە بۆ قزربات . وادیـارە ئەمـە لـە دەوروبەری ١٣٢٣ی هیجریدا بووە . لە لاواندنەوەکەی مەلا ئەحمـەدی فەقێ عەلی‌یەوە دەرئەکەوێ کەوا مەلا قادر لە ١٣٢٦ی هیجریـدا لـە قزربات کۆچی دوایی کردووە .

مسروريت اين فقيراست چون ظاهرا و باطنا نسبت كامل با فقير دارد • تعجيز و تفريح او واسطهء عجز و فرح فقير و پيران مااست • (و من نكث فانما ينكث على نفسه) •

والسلام عليكم •

غلام عمرم
نجم‌الدين
۱۳۱۷

نـامەی حەوتەم
بۆ یەکێ لە دۆستانی نووسیوە بۆ پرسە

تو خود دانی كه طغرانويس ازل نام بقاى جاودانى بر نامهء زندگانى هيچ آفريدهء رقم نفرموده ، و نقاش صور موجودات نقش حيات بر صفحات ممكنات جز به قلم (كل شيىء هالك الا وجهه) ثبت ننموده ، و خياط كارخانهء قدم جامهء وجود هيچ موجودى بى طراز عدم ندوخته ، و فراش سراچهءقدرت شمع ظرافت بى تندباد آفت نيفروخته • فنعم ما قيل :

تا فلك معمار اين معموره شد بى خار غم
يك گل شادى به باغ زندگانى كس نيافت

گلستان عمررا در مرغزار روزگار
نوبهار خالى از باد خزانى كس نيافت

اين شربتى‌است همه‌را چشيدنى ، و بار محنتى‌است جمله‌را كشيدنى • مرهم اين زخم جز صبورى نيست ، و علاج اين مرض جز شكيبائى ضرورى نه ، صبورى ضرورى‌است كاين درد دل‌را به غير از صبورى دواى ندارد • والسلام •

نجم‌الدين

نـامەی هەشتەم

بۆ مەحموود ئەدیب ئەفەندیی نووسیوە لە خانەقین

أحب الأحباب ، سعادت‌مآب ، برادر طریق صدق و یقین ، محمود أدیب افندی ، سلمه الله و زاده ، و جعل التقوی زاده ، و رزقه الحسنی و زیاده .

چندی‌است از حالات شما اطلاع کامل نیست . دارنده‌ء صحیفه صوفی محمد صالح عازم آن صوب گردید ، استعلام نوید صحت و استقامت‌را بر آداب بزرگان لازم شمرده ، ان شاء الله سلامتند ، و بر آداب ذکر و فکر و اتباع سنن سنیه علی صاحبها آلاف الصلوة والسلام والتحیة ساعی و جاهد باشند ، و بصحبت ارباب غفلت اوقات خودرا ضایع نکنند ، و جیفه‌ء دنیای دنیه شمارا فریب ندهد و مغرور ننماید .

و ما هی الا جیفه‌ء مستحیلة"
علیها کلاب همهن اجتذابها

فان تجتنبها کنتَ سلما لاهلها
وان تجتذبها نازعتك کلابها

جناب حق جل جلاله فرموده «ألا بذکر الله تطمئنّ القلوب» . ساعی باشند که ظاهر خودرا به اتباع شریعت غرا آراسته ، و باطن خودرا به ذکر خدا و یاد شیخ مقتدا که واسطه‌ء حصول معرفت الله‌است پیراسته نموده ، و اخوان طریقت‌را به محبت و صفا مهربانی کرده ، و از محرمات قولی و فعلی جدا اجتناب نموده ، تا مقصود حقیقی شما از شما مجتنب نباشد .

جناب دوست قدیمی و مقبول با صدق و صفا جعفر افندی‌را سلمه الله سلام مخصوص میرسانم ، ان شاء الله از طرف فقیر فراموش نمیشوند.

تصورات نوعیهء مردم چناناست که بعد از رحلت حضرت پیر کامل والد ماجد قدس الله سره الأقدس دکان معرفت برچیده شـــده ، و نـــور هدایت برخاسته گردیده ، و طریق سیر و سلوك بـــه کلی متروك مـــانده ، و مراتب و کمالات بزرگان سلف‌را در استعداد خلف اساسی نمانده ، بـــه آن واسطه طریق یأس‌را پیش گرفته ، و رستهء طلب گسسته ، از برکت پیران محروم ماندهاید .

الحمد لله نور هدایت بی‌نهایت ، و دکان معرفت پر از جواهر نفیسهء صداقت ، و اعانه و امداد ارواح طیبهء بزرگان بر وفق تمنای دوستاناست. فحمدا له ثم حمدا له . والسلام التام والتحیة والاکرام علی النبی العربـــی سیدنا محمد و آله وصحبه العظام آمین .

غـــلام عمرم
نجم‌الدین

نـــامەی نـــۆهەم

دیسان بۆ مەحموود ئەدیب ئەفەندیی نووسیوە

برادر طریقت سعادتمندی ، أحب الأحباب مهربان جناب محمود افندی، سپردهء همت أدیبان آستان حضرت سبحان باد که لطائف عالمین امر و خلقشرا به توجهات معنویهء مشفقانه مورد واردات محبـــت ذات خداونـــد یـــگانه فرمایند ، و طلوع کوکب سعادت دارینشرا از افق استقامت بر وفق تمنای فقرای زاویهء ارادت گرداند که در زمرهء راستکاران میدان صداقت رستگار باد . یارب دعای خسته دلان مستجاب کن . آمین بجـــاه سید المرسلـــین صلوات الله وسلامه علیه وعلیهم اجمعین .

غلام عمرم

نـــامەی دەهـــەم

نـــازانم بۆ کێی نووسیوە

نبوت امری‌است معین و مکشوف مراتب جمال ، و ولایت حقیقتی‌است مبهم و مستتر پردهء جلال • پس فهم بر هرچه معین‌است تأویل نپسندد ، و درك آنچه مبهم‌است بی‌تأمل صورت نبندد (فاسألوا اهل الذکر ان کنتــم لاتعلمون) •

نکته : آدمی به علت افسون امل در جمیع احــوال دشـــمن آسایش خودش‌است • اگر در منزل‌است به هوای سفر و سیر صحرا دوری از وطن میدارد • و اگر در سفراست خار خار سودای وطن دامنش‌را نمیگذارد • نه در صورت سفری بهره‌یاب کیفیت سفر ، و نه در حالت وطنی از جمعیت وطن باخبر •

خوشا به حال از خود رستگان و به حق پیوستگان که استشمام رائحهء ریاحین الفت از ساز کلام معرفت ختامشان قوت جان بیـــداران‌است ، نـــه همنشینی جهلاء و عمر و زید که نقود اوقات‌را قولا و فعـــلا مصروف مکر و کید میدارند ، و همیشه از نشأه فارغ البالی و مرفه الحالی بی‌خبر و از دولت استغراق شهود و حضور بی‌نصیب و مهجورند •

حضرت واهب عطیات حضور جمعیتی که اهم مرام‌است کرامت فرماید و چشم منتظران به لمعات پرتو دیدار روشن نماید • ان شاء اللـــه کدورت شبهای فرقت و انتظار به طلوع صبح حضور و آفتاب انوار دیدار مرتفـــع باد ، بمنه • والسلام •

نجم‌الدین

نــامەی یازدەهەم

بۆ نووروددینی کوڕی نووسیوە

پسرم ، نور بصرم ! سعادت‌را خواهی ، عــادت‌را نخواهی • عزت‌را طالبی ، ادب و قناعت‌را پیشه کن • طالب علم شو که گوهر شاهوار حدیث (مرحبا بطالب العلم) در تاج افتخارت شود • از صحبت نــادان بگریــز و مصاحب اهل فضل و دانش باش (الفضــل بالعلــم والأدب ، لا بالاصــل والنسب) • برخوردار باش • والسلام •

نجم‌الدین العمری

وەسیەتی شێخ نەجموددین

بۆ نووروددینی کوڕی نووسیوە

بسم الله خیر الأسماء •

یا ولدي و فلذة کبدی ! وفقنی الله وایاکم علی مرضاته آمین ، بجاه سید المرسلین ، صلوات الله وسلامه علیهم اجمعین •

فرزندا ! مسلمان مکلف‌است به اتباع شریعت محمدی علی صاحبهــا الصلوة والسلام در التزام اوامر واجتناب مناهی به درجهء ساعی و جــاهد باشد که ظاهر و باطن شریعت غرا ازو راضی باشد • و این نعمت عظمــی و سعادت کبری در صحبت علمای عاملین و ارباب معرفت و اهل ذکر و فکر باید طلبید • از **صحبت جهله و** ظلمه و اهل غفلت پرهیز کلی باید کرد کــه مصاحبهء آنها برای طالبان حق شراست • آیهء (واصبر نفسك مع الذیــن یدعون ربهم بالغداة والعشي یریدون وجهه) بر این معنی نص قاطع‌اســت •

ای فرزند حتی الامکان ترك جماعت مکن و تأخیر نمازرا از اول وقت منما که ثواب اختیار نصیب اخیاراست •

زبان خودرا به دروغ و بهتان و دشنام و خلاف گفتن مستوجب آتش مگردان ، و حفظ چشم و گوش از منهیات فراموش مکن ، و بغض و حسدرا دربارهء عبادالله به دل خود راه مده که زیان کلی دارد (ان السمع والبصر والفوآد کل اولئك کان عنه مسؤلا) • علم حق به جزئیات و کلیات افعال و اقوال عموم مخلوق متیقن‌است •

ای فرزند ! از قهر و غضب حضرت حق جل‌وعلا بیندیش ، و حب دنیارا به دل خود راه مده که حب دنیا سر همهء خطاهااست (حب الدنیا رأس کل خطیئة) حدیث صحیح‌است • ای فرزند در کسب کمال کوش که انسان بی‌علم و فضل از حیوانات جدا نیست • (الفضل بالعلم والأدب ، لا بالأصل والنسب) • (نبهنی الله وایاکم من نومة الغافلین ، وحشرنا تحت لواء سید المرسلین ، صلی الله علیه وعلی آله وصحبه اجمعین) •

نجم‌الدین

تب و تاب موج باید ز غرور بحر دیدن
چه رسد به حالم آنکس که ترا ندیده باشد

چه بلندی و چه پستی ، چه عدم ، چه ملك هستی
نشنیده‌ایم جایی که کس آرمیده باشد

روز و شب چون روز و شب با غبار عالم بی‌اختیاری ساخته‌ایم ، و سال و ماه چون سال و ماه به گردش رنگ تحیر پرداخته‌ایم• بی شائبهء شك و ریب خواب راستکاران عالم رستگاری یك پرده روشن‌تر از مضمون

بیداری ، و مستی آن طایفه ده مرتبه رساتر از دمـــاغ هشیاری‌است . ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء .

هنیئاً لأرباب النعیم نعیمهم
وللعاشقِ المسکینِ ما یتجرَّعُ

(و ماذلك علی الله بعزیز) . والسلام .

نجم‌الدین

یادی شێخ عەلائوددینی کوڕی شێخ عومەر ضیائوددین

ژیانی شێخ عەلائوددین

ئەم ذاتە کوڕی شێخ عومەر ضیائوددینە ، دایکی ناوی (خاتو ئەسما)ی کچی میران ئاغای برازای شێخ عوسمانی باپیریەتی ، لە ڕۆژی جومعە ١٢ی ڕەبیعولئەووەلی سالی ١٢٨٠دا هاتووەتە دنیاوە . پاش فامپەیداکردن لای مەلا حامیدی کاتب نراوەتە بەر خوێندنو لەگەڵ شێخ نەجموددینی برای پێکەوە قورئانو کتێبە وردەکانیان خوێندووە ، ئەوجا دەستی داوەتە خوێندنی نەحوو سەرفو تا سیووطی گەیشتووە . هەندێ کتێبی شەرعیشی خوێندووە کە لەو قۆناغەدا ئەخوێنرێن .

لە تەمەنی دوازدەو سیازدە سالانیشا هەر لەگەڵ شێخ نەجموددینی برای تەریقەتیان لەسەر دەستی شێخ موحەممەد بەهائوددینی مامیاندا وەرگرتووەو خەریکی سولووك بوون . بەمچەشنە تا گەیشتوونەتە هەژدە سالان لەسەر دەستی مامیاندا سولووکیان کردووە . لەو مێژووەدا مامیان کۆچی دوایی کردووەو ئەمانیش بۆ کاروباری تەریقەتو ئادابی سولووك هاتوونەتەوە خزمەتی باوکیان .

تا کۆچی دوایی مامیان مالی باوکیان لە تەوێلە بووە . پاش ئەوە گواستوویانەتەوە بۆ بیارەو تا خانەقای بیارە کراوەتەوە لە مزگەوتی کۆنی ناودێ سولووکیان کردووە . لەمماوەیەدا بە شێوەیەکی زۆر زاهیدانە

ژیاون • تەنانەت شێخ عەلائوددین گێڕاویەتەوە کەوا بە خـۆی‌و شـێخ نەجموددین عابایەکیان بووە ، هەرکامیان لـە مزگەوت دەرچـووە داویـە بەسەریاو زۆرجاریش بە هەردوکیان جووتێ پیلاویان بووە بە نۆبە لەپێ‌یان کردووە •

لە دەوروبەری سالی ١٣٠٨ی کۆچیدا شێخی باوکی نووری‌جان خانمی کچی میرزا عەبدوللاخانی کوڕی شێخ موحەممەد صادقی وەزیریی بۆ مارە بـڕیوە کە لەدێی (سەولاوا) دانیشتـووە لـە ناوچـەی سـنەو ، بـۆی گواستووەتەوە بۆ بیارە • پێشتریش باوکی ، عالیە خانی کچی ئەم مـیرزا عەبدوللاخانەی بۆ خۆی مارە کردووەو گواستوویەتیەوە بۆ بیارە • شێخ عەلائوددین لە ١٣١١دا لەگەڵ باوکی سەفەرێکی سنەی کردووەو ماوەیەك لەوێ ماوەتەوە • پاش گەڕانەوەی بە ماوەیەکی کەم ، بە فەرمانی بـاوکی، مالی لە بیارەوە گواستووەتەوە بۆ (سەفی‌ئاوا) لە ناوچەی جوانڕۆ کە مولکی خانەقای بیارە بووەو لەوێ نیشتەجێ بووەو دەستی‌کردووە بە ئیرشـاد • چوار پێنج سال لەم دێیە ماوەتەوەو شێخ عوثمانی کوڕی لە ١٣١٤و شێخ خالیدی کوڕی لە ١٣١٥دا لەم دێیە لەدایك‌بوون لە نووری‌جان خـانم • پاشان هەر بە فەرمانی باوکی مالی هاتووەتەوە بیارەو لەوێوە چـووە بـۆ (تازاوا)و (سۆفی بلە) لە ناوچەی (سالاڵ) لـەوێ نیشتـەجێ بووە • دوو سالیش لەوێ بووەو دیسانەوە هاتووەتەوە بۆ بیارەو تا بـاوکی لە ١٣١٨دا کۆچی دوایی کردووە هەر لەوێ بووە • پاشـان گواستوویەتـەوە بـۆ (دەرەشیشی سەروو) لەنێوان بیارەو هەلەبجەداو سالێك‌و چەند مانگیـش لەوێ بووەو لە ١٣٢٠دا لەوێشەوە گواسـتوویەتەوە بۆ (سـەولاوا) لـە هەورامانی ئەودیو • پاش سالێ بەگزادەی مستەفاسانی کە لە (ڕەزاو) بوون هاتوون بۆلای‌و دێی (دووڕووە)یان داوەتێ بۆ خۆی • ئەویش ئەگوێزێتەوە

بۆ ئەوێو لەوێ خانەقاو حوجرەی میوانو خانوو بۆماڵو منـالی خـۆی دروستئەکاو ئەحەسێتەوە ٠

لەوماوەیەدا کە لە سەولاوا بووە مەلا شەمسوددینی کوڕی مەلا حامیدی کاتب بۆ کاروباری نامەنووسیو خەتمو تەهلیلەو تەریقەتدادانی موریـدو مەنسووبو ، مەلا یووسف ناوی خەڵکی (گەبە)و (گولیجە)ی سووورداش کە موریدی شێخی باوکی بووەو شاعیرو ئەدیب بووە ، بـە مەلایـەتی لای بوون ، بەڵام مەلا یووسف پاش ماوەیەك ئەڕواو هەر مەلا شەمسوددیـن ئەمێنێتەوە تا ساڵی ١٣٢٦ ٠ لەوساڵەدا مەلا موحەممەدی حاجی شێخ قادری (ڕەشەدێ)ی کە مەلایەکی باش بووەو مەلای دێی (بالك) بووە لە مەریوان هێناوە بۆ خانەقای دووڕووەو کردوویە بە مەلا لای خـۆیو فەقێی بـۆ ڕاگرتووە ٠ بەهۆی هاتنی ئەم مەلا موحەممەدەوە شێخ شەمسوددین بارئەکاو ئەڕوا بۆ دێی (نێ) لە مـەریوان ٠ شێخیـش مـەلا عـارفی کوڕی مـەلا عەبدولصەمەد ، کە ذاتێکی زۆر خەتخۆش بووە ، ئەهێنێ بۆ ئیمـامەتو خەتمو تەهلیلە ٠ بەوچەشنە لەوکاتەوە دووڕووە ئەبێ بە مەرکەزێکی گەورەی ئیرشادو دەرزوتنەوەو ناووبانگی شێخ عەلائوددین دەرئەکەوێ ٠

لەمماوەیەدا بۆی هەڵئەکەوێ چەند دێیەك ئەکڕێ لەو دەورو پشتی دووڕووەداو بۆخۆی لەوێوە سەرپەرشتییان ئەکا ٠ ئەو دێهاتانە ئەمـانەن : (سوورەتوو)و دەوروبەری ، نیوەی دێـی (ژێیـن)و (ئاریـان)و دێـی (سوورکەوڵ)و نیوەی دێی (قەڵاجـوق)و دەوروبـەریو هەنـدێ وردە موڵکیتریش کە لە دواساڵەکانی ژیانیدا بەپێی سەنەد لەنێوان کوڕەکانیـدا دابەشی کردوون ٠

لە ١٣٣٨دا کە پاش وەفاتی شـێخ نەجمـوددیـنی بـرای ، شـێخ نووروددینی کوڕی شێخ نەجموددینو مەلا قادری گەورەیش کۆچی دوایی

ئەکەن ، خانەقای بیارە چۆڵ ئەبێ‌و سەرپەرشتی‌کەری نامێنێ • شێخ عەلائوددین لەم سالەدا دێتەوە بۆ بیارەو لەوێ نیشتەجێ ئەبێ •

بیارە لە سەردەمی شێخ عەلائوددیندا

بە هاتنەوەی شێخ بۆ بیارە ، وەزعی خانەقا چاك‌بووە • مەلا حوسەینی کوڕی مەلای گەورە (مەلا قادر) ئەکرێ بە مودەڕڕیس بە مەرجێ کە مەیدانی ئەوە بدا مامۆستا شێخ بابەڕەسوولی بێدنی کە مەلایەکی باش بووەو موریدی شێخ نەجموددین بووە بێت ئەویش هەر ببێ بە مودەڕڕیس‌و دەرز بە فەقێکان بلێ • شێخ بابەڕەسووڵ دێ بۆ بیارەو ئەبێ بە مودەڕڕیس ، بەڵام پاش چەند مانگێ لەترسی پەیدابوونی هەراو ئاژاوە بیارە بەجێ‌دێڵێ • پاش ئەو لە ١٣٣٩دا شێخ ، مەلا ئەحمەدی ڕەش ئەکا بە مودەڕڕیس‌و دێ دائەمەزرێ‌و هەندێ فەقێ‌یشی لە دەور کۆئەبێتەوە کە من خۆم یەکێکیان بووم‌و شەرح عەقایدی مەلا سەعدی تەفتازانیم لە باسی سیفەتی تەکوینەوە تا دوایی لا خوێندو دەستم‌کرد بە موختەصەری موطەووەل‌و لەویش‌تا ئەحوالی موسنەدوئیلەیهیم خوێند • بەڵام بۆ پایز مەلا ئەحمەدیش هەر لەترسی ئاژاوە بیارەی بەجێ‌هێشت‌و منیش لەگەڵی ڕۆیشتم بۆ سولەیمانی• لەوێ لە یەك جوێ‌بووینەوە ، ئەو بوو بە مەلای دێی (گەڵاڵە) لای عەباس ئاغای پژدەرو منیش لە خانەقای مەولانا لە سولەیمانی دامەزرام لە خزمەتی مامۆستا شێخ عومەری مەشهوور بە (ابن القرەداغی)دا •

لەو سالەوە بیارە بێ مەلای مودەڕڕیس مایەوە تا سالی ١٣٤٦ • لەو سالەدا شێخ مەلا طاهای بالیسانی بە فەرمانی شێخ هاتە بیارەو بوو بە مودەڕڕیس ، بەڵام ئەویش لە بەهاری سالی داهاتوودا گەڕایەوە بۆ خۆشناو • پاش ڕۆیشتنی ئەو ، هەر لە سالی ١٣٤٧دا من بە فەرمانی شێخ

بووم بە مودەڕڕیسی بیارەو خوا مووەففەقی کردم بتوانم ماوەی ٢٤ ساڵ لەوێ بمێنمەوە تەدریس بکەم •

لەوماوەیەدا کە من لە بیارە مودەڕڕیس بووم شێخ زۆر بەگەرمی خزمەتی خوێندنو فەقێیانی ئەکردو هەمیشە بیارە ٢٠ ـ ٥٠و بەڵکو زیاتر فەقێی لە هەموولایەکی کوردستانەوە ، بەڵکو جارجار فەقێی عەرەبو تورکو تاڵشیشی تیابوو • من خۆم دەرزم بە (موستەعید)ەکان ئەوت کە ئەوانە بوون زۆریان نەمابوو ئیجازە وەربگرنو بین بە مەلا ، ئەوانیش دەرزیان بە فەقێ مامناوەندی‌یەکانو ئەوانیش دەرزیان بە فەقێ سەرەتایی‌یەکان ئەوت کە پێیان ئەڵێن (سوختە) • بیارەی ئەو سەردەمە بەشبەحاڵی ئەم کوردستانی عێراقە نیمچە دانشگایەك بوو • لە بەیانی‌یەوە تا یەك دوو سەعات پاش نوێژی مەغریب دەنگی دەرزو دەوری فەقێ لە خانەقاو حوجرەکانو سەربانەکان نەئەبڕا ، لەوەپاشیش تا درەنگێ بە بێدەنگی موتالای کتێب ئەکرا • خانەقای بیارە چەند هەزار بەرگ کتێبی وەقفی چاپو دەسنووسی بۆ فەقێیان تێدابوو •

لەوماوەیەدا پتر لە ٥٠ فەقێی زیرەكو خوێندەوار ئیجازەی مەلایەتی‌یان لای من وەرگرتووەو گەڕاونەتەوە بۆ ناوچەی خۆیانو بوون بە مەلاو خزمەتی عیلمو ئایینیان کردووە •

لە سەردەمی شێخ عەلائوددیندا بیارە زۆرتری وەخت پڕبوو لە مەلای گەورە گەورەو لە موریدو مەنسووب کە لە زۆر شوێنەوە ئەهاتن • زۆر جار مەلایانی ناوچەی دەوروبەر وەك خوالێخۆشبووان مامۆستا مەلا قادری سۆفی ، شێخ عەبدولکەریمی ئەحمەدبرندە ، مەلا عەزیزی پریس ، شێخ ڕەسووڵو شێخ عومەری هەڵەبجە ، مامۆستا شێخ بابەڕەسووڵی عەبابەیلێ (بێدنی) ، مەلا عابیدی بیاوێلە ، مەلا عەولای دەرەشیشو مەلایانی‌تر ئەهاتن

بۆ بیارەو ماوەیەك لەوێ ئەمانەوەو پاشان ئەگەڕانەوە • هەروا مەلایـانی ناوچەی سەقز ، بانە ، سنە ، هەورامان ، مەریوان ، سولەیمانی ، موکریان ، خۆشناوەتی ، ڕەواندز ، پژدەر هەموو سالێ دەستە دەستە ئەهاتن بۆ بیارە•

لە بەشی زۆری سەردەمی شێخ عەلائوددیندا لە بیارە ماموٚستا مـەلا بەها ئیمامی خانەقاو سەرحەلْقەی خەتمو تەهلیلە ، سەیید مەظهـەر کاتبـی شێخ ، مەلا طاهیری مەلا حوسەین خادیمی مەرقەد ، سەیید نیظام موعتەمەدی شێخ ، میرزا ئەحمەد بەردەستی شێخ ، مەلا صدیق بانـگدەرو سـەلاکەر بوون • من خۆیشم ، کە مودەڕریس بووم ، خوطبـەی نوێژی جومعـەشم ئەخوێندەوە •

سەفەرەکانی شێخ عەلائوددین

ئەم ذاتە لە سەردەمی ژیانی باوکیا گەلێ سـەفەری بۆ بانـەو سەقزو مەریوانو سنەو جوانڕۆو شوێنانیتری دەوروبەر بووە • پاش کۆچی دوایی باوکیشی لە ١٣٤٠دا سەفەرێـکی مەریـوانی بووە بـۆ ئاشتکردنـەوەی سەیدەکانی چۆڕ لەگەلْ بەگزادەی فەتالیبەگی کە لەسەر ئالْوگۆڕی دوو پارچە مولْك ناکۆکییان بووە • لە ١٣٤١یشدا سەفەری بەغداو دەیروززوورو حەلەبی بووەو چووەتە گەلێ شوێنیتریش لە ڕێگایدا • لـەو سـەفەرەیدا خاتوو ڕابیعەی کچی شێخ ئەحمەدی خەلیفەی لە دەیروززوور مارەکردووە •

لـە ١٣٤٤دا سەفەرێـکی کـردووە بۆ سولەیمـانیو لـە ١٣٤٨دا سەفەرێکیتری کردووە بۆ بەغدا • ئەم سەفەرەی شەش مانگی خایاندووە• لەم سەفەرەیدا شێخ عەبدولکەریمی ئەحمەدبرِندەی لەگەلْ بووە •

لە ١٣٥٠دا سەفەرێکیتری بەغدای کردووە • لەم سەفەرەیدا شـێخ بابەڕەسوولی عەبابەیلیو شێخ موحەممەدی قزلجیو شێخ عوثمانی کوڕیو

سەیید مەظهەری کاتبیو سەیید نیظامودینو میرزا ئەحمەدو منی لەگەڵ بووین • ئەم سەفەرەی لە فەسڵی پاییزو لە ١٨ی شەعباندا دەست پێ‌کرد • منو شێخ بابەڕەسووڵ پاش ڕەمەزان گەڕاینەوە ، بەڵام شێخ پاش دوو مانگی‌تر هاتەوە •

لە ١٣٥٦یشدا سەفەرێکی‌تری کردووە بۆ بەغدا • هەروا لە ١٣٥٨دا سەفەرێکی‌تری بەغدای کرد • لە گەڕانەوەیدا هەواڵی کۆچی دوایی شێخ حوسامودینی پێ‌گەیشتو چوو بۆ پرسەی •

پاش ئەم سەفەرەی تا کۆچی دوایی کرد ، لە وردە سەفەری هەڵەبجەو شارەزوور بەولاوە سەفەری نەکرد •

ژنو منالی شێخ عەلائوددین

ئەم ذاتە گەلێ ژنی هێناوە • من لێرەدا تەنها باسی ئەوانەیان ئەکەم کە منالیان لێ کەوتووەتەوە •

یەکەمین ژنی بێوەژنی مەلا حەکیم ناوێکی ژاوەرۆیی بووە کە لە بیارە بووەو لەوێ مردووەو شێخ ژنەکەی مارە کردووە بۆ خۆی • لەم ژنە کچێکی بووە شووی‌کردووە بە شێخ موحەممەد سەعیدی کوڕی شێخ موحەممەدی کوڕی مەولەوی •

دووهەمین ژنی نووری‌جان خانی کچی میرزا عەبدوڵلا خانی سەولاوا بووە کە شێخ عوثمانو شێخ خالیدو پێنج کچی لێ بووە •

سێهەمین ژنی زوبەیدە خانی کچی مصطەفا خانی باوەجانی بووە کە عیززوددینو زاهیدو موختارو نووریو سێ کچی لێ بووە •

چوارەمین ژنی کچی مەلای ژرێژە بووە کە کوڕێکی لێ بووە ناوی موحەممەدە •

ژنی پێنجەمی خاتوو ڕابیعەی کچی شێخ ئەحمەدی دەیرووززوور بووە کە ئەمین‌و ثابیت‌و مەظهەر‌و کچێکی لێ بووە •

ژنی شەشەمی ناهیدە خانی کچی عەلی خانی شەرەفبەیانی بووە کە ناجی‌و عەبدولحەمیدو سێ کچی لێ بووە •

کۆچی دوایی شێخ عەلائوددین

ئەم ذاتە لە ڕۆژی یەکشەمبە لە مانگی ڕەجەبی ساڵی ١٣٧٣ی کۆچیدا کۆچی دوایی کردو لە بەردەمی قەبری باوکیەوە لە بیارە بە خاك سپێررا [١]و پاش ئەو شێخ عوثمانی کوڕی لەجێی دانیشت [٢] •

---

(١) گەلێ لە خوێندەوارانی سەردەم بە شیعر لاواندوویانەتەوەو مەرثی‌یەیان بۆ نووسیوە . منیش مەرثی‌یەیەکم بۆ نووسیوە بەم دوو بەیتە دوایی هاتووە :

روز یکشنبه رجب ماه به نوروز دری
بلبل داغزده کرد فغانی اثری
گفتمش : چیست همین ناله ؟ بگفتا : ای وای
« گم شد از باغ محبت گل باغ عمری »

کە بە حیسابی حورووفی ئەبجەد نیوە بەیتی دوایی ئەکاتە ١٣٧٣و ئەوەش ساڵی کۆچی دوایی شێخە خوا لێی خۆش بێ .

(٢) شێخ عوثمان لەپاش کۆچی دوایی باوکی بەپێی بیرو ڕای ئەو موریدو مەنسووبانەی هاتبوون بۆ پرسە لەجێی باوکی دانراو بوو بە پۆست‌نشین‌و پاش چەند مانگێکیش ئەنجومەنی میلمی لە ئەوقافی سلێمانی ئیمتیحانی کردو فەرمانی شاهانەی بۆ پۆست‌نشینی بۆ دەرچوو . شێخ عوثمان لە ساڵی ١٩٥٨ەوە بیارەی بەجێ‌هێشت‌و ماڵی‌گواستەوە بۆ هەورامانی ئەودیوو لە (دووڕووە) دانیشت‌و خانەقاکەی ئەوێی ئاوەدان کردەوەو بارەگایەکی گەورەی لەوێ بۆ خۆی پێکەوەناو تا ئەم ساڵانی دوایی‌یە لەوێ مایەوە . لە ساڵی ١٩٧٩دا دیسانەوە گەڕایەوە بۆ عێراق‌و ماوەیەك لە بیارە دانیشت‌و پاشان ماڵی هاتە بەغدا .

وەسیەتی شێخ عەلائوددین

خوالێخۆشبوو شێخ عەلائوددین بە شایەتیی منو مامۆستا مەلا بەهای ئیمامی خانەقاو سەیید مەظهەری کاتبیو سەیید نیظاموددینی باوەڕپێکراویو شێخ عوثمانی شێخ مارفی تێرگسەجاڕو عومەر مستەفای عەرەبی دواوانی شارەزوور لە بیستی مانگی ڕەجەبی ساڵی ١٣٦٣ی کۆچیدا ئەم وەسیەتەی کردووە :

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین ، والصلوة والسلام علی سیدنا محمد وآله وصحبه اجمعین •

امابعد ، بە شەهادەتی خودای تەعالاو مەلائیکەی موقەڕڕەبینو پێغەمبەرانی خودا ئەم وەسیەتە ئەکەم : وەسیەت ئەکەم کە سێیەکی عومومی ماڵی مەملووکی خۆم بۆ عومومی موسوڵمانان بێ لە ساکنانی خانەقای بیارەو ئەوانەی بە عەزمی زیارەت دێن بۆ بیارە یا بە میوانی وارید ئەبن کە بە هەموو شێوەیەکی عادەتی ئیستیفادە لە ماڵی من بکەن ، خواه بە دانیشتنو نووستنو هاتوچۆ بە خانووەکانما یا بە خواردنو خواردنەوەی ئەوەی عائیدی منە ، خواه نانو ئاوو چێشتو چاییو میوەو غەیری ئەمانە ، وە بە بەکارهێنانی قاپو قاچاخو لێفەو سەرینو فەرشو کەلوپەلی ماڵ بەقەدەر پێویستیان •

ئەم وەسیەتەم شامیلە بۆ هەر موڵکێکی شەرعیم هەبێ چ لە بیارە یا لە باقی دێهاتی عێراق یا لە دێهاتی موڵکی ئێرانو لە باقی شوێنەکان ، خواه ئەوەی ئێستە هەمە یا ئەوەی لەمەولا پەیدا ئەبێ • بۆ تەوضیح : مەقصەد لەم وەسیەتە بردنی عەینی ماڵەکەم نیە بۆ خۆیان ، بەڵکو ئیستیفادەیە بە

خواردن‌و خواردنه‌وه‌و غه‌یری ئه‌مانه له وجووهی ئیستیفاده فمن بدلها بعـــد ما سمعها فعلیه الوزر • وصلى الله على سيدنا محمد وآلـــه وصحبه وسلـــم تسليما • وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين •

الموصى
خادم الطريقة النقشبندية والقادرية
علاءالدين العمرى العثمانى
٢٠ رجب ١٣٦٣

پاشبہ ند

ئیجازەنامەیەکی خەلافــەت
لەلایەن شێخ عوثمان سیراجوددینەوە
بۆ یەکێ لە خەلیفەکانی

ئەمە ئیجازەنامەیەکی خەلافەتە شێخ عوثمان سیراجوددین بۆ یــەکێ لە خەلیفەکانی نووسیوە • ئەم خەلیفەیە ، وەك لە ئیجازەنــامەکەدا نــاوی هاتووە ، ناوی مەلا ئەحمەدە • ئێمە لە خەلیفەکانی شێخ عوثمان سیراجوددیندا دوو مەلا ئەحمەد ناو ئەناسین : حاجی مەلا ئەحمــەدی تۆتشــەیی‌و مــەلا ئەحمەدی شاوری• شێخ لە ئیجازەنامەکەدا تەعریفێکی زۆری مەلا ئەحمەدە ئیجازەدراوەکەی کردەوە • ئێمەیش شارەزای مێژووی ژیانی مەلا ئەحمەدی شاوری نین ، بەلام عیلم‌و فەزلی حاجی مەلا ئەحمەدی تۆتشەیی لە ناوچەی بابان‌و هەورامان‌و ئەردەلانــدا زۆر بەناووبانــگە ، بۆیــە وای‌بۆئــەچین ئیجازەنامەکە ئیجازەنامەی خەلافەتی ئەو بێ •

بەداخەوە ئەم ئیجازەنامەیەمان پلش‌وەخت دەسگیر بوو ، بۆیە نەکەوتە ناو باسی شێخ عوثمان سیراجوددینەوەو وا لێرەدا بلاوی‌ئەکەینەوە :

بسمه سبحانه وتعــالی

احمد الله علی ما أنعم ، واصلی واسلم علی النبی الأکرم •

وبعد ، حقیر خادم طریقهء مبارکه عثمان خالدی مجددی نقشبندی ، عفی الله عنه وعن أسلافه واخلافه ، گذارش می‌نماید که چون جمیع طــرق موصله الی الله سبحانه سیما طریقهء علیهء نقشبندیه مؤسس بر اساس سنن سنیهء حضرت مصطفویه‌است صلی الله علی مصدرها وسلم ، لاجرم هرکه‌را مراعات آداب شرعیه بیشتراست ، قــدمش در ســلوك طریــق مسلــوك بیشتراست ، و از جملهء سعادتمندانی که باین دولت ممتازند و در بین أقران مختار و سرافراز ، برادر أعز امجد ملا احمداست که بعد از آنکه مدتی از

عمر شریف‌را در اکتساب علوم شرعیه صرف‌نمود و حق سبحانه درگه فتوح علوم الهیه‌را بروی وی گشود ، حسن نیت و نهاد و پاکی طینت و اعتقادش از قوه بظهور آمده بقصد سلوك طریقهء نقشبندیه قدس الله اسرار سادتها نزد حقیر آمد و بیعت طریقهء مبارکه و اذکار و اوراد مقررهء ایـن خانوادهء علیارا گرفت ، والحق شرایط و آداب سلوك‌را کماینبغی مراعات نمـود ، و بر اذکار و مراقبات موظفه مواظبت کرد ، و با حسن أدب و اعتقاد مدتی در صحبت فقرا بسربرد ، تا الحمد لله بمصداق (الحکمة ضالة المؤمن) مـورد واردات و تجلیات گشت ، و دریچهء فیض و فتوح بر قلب و روح و سایر لطایفش مفتوح شد ، از کمال طریقه بتکمیل آن روی نهاد • لذا حقیر کـه بترجمانی سادات علیة الدرجات معروف‌است ، و بخادمی فقرای طریقـهء انیقه موصوف ، اورا بارشاد طریقهء علیهء نقشبندیه مأذون و مجاز ، و در بین همگنان بخلعت خلافت مشرف و سرافراز نمود • دست او در قبول بیعـت و تلقین اذکار و مراقبات دست حقیراست ، و نفسش در تربیـت معهـوده و نظرش در توجهات معموله نفس و نظر فقیراست • طالبان سلوك طریقـه نسبت با وی معتقد و مخلص باشند ، و تخم ارادت و اعتقـادرا در مزرع استعداد خویش پاشند • و برادر مشارالیه نـیز با طـالبان حسن تربیـت و از جادهء شرعیه اجتناب‌را از خود و مریدان خود قبـول ننمـاید ، و از بدعت مهما أمکن اگرچه بدعت حسنه هم باشد متجنب باشند •

جعله الله وایانا من المتمسکین بالسنة ، المتجنبین عن البدعة • وصلی الله علی سیدنا محمد و آله و صحبه و سلم و بارك و کرم •

والسلام علی من اتبع الهدی [1] •

عثمان الخالدی المجددی النقشبندی
(ئیمزا)

---

(١) له ڕووی فۆتۆی دەستخەتی مەلا حامید نووسراوەتەوە .

چەند پارچە شیعرێکی تری
حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا

کاتێ کە لە چاپکردنی ئەم کتێبەدا گەیشتبووینە شیعرەکانی حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا ، لە ڕێـگای دۆستی دلسـۆزم شـێخ ئەمیـنی نەقشبەندی‌یەوە کۆمەڵێك شیعری ئەبولوەفام دەسگیر بوو کە بە خـەتی ئەدیبی خۆش‌نووس ، دۆستی بەڕێزم سەیید طاهیری هاشمیی دەوڵەتاوایی نووسرابوەوە • ئەوکاتە ــ وەك لە شوێنی خۆیشیدا ئیشارەتم بۆ کردووە ــ لەبەرئەوە کە پرۆڤەکان کرابوون بە فۆرمە و ئامادەکرابوون بۆ چاپ ، هەر ئەوەندەم پێ کرا بەراوردێك لەنێوان ئەو چەند پارچە شیعرانەدا بکەم کـە لای خۆیشم و لە نوسخەکەی شێخ ئەمینیشدا هەبوون و هەڵەو ناتەواوی‌یەکانی نوسخەکەی خۆم لە ڕووی نوسخەکەی ئەو ڕاستبکەمەوە •

بەڵام نوسخەکەی شێخ ئەمین چەند پارچە شیعریشی تیابوو کە لای من نەبوون • جا بۆئەوە کە ئەو پارچە شیعرە زیادانـەش بکەونە بەرچـاوی خوێندەواران و ئەو بەرهەمانەی ئەبولوەفا لە مەترسیی لەناوچوون بپارێزم ، وا لە دوایی ئەم بەشی یەکەمەی کتێبەکەمەوە بڵاویان‌ئەکەمەوە •

ــ ا ــ

(١)

نسبت خودرا به یار خویش میدانیم ما
همچو گیسویش ز سر تا پا پریشانیم ما

یا چو آن خال سیه بر عارضش در بین زلف
برزخی جامع میان کفر و ایمانیم ما

ابرواست آن برزخ زیبات ، یا قوس قضا ،
یا دم شمشیر تقدیراست ؟ حیرانیم ما !

نیست مارا الفتی با سیر صحرای ختن
بهر این شهری غزالان سینه بریانیم ما

حیرتی دارم که این فواره‌های دیده‌گان
از چه میجوشد ؟ مگر تنور طوفانیم ما !

روز اول آتش عشقش به جان ما فتاد
تا ابد زان آتش جان‌سوز سوزانیم ما

شورش و غوغای طفلان پیش و پس خوش عالمی‌است
چون (وفا) از دولت عشق تو سلطانیم ما

(۲)

ای ز حسن جلومات آیینه‌هارا صد جلا
چهره‌ات زاب لطافت میزند موج صفا

شعلهء حسنت به گلها آتش خجلت زند
سرمهء حیرت کشد خالت به چشم مدعا

تا نهال سرو سیم‌اندام او بالا کشد
در دل ما بی‌نوایان میکشد بالا بلا

لعل جان‌بخشش گر از جوش تبسم دم‌زند
خنده‌ها ریزد به فرق چشمهء آب بقا

بی تو چندان دیدهء امیدواری جوش زد
پای نومیدی به خون اشك ما بندد حنا

درد هجرش‌را کجا تدبیر درمانی کنیم
بعد ازین دست امید ما و دامان دعا

جای شبنم مردمك از دیده‌ها پالد (وفا)
زاب و تاب چهرهء چون آفتاب (بوالبها)

(۳)

الحمـــد لمبدعِ البدایع
والشکر لخالق البرایـــا

در روز دوم صباح جمعه
ساعت ز دو بود نه به بالا

از ماه رجب که مشعل مهر
(من مطلعه اذا تجلّی)

شیپور سرور و کوس بهجت
در زد به جهان خروش و غوغا

ناگاه به گوش من سروشی
(من حضرةِ قدسیهِ تعالی)

در داد یکی نوید و گفتا
ای خاص به فیض و فضل مولا

چوبك‌زن بام تو سکندر
در کوی تو هندویست دارا

ای مهبط واردات غیبی
درویش خرابه‌گرد و شیدا

باز از سر نو نوازش حق
بر کام تو گشت جلوه‌فرما

دادت پسری که مهر چهری‌است
رخشنده چو لؤلوئیست لالا

شد بخت به یمن او مباهی
هم توأم توست سعد کبری

در کسوت فضل صدر أبنا
در خلعت فقر فخر آبا

گردید به نام پیر أحرار
مخصوص تفؤلا به أسما

در عالم غیب تاج دادند
اورا لقب از جناب مولا

یا رب به کمال فضل و رحمت
این اختر عزت و شرف‌را

با علم و عمل قرین دولت
توفیق رفیق و عقل برجا

مقرون به صفا و طول مدت
مسعود و سعید و سعد فرما

تاریخ ظهور این کرامت
جستم ز خرد، به ناز گفتا :

« لانرغب » ثم قلت « فارغب »
« الصبح به اذا تجلّى »
گفتا که بگوی (بوالوفا)را :
« بشراك وحبذا وأهلا » [1]

ـ ت ـ

(٤)

تا به ما آن لب یاقوت تو خندان شده‌است
حالت سینهء صد چاك نمایان شده‌است

جمع گردید حریفان به تماشا کامشب
کوی ما از شرر آه چراغان شده‌است

تا دلم بستهء آن گیسوی مشك‌افشان شد
چمن سینه لگدکوب غزالان شده‌است

زآتش سنگ [2] شده گلخن ما گلشن ناز
شکر طفلان که شب هجر چراغان شده‌است

تیره ایام چنانست (وفا) در غم عشق
همچو زلف تو سراپاش پریشان شده‌است

---

(١) دیاره ئه‌بولوه‌فا ئه‌م پارچه شیعره‌ی به‌بۆنه‌ی له‌دایك‌بوونی شێخ تاجوددینی کوڕیه‌وه وتوه . وشه‌کانی ناو هه‌رکام له که‌وانۆلکه‌کانی دوو به‌یتی دوایی به حورووفی ئه‌بجه‌د ئه‌که‌نه ١٢٨٣ که ساڵی له‌دایك‌بوونی شێخ تاجوددینه .

(٢) اشك ـ (ن) .

(٥)

تا گل روی ترا دیدم به بازار آمده‌است
هر که در عالم به چشمم نقش دیوار آمده‌است

تا سحر از بیم چشم فتنه‌خوی رهزنت
در دو چشمم کاروان خواب بیدار آمده‌است

هیچ نقاشی چنین صورت نبسته بر خیال
فکر مانی هم دراین سودا چو پرگار آمده‌است

کاش دیگر در چمن میدیدم آن گل پیرهن
تا شدی حل عقدهء مشکل که در کار آمده‌است

حوری‌است آن یا فرشته یا بشر یاخود پری
کی چنین در عالم اظهار دیار آمده‌است

در لطافت شیوهء حور و ملك دارد ولی
طبع و خویش در دل‌آشوبی پری‌وار آمده‌است

ناله و فریاد و افغان (وفا) بی درد نیست
فتنه‌ئی بهر بلای جان پدیدار آمده‌است

(٦)

تا به آن بالا بلا دل [٣] آشنا گردیده‌است
رشتهء مهر و وفارا از جهان ببریده‌است

دل که تیغ ابروی خونریز آن جلاد دید
مرغ‌سان در خون خود شادی‌کنان رقصیده‌است

---

(٣) دل ما ــ ن .

تن به رقص آمد ز شادی جان همی‌پرد ز شوق
گوئیا کان شاه خوبان نام ما پرسیده‌است

چرخ دولابی یقین گردد به کامم بعد ازین
چون به نام من زبان دلستان گردیده‌است

پای پیك یار من افسرد و از رفتار ماند (٤)
آنقدر عاشق به روی دیده‌اش مالیده‌است

رحم بر من آیدش باز آن نگار نازنین
گوئیا آه و فغان و ناله‌ام بشنیده‌است

با حریفان آشنا و با رفیقان سرخوش‌است
از من مسکین عجب چون بی‌سبب رنجیده‌است

شیوهٔ مهر و (وفا) معدوم شد با (بوالبها)
گر کسی دعوی کند از یار ما دزدیده‌است

(٧)

ــ ن ــ

مطرب نوای چنگ به آهنگ ساز کن
ساقی تو نیز درگه میخانه باز کن

ساقی میار جام و ، صراحی به کار نیست
در ده یکی سبو و مرا سرفراز کن

عیداست و موسم طرب‌است و زمان عیش
بخرام سوی گلشن و آهنگ ناز کن

---

(٤) فرسود از رفتار من ــ ن .

می بر کف‌است و کف به دف و گوش بر غزل
از در درای و مجلس مارا بساز کن

گل در کنار و سبزه و صحرا و لاله‌زار
باز آی و ناز عشق بر اهل نیاز کن

ساقی و شاهد و می و مهتاب و بذله‌گوی
یا رب شبی چنین تو به لطفش دراز کن

بزم‌است و چنگ و جام می‌است و نوای نی
مطرب تو ساز زمزمه‌های حجاز کن

رنگ حنا ثبات ندارد عزیز من
انگشتها به خون دل ما طراز کن

قربانی توام من و آن شکر لبت
نه در دهانم و سرم از حلق باز کن

رسم‌است روز عید که عیدانه میدهند
یك بوسه با (وفا)ی جفاکش نیاز کن

(۸)

کند افگنده بر رخ زلف‌را ، لیل و نهاراست این
فروزان کرده در شب آفتابی‌را ، عذاراست این

به تیر غمزه‌ام چشم سیه مستش زد و گفتا
ز ما از گلشن ناز و نزاکت یادگاراست این

بخوابم روی زیبا نیز ننماید گهی ، آری
که مزد گریه‌های دیده‌ء شب زنده‌داراست این

به هنگام وداعت ناله در هر استخوان من
چو بهلول دل از کف داده گویی نی‌سواراست این

مرنج از دل به چین زلف بی‌هنگام اگر ناله
که بس بیمار و بی‌تاب و پریشان روزگاراست این

حریف بزم وصلش باوجود غیر نتوان شد
مزاج نازك ما بیدلانرا زهر ماراست این

نمی‌آید ز فرط حیرتم مژگان بهم آری
به قانون‌نامهٔ مجنون دلیل انتظاراست این

فریب عشوه‌های چشم فتانش مخور ای دل
که جادوکار عیار و محیل و پرقماراست این

چو بینم خندهٔ گل‌را همه خون گریم از حسرت
نشانی از تبسمهای لعل آبداراست این

به عیاری برد دل ، باز چون میجویمش ، گوید :
کجا ؟ چون ؟ کی ؟ چرا ؟ برگو ، دروغ آشکاراست این

فروغ از دل فراگیرد چراغ خاندان عشق
که هم نوراست و هم ناراست و هم عین شراراست این

گل‌افشان شست تازش چون کند بر بیدلان گوید
به طرز خودنمائیها که به به لاله‌زاراست این

حدیث کشمکشها برمخوان تیر و کمانش‌را
فرایادم دهی دلرا کمال اضطراراست این

ز بیداد محبت بسکه چشمم چشمه‌خیز آید
ز جیب هر بن مژگان یکی صد چشمه‌ساراست این

خدا زلفت نگهدارد خرابات محبت‌را
(وفا) دارالأمان نوگرفتاران زاراست این

چوارینه

اگر دل ز یاد تو غافل نشیند
خدنگ بلا بر دل دل نشیند

اگر دل خلاصی ز زلف تو خواهد
به زنجیر و قید و سلاسل نشیند

— ۲ —

تا سوی درت روی به راه آمده‌ایم
با اشك نیاز عذرخواه آمده‌ایم

از بهر شفاعتت به رسم هدیه
با بار گناه کوه کاه آمده‌ایم

تـاك

— ۱ —

چشم و رخ نیکوی او ، پیچ و خم گیسوی او
مانند مل ، مانند گل ، مانند سنبل بر قفا

— ۲ —

اشکم روان ، آهم دوان ، سوی بیاره رهزنان
فریادگو ، افغان‌کنان (یا لیتنی کنت تراب)

— ٣ —

من دیوانه چو زلف تو رها میکردم
هیچ لایقترم از حلقهء زنجیر نبود

— ٤ —

طالبان راه حق‌را شرط باشد ، والیا
پاس شرع مصطفی و حب عثمان داشتن (٥)

(٥) دیاره ئه‌بولوه‌فا له‌م به‌یته‌دا قسه له‌گه‌ڵ غولام‌شا خانی مه‌شهوور به ئه‌ماتوللا خانی والی ئه‌کا که بووبوو به شیعه .

دوو نامەی‌تری شێخ عومەر ضیائوددین

ئەمەش دوو نامەی‌تری شێخ عومەر ضیائوددینە ، پاش لێبوونەوە لـە چاپکردنی نامەکانی‌تری دەسگیرمان بوو . وا لێرەدا بڵاویان‌ئەکەینەوە :

نـامەی یەکەم

بۆ موظەففەروددین شای قاجاری نووسیوە

بسم الله خیر الأسماء .

نیر أشرف أکرم اعظم طالع همایون مطالع سلطنت منافع ، اعلیحضرت سلیمان حشمت قدر قدرت ، ذات حماید صفات ، شاهنشه تخت شهریـاری دامت شوکته که از مطلع أرفع أنفع ألطاف مواهب ایزد اقدس أجل مـالك الملك ملك الملوك أحد صمد باری جل جلاله بر أفق أعلی ظفر نصرت قدرت مسندآرای أرایك سلطنت ، و زینت افزای تخـت و بخـت شهریـاری ، و سعادت‌بخش ملك و ملت و رونق‌ده لشکری و کشوری از مه تا بمـاهی ، الحمد لله چون نور ساطع گردید ، ذرات مستعدهء عالم ارادت‌را از جمیـع جهات بتدارك مافات جامع ، و لمعات پرتو کواکب مراحم شاهانه حبال حبل اغیار و بیگانه‌را قاطع ، و ظلمات دیاجی دعاگویان‌را در آفاق جهان رافع ، و جبال افکار مختال فخوررا با طالبان فجور له المنة قالع آمد . از جملـهء ارادتمندان صدیقت همراه حامل ادعیه‌نامه‌را با کمال جان‌نثـاری که کمـر یقین‌را بآیین ارباب تمکین بسته ، از قعر بئر دوری بفیفای باصفای حضور مبارك آیات کشیده ، و در بزم سعادت رزمش بدستور مقبولان داخل دوایر

افتخار سرور گردانید . (ان فی ذلك لذکری لمن کان له قلب او القی السمع وهو شهید) . درین بهار فرخنده نهار که اشجار بساتین یقین امیدواران بقطرات امطار رحمت ، و گلزار آمال خیریهء هواداران از انهار بحار مکرمت آثار شهریار در حیات تازه باظهار انواع شکوفه و ازهار تذرو تمنایش‌را گویا نوروز ، و دیجور جفایش‌را روشن روز ، و شب استدعایش از یمن بدر منیر دعای زنده‌دلان شب زنده‌دار ضیای باوفا رسید و کوکب در بروز آمد سر ارادت‌را به کمال صداقت در میدان اخلاص به تمنای سعادت اختصاص گوی چوگان الطاف و انصاف ملازمان خواص در بارگاه کیوان پناه اعلیحضرت خلافت اکتناه پادشاه جمجاه دامت شوکته داشت .

سعادت آن کسی دارد که شه باشد پناه او
چو شه باشد پناه او فلك شد تکیه‌گاه او

(معلوم) کز خیر محض جز مکارم ناید . دیگری هرچه از دور عرضه دارد جای هدر خواهد بود که شاهان تخت و بخت و شوکت بر جمیع مصالح ملك آگاهند که از آثار أفعال ایزد فعال ستار مظهر تجلیات (آناء اللیل والنهار) و مصدر ظهور افکار و ملهم از فضل رب پروردگارند و اظهار دعاگویی درویشانهء فقیرانه در نظر سعادت‌کیشان صداقت‌اندیش داخل فضولی و خارج دائرهء قبول اصحاب صفهء عقول که در گلشن نیستی به گلخن هستی دویدن مشکل و تنگنای قصور انانیت و وجود و وجود بر غرفه نشینان (جنات عدن) تا جمیع حورش سراپا جفا و محن می‌نماید در زاویهء زهدیه بهیئت فقریه بهر بکره و عشیه بأدعیهء عبقریه مددکار ارکان دولت علیه بودن أولی ، و أموررا همه تفویض بحضرت مولا نمودن احسن و پای از کلیم بیرون نیاوردن از همه زیبااست .

(حافظ) وظیفهء تو دعا گفتن‌است و بس
در بند آن مباش که نشنید یا شنید

همینکه عباد الله در ظل ظلیل اعلیحضرت ظل الله اید اللـه ملـکه استراحت نمایند ، فقیر در جمع عباد شکور مبتهج و شلد و مسروراست .
(وسلام علی عباده الذین اصطفی) . وصلی الله علی خیر الوری ، والآخرة خیر و أبقی .

٦ صفر ١٣١٥

نـامەی دووهەم
لە وەڵامی یەحیای مەعریفەتدا نووسیویە

(یا یحیی خذ الکتاب بقوة) واشرب ماء الحب ممزوجا بحبوب الطاعة، مغلی بنار الصدق فی قدر الاخلاص ، تحصل لك العافیة عند الاختصاص ، ولکن الاستقامة علی اعتاب الأوامر شرط للذاکر ، والارادة مع اهلهـا فی الباطن والظاهر تؤیدك فی الأول والآخر .

و ان شئت أن تحیی سعیدا فمت به
شهیدا ، والا فالغرام له أهل

نصحتك علما بالهوی والذی أری
مخالفتی فاختر لنفسك ما یحلو

ان أخذته بالقوة تصل مقام اهل الفتوة . ودون اجتناء النحل مـا جنت النحل [1] .

عمر العثمانی

---

(1) ئەمەش نامەکەی یەحیای مەعریفەتە کە بۆ شێخ عومـەر ضیـائوددینی نووسیوە . نامەو وەڵام هەردوو لە ڕووی فۆتۆی خەتی خۆشی یەحیای مەعریفەت خۆی نووسراونەتەوە .

با وجود باوجودت ز من آواز نیاید کە منم ، ولی
من خاك کف پای سگ کوی کسی‌ام
کو خاك کف پای سگ کوی تو باشد
بدیهی‌است کە طایفۀ ما فدویان غریـق میاه این سلسلـۀ جلیـلە

ئیجازەنامەیەکی خەلافـەت
لەلایەن شێخ عومەر ضیائوددینەوە
بۆ یەکی لە خەلیفەکانی

ئەمەیش ئیجازەنامەیەکی خەلافەتە شێخ عومەر ضیائوددین بۆ یەکێ لە
خەلیفەکانی نووسیوە کە ناوی شێخ مەلا موحەممەد ئەمینە • ئێمە لەنـاو

ودودمان علیهء نبیله ابدها الله تعالی الی مدید الزمان وافتراق الفرقدان، بوده و هستیم ، و بارها مخمر خمیر اخلاص تخمیر فدوی این بوده که شرفیاب بزم مینورزم حضور سراسر نور شود ، بااینکه کعبهء فقررا بانی و زمزم اضطراررا اسماعیل ثانیم ، سر قدم ساخته که ماه تیرهء بـدن خودرا بدان وتیره از محاق دوری و احتراق مهجـوری باستقبـال آن شمس سماء اجلال و آفتاب آسمان افضال رسانم ، تا ماه رخشنده و بدر درخشنده گردم . درین اوقات بحمد الله تعالی آنچه در دلم بود از درم فرازآمد ، و توقع‌است ان شـاء الله از حضیض نکبـات بـاوج سماوات حصول مهمات برایم ، لهذا بعرض میرسانم .

قربان محرمان کعبهء حضور و واقفان قبلهء مهر ظهـورت گـردم ! مدتی‌است نیر توفیق تحصیل علوم این فدوی در عقدهء ذنـب توقیـف و تعطیل منکسف گردیده ، و شاه طاقت و اشتیاق بر صـفحهء شطرنج سعی و اهتمام در میدان عدم طاقتی و اشتیاق مات و طـاق مـانده ، و مرض باغرض ضعف قوهء بی‌تابی ، با مزاج بی‌ابتهاج قـوهء ضعـف تابش و توان در بحران‌است . دیگر لقمان‌را حکمت آموختن عین حرمان، بمدلول :

چو رسی بکوی دلبر (ارنی) بگوی و مگذر
شنوی ز دوست حرفی بود ارچه (لن ترانی)

محض افتخار بدستخط مبارك عالی در جواب خود فدوی حـاضر نبوده . بعون الله همگی اوقات‌را من‌بعد در سلك عتبه‌بوسان منسلك کرده و خواهم‌کرد . مستدعی‌است علاوهء استمداد همت باطنی ، نسخهء دوای این درد و دستور العمل این علت‌را در گوشهء عریضه دستخط فرمایند که پیغمبر از کبر نیامده . والسلام .

الاقل :
یحیی

خەلیفەکانی شێخ عومەر ضیائودینندا سێ ئەمین ناو ئەناسین : شێخ ئەمینی بێژوەیی‌و مەلا موحەممەد ئەمینی شەریف‌ئاوایی‌و شێخ موحەممەد ئەمینی بارام‌ئاوا • لەبەرئەوە کە ناوی خەلیفەکە ، وەك لە ئیجازەنامەکەدا هاتووە ، لەو سێ خەلیفەیەدا لە ناوی شێخ ئەمینی بێژوەوە نزیکترە لەو دوانەکەو ، لەبەرئەوەیش کە شێخ ئەمین وەك خواناسێکی دیار بووە ، مەلایەکی گەورەیش بووە ، لامان‌وایە ئیجازەنامەکە هیی ئەوە •

الحمد لله الذي أحيا قلوب العارفين بنور الصدق واليقين ، والصلوة والسلام على سيد المرسلين وامام المتقين محمد وآله وصحبه اجمعين •

اما بعد ، فان الطريقة هي الأخذ بالشريعة والتخلق بها الحقيقة ، فمن لا شريعة له لا طريقة له في الحقيقة ، وأولها تعلم الاحكام بعد تحصيل الايمان ، ثم الجهد بالاسلام ، ثم الوصول الى أعلى مدارج الاحسان وهو أن تعبد الله كأنك تراه فان لم تكن تراه فانه يراك • وفي المضمون اشارة الى كمال المشاهدة والفناء • فكلما يكون الفناء أدوم كان البقاء أتم ، ولا يلقيها الا ذو حظ عظيم • ونحن خدام صفة أهل الصفوة لسنا قائلين بالرؤية في الدار ونختار فى تحقيق المشاهدة ما اختاره الاخيار ، ان الصوفي هو الذى تحقق فيه صدق و صبر و صفاء ، ود و ورد ووفاء ، و فرد و فناء . من لم يكن بهذه الاوصاف وادعى انه صوفي ، فاعلم انه ممكور ، وغير معذور فى الادعاء، فلا يليق بالصحبة لدى أصحاب كهف الصحة ، ولا بالالفة لأهل الصفوة ، لأنه يوجب الكلفة على أرباب الفناء • ولايخفى أن شجرة الطريقة على حسب الشريعة في الحقيقة أصلها ثابت و فرعها في السماء ، و منبتها أرض الزهد ، وسقيها من عين الورع ، وأغصانها الشرع ، وأوراقها التقوى ، واثمارها الوصول الى درجة القبول في الحقيقة ، وهي ما كان عليها النبي والأصحاب كما شهد به السنة والكتاب • و قال من هو أهل الحال ما حاصله : الأعمال

بذوى عدل ، فكل باطن يخالف الظاهر فهـو باطـل ، فمـاذا بعـد الحـق الا الضلال ؟

وموجب بسط الكلام أن الأخ العزيز مع السعادة قرين ، جناب الشيخ ملا محمد أمين ، على حسن ظنه وكمال يقينه أخذ الطريقة العلية النقشية على يد الفقير الحقـير الكسير الذي ليس له يد في القليل والكثير ، عمر العثماني الشهير بغلام محمد ، كان الله له و ستره بعفوه في الدنيا و الآخرة ، و سلك طريق آدابها في التعلم و التعليم ، واستنار بانوار اذكارها على حد استعداده القديم ، ووصل الى مقام الغيبة الناشىء منها الفناء ، و صار لايقا بتعلـم ما تعلم ، و سايقا الى مابه الانسان يكرم • فقد اجزناه في تعلـيم الطالبـين ، و أمرناه على ما ظهر لنا من الاشارة المعنوية بأخذ المريدين • فاللايق بالمخلصين أن يتأدبوا معه كي ينتفعوا به كل وقت وحين ، فمن لا أدب له لاصدق لـه • والمرجو من الشيخ المذكور ادخال السرور في صدور الأحباب بالرفق و الحلم و المحبة و تقليل التكاليف على الناس ، و الانس بالشريعة ظاهرا و باطنـا ، والأمر بالمعروف و النهي عن المنكر على تلك الحالة موصوف ، وان لا يرى لنفسه مكانة عند الخلق ، وأن يصاحب الخلق بالحق للحق ولايبعد عنهم أكثر مما هو لازم • ربنا تقبل منا انك أنت الحكيم الودود •

وصلى الله على سيدنا محمد و آله وسلم •

تمناى قبولش دارم و دانم كه نااهلم • مدد يا روح شاه نقشبند و غوث گيلاني • والسلام [١] •

عمر العثمانى النقشبندى

(ئيمزا)

---

(١) له ڕووی فۆتۆی ئەسڵی نامەکە نووسراوەتەوە .

بەشی دووەم

هەندێ لە مورید و مەنسووبە دیارەکانی شێخە نەقشبەندییەکانی هەورامان

یادی مەلا حامیدی کاتب

کوڕی مەلا عەلیی بێسارانی‌یە ، لـە دەوروبەری ١٢٢٥ی هیجرەتـدا لەدایك‌بووە • پاش تەواوکردنی خوێندن بەپێی داب‌و نەریتی ئەو سەردەمە هاتووەتە لای شێخ عوثمان سیراجوددین بۆ وەرگرتنی تەریقـەت لەسـەر دەستیـا •

بەپێی نووسینی خۆی لە ١٢٥٠دا بە ڕەهنموونیی شێـخ موحەممـەد صادقی خەڵکی (مازی‌بن) لە ناوچەی ژاوەڕۆ لە هەورامانی ئێران هاتووەتە لای شێخ عوثمان‌و تەریقەتی لا وەرگرتووەو لای ماوەتەوەو کاری (کاتبی)ی شێخیشی لەئەستۆ گرتووەو لەوەوە بە (کاتب) ناووبانگی دەرکردووە •

کە شێخ سیراجوددین بە فەرمانی ئەحمەد پاشـای بابان لـە بیارەوە ئەگوێزێتەوە بۆ سولەیمانی‌و لە خانەقای مەولانا دائەمەزرێ ، مەلا حامیدیش لەگەڵ خۆی ئەبا • لەوکاتەوە هەرچەند شێخ بە سەفەر چووبێ بۆ شوێنـێ مەلا حامیدی لەجێی خۆی داناوەو ئەو کاروباری مریدو مەنسووبەکانـی بەڕێوەبردووە •

شێخ سیراجوددین مەلا حامیدی زۆر خۆش‌ویستـووەو برازایەکـی مەولانا خالیدی بۆ هێناوە کە ژن‌خوشکی خۆی بووە • مەلا حامیـد لـەم ژنە دوو کوڕو چەند کچی بووە •

مەلا حامید تا کۆچی دواییی شێخ سیراجوددین هەر لای بووەو پـاش ئەویش لای شێخ موحەممەد بەهائوددین‌و ئەوسا لای شێخ عومەر ضیائوددین

بووەو لە دەوروبەری ١٣١٠دا لە بیارە کۆچی دوایی کردووەو لە گۆڕستانی (ملەگای چنار) بە خاك سپێرراوە •

مەلا حامید هەرچەند صیفەتی دەرس‌وتنەوەی نەبوە ، گەلێ جار چ لە تەوێلەو چ لە بیارە دەرسی بە فەقێ وتوەتەوەو زۆر کەس لای خوێندوویانە• هەرچەندیش کاتبی شێخەکان بووە ، گەلێ شتیشی بۆ خۆی نووسیوەتەوە وەك چوار ڕوبعەی (تحفة ابن حجر) بە حاشیەکانی مەلا یەحیای مزووریشەوە تا باسی نوێژی جەماعەت • ئەم نوسخەیە لە کتێبخانەی خانەقـای بیـارەدا بوو • ئەبێ ئێستا لە کتێبخانەی ئەوقاف بێ لە سولەیمانی • مەلا حامید خەتی زۆر خۆش بووە •

مەلا حامید گەلێ تەئلیفاتیشی هەیە ، وا لێرەدا باسیان ئەکەم :

(١) عەقیدەی ئیمان‌و ئیسلام بە هەورامی‌یانە • ئەمە ئەوەیە کە مـن کردوومە بە کوردیی سۆرانی‌و لەچاپم‌داوە •

(٢) شەرحی مەثنەویی مەولانا جەلالوددینی ڕۆمی بە فارسی لە سـێ بەرگدا • لە شێخ عەلائوددینم بیستووە فەرمووی مەلا حامید ئەم شەرحەی لەسەر تەقریری شێخ موحەممەد بەهائوددین نووسیوە • ئـەم کتێبـە لای کوڕەزاکانی مەلا حامید بوو ، لە دەوروبەری ١٣٦٠دا کەوتە دەستی مـەلا عەزیزی پریس ، جا نازانم کڕیبووی لێیان یا بەئەمانەت لێی وەرگرتبوون • ئێستاش لای حاجی مەلا عوثمانی کوڕی مەلا عەزیزە لە هەڵەبجە •

(٣) حاشیەی لەسەر (گلشن راز)ی مەحموودی شەبوستەریی تەبریزی لە عیلمی تەصەوفدا • ئـەم کتێبە ئێستا لای منە لەلایـەن نەوەکانیـەوە دەستم‌کەوتووە •

(٤) شەرحی مەنظوومەی (الزبده) لە فیقهی شافیعیدا کە بە فارسـی نووسیویە • ئەم کتێبە لە کتێبخانەی خانەقای بیارەدا بوو •

(٥) شەرحی مەنظوومەی (ذات الشفا)ی ئیبنولحاجی جێشانەیی.
ئەم شەرحەیش بە فارسییە • نوسخەکەشی لە کتێبخانەی خانەقای بیارەدا بوو •

(٦) (ریاض المشتاقین) کە باسی مەولانا خالیدو شێخ عوثمان سیراجوددین ئەکا •

ئەم کتێبانەی کە ناوم هێنان خۆم دیومن •

مەلا حامید شاعێریکی وردو ناسکیش بووە • پێشتر لە باسی هەرکام لە شێخ عوثمان سیراجوددین‌و کوڕەکانیدا چەند قەسیدەیەکیمان نوسییەوە، وا لێرەشدا هەندێکی‌تر لە شیعرەکانی ئەخەینە پێش‌چاو :

قەسیدەی یەکەمی بەبۆنەی هاتنی فەرهاد میرزای مامی ناصروددین شای قاجارەوە بۆ سەر هەوراماو شکست خواردنی [١] وتوویە :

به سال (فور)[٢] پس از الف روز یکشنبه
که بود سلخ محرم قریب ماه صفر

بیان واقعه میرزا پلنگ اورامی
که هست کاتب دیوان و قاضیء عسکر

علی‌البدیهه همین قطعه کردەاست انشا
به فتح‌نامهء شهزادهء بلند اختر

---

(١) لە باسی «ڕووداوێك لەنێوان شێخ موحەممەد بەهائوددین‌و فەرهاد میرزای مامی ناصیروددین شای قاجاردا»دا باسی ڕازی ئەم هێرشە بخوێنەرەوە .
(٢) لەگەڵ (الف)ەکەدا کە هەزارە ، ئەکاتە ١٢٨٦ .

جناب معتمد الدوله شیر ایرانی
که هست در همه عالم علم به علم و هنر

سنخنورانی که در مناقبش خوانند
زهی چو رستم دستان تهمتن و صفدر

زهی ز شوق وغا بی‌قرار چون کشتی
زهی به معرکه صاحب ثبات چون لنگر

صلا زد از پی تسخیر سد اورامان
به هیبتی که بدی رشك روح اسکندر

چو تیغ قهر کشیده ، قبای صبر درید
به نیتی که کند محو نامش از دفتر

نهاد روی به راه و سپاه در عقبش
به هیئتی که زدی طعنه بر شه سنجر

خروش‌وش به خروش‌و سحاب‌وش در جوش
ز شوق اخذ غنیمت سپاه و سرلشکر

شبی که راه همایون بر این قرار گرفت
که بهر ساعت آسودگی ز رنج سفر

(هزارخانی)و (انجمنه) گشت جای موکب او
هزار خان همه انجم صفت دران سنگر

به گرد خیمهء آن مه چو هاله حلقه زدند
به صورتی که به جز بادرا نبود گذر

ز احتیاط مبادا که چشم زخم رسد
ولی ز حکم قضا و قدر به وقت سحر

بران سپه دو سه گربه به هول مو کردند
ازان نهیب یلان‌را پرید هوش ز سر

خزید حضرت شهزاده در یکی سوراخ
شدند عسکر شاهانه جمله زیر و زبر

به باد شد بنه و بارخانه و خرگاه
ز یاد شد یدك و اسپ و تازی و استر

گرفت حق گذشته ز وارث بهمن
زهی تهمتن ثانی گرفت خون پدر

بلی ، فرار ز مالایطاق هم هنری‌است
ضرور نیست زدن مشت بر سر نشتر

چه لازم‌است فتد ماکیان به چنگ شغال
خلاف عقل بود جنگ پشه با مرمر

مسلم‌است چو سر هست قحط نیست کلاه
فدای سر همه اسباب شاهی و افسر

ئه‌مه‌یش قه‌سیده‌یه‌کی‌تری له لاواندنه‌وه‌ی شێخ عه‌بدولڕه‌حمانی خالصی تاله‌بانیدا :

شیخ آفاق که در معرفت علم عَلَم بود
مخزن فکرت و گنجینهء اسرار حِکم بود

طلعتش مطلع انوار و دلش منبع اسرار
سینهء او به مثل لوح و زبانش چو قلم بود

بصرش مائل بالا ، خبرش مائل مینا
نظرش گرچه به صورت همه دم زیر قدم بود

زمرهٔ اهل صفارا به درش روی ارادت
جرگهٔ اهل وفارا به سرش جمله قسم بود

غلغل کورهٔ ذکرش نمك شور محبت
قلقل کوزهٔ فکرش همه انوار قِدم بود

کاشف سر طریقت ، در دریای حقیقت
سند اهل شریعت ، شرف اهل همم بود

رحمتش ترجمهٔ رحمت رحمان صیتش
منتشر در صفحات عرب و روم و عجم بود

عبد رحمن علم و فخر زمان بد لقب او
(خالص)ش گاه تخلص ز پی نظم رقم بود

از همه بود به معنی چو الف صفر مجرد
گرچه بر مسند عزت شه با خیل و حشم بود

دم ز حکمش چه زنم خاك‌نشین سر کویش
عارش از تخت فریدون و کی و حشمت جم بود

برجهید از قفس تنگ جهان بلبل جانش
عمرهابود چو دستان زن گلزار عدم بود

ماند اندوه و دریغ و غم و حسرت پی عالم
زانکه او سدّ سکندر پی یأجوج ستم بود

سفرهٔ بود مهیا ز پی مؤمن و کافر
خوان یغمای کرم بود پر الوان نعم بود

گوهری بود به دریا به کنار آمد و باز
شد به دریا و درین جلوه دوصد گونه حکم بود

غرهء ماه جمادی ، چه جمادی ؟ مه أولی
شب سه‌شنبهء آن اول این ماتم بود

دل کزین وحشت عظمی و ازین صدمت کبری
پر ز اندوه و غم و ولوله و درد و الم بود

خواست تاریخ وفاتش (ز غم و کرب) نوید
ناگهان گفت سروشی که بگو (باغ کرم) [٣] بود

ئه‌مه‌یش قه‌سیده‌یه‌کی‌تری له سالی ١٢٩٤دا وتوویه بۆ به‌خێرهاتنه‌وه‌ی موحه‌ممه‌د پاشای جاف له ولاتی ئێرانه‌وه بۆ ولاتی عوسمانی :

آمدی و آمدنت بس خوش‌است
رفتن و بازآمدنت مه‌وش‌است

جاذب دولت به خودت میکشد
شاهد اقبال عجب دلکش‌است

ای شه میدان کرم رخ متاب
اسپ طربرا به جهان دوشش‌است

بخت بهرجا که روی مسنداست
تخت بهرجا که شوی مفرش‌است

حال خودش دشمن بدخواه تو
حال خس و دشمنی آتش‌است

عصمت حق هست ترا دور باش
غیرت مردان خدا چاوش‌است

---

(٣) ئه‌كاته ١٢٧٥ .

جلوه کن ای سرو خرامان به ناز
زانکه ترا غایت کش‌وفش‌است

فش چه بود ؟ دست فشاندن به جود
جستن دلهای عزیزان کش‌است

جمع شد از بهر تو این دم دو عید
نوش کن این جام صفا بی‌غش‌است

جائزهٔ چشنی و عیدانه‌است
اینکه نویسی که دماغم خوش‌است

ئەم قەسیدەیەشی لە بەهاری ساڵی ١٢٩٢دا بۆ بەخێرهاتنەوەی مەحموود پاشای کوڕی موحەممەد پاشای جاف لە سەفەری بەغدا ، نووسیوە :

مژده ای دل که بهار آمد و دلدار آمد
ساغر عیش پر از بادهٔ سرشار آمد

چمن از غائلهٔ زاغ زغن فارغ شد
بلبل نغمه‌سرا باز به گلزار آمد

سحر از لطف هوا غالیه‌سا گشت صبا
گویی از طرف چمن آهوی تاتار آمد

بلبلی رفت ازین جانب و شهباز آمد
باز گردید کنون طالب اشکار آمد

این خبر کز اثرش غنچه صفت دل بشکفت
مرهم سینهٔ مجروح و دل زار آمد

خاطر اهل صفا تازه‌تر از گلشن شد
لیك در دیدهٔ ارباب جفا خار آمد

ای ایاز از غم و اندیشهء مکروه زمان
دل به پرواز که محمود جهاندار آمد

زبدهء اهل کرم ، مفخر ارباب عجم
عمدهء اهل صفا ، نادره کردار آمد

بخت هم عاشق دیدار تو باشد همه روز
از پی دیدن رخسار تو صد بار آمد

قوهء نطق ز تقریر ثنایت خجل‌است
زانکه وصفت بدر از حیطهء گفتار آمد

این قدر بس که وجودت اثر لطف حق‌است
سطوتت ترجمهء سطوت قهار آمد

دل ز اندیشه نگهدار به هرجا که توی
همت اهل حق و لطف حقت یار آمد

یادی حاجی مەلا ئەحمەدی نۆدشەیی

حاجی مەلا ئەحمەدی کوڕی مەلا عەبدولڕەحمانی نۆدشەیی زیاتر لە بیست پشتی دانیشتووی دێی نۆدشە بوون لە هەورامانی لوهۆنو هەموو مەلای گەورە بوونو گەلێ پیاوی بە زانستو ئایینپەروەریان تیا هەلکەوتووە ، بەتایبەتی خۆیو باوکی •

مەلا عەبدولڕەحمان چوار کوڕی بووە : موحەممەدو ئەحمەدو فەضلوددینو جەلالوددین • موحەممەدیان بە منالی مردووە • کوڕەکانی تر گەورە بوونو ژنیان هێناوەو نەوەیان لێ کەوتووەتەوە •

مەلا ئەحمەد لە ١٢٢٨ی هیجرەتدا لەدایکبووەو [1] هەر بە منالی لای باوکی دەستی‌کردووە بە خوێندنو قورئانی تەواوکردووەو کتێبە وردەکانی خوێندووەو بووە بە فەقێ • ماوەیەك لای باوکی ماوەتەوە ، پاشان بە ئوسوولی ئەو سەردەمە چووە بۆ خوێندنو زۆر لای کوردستان گەڕاوە• سەرەنجام لای مەلا موحەممەدی خەتێ مەلای میری گەورەی ڕەواندز ئیجازەی مەلایەتیی وەرگرتووە •

مەلا عەبدولڕەحمانی باوکی مەلا ئەحمەد پاش چوونی مەلا ئەحمەدی

---

(١) سالی لەدایکبوونی حاجی مەلا ئەحمەد بە حەرفەکانی ئەبجەد لەم بەیتەدا دیاری‌کراوە کە نیوە بەیتی دووهەمی ئەکاتە ١٢٢٨ :

هاتفی از سر الهام به تأریخش گفت :

« بود احمد خلف امجد عبدالرحمن »

کوڕی بۆ فەقێیەتی ، دڵی لە نۆدشە هەڵئەکەنرێو ئەچێ بۆ سنە • میرەکانی ئەردەڵان لای خۆیان ئەیکەن بە مودەڕڕیس • پاش ئیجازە وەرگرتنی مەلا ئەحمەدی کوڕی لە سنەیش نامێنێو دێ بۆ سولەیمانیو لە مزگەوتی (مەلکەندی) ئەبێ بە مامۆستاو پێش‌نوێژ • پاشان ئەشکرێ بە موفتیی سولەیمانیو تا کۆچی دوایی کردووە لە ١٢٦٤دا ، هەر موفتی بووە • قەبری حاجی مەلا عەبدولڕەحمان لە گردی سەیوانە •

ئەم دیاری‌کردنی سالی وەفاتی مەلا عەبدولڕەحمانە لەسەر ئەوەیە کە شێخ موحەممەدی سمێرانی لە (بارقات)دا نووسیویە ئەڵێ حاجی مەلا عەبدولڕەحمان لەسەردەمی موتەسەڕیفی‌یەتیی موحەممەد مونیب پاشادا بووە کە ئەویش پاش تەواوبوونی چەرخی بابانەکان هاتووە کە ڕێکەوتی ئەو سالە ئەکا •

هەروەها شێخ موحەممەدی سمێرانی ئەڵێ حاجی مەلا ئەحمەد پاش وەفاتی باوکی بەیارمەتیی موحەممەد مونیب پاشا ئەکرێ بە موفتی لەجێی باوکیو پاش ئەو موحەممەد مونیب پاشا نەقڵ‌ئەکرێ بۆ مووسڵو موصطەفا پاشا ناوێك دێتە جێی • ئەم موصطەفا پاشایەش ئینسانێکی سالمو باش بووەو زۆر حورمەتی حاجی مەلا ئەحمەدی گرتووەو دەرزی صەحیحی بوخاریی لە خزمەتیدا خوێندووە • بە عادەتی هەمیشە پاش ماوەیەك هەندێ کەس دەستیان‌کردووە بە مونافەسەی حاجی مەلا ئەحمەدو بەم مەبەستە هاتوچۆیەکی زۆری لای موصطەفا پاشایان کردووەو عەرزوحالیان داوە بۆ داوای عەزڵ‌کردنی حاجی مەلا ئەحمەد تا فەرمانی عەزلی لە ئەستەموولەوە دێ ، بەلام موصطەفا پاشا لەبەر ڕەوشت‌بەرزیی خۆی ڕووی‌نایەت فەرمانەکە پیشانی حاجی مەلا ئەحمەد بدا ، پێی‌ئەڵێ بڕۆ بۆ بەغدا بەلکو بەهۆی موفتیی زەهاوی‌یەوە فەرمانی موفتی‌یەتی‌یەکەت بۆ دووبارە ببێتەوە • حاجی مەلا ئەحمەدیش ئەچێ بۆ بەغداو بە میوانی لای موفتی دائەبەزێ • موفتی

هەوڵێکی زۆری بۆ ئەدا تا دووبارە ئەمری موفتی‌یەتیی بۆ دەرئەچێتەوە ، بەڵام حاجی مەلا ئەحمەد بەهۆی هەندێ حاڵەتی نەفسیی خۆیەوە پەشیمان ئەبێتەوەو ناچێتەوە سەر وەزیفەکە •

بیستوومە هەر لەورۆژەدا کە ئەمری دانانەوەی حاجی مەلا ئەحمەد گەیشتووەتە دەستی موفتیی زەهاوی ، حاجی مەلا ئەحمەد بە خزمەتی موفتی ئەگاو موفتی‌یش مژدەی بە موفتی کرانەوەکەی پێ ئەگەیەنێ • حاجی مەلا ئەحمەدیش پاش سوپاسی زۆرو بەیانی مەمنوونی‌یەتی لە موفتی عەرزی ئەکا کەوا بڕیاری‌داوە ئیتر موفتی‌یەتی نەکا • موفتی زەهاوی لەمە زۆر دلگران ئەبێ‌و بە حاجی مەلا ئەحمەد ئەڵێ بەهۆی ئەم مەسەلەیەوە گەلێ لە پیاوماقوولانی سولەیمانی لێم دلگران بوون ، کەچی وا ئێستە تۆیش وەزیفەکەت ناوێ ، بەڵام حاجی مەلا ئەحمەد لە بڕیاری خۆی پاشگەزنابێتەوەو ئەگەڕێتەوە بۆ سولەیمانی‌و لە سولەیمانی‌یش بارئەکاو ئەچێتەوە بۆ تۆدشەی هەورامان‌و لەوێ دەست‌ئەکاتەوە بە دەرزوتنەوەی فەقێ‌و پێش‌نوێژی کردنی موسولمانان• بەپێی هەندێ بەڵگە ئەبێ ئەم ڕووداوانە لە ١٢٦٨ی هیجرەتدا ڕوویان‌دابێ •

لەگەڵ ئەوەشدا کە حاجی مەلا ئەحمەد بەهۆی پایەی بەرزی مەلایەتیی خۆی‌و بە یارمەتیی موحەممەد مونیب پاشا ، پاش کۆچی دواییی باوکی بووە بە موفتیی سولەیمانی‌و پاش موحەممەد مونیب پاشا موصطەفا پاشایش زۆر قەدرو حورمەتی گرتووە ، بەهۆی کرداری بەدی هەندێ کەسەوە گەلێ جار تووشی دلگرانی بووە چونکە ئەوانە ویستوویانە بیشکێنن‌و بەدناوی بکەن • بیستوومە ڕۆژێ لە مەجلیسێکی گەورەدا مەلایێ شوێنێکی لە (ابن‌حجر) نیشان‌داوەو داوای لێ کردووە مەعنای لێ‌بداتەوە ، بەڵام ئەو شوێنە لەو نوسخەیەدا هەڵەیەکی تیا بووە ، حاجی مەلا ئەحمەدیش پاش تەماشاکردنی شوێنەکە بە خەتی خۆی ڕستەیەك ئەنووسێ‌و ئەڵێ ئەم شوێنە

بە بێ ئەم زیادەی منە مەعنای نایەت ، کە پاشان نوسخەی بێ‌هەڵەی (ابن‌حجر) دێنن ، تەماشائەکەن هەمان زیادەی تیایە کە حاجی مەلا ئەحمەد نووسیبووی تەنها حەرفێکی (و) نەبێ • ئەمە لەناو خەڵکدا دەنگ‌ئەداتەوەو ئەبێ بەهۆی بەرزتربوونەوەی پایەی حاجی مەلا ئەحمەد لە کۆمەڵدا ، بـەڵام ناحەزان‌و بەدکاران بەوەش داناکەون‌و دەس لە بەدکاریی خۆیان هەڵناگرن •

هەر لەو سەردەمەدا کە حاجی مەلا ئەحمەد موفتیی سولەیمانی بـووە گەلێ‌جار مەلایانی سولەیمانی بەربەرەکانێیان کردووە ، وەك ئەوە کـە لە مەسئەلەی شەرطی تەعلیقی‌و ئیلزامیدا ڕوویداوە ، کاتێ کە موفتی فتوای بە کەوتنی تەڵاقی کابرایەك داوەو ، مەلاکانی‌تر هەریەکە لەئاستی خۆیـەوە نووسینێکی دوورو درێژی لەسەر نەکەوتنی ئەو تەڵاقە نووسیوە ، حاجـی مەلا ئەحمەدیش بەپێی پێویستیی وەزیفەکەی خۆی کە موفتی‌یەتی بووەو ، بۆ ئیسپات‌کردنی ڕاستیی فتواکەی نووسینێکی لە بەرپەرچدانەوەی ئەواندا نووسیوە• هەموو ئەو نووسینانەم لە بەرگی سێهەمی (جواهر الفتاوی)کەمدا لەچاپ‌داوە • هەرکەسێ ئەندازەیەك مەلایەتیی هەبێ‌و بێ‌ئینساف نەبێ ئەزانێ فتواکەی حاجی مەلا ئەحمەد ڕاستەو ئەوانی‌تر لە ڕێگەی ڕاست لایان‌داوە •

حاجی مەلا ئەحمەدی تۆدشی هەلێکی لەباری بۆ هەڵکەوتووە بـۆ خوێندن • لە خزمەتی باوکی‌و لە خزمەتی مەلا گەورەکانی ئەو سـەردەمەی کوردستانی خوارەوودا خوێندوویەتی • لە عولوومی عەقلی‌و نەقلیدا سەرامەد بووە • لە ڕیازیاتدا دەستێکی باڵای بووە • ئیجازەی مەلایەتیی لای زانای گەورەی کوردستان مەلا موحەممەدی خەتێ وەرگرتووە • کە گەڕاویشەتەوە بۆ سولەیمانی تەدریسێکی باشی کردووەو فەقێی بەقابیلەت‌و تێگەیشتووی بووە • یەکێ لەوانە مەلا عەبدولڕەحمانی مەشهوور بە مەلای پێنجوێنی بووە کە هەر بە حاجی مامۆستا ناوی‌بردووە • هەروەها مەلا قادری کانی‌کەوەیی‌یش

که بە مەلای گەورەو مەلای بیارە بەناووبانگ بووە ، لای ئەم ئیجازەی وەرگرتووە •

لە دەوروبەری ١٢٩٠ی هیجرەتدا مەلا عەلیی قزلجی کە مەلایەکی بەناووبانگ بووەو لە تورجان مودەڕریس بووە ، بە سەفەر هاتووە بۆ هەورامان‌و لە خانەقای تەوێلە لەگەڵ حاجی مەلا ئەحمەد ئەکەونە گفتوگۆ لەبارەی وشەی (تەلاقم)ەوە کە لەناو کوردانا باوە ، ئاخۆ صەریحە بۆ تەلاق‌دانی ژن‌و تەلاقی پێ ئەکەوێ ، یا کینایەیەو ئەبێ نیازی تەلاقی لەگەڵدا بێ ئەگینا تەلاقی پێ ناکەوێ ؟ مەلا عەلی لای وابووە کینایەیەو حاجی مەلا ئەحمەد بە صەریحی داناوە • پاش گفتوگۆیەکی زۆر مەلا عەلی هاتووەتە سەر ڕاکەی حاجی مەلا ئەحمەدو جاڕی‌داوە کەوا لە ڕاکەی خۆی پەشیمانە • مەلا عەلی کە ئەگەڕێتەوە بۆ موکریان ، بە مەریوانا گەڕاوەتەوە • لە ڕێ لائەداتە لای حاجی سەیید حەسەنی چۆڕی کە ئیجازەی لەسەر دەستی مەلا عەلیدا وەرگرتووە ، لەگەڵ ئەویش ئەکەوێتە گفتوگۆ لەوبارەیەوەو پێی‌ئەڵێ کەوا لە ڕاکەی خۆی پەشیمان بووەتەوەو چووەتە سەر ڕاکەی حاجی مەلا ئەحمەد • حاجی سەیید حەسەن پێی‌ئەڵێ : قوربان ! ئێمە چەند ساڵە لەسەر ڕاکەی تۆین‌و بەوە فتوا ئەدەین ، ئێستە تۆ چۆن بە سەعاتێ لە ڕاکەی خۆت پاشگەز بوویتەوەو چوویتە سەر ڕای حاجی مەلا ئەحمەد ؟ مەلا عەلی‌یش وەلامی ئەداتەوە ئەڵێ : حاجی سەیید حەسەن ئینساف زۆر خۆشە • باوەڕبکە کە حاجی مەلا ئەحمەد کەوتە تەقریری مەعنای عیبارەتی ئیبنوحەجەر، وای لێك‌ئەدایەوە کە ئیبنوحەجەر خۆیشی هەر وای ئەزانی •

جارێکیان لەبارەی پایەی مەلایەتیی حاجی مەلا ئەحمەدەوە لە مەولەوی ئەپرسن ، ئەویش ئەڵێ : بەڕاستی پایەی عیلمیی حاجی مەلا ئەحمەد بۆ من دیاری ناکرێ ، بەڵام ئەوەندە ئەزانم لە سەردەمی خۆیدا تاقانە بوو : جارێکیان حاجی مەلا ئەحمەد لە سنە بوو ، منیش لە خزمەتیا بووم ،

ئاخوونێکی زۆر گەورەو بەناووبانگی ئێرانی هاتبوو بۆ سنە ، بەوبۆنەیەوە گەلێ لە ئەعیانی شارو زانایانی وڵات کۆبوونەوە ، ئاخوونیش هات . ئێمەیش لەو کۆبوونەوەدا بەشدار بووین . لە کۆبوونەوەکەدا مەسەلەیەك هاتە پێشەوە . ئاخوونو حاجی مەلا ئەحمەد کەوتنە قسە . تاماوەیەك قسەی هەردوولا بەجۆرێ بوو هەموو مەلا بەشدارەکان لێی حاڵی ئەبوون ، پاش ئەوە وا بەرزبووەوە تێگەیشتم ئەهلی مەجلیس هیچی لێ تێناگەنو تەنها حاجی مەلاو ئاخوون لەیەك ئەگەن . پاش ماوەیەکی‌تر وای‌لێ‌هات زانیم ئاخوونیش سەرسام بووەو هەر (بەڵێ) کردنی بۆ ماوەتەوە . سەرەنجام بەتەواوی کپو بێ‌دەنگ بوو .

ئەگێڕنەوە لە ساڵی ١٢٩٠ی هیجرەتدا حاجی مەلا ئەحمەد لەگەڵ شێخ موحەممەد بەهائوددین ئەچێ بۆ حەج . کە ئەگەنە بەغدا بە میوانی لای موفتیی زەهاوی دائەبەزن . پاش نانخواردنی شەو مەلای نۆدشەیی شوێنێکی حاشیەی عەبدولحەکیم لەسەر شەرحەشەمسی لە موفتی ئەپرسێ ، موفتی‌یش وەڵامی ئەداتەوە . مەلای نۆدشەیی ڕەخنە لە وەڵامەکەی موفتی ئەگرێ . دیسانەوە موفتی وەڵامی ئەداتەوەو ئیتر هەر بەمچەشنە ڕەخنەو وەڵام درێژە ئەکێشێ تا خزمەتکارەکەی موفتی دێ ئەڵێ : «مولانا ! طلع الصباح » ، واتە بەوباسەوە شەو ڕۆژئەکەنەوە . ئەمەش ئەوە ئەگەیەنێ کە هەردوولا چەند خوێندەوارو ورد بوونو چۆن عیبارەتی حاشیەکەیان لێکداوەتەوەو قسەیان لەسەر کردووە ، ئەگینا گفتوگۆ لەبارەی باسێکی‌واوە ئەوەندەی پێ‌ناوێ شەوی پێ ڕۆژ بکرێتەوە .

ئەگێڕنەوە هەر لەو سەفەری حەجەدا ئەیشچنە میسر . لەوێ مەلایەك گەلێ پرسیارو ڕەخنە ئامادە ئەکا لە حاجی مەلا ئەحمەدی بگرێ . کە ئەکەونە قسەوە ماوەیەکی زۆر قسە ئەکەن . لەئەنجاما مەلاکە عەرزی حاجی مەلا ئەحمەد ئەکا : قوربان ! بە شێوەی بەڵگە هێنانەوە ، بەڵگەم نەماوەو

قەناعەتم بە قسەکانتان کردووە ، بەڵام هێشتا دڵم ئاوی نەخــواردوەتەوەو هەروەکوو ئەوسا وام • جا حاجی مەلا ئەحمەد عەرزی شــێخ موحەممــەد بەهائوددین ئەکا ئەڵێ : قوربان ! ئیتر لەمەولا مەیدانی تەئثیری ڕۆحانی‌یەو من لەو مەیدانەدا دەستم ناڕوا • تۆ پێت ئەکرێ چارێکی ئەم داماوە بــکە زۆر خــێرە •

لە کورتی بیبڕینەوە حاجی مەلا ئەحمەدی نۆدشەیی یەکێك بووە لــە مەلا هەڵکەوتووەکانی سەردەمی خۆی • ئەم ذاتە گەلێ فتوای بەقیمــەتی نووسیوە ، من هەندێکیانم دەسگیر بووەو لــە بەرگی سێهــەمی (جواهر الفتــاوی)کەمدا نووسیومنەتــەوەو بڵاوم‌کردوونەتــەوە • هەندێــکیشانم بەداخەوە دەستگیر نەبوو • حاشیەی لەسەر کیتابی نیکاحو صیداقو خولعو تەلاقی توحفەی ئیبنوحەجەر هەیە دەستم نەکەوتــوون • ئــەو نوســخەی ئیبنوحەجەرە کە ئەو حاشیانەی لەسەر نووسراوەتەوە ، لای نەوەکانی هەیە ، ئەگەر کەسێ بۆی هەڵکەوێ بی‌یان‌نووسێتەوەو لەچاپیان‌بدا خزمەتێــکی گەورە بە فیقهی ئیسلامی ئەکا [٢] •

---

(٢) مەلاکانی کوردستان دەستێکی بالآیان لە حاشیەلێ‌کردنو لێکۆڵینەوەی توحفەی ئیبنوحەجەردا بــووە ، بەڵام بەهــۆی نەبوونــی چاپــەوە لەو سەردەمەدا لە کوردستانو بەهۆی گوێ‌نەدانی خوێندەوارانی ئەمڕۆوە بەم‌جۆرە بابەتانە ، بەرهەمی ئەو مەلایانە بەدەگمــەن دەســت‌ئەکەونو لەوانەشە بفەوتێن ، لەگەڵ ئەوەشا کە بڵاوکردنــەوەی ئــەو حــاشیانە بەشداری‌یەکی گەورەیە لە ژیاندنەوەی بەشداریی مەلایانی کوردستانــدا بۆ پەرەپێدانی فیقهی ئیسلامی .

بۆنموونە بیستوومە یوسفی ئەصەم کە مەلایەکی گەورەی ناوچــەی بالَك بووە مودەووەنەیەکی لەسەر توحفە هەیە تا باسی ڕەهن گەیشتووە، نوسخەیەکی لای شێخ موحەممەدی خاڵ هەبوو لەگەڵ دەسنووســەکانی کتێبخانەکەیدا بەخشیی بە کتێبخانەی ئەوقــافی سولەیمــانی . مــەلا موحەممەدی ئیبنولحاجی جێشانەیی‌یش مودەووەنەیەکی لەسەر هەمــوو توحفە هەیە ، نوسخەیەکیم دیوە لە کاغەزی ڕەنگاوڕەنگ نووسرابووەوە

بیستوومە پیاوێکی نەخوێندەوار بووە خزمەتی حاجی مەلا ئەحمەدی کردووە • حاجی مەلا ئەحمەد لە وەختی پرسی شەرعی لێ کردندا ئەوەنـدە پێی‌وتووە فلان کتێبم بۆ بێنەو فلانە شوێنی بکەرەوەو کابرایش زۆر ورد بووە، وای‌لێ‌هاتووە فێربووە کام باسی شەرعی لە کام شوێنی کام کتێبدایە، پاش کۆچی دوایی حاجی مەلا ئەحمەد هەر کاتێ مەلایـان لە مـالی ئەودا کۆبووبنەوە بۆ کۆلینەوە لە باسێکی شەرعی ، لەو کابرایەیان پرسیوە فلانـە باس لە کام کتێبدا هەیە بۆمان بێنەو ئەویش هێناویەو تەماشـایان‌کردووەو مەسەلەکەیان لێکداوەتەوە • ئەم پیاوە نەخوێندەوارە لەناو مەلایاندا بـە (مەلای دەیمی) ناووبانگی دەرکردووە •

حاجی مەلا ئەحمەد لە تەصەوفیشدا پایەیەکی بالای بووە • لەسـەر دەستی شێخ عوثمان سیراجوددیندا تەمەسـوکی کردووەو سـولووکی کردووە • کە لە سولەیمانی‌یەوە گەڕاوەتەوە بۆ نۆدشە ، بەشێکی وەختی لە بیارە بەسەربردووەو لە خزمەتی شێخ عوثمـان سیراجوددینـدا خەریـکی خۆپەروەردەکردن بووە • پاش وەفاتی شێخ عوثمانیش بووە بە موریـدی شێخ موحەممەد بەهائوددین‌و لە دوادواییی ژیانی ئەودا لەبەر بەدڕەوشتیی کۆیخایەکی نۆدشە دلی لەوێ هەلکەنراوەو کۆچی کردووە بۆ سنەو ئەعیانی سنە پێشوازی‌یەکی گەرمیان لێ کردووەو بنەمالـەی موعتەمـەد لەسـەر مزگەوتێکی خۆیان دایانمەزراندووەو دێیەکیان کە ناوی (عیساوا)یە بـۆ

لـە کتێبخـانەی مزگەوتـی گـەورەی سـولەیمـانیدا . بیستوومـە نوسخەیەکی‌تریشی هەیە لای حاجی مەلا مارفی خاوێ لە قەرەداغ .

مەلا یەحیای مزووری‌یش حاشیەی تا باسی نوێژی جەماعەت لەسەر توحفە نووسیوە ، نوسخەیەکی لە کتێبخانەی خانەقای بیارەدا هەبوو ، ئەبێ ئیستا لە کتێبخـانەی ئەوقـافی سولەیمـانیدا بـێ . لـە مـەلا عەبدولعەظیمی موجتەهیـدیی سنەییشـم بیستـووە کە مـەلا یەحیـا مودەووەنەی لەسەر هەموو توحفە هەیە ، بەلام خۆم نەمدیوە .

خۆراكپەیدانی فەقێو ژیانی خۆیوماڵو منداڵی پێ بەخشیوە تا بتوانێ بە ڕەحەتی ئەركی ئایینیی سەرشانی خۆی جێبەجێ بكا • بەمجۆرە حاجی مەلا ئەحمەد بە قەدرو حورمەتەوە لە سنە ژیاوەو ، وەك بیستوومە لە ١٣٠٢ی هیجرەتدا كۆچی دوایی كردووە •

حاجی مەلا ئەحمەی نۆدشەیی دوو كوڕی بووە • یەكەم عارف كە لە بیارە لەدایكبووە • ئەم كوڕە لە خزمەتی باوكیا خوێندوویە تا ئیجازەی وەرگرتووەو لەپاش كۆچی دوایی باوكی بووە بە جێنشینیو دەرزی وتوەتەوە • كوڕی دووهەم زەینولعابیدین • ئەم كوڕەشی لای مەلاكانی ناوچەكە خوێندوویەتیو سەرەنجام لای مەلا عەبدولقادری بیارە خوێندنی تەواوكردووەو ئیجازەی وەرگرتووە •

حاجی مەلا ئەحمەد دەستی شیعریشی بووەو نازناوی شیعری (فانی) بووە • بەداخەوە من تەنها بەیتێكی چەكامەیەكی كە بۆ شێخ عوثمان سیراجوددینی نووسیوەو ، پارچە شیعرێكیم ، دەسگیر بووە كە لێرەدا بڵاویان ئەكەمەوە •

ئەمە تاقە بەیتەكەی چەكامەكە :

قطع راه هفتخوان قتل این دیو سفید
از سراج‌الدین طلب (فانی) ، تهمتن همت‌است

ئەمەش پارچە شیعرەكەی :

آن شیرین یار من دارد همی
صد چو شیرین کوهکن دارد همی

کوژپشت‌است این زلیخای فلك
یوسف کنعان وطن دارد همی

ور عرق شد برگ گل عین گلاب
شرم ازان نازك بدن دارد همی

بوستان محض باشد دل‌ستان
سنبل و سرو و چمن دارد همی

ظلمت کفر از دو زلفش برنخاست
دوستی با اهرمن دارد همی

در عبای تن لطائف در سلوك
شیوهء زان پنج تن دارد همی

زنده‌دل هرگز نمیرد (فانیا)
ننگ از قید کفن دارد همی

یادی سەیید عەبدولڕەحیمی مەشهوور بە مەولەوی

ژیـانی مەولەوی

سەیید عەبدولڕەحیمی نازناو (مەعدوومی)و بەناووبانگ بە (مەولەوی)، کوڕی مەلا سەعیدی تاوەگۆزیو لە نەوەی مەلا یوسفجانی کوڕی مەلا ئەبووبەکری چۆڕییە کە بە (موصەننیف) مەشهوور بووەو ، ڕشتەی پشتیان ئەچێتەوە سەر خواناسی ناودار سەیید موحەممەد زاهیدی کوڕی سەیید مەحموودی مەدەنی کە بە (پیر خدری شاهۆ) ناسراوەو ، لە نەوەی حەزرەتی حوسەینی کوڕی حەزرەتی عەلیی کوڕی ئەبووطالیبو فاطیمەی زەهرایـە خوایان لێ ڕازی بێ •

مەولەوی لە سالی ١٢٢١ی هیجرەتدا لە دێی (سەرشاتە)ی ناوچـەی تاوەگۆزی کە ئەکەوێتە بەری باشووری ڕووباری سیروان ، لەدایكبووە • هێشتا مندالْ بووە مالی باوکی ناوچەی تاوەگۆزییان بەجێهێشتووەو لـە دێی (بێژاوە) جێگیر بوونو ، لەوێ لای باوکی قورئـانی پیرۆزو کتێبـە وردەکانی خوێندووەو فێری نووسین بووە •

پاشان بەپێی دابو نەریتی فەقێی ولاتی کوردستان ڕۆیشتـووە بـۆ هەلەبجەو لەوێ دەستیکردووە بە خوێندن • هەروەها لە مەدرەسەکـانـی دەوروپشتی هەلەبجـە وەك خەرپـانیو خورمـالو بیـارەو تەوێـلەیش خوێندوویەتیو پاش ئەوە چووە بۆ پاوەو ماوەیەکیش لەوێ خوێندوویەتیو پاش ئەوە ڕۆیشتووە بۆ چۆڕ لە مەریوان کە مەلبەندی کۆنی خۆیان بووەو ،

پاش ماوەیەکیش خوێندن لەوێ ، چووە بۆ شاری سنەو لەوێ لە مزگەوتی وەزیر دامەزراوە . ئەو سەردەمە سەردەمی فەرمانڕەوایی ئەمانوللاخانی گەورە بووە کە یەکێ بووە لە پیاوە بەناووبانگەکانی ئەردەلانو مزگەوتی دارولئیحسان ئەو دروستیکردووە . پاش ماوەیەکی‌تریش لە سنەوە ڕۆیشتووە بۆ بانەو لەوێیشەوە پاشتر هاتووە بۆ سولەیمانیو لە سەردەمی ژیانی شێخ مەعرووفی نۆدێدا بە فەقێیەتی لە مزگەوتی گەورە دامەزراوە .

پاش ماوەیەك مانەوە لە سولەیمانی ، لەوێیشەوە چووەتەوە بۆ هەڵەبجەو لە مەدرەسەی شێخ عەبدوللای خەرپانی لە مزگەوتی جامیعە دامەزراوەو لای مەلا صادقی تەوێڵەیی خوێندوویەتی . ئەم مەلا صادقەیش یەکێ بووە لە موستەعیدەکانی شێخ عەبدوللا خۆی .

بیستوومە لەم سەردەمەدا باوکی مەولەوی کۆچی دوایی کردووەو مەولەوی ماوەیەك پەکی خوێندنی کەوتووەو خەریکی بەخێوکردنی براو خوشکەکانی بووە . پاشان دەستی کردووەتەوە بە خوێندنو چووە بۆ قەڵای جوانڕۆ بۆ لای مەلا موحەممەدی قازیو ماوەیەك لەوێیش خوێندوویەتی ، جا بۆ جاری دووهەم چووەتەوە بو سنەو لە مزگەوتی دارولئیحسان دامەزراوە . لەم چەرخەدا شێخ موحەممەد سەعیدی باوکی شێخ عەبدولقادری موهاجیر مودەڕڕیسی دارولئیحسان بووە . مەولەوی ئەمجارە زیاتر لە جاری پێشوو لە سنە ماوەتەوەو پاشان دیسانەوە هاتووە بۆ سولەیمانیو لە خزمەتی مەلا عەبدولڕەحمانی نۆدشەییدا کە مودەڕڕیسی مەدرەسەی مەلکەندی بووە ، خوێندوویەتیو لای ئەو تەواویکردووەو ئیجازەی مەلایەتیشی لای ئەو وەرگرتووە .

بیستوومە پاش ئیجازە وەرگرتنی مەولەوی ، بەپێی دابو نەریتی پاشاکانی بابان کە هەر فەقێیەك لە سولەیمانی ئیجازەی وەرگرتایە یەکێ لە

پاشازادەکان فەقێ ئیجازەوەرگرتووەکەو کۆمەڵێ مەلاو فەقێی شارو کۆمەڵێ دەستەو دائیرەی خۆی لەگەڵ خۆی هەڵئەگرت‌و ئەچوون بۆ سەیران بـۆ سەرچنار ، ئەحمەد پاشای بابانیش کە میانەی دۆستایەتیی لەگەڵ مەولـەوی زۆر بووە ، مەولەوی‌و کۆمەڵێ مەلاو فەقێ لەگەڵ خۆی ئەبا بۆ سەیران. لە ڕێگەدا فەلاحێك سەری ڕێیان لێ ئەگرێ‌و دەست‌ئەکا بە سکاڵای حاڵـی خۆی لای ئەحمەد پاشاو ئەڵێ پارچە بەراوێکم هەیە هەموو ساڵێ ئەیکەم بە تەڕەکاڵ‌و پێی ئەژیم ، ئەمساڵ یەکێ لە پیاوەکانی تۆ لێی داگـیر کردووم‌و زۆریشم لێ ئەکا بە جووتی خۆم بیکێڵم‌و بیکەم بە تەڕەکاڵ بۆ ماڵی پاشا . مەولەوی دێتە پێشەوە خۆی لە کابرای فەلاح تووڕە ئەکاو ناهێڵێ ئەحمەد پاشا وەڵامی بداتەوە . کابرای فەلاح سەرسام ئەبێ‌و بە مەولەوی ئـەڵێ : مەلا ! تۆ لای خۆت مەلاو پیاوی ئایینی ، کە تکایەکم لای پاشا بۆ نـاکەی، بۆ وا لێم تووڕە ئەبی ؟ مەولەوی‌یش پێی‌ئەڵێ : کابرا ! مردووت مرێ .. من لەبەر بێ‌عەقڵیی تۆ تووڕە بووم لێت . ئاخر تۆ نەتبیستووە دنیا کێڵگەی قیامەتە ؟ جا ئەگەر پاشا ئێستا بە جووتی بێگاری زەویی داگیرکراو نەکێڵی‌و نەیکا بە تەڕەکاڵ بۆ ماڵی خۆی ، دنیای چۆن بۆ ئەبێ بە کێڵگەی قیامەت ؟ ئەحمەد پاشا کە ئەم قسەیەی مەولەوی ئەبیسێ ، شـەرم ئەیـگرێ‌و بـە مەولەوی ئەڵێ تکا ئەکەم ئیتر بەس ! کابرا تۆیـش بڕۆ زەویی خۆت بـۆ خۆت‌و هەرکەس هات بەنزیکتا لێت داگیر بکاو زۆرت لێ بکا ، گوێـی مەدەرێ‌و لە کەس مەترسە .

مەولەوی پاش ئیجازەوەرگرتنی ئەڕوا لە دێی چروستانە کە دێیەکە لە نزیکی هەڵەبجەوە ، ئەبێ بە مەلاو مزگەوتێکی تیا ئەکاتەوەو چەند فەقێیەك ڕائەگرێ‌و دەست‌ئەکا بە دەرزپێوتنیان . شوێنەکەی زۆر پێ خۆش ئەبێ تەنانەت باغێکیشی تیا دائەنێ . بەڵام پاش ماوەیەك ئەگوێزێتەوە بۆ دێـی گونە [گوندە] لە ناوچەی تەورۆڵی لە نزیکی چروستـانەوە . لـەوێ‌یش

مزگەوتێك دروستئەكاو فەقێ ڕائەگرێو حوجرەیان بۆ ئەكاتەوەو بە پێخوێندنی ئەوانو ئامۆژگاریكردنی موسوڵمانانەوە چەند ساڵێكیش لەوی ڕائەبوێرێ •

پاشان لەوێشەوە ئەگوێزێتەوە بۆ كانیكەوە لە ناوچەی شەمێران كە نیشتمانی هۆزی (یەزدانبەخشی)یە • لەو سەردەمەدا سەرپەرشتیكردنی ئەو ناوچەیە بە دەست شێخ عەلیی عەبابەیلیییەوە بووە كە زۆر دۆستی مەولەوی بووەو خاتری گرتووەو خزمەتی كردووە • پاشان موحەممەد پاشای جاف ناوچەكەی لەسەر خۆی تاپۆ كردووەو بەڕێوەبردنی لە شێخ عەلی سەندووەتەوەو داویەتە دەستی عوسمانی خاڵە كە پیاوموناسبی یەزدانبەخشی بووە • پاش ئەمە مەولەوی كانیكەوە بەجێئەهێڵێو ئەگەڕێتەوە بۆ سەرشاتەی زێدو نیشتمانی كۆنی خۆی •

كە موحەممەد پاشای جاف لەمە ئاگادار ئەبێ نامەیەكی گلەیی ئامێز بۆ مەولەوی ئەنووسێ • مەولەویش لە وەڵامدا نامەیەكی بۆ ئەنووسێو بۆی باسئەكا كە لەپاش دەرچوونی شێخ عەلییەوە لە شەمیران ، وەزعی عەشرەتەكەی وەك ئەوسا نەماوەو بۆیە ناچار بووە لەبەر ئەوان بار بكاو ، ئەم چەند بەیتەشی بۆ ئەنووسێ :

وزان سوی وطن هجرت نمودم
خلافت از علی دانسته بودم

به تاثیر محمد پیر اكمل
خلافت چون به عثمان شد محول

دل خویشان مارا پر ز خون كرد
به خویشاوند خود نعمت فزون كرد

ئیتر لەگەڵ ئەوەشا کە ناوچەی تاوەگۆزی زۆر کوورِو دێم بــووەو ژیانی تیا گران بووە ، مەولەوی هەر لەوێ ماوەتەوەو نەجــوولاوەو بــە هەرجۆر بووە ژیانی بەسەربردووە ، تا لە ۱۳۰۰ی هیجرەتدا کۆچی دوایی کردووەو لە گۆڕستانی مەشهوور بە گۆڕستانی ئەسحابە لە دێی (سەرشاتە) لەسەر بەرزاییەك بە خاك سپێرراوە • مەلا حامیدی کاتبی شێخ عوثمــان سیراجوددین ئەم چەند شیعرەی لە لاواندنەوەیا داناوە :

آسمان گر خون ببارد بر وفات مولوی
زیبد ار برگ سیه پوشند اهل دنیوی

مجمع علم و عبادت مخزن صدق و صفا
مظهر عقل و درایت میر ملك معنوی

پیرو شرع محمد شیخ اولاد حسین
سالك راه طریقت در طریق اخروی

فارس نظم و قصاید در حقیقت ، در مجاز
ریزەچین خوان جودش صد امیر دهلوی

بهر تاریخ وفاتش آنقدر کردیم فکر
کاسمان (غش) کرد بر مرگ جناب مولوی

مەولەوی لە دواساڵەکانی ژیانیا کوێربووەو حەوت ساڵی بە کوێری بەسەربردووەو لە ژیانی خۆیا کەپرەکەی ئــاگری تێچــووەو کتێبــەکانی سووتاون‌و خۆیشی لە پارچە شیعرێکیا ئیشارەت بۆ ئەو ڕووداوە ئەکا کە چۆن شیعرەکانی تیا سووتاوە • لەمەوە دەرئەکەوێ کە ئــەبێ مەولــەوی شیعری زۆری فەوتابێ • ڕاستەکەشی قەوارەی بچووکی دیوانەکەی نــە لەگەڵ ژیانی درێژی پڕ لە خۆشی‌و لە دەردو مەینەتی‌و نە لەگەڵ دەستی باڵای لە شیعردا ڕێك‌ناکەوێ •

ئەو کتێبانەی مەولەوی دایناون

ئەم ذاتە لەبەرئەوە کە شوێنێکی موناسبی نەبووە تیا بحەسێتەوەو ڕێگایەکی شك نەبردووە گوزەران‌و ژیانی خۆی بە ڕێکوپێکی لێوە دابین‌بکاو زۆر وەختی ژیانی لە گواستنەوەدا بووە لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی‌تر ، ئەبوو هیچ نووسراوێکی لەپاش بەجێ‌نەمایە ، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا گەلێ کتێبی بەنرخی نووسیوە هەموویان ماون‌و ، دیوانێکی شیعریشی لەپاش بەجێ‌ماوە کە نوسخەی زۆری لێ نووسراوەتەوەو بە گەلێ ناوچەی کوردستانا بلاوبووەتەوە . ئەم دیوانە شیعرەی یەکەمجار لە ساڵی ١٩٣٥دا بە دوو بەرگ لەگەڵ وەرگێڕانیا بە شیعر بۆ دیالێکتی کرمانجیی خواروو لەلایەن پیرەمێردەوە بلاوکراوەتەوەو ، جاری دووهەمیش لە ١٩٦١دا بە لێکدانەوەوە لەلایەن منەوە لەچاپدراوە [1] .

کتێبە دانراوەکانی مەولەوی ، جگە لە دیوانەکەی ئەمانەن : یەکەم ـ کتێبێکی کوردی بە شیعر لەبارەی عەقیدەو بیرو باوەڕی ئیسلامەوە . ئەم کتێبە هێشتا چاپ‌نەکراوە . من خۆم نوسخەیەکیم لایە [2] .

---

(١) لەپاش ئەو چاپەی دیوانی مەولەوی‌یەوە تائێستا گەلێ نوسخەی‌ترمان دەسگیر بووە کە بەراوردکردنیان لەگەڵ نوسخە چاپەکە پێویستە . بۆیە بەدەستمانەوەیە ، خوا ڕێکی‌بخا ، لە هەلێکا چاپێکی‌تری دیوانی مەولەوی بکەینەوە ئەنجامی بەراوردی ئەو نوسخە تازە دەست‌کەوتووانەشی تیابێ . نیازمان‌وایە لەم چاپە تازەیەدا لە داوێنی شیعرەکانەوە تەنها مەعنا گشتی‌یەکەیان بنووسینەوەو مەعنای وشەکان هەلگرین‌و لەجیاتیی ئەوە لە داوێندا فەرهەنگێکی تێکڕایی بەپێی تیپەکانی ئەلفوبێ بۆ بکەین . هەروا ئەشمانەوێ پارچە شیعرەکان بەگوێرەی بابەتیان ڕێك‌بخەین .

(٢) من خۆم لە ساڵی ١٣٣٩ی هیجرەتدا ئەم کتێبەم لای مامۆستا مەلا ئەحمەدی پاش‌بەردیی مەشهوور بە مەلا ئەحمەدی ڕەش خوێندووە . لە ڕێگای ئەم کتێبەوە پێوەندی ڕۆحیم لەگەڵ مەولەوی پەیداکردو عاشقی شێوەی شیعرو نووسینی بووم .

دووهەم ــ کتێبێکی‌تری کوردی بە شیعر بە ناوی (العقیدة المرضیة)وە لەبارەی عەقیدەی فیرقەی ئەشعەری‌یەوە کە لە دوو هەزار بەیت زۆرترەو لەوپەڕی جوانی‌و ڕەوانیدایە • ئەم کتێبە زۆر بەسوودەو مەولەوی خۆی حاشیەی زۆری لێ کردووەو هەروا حاجی شێخ ئەحمەدی کوڕی شێخ عوثمان سیراجوددینیش گەلێ حاشیەی لێ کردووە • وادیارە بە دەرزیش لای مەولەوی خۆی خوێندوویە کاتێ کە مەولەوی لە تەوێڵە بووە لای شێخی باوکی سولووکی کردووە • نوسخەی تەواوی ئەم کتێبە لای حاجی مەلا خالیدی کوڕی مەلا عەبدوڵڵای موفتیی سنەو لای حاجی مەلا سەعیدی ساداوایی هەیە •

سێهەم ــ کتێبێکی بە فارسی بە شیعر لەبارەی عەقیدەو بیروباوەڕی موسوڵمانانەوە کە ناوی (الفوائح)ە واتە شتە بۆن‌خۆشەکان یا بۆنی خۆش گەیێنەکان • ئەم کتێبەش لە هەزار بەیت زیاترە •

ئەم دوو کتێبە پێکەوە لە ساڵی ١٣٥٢ی هیجرەتدا لە میسر لەلایەن خوالێخۆش‌بوو (محی‌الدین صبری النعیمی الکانی‌مشکانی)یەوە لەچاپ‌دراون • لەم ساڵانەی دواییشدا لە ڕووی ئەو چاپەوە بە ئۆفسێت لەچاپ‌دراونەتەوە •

چوارەم ــ نامیلکەیەکی لەبارەی ئیسپات‌کردنی دروستیی (رابطە)وە کە یەکێکە لە ئادابی تەریقەتی نەقشبەندی • ئەم نامیلکەیە بە فارسی‌یە ، نوسخەیەکی لای شێخ حەیدەری کوڕی شێخ جەعفەر هەیە کە لە دێیەکی نزیك لە سەیید صادقی شارەزوورەوە دائەنیشێ • ئەم نامیلکەیە تائێستا لەچاپ‌نەدراوە •

پێنجەم ــ کتێبێکی شیعری ڕەجەزە بە عەرەبی ناوی (الفضیلة)یە ٢٠٣١ شیعرە لەبارەی زانستی ئوسوولی دینەوە • ئەم کتێبە کتێبێکی زۆر

بایەخدارە ، مەولەوی بە فەرمانی شێخ موحەممەد بەهائوددین داینـاوەو لە سەردەمی ژیانی خۆیدا زۆر خوێنراوە • منیش لە سایەی خواوە لە سالانی ١٣٧٦ ــ ١٣٧٧دا شەرحێکی باشم بەپێی توانای خۆم لێ کردووە بە ناوی (الوسیلة فی شرح الفضیلة)و لە سالی ١٣٩٢ی هیجرەت (١٩٧٢ی •ز)دا لەچاپم‌داوەو ٨١٩ لاپەڕەیەو بە گەلێ ولاتی موسولمانانو زۆر لای کوردستانا بلاوبووەتەوە • نوسخەیەکی نایابی ئەم (الفضیلة)یەم لایە بە خەتێکی زۆر جوان نووسراوەتەوە ، حاشیەی زۆری مەولەوی خۆیو مەلا فەتاحی پاوەییو خەتی مەولەوی خۆیشی پێوەیە •

لە خوالێ‌خۆش‌بوو سەیید عەبدولڕەحمانی عازەبانیم بیستووە ئەیفەرموو : لە بیارە لە خزمەتی شێخ نەجموددیندا کتێبێکم دی ناوی (خاطراتی مەولەوی) بوو گەلێ شتی بەسوودی لەبارەی مەولەوییەوە تیابوو • ئەبێ ئەم کتێبە فەوتابێ وا شوێنەواری لە هیچ‌لایەکەوە دیار نییە •

هەروا بیستوومە حاجی سەیید عەلیی مەلای (لۆن) دیوانێکی مەولەویی لایە موناسەبەتی دانانی پارچە شیعرەکانی تیا نووسراوەو لە ڕووی نوسخەی مەلا ئەسعەدی پایگەلان نووسیویەتەوە •

ئاخ ، مەولەوی ! خۆزگە بەو سۆزو عەشقو تێکۆشینە لە ولاتێکدا ئەبووی هەرچیت ئەنووسی وەرئەگیراو لەچاپ‌ئەدرا ، تا جیهانی کوردستان بەلکو هەموو جیهانی موسولمانان بە تەئلیفاتو ئاسارو ئەشعارت ڕووناك ببوایەتەوەو ، تا هەموو دنیا بیزانیایە بێشەی کوردستان چ‌جۆرە شێرێکی تێدا بووەو ، مزگەوتە بێ‌ئەوقافو بێ‌نازەکانی زانای گەورەو بەرزو پیاوانی خاوەن بەهرەی ئەدەبیی چۆنیان پێ‌گەیاندووە • لە شاعیرانا کەسانی وەك مەولەویو مەلاخدری نالیو عەبدولڕەحمان بەگی سالمو مستەفا بەگی کوردیو مەلا موحەممەدی مەحویو شێخ ڕەزای تالەبانیو مەلا مستەفای بێسارانیو صەیدیی هەورامیو وەلی دێوانەو موحەممەد ئاغای دەربەند

فەقەرەو خانای قوبادیو مەلکەی مرادوەیسو حاجی قادری کۆییو مـەلا عومەری ڕەنجووریو ، لە زانایاندا کەسانی وەك ئیبنولسەلاحی شارەزووریو کەمالوددینی ئەربیلیو ئیبنولحاجیبی سندیو سەیفوددینی ئامودیو فاضیل موحەممەد ئەفەندیی گۆرانیو ئیبنو خەلەکانو مەلا عەبدوللای بیتووشیو کەسانیتریش پەروەردەی سووچی ئەم مزگەوتانە بوون ٠

هەربژی ناوی نامیی مەولەوی
لە ڕیزی سەعدیو جامیو دیهلەوی

بژین زانایان لە ڕووی جیهانا
لە زانای عیلمی مادديو مەعنەوی

حەشرمان بکا خودا بە کەرەم
لەژێر سای ئالای بەرزی نەبەوی

سەفەری مەولەوی بۆ ئەملاو ئەولا

مەولەوی زیاد لە وردە سەفەرەکانی بـۆ دیـدەنیکردنی دۆستـانو برادەرانی لە تاوەگۆزیو جوانڕۆو زەهاوو ، بۆ ناو عەشایری قوبـادیو باوەجانیو وەڵەدبەگیو جافو شەرەفبەیانیو ، بـۆ شـارەزوورو ، بـۆ هەورامان بۆ زیارەتی شێخ سیراجوددینو بەهائوددینو ، بۆ سولەیمانی بۆ زیارەتی کاك ئەحمەدی شێخو بۆ سنە بۆ خزمـەتی شـێخ عەبدولقـادری موهاجیر کە لەوێ مامۆستای بووە ، چەند سەفەری تایبەتیی تریشی بـووە کە ڕۆژگار پێویستیکردوون لەسەری ٠ وا کورتەیەك باسی هەندێ لـەو سەفەرانەی ئەنووسینەوە بۆ ئاگاداریو بۆ یادگار ٠

یەکێ لەو سەفەرانەی سەفەرێکیەتی بۆ سنە کە بە فەرمانی شێخ عوثمان سیراجوددین بووە لە ١٢٧١ی هیجرەتـدا لە خزمـەتی مـەلا ئەحمـەدی

تۆدشەیی‌و شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفای کوڕی شێخدا بۆ لای ئەمانوڵڵا خانی والیی کوڕی خوسرەوخانی ئەردەڵان کە لەقەبی (غوڵامشا خان) بووە٠

ئەم سەفەرە لەسەر داواو پێشنیهادی مەلایان‌و پیاوماقووڵانی سنە بووە لای شێخ سیراجوددین کە یەکێ لە کوڕەکانی لەگەڵ کۆمەڵێ لە مەلا گەورەکانا بنێرێ بۆ لای غوڵامشا خان ئامۆژگاریی بکەن بەڵکو لە بیروباوەڕی شیعەیەتی پەشیمان ببێتەوەو بێتەوە سەر ئایینی خەڵکی کوردستان‌و ، ئەگەر هەر وازیش ناهێنێ ، هیچ نەبێ واز لەوە بهێنێ کە حاجی کەریم خانی موجتەهیدی هەمەدانی بێنێ بۆ سنەو بە زۆر بەسەر خەڵکەکەیدا بسەپێنێ تا شیعەیەتی لەناویانا بڵاوبکاتەوە ٠

شێخیش ، شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفای کوڕی‌و حاجی مەلا ئەحمەدی تۆدشەیی‌و مەولەوی بۆ ئەم مەسەلەیە ئەنێرێ بۆ سنە ٠ خەڵکی سنە پێشوازی‌یەکی گەرم لەم میوانانە ئەکەن ٠ ئەمانیش چەند ڕۆژ لە سنە ئەمێننەوەو لەم چەند ڕۆژەدا چەند جار چاویان بە غوڵامشا خان ئەکەوێ‌و گەلێ گفتوگۆی لەگەڵ ئەکەن ، بەڵام هەمووی بێ‌سوود ئەبێ‌و غوڵامشا خان لەسەر حاڵی خۆی ئەمێنێتەوەو ، ئەمانیش ناچار بە دڵگرانی‌یەوە ئەگەڕێنەوە بۆ هەورامان (٣) ٠

سەفەرێکی‌تری مەولەوی بۆ سابڵاخ بووە کە ئێستە بە (مەهاباد) بەناووبانگە ٠ مەولەوی لە ڕێی مەریوانەوە چووە بۆ ئەم سەفەرەو لە ڕێ لای زانای گەورە سەیید حەسەنی چۆڕی لای‌داوە ، کە ئەویش بە پشت ئەچێتەوە سەر مەلا ئەبووبەکری موصەننیفی باپیرە گەورەی مەولەوی ٠

---

(٣) لە ئەنجامی ئەم مەسەلەیەدا هەرایەکی گەورە لە سنە قەوماوە کە بە (واقیعاتی کاروانسەرا) بەناووبانگەو چەندکەسی تیا کوژراوە . لە باسی (دۆستانی مەولەوی)دا ئەگەڕێینەوە بۆ ئەم مەسەلەیە .

بیستوومە مەولەوی لەم سەفەرەدا فەرەنجی‌یەکی درێژی لەبەردابووە لەوانەی لەناو قوبادی‌و باوەجانیدا لەبەریان‌ئەکەن • لە مەلا ئەورەحمانی چۆڕیم بیستووە کە ژن‌برای سەیید حەسەن بوو ئەیوت مەولەوی لەگەڵ ئەوەشدا کە ڕێبوارو ماندوو بوو ، شەوان پاش ئەوە کە میواندارەکانی بەجێیان‌ئەهێشت کەمێك ئەنووست ، ئیتر پاشان هەلئەسایەوە بۆ شەونوێژو دوای ئەوە ڕووەو قیبلە دائەنیشت خەریکی ذیکرو فیکری خواو بەجێ‌هێنانی ئادابی تەریقەت ئەبوو و بەوجۆرە ڕۆژی ئەکردەوە •

مەولەوی کە ئەگاتە سابلاخ مەلاکانی ئەوێ پێشوازی‌یەکی گەرمی لێ ئەکەن ، بەڵام تاقمی مالی سەیید نیظامی لەگەڵ ئەوەیش کە چۆڕی‌و خزمی مەولەوی بوون گوێی‌نادەنێ ، تا سەرەنجام بەهۆی یەکتری دیتن‌و گوێ‌گرتن لە موناقەشاتی عیلمیی مەولەوی‌یەوە لە پایەو ڕێ‌و شوێنی ئەگەن‌و بانگی ئەکەن بۆ مالی خۆیان‌و قەدرو حورمەتی ئەگرن •

سەفەرێکی‌تری مەولەوی بۆ کەرکووك بووە لە سەردەمی ژیانی شێخ عەبدولڕەحمانی خالصیی تالەبانیدا • مەولەوی ئەم سەفەرەی لە زەمانی شێخ عوثمان سیراجوددیندا کردووە • شێخ عەبدولڕەحمانی تالەبانی لەم سەفەرەی مەولەویدا زۆری حورمەت گرتووە • بیستوومە مەولەوی بە شەو گەیشتوەتە کەرکووك‌و یەکسەر چووە بۆ لای شێخ عەبدولڕەحمان‌و ، دیویە هەرچەند خەڵك هەموو نووستوون ئەو بەخەبەرەو خەریکی عیبادەتە ، ئەم بەیتەی بەسەرا ئەخوێنێتەوە :

شەوەن ، خەلوەتەن ، ماڵ بێ‌ئەغیارەن
ئالەم گرد وتەن ، دۆس خەبەردارەن

ئەویش بەم بەیتە وەڵامی ئەداتەوە :

نیازم نالەن بەی کەلپۆسەوە
شەو نالین وەشەن وە لای دۆسەوە

مەولەوی لەم سەفەرەدا ماوەیەك لە تەکیە ئەمێنێتەوە ، جا ئەگەڕێتەوە •

سەفەرێکی تریشی هەروا بۆ کەرکووك بووە ، بەڵام پاش کۆچی دوایی شێخ سیراجوددین و شێخ عەبدولڕەحمانی تاڵەبانی و ، لە سەردەمی شێخ بەهائوددین و شێخ عەلیی تاڵەبانیدا • برادەرێك لە زمانی سەیید موحەممەدی کوڕەزای مەولەوی‌یەوە بۆی گێڕاومەتەوە کەوا ئەم چوونەی مەولەوی بۆ کەرکووك جۆرە تۆراتێك بووە لەبەر دڵعاجزی ، هەرچەند نەیئەزانی هۆی ئەم دڵعاجزی‌یەی چی بووە •

مەولەوی لەم سەفەرەیدا چەند مانگێك لە کەرکووك ئەمێنێتەوە ، پاشان بە فەرمانی شێخ بەهائوددین ، شێخ ضیائوددینی برای لەگەڵ چەند سوارێك ئەچن بۆ لای بۆ کەرکووك بەڵکو ئاشتی بکەنەوەو بیهێننەوە ، بەڵام مەولەوی بەگوێیان ناکا • پاش ئەوەی ئەوان سوار ئەبن و ئەکەونە ڕێ بگەڕێنەوە بە دوو سێ سەعاتێك ، مەولەوی ئەکەوێتە حاڵێکی ناتەبیعیی وەك جەزبەوە • شێخ عەلی بەوە ئەزانێ پێی ئەڵێ : مەولەوی ! وائەزانم ئارەزووت لێیە بگەڕێیتەوە ؟ چەند سوارێك ئەخاتە تەکی ، لەگەڵی ئەڕۆن تا ئەگەنەوە بە شێخ ضیائوددیندا ، مەولەوی لەگەڵ ئەوان ئەگەڕێتەوەو سوارەکانیش ئەگەڕێنەوە دواوە بۆ کەرکووك •

هەروا بیستوومە لە زمانی سەیید موحەممەدەوە گێڕاویانەتەوە مەولەوی ئەو پارچە شیعرەی کە بەم‌بەیتە دەس‌پێ‌ئەکا :

وەخیلافەوەن ، یاران سەرمەس
تەقازای زاتیی تەبعم هەرچی هەس

بەهۆی ئەو تەبیعەت تێکچوونەیەوە وتوویەتی کە ئەوەبووە قسەی شێخ بەهائوددینی شکاندووەو شێخ ضیائوددینی هەروا گێڕاوەتەوە ، پاشان ئەو حاڵەتە دەروونی‌یە توندەی بەسەرا هاتووەو ئەو پارچە شیعرەی

وتووەو ، لەگەڵ پیاوەکانی شێخ عەلیدا کەوتووەتەڕێ تا گەیشتووەتــەوە بە شێخ ضیائوددین‌و لەگەڵی گەڕاوەتەوە بۆ هەورامان [٤] •

سەفەرێکی‌تری مەولەوی بە نیازی حەج بووە • لەم سەفەرەیدا تــا بەغدا دێ • پاش چەند ڕۆژ مانەوە لە بەغدا هاوڕێــکەی ڕێی کە لەگەڵی هاتووە لەڕێدا خزمەتی بکاو هەرچی پارەی مەسرەفی ڕێیان بووە لای ئەو بووە ، هەڵدێ‌و پارەکەیش ئەدزێ‌و لەگەڵ خۆی ئەیباو ئەگەڕێتەوە بـۆ تاوەگۆزی‌و لەناو هۆزدا بڵاوی ئەکاتەوە کەوا مەولەوی لە بەغدا مردووەو کوڕەکانی پرسەی بۆ دائەنێن •

مەولەوی‌یش کە بێ‌کەس‌و بــێ‌مەسرەف ئەمێنێتــەوە ، ناچارئەبــێ بگەڕێتەوە بۆ ماڵ • کە ئەگاتە بەرەوە ئەبینێ هاوڕێکەی لەوێ‌یەو خــزم‌و عەشرەت هەموو بەهۆی هەواڵی درۆی مردنی ئەوەوە کە ئــەو کابــرا پێی گەیاندبوون ، پەرێشانن ، بەڵام ئەم لەجیاتیی ئەوەی لۆمەو سەرزەنشتی کابرا بکا پێی‌ئەڵێ بەخوا قەسەم بمزانی‌یــایە هاتووینەوە بۆ ئێرە ، تا تۆ لەم وڵاتەدا بوایەی پێم تێ نەئەنا بۆئەوەی شەرمەزار ئەبی [٥] •

وتمان مەولەوی زۆر جار بۆ زیارەتی کاك ئەحمەدی شێــخ‌و شێــخ عەبدولقادری موهاجیری مامۆستای چووە بۆ سولەیمانی • لــە یــەکێ لەم

---

(٤) لە دیوانی مەولەویدا وتوومانە مەولەوی ئەم پارچە شیعرەی لە وەڵامی نامەیەکی شێخ سیراجوددیندا وتووە . ئەگەر ئەمەی بە زمانی ســەید موحەممەدی کوڕەزای مەولەوی‌یەوە گێڕراوەتەوە ، ڕاست بێ ، ئەبێ ئەوەی ئەوێ هەڵە بێ . بەڵام تێکڕا بە پارچە شیعرەکەدا دیارە کە نامەیەك لە مەیدانایەو مادەم ئەمەی سەید موحەممەد گێڕاویەتەوە ڕاست بێ، ئەبێ نامەکە هیی شێخ بەهائوددین بووبێ‌و بە شێخ ضیائوددیندا بۆی ناردبێ.

(٥) ئەبێ ئەم کابرا کابرایەکی بێگانە لە هۆزو عەشرەتی مەولەوی بووبــێ ، چونکە پیاوی عەشرەت ڕووی نایە کاری‌وا ناپیاوانە بــکاو بشگەڕێتەوە نــاو عەشرەت .

سەفەرانەیدا کاك ئەحمەد پێی ئەڵێ مەولەوی ئامۆژگاری یەکم بکە ، مەولەوی یش وەڵامی ناداتەوە ، کاك ئەحمەد قسەکەی لێ دووبارە ئەکاتەوە ، مەولەوی هەر وەڵامی ناداتەوە ، کاك ئەحمەد بۆ جاری سێهەمیش داوای لێ ئەکاتەوە ، ئەمجارە مەولەوی ئەڵێ : لە جاری یەکەمدا کە پێت وتم ، تەماشام کرد هیچ واجبو سوننەتێك نی یە تۆ تەرکت کردبێو من عەرزت بکەم بیکە ، لە جاری دووهەمیشدا تەماشام کرد هیچ حەرامو مەکرووهێك نی یە کردبێتنت ، تا پێت بڵێم تەرکیان بکە ، ئێستا هەر ئەوەندەت عەرز ئەکەم شەیتان خۆی مڵاس داوە بۆت ، ئاگات لە خۆت بێ تەفرەت نەداو لە خۆتت بایی نەکا ، جا کاك ئەحمەد گەلێ فرمێسك بەچاویا دێتە خوار ،

خوالێخۆشبوو سەیید ئەحمەدی عازەبانی بۆی گێڕامەوە وتی : سەیید حەسەنی موفتی داوای حەبیبە خانی کچی شێخ عەلیی عەبابەیلێ ئەکاو ئەیدەنێ ، جا کە لە سولەیمانی یەوە ئەڕۆن بۆ عەبابەیلێ بەشوێن بووکدا ، شێخ عەلیی باوکی بووك بە مەولەوی ئەڵێ مەولەوی من کەسم نی یە لەگەڵ حەبیبە بینێرم بۆ سولەیمانیو لە تۆ مەحرەمتر نی یە بە ماڵی ئێمە ، لەگەڵی بڕۆ ، ئەویش لەگەڵ بووك ئەڕوا ،

لە ڕێگادا بە عادەتی برازاوا دەست ئەکەن بە گۆرانی وتن ، یەکێ لەو کۆمەڵە کە ناوی (حەمەی ئامین) بووە ، دەنگی زۆر خۆش بووە ، دەس ئەکا بە (قەتار)و (ئای ئای) وتن بە شیعری مەولەوی یەوە ، مەولەوی بەسواریی وڵاخەوە لەبەر خۆشیی دەنگی حەمەی ئامین جەزبە ئەیگرێو بەجۆرێ لە حاڵی تەبیعی دەرئەچێ ئەکەوێتە خوارەوە ، خەڵکەکە دائەبەزنو ڕاستی ئەکەنەوەو سواری وڵاخەکەی ئەکەنەوەو لە حەمەی ئامینیش توورە ئەبن ئەڵێن خەتای تۆ بوو وا مەولەوی کەوتە خوارەوە ، حەمەی ئامینیش دێ بەلای مەولەوی یەوە پێی ئەڵێ قوربان بۆچی وات پێ هات ، خۆ من هەر

شیعرەکانی خۆتم ئەخوێندەوە ؟ ئەویش ئەڵێ کوڕە کەی شیعری من ئەوەندە خۆش‌و بەتەئسیرە ؟ بەخوا خەتای ئاوازەکەی تۆ بوو •

پێوەندی ڕۆحیی مەولەوی

سەرەتای پێوەندی ڕۆحیی مەولەوی ، وەك مەنسووبێکی تەریقەتـی نەقشبەندی ، بە شێخ عوثمان سیراجوددینەوە بووە • پاش کۆچی دواییـی ئەو بووە بە مەنسووبی شێخ موحەممەد بەهائوددینی کوڕی‌و زۆری باوەڕ پێ بووەو بە (ئایینەی کامڵ) واتە ئاوێنەی تەواوو پێگەیشتوو ناوی‌بردووە ، واتە هەموو سیفەتە بەرزەکانی باوکی ڕەنگیان لەمیشا داوەتەوە •

مەولەوی بە نامەی بەرزو شیعری پڕسۆز هەستی پاك‌و خاوێنی خۆی بەرابەر بەم دوو ذاتە هەمیشە دەربڕیوە • لێرەدا بۆنموونە ئەو پارچە شیعرەی ئەنووسینەوە کە بەبۆنەی هاتنەوەی شێخ بەهائوددینەوە لە سەفەری حەج دایناوەو بۆی ناردووە :

ئاینەی کامڵ ! ئازیزەکەی فەرد !
فیدای ئامات بم صەفاییت ئاوەرد !

خەیلێن گەرد پات نە دیدەم دوور بی
یانەی چەم وێران تەمام خاپوور بی

خاس بی تەشریفت هەم ئاوەردەوە
گەرد پات وەتەن ئاواکەردەوە

ساقی ، ئینە بەزم وەصڵ یارانەن
چەرخیچ هەر ئەو چەرخ هەردە جارانەن

دەوریٚ دەر وە بەزم وە پیالەوە
ژەنگ دڵ وە زاخ مەی بماڵەوە

جامێمان جە دەس تۆ هەم سەندەبۆ
فرسەتەن نصیو نەك نەمەندەبۆ [٦]

چەردەیەك لەبارەی ژیانی کۆمەڵایەتیی مەولەوی‌یەوە

لەگەڵ ئەوەشدا کە مەولەوی لەبارەی ئابووری‌یەوە هەرگیز ژیانێکی خۆشی ڕانەبواردووە ، هەرگیز ئامادە نەبوە لەپێناوی ژیانی دنیادا دەس لە عیزەتی نەفسی خۆی هەڵگرێ . لە نامەکانی مەولەویدا کە دەسگیرمان بوون‌و هەروەها لەو دەنگوباسانەیەوە کە دەم‌بەدەم ئەگێڕرێنەوە ، بۆمان دەرئەکەوی کە زۆرجاریش فەرمانڕەوایانی ناوخۆی ناوچەکە بەوجۆرەی کە شایانی کەسێکی وەك مەولەوی بێ لەگەڵی نەجووڵاونەتەوەو قەدریان نەزانیوە . کەچی فەرمانڕەوایانی قاجاری‌و ئەردەڵانی گەلێ‌جار بانگیان کردووەتە لای خۆیان‌و دێهات‌و مولکیان داوەتێ ، بەڵام ئەو قوبوولی نەکردووەو هەرگیز نەیویستوە خزم‌و کەس‌وکارەکانی‌و ناوچەی کرێنی تاوەگۆزی بەجێ‌بێلێ‌و بە مولکی دنیای ئەگۆڕیونەتەوە . بۆنموونە فەرهاد میرزای مامی ناصرودین شا داوای لێ کردووە بڕوا بۆ ئێران‌و هەر مولکێ دڵی ئەیگرێ هەڵی‌بژێرێ بۆ خۆی . غولامشا خانی ئەردەڵانیش داوای لێ کردووە بچێ بۆ ناوچەی سنەو دێی (زەلان) وەربگرێ بۆ خۆی ، بەڵام

---

(٦) لە دیوانی مەولەویدا نووسیومە کەوا مەولەوی ئەم پارچە شیعرەی لە پێشوازی لێ‌کردنی شێخ بەهائوددیندا وتووە کە چووە بۆ سەرلێ‌دانی ، بەڵام پاشان بۆم دەرکەوت ئەوە هەڵەیەو بەبۆنەی هاتنەوەی شێخەوە لە سەفەری حەج داینا‌وە .

مەولەوی هەر ئەوەی پێ باش بووە هەرچۆن بووە لە (سەرشاتە) کڕینەکەی خۆی بمێنێتەوە •

مەولەوی تا ساڵی ١٢٩٣ی هیجری ، واتە تا دە ساڵ پاش کۆچی دوایی شێخ سیراجوددین ، بێدەردو مەینەت ڕایبواردووە ، بەڵام لەو ساڵەوە ئیتر کەوتووەتە بەر تیری گەردوون • مردنی عەنبەر خاتوونی ژنیو ، پاش ئەوە کوێربوونی خۆیو ، ئەنجا سووتانی ماڵەکەی کـە کتێبخانەکەشـی تیـا سووتاوەو ، پاشتر کۆچی دوایی شێخی بەهائوددینو ئەو کەلێنە ڕۆحیـیـە گەورەیەی بەو ڕووداوە کەوتووەتە ژیـانیو، پـاش ئەوانـەش لـە وڵاخ کەوتنەخوارو پشت شکانی ، هەموو ئەمانە دواساڵـەکانی ژیانییـان لـێ تاڵکردووەو ئیتر تا سەری یەکجاریی ناوەتەوە بەدەم دەردو ئـازاری دڵو دەروونەوە تلاوەتەوە •

خێزانو منـاڵی مەولەوی

ئەوەی لە پاشماوەی بنەماڵەی مەولەویمان بیستووە ئەوەیە کە مەولەوی تاقە ژنێکی هێناوەو ئەو ژنەیش (عەنبەر خاتوون)ی خوشکی (ئەکرەم) ناوی ئەفغانی بووە کە یەکێ بووە لە چەند ئەفغانی لە وڵاتی خۆیانەوە کۆچیـان کردووە بۆ کوردستانی بابانو لە پەنای پاشای بابانا خۆیان گرتووەتـەوە • لەناو ئەمانەدا ئەکرەم زۆر دیارو سەربەدەرەوەبوو بووە •

مەولەوی عومرێکی باشو خۆشو پڕخۆشەویستیی لەگـەڵ عەنبـەر خاتوون بەسەربردووە • ئەمەش بەوەدا دەرئەکەوێ کە بە مردنـی عەنبـەر خاتوون دنیا لە پێش‌چاوی مەولەویدا تاریك بووەو ، گەلێ پارچـە شیعری ناسکی پڕسۆزی لە لاواندنەوەیا وتووە کە بەرزترین نموونـەی شیعـری خۆشەویستیو لاواندنەوەن لە ئەدەبی کوردیدا •

مەولەوی لە عەنبەر خاتوون چـەند کوڕو کچی بووە • کوڕەکـانی ئەمانەن : (١) سەیید موحەممەد کە گەورە بووەو ژنی هێناوە ، بەڵام لە ژیانی مەولەوی خۆیدا بە گەنجی مردووەو لە دێی (گوندە) بە خـاك سپێرراوە • ئەگێڕنەوە لە کاتی نەخۆشیی مردنی ئەم کوڕەی مەولەویدا باوکی لە تەوێڵە بووە لای شێخ سیراجوددین • ئەنێرن بەدوایا بگەڕێتەوە • کە دێتەوە لەپشت دێی (عەنەب)ەوە دەس ئەکا بە گریان • لێی ئەپرسن بۆچی ئەگری ؟ ئەویش ئەڵێ چۆن نەگریم ! حەزرەتی یەعقووب بۆنی کراسەکەی یۆسفی کـوڕی بە لووتا هات پێی شادمان بوو، من بۆنی کفنی موحەممەدی کوڕم دێتە لووت‌و دڵم ئەبرژێ ! کە ئەگاتەوە مـاڵ ئەبینـێ موحەممەدی کـوڕی مردووەو شۆرراوەو پێچراوە لە کفنەکەی‌و چاوەڕوانی گەڕانەوەی باوکینی • ئـەم سەیید موحەممەدە تاقە کوڕێکی بووە کە ناوی موحەممەد سەعیـد بووەو وەچەی لێ کەوتووەتەوە •

(٢) شێخ موحەممەد کە ئەمیش گەورە بووەو ژنی هێناوە ، بەڵام بـە گەنجی مردووەو کوڕێکی لێ بەجێماوە کە ناوی عەلی بووە • ئەمیش هەروا وەچەی لێ کەوتووەتەوە •

(٣) سەیید عەبدوڵلا کە زۆر ژیاوەو چەند ژنی هێناوەو گەلێ وەچەی لێ کەوتووەتەوە •

(٤) هیدایت کە بە گەنجی بەر لە ژنهێنان مردووە• بیستوومە شێخ بەهائوددین بەبۆنەی مردنی ئەم کوڕەوە چووە بۆ دڵدانـەوەی مەولەوی‌و سەرخۆشی لێ کردنی • مەولەوی بەمهاتنەی شێخ ئەوەندە شادمان بـووە وتوویە خۆزگە چەند کوڕم ئەبوو یەك لەپاش یەك ئەمردن بەمەرجێ تۆ بـۆ پرسەی هەرکامیان بەمجۆرە ئەهاتی بۆ لام •

نەوەی مەولەوی هەموو ئینسانی ڕەوشت‌بەرزو بەشـەرەف بـوونو

تێکەڵی‌یان لەگەڵ بنەماڵەی شێخ سیراجوددین بووەو هاتوچـۆی شـێخ ضیائوددینیشیان کردووە ، تەنانەت ئەوەندە لەگەڵ ماڵی شێخ تێکەڵبوون هەرچەند هاتوونەتە بیارە ئەوەندە خۆیی بوون‌و ئەوەندە ماونەتەوە ، زۆر کەسی نەشارەزا وایان‌زانیوە کوڕانی شێخن لە دەرەوە هاتوونەتەوە بـۆ ماڵی باوکیان • ئەمانە زۆر بە قەناعەت‌و بوردەباری لە دێهـاتی عـەشرەتی خۆیانا ، وەك (مۆرتکە)و (زارێن)و (سەرشاتە) ڕایـانبواردووە ، لـەگەڵ ئەوەش هەمیشە میوانیان بووەو خەڵك لایانداوەتە لایـان‌و ماڵیـان وەك کاروانسەرا بووە بۆ ڕێبوارانی ئەو ناوچەیە •

دۆستانی مەولـەوی

کەسێکی ئەدیب‌و نوکتەزان‌و سۆفی‌و مەلای گەورەی وەك مەولەوی ، لە ماوەی هەشتا ساڵی ژیانیا بەتەبیعەتی حاڵ ئەبێ دۆست‌و برادەرێکی زۆری بووبێ • ئێمە لێرەدا باسی هەندێ لە بەناووبانگەکانی ئەوانە ئەنووسینەوە •

یەکێ لەو دۆستانەی مەولەوی ئەحمەد پاشای [7] کوڕی سولەیمـان

---

(٧) ئەحمەد پاشا خۆیشی لە عولوومی دینی‌دا پایەبەرز بووە . من خـۆم نوسخەیەك کتێبی کەمالی شەرحی شـافیەم لەلایەن مامۆستام شـێخ عومەری ئیبنولقەرەداغی‌یەوە دەسگیر بوو لە ئاخریەوە نووسرابوو بـە دەستی ئەحمەدی کوڕی سولەیمـانی بابـان نووسراوەتـەوەو سـاڵی نووسینەوەکەی بە هیجری‌و میلادی‌و عیبری‌و قیبطی دیاری کردبوو . بەداخەوە پاشان ئەو کتێبەم لە دەست دەرچوو .

لە سەردەمی تەدریس کردنیشما لە نێرگسەجار لە ١٣٤٤ی هیجرەتدا لاپەڕەی یەکەمی کتێبێکی تەفسیری بەیضاویم لەناو کتێبەکانی کتێبخانەی مەدرەسەی نێرگسەجاردا دی بـە خەتی ئەحمـەد پاشـای بابـان لێی نووسرابوو ئەم تەفسیری بەیضاوی‌یەم وەقف‌کرد لە سەیید عەبدولڕەحیمی مەولەوی . دیارە کتێبەکە پاش مردنی مەولەوی کەوتووەتە ئـەوێ‌و بـە دەستی فەقێ‌وە دڕاوەو هەر ئەو پەڕەیەی ماوە .

پاشای بابانە کە هەر لە سەردەمی فەقێیەتیی مەولەوی‌یەوە دۆستــی بووەو پێشتریش باسێکم گێڕایەوە کە پاش ئیجازە وەرگرتنی مەولەوی سەیرانێکی بۆ ڕێکخستووە بۆ سەرچنار •

یەکێکی‌تر لە دۆستانی مەولەوی موحەممەد پاشای جاف بــووە کــە سەرۆکی هەموو خێڵی جاف بووە • پاشان خوا یار بێ ئەو نامە بێ‌نوختەیــە ئەنووسینەوە کە مەولەوی بۆی نووسیوە •

یەکێکی‌تر لە دۆستانی مەولەوی مەحموود پاشای جاف‌و یەکێکی‌تریان عوثمان پاشای برای مەحموود پاشا بووە •

دۆستێکی‌تری مەحموود بەگی خزمی مەحموود پاشا بووە کــە زۆر دۆستی بووەو بە شیعرو پەخشان نامە لەبەینیانا هاتووەو چووە • یەکێ لەو نامانە ئەم پارچە شیعرەیە کە ئەم مەحموود بەگە بۆ مەولەویی ناردووە :

شمالا عمر افزائی و جان بخش
کە هستی چون دم عیسی روان بخش

سیە ابر از تو چون سیماب گردد
ز فرت کوە برفین آب گردد

کە دارم عرضەای ای دل‌نوازم
تحمل کن کە بندە عرض سازم

مهمی هست مارا از شمیران
ز روی لطف آنجا اسپ میران

مترس آنجا اگرچە جای بیم‌است
مقام مرشدم مولی (رحیم)است

ز آشوب زمان و چرخ غدار
ز شومی (عمر پاشای سردار)

یزید ثانی آن سردار افخم
ولایت شد ز بیدادش پر از غم

(اذلّه)را نموده اهل عزت
که مولای من از او کرده هجرت

(چرستانه) بزد آتش به یك‌بار
گزیده جای خود دامان کهسار

میان (قلعه)و دشت (ولوبر)
سیا چادر زده چادر به چادر

ورا (عثمان خاله) و (کاکه یونس)
ندیمان یمین هستند و مونس

یسارش‌را (خضر بگ) با (فتاح)است
به همراهیش آنها ذوجناح‌است

شرفیاب حضورش باش از من
تو از من دست آویزش به دامن

ز حال بنده میپرسد که چون‌است
بگو دیدم که در گرداب خون‌است

که از خیل مهین بانوی أرمن
لرستان‌را قدیمه کرده موطن

ز قصر از بیم شیرویه گریزان
به (مخمل‌کو) شدند افتان‌و خیزان

یکی مه‌پاره‌ء از نسل شیرین
بت شکر شکن بازوی رنگــین

رخش ماه دو هفته کرده محبوس
لقب شیرین ثانی نام طاووس

پی تفریح قلب و خواهش دل
سرای میر مارا کرده منزل

نه بتواند قلم وصفش نوشتن
به خود دارد همی بیم شکستن

مه دو هفته در وی دید ناگاه
مقابل چون نشد با روی آن ماه

اشارت کرد تار هردو گیسو
مه دو هفته‌را آرند بر رو

خبرداراست البت سرور ما
ز حبس ماه و حکم دلبر ما

خرامان رفت روزی سوی صحرا
شود سر سبز ازو گلهای حمرا

ز (شیروان تپه) تا دامان (شاکل)
گروه آهوان بد گلـّه در گل

نظر افتادشان بر چشم جادو
سراسر چشم آهو گشت آهو

غزالان جمله صف صف ایستادند
اطاعت‌را همه گردن نهادند

من مهجور طاقت رفته از دست
ربوده جان و دل آن نرگس مست

گریزان گشته عقل و هوش هر سو
معلق روح مانده دست زانو

ولی او از بدن کرده کناره
بفرما ، سرورا ، تا چیست چاره ؟!

بۆ ڕۆشن‌کردنەوەی مەبەست لەم پارچە شیعرە ئەڵێین کەوا مەولەوی ، وەك پێشتریش باسمان‌کرد ، پاش ئیجازە وەرگرتنی هاتووە لە دێی چروستانەی نزیك هەڵەبجە دانیشتووەو ماڵی موحەممەد پاشای جافو خزمانیشی لە هەڵەبجەو دەوروپشتی هەڵەبجە بوون‌و گەلێ‌جار هاتوون بۆ دیدەنیی مەولەوی‌و مەولەوی‌یش سەری لەوان داوە • لەو سەردەمەدا دەوڵەتی عوسمانی ئەیەوێ چەك لە موحەممەد پاشاو خێڵەکەی وەربگرێ‌و بێ‌چەکیان بکا ، بەم‌نیازە (عومەر پاشای سەردار) بە سوپاوە ئەیرێتە سەریان • ئەوانیش ناچار ئەبێ شارەزوور بەجێ‌دێڵن‌و ئەگوێزنەوە بۆ ئەو چیایانەی بنار • مەولەوی‌یش کە ماڵی لە چروستانە ئەبێ بارئەکا ئەچێ بۆ پشتی کانی‌کەوەی شەمێران‌و لە شوێنێکدا کە ناوی (وڵبەر)ە نیشتەجێ ئەبێ • عومەر پاشایش گەلێ لە دێهاتی شارەزوور ئەسووتێنێ کە هیی دەستەو دائیرەی موحەممەد پاشا ئەبن‌و چروستانەیش یەکێ ئەبێ لەو دێهاتانە • ئەم کارەساتە لە ١٢٧٦ی هیجرەتدا ڕووی‌داوە • عومەر پاشا کە سەرناکەوێ بە مەرامی خۆی بگاو عەشایری جاف چەك‌داماڵراو بکاو موحەممەد پاشا بگرێ ، ئەگەڕێتەوە بۆ مووسڵ • بەگزادەو خەڵکی کۆچ‌کردوویش ئەگەڕێنەوە بۆ ئەم‌بەری سیروان‌و لەم‌کاتەدا موحەممەد پاشایش زەماوەند بۆ مەحمود پاشای کوڕی ئەکاو ژنێکی دەنگ‌خۆشی (تاوس) ناو لەو زەماوەندەدا

گۆرانی ئەڵێ • ئەو سەردەمە هێشتا ماڵی مەولەوی هەر لەوبەرەوە بووەو هێشتا نەگەڕاوەتەوە بۆ چروستانە خانوو لەوێ بۆ خۆی دروستبکاتــەوەو لەگەڵ موحەممەد پاشای دۆستی بەیەکبگەنەوە •

مەحموود بەگ ئەم پارچە شیعرەی لەمبارەوە بۆ مەولەوی نووسیوەو لە سەرەتایەوە باسی ئاژاوەی عومەر پاشای سەردارو سووتاندنی چروستانەو بارکردنی مەولەوی لەگەڵ خەڵکی دەوروبەردا بۆ شەمێرانو دەوارهەڵدانیان لە (وڵبەر) ئەکا • پاشانیش دێتە سەر باسی زەماوەندەکەو گۆرانیوتــنی تاوسو جوانیی ئەم تاوس ناوە • دیارە مەولەوییش وەڵامی ئەم نامەیــەی داوەتەوەو ئەبێ بە پارچە شیعرێکی جوانی ــ دوور نییــە پڕ لە هەســتی نەتەوەییو داکۆکیکردن لە وڵات ــ یش وەڵامی دابێتەوە ، بەڵام سەد داخ ئێمە تائێستا ئەم وەڵامەیمان دەسگیر نەبووەو ئاگادار نین ئەبێ لەکوێو لای کێ بێ !

دوائیتر لە دۆستانی مەولەوی ڕەزاقولی خانو غولامشا خانی کوڕانی خوسرەو خانی کوڕی ئەمانوڵڵا خانی ئەردەڵانن [٨] •

---

(٨) ڕەزاقولی خانو غولامشا خان ئەدیبو بنووس بوون ، بەتایبەتی غولامشا خانیان ئەدیبو شاعیرێکی بەرز بووەو شیعری بە دیالێکتی گۆران وتووەو لێرەدا چەند پارچە شیعری بڵاوئەکەینەوە :

(١)

میرزام زام حەی .. میرزام زام حەی ..
دانایان دەور ، دانش کەردە تەی ..
ئەفلاتوون فامان ، حەکیمان حەی
پەی ئازار دڵ نیشان‌دان دوو بەی
هۆرێزام دەردەم شاران کەردم تەی
ناگا دیم دوو بەی نە سەر شاخەی نەی
بەی چ بەی ؟ ئەمەر نەونەمام نەی
خۆلاسەو خۆشبۆ ، خۆش مەزە چۆن مەی

نە فەوق بەیدا جفتێ سیا حەی
موستەحفیظ مدران نە دەوران بەی

تەواسیامەوە ، مەخفی بیم جە حەی
تەرسام ، نەبەردم دەس پەی بنەی بەی

مەر هەم بای شەماڵ بیاوۆ پەی پەی
جە هەم جیا کا حەیو بەیو نەی

وەرنە ئەی طیفلە طیفلئاسای خودڕەی
پەنجە مپێکۆ نە قولابەی بەی

حەیو بەیو نەی جەرگم کەردەن پەی
زیندەگیم پەی چی ؟ وەی وە یانەم وەی !

قەومانو خوێشان کێ دییەن ، کێ ، کەی ؟
بەی میوەی نەی بۆ ، حەی نە دەور بەی ؟

گێسوو چون عەقرەب پێچ پێچەن چون حەی
لوولەن چون لاولاو پای نەمام نەی

بە حوکم قادر عەلا کوللی شەی
وە بەیان بەیان مەقسەد کەردم تەی

(غولام) بەشق ئەو شا لامەکان کەرد تەی
بێدەرس ، عولووم حاسڵ بییەش پەی

وەس بشۆ نە فیکر ئینتیظار بەی
سەودای بەی ڕەنگت زەرد کەرۆ چون خۆی

(٢)

ڕاس دڵ مەیژە (والی) ئەر شا بێ
واجبە بۆ دز پا لە حاشا بێ

بەڵ ئەمە خوداس حەپس تەقدیر بی
دەس وە دوو شاخەی زوڵف زنجیر بی

حوسن بێپایان زوڵف پەرێشـــان
زنجیرەکەی دڵ ، تازیانەکەی گیان

زوڵفو کاکۆڵی دوو دەرد تەوئەم
ئەم عوقدەی موشکوڵ ، ئەو بەند مەحکەم

شێت بە بەو زنجیر ، بەو دەشتو دەرا!
ئەمجار نۆبەتــە بدەی وەسەردا

سەرتاپام قوربان پا تا سەرت بێ
دەوڵەتەکەی حوسن هەر تا سەرت بێ

لەو بادە بدە ســاقیی بێمیثال
ذەوقێ وەك هیجران ، شەوقێ وەك ویصال

فاریغ کا لە قەید ســوودو زیانــم
نە ســوودو زیان حەتتا نەزانم

مەستم یا هوشیار ، بێدارم یا خەو
یارم یا ئەغیار ، من منم یا ئەو

ئەرزانی بێ میسر بە عەزیزەکەی
خەلاص بیم نە دەس تۆرە حیزەکەی

یارەب بە یەعقووب یۆسف وە سەبرێ
حەقم بسێنی ، حەقۆسێن نەمرێ

بە یەکێ وەك خۆی دەسەویەخەی کا
نیمە شەو دوچار چفە چفەی کا

وەك چاوئێشەدار ئێش‌و گلی بێ
ئەمجارە نۆبەی تلاوتلی بێ

بە دەرد عیشقۆ دەوا دەوا کا
بدا وەسەردا ، خودا خودا کا

(٣)

ماددە موستەعید وەقت نەشتەرە
وەلێکین خۆفێ سەختم لەبەرە

سەراپام مەملوو لە مەیل لەیلە
وجوودم نە جام حەیات کەیلە

فەساد بێخەبەر نە کەین‌و بەینێ
ئێش نێش وە مەیل لەیلێ نەگەینێ

لەووەختە نەفەس کەوتە شومارە
دیدە وە حەسرەت نیگای دووبارە

ناڵەی بوڵبوڵێ بۆ لاڵوباڵی
(والی) نە بوڵبوڵ خاستر دەناڵی
وەڵڵاهی صیدقە ئەوقاتت تاڵە
مصیبەت زەدەی ، حاڵت بەدحاڵە
لەو زەخمە دەرهات وە بن گوێچکیدا
دەرچوو ، خاس دەرچوو ، وەڵای دۆچکیدا
ئەگەر وەك جاران ئەیتلێنێتەو
قەدرێ وەئەدەب ئەیکولێنێتەو
لەبەر ئێش‌و نێش خدێم زاری‌یە
زەخم (ئەورام)ان خەیلێ کاری‌یە
لەو حاڵەتەیشدا فەرامۆش نەبووی
ئافەرین (والی) بازی‌گۆش نەبووی
ثابیت قەدەم بووی ، دڵ دڵە نەبووی
سیڕ نیکادێر بووی ، دەم‌هەڵە نەبووی
موونیس‌و ئەنیس شەو تارم بووی
گاه گوڵ ، گاه بوڵبوڵ ، گاهی خارم بووی (★)

ئەم غولام‌شا خانەو ڕەزاقولی خانی برای چەند جار بەهۆی ناحەزی‌کردنیانەوە لەگەڵ یەکترو پەنابردن بە حوکمڕانانی تاران ، لە حوکمڕانیی ئەردەڵان لابراون‌و لەسەری دانراونەوە . سەرەنجام حوکمڕانی بۆ غولام‌شا خان جێگیر بووەو لەسەری ماوەتەوە تا کۆچی دوایی کردووە. هەندێکیش ئەڵێن دەرمان‌خوارد کراوە . ئەڵێن ئەم ذاتە بووە بە جەعفەری‌و گەلێ‌جار لەسەر هەندێ شت هەراو ئاژاوە لە وڵاتەکەیا پەیدابووە . جارێکیان مەولەوی پشت بە دۆستایەتیی کۆن نامەیەکی بۆ نووسیوە لەبارەی هەندێ شتەوە ئامۆژگاریی تیا کردووە . ئەو نامەیەم بەداخەوە نەدیوە ، بەڵام وەڵامەکەی غولام‌شا خانم دەسگیر بووە ، ئەوا لێرەدا ئەینووسمەوە :

(★) ئەم سێ پارچە شیعرەم لە ڕووی کەشکۆڵەکەی خوالێ‌خۆش‌بوو مەحموود پاشای جاف نووسیوەتەوە ، لەوێ تەنها لە پارچەی یەکەمیان نووسرابوو هیی (غولام‌شا خان)ە ، لەو دوانەکەیان نووسرابوو هیی (والی)ن ، بەڵام وا مەشهوورە (والی) نازناوی شیعریی غولام‌شا خانە .

« نازم به خرابات که اهلش اهل‌است
چون نیك نظر کنی بدش هم سهل‌است
یك اهل دل از مدرسه نامد بیرون
ویران شود این مدرسه دارالجهل‌است

نامهء نامی و خطاب مستطاب گرامی سامی بتمامی ، من البدء الی الختم أولا و لفظا ، و من الختم الی البدء ثانیا و معنی ، بنظری از شائبهء دوربینی محفوظ ، و خاطری از رسیدن نصف المواصلة محفوظ ، ملحوظ گردید .

غمت‌را در دلم کرد آشکارا زخم پیکانت
فغان در پرده نگذارد یکی راز نهانی‌را

فدای التفاتهای نهانی و عیانیت‌را شوم . مطلب طریقتی و بلکه پارهء از نکات شریعتی‌را بحکم حدیث «استر مذهبك» مستور و دائما غیر مسطور داشته‌ام . ولی دراین مقام که موقع بیشتر از پیشتر خفا واخفااست ، اگر عرض نکنم روحانیان دور نیست ارباب هوای نفس و غرضم شمارند (و لا حول و لا قوة الا بالله) .

در اوائل عمر عزیز که بهار نوشانوش و بریز بریز بود ، با عدم سلوك و غلبهء نهایت شکوك و استطاعهء حالی و مالی ابناء ولاة و ملوك متذکر شدم (ما للعب خلقنا) . حتی المقدور ، از نزدیك و دور ظاهرا احکام شرع مقدس‌را تابع ، و نفس اماره بسوءرا بمفاد (لایسقط المیسور بالمعسور) از مناهی و ملاهی مانع گشتیم . بعد از چندی و گرفتاری بکنده و کمندی خستگی دلبستگی بهم رسید متذکر گردیدیم که اولوالالباب‌را حضرت دوست محض این قشر و پوست نساخته‌است. اگرچه هرچه از دوست میرسد نکواست بخیال وصال افتادم ، و دیده دل براه دیدن آن جمال‌را گشادم ، من جانب الله اخذ طریقهء علیهء نعمت‌اللهی‌را از سالك مسالك‌و منجی هر مهالك مرحوم کلاب‌علی شاه که منسوب بشاه علی‌رضا شاهندی بود نمود و مدتها طریق این طریقت علیه‌را پیمود .

و در ثانی در دارالخلافهء تهران در خدمت مستان معرفت جناب مستان شاه هندی تکمیل بقدر استعداد شد . وبعد در خدمت مرشد هندی رحمه الله اخذ طریقهء علیه قادریه کرده بود ، و در خدمت سراسر سعادت مرحوم مولانا ملا عبدالله تهمتانی طائی طاب‌ثراه اخذ

طریقهء علیهء نقشبندیه کرد ، و مدتی در خدمت کعبهء ایشان و مرحوم ملا احمد کولهساره رحمه الله تعالی بسربرد تا الی یومنا هذا که محض فضل حضرت رحیم بشرف صحبت ناشرالدین والأمان جناب شیخ عبدالرحمن سلمه الله تجدید عهد نمود ، و بلسان قلب استدعای گشودن باب رحمت کرد . امیداست از ذکر (یا من هو بمن ترجاه کریم) حسن خاتمه نصیب گردد .

چه کار داشتی که نگذاشتی دردم
نهان و خلق در حقم بی‌گمان باشند

بعد ازین تفصیلات زحمت میدهد آن جناب در املاکات من مختارند هرجا میل داشته باشند سکونت نمایند ، بخصوص در قریهء (زلان) ملك من مادام حیات من و شما ، آن شمااست ، وبعد از من تو از بازماندگان من خوشحال صریح میباشید ، و اخلاف شما اهل شما باشند حسبما قرر و حرر آنها برقرار دارند . من که طاقت وداع ندارم خدا حافظ . (ان الذی فرض علیك القرآن لرادك الی معاد . وصلی الله علی محمد وآله الطاهرین اجمعین) » .

له ڕستەکانی دوایی ئەم وەڵامەی غوڵامشا خانەوە وا دەرئەکەوێ مەولەوی لە سەفەرێکی سنەیدا ، پێش گەڕانەوەی بۆ کوردستانی عوسمانی نامەکەی بۆ نووسیوەو ئەویش وەڵامی داوەتەوە ، بۆیە داوای لێ ئەکا لە دێی (زەلان)ی موڵکی ئەودا دانیشێو ، ئەبێ پێشانیش لەمڕووەوە قسەی لەگەڵ کردبێو ، هەروا ئەبێ مەولەوی ماڵاوایی لێ کردبێ ، بۆیە ئەویش ئایەتی (ان الذی فرض علیك القرآن لرادك الی معاد)ی بۆ نووسیوە .

ئەم غوڵامشا خانەو ڕەزاقولی خانی برای کوڕی خوسرەو خانی ناکامنو دایکیان ناوی (حوسنی جیهانخان)و کچی فەتحعەلی شای قاجار بووەو بەهۆی دایکیانەوە بارو دۆخی ناو خانەدانیان گۆڕاوەو لە سوننی‌یەتی‌یەوە بوون بە جەعفەری‌و بەتایبەتی یەکەمیان بەتەواوی بووە بە جەعفەری ، بەڵام دووهەمیان ئەڵێن لەسەر ڕێو شوێنی سوننی‌یەتی ماوەتەوە .

خوسرەوخانی باوکیان کوڕی ئەمانوڵڵا خانی گەورەیە کە مزگەوتی دارولئیحسانی سنەی دروستکردووە . باوکیان وەك دایکی ئەمان ژنی بووە ، مێردی (مەستوورە)ی شاعیری بەناووبانگیشە کە دیوانی لەچاپدراوی هەیە . بنەماڵەی ئەمانە مەشهوورە بە (ئەردەڵانی)و ئەڵێن

باپیرە گەورەیان ناوی (ئاردڵ) بووە واتە (ئاگردڵ) واتە چوستو چالاكو ئازاو پاڵەوان .

ئەم بنەماڵەیە لە سەرەتای موسوڵمانبوونی كوردستانەوە سەریان هەڵداوەو لە دەرباری وەزیرەكانی (بەنیموهەللەب)و (ئەبوومووسلیمی خوراسانی)دا بوونو پاش ماوەیەك بوون بە سەرۆكو فەرمانبەدەستو میرنشینییان بۆ خۆیان پێكەوەناوە . لە سەردەمی موغوولییەكاندا (قوباد) ناوی ئەردەڵانی كە هاوچەرخی (پەشمووت)ی كوڕی هولاكۆ بووە، دەسەڵاتبەدەست بووەو خۆی لەگەڵ موغوولەكانا سازاندووە . ئەم بنەماڵەیە سەدەها ساڵ حوكمڕانی ناوچەی كوردستانی ناوەڕاست بوون (كە پاشان بە ناوچەی ئەردەڵانو بابان ناسراوە) ، هەرچەند گەلێجار ئەم حوكمڕانییەیان كشاوەتەوەو كەمدەرەتان بووەو گەلێجاریش پەرەیسەندووەو زۆر لای گرتووەتەوە . لە سەرەتادا ماوەیەكی زۆر پێتەختیان لە (پالنگان) بووە لە هەورامانی ئەودیو لە داوێنی كێوی شاهۆوە . تا ئەمدواییەش مزگەوتی ئەو دێیە كە ئەڵێن لە سەرەتای هاتنی موسوڵماناندا كراوە بە مزگەوت ، هەر مابوو و كۆلەكەكانی بەپێوەبوون(*) . ماوەیەكیش پێتەختیان (قەڵای مەریوان) بووە . ماوەیەكیتریش لە (قەڵای زەڵم)ەوە حوكمڕانییان كردووە ، جا گواستوویانەتەوە بۆ دێی (حەسەنئاوا) كە بە ناوی حەسەن خانی ئەردەڵانەوە دروستكراوەو ئەوسا گواستوویانەتەوە . بۆ قەڵای (سینەدژ) كە ئێستا مەشهوورە بە (سنە) .

(*) مەشهوورە مەولانای جامی لە سەفەری حیجازیا ڕێیكەوتووەتە ئەو مزگەوتە . لەوكاتەدا مەلایەك دەرزی جامی (الفوائد الضیائیة)ی بە فەقێیەك وتوەتەوە ، شوێنەكە باسی (ئەمری دائیر) بووە ، مەلاكە باش نەیزانیوە جنێوێكی داوە بەوەی كتێبەكەی داناوە كە مەولانای جامییەو لە مەجلیسەكەدا حازر بووە ، بەڵام مەلاكە نەیناسیوە . كە مامۆستاو فەقێ هەڵساونو مەجلیسەكەیان بەجێهێشتووە ، مەولانا حاشیەیەكی لەسەر ئەو شوێنە نووسیوە لە كتێبەكەداو بۆی ڕوونكردوونەتەوە تیایا . دوعایەكی شەڕیشی لە نەوەی ئەو مەلایە كردووە كە هەركامیان كتێبی جامی بخوێنێ تەواوی نەكا . ئێستا بنەماڵەی مەردۆخی جامی ناخوێنن چونكە لە نەوەی ئەو مەلایەنو گوایە ئەترسن دوعاكەی مەولانایان لێ گیرا ببێ .

مەولەوی لە ماوەی بوونی دووهەمجاریا لە سنە بۆ خوێندن لە مزگەوتی دارولئیحسان لەگەڵ ئەم دوو شازادەیە بووە بە برادەرو زۆر جار پێکەوە ڕایانبواردووەو نوکتەی خۆشیان لەنێواندا وتراوە • ئەگێڕنەوە جارێکیان ڕەزاقولی خان بە مەولەوی ئەڵێ : مەولەوی ! ڕاستە ئەڵێن فەقێکان لەگەڵ خانمەکان میانە دائەمەزرێنن و ئەگەر ئارەزوو بکەن ماچیشیان ئەکەن ؟ مەولەوی‌یش لە وەڵامدا ئەڵێ : جا ، والی قەیدی چی‌یە ئەگەر خانم ڕەزا بێ ؟ ئەم وەڵامەی مەولەوی زۆر ناسکەو دوو مەعنا هەڵئەگرێ • یەکەم ئەوەیە : قەیدی چی‌یە فەقێ خانم ماچ‌بکەن ئەگەر خانم خۆی پێی‌خۆش‌بێ ؟ دووهەمیش ئەوەیە : قەیدی چی‌یە فەقێ خانم ماچ‌بکەن ئەگەر خانم خانمی ڕەزاقولی خان بێ ، واتە ژنی ئەو بێ ؟

یەکێکی‌تر لە دۆستانی مەولەوی مەلا موحەممەد صالحی فەخرولعولەمایە [٩] کە لە بنەماڵەی مەردۆخی‌یەکانە لە لقی ناوچەی (بێلەوار)یانو ، لەو تاقمە شێخانەیە کە لە دێی (دەژن) دانیشتوون •

---

(٩) ئەم مەلا موحەممەد صالحە کوڕی شێخ موحەممەدی کوڕی شێخ ئیمامی کوڕی شێخ موحەممەدی کوڕی شێخ قەسیمی کوڕی شێخ مەحموودی کوڕی شێخ ئەحمەدی تەختەیی‌یە کە بە شێخ ئەحمەدی عەللامە بەناووبانگ بووە . باوکو باپیری ئەم ذاتە لە شێخ مەحموود بەرەوخواریانەوە وڵاتی خۆیانیان بەجێ‌هێشتووەو لە دێی (دەژن) لە نزیك (پالنگان) نیشتەجێ بوون . ئەم ذاتە پاش ئیجازە وەرگرتن لە سنە نیشتەجێ بووە ، خەریکی تەدریس بووە . شیعریشی هەیە ، چەند پارچەیەکیم لەکەشکۆڵەکەی مەحموود پاشای جافدا بەرچاو کەوتووە ، وا لێرەدا ئەیانووسمەوە :

— ١ —

نازك ساراو دەشت ، شیرین کۆساریێ
صەفای بەهەشتی تێدا ئەواریێ
گوڵ شێوەی ڕوخسار ئازیز دەنوێنێ
بولبوڵ وەڕوویدا وەك من دەخوێنێ

لاله کەم‌کەم چاو بڵاو دەکاتۆ
دەوێژی مەستەو شەراب دەخواتۆ

وە شنۆی نەسیم چنوور ئەلەرزێ
دیماودیم دەکا هەر تەڵ وە تەرزێ

شەتاو وەك فرمێسك چاوم ئەدا جۆش
گوڵاو هەروەك خوون دڵ هاتۆ خورۆش

ئاخ بۆ دڵخۆشێ قەراری نەوێ
غوصصەی بێمەیلیی نازداری نەوێ

دەس یەك بگرن هەروەك لەگەڵ یار
سەیر بەهار کەن دیارەو دیار

نەك چون من هەر یەند خەم لێم بووگە کۆ
گوڵ فێشتەر زامم ماوەرۆ ئەو سۆ

سا ، نەی‌چی ، دەی ، نەی ! سا ، دەروێش ، دەفێ !
قەزای پەنجەتان لە گیانم کەفێ !

تۆ وە صەدای دەف ، ئەو وە نالەی نەی
جەرگم لەت‌لەت کەن ، ڕیشەی دڵ کەن پەی

بەڵ وەها کەمێ زامم ساکن بۆ
ساتێکیچ دنیا وە کام من بۆ

نەموت بێشەی عیشق خاری شێر گیرە
چلەی چەنگەڵی قولاپەی تیرە

چنگی لە ناودڵ هەرکەس مەحکەم کرد
دەسی هەڵنەگرت ڕیشەی دەرهاورد

(٢)

منەت‌بارە وێــم ! .
ئەی موسوڵمانان منەت‌بارە وێم !

زەدەی زام سەخت تیر خارە وێــم !
مەجروح بێهۆش ، گورو فتارە وێم !

هیجریی هیجران‌کێش ، هیجران بارە وێم !
جە یاران بڕیای بێ قەرارە وێم !

خەم‌کێش خەمبار خەم خەڵاتە وێم !
جە زامن بڕیای دوور وڵاتە وێم !
سەرتاپا سفتەی کۆی زوخاڵە وێم !
غەریب شاران وێران ماڵە وێم !
تەن پارە پارە ، لەت‌لەت جەرگە وێم !
بێ‌وادە یاوان وادەی مەرگە وێم !
تا وە ڕۆی مەردەن دڵ ناشادە وێم !
هەی داد هەی بێ‌داد ، ڕەنج وە بادە وێم !
حەسرەت یاران نە خاك بەردە وێم !
وێڵ سەرگەردان هەردەی هەردە وێم !
تا (یوم المحشر) گرفتارە وێم !
زەلیل زەبوون بێ‌غەمخوارە وێم !
جە گۆشەی شاران ئەرامەندە وێم !
جە لای نازداران ددان کەندە وێم !
شاباز بێ‌پەڕ ، بێ‌پەروازە وێم !
بێ‌کەس ، بێ‌ڕەفیق ، بێ‌هامڕازە وێم !
جە دنیای فانی نائومێدە وێم !
مەئیووس مەجرووح ، دوور جە زێدە وێم !
حەیف ، صەد حەیف پەی فەصڵ وەهاران وێم
پەی سەیرو شکار هەر جاران وێم
پەی گوڵو گوڵزار سەر مەیدان وێم
پەی نیم نیگای یار گشت ڕەفیقان وێم
واوەیلا پەرێ نوور دیدەی وێم
پەی نوور دیدەی بەرگوزیدەی وێم
پەی فەصڵ هامن هەواران وێم
پەرێ نشینگەی نازداران وێم
پەی زەوق‌و زینەت مەجلیسان وێم
پەی ئێل‌و عەشرەت گشت کەسان وێم
پەی فەصڵ پایز ڕەزانان وێم
پەرێ نەمامان خەزانان وێم

پەی شەمع فانۆس چراخان وێم
پەی زەمزەمەی بەزم دیواخان وێم

پەی شەونشینگەی هامسەران وێم
پەرێ ڕەفاقەت دڵبەران وێم

پەی سەرحەدگەڕی ولاتان وێم
پەی هەی ڕووگەری ولاتان وێم

یاران ، هامسەران قەومان و خوێشان
سەرتاپا تەنم لێم بین هەراسان ..

(٣)

ئازیزم بەستەن .. ئازیزم بەستەن ..
جەوساوە نە ڕات زونناردم بەستەن

شیشەی نام و نەنگ تەقوام شکستەن
ئەعزام جە بادەی مەیل تۆ مەستەن

ئاذانم صەدای سەودای بالاتەن
(قد قامت)م ذیکر بالای ئالاتەن

تا وە زوڵف و ڕووی تۆ تەماشامەن
ئەدای نمای فەرز صوبح و عیشامەن

سەججادەم وە هوون زامت ڕەنگ کەردەن
سوجدەم وە میحراب ئەبرۆی تۆ بەردەن

ئەدای زەکاتم نیشار ڕۆحەن
وە خاکپای تۆم هەزار فوتووحەن

حەججم ، طەوافم ئەر شەوەن ئەر ڕۆن
هەوای گەشت دەور ئاسانەکەی تۆن

تەپڵ ڕسواییم وە هەرجا ژنیا
نامەی بەدنامیم پەی هەرکەس ونیا

پەردەی ئابڕووم صەد جار دڕیاوە
تاسم نە بازار عالەم زڕیاوە

هوونم چ حاکم چ قاضی چە شێخ
واجب مزانان برێزان وە تێخ

ئازیز سا وە ڕەغم قەول خاص‌و عام
جە تاو تانەی مەردم ئەییام

شەرط بۆ ، کامین شەرط ؟ شەرط هەر جاران
شەرط عاشقان جانفیدای یاران

تا زەڕڕێ جە تەن مانۆم نەفەسێ
گۆش نەدەم وە حەرف واتەی هیچ‌کەسێ

تا ڕۆی ڕەستاخێز ساعەتم نەبۆ
غەیر جە دین تۆ طاعەتم نەبۆ

کەی مەیل ، کەی مۆبەت ، کەی سۆزش دڵ
هەر ڕۆز زیاد کەم تا سای سەرای گڵ

حەرفێن واتەنم ، عەهدێن کەردەنم
شەرطەن وەفای وێم وە گڵ بەردەنم

ئەر عالەم تەمام وەنەم بیڕیان جەم
بەند بەند ئەعضام جیاکەن جە هەم

ڕەگ ڕەگ بمپێکان وە قەنارەوە
ئاوێزانم کەن وە سێدارەوە

جاڕ بدەن وە ناو کووچەی شاراندا
وە عیبرەتم کەن وە بازاراندا

شەرط بۆ هەر ساعەت مەیلت زیاد کەم
خاطر هەر وەعەشق بالآکەت شاد کەم

تەرك وەفاو مەیل جینن‌و بەشەر کەم
وە مەیل تۆوە ڕوو ئەو مەحشەر کەم

سا ئازیز ، قوربان ، دیدەو حەیاتم
بتم ، بادەکەم ، لاتم ، مەناتم

ڕۆحەکەم ، حوورم ، باغم ، بەهەشتم
ئارەزووی دنیاو قیامەت گشتم

قوربان تۆیچ بە عەشق ئەوەڵ جارینت
بەشق سۆز عەشق گەرم پارینت

بزان گیانفیدام ، ئیمتیحان تا کەی !
وێنەی من عاشق سەرگەردان تا کەی !

دۆستێکی‌تری مەولەوی مەلا مەحمــوودی دشەیی‌یــە • ئــەم ذاتــە ئینسانێکی زۆر پیاوچاكو خواپەرستو دەست‌لەدنیا داشۆردوو بووە • هەر لەبەر ئەم سیفەتانەی بووە شێخ عوثمان سیراجوددین کردوویە بە مامۆستای گەلێ لە کوڕەکانی [١٠] •

عاشق جە ڕای دۆس مەیلش جانی بۆ
حەیفەن دۆس مەیلش وە زوبانی بۆ
عەرض حاڵ وێم وە لات ئاوەردەن
دەرد جە حەکیمان کێ پەنهان کەردەن
وەرنە جەفای تۆو واتەی بەدکاران
زوو پێم مناسان ماوای مەزاران
نە زووخ زامەت ڕەنگ گرتەن کەفەن
تۆیچ جوانەنی صەد ئارەزووت هەن
سەرحەڵقە نشین بەزم مەیخانەم
تەرسا پەرسم ، کلیسا یانەم ..

ئەمەش پارچە شیعرێکیەتی بە فارسی :

کشت مرا تغافلت دی چو شدی دچار من
یافتەای کە عاشقم ، وای بە روزگار من
دید قرار زلف تاب از دل بی‌قرار من
حلقە بحلقە ، مو بە مو ، زد گرهی بە کار من
من کە بە اختیار خود دل بە تو دادەام ولی
دل بربود جبر تو از کف اختیار من
کیست کە فرق میکند جبر ز اختیار ، کو
جبر شدەاست در ازل علت اختیار من

(١٠) ئەم مەلا مەحموودە کوڕێکی بووە ناوی مەلا عەبدوڵلا بووە مەلایــەکی زۆر خاوەن‌بەهرە بووە ، لای حاجی مەلا عومەر ئەفەندیی باوکی مەلا ئەبووبەکر ئەفەندیی مەشهوور بە مەلا ئەفەندی لە هەولێر ئیجازەی وەرگرتووە . لە مەنطیقو ئوصوولی فیقهـو ئوصوولی دینو ڕیاضیاتو فەلەکیاتدا زۆر بەرز بووە . پاش تەواوکردنی خوێندن لە مزگەوتی دارولئیحسانی ســنە

دامەزراوەو کراویشە بە موفتی . ئەم ذاتە لە ۱۳٤۱ی هیجرەتدا لە سنە کۆچی دوایی کردووە .

ئەم ذاتە شیعری جوانیشی بە کوردیو بەفارسی هەیە ، وا بۆنموونە چەند شیعرێکی لە باسی قەزاوقەدەردا ئەنووسمەوە لە کتێبێکی جوانی بچکۆلەیم وەرگرتووە لە باسی عەقیدەی ئیسلامیدا دایناوە :

جەودما باوەڕ بە قەزاو قەدەر
یانێ جە عەرصەی ئیمکان سەراسەر

هەرچی مەوجوود بۆ ئەزەل تا ئەبەد
جە خێرو جە شەڕ ، جە نێكو جە بەد

خواه جە کردەوەی ئیختیاری بۆ
خواه هەر وە قودرەت ذات باری بۆ

گرد جە ڕۆی ئەزەل حەق مەعلووم کەردەن
یەکسەر وە ڕشتەی تەحریر ئاوەردەن

وەر جە کائینات قەڵەم بی مەئموور
جە (لوح المحفوظ) کەردەنش مەسطوور

بێ قەزاوقەدەر ، بێ تەقدیر حەق
مومکین نێن نەسیم بجمنۆ وەرەق

نەواچی وەختێ گرد وە تەقدیر بۆ
مشیۆ ئیختیار بەستەی زنجیر بۆ

تەکلیف وە عەبدی فائیدەش نیەن
هەرچێوە کەرۆ موقەددەر بیەن

چونکە جوابت پێسە مداوە
زەمانە نیەن وە لای خوداوە

ئەزەل تا ئەبەد مەعلووم بیەن لێش
کائینات یەكسەر هەر کام نە جای وێش

جەمیعش زانان ، جە لاش ویەردەن
جە دمای زانا تەقدیرش کەردەن

عیلمش موحیطەن یووەن ڕوودادی
نە جەبرەن پەی وێش نە پەی عیبادی

چواریتر له دۆستانی مەولەوی شێخ عەبدولقادری موهاجیرو شێخ جەسیمو شێخ نەسیمو شێخ وەسیمی کوڕانی [11] شێخ موحەممەد سەعیدی

مزانۆ هەرکەس فکرش مەجمووعەن
عیلم تابیعەن ، عەمەل مەتبووعەن

زەمان مەتبووع ئەر صەد لاحیق بۆ
واجبەن (بالذات) هەر ئەو سابیق بۆ

ئینە کافییەن پەی ئەهلو فامی
شەرحت گەرەکەن عیلمو کەلامی

(11) ئەم ذاتانە لە مەلا گەورەکانی کوردستان بوونو لە مزگەوتی دارولئیحسانی سنە پێگەیشتوون . شێخ عەبدولقادر سێ شەرحی لەسەر کتێبی (تهذیب الکلام) نووسیوە کە بە (شەرحی قەدیمو جەدیدو ئەجەد) مەشهوورن . تا ئەمدواییە لە خوێندنگاکانی کوردستانا هەر سێ شەرحەکە ئەخوێنران. هەروا ڕیسالەیەکی لە عەقایددا هەیە مامۆستام شێخ عومەری ئیبنولقەرەداغی شەرحی لەسەر کردووە. حاشیەیەکیشی لەسەر حاشیەی لاری لەسەر قاضی میر هەیە لە عیلمی حیکمەتا . شێخ وەسیمیش حاشیەی بەسەر شەرحی تەهذیبەکەی شێخ عەبدولقادرەوە هەیە . ئەم بنەماڵەیە خزمەتێکی زۆری عولوومی ئیسلامییان کردووە .

لە ساڵی ١٢٧١ی هیجرەتدا لە سەردەمی حوکمڕانیی والی غوڵامشا خانی کوڕی خوسرەو خانی ناکامدا بەهۆی ئاژاوەگێڕیی حوکوومەتی قاجاریو دەستتێوەردانیەوە لە کاروباری ئایینیی موسوڵمانانداا ، هەرایەك لە سنە ئەقەومێ گەلێ کەسی تیا ئەکوژرێ . ژیانی گەلێ کەسیشی تیا ئەکەوێتە مەترسییەوە . بەبۆنەی ئەو ڕووداوەوە شێخ عەبدولقادری موهاجیرو شێخ نەسیمی برای سنە بەجێئەهێڵنو ڕووئەکەنە هەورامانی تەختو پاش چەند ڕۆژێ لەوێشەوە ئەڕۆن بۆ سولەیمانی . شێخ عەبدولقادر لە سولەیمانی لە مزگەوتی مەشهوور بە مزگەوتی (عەلی نیظامی) دائەمەزرێو ، شێخ نەسیمی برایشی لە خورماڵ (*) دائەمەزرێو تا مردن خەریکی تەدریسو خزمەتکردنی

(*) وا مەشهوورە مزگەوتی خورماڵ لە سەردەمی هاوڕێیانی پێغەمبەر (د)دا دروستکراوە کە هاتوون کوردستانیان گرتووە . لە سەردەمی سوڵتان سەلیمی عوسمانیشدا تازەکراوەتەوە . هەروا لە سەردەمی =

زانستو ئایین ئەبن . شێخ عەبدولقادر لە بەری ڕۆژاوای گردی سەیوان لە سولەیمانیو ، شێخ نەسیم لە خورماڵ بە خاك سپێرراون . شێخ عەبدولقادر لە ساڵی ١٢١٥دا لەدایكبووەو لە ساڵی ١٣٠٥دا كۆچی دوایی كردووە .

مەشهوورە كە شێخ عەبدولقادرو شێخ نەسیم ئەگەنە هەورامان ، پاش چەند ڕۆژێك حەسانەوە شێخ عەبدولقادر بە دابی جاران دیوانی خواجە حافظی شیرازی ئەگرێتەوە بزانی چێ دێتە ڕێیو چیبكا باشە ؟ ئەم بەیتەی ئەكەوێتە بەرچاو :

دلم از وحشت زندان سكندر بگرفت
رخت بربندمو تا ملك سلیمان بروم

زۆر بەمە شادمان ئەبێو ڕووئەكاتە سولەیمانی . ئەگێڕنەوە پاش ئەوەی ئەگاتە سولەیمانی موتەسەڕیفی ئەو سەردەمەی سولەیمانی

= سلێمان پاشای باباندا مووسابەگی قایمقامی لەوێ ، جارێكیتر تازەی كردووەتەوەو ئەم چەند بەیتەشی لەسەر بەردە مەڕمەڕێك هەڵكەندووەو لە دیواری مزگەوتەكەی قایم كردووە :

والی ملك جود و كهف عباد
آن (سلیمان) تخت عزت و داد

ید بیضا نمود (موسا)را
حكم گلعنبرش بلطف بداد

در بناهای خیر شد ساعی
بهر اجر و ثواب روز معاد

مسجد كهنه سال شاه (سلیم)
دید گشتهاست جای قذر و رماد

از كرم چند بدره در تعمیر
صرف كرد و بیافت اجر مراد

این اشارت ز غیب شد تاریخ
(بوده مسجد بذكر حق آباد)

ئەم نیوە بەیتەی دوایی بە حیسابی حورووفی ئەبجەد ئەكاتە ١١٦٢ كە ساڵی تازەكردنەوەی مزگەوتەكەیە بە ساڵی هیجری .

ئەختەیی مودەڕریسی مەدرەسەی دارولئیحسانی سنەن کە کوڕی شێخ ئەحمەدی کوڕی شێخ مەحموودی کوڕی شێخ ئەحمەدی عەللامەی کوڕی شێخ موصطەفای کوڕی شێخ شەمسوددینی کوڕی شێخ عەبدولغەففاری کوڕی مەلا گوشایشی کوڕی شێخ موحەممەد مەردۆخی‌یە ، کە بەگوێرەی شەجەرەی نەسەبیان کە پیاوانی بەناووبانگی ئەو سەردەمە مۆریان‌کردووە ئەچنەوە سەر ئیمام حەسەنی کوڕی حەزرەتی عەلی •

کاتێ کە مەولەوی لە مزگەوتی دارولئیحسانی سنە فەقێ بووە لە سەفەری دووهەمیا بۆ سنە بۆ خوێندن ، بووە بە هاوڕێو دۆستی ئەم برایانەو دۆستایەتی‌یان تا دوایی هەر بەردەوام بووە •

ڕاپۆرت ئەدا بە ئەستەموولو نوسخەیەکیش لە شەرحی (تهذیب الکلام)ی شێخ عبدالقادر لەگەڵ ڕاپۆرتەکەی ئەنێرێ بۆ لای سولتان عەبدولمەجید خانو باسی پایەو شوێنی شێخ عەبدولقادری بۆ ئەنووسێ . ئەمە لە سالی ١٢٧٢ی هیجرەتدا بووە . سولتانیش لە وەلامی ئەمەدا نامەیەك بۆ شێخ عەبدولقادر ئەنووسێ ، ئەمەی تیا ئەنووسێ : « بعد السلام علیکم ، قد ظهر فضلکم من اثرکم ، ونحن تفاءلنا بیوم قدومکم المصادف لیوم دخول عساکرنا المنصورة بلدة (سواستبول) . فها قد خصصنا لکم شهریة تکفي معیشتکم . فان لم‌تکف فاکتبوا لنا بعد فراغنا من غوائل الحرب ، ولاتنسونا من الدعاء . والسلام علیکم » .

پاش وەفاتی شێخ عەبدولقادر شێخ عەبدولکەریمی کوڕی لەجێی دانیشتووەو تەدریسی کردووە . ئەم ذاتە پاشان مزگەوتێکی کردووەتەوەو گواستوویەتەوە ئەوێ . ئەم مزگەوتە ئێستا بە ناوی شێخ لەطیفی کوڕیەوە ئەناسرێ .

بیستوومە شێخ نەسیم زۆر ناسكو قسەخۆش بووە ، بەڵام ئەگەر سوختەیەك [سوختە فەقێی پلەی سەرەتایی خوێندنە] کارێکی بێعەقلانەی بکردایە زۆر لێی تووڕە ئەبوو . کە لێیان ئەپرسی بۆ وا لەو سوختەیە تووڕە ئەبی ، ئەیوت : سوختەی بێعەقڵ ئەبێ بە موستەعیدی بێعەقڵو موستەعیدی بێعەقلیش ئەبێ بە مەلای بێعەقڵو دنیا وێران ئەکا . کەواتە هەر لەئێستەوە چاری بێعەقلی‌یەکەی بکرێ چاکترە .

مەولەوی بەبۆنەی کوێربوونیەوە کە ئیتر توانای خوێندنەوەی کتێبی نەماوەو کاری کردووەتە سەر دەرزوتنەوەی بە فەقێکانی ، پارچە شیعرێکی بەسۆزی بۆ شێخ موحەممەد جەسیم نووسیوە ، زۆر بەقەدرەوە ئیشارەتی بۆ پایەی شێخ عەبدولقادرو شێخ جەسیمو شێخ نەسیم تیا کردووە ، لێرەدا ئەم چەند بەیتەی لێ ئەنووسینەوە :

تەدریسو تەقدیس ، تەمجید ، بێدەنگەن
حەسارەی تەقریر تەوحید بێڕەنگەن

پارچەی تەئلیفات شێخ موهاجیر
گرانەن ، نییەن مشتەریو تاجیر

(کشف الغطا)ی صەدر (موحەممەد جەسیم)
غونچەی نەشکفتەن بێ شنۆی (نەسیم) (١٢)

بێنازەن کیتاب (عەطا)ی (دەولەتەین)
یەند ڕێزان قەترەی خوم جە عەین عەین

تەفاوت نییەن تێشدا جە مابەین
شوبهەی شینو سین میثل عەینو غەین

باڵ نمەدۆ تەیر تەحریر وەهەمدا
گا وە ڕووی ڕۆمدا ، گا وە عەجەمدا

یەکێکیتر لە دۆستانی مەولەوی حاجی مەلا ئەحمەدی نۆتشەیی یە کە پێشان باسێکی تایبەتیمان بۆ تەرخانکرد . مەولەوی هەرچەند بەتەمەن چەند ساڵ لە حاجی مەلا ئەحمەد گەورەتر بووە ، هەروەکوو عەللامەی

---

(١٢) لەوانەیە لە کاتی نووسینی ئەم پارچە شیعرەی مەولەویدا (شێخ وەسیم) لەدنیادا نەبووبێ ، بۆیە ئیشارەتی بۆ ناوی ئەو نەکردووە .

سەردەم‌و مورشیدی خۆی تەماشای کردووە • مەشهوورە مەولـەوی لـە مەدرەسەی شێخ عەبدوڵڵای خەرپانیدا لە هەڵەبجە کە ئێستـــتە مــزگەوتی جامیعەی پێ‌ئەڵێن دەرزی خوێندووە • بۆ دەرخستنی پایەی بڵندی حاجی مەلا ئەحمەدی نۆتشەیی ، ئەوە بەسە ئەم چەند بەیتەی مەولەوی بنووسینەوە کە بەشێکن لە (جفنه)ی یەکەمی (مشرعه)ی یەکەمی کتێبی (الفضیله)کەی :

و من علا صفته و رسمه
انه كان دائما كاسمه

جوهره مجموعا او مشوشا
بحمده و مدحه منقشا

فلم يقع في عين عقده قذى
بذاك احمد ، و مادح بذا

أروى هواء جريه من غطش
أروى الورى بوريه من عطش

من من شذاه كل عطر ينتشي
حضرة مولاى المصفى النودشي

یەکێکی‌تر لە دۆستانی مەولەوی شێخ عەزیزی جانەوەرەیی‌یــە [١٣] • ئەم ذاتە کوڕی شێخ موحەممەدی کوڕی شێخ مەحموودی کوڕی شێــخ ضیائوددینی کوڕی شێخ حەیدەری برای شێخ حەسەنی مەولاناوایە [١٤] واتە لە بنەماڵەی شێخانی (بست)و (مەولاناوا)یە •

---

(١٣) جانەوەرە دێ‌یەکە لە ناوچەی (کەلاتەرزان) لەنێوان مەریوان‌و سنەدا .

(١٤) ئەم ذاتە لە خانەدانێکی عیلم‌و فەزڵە لە شێخانی (بست)و (مەولاناوا) کە پیاوی گەورەی زۆریان تیا هەڵکەوتووە . لە مەنسووبەکانی شێخـــانی

شێخ عەزیز ذاتێکی شاعیرو خۆش‌نووس‌و [١٥] هەڵکەوتوو بووە • لە سەردەمی فەقێیەتیدا لە سنە ناسیاویی لەگەڵ مەولەوی پەیداکردووەو بووە بە دۆستی • مەولەوی گەلێ پارچە شیعری بۆ شێخ عەزیز نووسیوە کە ئێمە چەند پارچەیەکیانمان لە دیوانەکەیدا بڵاوکردووەتەوە [١٦] •

(کاکۆزەکەریا)یەو لە ١١٣٦ی هیجرەتدا کۆچی دوایی کردووەو ڕستەی (شێخ حسن حق)یان کردووە بە ماددە تەئریخی وەفاتی . مەولانـاوا دێیەکە لە ناوچەی (خورخورە)ی سەر بە شاری (سەقز) .

(١٥) لەبارەی خۆش‌نووسیی شێخ عەزیزەوە مەشهوورە مەولەوی وتوویەتی : شیعری من شایـانی ئەوەیـە شـێخ عـەزیز بـە خەتـە خۆشـەکەی بینووسێتەوەو ، ناوی دەنگ‌خۆشێکی تووداری‌یشی هێناوە کە ئێمـە لەیادمان نەماوە ، وتوویە ئەویش بە گۆرانی بیڵێ .

(١٦) شێخ عەزیز برایەکیشی بووە ناوی شێخ عەبدولڕەحمان بووە . ئەم شێخ عەبدولڕەحمانە سەرگوزشتەیەکی هەیە وا لێرەدا ئەینووسینەوە :

لە سەردەمی شێخ عەزیزدا جاف گەرمیـانو کوێستـانیان کردووەو هاوینان بۆ هاوینەخۆری گەیشتوونەتە نزیکی جانەوەرە . لەم جافـانە عەشرەتی کەرەم‌وەیسی لەگەڵ ماڵی شێخ عەزیز بوون بە ئاشناو هاتوچۆی یەکیان کردووە . ئەم کەرەم‌وەیسی‌یانە ژنێکیان تیـا بووە (ئامان)نـاو شێخ عەبدولڕەحمانی برای شێخ عەزیز دڵی لێی چووە . کە قسەکـە بڵاوئەبێتەوەو بەرگوێی کەرەم‌وەیسی‌یەکان ئەکەوێتـەوە ، لەبەر پـایەو ڕێ‌و شوێنی ماڵی شێخ عەزیز بەئاشکرا هیچ ناڵێن ، بەڵام ئەیـانەوێ بە فێڵ شێخ عەبدولڕەحمان لەناوبەرن . ئەسپێکی شێتی سەرکێشی بۆ زین‌لێ‌ئەکەن‌و بۆی ئەهێنن کە پێشتر کەس نەیتوانیوە سواری بێ ، بەڵکو ئەمە خوایە کە سواری بوو هەڵی‌گرێ‌و فڕێی‌داتە خوارو مـلی بشکێ . کە شێخ عەبدولڕەحمان سواری ئەسپەکە ئەبێ ، ئەسپ ئەداتە غارو بەرەو ژوورو بەرەو خوار کردن‌و نیو سەعات پتر بە شوێنی خۆش‌و ناخۆشا غارئەکا ، بەڵام نایخاتە خوار ، ئاخری ماندوو ئەبێ‌و لەخۆیەوە ڕائەوەستێ‌و شێخ عەبدولڕەحمانیش دائەبـەزێ . کەرەم‌وەیسـی‌یەکان ئەمە بە کەرامەت دائەنێن بۆ شێخ عەبدولڕەحمان‌و دەس‌بەرداری ئەبن . ژنەکەیش پاش ماوەیەك ئەمرێ‌و مەسەلەکە بەوجۆرە ئەبڕێتەوە .

ئەم شێخ عەبدولڕەحمانە دیوانێکی شیعری هەیـە دەسـتی ئێمـە نەکەوتووە ، لای شێخەکانی خزمیەتی ، بەڵام چەند پارچەیەکیمان بەهۆی

شێخ عەبدولڕەحمان ناوێکی خزمیەوە دەسگیر بووە ، وا لێرەدا بلاویان ئەکەینەوە :

ئازیز ئەر پەرسی چۆنەن ئێلاخان
داخان داخانەن ، زاخان نە داخان

ئەو هەرد ، ئەو هەلەت ئەوسا پێوە بیت
ئەو شەوق ئەو زینەت ئەوسا کە تۆ دیت

ئیسە جە دووریت پۆشان سیاتەم
هاژەی قەلوەزان بێدەنگەن ماتەم

ئەو ئەرخەوانان نە گوێ شەتاوان
ئەو تەوق سەولان نە پای گۆل‌ئاوان

دلتەنگەن نە داخ دووریی دیدەی تۆ
وەڕس مەنزلگای دەرەی (تەنگەکۆ)

(تاویل‌بەگ) نە داخ بۆتەی فیراقت
تەوەن تاونەن نە ئیشتیاقت

پشت (بەردەڕەش) ، پاڵ (هەرەس‌گا)
(قەجە)و (گڵجەڕە)و هەردەی (کەلەبا)

(کەس‌نەزان) هەر یەند ئەسرینان ڕێزان
تاف قەلوەزەی (هەڕجاڕان) بێزان

(کەلەبا) وە بای هەناسان سەرد
کەللەش چون کەللەی من بی‌یەن وە گەرد

(مێڕەش) ڕەشپۆشەن ، (ساتیار) ئازیەت‌بار
(قەجە) زاریشەن ، (بەردەڕەش) زگار

(سەرڕەوان) نە چەم ڕەوان کەردەن سەیل
(کاوان) گۆلاوان (هەردە) کەردەن کەیل

(سولتان ئەغزەتوو) ، (مێڕەش)و (ساتیار)
منالۆن وە سۆز بڕگەی مۆسیقار

پای (تۆراخ‌تەپە) چەنی (مێشەڵواز)
هەریەك وە نەوعێ لێش مەیۆ ئاواز

(ترشکەدار) خەمین ، (بارگە) زاریشەن
ئەویش وێنەی من دەرد کاریشەن

(تووەڕەشکە) مەلوول ، (توەسووران) سوورەن
پەی تۆ (تۆراخ‌تەپ) ماتو مەهجوورەن
(دەشت‌میل) زەلیل ، (چنار) خەفەتبار
(ئەشکەوت) شینشەن جە هیجران یار (★)
کراسەکەی خەم ئەکەن وە بەردا
بەرگ ئازیەت‌بار ئەدەن وە سەردا
بە (ڕەحمان) واتەن دەروون پڕ جە دەرد
گرد نە هیجرانان (ئامان) گەردن زەرد

لە مالآوایی‌لێ‌کردنی برادەرێکیشیا وتوویە :

دیدەم ، دیسان چەرخ چەواشەی بەدخوو
سازان فێڵ پەی وەصڵ بەین منو توو
ئاخۆم نصیب عەزم کام ولآتشەن
هەم زام خەدەنگ کێ خەلآتشەن
ئەمجار وەتاقیق دووریی تۆ سەردان
دووریت وێنەی قەیس کەردەن سەرگەردان
هەنی من وە کێ خاطر کەروو شاد
وە بۆنەی کێوە غەم بدەم وە باد
حەیفەن ، ڕاز نەرم کێ نە گۆشم بۆ
شەوان دەست کێ نە ئاغۆشم بۆ
سا با بناڵووم من وەی زامەوە
وەی زام کاریی بێ‌دەوامەوە
پاڵ بدەم وە ئێش زام سەختەوە
وەی زام کاریی شوومیی بەختەوە
شەڵلآ ڕۆی ئەزەڵ دیدەم کۆر بیا
دیدەم تا ، دیدە ، دیدەی تۆ نەدیا
نەوینام وە چەم لادێ خاڵ تۆ
نەبۆسام سەرخەد لیمۆی کاڵ تۆ

(★) وشەکانی ناو دوو کەوانەکان ناوی شوێنن .

نەگێلام چەنیت شەوان کەرووم ڕاز
سەرم جە سەودات نەبیان سەرئەفراز

چون وەیتەور تەقدیر کەردش حەواڵە
هەنی دیدەنیی باڵات مەحاڵە

ئازادکەر گەردەن ، ئاخر لوامەن
کۆچ نەوەدڵ ئەوەنامامەن

من خودا حافیظ ، تۆیش بنیش وە شاد
داخ بەردم وە گڵ ، منیش چون فەرهاد

ئەم پارچەیشی بەبۆنەی گەڕانەوەی کۆچو باری (ئامان)ەوە لە کوێستانەوە بۆ گەرمیان داناوە :

دیسان سەرهەردان جە نۆ گرتەن تەم
سوپای گوڵاڵان ڕێزیان وە هەم

شنۆی بای پایز وەیشوومەی سزا
وەڵگدرەختان بێوادە ڕێزا

بی وە گەردەلوول کەڵلەی کڵاوان
ماتەم بی صەدای هاژەی وەفراوان

گەرمیش کەمکەردەن ، سەردەن سەرهەردان
وەك سەردیی مۆبەت شای گەردن زەردان

کۆچ کەرد سیاماڵ چۆڵ بی وەرزاخان
پەشێو کەرد زینەت زەوق لەیلاخان

سەبزیی چەمەنان تەبدیل بی وە زەرد
لە بەرزان ڕەزان ڕێزان هەردەو هەرد

بێداخ وە پەرداخ کۆچ کەرد نە لەیلاخ
پڕداخ بی دەماخ شی وە کۆی ئاخ ئاخ

ڕەمڕەم ئاهوان ، کەڵگەل گەلەخان
مەیلکەردەن ئەو زێد خاك گەرمیان

نۆماڵان وێنەی غەزالان بەڕ
گەرمەسێر خێر هەم ئاوەرد وە فەڕ

دیدە مەستەکەی جەیران ئاساکە
سەردەلیلەکەی حەرەم جیاکە

هێمای چون ئێلاخ ها نە پەرداخدا
بۆی پایز نەدان بۆش وە دەماخدا

شەماڵ شۆ (★) گیسوو ئاسا
نم زەرد ئەشك ، هەرس سەیل ئاسا

نم بدەر وە ڕووی تاش زاخەدا
زەردیی وەڵگ نە ڕەنگ دار باخەدا

مەپەرسۆ جە ڕووی گەرمیی مەیلەوە
چوونەن قەیسەکەی وە دوجەیلەوە

واچە سەراپاش سۆزان نەفتەن
هەردەو هەردشەن ، ساتێ نەسرەفتەن

یەند خەیاڵ تۆش ها نە دەروونْدا
کەفتەن وە ڕووی ئێش دەرد مەجنووندا

جە زایفیی وێش هەردەم مدا پێچ
شنۆی بای هیجران وەنەش مدا گێج

گێج مداو موات وە دەم دەردەوە
وە سۆز تەئثیر ئەم چەند فەردەوە

فیدات بام ئازیز ، شۆخ شیرین ڕەنگ
چەم سیای بووم زەرد ، شۆخ شەیدای شەنگ

ڕەم ڕەم ئاهوان چەمەڕای ڕاتەن
ئینتیظار وە دین گەردەکەی پاتەن

تا بەیان وە دین دیدەت ئاهووان
ئاماوە جە سۆنگ تۆ وە گەرمیان

ئەم پارچەیەشی بەبۆنەی کۆچی دوایی ئامانەوە داناوە :

فەلەك پەی شوومیی تاڵەی سیای من
جۆش دا بە کوورەی دەردان دیوای من

(★) لە ئەسڵەکەدا شوێنەکەی بە بۆشی هێڵرابوەوە .

پەی بەختو تاڵەی وە بەد سوروشتەم
سەنگ دا نە ڕووی جام بەخت بەرگەشتەم

کۆس کۆس نۆم جە نۆ ژنیاوە
باڕووت نە ڕووی زام تازەم شنیاوە

یەخەی مەینەتم داوە وە سەردا
بەرگ ئازیەتیم هەم کەرد وە بەردا

هەرەس هەڕگاو لێو شەتاوان
دیسان هەم جەم بی نە ڕووی کلاوان

تاو گەرمیی مەیل نیهانیی یاران
سەرد بی چون سەردیی بەفر نزاران

خوصووص قیبلەکەی ڕشتە دوودیدەم
ئەرواحەکەی تەن منەت کەشیدەم

دەوای ئێش دەرد دڵەی ڕەنجوورم
مەڵهەم نە ڕووی زام سفتەی ناسوورم

تاقەتدەر وە جیسم خەستەی خەمکێشم
تەفریح خاطر وە خەمان ڕێشم

دلسۆز نازکێش ، جای نیازەکەم
باعیث شادیو ، زەوقسازەکەم

ناگا بی وە تیر قەزای بەختەوە
وە بەدیی دیدەی سزای سەختەوە

پێکیا وە پەیکان نادیاریوە
پێچیا وە کاڵای ئازیەتباریوە

ئەمەش بەشێکە لە پارچە شیعرێکی . هەروا بە ناتەواوی دەسگیرم بووە . دیارە بەهارێك وتویە ، لە چاوەڕوانیی گەیشتنی کۆچو باری ماڵی یارا لە گەرمیانەوە :

ئامە ئامانەن ، ڕای هاتت ماتەن
خەیمەی گوڵاڵان چەمەڕای ڕاتەن

بەر لە گشت گوڵێ (نەورۆزە)ی پەل دێز
یەخەو دامنە سیا ، دیدە سورمەڕێز

یەکێکیتر لە دۆستانی مەولەوی ئەحمەد بەگی کۆماسی‌یە[17] کە مەولەوی جارجار بە (خاڵۆی کۆماسی)و جارجاریش بە (خاڵۆ)ی ناوئەبا •

ئەحمەد بەگی کۆماسی دیوانێکی شیعری هەیە بە لەهجەی گۆران ، لەچاپ‌نەدراوە بەڵام لەناو عەشرەتەکەیا دەسگیر ئەبێ • ئەحمەد بەگو مەولەوی گەلێ‌جار بە شیعر نامەیان بۆ یەك نووسیوە وەك لە دیوانی مەولەوی‌یەوە بەئاشکرا دەرئەکەوێ‌و ، ئەمەیش نموونەیەکی .

ئەحمەد بەگ بۆ مەولەویی نووسیوە :

ئەر بۆپڕووزێ وە مەلالەوە
یاوان وە لای تۆ جە شەماڵەوە

ئانە بۆپڕووز سفتەی جەرگمەن
مالوومەن ، مەعدووم ، وادەی مەرگمەن

مەولەوی‌یش لە وەڵاما بۆی نووسیوە :

ئارەزووی ئامای مەرگ وێت کەردەن
گۆیا خەلاصیت وە دڵ ئاوەردەن

ئەی پەی تۆ نەبۆ دۆسەکەی گیانی
چەند بۆپڕووز بۆ تۆ هەر بمانی

لەگەڵ (گەزیزە) هەر ڕۆڕۆیانە
لە تۆی پەردەوە تەمای تۆیانە

نەورۆزەو گوڵان باقی خەمبارەن
هەموو بەتەمای دیدار یارەن

(17) کۆماسی ناوچەیەکی سەر بە مەریوانە لەنێوان مەریوان‌و کەلاتەرزاندا ، زمانی خەڵکەکەی شێوەیەکی تایبەتیی هەیە . عەشرەتی کۆماسی‌یش عەشرەتێکی دلێرو لێ‌هاتوون .

مەولەوی گەلێجاریش شیعری ئەحمەد بەگی تەضمینی شیعری خۆی کردووە ، واتە خستوویەتیە ناو شیعری خۆیەوە ، وەك ئەوە کە ئەڵێ :

بولەند کەر مەقام دڵسۆز ڕاسی
تەنزیلەش فەردگەل خاڵۆی کۆماسی

« ڕۆی وەصڵت هەر بیم ئەی ڕووە پێم بی
جەوبۆنۆ دائیم ڕۆڕۆ خدێم بی »

یەکێکیتر لە دۆستانی مەولەوی مەلا نیظام ناوێکە کە ئەم سێ بەیتەی بۆ مەولەوی نووسیوە :

دڵەی دێوانەم هیمەتش واستەن
ئامان ها ئامان ، تەن وە جا ئاستەن

چون کەفتەکاران دڵ ئەو شۆن تۆن
بەند وە تای ڕشتەی وەی وە هوون تۆن

تەن چون سیاسەنگ نە هەوارانەن
پا شکستەی دەرد دمای یارانەن

مەولەوییش بە پارچە شیعرێکی نۆ بەیتی وەڵامی داوەتەوە ئەمە سەرەتاکەیەتی :

هەی نیظام ، نە زام نامەت تۆ لابەرد
ئای ئای سزاش داو قیامەتش کەرد

یەکێکیتر لە دۆستانی مەولەوی شێخ یۆسفی نۆسمەییە [۱۸] کە لە شیعرا ئەمیش ، وەك ئەحمەد بەگی کۆماسی ، بە (خاڵۆ) ناوئەبا • وادیارە

---

(۱۸) نۆسمە دێیەکە لە ناوچەی پاوە لە کوردستانی ئێران .

ئەم شێخ یۆسفە زۆر دەستڕاست بووە ، چونکە مەولەوی لە پارچە شیعرێکیا بەمجۆرە باسی ڕاوکردنی ئەکا :

من خۆ دوور جە تۆ چون مەردە مەردە
هەر هام نە خەیاڵ ساڵ ویەردە

ئەساسەی نەچیر ماوەردم پەرێت
وێت تەیار مەکەرد ، چون کێ ؟ هەر چون وێت

مەوینای ڕەزن مادەنیی کانی
مانی وە صەنعەت سەلیقەی (مانی)

صوب نە جاسووسگەی ملان سەربەرزان
چون سۆمای خورشید شۆلە کەرد هەرزان

مشانای وە پێڵ لوولەی دوور مەنزڵ
مووسەویی سەرتەڵ کارخانەی مووسڵ

لە دیوانەکەی مەولەویدا چەند پارچە شیعر هەیە کە بۆ ئەم شێخ یۆسفەی نووسیون •

یەکێکی‌تر لە دۆستانی مەولەوی مەلا عەبدولڕەحیمی نجاری‌یە [١٩] • مەولەوی پارچە شیعرێکی بۆ ئەم مەلا عەبدولڕەحیمە نووسیوە سەرەتاکەی بەمبەیتە دەستپێ‌ئەکا :

تەختەی مۆبەت تاش نەجار دڵ‌تەنگ
گیر گێج دام کلاّفەی شەوڕەنگ

دوستێکی‌تری مەولەوی شێخ عەبدولڵای داخی‌یە کە شاعیرێکی بەرز بووەو هەرچەند بە باشی بۆم ساغ نەبوەتەوە کێ‌یە ، بە هەندێ نیشانەدا

(١٩) نجار دێ‌یەکە لەوبەری سیروان لە نزیکی پاوەوە .

وادیاره شێخ عەبدوڵڵای مرادوەیسی خاڵۆزای مەولەوی بێ . بە نیشانەی ئەوەشا کە مەولەوی گەلێ پارچە شیعری خۆیی بۆ ئەم نووسیوە ، ئەمیش شیعری زۆری بۆ ئەو نووسیبێ [٢٠] .

---

(٢٠) لە کەشکۆڵەکەی خوالێخۆشبوو مەحموود پاشای جافدا چوار پارچە شیعری ئەم ذاتە هەیە ، وا لێرەدا سیانیان بڵاوئەکەینەوە . ئەوی‌تریان لە دیوانی مەولەویدا بڵاوکراوەتەوە .

— ١ —

دڵە با وەس بۆ
هوشیار بەر ، وادەی مەستیت با وەس بۆ

زەمامت با وەس وە دەس هەوەس بۆ
وەس فامت نە فکر کردەی عەبەس بۆ

با وەس خەیاڵت خەیاڵ خاڵ بۆ
وەس حاڵت پەی زوڵف زوخاڵ بەدحاڵ بۆ

وەس وە تەمای وەصڵ نازك نەوهاڵان
سەرمایەی عومرت بدەر وە تاڵان

وەس جۆیای دیدار دیدەی خاسان بەر
وەس مەدح جەماڵ مودبیرباسان کەر

بدیە هام‌فەردان ، هام‌دەرد ، هام‌مەشق
نازك خەیاڵان ، دەروون دەریای عەشق

گردین وەو خەیاڵ نازك کەردەوە
وە بار فیراق ئەندۆو دەردەوە

هەر یەك وە تەمای نەوهاڵێکەوە
وە پەژارەی خاڵ بووم لاڵێکەوە

مەزەی بادەی ناب حەقیقەت چەشتن
نەی وارگەی پڕ شۆر وە ناکام وەشتن

خاڵی بی یاگەی نازك خەیاڵان
بێ مەدداح مەندن نەونوختەی خاڵان

مەیخانە خاڵی ، مەی‌خۆران بێ شەوق
بادەکەش ماتەم ، بادەنۆش بێ ذەوق

زیاد جه گردین شای سینەسافان
مەخدوومی (مەعدووم) مەولەوی جافان (★)

جادار ڕەویەی (بیسارانی) وی
صاحێب تەریکەی (هادی)و (ثانی) وی

ئەبیات (یوسف) ، ئەشعار (خانا)
جه خەیاڵ خاسیش وه هیچ منمانا

فەرد وەش مەضموون (مەلا)کەی گۆران
ئەبیات (تەرکە)ی مەدداح بۆران

دانەی (داخی) وەند ، (خانە)ی داخەمین
فەرموودەی (شەفیع) دەروون ماتەمین

ئەفکار ئەبکار (صالحی) کەردە
ئەبیات بەنات (نەجەف) پەروەردە

ئەشعار ڕەنگین (دێوانە)کەی شەم
گوفتەی (ڕەنجووری) دەروون دەریای خەم

بێخود جەلای خەیاڵ خاسش بی
بێوجوود جه فکر خاسان باسش بی

وادەی موناجات (قاضی الحاجات)
وه کزەی دەروون صیدق دڵ هەر سات

ئەی دانەی نەفیس شەفافتەر جه لاڵ
مسفت وه قەڵەم سەر نووك خەیاڵ :

«یا جه گونای من کەرەم ئاوانتەر ! »
« ڕەحمەت جه تاوان من فراوانتەر ! »

« هەر تۆنی وه تاق داناو توانا »
«تۆم هەنی ، هەنی وه کێم بۆ هانا »

نه فەصل فیراق به صەد زاریو دەرد
ئەی لافه نه گەنج خاطر بەرماوەرد :

(★) ئێمە وایبۆئەچین داخی ئەم پارچە شیعرەی بەبۆنەی کۆچی دوایی مەولەوییەوەو ، بۆ لاواندنەوەی وتبێ ٠

« وه ورده زامدا دڵ تاقەت بێزا »
« هەرچی بیم یەکسەر وه چەمدا ڕێزا »

« تاقەت بی وه هوون جه سەختیی زامان »
«تك تك چەنی هەرس ڕێزا وه دامان »

وادەی تەمەنّنای ویصال یاران
وەخت ئارەزووی دیدەی نازداران (★)

مەجنوون ئانیی کۆی دوجەیل ماوا
یۆرت دڵ وه ئێل مەیل لەیل ئاوا

سەردار سەرتیپ سوپای دڵڕێشان
(محبوب القلوب) جەرگەی دەروێشان

لێوپای لێوەی لاڵ ، لاڵ لێو لاڵان
شێوپای شێوەی شۆخ شای شیرین خاڵان

ئینشای سەربەستەی بەستەی سەر خامەت
یانێ نامەکەی میشکین خیتامەت

یاوا وه سەروەخت دڵ خار خاران
مەحرووم دیدەی دیده خوماران

دڵ شاد بی وه شاد ، دلشاد بی وه شاد
کۆ کۆ کۆی خەرمان خەمان دا وه باد

فەرمابێت جه ڕووی ڕەویەی غەمخواری :
ئەحواڵت چۆنەن ؟ چەنی مەویاری ؟

چێش عەرض بۆ ئەحواڵ بەدحاڵیی حاڵم !
دوور جه تۆ نەحسیو چەفتیی ئەحواڵم

جه بەدبەختیی وێم هەرکەس وانام لەیل
دێر صوڵح بیو زوو جەنگ ، کەموەفاو بێمەیل

مەعلووم جه تەقسیم ئاڵەم باڵا
کاڵای خەمانم بڕیان وه باڵا

(★) هەرچەند لـه کەشکۆڵەکـەی مەحمـوود پەشادا ئـەم پارچـه شیعـره بەمجۆرەیه ، بەڵام ئێمه وایبۆئەچین ئەگەر هییتری بەدەمەوه بێ لێرەوه فەوتابێو ئەمەی پاشەوەی پارچەیەکیتری (داخی) بێ .

— ٢ —

لەیل وە نیگاوە ..
دیدەی فیتنەجۆش ها وە نیگاوە
پێڵ وە حەی تاران ئەفعی نماوە
مەر کەمەند وە شان فەریدوون شاوە
حاجیب وەو هەیبەت قەوس قەزاوە
مەر قەوس‌و قەزەح وە ڕووی سەماوە
بینی وەو شەمیم ڕەمیم ئیحیاوە
ئیجازە دارۆ جە مەسیحاوە
لەب گوڵ غونچەی باخ وە نەو شکاوە
خاڵ وە نەوەشەی دێز پای هەردەی کاوە
تۆپ تەلای زنج صەیقەل ئەیساوە
یا نارنج باغ خاصەی داڵتاوە
دانەی خاڵ وە جید جەیران ئاساوە
منمانۆ چون نەقش وە ڕووی میناوە
مەم وە تەخت صەدر پڕ جە صەفاوە
ئەمەرەی سیدرەن وە مونتەهاوە
نەرمیی لیف وە ڕووی کافوور نماوە
مەر قاقوم وە ڕووی کاتبی شاوە
ڕان وە ڕەوانیی ڕەوان ئەفزاوە
ساق سفید چون ئەلج پای هەردەی کاوە
یا شا تا زەمین ها وە پشت گاوە
بمانۆ وە حوسن نازدار باوە
(داخی) ها جە داخ ئەو پەنجەو پاوە
سەر نی‌یا وە سەر ئەڵحەد سەراوە

— ٣ —

لە وەڵامی پارچە شیعرێکی کاك ئەحمەدی خوسرەو چاوەشیشدا نووسیویە :

سەرمەست بادەی بەخشندەی تەوفیق
مەجذووب جەذبەی مەعشووقەی حەقیق

ڕیسوای سووق زوهد شەحنەی شەهر عەشق
جورعەنۆش بەزم زومرەی مەینەت مەشق

دێوانەی حەیران وادەی مەحروومی
سەرگەشتەی پای کۆی نەجد مەعدوومی

بەدنام جەرگەی طاعەت فرۆشان
لای خوار خەرقەی مەی حەقیقی نۆشان

سوار نەیجەی بالووڵ دانــا
دێوانەی وە عیلم حەقیقەت زانا

تووڵ دڵ مەصرووف عیلم صەرفو نەحو
ئانی نە لیقای ذات بێچوون مەحو

شکار چەنگاڵ صاحێب جەناحەین
گیرۆدەی کەمەند سەمیی (ذی‌النورین)

سەردار سەر دار ، حەللاج ئانی
گۆیای (انا الحق) ، دانای سوبحانی

جبەی تەن خاڵی نە ماسیوای حەق
هووەیدا مەملوو جە ذات موطڵەق

نیشتەی ڕووی مەسنەد شای نەقشبەندان
جای مەلجەو ئومێد ئیقباڵ بوڵەندان

نامەی پڕ جە ڕەمز عیلم حەقیقەت
ئینشاکەردەی نووك خامەی طەریقەت

ضیا دا وە عەین بێ تۆ بێ‌نوورم
شیفا دا وە ئێش دڵەی ڕەنجوورم

حاڵی بیم یەك یەك گلەیی کەردەت
طەن سەرد مەیلی وە یاران بەردەت

وە مەرگت دڵ یەند جە مەیلت کەیلەن
زەڕێ زیندەگیم ئەر بۆ ، بەو مەیلەن

بەڵام تۆ عاڵەم عولوی ماواتەن
گەردەنەی سەربەرز مەلەکووت جاتەن

یەکێکی‌تر لە دۆستانی مەولەوی شــێخ حەســەنی ســازانی بووە کە نازناوی شیعریی (بولبول)ەو شاعیرێکی باش بووە . ئەم ذاتە لە خزمــەتی مەولەویدا خوێندوویەتی‌و حەزی لە کچێکی کردووەو لە دڵیشیا بووە کــە

نە سایەی ئەلطاف صیدق صیددیقی
ویردتەن وە فەخر (هذا طریقی)

من گیرۆدەی چای گونای هاروتیم
وەتەن نە ماوای سوفلای ناسووتیم

تەرسوون ئەر خامەی وە خەم شەق‌وەردەم
تەحریر کەرۆ ڕاز مەخفیی تۆی پەردەم

ناپاکیم هەر یەند نە حەد ئەودەر بۆ
پەی صەفای خاطر پاکان کەدەر بۆ

ئەر تەنیای بێ‌فەرد فەرد گشت فەردان
ڕەحمش کەرد وە حاڵ جەستەی سەرگەردان

پێم یاوان وە شەهد لوطف حەلاوەت
صەیقەل دا وە زەنگ زەهر قەساوەت

ئەوسا ئەر هەر ڕۆ ، هەر سات ، جە نۆوە
شەمامەی نامەم نامات وە بۆوە

بزان سەردەفتەر دڵ بێ‌دەردانم
عەبەس نە پای هەرد دەرد سەرگەردانم

سا بۆ بەشق شای نەقشبەندان گشت
نەفەس چون شمشیر میصری نە بڕشت

ناڵات جە داوەر پەی حاڵ من بۆ
لاڵات پەی ئەحواڵ مەلاڵ من بۆ

بەڵ ئەی حاڵ تەبدیل وە حاڵ خاص بۆ
شیشەی دڵ نە زەنگ عیصیان خەلاص بۆ

(داخی)م دڵ وە زەنگ عیصیان خاڵ خاڵم
موحەووەل وە لوطف تەحویل حاڵم

پارچە شــیعرەکەی کــاك ئەحمەدیــش پاشــان لــە بــاسی خۆیــدا بڵاوئەکەینــەوە .

داوای بکا ، بەلام دەنگی نەکردووە تا مەولەوی کچەکەی داوە بە شـوو ، ئەوجا بە پارچە شـیعرێك گلەیی لە مەولـەوی کردووە کە سەرەتـاکەی ئەم بەیتەیە :

نیشانەی ناوك نیگای نـازاران
یانێ سەردەفتەر سوپای خەمباران

مەولەوی‌یش زۆری پێ ناخۆش ئەبێ کە بەم ئارەزووەی ئەوی نەزانیوە تا بۆی جێبەجێ بکاو پارچە شیعرێکی زۆر ناسکی لە وەلاما بۆ ئەنووسێ کە سەرەتاکەی ئەم بەیتەیە :

چێشەن پەشێویم ؟ ماتەمیی دڵەن ،
یا کزەی ئامای نامەی بولبوڵەن ؟

بولبولیش بەرابەر بەم هەستەی مەولەوی پارچە شیعرێکی‌تری بـۆ ئەنووسێ ، بەلام لەمیشا هەر دلگرانیی خۆی لە بەنسیب‌نەبوونی کچەکـە دەرئەبڕێو بەم‌بەیتە دوایی دێنێ :

ئەما حەیف (بولبول) جە وێت هەراس کەرد
پەی تەنیا گولێ وێت کەس‌نەناس کەرد [٢١]

یەکێکی‌تر لە دۆستانی‌مەولەوی شێخ مۆمنی سازانی‌یە کە خەلیفـەی شێخ موحەممەد بەهائوددین بووەو مەولەوی زۆری ڕێز لێ گرتووەو لـە سەرەتای پارچە شیعرێکیا بەم‌جۆرە قسەی لەگەڵ ئەکا :

نەتیجەی پاك دین شێخ سازانی
خاس وەتەن نە تۆی دەروون سازانی

---

(٢١) ئەم سێ پارچە شیعرەی بولبول‌و مەولەویمـان لە دیـوانی مەولەویـدا بلاوکردووەتەوە .

دۆستێکی‌تریشی مەلا یوونس ناوێك بووە بۆم ساغ نەبوەتەوە کێ‌یەو خەڵکی کوێ‌یە • مەولەوی لە پارچە شیعرێکیا بەم جـۆرە ڕووی دەمـی تێ‌ئەکـا :

لوقمەکەی ماساو قووڵ دەریای مەیل
لوخت سای کۆڵەی سارای دووریی لەیل

یەکێکی‌تر لە دۆستانی مەولەوی سەیید عەبدولصەمەدی خانەگایی بووە کە پاش تەواوکردنی خوێندن‌و وەرگرتنی ئیجازەی مەلایەتی ئەکەوێتـەڕێ بۆ کرماشان تەدارەکی ژن‌هێنان بکا ، لە ڕێ‌دا لە نزیـکی دەوڵەتـاوا مـار پێوەی‌ئەداو ئەمرێ‌و لە دەوڵەتاوا بە خاکی ئەسپێرن • مەولەوی بە پارچـە شیعرێکی بەسۆز ئەم ذاتەی لاواندووەتەوە • سەرەتای ئەو پارچە شیعـرە بەم بەیتە دەست‌پێ‌ئەکا :

پای شادیم دیسان ماران گەستەوە
نە پیاڵەی چەم ژار تۆ بەستەوە

یەکێکی‌تر لە دۆستانی مەولەوی حاجی مەحموودی یارووەیســە کــە وەکیل‌و مەسرەفداری مەحموود پاشای جاف بووە [٢٢] •

دۆستایەتیی مەولەوی‌و حاجی مەحموودی یارووەیس دۆستایەتی‌یەکـی زۆر بەهێز بووە • هەر لەمەیشەوەیە کە عەبدولڕحمانـی کـوڕی حاجـی مەحموودی یارووەیس بە گوللەی وێڵ پێکراوەو مردووە ، مەولەوی بە چەند

---

(٢٢) ئەم حاجی مەحموودە لە ئەسلا لە عەشرەتی (کلاشی)یە ، وەختی خـۆی کۆچیان‌کردووەو لە عەشرەت جوێ‌بوونەتەوەو هاتوونەتە شارەزوور لـە ئاواییەکانی (تەپەکوڕە)و (تەپی‌سەفا)و (بەشارەت) نیشتەجێ بـوون • حاجی مەحموود پیاوێکی کارامەو لێ‌هاتوو بووەو لەناو بەگزادەی جافـا زۆر بەحورمەت بووەو پێوەندی ڕۆحیی‌یشی بە شێخانی تەوێڵەو بیارەوە زۆر پتـەو بووە •

پارچە شیعری پڕسۆز لاواندوویەتەوە کە یەکێکیان ئەوەیە بەم چەند بەیتە خەمگینانە دەستپێئەکا :

ئای کێ بی هەواڵ لوای تۆ ئاوەرد
بەختش بەرگەشت بۆ هۆشم وەحشی کەرد

مدیا ئەو شۆنت دڵ نە پەنهاندا
چون ئیسم (ڕەحیم) وەشۆن (ڕەحمان)دا

کۆترەکەی ئازاد حەریم دڵ بیت
دانەی مۆبەتچین پەی وێت غافڵ بیت

صەییاد چەپگەرد ئاخر فرسەت سەند
ناکاو دوورئەنداز دووریت وە دڵ شەند

یەکێکیتر لە دۆستانی مەولەوی مەلا فەتاحی جەباری بووە کە ئەمیش شاعیرێکی ناسکی لەهجەی گۆران بووە [٢٣] •

---

(٢٣) وا لێرەدا ئەم بەهارنامەیەی مەلا فەتاح بلاْوئەکەینەوە :

ساقی ، سا (دەی) شی ، وەهار ئاماوە
گولاْن سەرکێشان نە تۆی ساراوە

هەوای دڵگوشای نە ڕووی بەهەشتەن
فەڕ وە ڕووی سەحرای گەرمەسێر وەشتەن

وادەی بادەی ناب سەیر وەهارەن
سەرزەمین مەظهەر لیقای دیدارەن

زەمزەمەی فیراق دڵئەفگارانەن
صەدای تەپڵ تیپ دەردەدارانەن

وەخت نۆشانۆش سەبووی قەرقەفەن
دەنگ زیلو بەم دائیرەی دەفەن

درەختەن ، سەبزەن ، شنۆی شەتاوەن
نەورۆزەن ، گوڵەن ، هەوای پای کاوەن

مەیەن ، مەعشووقەن ، مۆبەتەن ، مەیلەن
خومەن لەبڕێزەن ، پیاڵەن کەیلەن

شۆرەن ، شۆرشەن ، غەوغاو غریوەن
وەر جیلوەی جەمال دڵان فریوەن

نە گشت دیاریێ تەجەللای طوورەن
نەفحەی گیرودار قەتل مەنصوورەن

فەنا فیللاهان مەست دڵ ئاگاهـ
بێباك مواچان (انی انا الله)

ڕەندان سەرمەست جان فیدای جانان
(انا الحق) چون ذیکر زاهید موانان

بۆ تا بگێرین خوسرەوی بەزمێ
چەنی هەستیمان بکەرین ڕەزمێ

بەزمێ چون مەجلیس بەهمەن وەکام بۆ
گا حەدیث جەم ، گا باس جام بۆ

ئەی ساقی دەخیل من وەی زامەوە
ئیلتیفاتێ کەر تۆ وەلامەوە

عیلاجێ پێمدەر سوودمەندم بۆ
باعیث حەیات قەیدمەندم بۆ

ڕستگارم کەر لەم بەند دامە
قەدەم ڕەنجان‌کەر وادەم تەمامە

تەشریف باوەرە وە سەبووتەوە
وە پیاڵەی گوڵ ڕەنگ چون یاقووتەوە

وە سینیی سیمین ظەرف زەڕەوە
وە جام گوڵ فام بۆعەنبەرەوە

هەرکەس بکێڵۆ نە جام پەی کامێ
دەرمان بۆ پەی ئێش هەر دەردو زامێ

وە مۆسیقەی مەشق صەد قانوونەوە
دەم وە صەدای ساز ئەرغەنوونەوە

نـــامەکانی مەولەوی

مەولەوی وەك مەلایەکی گەورەو شاعیرێکی بالاّو پیاوێکی کۆمەلاّیەتیی خاوەن ڕێوشوێن و وەك مەنسوبێکی دڵ پڕ لە سۆزی شێخانی نەقشبەندیی تەوێڵەو ، هەروا وەك یەکێ لــەو بلیمــەت و هەڵکــەوتووانــەی چەرخی ڕۆژگارەکەیان لەئاستی بلیمەتی و هەڵکەوتوویی ئەواندا نەبــوە ، گەلــێ نامەی لەپاش بەجێماوەو هەر بەوەشا کە ئەو نامانە گەلێ لەوە کەمترن کە لەگەڵ پایەی لە گەلێ سەرەوە بەرزی مەولەویدا بگونجێن ــ دیارە چەند ئەوەندەشیان فەوتاوە یا هەر هیچ نەبێ زۆریان هێشتا لەژێر باری تــۆزی گەردووندا شارراونەتەوە •

ئێمە بە بلاّوکردنەوەی ئەم ئەندازە بەردەستکەوتــووەی نامــەکانی مەولەوی دەرگایەکی گەورە بۆ ئەوانە ئەخەینە سەرپشــت کە عــەوداڵی ناسینی چاتری مەولەوین و ئەیانەوێ لە درزی دەروونــی خۆیــەوە لێــی بکوڵنەوەو هەڵیسەنگێنن • هیواشمان ئەوەیە ئەو دڵسۆزانەی نامەی تری مەولەوییان لا هەیە پیشانمانی بدەن ، بەڵکو ئەمە خوایــە بتوانــین لــە بەرهەمەکانی لەمەوپاشماندا بیانخەینــەڕوو و نەهێڵــین وەك هــەزاران بەرهەمی تری هەڵکەوتووەکانی کوردو کوردستان بفەوتێن •

موطریب تۆیش وە چەنگ دڵنەوازەوە
وە سۆز سەمتوور صەدای سازەوە
مەر واچان (مەلا) جە هەستیی وێش ڕەست
بی وە کاسەلێس مەستان (الست)

ئەم مەلا فەتاحە پێوەندییەکی بەتینی لەگەڵ بەگزادەی جافی گەرمیان بووەو هاتوچۆی لای موحەممەد پاشاو مەحموود پاشای جــافی زۆر کردووە . جارێکیشیان میوانی مــاڵی قــادر بەگی نــاوی جاف ئەبێ لە (بانەبۆر) ، ئەمنە خانی ژنی قادر بەگ پێیئەڵێ : مەلا بێ لای ئێمە دانیشە بانەبۆرت ئەدەینێ بۆ خۆت بیکێڵە . ئەویش ئەڵێ : بەخودا ئەمنە خان بانەبۆری ئێوە هەر بۆ قادر بەگ باشە ، بە من ناکێلرێت ! . .

نـامەی یـەکەم

بۆ شێخ عوثمان سیراجوددینی نووسیوە

مخدوم مطاع مهربان ، و قطب دائرەء حق‌شناسـان ، و ضیابخش دل ناتوان ، و روشنی‌دە دیدەء پیر و جوان ، اعنی‌بە شیخ عثمـان کە حدیـث (الحیاء شعبة من الایمان) در شأن او جویان‌است ، بە قادر منان میسپارم تـا مدید الزمان در أمان خود نگەدارد .

و از جانب آن مرکز دائرەء أمن و أمان ، و از کلك درر سلك دبـیر عطارد نشان ، نامەء عنبرفشان بە یادآوری مخلص آستان روانە فرمودە بودند، در أسعد زمان و امجد أوان چون وحی آسمان مقوی عقیدەء ایمان گردید . و از خصوص عزای ما ایمائی رفتەبود ، بە موافق آیەء (انا لله و انا الیـە راجعون) ، دیدەرا نوری و جان‌را سروری و دل غمدیدەرا صبوری حاصل شـدە [٢٤] .

و باقی بندەء اخلاص کیش و معتقد عقیدە اندیش اخلاصش زیاد از حد و بیش از بیش‌است . والسلام ختام .

المعدوم

نـامەی دووەم

بۆ شێخ موحەممەد بەهائوددینی کوڕی شێخ عوثمان سیراجوددینی نووسیوە لە وەڵامی نـامەی‌دا

تمیمەء بازوی حیات درویشان ، و تتمەء نیروی ثبات دلریشان ، اعنی نتایج افکار ابکار منشیان ایشان ، بە سروقت فقرای بی‌مراد و سرافرازی

(٢٤) مەولەوی لە سەردەمی شێخ عوثمان سیراجوددیندا ماڵی لە دێی (گونە) بووە . لەو سەردەمەدا کوڕێکی سەیید موحەممەد ناوی مردووە . وادیارە شێخ سیراجوددین ئەم نامەیەی بۆ پرسە بەبۆنەی مەرگی ئەو کوڕەیەوە بۆ نووسیوە .

حقرای خلوصیت نهاد رسید • شمایم بوی گلهای فقراتش بوی بساتین عهود قدیمه به مشام رسانید ، پیر جان‌را به جوانی جاودانی مشرف گردانیـد • آنچه از شفقت اظهار فرموده بودند عکس پرتو اخلاص بیدلان‌است • بلی

عشق هرچند بین بین آیـد
میل کلی ز جانبین آیـد

(رفع الله حجاب الاثنینیة من البین ، وأدام الطرفین للطرفین) • ازینکه فراق‌را به تمنای وصال دوستتر داشتم یقین

هجری که بود مرا ز دلبر
از وصل هزار بار خوشتر

علاوه برآنکه اگر تعلق روحانی که عبارت از مرحمت سرکار و عقیدهٔ این شرمساراست ، تلاقی جسمانی‌را چه فائده که : گر در یمنی چو با منی ، پیش منی ، والا

چو پیوندی نباشد آب و گل‌را
چه خیزد از ملاقات آب و گل‌را

بهر صـورت

گر بمانیم زنده ، بردوزیم
جامهٔ کز فراق چاك شده

ور بمیریم ، عذر ما بپذیر
ای بسا آرزو که خاك شده

حاصل ملاقات عدم فراموشی یکدیگراست ، نه از ما فتوری ، و نـه از شما قصوری • (رزقنا الله وایاکم الاستقامة وشرفنا معکم بحسن الختام• والسلام) •

المعدوم

نـامەی سێیـەم

بۆ شێخ موحەممەد بەهائوددینی نووسیوە
لە وەڵامی نامەیەکیا

تتمهء اعتقاد درویشان ، و تمیمهء بازوی اعتضـاد ایشـان ، یعـنی سرافرازنامهء سامی ، و مفاوضهء واجب الاعزاز گرامی از جانب آن مظهـر کلام خدائی و نوازندهء نوای آشنایی بسروقت دل‌ریشان رسید ، موجـب تذکر عهد قدیم گردید . اظهار از بابت کثرت شفقت خود فرموده بودید . راست‌است استیلای خلوصیت و اشتیاقی که از طرف فقیران‌است (شاهد صدق علی ذلك الحال و اصدق دلیل علی هذا المقال) . آری :

عشق هرچند بین بین آید
میل جزئی ز جانبین آیـد

(رب المشرقین والمغربین) طرفین‌را بجهت طرفین نگهداری فرمـاید ، و آینهء یکدیگررا برای انعکاس محبت یکدیگر مصیقل نمـاید (والحمد لله رب العالمین) .

نهاده داغ بر دل همچو لاله
کند جان از درون نی چو ناله

چو از دل برکشد ناگه نوائی
جدا برخیزد از هر نی صدائی

ز مضمونش هرانکس واقف آید
دعاگوییت مستنبط نماید

که حق تعالی ظاهرت‌را به زینت احکام شرع انور و باطنت‌را به زیب رویهء صالحان فیوضات گستر قدس الله سرهم الاطهر آرایش دهد ، و نبض عمل صحت دایما در بازوی اعتدال تام برجهد .

خصوصا عمر فرزندان نامیش
مفضل‌دار ز اخلاق گرامیش

پیش کسان کس دعا همین‌است و بس که انسان بی‌انصاف بظاهر و باطن بصورت انسان‌است ، و ظاهر بی‌باطن و باطن بی‌ظاهر وجود و عدمش یکسان‌است . دولت دنیویه بالمرة (هباء منثورا) و اهل معرفت از هباء منثور دور و نفور و مذنبان‌را انابت به رب غفور و شکور ضرور . والسلام.

عبدالرحیم الحسینی

نامەی چوارەم

بۆ شێخ عەلی حوسامودینی نووسیوه

یا علیّ الأعلی و یا أباالحسن ! عرض میشود که بندهء پیررا در طاق رواق فراموشی گذاشتند ، و در مصیبت امسال و پارسال بخانهء خاموش گماشتند . اگرچه لایق آنم ، چونکه نافرمانم ، همیشه درین ضیقت بمانم ، لکن رحمیت و حمیت علی امری‌است آشکار و جلی . همان رحمیت‌را چه شد و آن حمیت شهزادهء آزادگیت کجا رفت ؟ امتثال امر :

نادِ علیاً مظهرَ العجائبِ
تجده عونا لك فی النوائب

را بجاآوردم ، و فرزندی عبدالله‌را بهمت علی سپردم که آگاهی اگر کاسنی تلخ‌است از بوستان‌است ، و اگر عبدالله مجرم‌است از دوستان‌است. زیاده ازین چه عرض شود. (مشکلة شارحها أبو الحسن). مختارند. والسلام.

نامەی پێنجەم

بۆ کاك ئەحمەدی شێخی نووسیوه

سلامی باصفاتر از نفحات نافهء تاتار ، و تحیاتی خوش‌نماتر از روایح

گلهای بهار ، و دعواتی سوزفزاتر از نغمات عنادل گلزار ، بران روشنی‌بخش دیدهء اشکبار ، و آن مایهء زندگی و حیات روزگار ، و آن نونهال حدیقهء حیدر کرار ، و آن نظر کردهء الطاف حضرت پروردگار ، و آن والا برگزیدهء أحمد مختار ، و آن در طریق حق پاینده و برقرار ، و آن صفابخش قلـــوب جمیع ابرار ، و آن در میان خاص و عام چون زر کامل العیار ، و آن ملاذ وملجأ عبید و أحرار مبعوث و اصدار میگردد •

وبعد از طی مراسم دعا و شرح شوقمندی بمد منتهـــا ، مشهـــود رأی بیضا ضیای شعشعه پیرای آن بزرگوار کامگار نـــامدار وفادار کامل العیـــار میـــدارد •

حالات‌را جویا شوند ، خدا شاهد حال‌است وگواه (ما فی‌البال) و بینهء صدق مقال‌است ، شب و روز دست تمنا به درگاه قادر بی‌همتا از جهت دعای خیر برای ذات بابرکات کامل الصفات آن منبع جود و حسنات برداشته‌ام • امید به خدای غفار و قادر مختار و خالق لیل و نهار چنـــان دارم از حوادث روزگار و نوائب فلك کج‌رفتار و مصائب زمانهء غدار نگهدارد • مرجواست که من‌بعد رویهء مخلص نوازی‌را به‌جاآورند ، و دورافتادگان درمانده‌را از گوشهء ضمیر منیر مرحمت تخمیر فرونگذارند • والسلام •

المعدوم : عبدالرحیم

نـــامه‌ی شـــه‌شـــه‌م

بۆ شێخ عه‌زیزی جانه‌وه‌ره‌یی نووسیوه

برادر عزیزم ، تشنگان و تاریك‌نشینان دوری‌را به آب حیات عبارات نامه به صحابت خضر سیراب فرمودند • کرم کردی ، (جزاك الله خـــیرا) • بدین شکسته بسته مصدعم :

دیدەم ، نەونەمام ، نەوتووڵ ساوا ٠٠ الخ

پرتو آفتاب بر ذرەء نایاب افتاد ، هی شادی ! نسیم روح‌پرور گل در باغ [٢٥] بلبل در دام افتادەء بند مشکل‌را طراوتی داد ، ای آزادی !

من که باشم که بران خاطر عاطر گذرم
لطفها میکنی ای خاك درت تاج سرم

حق تعالی آن نوگــل باغ لطــافت‌را هرگز پژمردگی ناورد ، و بران بهارستان گذر سردی خزان نبرد • عذر نفرســتادن تحفه آورده بودنــد ، تصدیعی‌را زیاده بر خاطر نازك افزوده‌اند ، وگرنــه یادآوری ایشــان عین هدیه‌است • همان التفات هر زخمی‌را دوااست ، و همان مرحمت هر زاری‌را شفا • همیشه این شیوه‌را مراعات و پیشه فرمایند • دلدادگان‌را به گوشهء چشم مرحمت خوشه نمایند • والسلام •

المعدوم

نــامەی حەوتــەم

بۆ مەلا موحەممەد صالحی فەخرولعولەمای نووسیوە (٢٦)

من من ، بلکه خرمن خرمن ، به انجمن کمالات مکمن فخر زمن ، ز من افتادەء زمن ، عرض سلام و دعای حسن ختام رسیده باد •

---

(٢٥) لە دەسنووسەکەی سەیید طاهیری هاشمی‌دا نووسراوە : (دماغ) .

(٢٦) لە شێوەی ئەم نامەوە وادیارە هەرچەند مەولــەوی ڕووی دەمــی لــە فەخرولعولەما کردووە تیایا ، لە ڕاستیدا ڕووی دەمی لە شێخ یۆسفی مودەڕڕیسی دارولئیحسانەو وەڵامی ئەو ئەداتەوە . ئەم شێخ یۆسفە ، پاش کارەساتی (کاروان‌سەرا)ی سنەو ناچاربوونی شێخ عەبدولقادری موهاجیرو شێخ نەسیمی برای بۆ کۆچ‌کردن بۆ وڵاتی بابان ، بە فەرمانی غوڵام شا خان کراوە بە مودەڕڕیسی دارولئیحســـان ، چونــکە بــەپێی مەشرەب‌و ئارەزووی ئەو ژیاوە . پاش مردنی غوڵام‌شا خانیش کە فەرهاد

وبعد ، مجتهدين ما در كتب فقهية از انفاس متبركهء نبويه اين حديثرا آورده‌اند و انذار علمارا به او كرده‌اند كه « اذا ظهرت البدع و سب أصحابى، فليظهر العالم علمه ، فمن لم‌يفعل ذلك فعليه لعنة الله والملائكة والناس اجمعين، لايقبل الله له صرفا و لا عدلا » .

پس چاره چيست اگر نگوييم ، و دادرس كيست اگر نجوييم ؟ سلسلهء

ميرزاى مامى ناصيروددين شا ئه‌بێ به فه‌رمانڕه‌واى سنه ، ئه‌م هه‌ر له‌سه‌ر مزگه‌وتى داروئيحسان ئه‌مێنێته‌وه ، چونكه له‌گه‌ڵ ئه‌ميش جۆر بووه .

هه‌روا له خوێندنه‌وه‌ى نامه‌كه‌وه ده‌رئه‌كه‌وێ كه مه‌وله‌وى نامه‌يه‌كى بۆ فه‌رهاد ميرزا نووسيوه‌و به‌هۆى فه‌خرولعوله‌ماوه بۆى ناردووه‌و نه‌يويستووه كه‌سى‌تر له‌وه ئاگادار بێ ، به‌ڵام شێخ يۆسف پێى‌ئه‌زانێ‌و فه‌خرولعوله‌مايش دانى بۆ پيا ئه‌نێ كه نامه‌ى مه‌وله‌وى‌يه . هه‌روا دياره كه شێخ يۆسف له‌جياتيى ئه‌وه‌ى وه‌ك مه‌لايه‌كى به‌ڕاستى مه‌لا داكۆكى له ڕێبازى ئايينيى خۆى بكا ، به‌لاى ڕێبازى ئايينيى فه‌رهاد ميرزايدا شكاندووه‌و فه‌خرولعوله‌مايش له‌م مه‌يدانه‌دا به‌رپه‌رچى نه‌داوه‌ته‌وه . شێخ يۆسف كه له نامه‌كه‌ى مه‌وله‌وى‌و بابه‌تى نامه‌كه ئاگادار بووه ، نامه‌يه‌كى پڕ له تانه‌و ته‌شه‌رو له‌ڕێگالادانى بۆ مه‌وله‌وى نووسيوه . به‌ڵام مه‌وله‌وى نه‌يويستووه ڕاسته‌وخۆ وه‌ڵامى بداته‌وه ، له كه‌لێنى فه‌خرولعوله‌ماوه وه‌ڵامى داوه‌ته‌وه . ئه‌مه ئه‌و نامه‌يه‌و به‌ئاشكرا ئه‌و بابه‌تانه‌ى لێوه ده‌رئه‌كه‌وێ كه شێخ يۆسف له نامه‌كه‌يدا نووسيونى . هه‌روا له‌م‌نامه‌يه‌وه ده‌رئه‌كه‌وێ كه مه‌وله‌وى بۆ داكۆكى‌كردن له بيروباوه‌ڕى خۆى چه‌ند ئازاو نه‌ترس بووه ، وه‌ك چۆن ئه‌وه‌ش ده‌رئه‌كه‌وێ كه له‌م كێشه‌دا فه‌رهاد ميرزاى حوكمڕان‌و ڕێبازى ئايينى له ڕێبازى ئايينيى مه‌وله‌وى جياواز ، گه‌لێ له شێخ يۆسفى به‌ديمه‌ن هاوڕێبازى مه‌وله‌وى ، به‌ڵام له‌ڕاستيدا خۆ به‌ده‌ست حوكمڕانانه‌وه داو ، نه‌رمترو گونجاوترو سنگ فراوانتر بووه !

شايانى وتنه فه‌خرولعوله‌مايش‌و شێخ يۆسفيش ، وه‌ك شێخ عه‌بدولقادرى موهاجير له بنه‌ماڵه‌ى مه‌ردۆخين‌و خزمى يه‌كن‌و پاش چه‌ند پشت ئه‌گه‌نه‌وه به يه‌ك . له باسى (دۆستانى مه‌وله‌وى)دا چه‌رده‌يه‌ك له‌باره‌ى فه‌خرولعوله‌مايش‌و شێخ عه‌بدولقادرو براكانيشيه‌وه قسه‌مان‌كرد .

علیهء فخر العلما به علم و فضل مشهورند • بایستی که نگذارید جناب مدرس مقدمات لاطایل بنویسد ، چرا که در حضور حضرت شیخ ما قدس سره اغلب اوقات اجلهء اعزه مثل ملا احمد نوتشی و ملا علی طالشی و ملا عثمان اهل سلیمانی و ملا عبدالله داغستانی و ملا حامد اورامانی که هریك در علم و معرفت و صلاحت بی‌نظیر و بیان مناقبشان خارج از دائرهء تحریراست ، هستند • مکتوب همچنانرا دیدند ، شهرت سلسلهء ایشان در رتبهء آحاد همی نمی‌ماند • انسان در پیش عوام هر طرز باشد چ ضرر ولی ثبوت بی‌دانشی در خدمت خواص (فیه خطر و حظر ، أی خطر و حظر) •

زیرکان اندر یسار و در کمین

وز پی رد و قبول اندر یمین

و از هرجانب صدای :

ای مگس عرصهء سیمرغ نه جولانگه تست

عرض خود میبری و زحمت ما میداری

به گوش مدرس خواهد رسید • ازان جهت روی خطاب به سرکار شما نمودم ، از علم و عقلت ایمن بودم • در خصوص فرموده بود : گفتم این عریضهء چلیپایی نوشته‌شده از کیست ؟ فخرالعلما به تبسم به تکلم بـه خموشی به نگاه فرمود از معدوم‌است • پس تو اگر اشاره به شیرینی عبارات عریضه و مضمون آن کرده ، و مدرس حالی نشده خوب ، والا تو چه جرئتی کرده‌ای خودرا در پریشانی عبارت و کنایت اشارهء که ابلغ از صریح‌است شریك مدرس ساخته و به دام مخالفهء حق انداخته ، عریضهء مجملهء سابقه با این عریضهء مفصلهء لاحقه هردورا ملحوظ فرموده فرمایند ، پس حالت مرقومهء مدرس‌را که در جواب ما نوشته‌است منظور نمایند ، والا در خصوص مدح و ثنای جواب والا أیده الله تعالی هرچه فرموده زحمت‌کشیده، چرا که :

مدح و تعریف‌است تخریق حجاب
فارغ‌است از مدح و تعریف آفتاب

مدح او حیف‌است با زندانیان
گویم اندر مجمع روحانیان

آنچه در ضبط و ربط و عدالت و معرفت نواب والا اعانه الله نوشته شده ، دانهء از چند انبار و قطرهء از چند بحاراست و بس •

کمال روح اعظم زین چه باشد
به جز ذم وی این تحسین چه باشد

صد چندانهء جناب مدرس و مفتی زهابی [۲۷] اخلاص داریم بلکه مدح و ثنای فقیر در میان امنای دولت عثمانیه به نواب والا مشهوراست ، و نفس مبارك والا خودش میداند که وقتی تشریف به کردستان آوردند أول کسی که از دعاگویان دولتین و برزخ مابین عریضه‌نوشت و دلالت خادم و استمالت خائن و التیام دادن بائن و ترغیب مستقیم بودن کائن نمود من بودم ، و حالا نسبت به نواب والا همچنان هستم ، وبعد ازین ان شاءالله همچنان خواهم بود • و نواب والا حفظه الله تعالی هم هرچه عرض نموده‌ام از رعایت علما و صلحا دریغ نفرموده ، و در تعمیر و تسخیر ملك و رعیت‌پروری ساعی بوده ، و موافق (هل جزاء الاحسان الا الاحسان) با خادمان به لطف و مرحمت و مطابق (وجزاء السیئة سیئة بمثلها) با خائنان در عنف و نقمت بوده‌اند • دیگر افراط و غلو در علو رتبه زیاده ازین نمیخواهد ، و هر آنیه اخلاص ما زیادتراست چرا که خارج دولتیم ، و این

---

(۲۷) سه‌یید طاهیری هاشمی له ده‌ستنووسه‌که‌ی خۆیدا له‌سه‌ر ئه‌م شوێنه‌ی نووسیوه : وادیاره فه‌رهاد میرزاو مفتیی زه‌هاوی پێوه‌ندی دۆستانه‌یان له‌نێواندا بووه .

قدر نعمت جناب والا در حق جناب مدرس بوده در حق ما نبوده • بایستی که جناب مدرس چنانکه نبوت و وحی‌آمدن‌را برای والی مرحوم رحمه الله که غلام‌شاه (۲۸) و چاکر نواب والا بود ثابت مینمود ، و اهل سنه اغلب شهادت بر آن میدادند برای نواب والا که صد پایه از والی زیادتراست ، میبود الوهیت‌را ثابت نماید • عجبم میآید که به محض تعریف نسبت به نواب والا و به مجرد مدح اکتفا نموده •

و ثانیا خِلَع ملوك در پیش اصحاب صف و ارباب سلوك ، کلی باشد یا جزئی ،مرغوب و محبوب القلوب‌است • کتاب قاموس به سرافرازی این اخلاص مأنوس نه مجدول بود و نه مذهّب ، از وجه کرم و لطف عجب شرف ورود بخشود • حمد خدارا بجاآوردیم ، شکرانهء انعام نواب والارا به منطوق (من لم یشکر الناس لم یشکر الله) به دل و زبان کردیم ، بر هردو دیده‌اش نهادیم و فرستاده‌را تبرك درویشانه دادیم • همان تفاوت بین کلی و جزئی‌را مگر جناب مدرس بفرماید : کار پاکان‌را قیاس از خود مگیر • علت مشترکهء بین الاصل والفرع دراینجا نیست ، قیاس مع‌الفارق‌است ، بلکه در نزد علما کلی جزئی‌است و جزئی کل ، ولکن انعام کتاب سبط ابن‌الجوزی‌را به فحوای (زین عصا تا آن عصا فرقی‌است ژرف) حیثیتی جدا و جهت دیگراست ، چونکه ایماءً واقتضاءً وصراحةً مشتمل در جاهای متعدده بر سب و لعن و طعن اصحاب کرام‌است (رضي الله عنهم اجمعین) •

ازان جمله در مبحث (ذکر ماجری له بعد وفات امیر المؤمنین کرم الله وجهه) تماشاکن چه در مدونه و چه در حاشیه چه‌کرده‌است ، و نقل از زمخشری نموده که معتزلی بدعقیده و مخالف اهل حق در اصول و فروع بوده و توبه‌اش در آخر عمر هم معلوم نیست و کلامش‌را جهت شبهه

(۲۸) غولامشا خان : ئەمانوللا خانی والی ، پێشان لە باسی (دۆستانی مەلەوی)دا ناومان هێنا .

و ضلالت به‌جاگذاشته • والحق علامهء بیضاوی علیه الرحمه در تفسیر مثل سایر علما در کتب کلامیه در رد و ابطال مذهب زمخشری و تجریح و تزییف و تضعیف ادلهء سائر اهل اعتزال کوشیده و داد سخن داده‌اند •

بنا بران میگویم مبادا چونکه مختوم به مهر نواب والا درچند جاست علماو امنای دولت عثمانیه ببینند خدا ناخواسته چنانکه در بغداد در خصوص امثال آن کتاب دراین چند سال نزدیك آن همه همهمه پیدا شد تقصی یا طعنی به بارگاه نواب والا برسد ازان جهة گستاخی نموده بلاتشبیه (لامناقشة فی المثال) بسان واقعهء (و اذ قال ربك للملائکة انی جاعل فی الارض خلیفة ، قالوا أتجعل فیها •• الی آخر الآیة) سوآل از حکمت فرستادن آن کتاب کردیم نه رخنه از رب عالم یا غیبت حضرت آدم صلی الله علی نبینا وعلیه وسلم باشد •

پس نواب والا وفقه الله جواب حکیمانهء با نوازش و التفات‌را موافق اصول شرعیه و قانون دولتیه نوشتند و صادر فرمودند ، به قوهء دراکه یافته بود که این فقیررا چه مطلب‌است جزاه الله تعالی ، ولی جناب مدرس درك نکرده‌بود متصدی عبارات پریشان شده‌اند ، ازجمله آن عبارت‌است «محرك سلسلهء تبدیل وفاق دولتین به نفاق ذات البین بود» • انتهی • الحمد لله دولتین متفقند و کس در تدبیر خلاف اصول مابین نیست •

سوآل و جواب علماء و مناظره دگراست و افساد و اصلاح مابین و دخل امور ملکین چیزی دگر • سوآل علما چنانکه در عصر قدیم و جدید بوده و هست‌از تحقیق مسائل‌است و افساد و اصلاح خائن و خادم در امور ملك و عزل و نصب و تبدیل و خاك و آب و بغی و عصیان و تفرقگی رعایا و برایااست • جناب مدرس‌را چه حالت‌است که پی نبرده • این ره که تو میروی به ترکستان‌است •

و ثالثا فرموده بود که :

ساقی مگر وظیفهء حافظ زیاده داد
کاشفته گشت طرهء دستار مولوی

خوشم ازان لسان الغیب شیرازی علیه الرحمة آمد . آری راست فرموده از نشأهء صهبای شیخ خود قدس‌سره که پیر میخانهء سعادت اولوی و اخروی‌است ، آشفته‌شدن طرهء دستار مولوی سبب جمعیت و باعث هزار فیض صوری و معنوی‌است . بلی :

تا ابد بوی محبت به مشامش نرسد
هر که خاک در میخانه به رخساره نرُفت

لکن ای مستولی بر مدرسهء پروسوسه ، و ای متولی اوقاف ، نشنیده‌ء :

فقیه مدرسه دی مست بود و فتوی داد
که می حرام ، ولی به ز مال اوقاف‌است

مدرس و گفتگوی مناسب بدین مقام حاشا و کلا . مولوی باور ندارد این کلام .

و رابعا فرموده بودند : کتاب سبط ابن‌جوزی نسخهء آنرا از علمای اعلام اهل سنت گرفته . انتهی . ازین عبارت مفهوم‌است که مجموع آن کتاب ازآن علماء مأخوذاست ، چرا که از طرف ثبوت وجود مجموع به وجود اجزاءاست ، ولی ندانسته‌است که در جانب نفی انتفای مجموع به انتفای بعض اجزا هم میشود . ما نمیگوییم اگر فرضا از سبط ابن‌جوزی‌است مجموعش از علمای اهل سنت نیست ، أما آنچه از فضایل و مناقب در آن کتاب‌است مسلم‌است . و فرموده‌است که احادیث منقولهء

مجتمعه در آنجارا متفرقا میتوان در مؤلفات خبر و مصنفات سیر پیدا نمود ٠ انتهی ٠ بلی در مؤلفات خبر اهل‌حق و در مصنفات سیریکه حلال و حرام و راست و دروغش آمیخته نباشد میتوان یافت ، لکن فضایل و مناقب نه سب و طعن چنانکه در آن کتاب‌است ٠ و فرموده‌است : نقل اقوال میکند و بیان گفتهء رجال مینماید ٠ انتهی ٠ آری نقل اقوال میکند ، اما مختلط به صحیح و ضعیف شدید الضعف که (لایعمل به فی الفضائل فضلا عن اعماله فی السب والطعن والرذایل) ٠ و بیان گفتهء رجال مینماید ، بلی ، اما نحو من و مدرس که نه مجتهدیم و نه متبحر در مذهب ، بلکه عامی غیر متأهل للنظر و مقلد محضیم ، و خبر از تمیز حدیث صحیح از غیر صحیح و آگاهی از اتصال سند و اطلاع از احوال رجال رواة نداریم و عالم بالتمام به آیات ناسخه و منسوخه و خاص و عام مثلا نیستیم و مطلع ناقص به اسباب نزول هستیم ، برای ما عمل به امثال آن کتاب و یا به آیات و احادیث مسکوت‌عنها احتجاج‌کردن چه‌گونه جایزاست (کما فی فتح المبین الذی نقل المدرس عنه فی بحث التقیة) ؟

پس از تقیه بیا بحث کنیم ٠ ماهیت مقسم مشترك بین‌الاقسام‌است ، ولی امتیاز اقسام از یکدیگر به انضمام قیود متباینة یا متخالفه‌است ٠ از نفی قسمی نفی قسمی دیگر لازم نمیآید ٠ مثلا ماهیت مشاعه بین غبطه و حسد ، و حقیقت مشترکه میان مداراة و تقیه هست ، لکن امتیاز بین اقسامشان به حیثیات‌است ٠ آنچه این فقیر از مذهب اهل حق و از اصحاب کرام رضی الله عنهم نفی‌کرده‌ام حسد مذموم و تقیهء مشؤومه‌است نه مداراة محموده و غبطهء معلومه ، چنانکه از عریضهء لاحقهء موافق کتاب صواعق کالصاعق مستفاد میشود ٠

جناب مدرس‌را بعد اربعین ادراك بوی فتح‌المبین شرح اربعین مگر به دماغش برسد ٠ فرموده بود که تجرید که حاشیهء جدیده و قدیمه‌اش از عالم

ربانی جلال دوانی‌است خلاف بسیار دارد ، مطاعن زیاد میشمارد • انتهی •
نعم صدق المدرس و صدقه الفقیر ، ولی ندانسته‌است من گفته‌ام که سب
و طعن در کتب اهل سنت نیست ، و او تا حال حالی نشده‌است که صاحب
تجرید کیست ، و آن همه رد و ابطال در حاشیه‌اش بهر چیست •
و فرموده‌است که از سوء سلوك صاحب کرم از کرم پشیمان و دست
زبردستان از احسان کوتاه و روزگارشان تباه آید • انتهی • اول سوء
سلوك این‌است که تقیهء مشؤومه‌را بکنی و کتمان حق‌را بنمائی • حاکم
ادباً موافق (وشاورهم فی الامر) مشورت به شما میفرماید ، و شما جرئت
آن نداشته باشید که فتوای حق‌را اظهار کنید • حاکم مشمول طعن
و خودتان‌را مطابق حدیث مورد لعن نمایند • فقیر از سلسلهء رسولم ، و از
صلب مرتضی و ترائب بتول • غایتش این‌است که زهرم بدهند یا شهیدم
بکنند و سرم بر سر نیزه نهند ، از کس نترسم و از حق پرسم • وثانی اگر
چنانچه مدرس کم‌ظرف و زودرنج‌است نواب اشرف والا خدا ناخواسته
همچنان‌است راست‌است ، والا ای فخر من مثل نواب والا ظل الله‌است یك
نهج در حق مطیع و طاغی و نسبت به منقاد و باغی نوازش میفرماید ، رزق‌را
به گناه از کس باز نمیگیرد ، و به سبب قدرتی که دارد آینهء حلمش غباری
نپذیرد و باز آن کس که نعمت خوارهء نواب والااست اگر نواب والارا به
خالق و رازق میداند ، عشقبازان چنین مستحق هجرانند ، بگذار معذب
باشند • و اگر به سبب اعادیش میخواهند و در حمایت ظاهریهء وی آسایش
میجویند هرگاه که نواب والا یکی از اسباب‌است بی‌التفاتی فرمود حضرت
مسبب الاسباب جل‌جلاله و عم‌نواله البته سبب دیگررا خواهد ساخت •

بی مگس هرگز نماند عنکبوت
رزق‌را روزی‌رسان پر میدهد

عجب عقیدهء مدرس دارد ، ومع‌ذلك چنانکه پیشتر گذشت کسی سوء

ادبی از وی صادر نشده ، بلکه هرکه مثل این فقیر گستاخی بکند محض نصیحت و ادای غیرت‌است که میگویم مبادا خدا نخواسته زبان نقص گفتن بگشاید ، و اگر نه در امور ملکیه و حکومت نه کسی حد سوء ادب دارد و نه احدی‌را گله از نواب والا هست •

ناید از وی چنان معامله‌ای
که کسی‌را رسد دران گله‌ای

نیست از وی به جز گله گله‌مند
زانکه لطف ویش ز بیخ بکند

و خامساً جناب مدرس به قرینهء رقم پریشانش وهم‌برده این فقیر رجا کرده‌ام نواب والا وفقه الله دارالاحسان‌را به جناب صاحبی شیخ محمد جسیم کرم فرماید • اولا این فقیر هرگز این خیال به خاطر نیاورده‌ام • بلی بی‌التفاتی‌را شنیدم نواب والا نسبت به وی دارد ، عرض نمودم که بی‌التفاتی نفرماید ، فضل وی‌را مشاهده نموده ، معاش وی‌را منتظم نماید • نواب والا انعم الله علیه رقم عنبر شیم صادر فرموده بودند که امر معاش او و اولادشرا به ذمت همت گرفتم و توجیه جواب‌را فرمودند • دیگر نه بحث دارالاحسان و نه گفتگوی عزل و نصب در میان بوده • وثانیا با مرحمت نواب والا جناب صاحبی شیخ محمد جسیم در هر زاویه در هر شهر بنشینند اگرچه حاده باشد برای او منفرجه و دارالاحسان‌است که (شرف المکان بالمکین) نه (فضل المکین بالمکان)است • اما چه فایده قضا و قدر اغلب در پی ضیقهء اهل فضل‌است • باز (نقول فیه حقه بحق الیقین ، فالحمد لله والشکر لله علی شعار الصالحین) •

فرقهء استهزاء به وی میکنند (الله یستهزیء بهم ویمدهم فی طغیانهم یعمهون) • گروهی سفیهش میخوانند (الا انهم هم السفهاء ولکن لایعلمون)•

و ثلهء دیگر پر مکر و فنون (یقولون أفتری علی الله کذبا ، ام به جنة ؟ قل لهم : لا ، والله ما صاحبکم بمجنون) بلکه دراین زمانه به یقین سلطان مبین و حجةالله علی العالمین والعالـمین‌است ، ولکن ذات اورا یك صنعت نقص‌است و ازان نقصم خیلی بیم‌است که میگوید خدا یك‌است و بر آن گفتن مستقیم‌است •

مدرس گفته‌است : عقل بگذار کان عقیلهء تست • انتهی • شکر بکند که وی آن عقیله‌را هم ندارد و از اکثرین اهل جنت‌است ان‌شاءالله • فرموده‌است : سراسر مضمونش معجونیست از حب و بغض سرشته • انتهی• ای فخر من ! ای فقر من ! جناب مدرس متشخص باز مثل مداراة تقیهء مشؤومه ماهیت حب لله ، و حب لغیر الله ، و بغض لله ، و بغض لغیر الله‌را ندانسته که در ضمن کدام قسم ممدوحند و در ضمن کدام مذموم • حب ما برای ترویج شریعت و بغض به جهت اخفای سنت و ظهور بدعت‌است •

سادسا ، از بیانی که من در تحقیق احوال مذهب حق کرده‌ام ، چنان دانسته‌است که من ذم مذهب دیگر کرده‌ام و ظن بد دورادور به مسلمین برده‌ام •

اولا من ظن بد دورادور نبرده‌ام ، بلکه نزدیك نزدیك سب و طعن اصحاب کرام‌را در آن کتاب دیده‌ام • و ثانی مذهب اهل حق هر وقت چهرهء منورهء خودرا گشاید ، بذاته وبنفسه خودش ذم و رد و ابطال مذاهب دیگراست ، نه به تحریر و بیان و تقریر و به تحسین و تبیین این فقیراست ، چه کله گله بر سر این فقیراست •

ز عشق ناتمام ما جمال یار مستغنی‌است
به آب و رنگ و خال و خط چه حاجت روی زیبارا

و سابعا ، به منطوق (وبنینا فوقکم سبعا شدادا) بی‌ادبی میشود : اول

در مناظره ، چونکه (اظهارا للصواب)است ، غباری‌را به خاطر راه ندهید ، و از طرایف عبارات‌است و لطایف اشارات موافق شریعت بی‌کم‌وکاست ، چنانکه شیوهٔ مشارب خوش‌طبعان گذشته‌است از جای تجهید و تقلید •
وثانی المعروض این‌است امثال ما و شما که از مراتب معلومه که اجتهاد به تجرد و تقلیداست معلوم‌است غیر از رتبهٔ تقلید نداریم ، پس اگر مقلدین و مجتهدین اهل سنت وجماعت هستیم باید به دست و زبان در دفع تغییر منکر کوشیم ، و هرگاه به دست و زبان ممکن نشد باید غمناك شویم و حسرت کشیم ، و این عاجزی قلبی و حسرت کشیدن‌را بانی شریعت صلی الله علیه وسلم (اضعف الایمان) نامیده • هوش داشته باشیم هرگاه بـه دل عاجـز نشویم ، بلکه سهل‌است به مدلول (ودوا لو تدهن فیدهنون) مداهنه کنیم‌و خنده نماییم و کیف‌خوش باشیم چه خاك پر سر پاشیم ، (اضعف الایمان) هم نمیماند (نعوذ بالله) ، یکه‌تاز شرك و کفر فرصت آورده دواسپه اسپ‌را بر سرمان میدواند (انا لله و انا الیه راجعون) •

تو هرگاه در دین خود متین و پا برجا ، و از (احکم الحاکمین) و (مالك یوم الدین) ادب و حیا و خوف و خشیت داشته باشید البته حاکم عصر هـم ادب و حیا از تو میکند و میداند که چنانکه اخلاص و عقیده در راه خدای خود داری ، در دعاگویی و رضاجویی و مصلحت اندیشی حاکم عصر هـم راستی ، و اگر در شدت رضا با خدای مضطرب بودی البته میداند با حاکم عصر همچنان هستی اگرچه به ظاهر نوازشت بفرماید ، اما بـه دل منافقت میداند و خوشش از تو نمیآید ، و اگر خارج أهل سنتیم و همه بندگان خسرو پرست در زیر بار منتیم ، پس حدیث‌است که (اذا لم تستح فاصنع ماشئت)• بعدازان کار اهل تشیع طی‌شدن و شرع اهل سنت نمودن آن حوالـهٔ امام الزمان ایشان که از سرداب (سرمن‌رأی) سر بیرون‌آرد ، و این مفوض بـه نزول حضرت عیسی بر منارهٔ بیضا پرهای ورودرا فروگذارد ، و محول به

جناب مهدی که از جانب بطحا علم خروجرا برپاآرد ، والا ای فخر من بـه فصاحت و بلاغت من و تو درست شود ، حاشا و کلا !

چو دریای قدر جنبش نماید
ز بانگ غول بی‌سامان چه آید

(ما شاء الله ، لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم) •

نـامەی هەشـتەم
بۆ شێخ موحەممەد جەسیمی مەردۆخیی نووسیوە

عنـوان :

عريضة بلغت في الحقيقة أقصاها بل كتاب لايغادر صغيرة ولا كبيرة الا أحصاها • فبلغها ولاتفتر • فمن شاء فليؤمن ، ومن شاء فليكفر • ولاتخـف كلالة القلب وملالته ، فان لم تفعل فما بلغت رسالته •

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي تجلى بتجليه في المظهر الأتم سيدنـا محمد الجسيم عليه أفضل الصلوة والتسليم على جهة التعظيم ، وعلى آله وأصحابه الذين تخلقوا بخلقه العظيم •

وبعد ، فأقول : يا أيتها الصحيفة المزبورة في طيـكِ قصـة الـورى مسطورة

زینهار که آوری مرا پیش نظر
لو صرت بنظرة الرضى منظورة

چون خەیاڵ وە ماچ پاش وەش‌حاڵ مبی ،
کاش ، جە کۆن ئەو بەخت ، لەب خەیاڵ مبی !

[تم العنوان] •

بسم الله الرحمن الرحيم

مثلي وصنعة لبوس ثنائك السديد ، و لو أعين داودي وألين له الحديد ، وقدر تقديرا في السرد، لا ، اذ بلغت في الكمال نهاية صرت نوعا منحصرا في الفرد . حرفة حدادَى° نظمَى° حدي ورسمي وافادة تلك الهدية ، كـلا ! فاليأس احدى الراحتين . ان أرم عدم الأذية ، هل من عارف لك غير غارف من معرفة نفسه ، وسوى من مَنَّ عليه مِن منٍّ كونٍ غده أعلى [٢٩] مـن أمسه . يا من أولاه مولاه أجلَّ الاه ، وجعل أخراه أولى من أولاه ، فبـمَ المديحُ بعد الاخبار بما في طي انشاءِ دعاكَ ، فيم أنا من ذكراك ، الى ربكَ منتهاك ؟ ألستَ أنت الوسيم بمحمد الجسيم ، فعليك وعلى لاثمى نعليكَ سلام قولا من ربٍ رحيم .

وبعد ، فقد قال بعض الأجلّة ، آنَ أن ساق بعضَ الأدلّة ، علةُ العدم عدمُ العلة . فبلغ سلامَ اعتراضي اليه وان كان كبُرَ عليه بأنّ عدمى مـن وُجودِكَ (   )[٣٠] تحققك عليَّ وَ جودِكَ ، وأسنده أنا اليّ ، و ما أحس بحقيقة الأمر مع ذلك الوضوح . فيا لعرفانٍ وتبصرٍ يأتي الي من أهل الفتوح. ثم قل للقائل في ظلّ مريةٍ ، والقائل بالطعنِ فيك فرية ، هل سببُ خفائي الا الظهور ؟ لا تَرَبّي ، لم‌تر بي غير ما هو من خـواصِّ نـورِ النـور ! أو هل‌ترى [٣١] فيّ نقصا ، بيدَ أن زدتُ في الكمال اليّ الا فتُزتـهُ بمـا بما وسِعَتْهُ منه طينتي ، وانعكسَ في مرآة طويتي ؟ لا والذي أفـاض ما شاء كما شاء على من شـاء في أزل الآزال ! بـا يار دوزبـان دوزبـانى بهتراست . تازى اگرچه والاگهراست ، پارسى‌را نيز لذتى دگراست .

---

(٢٩) له ئەسڵەکەدا (اعلم اعلى) نووسراوە ، بەڵام دیارە هەڵەیە .

(٣٠) له ئەسڵەکەدا لێرەدا وشەیەك هەیە کوژاوەتەوە .

(٣١) له ئەسڵەکەدا (هل تر) نووسراوە ، بەڵام دیارە هەڵەیە .

ترکان پارسی‌گو بخشندگان عمرند
ساقی بشارتی ده پیران پارسارا

ولی نه چون من پیری عمر ضایعی آمال پارسارا •

جانم نقصی که در تست جز از کمالت ندیده‌ام ، و جفائی که سبب جفای سرتاست غیر از غایت ظهور سرت نپسندیده‌ام ، و بهر طرزیکه ساخته‌اند دگرگون نخواهی‌شد • (و مایبدل القول لدیّ)را مبدل چون خواهی گشت! (یمحو الله مایشاء ویثبت)را دانسته از (وعنده علم الکتاب) چرا در گوشهٔ اغماض نشسته‌ای ؟ و حکمی که از قوانین منطقیهٔ شاهیه بر کلیات مطالب، و حملی که از قواعد الهیه بر عموم موضوعات مقاصد جاری میشود ، بتو سرایت نمیکند ، ازان جهت‌است که اگرچه کلیات بیچاره در افراد فرضیه متساویند ، ترا عارفان قوانین اصولیه که امنای دولتیه‌اند ، از جزئیات فرضیهٔ آن کلیات و از افراد تقدیریهٔ آن موضوعات هم نمیدانند • و ازینکه خطا بر قلم صنع نمیرود ، خطا بر بزرگان گرفتن خطااست • خداوند پست و بلند ، و سایه‌های پاك خداوند [٣٢] از ناشایسته مقدسند و ارحم از همه‌کس ، ولی زیردستان ایشان اغلب بدنس مخالفه مدنسند و آلوده بـه خار و خس ، مصلحت خاصهٔ نفس خودرا بمیان آورده ، و مصلحت عامه‌را پامال ، و آمررا مشتبه کرده ، عرض ظل الله و سرکار والا ایدهما اللـه تعالی مینمایند که :

در ایام عدل تو ای شهریار
ندارد شکایت کس از روزگار

پس اگر قبلهٔ عالم مثلا یا نواب والا غیر ازاینکه الحمد لله بگویند ، چه بگویند ؟ ازانرو متوجهان کعبه‌وایه از آنانکه وَقَفَهٔ عرفهٔ معرفتنـد

(٣٢) مەبەست فەرمانڕەوای سەردەمە .

یکسر ، و آفتاب‌زدگان مایل بسایه از اهل هنر یا بی‌هنر از لقب قبله‌ء عالمی و ظل‌اللهی همان میبایند که مذاق بنده‌ء مسکین از شنیدن اسم شکر .

احرام چه بندیم که آن قبله نه اینجااست
در سعی چه کوشیم که از مروه صفا رفت

پس اگر برین توانای که محل نقص (   )[33] و از لطافت بروی و داخل کثافت و آشکارا شوی و دگرگون نهاد گشته ، و از جمله‌ء آن جزئیات و افراد میگردی ، بسم الله الفرد بیا ، برو ، بشو ، بگرد ، هرچه باید کرد . این همه زخم نهان‌است و مجال آه نیست . علی الخصوص با فهم اغلب قوم که اظهار حق‌را بی‌ادبی ، و تحقیق مسئله‌را ذم و غیبت و لؤم میدانند . ازان علت (فما لهؤلاء القوم لایکادون یفقهون حدیثا) ورد اهل حق گشته ، و دهن ذهن ادبشان بتردد بگویم و نگویم آغشته‌است . بلی چون غالب کس تمیز آه از نفس ، و عشق از هوس ، و باز از کرگس ، و هدهد از مگس ، و گوهر اشرف‌را از شبه سرخس نمیکنند ، پس از برای حق ، وبسی بی‌باك از هر خس نی سالب بلب نای نهاده ، با این نوا هم‌نفس خواهم آمد .

اگرچه این کلمات طیبات مساعداست نوشته بر صدر که در صدر اهل قدر (کالقمر لیلة البدر) پرتو افگن و لمعات اجمالشان بسان تفصیل ضیا افروز ابنیه‌ء عامره از هر خوضه روزن‌است . ولی ازانجا که طویت اکثر حوادثات‌است و طبیعت اکثر کائنات (بطرفٍ خفيٍ) نگران بطرف آیات بینات‌است ، اطالت باعث الملالتی ، بل مورثة الخجالتی نسبت بمن باین بی‌حالتی لازم‌است . منها بلند مثلا مبدء تو که یکی‌است معین از صفات کامله‌ء ازلیه که در یکی از اسمای حسنای علیه که در یکی از أعیان ثابته

---

(۳۳) لێرەدا وشەیەك هەیە بۆمان نەخوێنرایەوە .

که در یکی از اشیای از اصل حبهء کریمه نابته که وجــود عینی خــارجی تست و غیر آن نخواهد جست ، جلوه نموده •

نکو رو تاب مستوری ندارد
ببندی در ز روزن سر برآرد

اعنی تجلی مهر آن مبدء آینه افروز چاره از بروز روز بروز جهــت ظهور مردودی و مقبولی (فی حضرةٍ بعد حضرةٍ) در مراتب قوس نزولی از حضرات کلیهء خمسه یا سته تا بآخرین نسخهء حقیقیهء جامعهء تو رســیده نداشتــه •

و اگر راه هواپویی تمنایی کرده میگویی بایستی که من متجلای آن صفت دگر باشم نه مجلای این تا آن چنان بودی نه این چنین • جان مــن این نمیشود تا تو هم آینهء آن بوده باشی نه مظهر این • محبوب حقیقی بــا جلا و استجلا ، آینهء بالانمایش جدا ، و آینهء این حسنش از آینهء ایــن حسنش ، چون این حسنش ازان حسنش جداست • (وان لم‌تکن صفاتــه عین ذاته ولاغیره ، کهذه الصفة مع ذهی ، فاعرف المذاهب ومشرب اهــل السیر • فلأجل ذلك قالوا قلب الحقایق محال ، و ما تعین اللاتعین الا لهــذا العرفان یا اصحاب الصفا والاحوال) • هی مرا چو با تو میلی‌است چه خوش فرموده بودی که هی حق بطرف لیلی‌است • بگو مدعی‌را بگذار انکاررا درین‌کار که پروردگار در هر کار بیداراست ، (لا بل اعلم وصاحب علم ، و بید قضائه الصحف والقلم ، وقد رفعت الاقلام وجفت الصحف ، وتــم في ذه الحیثیة الکلام • واما في حیثیة اخری فانشد انشادا اخری) •

آن خیالاتی که دام اولیااست
عکس مه‌رویان بستان خدااست

زلف أو خال‌است و خالش دانهء آن دام و من
بر امید دانهء افتاده‌ام در دام دوست

پس سر این سلسلهء تعلق نابگسلیدهء تو و استـــاد بی‌گونیـــاو[٣٤] اسباب و بنای این قصر بی‌استعداد مشیدهء تو در چه جا و کیست • وی ترا چو با من با مقولهء من محبت مکنون‌است میمویم‌و میگویم که هی حق بطرف مجنون‌است •

لب و دندان خوبان خطارا
بدین خوبی نبایست آفریدن

ومنهـــا •• [٣٥]

نـــامه‌ی نۆهـــه‌م

بۆ فه‌رهـــاد میرزای والیی سنه‌ی نووسیوه

(ربنا اغفر لنا ولاخواننا الذين سبقونا بالايمان ، ولاتجعل في قلوبنـــا غلا للذين آمنوا • ربنا انك غفور رحيم) •

وبعد ، در مطلع سخن ، از منطوق این آیهء نصیحت مایه ، که حـــق تعالی تعلیم مارا بدان فرموده ، سخن من تمام شد • ولی تکراررا در کلمات حق چند بار باید تأسیس بکارنیاید جهت تاکید لازم دیده• پیشتر ازین بیشتر با جناب میرزا ربیع که بلکه بوساطت جناب منیع حضرت فخر العلما سلمـــه الله بنظر نواب والا اولاه الله آلاه مشرف شود ، عرضی‌را نوشتیم ، ضیف

(٣٤) له ئه‌سڵه‌که‌دا نووسراوه (کونیاد) به‌ڵام وشه‌که له فه‌رهه‌نگه فارسی‌یه‌کانا (گونیا)یه ، که‌واته (د)ه‌که‌یش (و)ی عه‌طفه .

(٣٥) ئه‌م نامه‌یه‌م به فۆتۆکراوی یا له جه‌نابی سه‌یید طـاهیری هاشمی یا لـــه جه‌نابی عه‌بدولحه‌میدی حوسه‌ینی‌یه‌وه بۆهاتووه ، له یادم نه‌مـــاوه . ئه‌سڵه‌که‌ی خه‌تێکی خۆشی تاڕاده‌یه‌ك کۆنه . به‌داخه‌وه له‌م‌شوێنـــه‌دا پچڕاوه‌و دوایی‌یه‌که‌ی نی‌یه .

صیف آمد و رفت ، بزم حریف خریـف عرش و فرش‌را زرافشـان کرد و گذشت ، شتاب شتا بانواع شتی نوبتش رسید ، نسیم جواب ربیع از جهت اشرف الجهات نواب والا ایده الله تعالی نوزید • اگر رسیده‌است و ملتفت بجواب نگشته‌اند ، از دو صورت بیرون نیست : یا گویا جواب جاهلان خاموشی‌است ، پس (اعوذ بالله ان اکون من الجاهلین ، فلیسألوا حـتی نأتی ببیان مبین رفعا لتشابههم وایصالا الی الحق الیقین) ، و یا سکوت‌را در محل مناظره و سوآل اختیار فرموده‌اند • پس دراین مقام بوی الزام به مشام اهل افهام و افهام میرسد • و اگر هنوز نرسیده‌است ، مضمون آن عریضـهء معروضهء مجملهء پسندیده ، به دیبای زیبای این عبارت‌پیچیده‌است ، کـه کتاب‌را منسوب به مؤلفین شافعیه فرموده ، و تحفه به حضـور باهرالنـور حضرت شیخ [٣٦] ما قدس سره و دام برکته وبره مبعوث نمـوده بودنـد ، دیدیم و بین الدفتین آنرا ملاحظه کردیم • مضمونش معجونی بود مرکب از فضایل و محبت حضرت علی و باقی ائمهء اطهار و توابع آن خاندان عالی‌شان رضی الله عنهم اجمعین ، و ممتزج از طعن و بغـض بعضی اصحـاب کرام ومذمّت ایشان (حاشاهم الله من ذلك ورضی الله تعالی عنهم هناك وهنالك)•

این معجون برای بدن دین اسلام به ضرر مقرون ، و امزجهء معتدلهء اهل حق که مذهب فرقهء ناجیهء اسلامیهء سنت وجماعت‌است نه در میـان انبیا علی نبینا وعلیهم الصلوة والسلام و نه در بین اصحاب کرام رضی الله عنهم اجمعین تفرقه نمیکنند • ایمان به بعضی شیمهء اهل سنت وجماعـت نبوده و نیست و نخواهد بود • مجموع انبیارا اجمالا و تفصیلا مصدقند و تمام اصحاب کرام‌را هکذا معتقدند • چنانکه انبیارا بر غیر انبیا تفضیل میدهند ، اصحاب‌را بر غیر اصحاب از اولیاء مفضل میدانند و هیچ احدی‌را از اصحاب و سایر اولیا نعوذ بالله بر هیچکدام از انبیا تفضیل نمیدهنـد ،

---

(٣٦) مەبەستی لە شێخ موحەممەد بەهائوددینی تەوێڵەیە .

و همگی اصحاب‌را کلهم اجمعین مجتهد و عادل و مصیبشان‌را به دو اجر یا ده اجر و مخطئشان به یك اجر مأجور و معذور و غیر مأزور میشمارند • احدی‌را از اهل قبله بی برهان مثل (الشمس مشرقة) تکفیر نمیکنند و لعن هیچ شخصی‌را بخصوصه بی‌دلیل قاطع ــ چونکه حسن خاتمه مجهول و قوهٔ واهمهٔ غلط لازمه و روایات کاذبه غیر مقبول‌است ــ جائز نمیدارند • و به فرض محال اگر کفر آن شخص به ادلهٔ ثابتهٔ ساطعه ثابت شود ، غایتش این‌است مثل کفر ابلیس مجمع‌علیه باشد ، حق تعالی لعن ابلیس‌را به جزء عمل مقرر نفرموده که بفرماید «العنوا الشیطان» •

دل و زبان‌را حق تعالی برای ذکر و تسبیح خود خلق فرموده ، چه فائدهٔ معتدبها در مشغول کردن جوارح ظاهریه و باطنیه به لعن شیطان متصوراست ، بلکه شیطان فرصت‌را برای شغل مسلمانان به فعل عبث جهة غفلت انسان غنیمت میشمارد و اگرچه لعن شیطان باشد ، خصوصا کسی‌را که اصل ایمانش ثابت و کفرش که عارضی موهومی و مشکوکی بل دروغ محض باشد • لعن‌کردن شرعا یا عقلا چه‌گونه جائزاست ، و یا ابلیس یا کافر دیگررا همیشه رابطه‌کردن و صورت اورا به خاطر آوردن و دل‌را به لعن او پروردن و اعمال قبیحهٔ اورا در خیال جای نمودن ، به علت انعکاس خباثت و شآمت او بر ظلمت درون افزون ، و آینهٔ خاطررا به رنگ زنگ هزار فضیحت آلودن‌است •

یاد خدا و رسول (صلی الله علیه وسلم) باید ، و نام خدا و رسول (صلی الله علیه وسلم) شاید ، نه یادکردن کافر ملعون یا نام‌بردن اشخاص و افرادی به کفر حقانیت مقرون که با یاد گل گلشنی و با تصور زبل و سرگین گلخنی • پس سب و طعن و لعن مطلق نه مطابق حکم ظاهر شرع، و نه موافق کشوفات و وجدانیات اهل باطن و ورع‌است •

(ثم نقول) منظور نواب والا در ارسال این کتاب اگر اینست که گویا ما از فضایل حضرت علی (کرم الله وجهه) آگاهی نداریم ، و اورا (استغفر الله) مستحق خلافت و امامت نمیشماریم ، بدان کتاب متنبه شویم ، حاشا و کلا که ما بری ازین تهمتیم ، و از خاکساران عتبهء علیه و تربت عترتیم • وفضایل علیه و مناقب جلیلهء که ثبت جریدهء آن کتاب‌است ، بالمضاعف آن در کتب معتبرهء صحیحهء ما هست ، (بحمد الله) به آنها معترف ، و از دریای مودتشان به قدر غرفهء استعداد مغترفیم ، و حضرت امیررا اسدالله غالب و مجتهد و مقتدر دانیم نه روباه مغلوب جبان جاهل عاجز متحیر ، و وی‌را (کرم الله وجهه) مستحق خلافت و امامت میخوانیم به دلیل ساطع لکن نه بی‌موقع بل در موقع رابع ، و هیچکس از اصحاب بی‌رأی و مصلحت وی خلیفه نشده چرا که علماً مجتهد وآگاه از همه نصوص بوده ، وشوکةً وقدرةً واختیاراً آماده از هر خصوص ، وصاحب عشیرتی مثل بنی‌هاشم (کأنهم بنیان مرصوص) بوده‌اند •

از کس نترسیده ، چرا که زیاده بران شوکت که شنیدی ، تقیهء در مذهب اصحاب کرام چنانکه در غزوات و نزاعات و زخم‌آوردن و مشقت کشیدن و شهد شهادت چشیدن ایشان تا به حضرت حسین (رضی الله عنهما) میرسد معلوم‌است نبوده ، و از تقلید نمودن به کسی نپرسیده ، چه که علم و فهم و اجتهاد وی رضی الله عنه مشهور ، و در نزد اهل تشیع خصوصا به (عالم بماکان و مایکون) مذکوراست •

و تعظیم و توقیر اصحاب نسبت به حضرت امیر و تعظیم و توقیر امیر در حق اصحاب در کتب معتبرهء اهل حق ثابت‌است • مخالفه و اختلافی که در بین ایشان بوده موافق (اختلاف امتی رحمة) مخالفهء اجتهادیة بوده نه عداوتیه ، که در بین عداوت و مخالفه عموم و خصوص‌است نه مساواة ، همه عداوتی مخالفه‌است نه همه مخالفه‌ای عداوت ، چنانکه اقتضای انعکاس

قضیه کلیه‌است • مخالفهء فروعیهء اجتهادیة فرضا اگر هم به نزاع بکشد ، غیر از ثواب عقابی ندارد ، و از محبت قرابت و مودت اسلامی و اخوّت دینی قلبا بیرون نمیشوند • در عدم هوای نفسانی و وجود حمیت مسلمانی، و در حق بینی و اصول دینی همگی متفق و با عزم صمیم صدیق حمیم یکدیگر بوده‌اند •

و مدح و تعظیم و توقیری‌را که حضرت امیر نسبت به اصحاب کرام خاصه در خلفای ثلاثه به‌جاآورده ، بنا بر دلیل سابق از وجه تقیه نبوده ، که شیر حق و صاحب اقتداری همچنان و تقیه فرمودن (معاذ الله) ! باری بنا بر زعم مدعی فرضا در حالت حیاتشان اگر تقیه مسلم باشد بعد از مماتشان که از میت میترسد ؟ بارها بعد از وفات اصحاب و خلفای ثلاثه در خلوه و به کرّات در جلوه به مدح و ثنای اصحاب و ذکر مناقب خلفای ثلاثه زبان بلاغت بیان‌را میگشود • و از خصوص باغیانی که بنا بر اجتهاد و تأویل محاربه با وی (کرم الله وجهه) مینمودند ، میفرمودند (اخواننا بغوا علینا) ، و از سب و لعن آنها زجر و تهدید و تشدید میکردند •

و نزاعی‌را که ام‌المؤمنین (رضی الله عنها) و خال‌المؤمنین (رضی الله عنه) با امیرالمؤمنین (کرم الله وجهه) کردند ، نه بر سر خلافت و امامت بوده • هر روایتی که مخالف این تقریر مروی شده یا کذب و افترای محض‌است یا به تأویل صحیح به قرینهء حالیه احس المحل وارد و بلکه بر سر به‌دست‌آوردن قتلهء حضرت عثمان رضی الله عنه بود ازان موافق اجتهاد تقدیم قصاص‌را از قاتلان واجب میشمردند ، و از طرف امیرالمؤمنین باز اجتهادا به علت عدم استقرار امر خلافت و کثرت توابع و اعوان قتلهء مذکوره تأخیر و تحمل‌را تا وقت استقرار و فرصت یافتن حیدر کرار لازم دانستند تا به سبب حیله و خوف و تحریك فرقهء قتله أجلاف و اوباش عرب نزاع‌را برپا کردند ، وطرفین مجتهدین اصحاب با یکدیگر فرصت مناظره و اظهار

حق‌را نیاوردند • پس غایت آن نزاع که طرف امیر دو اجر یا ده اجــررا چنانکه گذشت ـ برده ، و آن طرف به یك اجر مأجور بوده باشند (فالاجتهاد للطرفين جنة ، فلا يؤثر فيهم سهام مطاعن ارباب جنة ، قاتلهم و قتيلهم لذلك الاجتهاد من أصحاب الجنة) •

و اگر منظور نواب والا ایده الله این‌است که بنــا بر آن فضــایل و مناقب ، خلافت بلافاصلهء حضرت علی‌را ثابت نماید ، چنانکه از منطوق عبارات آن کتاب که میگوید : (هذا نص صريح في امامته) مستفاد میشود، آن مدعی البته بسرنمیرود ، چرا که اولا امامت نزد اهل تشیع از اصــول دین‌است ، و مطالب اصول دینیه بالاتفاق براهین یقینیة میخواهد • ادلــهء ظنیه برای مطالب فروعیه که (الفقه من باب الظنون) خواهد آمد • وثانیــا اگر ازان عبارت مؤلف‌را اراده این‌است که (هذا نص على استحقاقه الامامة وكونه اماما فى موقعه الذي هو المرتبة الرابعة كما وقع واستمر ، فنحــن لاننكره كما مر ، فنعم الوفاق ومرحبا بالاتفاق) • و اگر ارادهء آن نموده که (هذا نص فى امامته فى المرتبة الاولى بلافاصلة) ، این اراده‌کردن معنی نص‌را ندانستن‌است ، زیرا که از أدلهء که دران کتاب یا در کتب ماســت نصی که منطوقش همان مضمون باشد موجود نیست •

فرض‌کردیم مثلا که لفظ (مولی) در امثال (من كنت مولاه •• الخ) یا لفظ (ولي) در نحو (انما وليكم الله •• الآية) متواتر باشد ولی ندانسته‌است معنی (مولی) و (ولی) بدان مقصودی که مراد اواست متواتر نیست ، بلکه نه بعرف لغوی و نه بعرف شرعی بمعنی امام اول بلافاصله بلکه بمعنی امــام نیامده‌انــد •

این تحریر برکنار • فرض کرده باشد که فضایل حضرت حیــدر کرار در صحت و متانت و کثرت اشتهار بمثابهء معجزات سید کائنات (علیه وعلی

آله واصحابه الصلوات والتسليمات) رسيد ، آيا آن معجزات دلالت بـر
نبوت دارند يا بر خاتميت ؟ بى‌نص (ولكن رسول الله وخاتم النبيين) عـدم
ثبوت خاتميت يقين‌است ، پس فضايل حضرت على دلالت بر فضيلت وى
دارند نه بر خلافت اوليهء بلافاصله يا بر افضليت و عصمت او ، بلكه نص
همچنين ميخواهد كه (علي هو المعصوم وافضل البشر بعد النبيين وخليفتي
اولا بلافاصلة بعدي) • ببين تفاوت راه از كجااست تا به كجا •

وخصوص بر زعم عدم جواز تقديم مفضول از افضل ، ثابت شـدن
افضليت امرى‌است مشكل ومعضل ، چرا ؟ كه افضليت به معنى زيادت قرب
معنوى به حق تعالى وكثرت ثواب‌است (كما هو المقصود ههنا) و اين معنى‌را
سواى حق تعالى و رسول وى صلى الله عليه وسلم به ايحاء و الهام حـق
تعالى كس نميداند ، بلكه علم كرام الكاتبين هم به آن نخواهد رسيد كـه
ميداند حسنات آن چند و حسنات اين چه قدر ، و قرب آن تا چـه درجـه
و قرب اين تا چه مرتبه‌است ، و دلايل ظاهريه بين الجـانبين متعارضنـد ،
و لازمهء تعارض تساقط و توقف‌است ، ولاسيما اين افضليت و استحقاق
اوليت خلافت مختلف‌فيه‌است ، و وقـوع خـلاف بدين ترتيـب واقـع
متفق‌عليه‌است • آنرا گذاشته ، بر متفق‌عليه موافـق قـاعدهء اصوليـهء
متفق‌عليها بياييم •

پس غايتش اين‌است كه مدعى به زعم خود دليل‌را بر ابطال اين وقوع
مرتب بيارد ، چنانكه گفتيم دليل يقينى ازاو مطلوب‌است كه بر نفى و بطلان
وقوع كذائى و بر اثبات امامت اوليت حضرت امير بيارد تـا بشنويـم ،
(وطلبا للثواب واظهارا للصواب) مكالمه بكنيم ، و بيخ مكابره‌را به مناظرهء
اهل حـق بكنيم •

علاوه بر اين علماى ما (شكر الله سعيهم) خوارج ضاله‌را ديدند كـه

(نعوذ بالله) تکفیر و طعن و لعن حضرت امیررا میکنند ، و باعث بداعتقادی مردم در حق امیر شده‌اند ، سعی کردند که از آیات و احادیث آنچه دلالت بر فضیلت حضرت علی امیر میکند فراهم آوردند ، چنانکه اهل تشیع‌را دیدند که سب خلفای ثلاثه و ام‌المؤمنین‌و سایر اصحاب کرام‌را مینمایند ، آنچه دستگیرشان شد از آیات و احادیث در فضایل ایشان جمع نمودند، و منظورشان آن بود که خلق‌را نسبت به اصحاب عقیده فاسد نشود ، وهمگی‌را صاحب فضیلت و منقبت بدانند ، و تمامی‌را بری از طعن و لعن و تهمت و عری از نقص و بغض و مسبت خوانند ، نه برای افضلیت در بین ایشان اثبات‌کردن و معصومی و خیریت یکی‌را بر یکی به خاطر آوردن بود ، بلکه برای آن بود که آنچه خارجی نسبت به حضرت علی یا شیعه نسبت به خلفای ثلاثه و سایر اصحاب میگویند و بافته میکنند ، اهل حق همچنان نگویند و نکنند ، و بغض اصحاب کرام‌را که با ایمان در هیچ دلی جمع نمیشود به دل راه ندهند ، همگی‌را مبشر به دخول و خلود جنت و مشرف به بشارت و رضای رب‌العزة دانند •

علمای شیعه ، خدا انصافشان بدهد ، آن فضایل علی‌را که علمای ما جمع نمودند ، به دلیل افضلیت و خلافت اولیت و معصومیت حضرت علی کردند • از ما آموخته و خریده و باز به ما فروختند ، و زعمات بی‌اصل و بی‌جهت‌را در انبار ضمیر خود اندوختند • و اگر نه نظیر این افضلیت از که پنهان‌است ؟ حق تعالی بنا بر قلت فهم مکلفان میفرماید (تلك الرسل فضلنا بعضهم علی بعض) الآیه • نمیفرماید که آن رسول معین بر این رسول معین افضل‌است ، بلکه به مبهم اشاره فرموده ، یعنی ایمان به نبوت شرط‌است که میسوراست ، نه به افضلیت یکیشان بر یکی مقصوراست • پس نه دانستن افضلیت پیغمبری بر پیغمبری ، و نه معرفت خیریت امامی بر امامی ، هیچ‌کدام از واجبات عقاید نیستند ، بلکه تابع اجماع سلف و خلف اهل حق بودن و به

ظاهر حکم ایشان به‌هرچه فرموده‌اند معتقد نمودن لازم‌است که یقین بی‌سند حکم نکرده‌اند ، و مقلدرا دانستن سند مقلد چه ضروراست •

و بودن آن کتاب مرسل از تصنیفات علمای شافعیة مسلم نیست ، زیرا که مخالف هر چهار مذهب‌است • کسی از مجتهدین مذاهب اربعه‌ء ما از متبحرین یا از مقلدین ایشان بغض و طعن هیچ یکی از اصحاب رسول الله (صلی الله علیه وسلم) نه روایةً و نه درایةً جائز نداشته‌اند • و اگر فرضا مصنفه‌ء یکی از علمای شافعیه بنا بر دلیل سابق البته موافق (خلطوا حلالها بحرامها) روایات واهیه و اقاویل ضعیفه و حکایات کاذبه‌ء مختلقه‌را دران افزوده‌اند ، از اثبات مطالب یقینیه دورند ، و از ثبوت مدعی مهجور و محجور •

پس عادت ظل‌اللهی و بزرگی مثل نواب والا حفظه الله تعالی این بوده که به انتظام امور حکومت مشغول شود ، و جمیع برایا و رعایا از علما و صلحا و شرفا و فقرا هریکی‌را در حد ذات خود ملحوظ داشته فرماید و تفاوت برابر پرورده کردن پشه و عنقا ننماید •

ز یك شاخیم اگر شیرین اگر تلخ
ز یك بزمیم اگر هشیار اگر مست

و بعد ازان ، بر ما فقیران و سائر منسوبان شکرگذاری لازم آید •

حالا که نواب والا لباس مجتهدی در بر ، و برای امر به معروف و نهی از منکر حسب العقیده‌ء خود بر در ، و جهت دعوت خلق به سوی آیین دین تشیع بر رهگذراست ، علمای اهل حق‌را واجب‌است که علم خودرا اظهار و قراررا در مناظره بر فرار ایثار نمایند •

رجای آن داریم که آینه‌ء خاطر عاطررا به غبار انکدار آلوده نفرمایند ،

و جوابرا بنویسید و بفرستید ، تا دوباره به موقف عرض اندرآییم و سلّمنائی یا منعنایی‌را معروض نماییم •

چونکه مصدع گردیدیم ، ختم عریضه بدین مقوله مناسب دیدیم که :

غیر ازین نکته که حافظ ز تو ناخوشنوداست
در سراپای وجودت هنری نیست که نیست

اما ناخوشنودی حافظ ازان جهت‌است که مطولا عرض نمودیم • و اما هنرهای عجیبه‌ات این‌است که در معرفت و بینش نظیرت کـم ، و در ادای ضبط و ربط امورت قلم ابکم ، و در دفع و رفع اهل ناهموار میکوشید ، واز پیالهء باصفای درك تعمیر مملکت مینوشید • سخاوت و کـرم‌را بـه اندازه ، و باغ حکومت‌را به آبیاریء مرحمت تازه دارید • (وفقکم اللـه تعالی لخیر عقباکم ، وما ضر ما نسمعه من القاء الفَرَق بین الفِرق بسعـادة دینکم ودنیاکم • آمین • والحمد لله رب العالمین• والصلوة والسلام علی سیدنا محمد وآله وصحبه اجمعین [۳۷] •

---

(۳۷) بەڕاستی پێویستە ئینسـان بە چاوی ئینسـاف تەماشای ئەم نامەیـەی مەولەوی بکا کە بۆ فەرهاد میرزای نووسیوە ، تا حالّی‌بێ ئەم زانـاو ئەدیبە جەوانمەردە چەند مەردی‌و ئازایەتیی بەکارهێناوەو چۆن توانیویە بەرابەر شازادەیەکی خاوەن خامەو نامەو ولاّت‌و دەسـەلاّت کە مـامی ناصیروددین شای قاجارو حوکمڕانی سنە بووە ، بەم‌جۆرە قسە بـکاو نامەیەکی چەند موافیقی حەقیقەتی بۆ نووسیوەو کەم‌و زۆر لەبەرابەریـا ترس‌و دوودلّیی نیشان‌نەداوەو بەجۆرێ کە بەگوێردی ئایین‌و عەقـلّ بی لەگەلّی دواوە .

وەك لە دووتوێی ئەم نامەوە دەرئەکەوی ، مەولـەوی لـە وەلاّمـی نامەیەکی فەرهاد میرزادا نووسیویە کە دیارە ویستوویە ئەوەی تیا بـۆ ئیسپات بکا کە ڕێبازی ئایینیی ئەو ڕاستەو کتێبێکیشی بە بەلّگە بـۆ ئەم مەبەستەی بۆ ناردووەو خەلّکیشی تیا بانگ‌کردووە کە بچنە سـەر ڕێگاکەی ئەو ، مەولەوی‌یش بەم‌نامەیە وەلاّمی داوەتەوە . وەك بـۆم دەرکەوتووە فەرهاد میرزایش وەلاّمێکی ناسکی وەلاّمەکەی مەولـەویی

نـامەی دەهەم

بۆ موعتەمودولەدەولە فەرهاد میرزای نووسیوە

قدوم میمنت لزوم نواب والا حفظه اللـه تعـالی سعـادت مقـرون ، و تشریفش بر برایا از علما و سادات و سائر فقرا و رعایا میمون ، و منـزل عدالت موئلش مبارك ، و تاج معتمد الدولتیش بر تارك باد •

وبعد ، رقم عنبر شیم [۳۸] در جواب این مخلص خلوصیت توأم شرف ورود بخشود [۳۹] • درویشان‌را ارادت و صداقت زیادتر فرمـود • هـر سوآلی که از نواب والا ایده الله تعالی شده بود ، جوابش‌را مطابق و موافق

داوەتەوەو مەولەوی‌یش دووبارە نامـەیەکی‌تری بۆ نـاردووە ، بـەڵام بەداخەوە لەو هەموو نامانە تەنها ئەمەمان دەسگیر بوو . دوورنی‌بە ئـەو نامانە لە دۆلابە ڕەسمی‌یەکانی سنەو تارانـا مـابن . هـەروا زانیومـە پاش‌ئەوەی ئەم نامەیەی مەولەوی ئەگاتە دەستی فەرهاد میرزا ، شێـخ یۆسفی مودەڕیسی مزگەوتی دارولئیحسان نامەیەکی تونـدو تـیژو ناپەسەند بۆ مەولەوی ئەنووسێ‌و لەسەر فەرهاد میرزا ئەکاتـەوە لـە نامەکەیدا . بەڵام مەولەوی وەڵامی ناداتەوەو لەبارەی بابەتی نامەکەیەوە بۆ فەخرولعولەما ئەنووسێ‌و ئەو نووسراوەیش هەر لەم بەشەی بـاسی مەولەویدا بلاوکراوەتەوە .

بەبۆنەی ئەم نامەی مەولەوی‌یەوە بۆ فەرهاد میرزا ، جێی خۆیـەتی لێرەدا ئەوە بڵێـم فەرهـاد مـیرزا شـیعری مەولـەویی زۆر بـەرز هەڵسـەنگاندووەو بە (آغای باڵەخانەی چـم) ڕووی دەمی کردووەتـە مەولەوی ، چونکە ئەم چوارینەی مەولـەویی زۆر پێ جـوان بووە کـە سەرەتاکەی بە وشەی (باڵەخانەی‌چەم) دەس‌پێ‌ئەکا :

باڵەخانەی چەم دڵ دێوانەکەت
بانەناو وە خاك ڕای ئاسانەکەت

تکەش عاجز کەرد خەیاڵت تێشـدا
ئازیز بۆ جارێ پا بنیە پێشدا

(۳۸) لە دەستنووسەکەی خۆماندا (شمیم) نووسراوە .

(۳۹) لە دەستنووسەکەی خۆماندا (بخشید) نووسراوە .

اصول شرعیه و قانون دولتیه ، و هر توجیهی‌را از هر خصوص فرموده بود موجه و با شاهد مليح و صحیح مشاهده نموده • آری :

سخنهای شه کز دل پاك خاست
قبول‌است ، شاه سخنهای ماست

براین نکته باشد دلیل تمام
(کلام الملوك ملوك الكلام)

چونکه حضرت عالی همت شیخ ما قدس الله اسراره وافاض علینا برکة انواره ، نواب اشرف اقدس والارا طال بقاؤه ، در امکنهء مستطابه و أزمنهء مستجابه بدعای خیر مذکور ، و خلفا و منسوبان خودرا در اوقـات ذکر و فکر باستدعای طول عمر و دولت ایشان مأمور میفرماید • بموافق (الناس علی دین ملوکهم) بر سر همگی تابعین وی لازم‌است که بهمان راه سلـوك نمـایند •

جواب عبارات جناب شیخ مدرس مدرسه ، سبب به واسطهء عـزل و نصب پر وسوسه (علمه الله ما لم يعلم) به یقین به نظر کیمیا اثر خواهـد رسـید •

زیاده بقای نواب و الارا از کرم حق تعالی مرام ، و شنیدن خبر صحت ذات پسندیده صفاتشان مقصوداست • والسلام •

المعدوم

نـامەی یـازدەهەم

لە وەڵامی حوسامولسەڵتەنەدا نووسیویـە (٤٠)

برکت حرکت نواب اقدس ، بر هرکس و ناکس ، و بر عامهء هر نوگل

---

(٤٠) حوسامولسەلتەنە برای فەرهاد میرزاو مامی ناصیرد‌ودین شاو لەقەبی

و خار و خس ، جهت کس و نوگل باعث نشئه‌ونما ، و درحق ناکس و خار و خس سبب فنا باد • دعای بقای بزرگان ناصردین و استدعای لقای مراد بر جمیع مؤمنین لازم‌است (تقبل الله لهم دعاءهم آمین) •

پیشتر بیشتر درین زمان پریشان آیین در انجمن عدالت مکمن فرهادی، در زیر این طاق بیستون بوضع شیرین اوقات‌را چندی بسربردیم ، لـــکن دولت مستعجل بود ، سرکشی گلگون گردون عنان آن دولتم‌را از دســت ربود ، حالا بدین دل‌شادم که دعاگوی خالص و طالب مرادم •

نیست ذاتم همچو ذات مولوی
یا کلامم چون کلام مثنوی

لیك گویم با امید بس قوی
بهر درویشان حسام‌الدین توی

باوجود شرف الملك در خاکپای مبارك دوزبانی چون خامه و روسیاهی چون نامه نامحرم‌است •

والسلام علیکم و قلبی بدلا عن قالبی لدیکم بین یدیکم •

المعدوم

مراد میرزا بووه ، له ۱۲۹۳ی هیجری‌یه‌وه تا ۱۲۹۵ حوکمڕانی ناوچه‌ی کرماشان‌و سنه‌و ده‌وروبه‌ر بووه . ئه‌میش وه‌ك فه‌رهاد میرزای بـــرای زاناو ئه‌دیب‌و بنووس بووه . له‌گه‌ڵ مه‌وله‌وی زۆر جـــار نامه‌یـــان بـــۆ یه‌کتری نووسیوه . نامه‌یه‌کی بۆ مه‌وله‌وی نووسیوه ، ئه‌م دوو به‌یتـــه‌ی بۆ تیا نووسیوه :

ای تو ذاتت همچو ذات مولوی
وی کلامت چون کلام مثنوی

سلطنت‌را گر شدستم چون حسام
اندرین دوران حسام‌الدین توی

مه‌وله‌وی‌یش به نامه‌ی سه‌ره‌وه وه‌ڵامی داوه‌ته‌وه .

نــامەی دوانزەهــەم

بۆ عەلی ئەکبەر خانی شەرەفولولکی نووسیوە

ز غواصان این بحر فلك فلك ، جواهر دعای بقا و ارتقای دینی و دنیوی عاید سرکار عالی شرف‌الملك باد •

وبعد ، علاوهٴ هجوم مصایب دقیقهٴ از دیدهٴ آشوب زمانه غایب نیستم•

هر بلای کز اسمان خیزد
گرچه از بهر دیگری باشد

نارسیده زمین همی‌پرسد
خانهٴ (انوری) کجا باشد

از جهت آن‌است در نوشتن عرایض مقصریم • باری با ربط و تعلقی که باطنا با سرکاراست ، تعارف ظاهری‌را چه اعتباراست ؟ می‌بینمت عیـان و دعا میفرستمت ، خصوصا نایبی مثل جناب خیر الحاج مولانا محمد نیری غفر له داریم ، باوجود مسعود ایشان وجود خودرا معدوم میشماریم • در أصل میل فقیر این‌است که در دعای خیر جهت سرکار تنهـا نبـاشیم کـه (الجماعة رحمة) • هرچند رفیقم زیادتر باشد بهتراست •

مورچگان‌را چو بود اتفاق
شیر ژیانرا بدرانند پوست

خاصة اجماع علما و صلحا و منسوبین نقشبندی قدس سرهم که همهٴ شیران جهان بستهٴ این سلسله‌اند • روبه از حیله چه سان بگسلد ایـن سلسله‌را • ازان سبب وقتی شخصی عزیز الوجودی‌را مثل ملا محمد نـایب خواهم کرد و گاهی نفس زکیهٴ باصلاح‌را بسان مخدوم ملا عبدالفتاح بمیان خواهم آورد • زیاده براینکه خودش شخصی‌است عالم و عامل و صـالح

و سالك . مثل این چهار صفت خودش از نقاط اخلاط اخلاق رویهء پاك‌است . برادر نیك سیر مخدوم سعادت ملزوم ممجد شیخ محمداست که هردو ساکن قریهء (آرندان)اند و از دعاگویان خاص آن خاندانند ، دعای خیرشان غنیمت‌است ، و صحبت و رعایتشان گوهری‌است خارج از قیمت ، وعلی الخصوص بشارتی داد که چونکه سرکار عالی شرف‌الملك‌است ملك آرندان مملوك سرکار شده .

ازین مژده گر جان فشانم رواست
که این مژده آسایش جان ماست

این فقیر در همگی ماملك سرکار شریکم ، بلکه همگی‌را از خودم میدانم . جناب مخدوم ملا عبدالفتاح‌را وکیل خودم کرده‌ام که حاصل بخش و ملك من تسلیم او شود ، جفتی برای او مقرر بفرمایند وسعتی‌را در معیشت جهة وی حاصل نمایند ، بی‌خطره و فارغ‌بال در معیت مخدوم شیخ محمد برادرش بدعاگویی سرکار مشغول باشند ، و در استدعای خیر با این فقیر همچنان شوند .

ای شرف ملك دل من چند چیزرا پیش از چند چیز جهت رضای خداوند مالك الملك غنیمت بخوان تا بعد ازان حسرت نکشی : دولتمندی‌را پیش از فقیری ، و صحت‌را پیش از مرض ، و علت و فراغت‌را پیش از مشغلت ، و جوانی‌را پیش از پیری ، و حیات‌را پیش از ممات به فرصت بدان . کس نیاید ز پس تو پیش فرست . روز قیامت برای همه کس حسرت‌است . اگر بد عمل‌است حسرت میخورد که چرا کردم ، و اگر صاحب عمل صالح‌است حسرت میخورد که زیادتر نکردم ، تا درجه‌ام بلندتر باشد .

زیاده تصدیع ندارد و مطلبی دیگر غیر از سلامتی سرکار و خبر دانستن مجاری احوال سرکار عالی نیست •

والسلام علیکم و قلبي لدیکم •

المعدوم الحسینی

نامەی سیازدەهەم

بۆ مەحموود پاشای جافی نووسیوە

بی‌عرض غرض ، و خالی از حرص حرض عرض مینماید که سرکارت از آفت و مرض محفوظ باد •

وبعد ، پس از ایامی سفارش بی‌نگارش دعا و سلامی با سید علی محمد که آمد رسید و رسانید ، در چه زمانی ؟ در زمانی که چشم انتظار بدیدن نگارش سرکار از جانب این روزه‌دار بی‌قرار و گوش صائم پراضطرار به شنیدن سفارش آن مرحمت شعار مشتاق‌تر به نداء و صدای (الله اکبر) افطار بود • خیلی به‌جا استدعای دعا فرموده و طلب همت از سالهای پیشتر بیشتر نموده‌اند ، چرا که اولا ماه رمضان زمان استجابت‌است ، و این فقیر هم الحمد لله کمال صلاحت و مسلمانی و ثوابم آماده‌تر از هر بابت‌است ، به چه سبب ؟ به سبب رفتن‌پارسال و مراجعتم این قدر غیبت و طعن و لعن از زبان و دل دوستان به طرف ما حواله شد که لیل و نهار بر قطار ثواب اجر شما عاید روزگارم گشته که به صد حج اکبر حاصل نمیشد • عدو شود سبب خیر گر خدا خواهد • ولی چون تو مرحمت‌مند قدیمی و با هر اهل کمال همدم و ندیم ، گاهی با آنان گفتگورا به میان آرند مناظره بفرمایند ، این حکایت‌را به آنها اظهار نمایند •

حکایت : درویشی در گذر راهش به خانهء قصابی و خبازی و یک گیوه‌گر که همسایهء یکدیگر بودند افتاد • از خانهء قصاب قدری گوشت

و از خانهٔ خباز بعضی نان گرفت. به در خانهٔ گیوه‌گر نرفت . درویش راهی شد برود ، سگ هر سه خانه در پیش دویدنــد ، عفعفی کردنــد ، رختش دریدند . درویش رو به سگ گیوه‌گر کرد و گفت : سگ قصاب گوشت از صاحبش گرفتم و سگ خباز نان ، ای سگ گیوه‌گر تو به چه جهت ؟

کسی که تعارفی کرده باشد عیبی ندارد اگر گفتگویی بکند ، ولــی آنانکه ضرری نکشیده‌اند اگر محض حسد و طعن و لعن نیست چرا چیزی بگویند ؟ باوجود اینکه آنان که تعارف کرده‌اند اگر هم چیزی بگویند محض عوام کالأنعامی‌است ، چرا که آنکس حج‌را واجب کرده‌است و میکند خدای تعالی‌است ، سبب به اینکه تو چهار قران به هزار ناز و علی بدهی برای خاطر تو این حج‌را بر سر من چرا واجب میفرماید ، یا من چرا بر سر خودم بنا به خاطر آنکه تو بگویی فلان‌کس شخصی صالح‌است فرضش میکنم. من عبادت برای خدا میکنم و خدا استطاعهٔ مالیه و بدنیه‌را شرط کرده‌است . فقــیر علاوهٔ اینکه استطاعهٔ مالیه نداشتم از استطاعهٔ بدنیه هم افتادم . اطاعهٔ خدایم خوشتر آمد از مدح مخلوق .

عوام اگر مدح بکنند انسان ترقی نمیکند تا اگر ذم بکنند انســان تنزل بکند . اگر نیمه حکیمی که جان‌را میبرد و یا نیمه ملایی که ایمان‌را ببرد و نیاورد یا متشیخی که آگاهی از خود و مریدش ندارد و به غیر از (آغه بلی) چیزی بر زبان نمی‌آرد قصه بگوید اوهارا بگویند که معرکــهٔ علما به شما لایق نیست شمارا و گمراهی و گمراه کردن خلق گفته‌اند . اینگونه پریشان گفتن آنها از جهالت و حرارت تاب و تب‌است ، و الا بــا سلیمان چون براند آنکه مورش مرکب‌است .

اندرین عرصه چگونه دو کند
مه فشاند نور و سگ عوعو کند

چون خدا خواهد که پردهء کس درد
میلش اندر طعنهء پاکان برد

نکتها چون تیغ پولاداست تیز
تو نداری چون سپر وا پس گریز

(الحمد لله ثم الحمد لله) پارسال بدان مال نصیب من نشد ، و خودم به تقصیر خودم معترفم چرا که هرکس به غیر از حق تعالی از یکی دیگر اعانه طلبید البته حق‌تعالی اورا تأدیب میکند و مبتلایش خواهد نمود . اگر همچنان نمیبود بدان آزار گرفتار نمیشدم .

گر به تقوی و قناعت اندری
چون مسیح از آسمان می‌بگذری

چونکه یوسف دید آن غیر معین
ماند اندر چاه در (بضع سنین)

آنها برکنار . اگر حق تعالی از حرکه و سکونم راضی‌است ، هرکس هرچه بگوید پاك‌را باك نیست . و اگر ناراضی‌است هرکس هرچه بگوید هنوز کم‌است . و در کناره گرفتنم هم تعجب نکنید . آن وقت که تمنای آن بود بلکه رجای مسلمانی بشنوید ، هزار بدعت‌را برای احیای سنتی و رجای فقیری از امتی به گردن میگرفتم و آمد و شد میکردم . حالا شنیدن فریاد زیردستان بسیار و نشنیدن عدل و داد زبردستان بی‌شمار . کناره از همه سازگارتراست . هیچ نمانده‌است که نگویم ، و هیچکس ندیدم که بشنود . علی‌الخصوص اگر کسی گمراه و عاقبت شر نباشد ، بعد از اینکه رفیقهایش همه رفتند و عمر عبثش به آخر رسید و ریشش سفید شد ، چرا این قدر دنیارا به آغوش بگیرد ، و چنان بداند که نمی‌میرد . فقیر دگر آلوده نشود بهتراست .

چون پرده ز روی کارها برخیزد
معلوم شود که در چه کاریم همه

ان‌شاءالله از دعای خیرت فراموش نکنم • والسلام •

المعدوم

نــامەی چواردەهــەم

بۆ مەحموود پاشای جافی نووسیوە

عرضه آنکه در بین محمودی تو و ایازی این فقیر ، گفته‌ء اهل عنـــاد و به قول فرقه‌ء فتنه و فساد ، فرزندی عبدالله مستأصل شد و دلگیر شد •

نه شه کاذب نه شیرین بیستون رو
خداوندا که هست این تهمت از نو

باری هزار دفعه مؤذن نبود و عابدان سحری ترك نماز صبح‌را ننمودند، عاجزی و بهانه آسان‌است حتی از اطفال میآید • لکن بر سر رحمت آمـــدن بزرگان‌را می‌شاید • فرزندی عبدالله‌را فراموش کردن عیب و نقص کلی بر مرحمت ظاهری که داشتی آوردن‌است • بدنم ضعیف و کوفته‌ء راه بود ، و از سایه‌ء تو پیاده بودم ، والا ملاقاتی حاصل و تصدیعی در مکالمه مینمودم •

گفتگو آیین درویشی نبود
ورنه با تو ماجراها داشتیم

تاروپود گله‌را نمیبافتم و دیبای دل‌سردی‌را نمیساختـــم • بیـــا این داوریهارا به پیش داور اندازیم •

هەرچی دیت وە چەم شی وە سەفەردا
هەرچی موینی ها نە گوزەردا

کەس حاڵی نەبیو هیچ‌کەس نەفاما
ئەو پەی چێش ویەرد ، ئێد پەی چێش ئاما (٤١)

أما صد بار سعی بکنیم و بیخ اهتمام‌را بکنیم ، چارهء راه رفتن و نصیبمان اگر باشد دو گز زمین و سه گز کفن‌است • نه عجز تو پایدار و نه پریشانی ما برقرار • (لمن الملك اليوم ؟ لله الواحد القهار) • والسلام •

فرزندی عبدالله با چند فقیری که عاصی نیستند و قدیمند و مرید و منسوب آن سرکار و آن صاحبی هستند ، دخلی بمن ندارند • تو میدانی و آنها • میماند بر سر من • اگر التفات نمودند اعانه دادند مبارك‌است • و اگر بر سر عادت خودت بودی ، حجره و خانه نشیمن و گذرانی درویشی در خدمت حضرت شیخ قدس سره برای من و فرزندی هدایت حاضراست ، و بلکه حضرت شیخ بفرماید حاضر خواهد شد • مرا ز کنگرهء عرش میزنند صفیر • والسلام •

المعدوم

نامەی پازدەهەم

بۆ مەحموود پاشای جافی نووسیوە

عەرضە شاهیدەن خاس بدیە پێشدا
حەرف نوختەدار مەوینی تێشدا (٤٢)

اول هر کلام که همواره اهل کمال در سطور آرد ، و أکمل و أصح هر طور أملح و سحر حلال که کلك درر سلك گهر مرسوم معدوم محروم محرر

---

(٤١) ئاد ویەرد پەرێ جەزای کاروبار
ئێد ئاما پەرێ سزای ڕۆزگار
(نامی)

(٤٢) مەبەستی ئەوەیە ئەم نامەیە هەمووی لە پیتی بێ‌نوختە پێکهاتووە .

و مسطور دارد ، حمد و مدح هر حامد و هر مادح ، در گروه هر مسلم و در رهط هر ملحد کادح ، کرور در کرور ، در همه اعصار و دهور ، مر درگاه عالم آرامگاه (لا اله الا الله)را ، و درود لامعدود وسلام لامحصور و لامحدود عدد (کل داء و دواء مادام السمك والماء ، والسماك والسماء) ، مر سالار ملك محدود و سردار محل محمود ، و کارگاه در علوم همهء علماء آگاه ، (محمد رسول الله)را ، و مر آل اعلام و اولاد اطهار الاسرار احراررا ، و سائر اهل اسلام و گروه صوالح الاطواررا ، حمد اله عالم حاصل ، و درود و سلام رسول کامل آمد .

مرسول کالوصول‌را آماده، وطرح اهل ودادرا در دل آورده، که همراه آه دل مکدر در هر مساء و سحر سرکار مکرم و سردار اکرم‌و اولواالامر مکارم و مراحم همه‌را ادام الله عمره طوعا و روحا مرسل رسائل دعا و سلامم .

معلوم سرکار آمده که ولد آدم و حواء ولد داود آسا اگر همه عالم کالهواء محکوم امر و رام حکم او گردد، در مآل کار کر و کور، و محل او گور، و همسر او مور گردد. عرعر و سرو عمر همه‌کس صرصر عدم و ارهء مرگ در راه دارد ، و حاصل محصول دوام هر احدرا داس اعدام ملك مالك الارواح در درو آرد . سرور هر رهرو دل در دارالسلام در گرو راه‌آورد اعمال صوالح آمد . حالا که همدم روحم ولاء عمل صلحاء در کاردار که (لو راح الروح ، وصار آدم کالمکروه المطروح ، لاطمع لعامل السوء الا سوء الدار) ، ارحم همهء رحماء و اکرم همهء کرماء مرده‌هارا همه در دارالسلام مع‌السلام همسر سور و سرور و حور و سرکار کرم‌مدار و اولاد و اهل ودادرا کام‌روا و دائما در آلاء سرمد و روح مدد همم اهل الله محروس و مسلم و مسرور ، و اعداء اورا در آلام ممد ملوم و مدحور دارد . ملول دعا مدلول صعلوك در صدد سلوك راه وصال اعدل الملوك‌را درد در دل

ووصل سركار اورا روحا مائل آمده رسائل رسائل ، امـا هـوا سرد و دل آلودهء درد و راه دور و كأس آمال مالامال گرد • اصل اصول همه كامهـا و آساى كل مأمول و مرام (الدعاء لكم و لأولاوكم مادام الروح و وسـعه الحال ، والسلام والاكرام هو الموصل لكل موصول مدلول مرسول معدوم ملول ومحمح ادراك سركار آمر مكرم هم اسم محمد مكرم صل اللهم لـه وسلم مادام العالم • والسلام) •

المعدوم

نـامەی شازدەهـەم

بۆ مەحموود پاشای جافی نووسیوە

افواهى از سفر بغدادتم آگاهى دادند ، از بيم دورى چنانكه از حـله به كوفه ميرود ، آب سرابها از چشمهء چشمم با شتاب و تاب رواناست •

اگر راستاست اگرچه حسرتها خوردم ، لكن تدارك سـفر خيريـت اثررا آمادهام • رو با خدا ، بىناخدا ، بسلامت روى و بازآيى • خطـم بجاى مُهراست و جفايت بجاى مهر •

المعدوم

نـامەی حەفدەهـەم

بۆ مەحموود پاشای جافی نووسیوە

ئەیاز هەمڕاز ناڵەی داخ و دوود
عەرزش هەن وە خاك ئاسانەی مەحموود

ئەر نائیرەی تۆ زمناکۆ جا کەرد
دوودیی من نە چەرخ هەفتەمین ویەرد

ئەر باوەڕ ناکەی لە خودا بترس
خەبەر لە دیدەی هەساران بپرس

ولی چه باید کرد ؟ دوری نه در قبضهء سرکار ایشان ، نه در قـوهء اختیار درویشان‌است •

چرخ آواره به هر سو کندم میدانی
رشك میآیدش از صحبت جان‌پرور ما

در طی عبارت به بی‌اخلاصی فقیر اشارت فرموده بودند ، بلی :

آنچه من میبایدم گفتن تو میگویی به من
شکر میگویم که این هم هست نوعی زاتحاد

در هر صورت اگر تقدیر مساعد تدبیر فقیر آمد ، یقین‌است که بـه خدمت مشرف میشوم •

ور نصیب ما نشد وصل حبیب
ما و درد بی‌نصیبی یانصیب

جهت کتاب عقیده اظهاری رفته بود ، فقیر حالا در خدمت سرکـار بندگان عالی سلمه الله هستم ، اگر آدم آن صـاحبی گذرش بـه کویـهء درویشان که باغ سوخته‌است ، افتاد ، البته فرزندی عبدالله کتابش تسلیـم خواهد نمود • و اگر به مضمون (الناس علی دین ملوکهم) آدم آن صاحبی مثل آن صاحبی راهش به خانهء درویشان نیفتاد کوتاهی از من نیسـت • آن وقت در دشت و صحرا بودند به دست نمی‌افتادند • حالا من صیاد پـیر افتاده و تو شاهباز آشیانه بر بالای کوه قرار داده ، دام با چـه طور تـرا باید بگیرد •

عنقا شکار کس نشود دام بار چین
کانجا همیشه باد به دست‌است دام‌را

باری آتش آن مرحمت دستور بر کوه زمناکو مثل کوه طور افروخته ، و من هم از دور نگاه چشم بران دوخته ، به حسرت مینگرم و این بیت‌را بـه خاطر می‌آورم :

آتشی می‌بینم ای یاران ز دور
گرم میآید به چشمم کوه طور

گر آستان‌بوسی محمودی شد فنعم المطلوب ، والا بـاسوز و نیـاز ایازی همرازی‌و دمسازی هست •

والسلام •

المعدوم الحسيني

نـامەی هەژدەهـەم

بۆ حاجی مەحموودی یارەویسی خەزنەداری مەحموود پاشای جاڤی نووسیوە

جناب مصرف ! همیشه نقد سعادت دارینش در کف ، و همت ارواح اولیای بزرگوار پیرامون احوالش صف‌اندر صف باد •

اولا ، گوهری که من داشتم ، در صحبت بی‌معرفتان گذاشتم ، و تسلیم خریدار خودش نکردم ، و به بازار کسادیش آوردم • گله از خود دارم نه از کس • حسرت بی‌فایدهء گذشته مارا کافی‌است • پس باز به همین فقرهء صادقه خیلی دل‌خوشم ، و راضیم بدین بی‌حرمتی‌و دل‌شاد بدین کشاکشم ، که حق‌تعالی با آن عظمتی که دارد نیمهء مخلوق از روس و مجوس اطاعه‌اش‌را به جوی نمیشمارند ، و پیغمبری با آن همه معقولی از دست اغلب طوایف خصوصا از اقارب کالعقارب خویش چند ملولی برسرش آمد • ومع ذلـك نه بر دامن جلال خدای غباری نشست ، و نه از تار و پود دیبای نبویه تاری گسست • از ندیدن خفاش نور آفتاب‌را چه ضرر ، و از ندانستن عـوام و اوباش عارفانرا چه خطر •

و منظورم ازین تقریر و تحریر تحقیق مسأله‌است ، نه اینکه بفرمایند تزکیهء نفس خودم باشد ، یا بفرمایند دلم در ولوله‌است ، چرا که حسن خاتمه مجهول‌است • چه‌گونه حتی خودم از گبر و یهود بهتر نمیدانم ، و خودم ازین دردسری که خودم و اولادم از بیگزادها دیدم نارضامند نمیخوانم • هرچه از دوست حقیقی آید اگر مغز و اگر پوست ، همگی ازاواست و نکواست• اگر کدخدایان قدر مرا ندانند امیران میدانند ، و اگر امیران ندانند خوانین و سلاطین میدانند ، و اگر آنها هم ندانند پادشاهان میدانند ، و اگر مخلوق بی‌التفات باشند التفات خدا و رسول صلی الله علیه وسلم و اولیای کرام باعث حصول تمام مرام‌است • نه خودم و نه اولادم ضرری برای کس نداشته‌ایم ، و علم سرأیلی و رئیس عشایری برنیفراشته‌ایم• نه خداوند رعیت نه غلام شهریاریم ، بلکه به محض کرم حق تعالی امیدواریم •

فرزندی عبدالله با آن بی‌اقتداری و کم‌تجربگی و بی‌اختیاری قرض غلهء جوانرود و قرض سرکار محمودرا ادا نمود ، حالا در کوشش رضامندی جناب شمااست • البته انشاءالله به نظرت خواهد رسید • چونکه سرکار شما بحمد الله صاحب معرفت و با صداقت و محبت هستی ، و به نشأه بادهء خیرخواهی و حق‌گفتن مستی ، ازآن جهة این تقریر عرض نمودم و بر تصدیعت افزودم •

من ملك بودم و فردوس برین جایم بود
آدم انداخت دراین دیر خراب آبادم

سردی نخورم هرچه بپوشم ، و گرسنگی نکشم وتشنگی نچشم هرچه بخورم و هرچه بنوشم • تدارك قیامت عمل خیر و دو گز زمین و سه گز کفن‌است • والسلام •

المعدوم

نـامەی نۆزدەهــەم

بۆ حــاجی مەحەوودی یاروەیسی نووسیوە

عریضهء این زخم‌زدهء هر طرف بخدمت سرکار محمود آقای مصرف امیداست که برسد • خامه بر روی نامهء ملالت علامت خواهــد نوشــت جراحت وفات فرزانه فرزند سرکار ایشان چون زخم ممات جگرگوشهــای این کمترین درویشان خطیر • نی نی چون آشنای معنوی ما بود ، اثرش در دل خطرتر مینمود • ولی ازینکه درمان زخم قضا غیر تسلیم و رضا چیزی دگر نیست ، و در دائرهء تنگ بی‌شکیبائی‌است ، (من لم‌یرض بقضائی ولم‌یصبر علی بلائی ، فلیخرج تحت سمائی ولیطلب ربا سوای) (٤٣) • از بدل آمــدن برای تعزیه چند غزلی‌را در تأریخ وفات و مرثیه روانه خدمت کردیم و آخر عریضه‌را بدین دعا آوردیم : حق رحیم و غفور آن مرحوم‌را مغفور و سرکار ایشان‌را صبور و مأجور و مــارا و سائر اصدقاء و احبــارا بحسن خاتمه و عاقبت محمود مسرور و محبور فرماید آمین •

گر بمانیم زنده بردوزیم
جامهء کز فراق چاك شده

ور بمردیم عذر ما بپذیر
ای بسا آرزو که خاك شده

والســلام •

المعدوم

---

(٤٣) واتە : ئەم حەدیثە قودسی‌یە بەرابەر بە بێ‌سەبرە دڵ‌تەنگەکان واریــد بووە ، کەواتە جوملەی حەدیثــەکە ، بەپێی قەواعیــدی نەحــو ، بــە ئیعتیباری (هذه الجملة) موبتەدایەو عیبارەتە فارسی‌یەکە خەبەرە .

نـامەی بیسـتەم

بۆ سەیید عەبدوڵلای کوڕی نووسیوە

نورچشما ! سلمك اللـه •

جواب سرکار عالی شرف‌الملك‌را سلمه الله تعالی فرستادم ، بخوانید • ساعت اول تحمل نکنید ، قیمت پنجاه تغار گندم باید حاضر باشد ، اینجـا بیارید ، و همان صد تغار قرض باید تمسك بدهید و الاغ و آدمـت زود بیایند • تمامی صدوپنجاه تغار گندم‌را بدست بگیرید و ببرید • اگر خودت چابك میروید برای نقد و کاروان برو ، و اگر آدم میفرستید بفرست • زود زود زود • هوا سرد و دیراست ، و خودت باید بعد از قیمت پنجاه تغـار حاضر کردن اینجا بحضور خان حاکم (٤٤) سلمه‌الله بیـائی قیمت‌را تسلیم

---

(٤٤) عەلی خان کە لەقەبی (حاکم) بووەو کوڕی عەلی‌خانی شەرەفولمولـکە . ئەمانە سەرۆکی ولاتی جوانڕۆو بێلەوارو مایدەشت بوون . مەولـەوی ڕۆیشتووە بۆلایان بۆ قەرزی گەنمو ، شەرەفولمولك لەوکاتەدا لەسـنە بووە ، نامەیان لەم‌بارەوە بۆ نووسیوە ، ئەویش وەڵامی داوەتـەوە کـە بیدەنێ . جا مەولەوی بۆ سەیید عەبدڵلای کوڕی نووسیوە کە هەندێ پارە بێنێ بۆ لای خان حاکم و گەنمەکە وەرگرێ .

لەم نامەوە دەرئەکەوێ کەوا مەولەوی دڵگرانی‌یەکی زۆری لە سەیید عەبدوڵلای کوڕی بووە . لەم‌بارەوە ئەمەوێ بڵێم مەولەوی وەك پیاوێکی بەناووبانگ‌و خاوەن ڕێ‌و شوێن ، خەڵکێکی زۆر ئامۆشۆیان کردووەو هەمیشە میواندار بووەو ، لەگەڵ ئەوەشا نە لە دەوڵەتەوە دەرامەتێکی بووەو نە شوێنەکەشی بۆ ئەوە شیاوە کاسبی‌یەکی ئەوتۆی تیا بکرێ . بۆیە زۆر جار مەجبووری ئەوە بووە دەغڵ لە ولاتی (مایدەشت) بکڕێ کە ولاتێکی زۆر بەپیتەو دەغڵی تیا هەرزان بووەو تا ئەم ساڵانەی دواییش هەرچەند قاتی‌و قڕی‌یەك لە ناوچەی هەورامان‌و شارەزوورو بـەری سیروان‌و گەرمیان پەیدا بوایە ئەچوون بۆ مایدەشت بۆ دەغڵ ، بەڵکو لەبەر بێ‌دەسەڵاتی زۆر جار ناردوویە لەوێ دەغڵی قەرزکردووە تا خـوا دەستی ئەدا پارەکەی ئەداتەوە . دیاریشە مەولەوی خۆی ئەم ئەرکەی پێ جێ‌بەجێ نەکراوە ، بەڵکو بە سـەیید عەبدوڵـلای کوڕە گـەورەی سپاردووەو ئەرکەکەش ئاسان نەبوە چونکە لە ناوچەی مایدەشتەوە تـا

بکنی و حجت صد تغار دگرش بدهی ، و گندم‌را تمامی ببرید • دگر بهانه شما هیچ نمانده ، و فقیر هم از دست شما هراسان شده‌ام بلکه خلاص بشوم هرچه میکنی زود باشد •

و سرکار صاحبی حبیب بگ (٤٥) اگر دران مابین و در آن آمد و شد کرم بفرماید ، از خصوص آدم و الاغ و اعانهٔ این سر و آن سر دریغ نفرماید ، خیلی خوب‌است • خلاصه راه دور و هوا سرد و وقت دیراست ، زود هرچه میکنی بکن • و خبر طرف ملا علی خان اگر آمده بفرستید • آخر آن وقت بکرماشان رفتی اگر اظهار مینمودی این قدر طول نمیکشید • کار تو همچنین‌است ، همیشه نمیدانی چه میکنی •

والسلام •

المعدوم

سەرشاتە مەسافەیەکی زۆرەو زۆرتری ڕێگاکە کەژو کێوەو ئەو سەردەمەیش ئەبوو بە کەروبار ئەم دەغڵە بگوێزرێتەوە .

لەم لۆمەو سەرزەنشتەی مەولەوی‌یەوە کە لەم نامەدا دەرئەکەوێ ، بەئاشکرا دیارە سەیید عەبدوللا بە باشی ئەم ئەرکانەی ڕانەپەڕاندووە . بەڵکو خۆی بە ڕاوکردن‌و هاتوچۆی شارەزوورو ناو عەشایری تاوەگۆزی‌و قوبادی‌و باوەجانی‌یەوە خەریك‌کردووەو زۆر جار بووە بە هۆی دڵ‌ئێشانی باوکی .

ئەم نامەو چەند نامەیەکی‌تر چەردەیەکی باری دەروونی‌و دڵ ناڕەحەتیی مەولەویمان لەو زرووفی ژیانی سەختی خۆیە بۆ ڕوون‌ئەکاتەوە ، وەك چۆن ئەمە لە نامەیەکیشیەوە بۆ حاجی مەحموودی یاروەیس کە لەم بەشەی ئەم کتێبەدا بڵاوکراوەتەوە ، بەئاشکرا دەرئەکەوێ .

(٤٥) مەبەست حەبیبوللاخانی قوبادی‌یە . مەلا عەلی خانیش یەکێکە لە کۆمەڵی ئەکرەمی ئەفغانیی ژن‌برای .

نـامەی بیستویەکەم

بۆ سەیید عەبدوڵلای کوڕی نووسیوە

فرزندی عبدالله ، نورچشما سلمك الله •

سرکار بندگان عالی محمد پاشا سلمه الله چند سال‌است این فقیررا بخون جگر و برحمیت پرورده کرد و انواع نعمت کرم فرموده سرکار رئیس العشائر سلمه الله هزار کس مال پاشارا خورد ، برای صد تغار غله مـرا به کاروان فرستاد و رحم از تو نکرد ، و حالا این‌اسـت هم گرفتـار کار شرف‌بادینی کافر گشته‌شده‌ام ، نمیدانم آخرش چه‌طور میشود •

باری آنچه رأی سرکار پاشااست همچنان عمل بکنید ، بلکه برحمیت قدیمی و جدیدی خودش عسرت و قرضداری تو درست شود • زیاده نمیدانم آخر کار شرف‌بادینی چگونه صورت پذیر میشود (٤٦) •

المعدوم
عبدالرحیم الحسینی

نامەی بیستودووەم

بۆ حەبیبوڵلا خانی قوبادییی نووسیوە

بارها نوشته‌ام :

به عهد تو میبینم آرام خلق
پس از تو ندانم سرانجام خلق

سرکار بندگان عالی مشمول فیض متواتر و متوالی باد • حقوق نعمت

---

(٤٦) ئەم نامەیەو نامەی پێشووم لە ڕووی کەشکۆڵـەکەی خوالێخـۆش‌بوو مەحموودپاشا نووسیوەتەوە کە لە بەر دەسـتخەتی مەولـەوی خـۆی نووسیویەتەوە . حەسەن بەگی جاف لە پەراوێزیـانەوە نووسیویـە : وائەزانم مەولەوی ئەم نامانەی لە ١٢٨٥ی هیجریدا نووسیوە .

قدیمت در پیش چشم دلم هست • وفای این حقوق نمیگذارد که ایـن فقیر از عقوق اولادت پریشانی بخاطرآرد • انشاءالله وجود ذی‌جـود بندگان مرحمت نشان عدالت سمات پرده‌پوش عیوب اولاد و بنده و متعلقات‌است• کسی اخلاص‌مند و دعاگوی بندگان عالی حفظه الله باشد ، لابد باید از خار آزار غیر روی دلش نخراشد ، چرا که آنکه سرکار عالی‌را شناخته‌است این فقیراست ، و بزرگی که فقیررا شناخته بندگان عالی مرحمت مصیراست ، و آنکه هردورا شناخته حضرت علیم و خبیراست • کس قدر من ندانست غیر از تو ، و کس قدر تو ندانست غیر از من • نه تو از مرحمت دریـغ بفرما و نه من از دعای خیر •

و أما یك حسرت دارم که صدقهء جاریهء از مثل مسجدی و مدرسهء بعد از خودت بجا نگذاشتی ، و دائما مثل این فقیر با عشرت بی‌غیرت و طائفهء بدملت پرعلت مشغلت داشتی • هردو عمررا ضایـع نمـودیم ، و بر ضرر خودمان و نفع اغیاران افزودیم ، چه سود • اکنون که کار از دسـت رفته و زمام از دست رفته ، باری اگر اهل و عیال بگذارند فرزندی عبداللـه بوجه مرحمت ملحوظ دارند (٤٧) • فالأمر الیکم ، والسلام علیکم •

المعدوم

نـامەی بیستوسێیەم

نـازانم بۆ کێی نووسیوە

معروض میشود که از تقدیر باری ، بخل چرخ زنگاری یارای صحبت و ملاقات بیداری نمیدهد ، و باز از نارسائی طالع ناساز :

نایدم خواب مبادا که بخوابت بینم

دیدهء بخت مرا بین چه بخواب‌است امشب

---

(٤٧) ئیشارەیە بۆ خوازبێنیی کچی حەبیبوڵڵا خان بۆ سەیید عەبدوڵڵای کوڕی.

بـــاری :

شرح این هجران و این سوز جگر
این زمان بگذار تا وقت دگر

و درین مدهء پر سوز و تاب ، بامیدواری یك عتاب آنجناب ، بمقـــام سوآل و خطاب برنیامدیم • ازان ترشی عتاب که ممزوج شیرینی عبـــارت خوشاب باشد ، و اسکنجبین‌وار رشحه‌را بر حرارت صفرای حرمان ذی‌مرارت باشد محروم گشتیم • لاعـــلاج از احوال سبطیـــان که محفـــوظ از آزار قبطیان‌آسا شوند ، چون ارباب حاجت بکوه طور حضور سوآل و مناجاتی کردیـــم :

طور جان عاشق آمد صادقا
طور مست و (خرّ موسی صعقا)

آب نیل‌است این حدیثم خوش بیاب
سبطیان‌را قبطیان‌را خون باب

گر عجایب آیدت پیش نظر
کی ز شییء واحد آمد دو اثر

أنگبین بین در مزاج معتدل
خوش مزه (فیه شفاء) قوت دل

طبع صفرائی ازان نفرت کند
پیش وی طعنه بحنظل میزند

چون ندانم قوت تقریر حال
مختصر بهتر ز تطویل مقال

گوش هوشم‌را چو پنبه اندراست
بر سر ظاهر بیایم خوشتراست

و در زمان شریف و سعید و اوان ظریف از اغیار بعید عباراتت رسید • اگر به عیدیش میخوانیم و اگر به عیدش میدانستم بعید نبود • آری زینهار ز تو آید چنینها تو کنی • اشارات آن ارجمند بسان عبارات حسام‌الدین ما یعنی حسن نظری موجب شادمانی خــاطر و خرســندی و باعث هشیاری و بیــداری •

به بی‌جنبش هوسیاری مجویید
بجنبانیدم اول ، پس بگویید

باوجود اینکه در حرکتم برکتی نخواهم دید که در جنبش و خروشم تحریر بجای نازك خواهد رسید •

مپرس از من حدیث زلف پر چین
مجنبانید زنجیر مجانین

بهر صورت دفع‌الوقتی ضرورت بود •

چند فردی‌را در تاریخ تولد فرزند فرزندی عبدالله سلمه الله بر زبان نی خامه گذشته بود بخدمت فرستادم • عریضه‌را تهی از هدیه نمودن اگرچه هدیه قابل نباشد خوش‌نما نیست •

پای ملخی نزد سلیمان بردن
عیب‌است ، ولیکن هنراست از موری

و آن هدیه این‌است :

کرم کرد داور بما یك پسر
سنای بصیرت ، ضیای بصر

تفاؤل بقول شفيع الانـــام
بنام محمد نهاديم نام

بدين عهد داده همان ذوالهمم
(وقد كان أوفى الورى بالذمم)

عجب آيد اين فال پيش نظر
ز همنامى اين پسر با پدر

ازان رو شنيدم بآواز نى
(عجيب غريب) بتاريخ وى (٤٨)

نـــامەی بیستوچوارەم

نـــازانم بۆ کێی نووسیوه

در زمانى كه گوش هوش اشتياق آواز نى داشت ، و ديدهء فكـــرت نظر بر بيچونى چون نائى نى ميگماشت ، ناگاه از صداى نواى نى ، و از نداى نائى بى‌نشان نشانى از بى‌نشانى بگوش هوش رسيد • آرى :

نى نشان از چون بيچونى دهد
عاشقان‌را شور مجنونى دهد

و مذاق قوهء استعدادرا لذتى و كيفيتى چنان بخشيد كه زبان و دست و قلم مكيف از تقرير و تحرير و تصوير چگونگى ذوق آن ندا و صـــدا كه بسته و خسته و شكسته ماند • بيت :

گرچه تقرير زبان روشن‌گراست
ليك عشق بى‌زبان اولى‌تراست

---

(٤٨) رستەی (عجيب غريب) بە حیسابی حورووفی ئەبجەد ئەکاتە ١٢٩٧ کە ساڵی لەدایکبوونی ئەو کوڕەزایەی مەولەوی‌یە .

مصداق اهل احوال آمد • بنا بر این در زاویهء خمول گشاده ، و مهر خاموش بر لب ، و سر بزانوی حیرانی نهاده • والسلام •

المعدوم

نـامەی بیستوپێنجـەم

نازانم بۆ کێی نووسیوە

فقیر خلوصیت خصال ، مخدوم حسن الفعال‌را عرض مینماید که نامـه ننوشتنت اگر به علت نبودن کاغذاست ، الحمد لله کاغذ ارزان‌است • و اگر به سبب عدم آمد و شداست از کثرت مرور قاصد راه دست نمی‌افتـد • خلاصه به قدر فراموش‌کاری شما درویشان‌را اخلاص‌است •

چون خەیاڵ وە ماچ پات وەش‌حاڵ مبی
کاش جە کۆن ئەو بەخت لەب خەیاڵ مبی

گرمیـانی دل‌گرمی و ئیلاقـی دل‌سردی آب‌وهـوای ولایت شـما همچنین‌است • سردی مقتضای ذات ایشان‌است • گله‌را فائده نیست • ایزد تعالی توفیق کامل و عمر دراز و علم و عملت‌را روزی فرماید • والسلام •

المعدوم

نـامەی بیستوشەشەم

نازانم بۆ کێی نووسیوە

برادر عزیزم ، ما و شمارا تمنای مرگ چون خلایق‌راست هوای نمودن سرگردانی حیرانی بر تو آورده • چاره جز این نیست اگر راضـی شوی ، و اگر ناراضی بسوزی و بسازی ، و آخر الامر اگر ممکن باشد جان بازی •

والســلام •

المعدوم

نـامەی بیست‌وحەوتەم
نـازانم بۆ کێی نووسیوە

برادر عزیزم ، ضیای دیدهٔ دلم • اگر ماهی‌را از آب دریا سیری‌است مارا نیز از بلای دلبران سیرابی خواهد بود• ازایشان بلا و از درویشان (بلی)• ازایشان جوشیدن و خروشیدن و گمان کشیدن ، از دل‌ریشـان سرخوشی و گردنکشی نوشیدن و چشیدن • والسـلام •

المعدوم

نـامەی بیست‌وهەشتەم
نـازانم بۆ کێی نووسیوە

تا به سبب دیگران یادم‌کنید ، باز شکر • شمارا و آب سرد ییلاق‌و ، مارا و کرسی و دل مشتاق • (الفراق •• الفراق •• الی یوم التلاق) •

مرا کم بود داغ بی‌نصیبی
فزون‌کردی بران درد غریبی

والسـلام •

المعدوم

نامەی بیست‌ونۆهەم
نـازانم بۆ کێی نووسیوە

جان عزیزم ! بعد از تماشای چشم قاصدت ، که این چشمی‌است کان رخسار دیده‌است ، وبعد از بوسیدن پای پیکت ، که این پایی‌است کانجاها رسیده‌است ، عرض خواهد شد که یا اول عهد نباید بستن ، یا در آخر نمیبود شکستن • اگر شما زمستان میآمدید البته ما هم تابستان بازدیدی میکردیم • (هەر بازەم وەی بەخت سیای وێمەوە) • چه حرکتی‌را در طبیعت من گمان برده‌اید که تکلیف آمدن‌را فرموده‌اید • نظم :

چەم بی پەی دینت ، بینایش کەم بی
گۆش بی مشنەفتش صەدات ، ماتەم بی

تەن بی بارکێشت ، خەستەی هیجران بی
دڵ بی مەنزڵگەی مەیلت ، وێران بی

چە دادێ مدۆ خاکم وەسەر بۆ
ئیسە ئارەزووی لای ئاسانەی تۆ

خلاصهء مضمون کلام جامی قدس سره السامی شــامل حال این خاطر پرملال‌است •

عشق تو ای نگار فرزانه
آن چنان کرده در دلم لانه

که نمانده مجال گنجائی
بعد ازین خوشترم به تنهائی

ایزد تعالی شــمارا سلامت بدارد و مــارا تحملی مرحمت فرمایــد • والســلام •

المعدوم

نــامەی سی‌یــەم

نــازانم بۆ کێی نووسیوە

جان عزیزم !

مرا با عــــهدم تازه عشقی
ترا هر ساعتی حسنی دگر باد

وبعد ، پیش دلدادگان سرگردان وصل و فراق و قهر و لطف دلبــران

یکسان‌است • اگر بخوانند جلوهء جمال ، وگر برانند جلوهء جلال‌است • زمستان دوری چون بهار مشاهدهء حضوری‌است • آری :

در بهار کفر دو تا در بهار چین یکی‌است
حملهء مار خشین و لهجهء کبك دری

محبوبان‌را هم لازم‌است که آه‌را از نفس و عشق‌را از هوس تفاوت دانند ، تا سوز پروانه و آخ صادقانهء عاشقانه به نالهء گرسنهء شکم انبانه مشتبه نشود • والســلام •

المعدوم

نــامەی سی‌ویــەکەم

نــازانم بۆ کێی نووسیوە

زخم توبستهء درویشان دل‌ریش‌را به مشکین تحریرت تازه فرمودی ، خدا خیرت دهاد چه‌کاری کردی • به هر صورت شوقمندی ملاقاترا اظهــار فرموده بودند علاقهء روحانی بدل تلاقی جسمانی‌است • آری : قرب جانی چو بود بعد مکانی سهل‌است • امیداست تا دیده‌را از دیدنی نوری رســد از ارسال روح افزا نامجات دریغی نفرمایند •

ایزد تعالی جمیع دوستان‌را حسن خاتمه روزی فرماید • آمین ، یا رب العالمین • والسلام •

المعدوم

نــامەی سی‌ودووەم

نــازانم بۆ کێی نووسیوە

جان عزیزم ! به رسیدن عریضه آمدن‌را فریضه دانید • خیلی دل تنگ، و ناله فرسنگ به فرسنگ ، و ساز عاجزیم در آهنگ ، و با بخت بد دل در جنگ‌است • زود بیایند زود • دریغی نباید نمود • والسلام •

المعدوم

نـامەی سی‌وسێ‌یـەم

نـازانم بۆ کێی نووسیوە

آه ، حسرتا ! از فراق یار ، و از نیرنگ زمانهء غدار ، و از چـرخ دولابی کج‌رفتار ، این بیچاره‌را در چاه غم انداخته ، و جیش و جند محـن و اندوه و سپاه کینه بر سرم تاخته ، و مریخ و زحل سلحشور تیغ خونریز بر سرم آخته • ناچار سینه‌را سپر بلا و دلرا هدف ناوك قضـا ساختـه‌ام • حالاتم‌را جویا شوند ، اختر بدم از افق بدطالعی غروب کرده ، سهاوار در زاویهء تاریکی افتاده‌ام • آری • مگر آن شهاب ثاقب مددی کند سهارا • بسرت سوگند از روزی که رفته‌اند روزم دیجور و چشمم بی‌نور و دلـم رنجوراست • با دل داغدار و سینهء افگار و جگر پر خار و تن بیمار و چشم خون‌بار شب تا سحر در گریه و زارم • چرا گاهی بنوید فرح مزید مـارا یاد و شاد نمیفرمایند • باقی پروانهء بی‌پروبال بهمراهی فلانی خجسته خصال به آن دیار پرواز گرفت تا پروانه‌وار سوختهء شمع دیدار گردد • والسلام •

المعدوم

نـامەی سی‌وچوارەم

نازانم لە وەلامی کێدا نووسیویـە

از طرف مخدوم بوصف حسن موصوف ، بصحابت قرةالعـین کاکـه معروف ، سرورافزا نامهء مشکین ختامه ، بسرافرازی این خلوصیت علامـه رسید ، قوت جان و قوت ناتوان گردید • اگرچه بنا به اتحادی که عـرض شده به یك جواب تصدیع داده‌ایم ، بنا بصورت ظاهریه هم بدین عریضـهء علی‌حده مصدع شدیم• آری چون شوقمندی نوع نوع داریم، باید بهمه نوع عریضه هم خودرا بخاطر عاطر آریم •

خبررا پرسیده بودند • از همت ایشـان سـلامتی قرین حـال‌است

و آرزومندی ملاقات ایشان در بال • اگر گاه‌گاهی از نوشتن عرایض دریغی
واقع شده آن‌را از بی‌التفاتی ندانید ، و فقیررا کم‌اخلاص نخوانید ، چرا که
کسیکه عرایض‌را برساند کمتر اتفاق می‌افتد • اگرنه فقیر همیشه مکاتبه‌را
بخدمت ایشان مشتاقم • زیاده علاوهء دعای خیر ، در وقت نوشیدن برف و آب
گرمازدهء پر تب و تاب‌را فراموش نفرمایند • والسلام •

المعـدوم

نـامەی سی‌وپێنجەم

نـازانم بۆ کێی نووسیوە

عرض میشود : جوانمرد جهان حاضر و برقرار و پایدار و باقتـدار ،
و من که دعاگوی غائبم بدین مصیبت گرفتار روزگار غـدار ناپایـدار •
غیرت جوانمردیت چرا بحرکت نمی‌آید ؟ ازین زیادتر فقیر عرض نمی‌نماید •
خودت و غیرتت • والسلام •

المعدوم
عبدالرحیم الحسینی

نـامەی سی‌وشەشەم

نازانم لە پرسەی کێدا بۆ کێی نووسیوە

عرضه آنکه ، وصل و ازدواجی که با تعینات‌است و سبب آن همـه
شکایت و حکایت از جدائی‌است ، چرا اگر اظهار کمالات نباشد باشـد ،
و فصل و افتراقی که از مظاهرات‌است چونکه باعث رجعت‌است چرا نباشد •
اشارت با اهل بشارت صراحت ، و زیاده ازین نسبت به آن حضرت که عین
معرفت‌است ازین بی‌نوایان خلاف ادب و صباحت‌است • (البـاقی للبـاقی
حسن الخاتمه والتسلیمات الفاتحه ، والماضي المستقبل الی حالـه الشریفـه
الفاتحـه) • والسـلام •

المعدوم

نـامەی سی‌وحەوتەم

نازانم بۆ کێی نووسیوە

سلامی چو بوی خوش آشنایی
بدان مردم دیدهء روشنایی

وبعد ، دوستی کی آخر آمد ، دوستداران‌را چه شد • نه سلامی ، نه کلامی ، نه نگارش ، نه پیامی • پای در میدان بی‌التفاتی افشرده یا از غـم بی‌اسبابی افسرده • آن همگی شیرینی خطابت بر سر چه کوهی بجامانـد ، و آن همه سوآلهای باعتابت در چه صحرائی کرد پنهانی بر روی مرحمـت افشانی • چه تقدیری ازیشان روی‌داد ، یا چه تقصیری از درویشان نقـاب رخ گشاد • بگو هرچه میدانی ، بنویس آنچه میتوانی ، بلکه تفریحا بدوك فکر من هم رشته‌ای‌را بریسم ، وتفریحا لنفسکم در جوابت اگر توانستـم دوکلمهء بنویسم •

اگر غم لشکر انگیزد که خون عاشقان ریزد
من و ساقی بهم سازیم و بنیادش براندازیم

آسمان آس ماناست •

هەر پاسە شادیش نیەن بەینەتش
بەڵ بێ‌بەقا بۆ سزاو بەینەتش

والسلام •

المعدوم

نـامەی سی‌وهەشتەم

نـازانم بۆ کێی نووسیوە

فقیر قاسی ، نسبت به سرکار اشکاغاسی از هیچ خصوص از دعـای خیر ناسی نیستم ، لکن نوشتن عریضجات از گردش و مشوشی خاطر ترك

نموده‌ایم ، و اعتماد بر ربط قلبی افزوده‌ایم ، و ازین عبارت که نوشته‌ایم البته سرکار رئیس العشائر سلمه الله هم فرصت میداند و توجیه نوشتن خودش‌را خواهد فرمود • آری از خودم میخرد و بخودم میفروشد • والسلام •

عبدالرحیم الحسینی
المعدوم

له پشتی کتێبی دۆستێکی نووسیوه

در پشت کتاب دوستان خط
بنویس و به یادگار بگذار

بدان جهت کتابت‌را بر کتابت ترك کردم ، و شمارا در جواب یادآوردم که محبت با شما خیلی‌است ، و خلوصیتم نسبت به شما کلی ، وبعد نه نوشتن دلالت بر محبت و نه ننوشن قرینه بر عدم مودت‌است • اگر بنویسم وگر نه همان مخلص قدیمم و بر دوستان رحیم • و معلوم‌است که بدین صفت موصوفم و بدین اخلاص معروف • والسلام •

دوو پارچه شیعری مەولەوی به فارسی
له لاواندنەوەی شێخ عەبدولڕەحمانی خالصیی تالەبانیدا

- ۱ -

ضیائی کان برحمانی درین کون
میان سالها ممتاز گردید

به فیضش هریك از اجزای عالم
(علی استعداده) همراز گردید

مثالش چون ز رحمت مشتق آمد
پی مصدر روان پرواز گردید

بتأريخش قلم زان سان رقم زد
(برحمت جان پاكش باز گرديد) (٤٩)

— ٢ —

ريخت قطب جهان مى مـاتم
در گلوى جهانيان خم و غم

بگشادند از غم هجرش
چشمه‌ها ز اشك چشمها مردم

زين دو مصرع از انچه با اشك‌است
نيست تاريخ فوتش از ما گم

(باد در جلوهء كرم مسرور)
(رضي الله تعالى عنهم) (٥٠)

★ ★ ★

---

(٤٩) ئەم نیوە بەیتە بە حیسابی حورووفی ئەبجەد ئەکاتە ١٢٧٥ کە سـاڵی کۆچی دواییی شێخ عەبدولڕەحمانی خالصیی تاڵەبانی‌یە .

(٥٠) ئەم بەیتەیش ، حەرفە نوختەدارەکانی لێ دەرکەین کە (ب)و (ج)و (ض)و دوو (ی)و (ت)و (ن)ن ، بە حیسـابی ئەبجەد ئەکاتە ١٢٧٥ کە وەك وتمان ساڵی کۆچی دواییی شێخ عەبدولڕەحمانی خالصی‌یە .

تێبیـنی :

لە ئامادەکردنی ئەم باسەی مەولەویدا کەڵکێـکی زۆرم لـە هەنـدێ دەسنووسی دۆستی بەڕێزم سەید طاهیری هاشمی‌و ، هەروەها لـە فۆتۆی هەندێ ڕونووس وەرگرتووە کە بەڕێز عەبدولحەمیدی حوسەینی بۆی ناردووین . سوپاسی گەرمی هەردوکیان ئەکەم .

یادی ئەحمەد پریسی

ئەحمەد پریسی کوڕی خەسرەو چاوەش‌و لە خێڵی مکایلیی جافەو لە دێی پریس [1] لەناو هۆزی نەورۆلی‌دا دانیشتووە •

خەسرەو چاوەشی باوکی برایەکی بووە ناوی عەلی چاوەش بووە • هەردوکیان لە سوپای عوسمانیدا چاوەش‌و کاربەدەست بوون • خەسرەو چاوەش سێ کوڕو کچێکی بووە : ئەحمەدو مستەفاو کاکەئەولاو لەیلێ • عەلی چاوەشیش چوار کوڕو کچێکی بووە : ئەحمەدو فەتاح‌و کەریم‌و حەمەسوورو بەییجێ • لەیلێی خوشکی ئەحمەد پریسی کچێکی جوان بووە، مەولەوی حەزی‌لێ‌کردووە ، ویستوویە داوای بکا ، پیا نەگەیشتووە داویانە بە شوو بە ئەحمەدی کوڕی عەلی چاوەشی ئامۆزای • مەولەوی ئەمجار ئەیەوێ داوای بەییجێی کچی عەلی چاوەش بکا ، لەم‌ڕووەوە بۆ ئەحمەد پریسی ئەنووسێ :

قسەیێ ئەکەم وە ڕێ‌و جێ وێ :
کە لەیلێ نەوو ، با بەییجێ وێ

ئەحمەدیش لە وەڵاما بۆی ئەنووسێتەوە :

قسەیێ ئەکەی بێ ڕێ‌و جێ وێ
تۆ کە مەجنوونی ، چۆن بەییجێ وێ !

---

(1) پریس : دێیەك بوو لە نزیکی هەڵەبجە .

واته : تۆ ئەگەر ڕاستە دڵت بە لەیلێی خوشکمەوە بووەو مەجنوونی ئەو بوویت ، ئێستا چۆن ئەبێ دڵ بگۆڕی‌و بیدەی بە بەیێجێی ئامۆزام ؟ ئەمیشیان نەداوەتێ‌و داویانە بە شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا •

لە شێخ عەلائوددینم بیست گێڕایەوە وتی ئەحمەد پریسی لە تەمەنی چواردە سالیدا لەگەڵ عەبدوللای مرادوەیس ، بە فەقێیی ئەچن بۆ تۆدشە • لە ڕێگەدا لە تەوێڵە لائەدەن، لەوێ شەو ئەچنە ناو حەڵقەی خەتمی موریدەکانی شێخ سیراجوددینەوە ، ئەوانیش بە بیانووی ئەوە کە منداڵن‌و داخلی تەریقەت نەبوون ئەیانکەنە دەرەوە • ئەمانیش غیرەتیان قوبووڵ ناکا ، هەر بەوشەوە خەلیفەیەك ئەدۆزنەوەو تەریقەتی لەسەر دەستا وەرئەگرن‌و ئادابی تەریقەتی لا فێرئەبن‌و ئەچنەوە ناو حەڵقەی خەتم‌و ئەوەندەی پێ ناچێ ئەحمەد بۆ یەکەمجار جەزبە ئەیگرێ‌و ئیتر وردە وردە بەجۆرێ لە تەسەوفدا پێش‌ئەکەوێ ئەڵێن گەیشتووەتە پلەی (رجال الغیب)ی • لەم‌بارەوە مەولەوی ئەڵێ :

بڕیا وە باڵای کاڵای ڕەئیسی
(رجال الغیب)ە ئەحمەد پریسی

ئەحمەد پریسی لەڕادەبەدەر زۆر جەزبەی لێ هاتووەو ، لەبەرئەوە بە (کاك ئەحمەدی مەجذووب) ناووبانگی دەرکردووە • تەنانەت گەلێ‌جاریش لەسەر هەراهەرای حاڵەتی جەزبە لای شێخ شکاتیان لێ کردووەو جارێکیشیان شێخ دەری‌کردووە ، بەڵام ئەو هاتوەتەوە بۆلای‌و بەدەم جەزبەوە ئەم شیعرەی وتووە :

رشتهء در گردنم انداخت دوست
می‌کشد هرجا که خاطرخواه اوست

ئەحمەد پریسی زۆر دۆستی مەولەوی‌یش بووەو هەمووجارێ بە

شیعر بەربەرەکانێیان لەگەڵ یەك کردووە • بۆنموونە بەرانبەر بەوە کـە مەولەوی لە لاواندنەوەی سەیید عەبدولسەمـەدی خانەگاییـدا کە مـار پێوەیداوەو مردووە ، لە پارچە شیعرێکیا وتوویە :

گوڵ عادتشەن بێ خار نمەبۆ
گەنج ڕەویەشەن بێ مار نمەبۆ

ئەم ، ئەم بەیتەی وتووە :

نە نە ئەو مارە هەر مار غار بی
پەی پابۆس پاش وە ئینتیزار بی

ئێمە چەند چوارخشتەکیو چەند پارچە شیعرێکی ئەحمەد پریسیمـان دەسگیر بووە ، وا لێرەدا بڵاویان ئەکەینەوە :

ئەمە چوارخشتەکیەکانی :

— ١ —

ئەوسە تا چەپگەرد ڕاست مگەرد کەمکەم
ڕان وەبان ڕان منیشتین وەهەم
ئیسە هەر وەختێ تاسەی تۆمانەن
وە سەودای نامە ئاموشۆمانەن

— ٢ —

هەر چەنی شاهین نیم نیگاش پڕتاو
بەست پەرێ دڵەی تۆی دەروون کەواو ،
یانێ چەرخیا ئەولام ئەو هەتاو ،
وانام کەلیمەی (نیعمەلئینقیلاو)(٢)

---

(٢) خوالێخۆش‌بوو مەحموود پاشای جاف لەبارەی ئەم چوارخشتەکیەو

— ٣ —

هیچ چینە وەشتەر نیەن نە ئافاق
وە فتوای جومهوور مەعشەرەی عوششاق
پەی کەسێ وە عیشق دڵ سەودایی بۆ
دۆس نە بەهانەی خودنومایی بۆ

— ٤ —

ئەلعەجەب ، دیدەم ، عەجیبتەر چێشەن
چەند ساڵەن وە تیر عیشقت دڵ ڕێشەن
قرچەو چۆقەی جەرگ سەنگ نە بەر تاوان
هێمای پزیسکەش وە تۆ نەیاوان

— ٥ —

بینایی دیدەم ! ئەر بشنەوان گوڵ
گەنج ئاسا تەشریف بەردەنی وە گڵ ،
پای وێ مکێشۆ جە دامانشان
نمەبۆ هەوەس بەرامانشان [٣]

ئەمەش پارچە شیعرەکانی :

— ١ —

فەڵەك وە ناسوور •• فەڵەك وە ناسوور ••
ئای چەن زامانت کەوتەن وە ناسوور ••

پارچە شیعری سێبەیتیی (ئەر پەرسی چەنیم..)ەوە ، لە کەشکۆڵەکەیا نووسیویە : لە بەهاری ١٢٨٢دا بۆ جۆماڵو پاککردنـەوەی (دەڵێن)و جۆگاکانیتری شارەزوور لە بەکراوا بووم ، کاك ئەحمەدیش هاتبوو ئەم پێنج شیعرەی وت .

(٣) کاك ئەحمەد ئەم چوارخشتەکیەی لە لاوانـدانەوەی دوسـتێکی کۆچی دوایی کردوودا وتووە .

هەر نە ڕۆی (ئەلەست) تا وە نەفخ صوور
یانەی کێ وە دەس تۆ نەوی خاپوور

پەی وە قولنگ قەتڵ چەنی دێوانە
وەسڵ شیرینت کەرد وە بەهانە

ئیسە کارێت کەرد ئەوان شەردەوە
دیسان (کەلبەلا)ت تازە کەردەوە

ئەو سەرئێل خاس جای سەرکلاڵفان
ئەو ئێل‌بەگیی ئێل قەبیلەی جافان

ئەو صەفای خاطر کەمەند وە پێلاّن
ئەو نازار خاس دوور جە ڕەوێلاّن

ئەو قەڵغان دەفع ڕۆی قەزای ئافاق
ئەو ڕۆستەم نە بەین ئێرانی‌یان تـاق

ئەو (سەعد) ڕۆی بەدر جیهان‌ئارای نەو
ئەو هەر خاصەی ئەو شەو یەڵغار شەو

تا بەردت وە سای سەنگ مەزاران
شێونات نازان ڕەعنا ڕەفتاران

کۆرپە ئەگریجان نازاران چین
وردە پیرۆزان ڕووی صەفحەی جەبین

ئەو پاچیان وە پاچ مەودای دوور تێخ
ئێد وە صەرف تێخ ناخوون هات جە بێخ (٤)

---

(٤) ئەحمەد پریسی ئەم پارچە شیعرەی لە بەرانبەری پارچــە شیعرەکــەی مەولەویدا وتووە کە بەم‌بەیتە دەس‌پێ‌ئەکا :

نه سەر دیاریٚ •• نه سەر دیاریٚ ••
ئارۆ شەخصێ دیم نه سەر دیاریٚ

چون چەشمەی حەیات خاڵ زەنەخ داریٚ
چەرخ چەم چون باز کەتوون مەی تاریٚ

شەونم نه ڕووی بەرگ گوڵ باغ بەهاریٚ
صەیاد صەیدان چون من هەزاریٚ

جه صەفحەی جەبین ساکار سامانیٚ
مەکتوب بی وه ئەمر شای لامەکانیٚ

سەرئێل ڕەوێڵ زولف کلاّفانیٚ
شەم شێوه شیرین نەسل جافانیٚ

دیم دەس وەسەر سەر کەمان گرت مەحکەم
کێشا تا سەر سەر کێش سەردان وەهەم

خەمیاو هەوادا عەلەم کەرد قامــەت
شەصت نەو کەمان پەی کەردەی زامەت

کام سارا صەد ڕەنگ نوور پێدا وەشتەن
کشتش کشت دەشت هەر هەشت بەهەشتەن

ئەمیش ، وەك ئەو ، بۆ لاواندنەوەی قادر بەگی کەیخەسرەو بەگی جافی وتووه که به گوللەی وێڵ کوژراوەو له گۆڕستانی سەیید خەلیل نێژراوه له گەرمیــان .

من ئەم پارچه شیعرەم لــه ڕووی کەشکۆلــەکەی خوالیٚخــۆش‌بوو مەحموود پاشای جاف نووسیوەتەوه که له سالی ١٢٨٢ی هیجریــدا نووسیویەتەوەو نووسیویشیه ئەلێ کاك ئەحمــەد خۆی لەبــەر بــۆی خوێندمەوەو منیش نووسیمەوەو وتیشی هەمووم لەبەر نی‌یه .

سەراسەر سارای تەن وە هووناو وەرد
پەڕە پەڕەی جەرگ پڕان پڕان کەرد

تا چەرخ چەپگەرد مدران وەپاوە
گل مدەون وە زام ئاسۆر نماوە

مەجذووبم جەزەڵ ، هەر دوور نە شادیم
کوشتەی سەرڕەوێل ئێل مرادیم

ــ ٣ ــ

عەرزە داشت بەندەی دڵ وە خەم خارت
سەودابیم کەردەن تاسەی دیدارت

زەڵمو تانجەرۆی دیدەی پڕ جە هوون
بێن وە ڕەشك ئەفزای فوراتو جەیحوون

یانێ های دیدەم یەند زۆر ئاوەردەن
ڕای قوفەو کەشتیو جیسرش بەند کەردەن

جە قەڵوەزەی هوون شەهیدان یەکسەر
بێجا کوشتەی تێغ نیم نیگای دلبـــەر

سارای شارەزوور ئینە چەن بەینەن
وێنەی کەلوەلای ئیمام حوسەینەن ..

ڕای ئاماو لوای قاصید بەند بیەن
پەوکە نامەمان ئاموشۆش نیەن

ــ ٤ ــ

خاڵۆ ظاهیر بۆ وە زەین عارف
خاڵی بۆ وەشان شێوەی تەعارف

مشیا من وەی دەرد بێسامانەوە
وەی صەفای ئامای صەد ئامانەوە

هەیهوو دەمێ بی تەشریف بوەردام
دەس وەی زیندەگیی عەبەث نەکەردام

بەڵام مالوومەن شك نەداروو لێش
مەرهوونەن ئوموور پەرێ وەخت وێش [٥]

---

(٥) ئەحمەد پریسی برادەرێکی ئەدەبدۆستی بووە ناوی میرزا موحەممەد بووە ، لەگەڵ میرزا مەحموودی برای لە دێی (میراولی) دانیشتوون لەنزیك هەڵەبجە . برایەکیتریشی بووە میرزا عەبدوڵڵا ناو مەنسووبی وەسمان پاشای جاف بووە . ئەمانە لەوچەرخەدا دیاری بوونو دەوریان بووە .
میرزا موحەممەد کوڕێکی ئەمرێ ، ئەحمەد پریسییش نامەی پرسەو سەرخۆشی لێکردنی بۆ ئەنووسێ ، ئەویش بەم پارچە شیعرە وەڵامی ئەداتەوە :

خاڵۆ ! وە دیدەی ئازیز خاڵۆت
وە ناڵەی وەیاد دووریی تۆ ناڵۆت

جەوساوە خاڵۆت ئازیزش مەردەن
ڕۆم جە شەو تار تەوفیر نەکەردەن

ظولمات بی وەلام سەر هەرد ئێلاخ
هەم ها گەرمەسێر بین وە (ئاخوداخ)

(قەسر)و (بێشکان) صەفای سەر بیرە
سەیر سەیرانگەی سەر سەراو (دیرە)

مەزەی قەتارەی قازان نە قەتار
گومەتەی جەیران نە باغچەی (حەسار)

سەیر هازەی تاف ساف (قۆرەتوو)
نیگای ناز نە عەین ئاهووی سەربەسوو

تەماشای بینای (حەوش) خۆشبونیاد
تەجرەبەی تەصویر تاقەکەی فەرهاد

— ٥ —

ئەر پەرسی : چەنیم چەنی پەژاران
ئەلبەت مالوومەن جە لای نازاران

تا جەلای جەبهەی لەیلیَ هەرشێوەن
قەیس هەر ڕۆ تەرزێ دێوانەو لێوەن

تا نیم نیگای عەین دیدەی حەویوەن
من مەرگم میوان ، دەردم نصیوەن

— ٦ —

سەیید بەندەی دڵ وە خەم خەستەت
عەبدوڵڵای وە ئەمر حەق کەمەربەستەت

دانەی خەزانەی (لاریب) نە جیَ پاك
مەمنوون خەڵات فاخیرەی (لولاك)

ڕەشحەی بەحر نوور چەشمەی وشکاوێز
گوڵغونچەی گوڵشەن ڕەوضەی صەفاڕێز

خەطاط سەرمەشق عیشق نەوهاڵان
داخ دڵ خاڵ خاڵ خەیاڵ خاڵان

نە سەر تەختانچەی تەن نە چەمەی چەم
تەوحید سەراییش مەیۆ صۆفیی خەم

لەذیذیی شنۆی شکارگەی (سەرنەفت)
لێم بی‌یەن وە ژار مەندەی تاس هەفت
جا ئەحمەد پرسی ئەو پارچە شیعرەی بۆ ئەنووسێ کە لەسەرەوە نووسیمانــەوە .

نەوپایز هیجر وە وەیشوومەی دەرد
وەلگ سووەیل ڕەنگ شادیم بەراوەرد

ئەر ئەدەب جە یاد تۆ نەکەردەبی
سفتەی تەن شەماڵ صەد جار بەردەبی

ئەوڕۆ دەفتەردار ڕای (ما فی العدم)
خامەی سەرنویشت دا نە ڕووی ڕەقەم

هەر کالآی جەلاش وە من سپەردەن
لیفاشان جە عیشق من پەیدا کەردەن

هالآی نەووەهار لوطفت پێوارەن
جەو بی غونچەی عیشق من نادیارەن

ئەرامەندەی بەخت بەندەی دڵ ئەوگار
چ خاك وە سەر کەم ، وە چێش کەم مدار [٦]

سالی لەدایك‌بوون‌و مردنی ئەحمەد پریسی نازانم • ئەحمەد پریسی لە دێی پریس دانیشتووەو هەر لەوێیــش کۆچی دواییــی کــردووە • لــە گۆڕستانەکەی (ملەی مزیار) لە ژوور دێی پریسەوە ، لە لای ڕاستی ئــەو ڕێگاوە کە لە پریسەوە ئەڕۆیشت بۆ (نەورۆلیی پارچە) بە خاك سپێرراوە •

(٦) ئەحمەد پریسی ئەم پارچە شیعرەی بۆ شێخ عەبدوللای داخی نووسیوە، لە وەلامی پارچە شیعرێکیا کە لــە بــاسی (دۆســتانی مەولــەوی)دا بلاومان‌کردەوە .

یادی شێخ عەبدوڵڵای مرادوەیس

ئەم ذاتە لە سەییدەکانی تاوەگۆزی‌یەو لەگەڵ مەولەوی خـاڵۆزاو پوورزان[1]• پیاوێکی پیاوانەو لێ‌هاتوو بووە• تەریقەتی لەسەر دەستی شێخ سیراجوددیندا وەرگرتووەو لە سەردەمی شێخ بەهائوددینیشدا هەر بەردەوام بووەو لە سەردەمی شێخ ضیائوددینیشدا ڕێ‌وشوێنی ئیرادەت‌و دڵسۆزیی تێك نەداوە • لە دێی (کێوەڕێ)ی مەشـهوور بـە (بـەشی ئەحمەدبـەگ) دانیشتووەو خەریـکی ڕێ‌بەدێـی‌کردن‌و ئامـۆژگاری‌و پێگەیـاندنی موسوڵمانانی ناوچەی شەمێران‌و تاوەگۆزیی خوارو ژوور بووەو زۆرجاریش بۆ ئەم مەبەستە بە دیهاتی ئەو ناوچانەدا گەڕاوە مریدی گرتووەو[2] هێناونیەتیە

(١) لە لاپەڕە ٤١٢ ــ ٤١٣ی ئەم‌کتێبەدا ، لە باسی (دۆستانی مەولەوی)دا وتم: وای بۆئەچم (شێخ عەبدوللای داخی) ئەم (شێخ عەبدوللای مرادوەیس)ە بێ •

(٢) یەکێ لە مریدەکانی سۆفی‌یەك بووە فەتاحی ناو بووەو بە فەتاحە گورگە بەناووبانگ بووە . ئەم سۆفی‌یە زۆر جار جەزبەی لێ‌هاتووەو بەشی زۆری وەختی بە کەژو کێوو چۆڵی‌یەوە بووە . ئەڵێن ئەوەندە لە کەژو کێوو چۆڵی ماوەتەوە مەڕو بزنەکێوی ئولفەتیان لەگەڵ گرتووەو لـێی نەسـڵەمیونەتەوەو هاتوونەتە نزیکی‌و ئەمیش هەمیشە خوێی پێ‌بـووە خوێی داونەتێ. ڕۆژێ لەڕۆژان بە عادەتەکەی خۆی هەندێ خوێ لەگەڵ خۆی هەڵئەگرێ‌و ئەڕوا بۆ کێو . مەڕو بزنەکێوی کۆئەبنەوە لەدەوری ، ئەمیش خوێیان بۆ دائەکا ، بەلام ئەوان نایەن خوێکە بخۆن‌و ئەسڵەمێنەوە. فەتـاح زۆر لەمە سەری سوور ئەمێنێ ، نازانی بۆ وایە ؟ دەس ئەکوتێ بۆ گیانی خۆی ئەبینێ چەقۆیەك لە گیرفانیایە . تومەز حەیوانەکان بۆنی چەقۆکەیان کردووە بۆیە نایەنە لایەوە خوێکە بخۆن . فەتاح چەقۆکە لە گیرفانی دەردێنێ‌و تا هێزی تیایە فڕێی‌ئەدا ، جا حەیوانەکان دێنە سەر

ڕیزی طەریقەت ، تا لە ١٣١٢ی هیجرەتدا لە (کیوەڕێ) کۆچی دوایـیی کردووەو لە گۆڕستانی (کلاوسوور) بە خاك سپێرراوە ٠

لە ڕیزی ئەو کەرامەتانەدا کە دراونەتە پاڵ شێخ عەبدوڵلا ئەگێڕنـەوە کاتێ کە مەحموود پاشای جاف لە ئەستەموول دەس بەسەرو خانەشاری بووە، شێخ ضیائوددین بەسەفەر ئەچێ بۆ شەمێران ٠ هەندێ لە خزمانی پـاشا ئەڕۆن بۆ لای داوای لێ بکەن دوعایەکی خێر بکا بەلکو ئەمە خوایە گیرا بێ و مەحموود پاشا بێتەوە بۆ کوردستان ٠ لەوکاتـەدا کە ئەمـانە داواکەیـان باس ئەکەن بۆ شێخ ، شێخ عەبدولـلای مرادوەیسیش لە مەجلیسی شێخـدا ئەبێ ٠ شێخ ضیائوددین وەلامیان ئەداتەوە : تا چل ڕۆژی تر دێتەوە ٠٠ شێخ عەبدوڵلا بە حالی جەزبەوە ڕاست ئەبێتەوە ئەڵێ : تا من مابم نابێ بێتەوە ٠٠ قەزاوقەدەر وائەبێ شێخ عەبدوڵلا پاش مانگێ لەو قسانە کۆچی دوایی ئەکاو مەحموود پاشایش پێش ئەوەی چل ڕۆژەکە بەسەربچێ و پاش مردنی شـێخ عەبدوڵلا بەچەند ڕۆژێ ئەگەڕێتەوە ٠٠

خوێکەو هەمووی ئەلێسنەوە ٠

لە شێخ عەلائوددینم بیستووە گێڕایەوە وتی : فەتاحە گورگە هەرچەند مریدی شێخ عەبدوڵلای مرادوەیس بووە ، بەلام هەر خۆی بە مریدی شێخی باوکم (ضیائوددین) داناوە ٠ شەوێکیان بەهار ئەبێ ، ئەرخەوان سوور ، سیروان هاتووە ، فەتاح لە مالی خۆیا لە شەمیران جەزبـەی لێ دێ و لە مال دێتەدەر ، تەماشائەکا وا باوکم لە خواری شەمـیرانەوە وەستاوە ، فەتاح ئەڕوا بۆ لای ٠ کە ئەگاتە ئەوێ تەماشا ئەکا ، لەوبەری سیروانەوەیە ، ئەنیشێتـە سەر سـیروان و لێی ئەپەڕێتەوە ئەمبـەر ٠ تەماشائەکا ، لەویایشا نەماوە ، لە دواوەترە ٠ هەر بەمجۆرە هەر تاوێ شێخ لە شوێنێکا ئەبینێ ، تا پاش ڕۆژبوونەوە ئەگاتە بیارە ٠ شـێخ عەلائوددین وتی : تەماشامان کرد وا فەتاح بە جەزبەوە خۆی کرد بـە حەوشی خانەقادا ٠ پێم وت : فەتاح ئـەم هەراهەرایـەت لـەچێ یە ؟ وتی : لێم گەڕێ ، برا ، بڕۆ لـە بـاوکت بپرسـە ئیمشـەو چ دەردێکی داومەتێ و لەکوێوە گەیاندوومیەتە ئێرە !

یادی شێخ عەبدوڵڵای قوطبی قەرەداغی

ئەم ذاتە کوڕی شێخ عەبدوللەطیفی کوڕی شێخ عەبدوڵڵای کــوڕی شێخ عوثمانی کوڕی شێخ عەبدوللەطیفی کوڕی شێخ مەعرووفی [1] کوڕی شێخ موحەممەد حەسەنی کوڕی شــێخ شەمسوددیــنی کــوڕی شــێخ عەبدولغەففاری کوڕی مەلا گوشایشی کوڕی شێخ موحەممەد مەردۆخە • بەمجۆرە دیارە کە ڕشتەی نەسەبی ئەم ذاتە لە زانایانی خاوەن پایــەی بەرز بوون‌و بە بڵاوکردنەوەی ئایین‌و زانست سەرزەویی کوردستانیان ئاوەدان کردووەتەوە •

شێخ عەبدوڵڵای قوطب لە ١٢٣٤ی هیجریدا لە زەردیاوای قەرەداغ لەدایك‌بووەو لە خزمەتی باوکیا خوێندوویەو هــەر لە سەرەتــای تەمەنیــا گەیشتووەتە پایەی بەرزی زانیاری‌و ئیجازەی دەرس‌وتنەوەی وەرگرتووە •

هەروا لە شازدە ساڵیدا چووە بۆ خزمەتی شێخ عوثمان سیراجوددین‌و تەمەسسوکی پێ کردووەو مەشغووڵی سولووکی تەریقەت بووەو لە ماوەیەکی کەمدا پێگەیشتووەو ئیجازەی ئیرشادی دراوەتێ‌و ، ئەمیش ئیتر دەســتی کردووە بە ئیرشادو ڕێ‌پیشاندانی موسوڵمانان [2] •

---

(١) ئەم ذاتە لە گۆڕستانی (دەرەقووڵــە)ی خوار چــەمی بیــارە بە خــاك سپێرراوە . وا باوە کە لە سەفەردا بووە لەو شوێنەدا نەخۆش‌کەوتووەو کۆچی دوایی کردووە •

(٢) لەبارەی ئیجازەی خەلافەت وەرگرتنی ئەم ذاتەو شــێخ موحەممــەدی

ئەم ذاتە هەروا تەریقەتی قادری و سوهرەوەردی و مەولەوی [تەریقەتی مەولانا جەلالوددینی ڕۆمی]یشی وەرگرتووەو بەمبۆنەیەوە مۆرێکی بۆ خۆی هەڵکەندووە لێی نووسیوە (عبدالله النقشبندی القادری السهروردی الجلالی) •

ئەم ذاتە لە ١٢٥٩دا لە تەمەنی بیست و پێنج ساڵیدا کۆچی دوایی کردووە •

برایەوە ، بگەڕێرەوە بۆ باسی «هاتنی شێخ عوثمان بۆ خانەقای مەولانا لە سولەیمانی بە تکای ئەحمەد پاشای بابان بۆ ماوەیەك» لە لاپەڕە ١٧ — ٢٠ی ئەم کتێبەدا .

يادى سەييد شاكەرەمى ئاوەگۆزى

ئەم ذاتە لەپێشتا لە (سەييد ڕەجەب)دا لەگەڵ مەولـەوى ئەگەنـەوە بەيەك ، واتە ئەميش لە نەوەى مەلا يۆسفجانى كوڕى مەلا ئەبووبـەكرى موصـەننيفە •

ئەم ذاتە هەرچەند نەخوێندەوار بووە ، بەڵام لە ڕێگاى تەصـەوفەوە گەيشتووەتە پلەيەكى باڵاى دەروونپاكىو ڕاستبێژى •

ئەگێڕنەوە جارێكيان لە شوێنێك ئەبێ ، لۆتى لەو شوێنە خەريـكى زوڕنالێدان ئەبن ، ئەميش باش گوێ بۆ زوڕناكەيان شل ئەكا • پێى ئەڵێن : مامە شاكەرەم بۆ گوێى لێ ئەگرێ ، زوڕنا حەرامە • ئەويش ئـەڵێ : ڕۆڵە ، بەقوربانى چاوەكانتان بم ، چۆن دڵتان دێ وا بڵێن ، بۆ نازانن ئاخـرى ئاوازەكەى دێتەوە سەر (ئەڵلا) ؟!

جارێكيشيان لە تەوێڵە لە جەماعەتا نوێژ ئەكا ، كە لێ ئەبنەوە كابراى هاوشانى ، كە ديارە خوێندەوار بووە ، پێى ئەڵێ : كوڕە كابرا ! نوێژەكەت هەمووى غەڵەت بوو ، بۆ ڕەوانى ناكەى ؟ ئەميش وەڵامى ئەداتەوە ، ئەڵێ : بەصەدەقەت بم ! من عەوامم ، زمانم لەمە زياتر قابيلەتى نىيە ، بەڵام ئـەى تۆ بۆ ناچى ئيمانەكەت ڕەوان بكەى ؟

سالى لەدايكبوونو كۆچى دوايى سەييد شاكەرەم نازانم ، بـەڵام ئاگام لێيە چەند كوڕى لەپاش بەجێماوە ، يەكێكيان سەييد قادر نـاوێك بوو لە (گومە) دائەنيشت •

یادی شێخی بورهان

ئەم ذاتە ناوی یوسفـو لەقەبی شەمسوددینو خەڵکی دێی (بورهان)و لە هۆزی (بلباس) بووە • پاش ئەوەی لە خوێندندا ئەگاتە پلەو پایەیەکی بەرز ، ئەڕوا بۆ هەورامانو لەسەر دەستی شێخ عوثمان سیراجوددینـــدا تەمەسسوك ئەکاو خەریکی ئادابی تەریقەت ئەبێ ، تا پاش ماوەیەك ئیجازەی خەلافەت وەرئەگرێو ئەگەڕێتەوە بۆ وڵاتی موکریانو دەستئـــەکا بـــە ئامۆژگاری کردنو ڕێپیشاندانی موسوڵمانان •

ئەم ذاتە یەکەمجار لە دێی (بورهـــان)و پاشان لە (شـــەرەفکەندی)و ئەوجا لە (سۆلافکان) ئیرشادی کردووەو ، لەمەی دواییاندا خانەقـــای دروستکردووە •

ئەم ذاتە گەلێ سیفەتی پیاوانەی تیا بووە وەك ئەوە کە :

(۱) لەسەر هەموو موریدێکی پێویست کردووە ئەگەر نەخوێندەوار بێ دەرزی قورئان بخوێنێ بە تەجویدەوەو هەموو ڕۆژێ بەگوێرەی توانا دەوری هەندێکی بکاتەوە •

(۲) ئەهمیەتدانی بە سوننەتی پێغەمبەر درووودی خوای لێ بـــێ ، بەتایبەتی لە ئادابی دەس نوێژو نوێژو ڕۆژوو و مەناسیکی حەجدا •

(۳) بڕیاری داوە لەسەر هەموو مەنسووبێکی کە نانی کاسبیو ڕەنجی

شانی خۆی بخوا ، مەگەر تووشی دەردێکیوا بووبێ کە ڕێگای کاسبیکردنی لێ گرتبێ ، ئەوە ئەتوانێ دانیشێو خەڵك خزمەتی بکەن •

(٤) خۆیشی بۆخۆی کاسبی کردووەو نانی خانەقای لە کەسبی دەستی خۆی داوەو ساڵانە ئەوەندە بەروبووی کاسبیو کشتوکاڵی بووە زەکاتی ماڵی بە گەلێ کەسی هەژارو کەمدەسەلاّت داوەو دێی (ئاغەبلاّخ)ی کڕیوەو وەقفی کردووە بۆ هەژارانو کەسانی عیبادەتکارو ڕێبوارانی خانەقاکەی •

(٥) کە لە ١٣٣٣دا نەخۆش کەوتووە [١] وەسیەتی کردووە لە کوڕانی کەسیان جێینەگرێتەوە ، چونکە کەسیان سولووکی تەریقەتی نەبووەو شایانی ئیرشاد کردن نەبوون • کاریوا لە هەمووکەسێك ناوەشێتەوەو نیشانەی پلەیەکی بەرزی ڕاستگۆیییە لەگەڵ خواو خۆو خەڵکدا • بۆ سەرپەرشتیکردنی کاروباری ئەوقافی خانەقاکەشی ناوی دوازدە کەسی بەڕیز هێناوە • هەروا بڕیاریداوە پاش مردنی ئەو دوازدە کەسە هەموویان، ئەهلی خانەقا خۆیان یەکێك هەڵبژێرنو بیکەن بە سەرپەرشتیکەری کاروباری خانەقاو ئەوقافی خانەقا •

لەئەنجامی ئەم ڕەوشتە بەرزانەیەوە بووە شێخ موحەممەدی کوڕیشی وا پەروەردە بووە کەوا لەگەڵ ئەوەیش کە مەلایەکی زاناو پایەبڵند بووە نەیهێشتووە بە ناوی شێخیەتییەوە کەس دەسی ماچ کات •

شێخی بورهان بەسەر تەپۆلکەیەکی بەرزەوە لە نزیکی خانەقاکەیا بە خاك سپێرراوە •

---

(١) هەر لەو ساڵەدا بەو نەخۆشییە کۆچی دوایی کردووە .

یادی حاجی شێخ ئەبووبەکری هەولێری

شێخ ئەبووبەکری کوڕی مەلا موحەممەدی هەرشەمیی هەولێری پیاوێکی هەڵکەوتووی بەهرەمەندو خاوەنی ڕەوشتو خوویەکی باڵا بووە • لای باوکی دەستی کردووە بە خوێندنو تا بووە بە مەلاو ئیجازەی وەرگرتووە هەر لای ئەو بووە • پاشان ناووبانگی ئیرشادی شێخ عوثمان سیراجوددین ڕای کێشاوە بۆ تەوێڵەو تەمەسسوکی لا کردووەو تا ئیجازەی خەلافەتی وەرگرتووە خەریکی ئادابی تەریقەت بووە •

شێخ ئەبووبکر لەگەڵ خەریك‌بوونی ئیرشاددا دەرزیشی وتووەتەوەو هەمیشە فەقێی چاکی بووە • مەشهوورە کەوا تەفسیری بەیضاویی زۆر باش زانیوەو هەرچەند لە دەرزوتنەوەی بووەتەوە تەزبێحێك (استغفر اللـه)ی کردووە • لێیان پرسیوە ئەم تەزبێحە ئیستیغفارەی هەموو جارێ پاش وتنەوەی دەرزی تەفسیری بەیضاوی لەبەر چی‌یە ؟ وتوویە : لەوانەیە لە توانای دۆزینەوەو دەرخستنی مەعنا وردەکانی تەفسیرەکەو تێگەیاندنی فەقێوە تووشی خۆلێ‌بایی‌بوونو خۆ بە زانا زانین ببمو ئەوەش سیفەتێکی ناپەسەندەو ئەو ئیستیغفارەم لەوەیە تا خوای گەورە بەهۆی ئەم سیفەتە ناپەسەندەوە لە ئەوابی دەرزوتنەوەکە بێ‌بەشم نەکا •

یادی شێخ نەبی مادیلیی ڕەواندزی

ئەم ذاتە مەلایەکی گەورەو زاناو مرۆیەکی بەهرەمەندو خۆشنووسێکی بەناووبانگ بووە • لەو سەردەمەدا کە ئەم لە خوێندن ئەبێتەوەو ئیجازە وەرئەگرێو ئەبێ بە مەلا ، دەنگوباسی شێخ عوثمان سیراجوددینیش بڵاوئەبێتەوە ، هەواڵی هەندێ گوفتارو ڕەفتاری بە دڵی ئەم نابێ • بۆئەوەی بەڕاستی لە مەسەلەکە بگات ڕێگای بیارە ئەگرێتەبەر کە بارەگای سیراجوددین لەودەمەدا لەوێ بووە • کە ئەگاتە بیارە یەکەمکەس دێتە ڕێی شێخ عەلیی تەوێڵەیی بووە کە یەکێ بووە لە خەلیفەکانی شێخ عوثمان سیراجوددین ، بەڵام شێخ نەبی نایناسێ •

شێخ عەلی ، پاش حەسانەوە لێی‌ئەپرسی بۆچی هاتووە بۆ بیارە ؟ ئەویش ئەڵێ دەنگوباسی ئەم شێخ عوثمانەو مریدەکانیم بیستووەو لە زۆر شت نارەحەتو دڵگرانم ، هاتووم بزانم ڕاستی‌یەکەی چۆنە ؟

شێخ عەلی‌یش ئەڵێ : کاکە ! تۆ وەك من نایانناسی ، ئەگینا زۆرتر نارەحەت ئەبووی •• ئەمانە گەلێ جار ڕۆژووی ڕەمەزان ناگرن ، زۆر جار لەجیاتیی نوێژی چوار ڕکاتی دوو ڕکات ئەکەن • وایش ئەبێ لە پەنامەکیدا کچی خەڵکی ماچ‌ئەکەن ••• شێخ نەبی بێ‌ئەوەی وردببێتەوە مەعنای ئەم قسانەی شێخ عەلی چی‌یە ، ئەوەندەی‌تر توورە ئەبێ •

کە هەڵئەستن ئەچن بۆ مزگەوت بۆ نوێژ ، گەلێ لە مریدەکان بە ڕێزو حورمەت لێ گرتنەوە بەپیری شێخ نەبی‌یەوە دێن • شێخ نەبی بەمە تۆزێ

دڵی ئەحەسێتەوەو دێتەوە سەر خۆی • لەوبەینەدا لە قسەو باسی خەڵکەکەوە شێخ عەلی‌یش ئەناسێ ، ڕووی تێ‌ئەکا لێی ئەپرسێ ئەڵێ بۆ خـاتری خـوا مادەم تۆ شێخ عەلیی تەوێڵەییت بۆچی‌و چـۆن ئەو قسانـەت بۆ کـردم‌و مەبەستت چی بوو ؟ شێخ عەلی‌یش وەڵامی ئەداتـەوە ئـەڵێ کاکە مـەلا ، ماشەڵڵا تۆ ئەوەندە بە عیلمەکەی خۆت ئەنازیت‌و لە خۆت بابیت ، تەنانەت ئەو شەرعەیش کە بە دەرز خوێندووتەو بە خەڵکی ئەڵێیتەوە فەرامۆشـت کردووەو ڕەفتاری پێ‌ناکەی ! جا پاش مەدح‌و تەعریف‌کردنی شێخ عوثمـان سیراجوددین‌و مەنسووبەکانی ، بـۆی ڕوون‌ئەکاتـەوە کە مەبەسـتی لـە ڕوژوونەگرتنی جاروباریان ، کاتێـکە کە نەخـۆش بن یا بەڕێـوە بـن • مەبەستیشی لە دوو ڕکات نوێژکردنیان لەجیاتیی نوێژی چوار ڕکاتی ، هەروا کاتێکە کە لە سەفەری درێژا بن • دیارە کە ژنیش دێنن ژنەکانیـان کچـی خەڵکن‌و هەر بەنهێنی‌یش ماچیان ئەکەن نەك لە بەرچاوی خەڵکا • ئـیتر شێخ نەبێ شەرم ئەیگرێ‌و بەخۆیدا ئەچێتەوە کە چۆن لەم (مەتەڵ)ەی شێخ عەلی تێ‌نەگەیشتبووو لەخۆیەوە گومانی خراپی بردبوو [1] •

---

(١) لەم شێخ عەلی‌یە هەروەك خواناسێکی بێ‌درێغ بووە ، زۆر نوکتەچی‌یش بووە . ئەو سەرگوزەشتەیەی ئێستا گێڕامانەوە ، ئەتوانرێ بە نوکتەیەکی خۆشیش دابنرێ . نوکتەیەکی‌تری ئەوەیە ڕۆژێکیان کوڕەکانی شـێخ سیراجوددین برسی‌یان ئەبێ پێی‌ئەڵێن کاکە عەلی قاوەڵتی‌یەکمان بـو ڕێك‌بخە ، ئەویش ئەڵێ فەرموون با لە (یەکاوە) تێرتان بکەم . یەکاوە جۆرە قوبڵی‌یەکی برنجە لەپێشا ڕۆن‌و پیازی بۆ داخ‌ئەکرێ‌و ئەوجا ئاوی بەسەرا ئەکرێ‌و کە ئاوەکە هاتەکوڵ برنجـەکەیشی تێ‌ئـەکرێ ، ئیـتر ئاوی‌تری بەسەرا ناکرێ . ئەوانیش لەگەڵی ئەڕۆنەوە بۆ ماڵ . ماوەیەك دائەنیشن ، پاشان شێخ عەلی جامێ ئاو دێنێ لە بەردەمیانا دایئەنێ‌و ئەڵێ فەرموون بخۆن . ئەوانیش دائەمێنن‌و ئەڵێن ئەی برنجەکە کوا ؟ شێخ عەلی ئەڵێ : برنجی چی ؟ من گفتی (یەکاوە)م پێ‌دان ، ئەم ئاوەیش یەك ئاوە ئاوی‌تری نەکراوە بەسەراو لەوە زیاتریش شك‌نابەم !

شێخ حەیدەری مەشهوور کە لە بیارە ژیاوەو لە ١٣٥٣ی هیجریـدا لە تەمەنی هەشتا ساڵیدا کۆچی دوایی کردووە ، کوڕی ئەم شـێخ

لە کورتی ببڕینەوە شێخ نەبی پاش بەخزمەت گەیشتنی شێخ عوثمـــان زۆری ئەچێ بەدڵاو تەریقەتی لا وەرئەگرێو پاشان ئەیشبێ بــە خەلیفەیو ئیجازەی ئیرشادکردنی موسوڵمانانی ئەدرێتێو ئەگەڕێتەوە بۆ وڵاتی خۆی•

شێخ نەبی بەتایبەتی لە زانینی شەرعدا دەستێکی باڵای بووەو گەلێجار لەبارەی مەسائیلی شەرعەوە لەگەڵ مەلایانی سەردەم کەوتووەتە موجادەلەو گفتوگۆو لەئەنجاما دەرکەوتووە کە قسەی ئەم ڕاستو موافیقی شەرعە •

شێخ نەبی لە ١٣٠١ی هیجریدا کۆچی دوایی کردووە •

عەلییەیە . شێخ حەیدەر خواپەرستێکی بەناووبانگو شەرعزانێـکی کەمهاوتا بوو . خەتیشی ئیجگار خۆش بـوو . عومـری خـۆی بـە خواپەرستیو وتنەوەی دەرزی شەرعو قورئان خوێندن ئەبردەسـەر . لە گۆڕستانی (ملەگای چنار) لە بیارە بە خاك سپێرراوە .

یادی حاجی شێخ ئەمینی خاڵ

ئەم ذاتە کوڕی شێخ موحەممەدی خاڵی کوڕی مەلا ئیسماعیلی کوڕی مەلا موصطەفای کوڕی مەلا شەمسوددینە کە هاوچەرخی دروستکردنی شاری سولەیمانی بووەو ، ئەچێتەوە سەر مەلا ئەبووبەکری موصەننیفی چۆڕی ٠

ئەم ذاتە لە ساڵی ١٢٥٩ی هیجرەتدا لە سولەیمانی لەدایكبووەو پاشئەوەی سەرەتای خوێندنی تەواوکردووە ، لای زانایانی بەناووبانگ مەلا موحەممەدی کەوانەدۆڵیو شێخ عەبدولقادری موهاجیری سنەیی بووە بە فەقێ تا ئیجازەی مەلایەتیی وەرگرتووەو ، پاشان چووەتە تەوێڵە لەسەر دەستی شێخ موحەممەد بهائوددیندا تەریقەتی نەقشبەندیی وەرگرتووەو پاش چەند ساڵ سولووككردن ئیجازەی خەلافەتی دراوەتێو ئیتر گەڕاوەتەوە بۆ سولەیمانیو دەستیکردووە بە دەرزپێوتنی فەقێیانو بە ڕێنموونی کردنی موسولمانان ٠

ئەم ذاتە دەستێکی باڵایشی لە زمانی کوردیو عەرەبیو فارسیدا بووەو ئەو حەوت چامەیەی لە ڕێی حەجدا بە فارسی وتوونی ، نموونەیەکی بەرزی ئەدەبی فارسین ٠

ئەم ذاتە لەئاست ژیانی دنیادا زۆر گۆشەگیر بووەو ، چ لە سەردەمی عوسمانیو چ لە سەردەمی ئینگلیزو چ لە ڕۆژانی فەرمانڕەوایی شێخ

مەحموودی حەفیدو چ لە سەردەمی حوکوومەتی عێراقدا هیچ پایەو پـلەو مانگانەیەکی لە دەوڵەت وەرنەگرتووە •

ئەم ذاتە لە ١٣٥٠دا کۆچی دوایی کردووەو لـە گۆڕسـتانی گردی سەیوان بە خاك سپێرراوە [١] •

---

(١) ئەم ذاتە باپیری جەنابی شێخ موحەممەدی خاڵە کە خاوەنی کۆمەڵێـك دانراوی ئایینیو ئەدەبی‌یە بە کوردیو عەرەبی .

یادی مەلا ئیبراهیمی بیارە

مەلا ئیبراهیمی کوڕی مەلا ئیسماعیل کە مودەڕڕیس بــووە لــە دێی بیارە ، یەکێ بووە لە مەلا گەورەکانی کوردســتانی چەرخی خۆی • مــەلا ئیسماعیلی باوکیشی هەروا مەلایەکی چاك بووە • ئەگێڕنەوە کاتێ کە کۆچی دوایی کردووە ، بیارەیی لەناوخۆیانا ئەکەونە قسەکردن ، یەکێکیان بە تانەوە ئەڵێ : ئەرێ •• ئەرێ •• مەلا ئیبراهیم دەرز بە فەقێکانی باوکی ئەڵێ ! ئەم قسەیە زۆر کارئەکاتە دڵی مەلا ئیبراهیمو لەوەوە بیارە بەجێ‌دێڵێ بۆ خوێندنی پتر • ئەچێتە سولەیمانی لای زانای بەناووبانگ سەیــد عەبدولــکەریمی بەرزنجەیی کە سەردەستەی مەلایانی ئەوڕۆژەی سولەیمانی بووەو لە مزگەوتی ئەوڕەحمان پاشای بابان مامۆستا بووە کە ئێستا بە مزگەوتی شێخ بابەعەلی بەناووبانگە ــ دەس‌ئەکاتەوە بە خوێندن • پاشان دێتەوە بۆ بیارەو بەیارمەتیی پاشایانی بابان لەجێی باوکی دائەمەزرێتەوەو دەس‌ئەکا بە دەرزوتنەوەو گەلێ فەقێی پایەبەرز لەسەر دەستیا ئەبن بە مەلا •

ئەم ذاتە بەتایبەتی لە عیلمی ڕەوانبێژی (بەلاغە)و عیلمی دانان (وەضع)دا زۆر بەدەسەڵات بووە • ئەڵێن لەو سەردەمەدا (عصام‌الدینی وضع) لای هیچ مەلایەك وەك لای ئەو باش نەخوێنراوە •

لە زوبانی مەلاعەبدولقادری مودەڕڕیسی بیارەوە گێڕراوەتەوە کــە

فەرموویەتی باوکو باپیری مەلا ئیبراهیم تا بیستوپێنج پشت مەلای زاناو گەورە بوون [1] .

مەلا ئیبراهیم هاوچەرخی شێخ عەبدوللای خەرپانیو مـەلا جەلالی خورماڵی بووە کە لە مەلا گەورەکانی کوردستانی سەردەمی خۆیان بوون .

(۱) مزگەوتی ناودێی بیارە کە مەلا ئیبراهـیم لەوێ دەرزی وتوەتـەوەو وا مەشهوورە لە سەردەمی داگـیرکردنی کوردستانا لەلایـەن لەشـکری ئیسلامەوە دروستکراوە ، سەردابێکی تیایە بە چەندین پلەکانە ئەڵێـن ئەچێتە خوار . لەناو بیارەییدا وابـاوە کە قـەبری پیـاوچاکێك لـەو سەردابەدایەو پڕە لە کتێبی کۆن کە بەدرێژایی ساڵ تێی فڕێدراوە . هەرچۆن بێ کەس ڕاستیو ناڕاستیی ئەم قسـە باوەی تاقینەکردووەتەوە.

(۲) هەرچەند مەلا ئیبراهیم مەنسووبی هیچکام لەوشێخانە نەبوە کە لـەم کتێبەدا ناومان هێناون ، لەبەرئـەوەی مەلای بیـارە بووەو بیـارەیش مەرکەزێکی گەورەی شێخانی نەقشبەندی بووە ، بە پێویستمان زانی باسی ئەمیش بکەین .

یادی حاجی سەیید حەسەنی چۆڕی

ئەم ذاتە زانایەکی گەورەو بەناووبانگ بووە • لە وەچەی مەلا ئەبووبەکری موصەننیفە کە ئەچێتەوە سەر سەیید موحەممەدی مەشهور بە پیرخدری شاهۆ • وەکوو لە نەوەکانی خۆیم بیستووە ڕشتەی نەسەبی بەم جۆرەیە : سەیید حەسەن کوڕی سەیید عەبدولقادری کوڕی سەیید ئیبراهیمی کوڕی سەیید عەبدولڕەحمانی کوڕی مەلا ئیبراهیمی مەشهوور بە مەلا میرزای کوڕی سەیید عەبدولغەففاری کوڕی سەیید ئیبراهیمی کوڕی مەلا عەبدولکەریمی کوڕی مەلا ئەبووبەکری موصەننیف ، خوا لێیان خۆش بێ •

وەك بیستوومە لە فەقێیەتیدا مەشهوور بووە بە زیرەکیو لەناو هاوڕێیانیا سەرامەد بووە • ناووبانگی مەلا عەلیی قزلجیی بیستووە کە لە دێی (تورجان) مودەڕڕیس بووە ، چووە بۆ لای بۆ خوێندنو چوار ساڵ لای ماوەتەوە • یەکێ لەو کتێبانەی لەو سەردەمەدا لای ئەو خوێندوونی حاشیەی عەبدولحەکیمی سەیالەکووتی بووە لەسەر شەرحی شەمسییە لە عیلمی مەنطیقدا کە بە یەکێ لە کتێبە گرانو درەنگ لێ حالیبووەکان دائەنرێ • مەلای قزلجی لەبەرئەوەی کە فەقێی زۆری لابووەو بەئاسانی پیا نەگەیشتووە هەموورۆژێ دەرز بە هەموویان بلێ ، ڕۆژی بۆ دیاری کردوونو ڕۆژانی یەکشەممەو چوارشەممەی بۆ سەیید حەسەن تەرخانکردووە • سبەینان دەسیان کردووە بە دەرس تا نوێژی نیوەڕۆ ، جا ئەگەر تا ئەوکاتە لێبووبنەوە ، باشە ، ئەگینا پاش نوێژی نیوەڕۆو

قاوەڵتی کردن سەرلەنوێ تێهەڵچوونەتەوە تا لێبوونەتەوە • سەیید حەسەن ئەم چوار ساڵە بەمجۆرە لای مەلا عەلیی قزڵجی خوێندوویەو پاشان ئیجازەی مەلایەتیی لا وەرگرتووەو گەڕاوەتەوە بۆ چـۆڕ[1]و دەسـی کردووە بـە دەرزپێوتنەوەی فەقێو بڵاوکردنەوەی ئایینو زانسـت لەو دەوروبەرەداو بووە بە مەرجەعو پەنای خوێندەوارانو موسوڵمانـان تێـکڕاو فەقێ لـە هەموولایەکەوە ڕوویان تێکردووەو ، ئەویش هەر خەریکی ئەوە بـووە ، بەچەشنێ کە جگە لە چەند جارێ کە بۆ داوەریی سەندنەوەی بەشە موڵکێکی لە دێی چۆڕ چووە بۆ سەفەر ، هەمووکاتی خۆی هـەر لـە چـۆڕو بـە خزمەتکردنی زانستەوە بەسەربردووە •

سەیید حەسەن لەگەڵ بەردەوامیشیدا لە دەرسوتنەوە بە فەقێیاندا ، گەلێ وەختیشی بە کتێبدانانەوە بەسەربردووە • ئەمانە ئەو کتێبانەن کـە ئەو دایناونو من پێیان ئەزانم :

(١) حاشیەی لەسەر سەعدوڵلای بچووك •

(٢) حاشیەی لەسەر تەصریفی مەلا عەلی •

(٣) حاشیەی لەسەر فەریدەی جەلالوددینی سیووطی •

(٤) حاشیەی لەسەر (تهذیب المنطق) •

(٥) حاشیەی لەسەر جەلالی مەنطیق •

(٦) حاشیەی لەسەر گەلەنبەویی بورهان •

(٧) حاشیەی لەسەر عەبدولحەکیمی شەرحشەمسی •

(٨) کتێبێکی بە ناوی (الرسالة الكلامية) •

(٩) حاشیەی لەسەر تەفسیری بەیضاوی • لەم کتێبەیدا گەیشتووەتە سوورەتی (القیامە)و لەوێدا کۆچی دوایی کردووە •

---

(١) چۆڕ دێیەکە لە ناوچەی مەریوان لە کوردستانی ئێران •

ئەم کتێبانەی سەیید حەسەن لەناو مەلاو فەقێی ناوچـەی مەریوانو هەورامانا باونو دەسگیر ئەبن ، بـەلاّم حاشیەکەی لەسـەر گەلەنبـەویی بورهان ، وەك بیستوومە ، دوو نوسخەی هەیـە یەکێکیـان لای سـەیید عەطائوللاّی کورەزایو یەکێکیان لای سەیید ئەحمەدی خەلکی چاولکانی نزیـك سنەیە ٠

سەیید حەسەن لە ١٣٠٥دا لەگەلّ حاجی شێخ ئەحمەدی کوڕی شێـخ سیراجوددیندا ڕۆیشتووە بۆ حەجو هەر لەوسەفەرەدا تەریقـەتی لەسـەر دەستی ئەودا وەرگرتووە ٠ لەگەلّ ئەوەشدا زۆر دۆستو دلسۆزی شێـخ ضیائوددین بووەو خانەقای بیارەی لە فتوایەکیدا وا باس‌کردووە : « سماها بعض المنصفین بسفینة نوح » ٠ بیستوومە جارێـکیان لەگەلّ هەنـدێ لـە سەییدەکانی خزمی لەسەر چەند پارچە مولکێك ناکۆك بووە ، ئەو سەییدانە چوون بۆ بیارە کاغەزێك لە شێخ ضیائوددین بسێنن بۆ کاربەدەستی قەلاّی مەریوان تا یارمەتی‌یان بدا ٠ لە هەمان‌کاتا هەنـدێ کەسی ئاژاوەگـێڕیش چوونەتە لای سەیید حەسەنو وایان تێ‌گەیاندووە کە شێخ ضیائوددین لەو هەرایەدا لایەنی سەییدەکان ئەگرێ ٠ حاجی سەیید حەسـەن بەمـە زۆر دلگران ئەبێو هەوالەکەش ئەگاتەوە بە شێخ ٠ شێخیش دەسـبەجێ لـە بیارەوە سوار ئەبێ ئەچێ بۆ قەلاّی مەریوان بۆ لای کاربەدەستەکەو نامەکەی خۆی لێ وەرئەگرێتەوەو ئەیبا بۆ سەیید حەسەنو پیشانی‌ئەدا ئەلێ برا ! بزانە چیم بۆ نووسیوە ، ئەویش کە ئەیخوێنێتەوەو ئەبینێ جگە لە داوای هەولّدان بۆ ڕێکخستنیان هیچی تیا نی‌یە ، هەندێ مەعزەرەت بۆ شێخ دێنێتەوەو داوای لێ‌بووردنی لێ ئەکا ٠

حاجی سەیید حەسەن لە سالّی ١٣٢٣دا لە تەمەنی حەفتا سالّیدا کۆچی دوایی کردووە ٠ مەلیکولکەلامی سنەیی بەمجۆرە لاواندوویەتیەوە :

ستوده سید فاضل حسن که در دانش
ندیده‌است چو او دیده‌ء زمین و زمن

زهی که بود ز هفتاد و اند سال فزون
همیشه کار او احیای علم و شرع و سنن

شد از دیار فنا شادمان بدار بقا
بدان صفت که غریبی رود بسوی وطن

نوشت از پی سال وفات او (مجدی)
« بسوی دار بقا شد روان ، روان حسن » (۲)

حاجی سه‌یید حه‌سه‌ن چوار کوڕی لێ به‌جێ‌ماوه که هه‌موویان مه‌لا بوون : سه‌یید عه‌بدولقادرو سه‌یید عه‌بدولکه‌ریم‌و سه‌یید حوسه‌ین‌و سه‌یید موحه‌ممه‌د که ئه‌مه‌یان له هه‌موویان مه‌لا چاکتر بووه ، به‌ڵام سه‌یید عه‌بدولقادری کوڕی جێی‌گرتووه‌ته‌وه‌و بووه به شیخولئیسلام • سه‌یید موحه‌ممه‌دیشیان هه‌روا خه‌ریکی ده‌رس‌وتنه‌وه بووه •

---

(۲) ئه‌م نیوه شیعره به حیسابی حورووفی ئه‌بجه‌د ئه‌کاته ۱۳۲۳ که ساڵی کۆچی دوایی ئه‌و خواڵێخۆش‌بووه‌یه .

یادی مەلا عەبدولقادری مودەڕڕیسی بیارە

ئەم ذاتە کوڕی شێخ عەبدولڕەحمانی کانیکەوەیی بازیانی‌یەو ئەچێتەوە سەر مەلا مرادی بازیان کە لە نەوەی مەلا ئەبووبەکری موصەننیفی چۆڕی‌و لە ساداتی پیرخدری‌یە • لە دەوروبەری ١٢٨٥ی هیجریدا لـــە کانیکەوەی بازیان هاتووەتە دنیاوەو لە سولەیمانی‌و دەوروپشتی خوێندوویەو بیستوومە لای مەلا عەبدولڕەحمانی پێنجوێنی‌یش خوێندوویە ، کاتێ کە ئەو نزیـــکە تەواوکردن‌و ئەم لە پلەی ناوەندیدا بووە •

مەلا عەبدولقادر بە نیازی خوێندنی مەنطیق‌و ئوصـــوولی فیقـــه لە خزمەتی مەلا ئەحمەدی نۆتشەدا لە سولەیمانی‌یەوە ئەڕوا بۆ هەورامـــان • لەڕێدا لە تەوێڵە لەسەر دەستی شێخ بەهائوددینـــدا تەریقەتی نەقشبەندی وەرئەگرێ • پێشتریش لە سولەیمانی لەسەر دەستی کاکەئەحمەدی شێخدا تەریقەتی قادریی وەرگرتبوو • کە ئەگاتە نۆتشەو مەبەستەکەی خـــۆی بـــە مەلای نۆتشە ئەڵێ ، مەلا ئەڵێ باری سەختی گوزەرانی خۆی‌و فەقێکانی کەسی‌تر هەڵناگرێ • بـــۆ ڕۆژی دوایی کە مـــەلای نۆتشـــە چـــاوی پێ ئەکەوێتەوە لە بارەی خوێندنیەوە پرسیاری لێ ئەکا کە چی ئەخوێنێ‌و نیازی خوێندنی چیی هەیە • کە تێئەگا هاتووە مەنطیـــق‌و ئوســـوولی فیقـــهی لا بخوێنێ‌و بەتایبەتی کە ئەزانێ کتێبی (گەلەنبەوی بورهان)ی پێ‌یە کە ئەو پێشتر نەیدیوە ، لە قسەکەی دوێنێی پەشیمان ئەبێتەوەو جێی‌ئەکاتـــەوە • بەم‌جۆرە مەلا عەبدولقادر لای مەلا ئەحمەدی نۆتشەیی ئەمێنێتەوە تا ئەبێ بە مەلاو ئیجازە وەرئەگرێ ، هەرچەند نازانم ئـــاخۆ لە نۆتشـــە ئیجـــازەی

وەرگرتووە ، یا لە سنە پاش کۆچکردنی مەلا ئەحمەد لە تۆتشەوە بۆ ئەوێ ٠ بەڵام زیاتر بۆ ئەوە ئەچم کە لەگەڵیا چووبێ بۆ سنەو لەوێ ئیجازەی وەرگرتبێ ، چونکە پاش ئیجازە وەرگرتنی بووە بە مەلای دێی (کوچك چەرموو) لە نزیکی سنەوە لای ئەمینولسساداتت ٠ ئیتر تا گواستوویەتەوە بۆ بیارە هەر لە کوچك چەرموو بووەو بە دەرس‌پێوتنی فەقێیانەوە خەریك بووە ٠

حاجی مەلا عەبدوڵڵای پەسوێ خوا لێی خۆش‌بێ ، لە بیارە بۆی گێڕاوەوە وتی : مەنسووبی ضیائوددین بووم ، هاتبووم بۆ بیارە ، مەلا عومەری واشەمەزینی‌یش لە سەردەشتەوە هاتبوو بۆ بیارە ٠ ڕۆژێکیان شێخ پێی‌فەرمووم مەلا عەبدوڵڵا ئەم کاغەزەم نووسیوە بۆ مەلا عەبدولقادری مودەڕڕیسی کوچك چەرموو ، لەگەڵ مەلا عومەرا بۆی ببەن‌و پێی‌بڵێن بە ناوونیشانی ئەو خەوەی شەوی ٢٧ی ڕەمەزان دیویە ، چی‌یان پێ وتووە ڕەفتاری پێ بکا ٠ ئێمەیش ڕۆیشتین‌و پاش چەند ڕۆژ بە زەحمەت گەیشتینە ئەوێ‌و نامەکەمان دایەو خوێندیەوە ٠ وتی من بە بێ‌ئیجازەی حاجی مامۆستای تۆتشەیی هیچ ناکەم ٠ فەرموون با بڕۆین بۆ خزمەتی بۆ سنە بزانین ئەڵێ چی ؟ ڕۆیشتین‌و عەرزی‌کرد ، فەرمووی : مەلا قادر تۆ ئیستیخارە بکەو منیش ئیستیخارە ئەکەم تا بزانین ئەنجام چۆن ئەبێ ٠ شەو نووستین ٠ سبەینێ حاجی مامۆستا هات فەرمووی من وام حاڵی بووە هەرکەس لەگەڵ شێخ عومەر بێ قازانج ئەکا ٠ مەلا عەبدولقادریش وتی منیش هەر شتێکی‌وام حاڵی بووەو قەراری‌دا بێ بۆ بیارە [1] ٠ جا ئێمە عەرزمان‌کرد خەوەکەی ڕەمەزانت چی‌بوو ؟ وتی لەخەوما لە حەوشی خانەقای تەوێڵە کۆڕی شەربەتخۆری بوو ، شەربەتیان ئەگێڕا ٠ منیش پرسیم ئەمە چی‌یە ؟ وتیان شەربەتی دیاری‌کردنی مەلا عەبدولقادرە بۆ مودەڕڕیسیی مەدرەسەی شێخ

---

(١) لەبارەی ئەم مەسەلەوە بگەڕێرەوە سەر لاپەڕە ٢٤٢ ــ ٢٤٥ی ئەم کتێبە.

عومەر ضیائوددین• جا ئێمەیش عەرزمانکرد وتمان مادەم ئەمەت دیوە، ئەم پرسیارو هاتوچۆتە بۆ کرد ؟ وتی ئاخر خەو نابێ بە دەلیلی شەرعی وەکو ئیستیخارە •

پاش دامەزرانی مەلا عەبدولقادر لە بیارە شێخ ضیائوددین فاطمە ناوی کچی خۆی لێ مارە ئەبڕێ بۆئەوەی بەتەواوی ببن بە هاوبەش‌و هاومالی یەك • بەم خزمایەتی‌یە مەلا عەبدولقادر چەند قات دڵی گەرمتر ئەبێ‌و چالاکانەتر ئەکەوێتە مەیدانی دەرس‌وتنەوەو خزمەتی دین‌و پایەی لەناو کۆمەڵیشدا بەرزتر ئەبێتەوەو فەقێ لە هەموو لایەکەوە ڕووئەکەنە بیارەو مەدرەسەی بیارە ئەبێ بە مەلبەندێکی گەورەی خوێندن •

مەلا عەبدولقادر پاش‌ئەوەی کە دێتە بیارەو لەوێ ئەبێ بە مەلا ، بۆ جاری سێهەم تەریقەت وەرئەگرێ‌و ئەمجارە ئەبێ بە مەنسووبی شێخ عومەر ضیائوددین‌و سەرەڕای خەریك‌بوونی بە دەرس‌پێ‌وتنی فەقێیانەوە ، بۆخۆیشی خەریکی سولوك ئەبێ‌و لەم‌مەیدانەشدا پلەی بەرزئەبێتەوە •

لە سەردەمی مەلا عەبدولقادردا بیارە مەڵبەندێکی گەورەی خوێندن بووە لە کوردستاناو لە هەمولایەکەوە فەقێ ڕوویان تێ‌کردووەو زۆرجار فەقێی (مونتەهی) هاتوون لەوێ ئیجازەیان وەرگرتووە • وا لێرەدا ناوی هەندێ لەو مەلا گەورانە باس‌ئەکەین کە لای مەلا عەبدولقادر ئیجازەیان وەرگرتووە لە بیارە :

١ ــ مەلا قادری مەلا مۆمن
٢ ــ مەلا عەبدولڕەحیمی چروستانەیی
٣ ــ مەلا قادری صۆفی
٤ ــ مەلا عەبدوللای عەبابەیلێ‌یی
٥ ــ مەلا موحەممەدی جوانڕۆیی

٦ ــ مەلا ئیسحاقی هەجیجی
٧ ــ مەلا زەینولعابیدینی تۆتشەیی
٨ ــ مەلا ڕەحیمی هەوشاری
٩ ــ مەلا ناصیحی کەرکووکی
١٠ــ مەلا عەبدوللای پەسوێ
١١ــ مەلا عومەری سەردەشتی
١٢ــ مەلا فەتاحی خەتێ
١٣ــ مەلا عەزیزی ڕۆخزایی
١٤ــ مەلا موصطەفای خورماڵی
١٥ــ مەلا صەلاحوددینی پاوەیی
١٦ــ مەلا بەهائوددینی دزاوەری
١٧ــ مەلا حەمەسەعیدی عەبابەیلێیی
١٨ــ شێخ بابارەسوولی بێدەنی
١٩ــ شێخ موصطەفای موفتی
٢٠ــ مەلا عەزیزی پریس

مەلاچاکی وەکوو مەلا عەبدوللای کانیسانانیو ، مەلا عەلیی مەریوانیو، مەلا عەبدولقادری دەگاگاییو ، مەلا سەعیدی خەیدەریی سەقزیو ، شێخ قاسمی قەیسیی بەغداییش لەوانەن کە لەو سەردەمەدا هاتوونە بیارەو لـەوێ خوێندوویانە .

مەلا عەبدولقادر چ لە سەدەمی شێخ عومەر ضیائوددینو چ لە سەردەمی شێخ نەجموددیندا یەکێ بووە لە پیاوە گەورەکانی خانەقای بیارەو دەورێکی دیاری لە بەڕێوەبردنی ئەو دەسگایەدا بووە .

مەلا عەبدولقادر بیست ساڵیش پاش کۆچی دوایی شێخ ضیائوددین ،

تەدریسی کردووەو ئیتر لە ١٨ی شەشەلاّنی ١٣٣٨دا کۆچی دوایی کردووە •

مەلا عەبدولقادر لە کچەکەی شێخ ضیائوددین سێ کوڕو کچێك : حەسەنو[٢] حوسەینو عەبدولخالقو حومەیرای لێبەجێماوە • پاش وەفاتی ئەو ژنەشی یەك لەدوای یەك دوو ژنیتری هێناوە •

ئەمەش وەلاّمنامەیەکی مەلا عەبدولقادرە بۆ شێخ عومەر ضیائوددینی نووسیوە :

أعلى المنطق حمد منان نوّر تَوْرَ رياض قلوب أصحاب الصفا بنور جمالكم ، وأولى الكلام شكر حنان يسّر صعوب أمور اصحاب الوفا بضياء خيالكم ، وأعلى البلاغة صرف العمر نحو تحصيل آداب السالكين في فروع وأصول آلائكم • اللهم اجعلنا من المنخرطين في سلك المتشبثين بأذيالكم ، وانظمنا في سمط المقتبسين من نور جمالكم •

وبعد ماكنا في بوادي الفراق عطاشا ، قد اتانا ووردنا من معدن الفضل والايقان عبارات كلامها جمع الجوامع ، وغاية تهذيب الاخلاق ، ومنع الموانع لمن رضي بها وعمل بما فيها •

نعم قد لاح من اشاراتها انواع النور ، وفاح من رموزات عطورها فائحة الفرح والسرور ، الا انها شفاء لمافي الصدور ، وغاية المأمول ونهاية المسؤول من حضرتكم أن لاتنسانا من دعاء العمل بما في الكتاب ، واتخاذ سبيل من أناب ، والميل عمن حاد عن طريق الحق والصواب • وان كنتم سائلين عنا فلله الحمد نحن سالمون عن كدورة الصفاء ، ودائبون على دعاء دوامكم على احياء الشرع والسنن ، واماتة البدع والفتن • ربنا تقبل دعاء • والسلام •

---

(٢) حەسەن ، مەلا حەسەنی قازی‌یە کە نازناوی (شاهۆ)یەو شاعیرێکی باش بووەو دیوانێکی لەچاپدراوی هەیە .

یادی حاجی مەلا عەبدوڵڵای پەسوێ

ئەم ذاتە خەڵکی پەسوێی وڵاتـــی شـــنۆو لاجـــانە • پیاوێـــکی زۆر لەخواترس‌و یەکێك بوو لە مەلا گەورەکانی کوردستـــان ، بەتایبـــەتی لـــە عولوومی ڕیاضیات‌و مەنطیـــق‌و کەلام‌و حیکمەتـــدا • هـــەروا لە عیلـــمی حورووفیشدا دەستێکی باڵای بوو • یەکێکە لەوانەی لەسەر دەستی شێخ عومەر ضیائوددیندا تەمەسسوکیان کردووە [1]• پاش ئیجـــازە وەرگرتن‌و طەریقەت وەرگرتنی هەمیشە کاتی خۆی لەنێوان دەرس‌وتنەوەو بەجێهێنانی ئادابی طەریقەت‌و موتاڵای دەرسی فەقێیان‌و شەونوێژو حەسانەوەی پێویستدا دابەش ئەکرد •ڕابواردنی عادەتیی زۆر کەم بوو •

پاش ئیجازە وەرگرتنی لای حاجی ئیلخانی لە موکریان دائەمەزرێ‌و زۆر بە قەدرو حورمەت وەختی بەسەرئەبا • فەقێ لە زۆر ناوچەی کوردستانەوە ڕوویان تێ‌کردووە بۆ کەڵك‌وەرگرتن لە عیلم‌و فەضڵی •

لە ١٣٤٩ی هیجریدا کە من دوو ساڵ بوو هاتبوومە بیارە ، حـــاجی مەلا عەبدوڵڵا هات بۆ ئەوێ بۆ زیارەت‌و مەلا موحەممەد ئەمینی کوڕیشی لەگەڵ بوو کە فەقێیەکی زیرەك‌و بەهرەمەند بوو و ئەوەندەی نەمـــابوو ئیجـــازە وەریگرێ • ڕۆژێکیان ئەم کوڕەی پێی‌وتم من ناوێرم پرسیار لە باوکم بکەم، تۆ پرسیارم بۆ بکە مەعنای ئەم دوو بەیتەی نیظامی چی‌یە کە ئەڵێ :

---

(١) پێشتر لە باسی مەلا عەبدولقادری مودەڕڕیسی بیارەدا باسمان‌کرد کـــە شێخ ضیائوددین ئەم‌و حاجی مەلا عومەری واشەمەزینیی ناردووە بـــۆ (کۆچك چەرموو) مەلا عەبدولقادریان لەوێوە هێناوە بۆ بیارە .

الهی طول و عرض عالمی‌را
توانی در دل مور آفریدن

نه وسعت در درون مور آری
نه عالم‌را سر مویی بریدن

منیش پرسیاره‌که‌م لێ کرد • له وه‌ڵاما فه‌رمووی : به ظاهیر موساواتی مه‌کان‌و موته‌مه‌ککین واجبه‌و عه‌ده‌مه‌که‌ی مه‌حاڵه ، که‌وابێ ئه‌م دوو به‌یته له‌سه‌ر ئیعتیباری صووره‌تی عیلمی بیناکراون نه‌ك صووره‌تی عه‌ینی‌و ، به‌م وه‌ڵامه ئیشکاله‌که حه‌ل بوو •

حاجی عه‌بدوڵڵا له‌و سه‌رده‌مه‌دا که لای ئاغه‌واتی ئیلخانی مه‌لا بووه سه‌فه‌ری حه‌جیشی کردووه‌و ، پاش گه‌ڕانه‌وه له حه‌ج له جاران گه‌رمتر خه‌ریکی ته‌دریس‌و خزمه‌ت‌کردنی ئایین بووه •

حاجی مه‌لا عه‌بدوڵڵا له ١٣٥٦ یا ١٣٥٧دا ــ باش ئاگادار نیم ــ کۆچی دوایی کردووه‌و سێ کوڕی مه‌لای له‌پاش به‌جێ‌ماوه که دوانیان مه‌لاچاك بوون : مه‌لا عه‌لی مه‌لای دێی حه‌مامیان‌و مه‌لا موحه‌ممه‌د ئه‌مین • کوڕی سێهه‌میشیان ناوی مه‌لا عه‌بدوڕه‌حمانه • ئاگادار نیم ئێستا وه‌زعیان چۆنه •

یادی مەلا قادری مەلا مۆمن

ئەم ذاتە لە عەشرەتی جافەو مەلا مۆمنی باوکی مامۆستای مەحمـوود پاشاو عوثمان پاشای کوڕانی موحەممەد پاشای جاف بووە •

ئەم ذاتە لە منداڵیدا لای باوکی خوێندوویەتیو پاشان چـووە بـۆ خوێندن بۆ مەدرەسەکانی دەوروپشتی هەڵەبجەو لای مەلا عەبدولڕەحمانی پێنجوێنیـیش خوێندوویە • هەر لە سەردەمی فەقێیەتیدا بووە بە مەنسووبی شێخ عومەر ضیائوددینو پاشانیش بووە بە مەنسووبی شێخ نەجموددیـنی کـوڕی •

وەك بیستوومە مەلا قادر لە زۆر شوێن تەدریسی کردووە • یەکەمجار لای شێخ حوسەینی چڕچەقەڵا بووەو پاشان هاتووەتە پریسو ماوەیەکی زۆر لەوێ بووەو ئەوجا بە فەرمانی مەحموود پاشای جافو بە مەسڵەحەت زانینی شێخ نەجموددین چووەتە قزراباتو تا کۆچی دوایی کردووە لەوێ بووە • بەڵام چ لەو سەردەمەدا کە لە چڕچەقەڵا بووەو چ لەو سەردەمەدا کە لـە قزرابات بووە ، زۆر بێزار بووەو دڵی هەر بۆ دەوروپشتی هەڵەبجە لێیداوە، بەتایبەتی لە قزرابات کە فەقێی باشی لەوێ دەس نەکەوتووەو ئەویش مەلایەکی زۆر چاك بووەو زۆر حەزی لە وتنەوەی دەرسـی مەنطیـقو حیکمـەتو کەلام کردووە •

مەلا قادر ئینشای زۆر جوانی نووسیوەو خەتیشی زۆر خۆش بووە •

مەلا قادر لە بەهاری ساڵی ١٣٢٦ی هیجرەتدا لە قزرابات کۆچی دوایی

کردووه • لەوکاتەدا کە ئەمرێ قەبرێکی حازر بووە لە قزرابات مەحموود پاشا بۆ خۆی هەڵکەندووەو قورئانخوێنی لەسەر داناوە قورئانی بەسەرا بخوێنێ •• مەحموود پاشا خۆی لە قزرابات نابێ ، لە کوێستان ئەبێ • خەڵکی قزرابات ئەڵێن ئێستا ئەم قەبرە حازرە ، بۆ مەلا قادری تیا نەشارینەوە ؟ پاشا پاشان ئەمرئەکا قەبرێکی تری بۆ هەڵکەنن‌و قورئانخوێن قورئانی بەسەردا ئەخوێنێ • بەوجۆرە مەلا قادر لە قەبرەکەی مەحموود پاشادا ئەشارنەوە • پایزێکی درەنگ کە پاشا لە کوێستان ئەگەڕێتەوەو پێ‌ئەزانێ ، بەوە ڕازی نابێ‌و پرس بە عولەمای شەرع ئەکاو ئەوانیش فتوای بۆ ئەدەن کە مادەم زەویی قەبرەکە مولکی خۆی بێ‌و ڕازی نەبێ مەلا قادری تیا بشاررێتەوە ، بە مەلا قادر حەرام ئەبێ • بەوپێیە لاشەکەی مەلا قادر لە قەبرەکە دەرئەهێنن‌و لە شوێنێکی‌ترا ئەیشارنەوە • لە حاجی شێخ عارفی قزراباتم [1] بیست وتی کە مەلا قادرمان لە قەبرەکە دەرهێنا تەنها کەمێ ڕەنگی کفنەکەی نەبێ زەرد بووبوو ، ئیتر نە کفن‌و نە لاشەکەی هیچیان لێ نەهاتبوو و ئەمە بوو بەهۆی پتەوبوونی باوەڕی خەڵکەکە بە پایەو پلەی پیاوانی خوا لە بارەگای خوادا •

دۆستانی مەلا قادر بە مردنی زۆر دڵگران بوون • یەکێ لەوانە فەقێیەکی بووە کە ناوی مەلا ئەحمەدی فەقێ عەلی‌و نازناوی شیعریی (فەوزی) بووە ئەم چەند شیعرەی لە لاواندنەوەیا وتووەو ناردوویە بۆ حاجی شێخ عارف :

---

(١) ئەم حاجی شێخ عارفە کوڕی شێخ حوسەینی هۆرێنی‌یە کە مەنسووبی شێخ سیراجوددین بووەو لە (هەرگینە)ی لای پێنجوین مردووە . کە شێخ عومەر ضیائوددین لە ١٣٠٣دا خانەقای قزراباتی دروستکردووە ، حاجی شێخ عارفی ناردووەتە ئەوێ بۆ ئیرشادکردنی موسوڵمانان‌و تا لە ١٣٥٩دا کۆچی دوایی کرد هەر لەوێ ماوەتەوە . ئەم ذاتە ئینسانێکی خواناس‌و بەئەدەب‌و ڕەوشت‌بەرز بوو . بەشێکی زۆری نامەکانی مەولانا خالید کە لە بەرگی یەکەمی ئەم کتێبەدا بڵاوم‌کردنەوە ، لە ڕێگای ئەوەوە دەسگیرم بوون .

دیده از هجر دوست شد بی‌نور
جان و تن از وفات او رنجور

گاه در بحر اشك غرقه به خون
گه ز فریاد و ناله دل پر شور

حسرت آه در دل افزون شد
که عدو شد ز مردنش مسرور

در بیابان هجر او دائم
میکنم ناله با دل مکسور

آنکه او بهر مغلقات علوم
حیدری بود در جهان مشهور

ولد حیدر و حبیب آله
متقی همچو قاسم و طیفور

هاتفی از وفات او ناگاه
قال تأریخ فوته (مغفور) [۲]

مەلا قادر دەستی شیعریشی بووەو شیعری وتووە ، بـەڵام نـازانم کۆمەڵەی شیعرەکانی کەوتووەتە کوێو لای کێ • من ئەم چەند پـارچەو چوارخشتەکیو تاکە بەیتانەم دەسگیر بووە وا لێرەدا ئەیانووسمەوە بۆئەوەی هیچ نەبێ ئەمانەی نەفەوتـێن •

لەم پارچە شیعرە کوردی‌یەیدا کەڵوپـەلی دەواری دەوارنشینـانی باس‌کردووەو ناوەکانی ڕیزکردوون :

---

(۲) وشەی (مغفور) بە حیسابی حورووفی ئەبجەد ئەکاتە ۱۳۲٦ کە سـاڵی کۆچی دوایی مەلا قادرە .

فیراقی تۆ له (هەردە)ی دڵ دەس‌ودەم
هەڵیدا (ڕەش‌دەوار)ی مەینەت‌و غەم

بە (گروێس)ی سیاتاری پەژارەم
بە (مێخ)ی مەحکەمی ناڵەو شەرارەم

(چڵە)ی فرمێسکی (قوڵف)ی چاوەکانم
(چەڵەم) قامەت خەمیدەی وەك کەمانم

بە (کۆماج)ی (هەسوون)ی بێ‌دەماخم
بە (تیلاّ)و (چیخ)ی (ئەسپەرپێچ)ی ئاخم

(سنگ)و (کووچیل)و (سەردرز)ی هەناسەم
بە سەیلی (دوودەم)ی خوونینی تاسەم

لە (بەرماڵ)و لە (پشماڵ) تاڵە حاڵم
دەناڵێنم ، دەڵێم وێرانە ماڵم

ئەمەش پارچە شیعرێکی بە فارسی :

عجب زین مشت خاك من جبلها از زیان دارد
تحیر زین محقر همچنین بار گران دارد

هزاران مرکب عصیان عطای نفس آماره
برای گمرهی از شاهراه حق نهان دارد

ز فیض حضرت قرآن چنان غافل شده گوئی
خیال کسب جهل اندر کتاب اهرمن دارد

گهی سر بر فلك میساید اندر خواب خودبینی
گهی عزم شرارت با همه اهل جهان دارد

خیال یأس از رحمت مکن با این همه غفلت
امید مغفرت از حضرت حق بی‌گمان دارد

شفیع روز محشر رحمة للعالمین احمد
محمد ملجأ ارباب عصیان پشتبان دارد

گروه مذنبین امتش شافع بود بی‌شك
که او از حضرت عالی در عهد و نشان دارد

ئه‌مه‌ش چوارخشته‌کی‌یه‌کان :

— ١ —

سواران امین وحی مرکب
دوانیدند هریك سوی مطلب

محمد شهسوار قاب‌قوسین
دران میدان برایشان شد مقرب

— ٢ —

آهم باقتضای طبع و فغانم ز اضطرار
سوز درون و آتش هجران جلا دهد

زاندم شدم جدا ز تو ای کوکب هدی
اشکم علی‌الدوام به سینه بلا دهد [٣]

— ٣ —

گر قمر در سر نبودی خدمت گیسوی تو
می‌نگشتی شانه از تاب فراق موی تو

---

(٣) ئه‌م چوارخشته‌کی‌یه‌ی بۆ شێخ نه‌جموددین نووسیوه .

زان شود هر ماه مه در گردشش بدر و هلال
میپسندد نسبتی با طلعت و ابروی تو

ئەمەش تاکە بەیتەکان :

— ۱ —

ای سرو ورق سبز دلآرام بیزوال
گوئی کتاب دوری یاران ندیدەای

— ۲ —

ای خاك تیره عزیز مرا نگاه دار
کاین نور چشم ماست تو در بر گرفتەای (٤)

(٤) وادیارە ئەم بەیتەی بۆ سەر کێلی گۆڕی ئازیزێك نووسیوە .

یادی شێخ مەعرووفی نێرگسەجاڕی

ئەم ذاتە کوڕی شێخ عەبدولڕەحمانەو [1] دایکی ناوی پیرۆز خانی کچی حاجی حوسەین بەگی صاحێبقرانی سولەیمانی بووە • لە دەوروبەری

---

(1) وەك لە شێخانی نێرگسەجاڕ خۆیانم بیستووە ، ڕشتەی نەسەبیان بەمجۆرەیە : شێخ عەبدولڕەحمان کوڕی شێخ قادر کوڕی شێخ عەبدولعەزیز کوڕی شێخ مەعرووف کوڕی شێخ مەحموود کوڕی شێخ عەبدوڵلا کوڕی شێخ موحەممەدی بچووك کوڕی شێخ موصطەفا کوڕی شێخ موحەممەدی گەورە کوڕی شێخ عەلی کوڕی شێخ عەبدولڕەحیم کوڕی شێخ عەبدولعەزیز کوڕی شێخ مەعرووف .

ئەم بنەماڵەیە چەند صەد سەدەیە لەم ناوچەیەدان . هەندێ کەس ئەڵێن ئەگەڕێنەوە سەر سەییدەکانی سۆڵەی قەرەداغو هەندێ کەسیتر ئەڵێن ئەوان ئەگەڕێنەوە سەر ئەمان ، بەڵام هیچکام لەم دوو قسەیە ڕاست نی‌یە چونکە سەییدەکانی سۆڵەی قەرەداغ ، وەك شێخ مەعرووفی نۆدێ نووسیویە ، ئەچنەوە سەر شێخ یاسینی کوڕی سەیید قەلەندەری بەرزنجەیی‌و ، باپیری شێخانی بەرزنجەیی کە شێخ عیسایە لە ٦٨٦ی هیجرەتدا هاتووەتە کوردستان‌و لە بەرزنجە نیشتەجێ بووە ، بەڵام باپیرە گەورانی شێخانی نێرگسەجاڕ پێش ئەوکاتەیش لە نێرگسەجاڕدا بوون ، چونکە لە ٤٩٨ی هیجرەتدا کە شێخ عەبدولقادری گەیلانی هاتووە بۆ عێراق ، بە کوردستانا هاتووەو بە تەواتور مەشهوورە لە نێرگسەجاڕ لای‌داوەو چەند ڕۆژ میوانی ئەو شێخانە بووە ، تەنانەت دارپەڵکێك لە باخەکەی نزیکی ناودێی نێرگسەجاڕدا بوو ئەڵێن چەند جار شێخ عەبدولقادر پاڵی پێوەداوەو ، بەردێکی شینی گەورەو پان لە حەوشی مزگەوتەکەیا بوو ئەڵێن نوێژی لەسەر کردووە . شێخ (ابو الوفاء النرجسي)یش کە لە (پووشێن)ی شارباژێڕ بە خاك سپێرراوەو لە دۆستانی شێخ عەبدولقادری گەیلانی بووەو بە ڕستەی (اخی ابو الوفاء النرجسي) ناوی‌ئەباو زۆر ڕێزی لێ ئەگرێ ، لە شێخانی نێرگسەجاڕ بووە .

١٢٨٠ی هیجرەتدا هاتووەتە دنیاوەو لە تەمەنی شەش حەوت ساڵانا نراوەتە بەر خوێندنو قورئانو کتێبە وردەکانی خوێندووە ، ئەنجا بە فەقێیەتی چووە بۆ مەدرەسەکانی دەوروبەری شارەزوورو ماوەیەك لە هەڵەبجە خوێندوویەتی • پاشان ڕۆیشتووە بۆ دەوڵەتئاوای جوانڕۆو ماوەیەکیش لەوێ خوێندوویەتی • جا گەڕاوەتەوە بۆ شارەزوورو لە هەڵەبجە لە مەدرەسەی شێخ مەحموودی موفتیی کوڕی شێخ عەبدوڵڵای خەرپانی خوێندوویەتی تا خوێندنی تەواوکردووە • لەبەرئەوەیش کە شێخ مەعرووف پیاوێکی دەستو دەم پاكو زاناو نەجیب بووەو ، شێخ موصطەفای کوڕی شێخ مەحموود لەو سەردەمەدا منداڵ بووە ، شێخ مەحموود فەرمانئەدا بە شێخ مەعرووف لەسەر مەدرەسەکەی دانیشێو یارمەتییبدا لە دەرسپێوتنی فەقێکاندا چونکە ئەو خۆی بە کاری فتوادانەوە خەریكبووە • بە مەبەستی مانەوەشی لەو شوێنەدا ، شێخ مەحموود کچی خۆی لێ مارەکردووە • بەمجۆرە شێخ مەعرووف دە ساڵ لە هەڵەبجە ماوەتەوە دەرسی بە فەقێیان وتووەتەوە •

لەم سەردەمەدا شێخ مەعرووف تووشی چاوئێشە ئەبێو بۆ داوای دوعای خێر یا بۆ تیمارکردنی چاوی ئەچێ بۆ بیارە بۆ لای شێخ عومەر ضیائوددین • شێخ داوای لێ ئەکا تەمەسسوك بکاو بێتە ڕیزی پەیڕەوانی تەریقەتی نەقشبەندییەوە • ئەویش داواکەی بەجێدێنێ • کە ئەگەڕێتەوە هەڵەبجە زۆریپێناچێ خێزانی ئەمرێو ئەویش ئیتر دڵی لە هەڵەبجە هەڵئەکەنێو ئەگەڕێتەوە بۆ تێرگسەجاڕ • لەپاش گەڕانەوەیەوە بۆ تێرگسەجار ، لە جاران گەرموگوڕتر خەریکی ئادابی تەریقەت ئەبێو بەجۆرێ تیا پێشئەکەوێ پاش ماوەیەك ئیجازەی خەلافەتی ئەدرێتێ •

پاش ماوەیەکیتر بە فەرمانی شێخ ضیائوددین ،ماڵی بارئەکا بۆ (ئەحمەد برندە)و لەوێ خانوو دروستئەکاو مەلایەك ڕاگیرئەکاو ژنێکی تازە لە هۆزی

(کەرەم‌وەیسی) ئەهێنێ‌و تەکیەیەك بۆ تیاچێ‌بەجێ‌کردنی ئادابی تەریقـەت‌و میواندارێی موسولمانان [٢] دروست‌ئەکا .

---

(٢) مەلا ئەحمەدی فەقێ عەلی کە نازناوی شـیعریی (فـەوزی)و مرۆیـەکی خوێنـدەوارو هـاورێی شـێخ عەبدولـکەریمی خانەشـووری [شـێخ عەبدولکەریمی ئەحمەدبرِندە]و شێخ بابەرەسوولی بێدەنی بووە، لە مەدحی تەکیەی ئەحمەدبرِندەدا ئەم چەکامەیەی نووسیوە :

ئەم تەکیەیی شێخ مارفە چوار فەسلە بەهارە
جێی سونبول‌و گوڵ یاسەمەن‌و سەروو چنارە

ئەم صەحنە چ‌صەحنێکە کە رێی هەرکەسی تێ‌کەوت
دەرچوونی لەبۆ باغی ئیرەم زەحمەت‌و عارە

ئەم باغە چ‌باغێکە کە نەشئەی سەحەری ئەو
بۆ بادەپەرستان سەبەبی رەفعی خومارە

ئاوی وەکو کەوثەر چەمەنی رەشکی بەهەشتە
خاکی چ‌بڵێم چۆنە هەموو موشکی تەتارە

هەر ذەرِرە هەوایێکی وەکوو ساحەیی چینە
هەر نوقطە لە خاکی بە نەظەر قەصرو تەلارە

کوحلی بەصەرە ، ئەصلی کەمالاتە غوباری
هەرچەندە لەبەر صەفوەتی خاڵی لە غوبارە

هەر چوار طەرەفی مەحکەمە مەربووطە بە شادی
یەك‌جاری ئەوەی خۆشە لەوێ غەم کە فیرارە

وەك باغی بەهەشت وایە موقابیل بە جەهەننەم
ئەم جەننەتی دنیایە ئەویش داری قەرارە

هەر نوقطەیێکی جالیبی ئەنظاری دەقیقە
هەر مەنطیقەیێکی بەخودا خولدی شیمارە

رێحانەیی بۆن‌خۆشە وەکوو طوررِەیی دڵدار
مەستە لە خەوا نەرگسی وەك چاوی نیگارە

سەیری‌کە چ‌رەنگینە لە عەکسی گوڵ‌و سەبزە
قەوس‌و قەزەحە دائیرەی ئەو حەوش‌و حەصارە

ئاونگی لەگەڵ سەبزەیی گوڵ هێندە لەطیفە
هەروەك عەرەقی سەبزەوو خەططو رِوخی یارە

بنواڕە لە عەکسی چەمەن‌و قەطرەیی شەبنم
ئەفلاکی وەکوو نیلووفەرە پڕ لە ستارە

جێی عیشوەوو نەظطارەیی کام دلبەرە ئاخۆ
صەف صەف کە وەها حوورو پەری دێنە نەظارە

جیلوەی چ‌نیگارێکە کە لێی کردووە تەئثیر
خاری بە مەثەل عەینی گوڵە ، زاغی هەزارە

مەنظەرگەهی کام ڕەشکی پەری‌و غیرەتی حوورە
دائیم کە لەبۆی جین‌و مەلەك دێنە زیارە

ئەلحەق لە جیهاندا نی‌یە مانەندو شەبیهی
جێ‌یەکی وەها موستەعیدی سەیرو نەظارە

ناگاه حەریفێ لە جوابا وتی ئەی دۆست
ئەم جێگە کەوا خاریجە وەصفی لە ژمارە

ئەم عەرصە غەریبە لەگەڵ ئەم باغە عەجیبە
نازانی مەگەر مەنظەرەیی حەزرەتی یارە

کام یارە ؟ بلێ : یاری وەها سەرووی ڕەوانە
کام دلبەرە ، ئەو دلبەرە وا شوهرەیی شارە

شۆخێکە کەوا شێخ‌و مەلا عاشقی ئەو بوون
جوانێکە کە عالەم لە غەمی پیرو نزارە

ڕۆژی فەلەکی حوسنە لەنێو جوملەیی خووبان
خەڵکی هەموو وەك دائیرە ، ئەو قوطبی مەدارە

نوسخەی خەطی لەو ڕۆژەوە بینیوە عەطارید
بۆ خزمەتی ئەو دائیمە بێ‌صەبرو قەرارە

ڕۆحێکە موجەسسەم کە لەبۆ یەك نیگەهی ئەو
جان‌و دلی عوششاق بە یەکبارە نیثارە

تا عەسکەری موژگانی دلی کردمە (ئەدرنە)
هەر ناڵەیی گەرمم بووەتە عەینی شەرارە

چاوێ بە دو چاوی کە دەکا مەیلی بە هەرلا
چەن سامیری ئاشفتە دەکا هێندە عەیارە

خالێ کە لەسەر صەفحەیی ڕووی ثابیتە نەقشە
جێی حیرەتە بەم‌ڕۆژە کە شەو چۆنە دیارە

ژیانیماڵو مناڵی شێخ مەعرووفو فـەقێی مەدرەسـەیو میـوانی تەکیەکەی بەوە بووە هەموو ساڵێ زەویی ئیجارە کردووەو کردوویـە بـە مەرەزەو حاسڵاتەکەی خەرج کردووە (٣) .

عەبباری دوصەد ساڵە کە ئەو چاوو برۆی دی
مەستانە نەیو عوودو شەرابی لە کەنارە

مووسا دەسە ، عیسا نەفەسە ، داودی نەغمە
گوڵغونچە دەمە ، موو کەمەرە ، لالە عوزارە

زوهرە لە سەما کەوتە سەماو ڕەقصو تەرانە
ئەوڕۆژە کە دیی عیشوەیی ئەو ڕەشکی نەهارە

هێند چابوکو چالاکە لەبۆ صەیدی دڵی خەڵك
بەستەی سەری هەر موویی دوصەد عاشقی زارە

هەروا دڵی خەڵکە کە دەناڵێ لە غەمی ئەو
ئەو ئاهووە صەییادە عەجەب شێری شکارە

بەرهەمزەنی ئۆردوویی غەمە لەشکری غەمزەی
شۆر ئەفگەنی ڕۆمو عەجەمە هەر بە ئیشارە

(فەوزی) چدەڵێیت ؟ گەر شەوو ڕۆژ مەدحی بکەم من
نایێتە نیهایەت بە مەثەل یەك لە هەزارە

تەشریحی سەمای وەصفی وەکوو نایەتە تەقریر
تەوضیحیشی وا نایێتە ناو دورجی عیبارە (★)

(٣) لە دەروێش ئەحمەدی صەییاحم بیست وتی : شێخ مەعرووف ڕۆژێکیان پێیوتم : ئەحمەد تۆ ئەزانی گۆخلەکانی مەرەزەی قۆرتاس چەنـد بـار چەڵتووکیان دزیوەو ئەیانەوێ بیبەن بۆ شەمێران ؟ وتم : حا چیبکەین ؟ فەرمووی : بڕۆین ڕێگەی تەمموورەژەنان بگرین بەڵکو مەنعیان بکەیـن . ڕویشتین ، ڕێگەکەمان گرت تا ئەوان بە بارو کاروانەوە هاتن . جا لەویـا بانگی لێ کردن بارەکان بـکەن بـە دوو بەشـەوە ، بەشـێکیان ببـەنو بەشێکیشیان بەجێبێڵن . ئەوانیش وایانکرد ، بەشێکیان بەجێهێشت بۆ ئێمەو ئەویکەیان برد بۆ خۆیان .

(★) ئەم پارچە شیعرە لە ڕووی دەسنووسی شاعیر خۆی نووسراوەتەوە . لە داوێنەکەیەوە نووسیویە : « تحریر شد از دست احمد فوزی بـرای جناب ملا فتاح » . لەوکاتەدا لەگەڵ شێخ عەبدولکەریمو شێخ بابەڕەسووڵ لە ئەحمەدبرندە فەقێ بووە .

شێخ مەعرووف لەو دوو ژنەی بەولاوە کە باسمان کردن، دوو ژنی تریشی هێناوە • لە هەموو ژنەکانی ، ژنی یەکەمیان نەبێ ، منالی لێ کەوتووەتەوەو کۆمەڵێ کوڕو کچی لێیان لێ بەجێماوە •

شێخ مەعرووف یەکێ بووە لەوانەی زۆر بەوردی پەیڕەویی شەریعەتیان کردووە • تا پێی کرابێ بە دەسنوێژەوە وەختی بەسەربردووەو نوێژی بە جەماعەت کردووەو ڕەواتیبەکانو سوننەتە موقەییەدەکانی بەجێهێناوە • تەریقەتی کەسی دانەداوە تا بەتەواوی فێری ئادابی دینی نەکردبێ • تەنانەت ژنانیشی کۆکردووەتەوەو نوێژی پێ ڕەوان کردوون •

نموونەیەکی دڵو دەروون فراوانیی شێخ مەعرووف ئەوەیە بیستوومە کوڕێکی بووە ناوی سەیید ئەحمەد بووە ، بە هەرزەکاری مردووە ، پاش ژن هێنانی بە ماوەیەکی کەم • دەستێ جلی تازەی بووە دایکی دایناوە بەسەریا گریاوە • شێخ مەعرووف پێی وتووە من لەبەریان بکەم چاترە لەوە تۆ وا ڕایانخەیو بەسەریانا بگریت • کردوونیەتە بەریو سوار بووە چووە بۆ شوێنێك • لە دەرەوەی نێرگسەجاڕەوە تووشی کابرایەکی هەژار دێ شتێکی ئەوتۆی لەبەردا نابێ ، جلەکانی بەری خۆی دائەکەنێو ئەیاندا بەوو عاباکەی لە خۆیەوە ئەپێچێو ئەگەڕێتەوە بۆ نێرگسەجاڕ •

هەروا بیستوومە جارێکیان خۆی لە ئەحمەدبرندە نابێ ، فەقێکان دڵی خێزانی ئەیەشێنن • ئەویش هەڵئەسێ ئەگەڕێتەوە بۆ ماڵی باوکی لە ئاوایی (دەق) • لەڕێدا تووشی شێخ مەعرووف ئەبێو ڕووداوەکەی بۆ ئەگێڕێتەوە• ئەمیش ئەڵێ تا نەگەڕێیتەوە بۆ ئەحمەدبرندەو دڵی فەقێکان نەهێنیتەوەجێو ئاشتیان نەکەیتەوە سەر بە ماڵی خۆمدا ناکەم • من کە فەقێ دڵیان لێم بێبەشێ ، ئیتر ژیانم بۆ چییە ؟ ئیتر خێزانی بە ناچاری دێتە دواوەو ئەچێ دڵی فەقێکان دێنێتەوەجێ •

شێخ مەعرووف لەگەڵ ئەوەشدا کە بە بەری ڕەنجی شـانو ئـارەقی ناوچاوانی خۆی ژیاوەو نانی فـەقێو میـوانو ڕێبـوارانی داوە ، سـێ مەدرەسەی پێکەوەناوە : مەدرەسەیەك لە قیرگسەجاڕ کە شێخ عەبدوللای شێخ موحەممەد ئەمین مامۆستای بووەو ، مەدرەسەیەك لە وازۆڵ کە مەلا عەزیزی وازۆڵی مامۆستای بووەو ، مەدرەسەیەك لە ئەحمەدبڕندە کە مـەلا عەبدولڕەحیمی چروستانەیی مامۆستای بووە •

شێخ مەعرووف هەمیشە پەنا بووە بۆ داماوو لێقەوماوانو هەرکەس هاواری بۆ هێنابێ ئەوەندەی پێیکرابێ فریای کەوتووە • زۆر هەتیـوی بێکەسی پێگەیاندووەو پێیخوێندوون تا وایان لێهاتووە توانیویانە بڕۆن بۆ فەقێیەتیو خۆیان پێبگەیەنن • دوان لەمانە شێخ عەبدولکەریمی کوڕی سەیید ئەحمەدی خانەشووریو شێخ بابەڕەسوولی کوڕی شێخ ئەحمـەدی بێدەنین کە مناڵ بوون باوکیان مردووەو کەوتوونەتە لای شـێخ مەعرووفو پێیگەیاندوون تا سەرئەنجام ئەو دوو پیاوە گەورەیەیان لێ دەرچـوو کـە خەڵکی ناوچەی هەڵەبجەو وارماواو قەرەداغو شارەزوور هەموو ئەیانناسن• تەنانەت شێخ عەبدولکەریم پاش کۆچی دواییی شێخ مەعرووف بە فەرمـانی شێخ نەجموددین لەسەر مەدرەسەو مزگەوتی ئەحمەدبڕندە دانیشتووەو بـە ئاوەدانی ڕایگرتووەو تا کۆچی دواییی کردووە هەر لەوێ بووە •

شێخ مەعرووف لە ساڵی ١٣٣١دا کۆچی دواییی کردووە •

یادی مەلا عەبدوڵڵای جەلی کۆیی

ئەم ذاتە کوڕی حاجی مەلا ئەسعەد ئەفەنـدیی جەلی‌یە ، لـە ۱۲۵۰ی هیجرەتدا لە کۆیە هاتوەتە دنیاوەو لای باوکی خوێنـدنی تەواوکـردووەو دەستی کردووە بە دەرس‌پێ‌وتنی فەقێیان ، وەکو لەناو بنەماڵەی خۆیان‌و لە ناوچەکەدا باوبووە •

وەك لای باوکی خوێندوویـە ، لای مەلایـانی گەورەی وەك مـەلا موحەممەدی خەتێ‌و مەلا موحەممەدی کاك عەبدوڵڵای شـێخ‌وەتمـانی‌و کەسانی‌تریش خوێندوویە •

ئەم ذاتە پێوەندێکی کۆمەڵایەتیی زۆری بە ناودارانی ئایینی‌و دنیاییی سەردەمی خۆیەوە بووە • لە ۱۲۹۳دا سەری لە بەغدا داوەو لەلایەن موفتیی زەهاوی‌و گەورەپیاوانی بەغداوە زۆر ڕێزی لێ گیراوە • لەو سەردەمـەدا کاك ئەحمەدی شێخیش هاتووە بۆ بەغداو زۆری ڕێزلێ‌گرتووەو ، پێشتریش‌و لەوەپاشیش نامەیان لەنێواندا هاتووەو چووە • ئەگێڕنەوە لە چاوپێکەوتنێکدا لەگەڵ شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری بووە بە دەمەقاڵەیان‌و شێخ عوبەیدوڵـڵا بەوو بە کۆمەڵێ شێخ‌و سەییدو مەلای کۆڕەکەی وتووە ئێوە خزمەتکاری منن ، ئەمیش لە وەڵاما گوتوویەتی خوا چۆن ڕازی ئەبێ من خزمەتکـاری تۆ بم کە بە ناویش‌و بە لەشیش لە تۆ گەورەترم واتە من ناوم (عبدالله)و تۆ ناوت (عبیدالله)یە کە بچووککراوەی (عبدالله)یەو ، دیارە بە لەشیش لـەو گەورەتر بووە • ئەم وەڵامە لای خەڵـکەکـە زۆر پەسەنـد ئـەبێ‌و بـەو

دەوروبەرەدا بڵاوئەبێتەوە • لە ١٣٠٩یشدا چووە بۆ سابڵاغ بۆ چارکردنی ناکۆکی‌یەك لەنێوان عوسمانی‌و قاجارداو لە کارەکەیا سەرکەوتووەو بەم‌بۆنەیەوە لە هەردوولاوە خەڵات کراوە •

هەروەك پێوەندی ڕۆحیی لەگەڵ کاكئەحمەدی شێخ بووە ، پێوەندی ڕۆحیی بەتینی لەگەڵ شێخ عەبدولڕەحمانی خالصی تاڵەبانی‌و شێخ عومەر ضیائوددینیشدا بووە • لەباسی شێخ ضیائوددیندا ئەو دوو پارچە شیعرەمان بڵاوکردەوە کە بۆ یەکتریان ناردووەو نیشانەی ئەو پێوەندی‌یەن •

ئەم ذاتە تا ١٣١٨ بە دەرس‌وتنەوەو خوتبە خوێندنەوەی جومعەوە خەریك‌بووەو ، لەوساڵەوە دەستی لێ هەڵگرتوون بۆ مەلا موحەممەدی کوڕی‌و ، لە ١٣٢٦دا کۆچی دوایی کردووە •

یادی شێخ سەلیمی تەختەیی

ئەم ذاتە یەکێکە لە مەلا گەورەکانی بنەماڵەی مەردۆخیو کوڕیشێخ ئەحمەدی تەختەیی‌یە • لە ئەدەبیاتیشدا دەستێکی باڵای بووەو شیعری بە فارسیو کوردیو عەرەبی زۆرەو لە مەیدانی شیعردا بە (سالمی سنە) مەشهوورەو بۆ بەرانبەرکێ لەگەڵ (سالمی سولەیمانی) وای‌پێ‌ئەڵێن • ئێمە تەنها چەند پارچەیەکمان لە شیعری دەسگیر بووە ، لەم کتێبەدا بڵاویان‌ئەکەینەوە •

شێخ سەلیم زۆر مەفتوونی شێخ عومەر ضیائوددین بووەو لە سنەوە بەتایبەتی هاتووە بۆ لای بۆ هەورامان • کە ئەگاتە خزمەتی کۆمەڵێ مەلا بەدەوری شێخدا ئەبن ، شێخ لێ‌یان‌ئەپرسێ : ئەزانن سەلیم موحتاجی چی‌یە؟ هەریەکێ لە مەلاکان قسەیەك ئەکا • شێخ ئەفەرموێت : زۆر بۆی دامەچن ، (سلیم) موحتاجی حەرفێکی (ت)یە بخرێتە سەری ببێ بە (تسلیم) ، واتە ئەگەر خۆی بدا بەدەستەوە کاری مەیسەر ئەبێ • شێخ سەلیمیش هەر لەوێدا تەمەسسوك ئەکاو ماوەیەك لە بیارە ئەمێنێتەوەو پایەیەکی بەرزی لە تەصەوفدا دەسگیر ئەبێ •

بیستوومە ڕۆژێکیان شێخ ضیائوددین پاش نوێژی بەیانی ئەچێتە سەر جێگەکەی شێخ سەلیم ، ئەبینێ هێشتا نوستووە ، ئەفەرموێت :

آفتابت بر سر آمد بر نمی‌خیزی هنوز ؟
ئەویش دەستبەجێ لە وەڵاما ئەڵێ :

بی تو روزم شب بد و تو آمدی شب گشت روز

شێخ سەلیم شارەزایی‌یەکی زۆریشی لە عیلمی عەرووضدا بووەو لە هەموو بەحرەکانی عەرووض شیعری لە تەعریفی شێخ ضیائوددیندا وتووە .

بۆ نموونە لە بەحری (سالم) وتوویە :

ارجوكَ يا مولى الموالي ، ذا العُلا
أن ترحم الصبَّ العشوقَ المبتلى

اني حزينٌ مستكينٌ ضارعٌ
استدفعُ البلوى بكم يا ذا العلا

لە بەحری (ڕەمەل)یش وتوویە :

سهمُ لحظٍ من غزالٍ صادني
بعدَ ما من صبٍّ حبٍّ كادَني

فابتلاني مثلَ قيسٍ بالهوى
ذات ليلٍ مثل ليلى عادَني

ثم داواني بفورِ لطفِهِ
للهُدى والرشدِ فضلاً قادَني

ذاك نجم‌الدين مصباح الهُدى
كادني باللطف ثم اصطادني (١)

لە بەحری (کامیل)یش وتوویە :

ملكَ الهوى خَلَدي هوا قمر الملا
قمرٌ سناه دُجى الهواءِ به انجلى

---

(١) مەبەستی لە شێخ نەجمودینی کوڕی شێخ ضیائوددینە .

هو مرشدٌ بأوانِهِ ، ومجدِّدٌ
لزمانِهِ ، قمرٌ على فلكِ العُلا

له بەحری (موتەدارەك)یش وتوویە :

سادتي ! صادني هجرُكم ، فارحموا
انني عاشقٌ والِهٌ مغرَمُ

عادني مُدنفي عاد لي شافيـا
ذو الهوى عندَ مهويِّهِ مُكرَمُ

له بەحری (رەجەز)یش وتوویە :

يا معشرَ العشّاقِ حباً زوروا
منزِلهُ الشريفُ شهرزورُ

ان قيلَ انَّ شِبهَهُ موجود
واللهِ ان ذا المقولَ زورُ

له بەحری (وافیر)یش وتوویە :

أنارَ ضياءُ كوكبنا المنـيرِ
فصادَ به السرورُ اذاً سميري

لِحاظ دِلالٍ بَغتَةً رماني
فنارَ بيُمنِ لحظَتِهِ ضميري

له بەحری (بەسیط)یش وتوویە :

وجَّهتُ وجهي اليكم راجياً أملي
أنتم كرامٌ بلا مَنٍّ ولا عللِ

فحققّقوا سُؤلَتي يا أهلَ مكرُمةٍ
بجودِكم عجّلوا اذ حان لي أجلي

له بەحری (تەقاروب)یش وتوویە :

بسطْتُ ذراعينِ لي بالوصيد
لكهفِ الأمانيِّ بابِ الحميد

أزجّي لقِطميرَ منكم قبولاً
فعنْ بابكم ما لنا من مَحيد

له بەحری (طەویل)یش وتوویە :

حبيبي الذي احسانُهُ اسْتعبدَ الورى
ضِياءُ مُحيّاه جلا ظُلمَةَ الثّرى

وهذا ضياءُالدينِ غوثُ الخلائِقِ
لغرقى المعاصي ذلِكُمْ أوثقُ العُرى

له بەحری (طەویلی سالم)یش وتوویە :

به احسان توی حاتم ، به رفعت توی کسری
به فرمان توی آصف ، به برهان توی عیسی

چگویم نگارینا که با من چها کردی
قرارم ز دل بردی ، ز صبرم جدا کردی

ئەمەش چەند پارچە شیعرێکی کە پێوەندیان بە شێخ ضیائوددینـــەوە هەیـــە •

به کوردی :

(١)

پیری صیددیقی طەریق‌و تاجی فارووقی لەسەر
وارثی عوثمانی ذینووره‌ین‌و کەڕاڕی ثەبات

ڕۆحی شیرینم لە دەوری قەددی شەمشادت گەڕێ
تا تەصەددوق بێ لەبۆ ڕەددی هەموو دەردو بەڵات

خاڵی هیندو زوڵفی چین‌و ڕۆمی‌یی ڕووی ڕوومەتت
وان لە قەبزەی قەهری شمشێری برۆی جەنگ ئازمات

چاوی مەستت چۆن لە هەرلا مەردمی دڵ بردووە
بێ‌دڵان بۆ دڵ لە هەرلا بێ‌تەحاشا دێنە لات

هەر نیگاهێ صەیقەڵێکە بۆ مسی پڕ ژەنگی دڵ
بەڵ تەڵای خاڵص دەبێتن مس بە ئیکسیری نیگات

گیانفیدای گوفتاری شیرینت کە عەینی حیکمەتە
کەشفی ئەسراری تەریقەت حەللی کونهی موشکیلات

دڵ بەقوربانی نیگای قەلبولعەیانی کاری تۆ
وادەکاتن قاعیدەی حیکمەت بە تالیی‌وا ثەبات

قامەتی زێبای قیامەتخێزی تۆ بێ ببڕێ ڕێ
مەحشەرێ بەرپا دەکا بۆ سەرخۆشی جەورو جەفات

کارنامەی خاصی ئادابی طەریقی بەندەگیت
مونتیجی حەققولیەقین قەطعی عەلاقەی مومکینات

فەیصەلی حەققولیەقین فەصلولخیطابی عاریفان
تەرجومانی سیرڕی ئایاتی دەلالەت موعجیزات

بێته مەیدانی صەداقەت (سالما) قەلبی (سەلیم)
تا موشەڕڕەف بێ بە یومنی دەوڵەتی بیری خودات (٢)

بە عەرەبی :

(٢)

اخواني بالله ِ ذروني وبكائي
في رحلة ِ مولى العلما والعرفــاء ِ

من كانَ به سيّدنا أحمدُ باهى
من قامَ به الملّةَ دينُ الحنفاء ِ

قد كانَ لذكرين ِ خفيٍّ و جليٍّ
رأساً ، ولعِلمين ِ كذا قطبَ سماء ِ

في طاعة ِ مولاه قضى حقَّ جهاد ٍ
واستكملَ ما كلّفَ في دار فناء ِ

أحصى رتبَ القرب ِ جميعا وتعاطى
ما كان سوى البعثة ِ في كلِّ ولاء ِ

قد حاز خِلالاً وخصالاً وتحلّتْ
من كلِّ سجايا لكِرام القدمَاء ِ

ما غادرَ ما أمكن في وصف ِ كمال ٍ
الا بتعاطيه ِ و في حقِّ وفاء ِ

قدْ أحْصِدَ في مزرع أخراه زروعٌ
خُصّتْ به من كلِّ خُيور ٍ عظماء ِ

---

(٢) ڕووی دەمی شێخ سەلیم لەم پارچە شیعرەدا لە شێخ ضیائوددینە .

اذ تـم مقاماتِ سعاداتـهِ تمـّت
في عاجلـةٍ مدّتهُ وقتُ ضياء

فانجابَ عن الخلقِ الى الله تعالى
طوعاً فقضى نحبه شوقاً للقاء

اذ ذاكَ رَجَت وانتظرت روحُه أمراً
بالعودِ على البدءِ على وفقِ قضاءِ

حتى سمعت : أيتها النفسُ ! الينا
عودي ، ودعي الخلقَ ، فلبّت لنداءِ

دامت نزلاً من غرفِ الجنّة جداً
أسرَت فثوَت منزلَها خيرَ ثواءِ

ارتجّ على هجرتـهِ الأرض وأودى
في مأتمـهِ بعضُ أصيحابِ ولاءِ

في رحلةِ طاها وقعَ الواقعتانِ
ما أحسن قفواً له في حالِ مَضاءِ

أحسِن بتوفّيه بالاثنين تباعاً
للخاتم في خاتمـهِ مثلَ بـداءِ

في الكلِّ قفا سيدنا أحمدَ حتى
في العمرِ فأصغوا لأساليبِ رثـاء

لاغرْوَ ان احمرّ من الحزنِ سماءٌ
عما مطرٍ يَقطُرُ يبكي بدماءِ

من أعيُنِ أحبابهِ تنصبُّ دموعٌ
حمرٌ فترى الأرضَ مَخرَّ القتلاءِ

من فرقتِهِ أنضَجَ نيرانُ زفيرٍ
أحشاءَ محبِّيه فصارتْ كشواءِ

في مأتمِهِ ألسِنةَ الحالِ تُنادي
ياكهفَ نجاةٍ وملاذَ الغُرَباءِ

رفقاً بأسارى لكَ في سجنِ فراقٍ
للوصلِ جياعٍ وللُقياكَ ظِماءِ

في قلبيَ جُرحٌ لأطِبّاء ابــاء
عَنْ مرهَمِهِ ويَلْيَ قدْ عَزَّ دوائي

يالائمي دعني وزفيري وبكائي
في هجر حَبيبٍ هو في دارِ بقاءِ

انْ حيّ حبيبي فعسى ينفعُ صبري
لكنَّهُ قد ماتَ فمن أينَ عزائي

فالموتُ دوائي ، فلعلّي به ألفي
اياهُ فيا موتي سارع لفنائي

يا (سالمُ) قد صرتَ (سليماً) لفراقٍ
قلْ آه منَ الهجرة هجرانَ ضيائي

ألهِمْتُ منَ اللهِ لتأريخِ وفاتِهِ
يا (سالمُ) أرّخ (هو في دارِ رِضائي) [۳]

---

(۳) شێخ سەلیم ئەم پارچە شیعرەی بەبۆنەی کۆچی دوایی شێخ عومەر ضیائوددینەوە وتووەو ، ڕستەی (هو في دار رضائي) بە حیسابی حورووفی ئەبجەد ئەکاتە ۱۳۱۸ کە بە ساڵی هیجری ساڵی کۆچی دوایی کردنیەتی .

(٣)

يا تُربةً ضمِنتْ نورَ الهُدى عُمرا
من كان بالجهدِ دينَ اللهِ قد عَمَرا

أصبحتِ ذاتَ ضياءٍ باهرٍ قمرا
بعدَ الظلام وفتّقتَ العنبَرَ العطِرا

واهاً لنشرٍ أريجُ المسكِ يغبطُهُ
واهاً لنورٍ ضياءَ الشمسِ قد بَهَرا

وكيفَ وهو ضياءُ الدينِ مرشدُنا
أرسى به الدينَ دينَ اللهِ وافتخرا

طوبى لبيتٍ به طوفُ العتيق لما
ثواه من فيهِ ربُّ البيتِ قد ظهرا

يُزارُ من كلِّ فجٍّ انّ زائرهُ
كأنّما حجَّ بيتَ اللهِ واعتمرا

بُشرى لدارٍ يدورُ العرشُ من عَليها
لعلّه يتعاطى نورَها البهِرا

يا مضجعاً ضمَّ كالعشّاق أعظُمَهُ
وصلْتَ عنا بما قد كان منتظرا

قد نلتَ ماكان مأمولاً لطائفةٍ
تهواهُ مهجورةً ترثوهُ مُذ هَجَرا

في حقِّ مأتمِهِ الأهوالُ قائمةٌ
قد لا يدُكُّ الجبالَ الصمَّ والحجرا

الشمسُ طالِعةٌ ليست بكاسِفةٍ
تبكي عليكَ نجومَ الليلِ والقمرا

يا من غدا كعبةَ الحاجاتِ مرقَدُهُ
ارحمْ (سليماً) اذا ماصار محتضِرا (٤)

(٤)

مَنْ حسنُهُ قد تمَّ وما خالَطَ شيْنا
مَنْ أصبحَ في الحسنِ وحُسناه حُسينا

مَنْ كانَ بدورُ فلكِ الدينِ سُهاهُ
من دكّ له القتمُ وكانتْ له ليْنا

مَنْ زُمرةُ أصحابِ جمالٍ وجَلالٍ
منْ عزّهِ يمشونَ حواليهِ هوَينا

منْ ذبَّ عنِ الدينِ دُجى البدعَةِ ذبّاً
مَنْ زانَ سَنا طلْعتِهِ الملّةَ زينا

شمسٌ لسناها أفَلَت كلُّ شموسٍ
عَنْ أفئِدَةِ الخلقِ ازاحَتْ هي زيْنا

أعني عمرَ الثاني ومن فيه تجلّى
مولاهُ غدا قلبُه طورا له سينا

ذا يوسفُ اخوانُهُ أصحاب جَمالٍ
فيهِ اختلفَ الكلّ على فقدِهِ مَيْنا

---

(٤) شێخ سەلیم ئەم پارچە شیعرەی لە ١٣١٩دا داناوە کاتێ کە چووە بۆ زیارەتی ئارامگای شێخ عومەر ضیائوددینو ، تەعریفی ئەو ئارامگایەی پێ ئەکا .

قد صارَ عزيزاً هو في مصرَ كمالٌ
دانت له اخوانُه من عزّه دينا

قالوا له اذ قد ظَهرَ الحقُّ لَديْهم
تاللّهِ لقد آثرَكَ اللهُ علينا (٥)

(٥)

بُليتُ بوصفِ للهلالِ المنوَّرِ
لبدرٍ منيرٍ كانَ في النورِ حاكيا

يُسمى بنجمِ الدين هضماً لنفسِهِ
نعمْ انَّ في هَضمِ النفوسِ تعاليا

ولا بأسَ أن يُدعى بذا الاسم رفعةً
لكونهِ نجمَ القُطبِ في الوسطِ راسيا

فتىً كالجبالِ الراسياتِ وقارُهُ
تراه ببُرجِ الاستقامةِ ثاوياً

رقيبٌ لما في قلبِ شيخِ المشايخِ
أبيه ، مطيعٌ بعدَ ما كانَ واعيا (٦)

(٦)

فُتِنتُ بفتّانٍ فتىً ذي تدلّلِ
أغَنَّ غضيضَ الطَّرفِ أعيَنَ أكحَلِ

---

(٥) ئەم پارچە شیعرە بە (قەسیدەی حوسەینی‌یە) بەناووبانگەو شێخ سەلیم لە تەعریفی شێخ ضیائودیندا وتوویە .

(٦) شێخ سەلیم ئەم پارچە شیعرەشی لە مەدحی شێخ نەجموددیندا وتووە.

سبى القلبَ مني بعدما سَلَبَ الحِجى
بطرفٍ خفيٍ أو بجيدٍ معطّلِ

وأوثقني بعدَ انطلاقيَ سائِراً
على أحرفِ الدنيا بقيدٍ مُسَلسلِ

ومهما مشى هوناً مشى بمشاعِري
وان آبَ أوباً آب نحوي تَعَقّلي

تَولّى اذا ولّى سروري وأقبلَتْ
اليَّ مسراتي اذا كان مُقبِلي

اذا اهتَزَّ بانُ القدِّ منه يَهُزُّني
تمايُلُه مثلَ القَنا المتزَلزِلِ

اذا قامَ قامت من قيامٍ قيامتي
ويبعَثني من ذاكَ ريّا القرنفلِ

اذا صدَّ عنّي سدَّ عنّي مذاهبي
وان يلتفِتْ لي أنجُ من كلِّ مُعْضَلِ

بُليتُ بوجهٍ ناضرٍ كانَ ناظِراً
الى ربّه الرحمنِ ذي العزّةِ العلي

بسيماهُ سرٌّ سرَّ من كان سارياً
به السِرُّ يَسري للفتى المتأمّلِ

مُحَيٍ مُحَيّاهُ ومُحيٍ لميِّتٍ
مُميتٌ لِحَيٍ مُغرَمٍ والِهٍ وَلي

تعاطى جمالاً جالياً ظُلمةَ الهوى
لِراءٍ وعنهُ غُمّةُ القلبِ تنجلي

يشاهَدُ نورٌ في جبينه شاهدٌ
بأنَّه قيُّومٌ على الكلِّ مُعْتلي

علا في عُلاهُ أولياءَ زمانِهِ
وذلِكَ بحرٌ هؤلاءِ كجدوَلِ

مقاماتُ قُطبِ الدَّهرِ جاز مقامَهُ
فما ذاكَ الا مخدعٌ فتأمّلِ

وذلكَ نجمُ الدّين شيخ زمانِهِ
به يقتدي أهلُ الهُدى والتوكّلِ

أبوهُ الكريمُ المستطابُ وَجَدُّهُ
مقدَّمتانِ والنتيجةَ ذا الولي

ألا انَّ ذينِ الوالدينِ مقدَّمٌ
وذلكَ تالٍ مقتفٍ غير مؤتَلِ

تواتَرَ عنْ عثمانَ جدِّهِ انَّهُ
وليٌ وليٌ للهدى والتوسُّلِ

لقد قال شيخي ان هذا لنائبي
وذا غيرُ منسوخٍ وغيرُ مبدَّلِ

وأجمعَ أهل الحلِّ والعقدِ أنَّهُ
هو الأهلُ في أمرِ الهدى للتحملِ

ولاسيما علاّمةِ الدهرِ شيخنا
وأستاذِنا المولى الكريم المفضَّلِ

وذلك عبدُالقادرِ العارف الفتي
كفى حُجَّةً لولا اعتسافُ التعلُّلِ

ومن كان ذا عقلٍ سليم فملهَمٌ
مِنَ اللهِ بالحقِّ « الحقيقِ » المعوَّلِ

ولولا الذي في المدَّعى قد ذكرتهُ
لجِئْتُ عليهِ بالدَّليل المدلَّلِ

تَحلّى بأوصافِ الولايةِ والعُلى
وان هو ذو مجدٍ سَنيٍّ مؤثَّل

الا انه نجلُ الوليين وارثٌ
لِعُلياهما حقاً بغيرِ تَقَوُّلِ

له أسوةٌ في سيد الخلقِ أحمدٍ
عن الحقّ لم يخرُج ولم يتحوَّلِ

ولم يتكلَّم بالذي شأن شأنهِ
ولم يعرِفِ السُّوى ولم يتقوَّلِ

تخلَّقَ بالشَّرعِ القويم ولم يحُدْ
عن الحقّ مقدارَ الفتيل المقلَّلِ

ويُغضي كما يُغضي حياءً وهَيبَة
فأحسِنْ به من كاملٍ ومكمِّلِ

فيارَبِّ هبْ لي فيه قلباً مصدِّقا
سليماً من الزَّيْغِ وسوءِ التبدُّلِ (٧)

---

(٧) شێخ سەلیم ئەم پارچە شیعرەیشی لە تەعریفی شێخ نەجموددینی کوڕی شێخ عومەر ضیائوددیندا وتووە .

(٧)

هذا عمرُ الثاني ، ما أطيبَ ذكراهُ
من نالَهُ أحياهُ من نورِ مُحيّاهُ

من كان يرى خِلفاً بالصدقِ فهذا هو
آتاهُ مناياهُ من حضرةِ مولاهُ

لم يبقَ لنا همٌ يا معشرَ أحبابي
حيّوا وخذوا وجداً من نورِ مُحيّاه

من نورِ سراجِ الدينِ قد لاحَ بلا كَتمٍ
هذا عمرُ الثاني ما أطيبَ ذكراهُ

(٨)

زماناً كنتُ مشتاقا لما العشّاقُ تهواهُ
شراباً مِن شرابٍ مَنْ مِنَ الساقي تعاطاهُ
ينالُ الحقّ حقّاً لا يرى في الكونِ الا هو
« أدارَ الكأسَ شيخُ العهدِ مولى الخلقِ أبقاهُ
فأحياناً بروحِ الودّ ربُّ الخلقِ أحياهُ »

★ ★ ★

أنارَ القلبَ من فضلٍ وزكّى النفسَ من مَجدٍ
ووافاني بما أهداهُ ليلى من ثَرى نجدٍ
فلما كان ما اهداه أحلى كلّ ما يُجْدي
« أذاقَ السرَّ والروحَ كمالَ الروحِ والوجدِ
وَوالانا بما أغناهُ مولاهُ وولاّهُ »

★ ★ ★

حبيبٌ لاترى شبهاً له شرقاً ولا غربا
لأهلِ القولِ لايختارُ الا الصدَّ والكذبا
لصافي القلبِ يسقي دائماً من خمرةٍ شهبا
« لأهلِ الوجدِ من لحظٍ أباحَ الفضلَ والقربا
فواسانا بما آتاهُ مولاهُ وأدناهُ »

★ ★ ★

واذ كنّا كقومٍ في بوادي الجهلِ هيّامٍ
ولسنا آخذين من يدِ المحبوبِ من جامٍ
سكرْنا اذ لنا أبدى محيّا وجههِ السامي
« جزاهُ اللهُ ربّ الفضلِ عنا خيرَ انعامٍ
فلا ملجا ولا منجى لعبدٍ منه الا هو »

★ ★ ★

الهي انتَ أنشأتَ الورى بالحبِّ للحبِّ
وما لي ما بهِ أحظى بحبٍ منكَ من لبِّ
توسّلتُ بصبِّ عبرتي صبّاً على صبِّ
« فربّي ربّني فضلاً وكن لي دائماً ربي
ولي ولٍّ وليّاً كانَ ربُّ الفضلِ ربّاهُ »

★ ★ ★

فريدٌ في عباداتٍ ، وحيدٌ في اشاراتٍ
وسارٍ في سماواتٍ وعارٍ من مساواتٍ
سريٍ في كمالاتٍ ، بريءٍ من مبالاتٍ
« فصيحٍ في مقالاتٍ ، صحيحٍ في كراماتٍ
هوينا المشربَ مشياً الهُ الخلقِ أعلاه »

★ ★ ★

على الأمـّارةِ الخـَبثى أمير" عادل" قاهِر
له في عالمِ الأسرارِ حظ" وافِر" باهِر
لهُ وجه" جميل" شـِبهُ وردٍ ناضرٍ زاهِر
« سليمُ الطبعِ في الباطن ، حليمُ الخلقِ في الظاهر
عظيمُ الخلقِ من صبرٍ الهُ الخلقِ أعطاهُ » (٨)

(٩)

فاجاكَ يا ألمُ الجسورُ بليـّة
تـُمسى بها متلاشياً ومـَنيـّه

أرعدتَ افئـِدةَ الذينَ تعشـّقوا
قمراً لذاكَ على البدورِ مزيـّه

كيفَ استطعتَ دُنوَ وردةِ جسمِـهِ
لذُبولها لازالَ عنكَ رزِيـّة

لم لا تخافُ لهيبَ نارِ تأوُهٍ
لهـَواتـِهِ فتـُصيبـَكَ اللـّظويـّه

هو نائب" لنـَبيـّه وخليفة"
عمِرَتْ بذاكَ شريعة" نبويـّه

وطريقـَةُ الصـّدّيقِ خيرُ طريقةٍ
من بعد ما هـُدِمتْ فنا عمريـّه

لا ، بل به عـَمـِرَ الطرائقُ كلها
لاسيما الجهريـّة العلويـّـه

---

(٨) ئەمە پێنجخشتەکیی شێخ سەلیمە لەسەر شیعری شێخ عومەر ضیائوددین .

هو جامعٌ لحقايقٍ ومعارفٍ
وله الذي هو للكرامِ طويَّــه

وله مناقبُ أولياءٍ توفيَتْ
تأتي اليه فسائمٌ مدنيَّــه

وتجلّيات الهِـهِ من بيتِـهِ
في كلِّ آنٍ تعتريه هويَّــه

ليَطـُفْ به من تقصدنَّ زيارة الـ
حرمينِ وليصرِفْ اليه مطيّه

أحجيجَ بيتِ اللهِ فاتكمُ الذي
عَرضَتْ لكَمْ للقاءِ ذاكَ أذيَّــه

كالشمسِ تشرقُ عالماً بضيائِها
يعلو النهارُ بوَجنَتيْهِ عشيَّه

هوَ نيِّرٌ شمِلَ الورى لمعانُها
وأشعةٌ لجمالِها قمرِيَّه

ملكَ الخوارقَ والكرامة كلَّها
نعمَ المواهبُ مالَه وعطيَّه

ملكَ القلوبَ مع الجسومِ جميعَها
فله التصرُّفُ فيهما وقضِيَّه

أسرَتْ بسجنِ صدودِ ذلك مُهجَتي
خلَدى بحلقَةِ فودِ ذاكَ رعيَّه

وهوَ الضياءُ ضياءُ قلبِ سراجِنا
هُدِيَتْ بنورِ جمالِ ذاك برِيَّــه

هو مظهرٌ ثمَّ الى السبعِ العُلا
لضياءِ ذاكَ تجاوزٌ ورُقيّــه

هو بالذي لمحمدٍ متخلّقٌ
ولذا صفاتُ علاهُ مصطفويّه

أ (سليمُ) كفَّ عنِ المديحِ فانهُ
بحرٌ ، وليسَ تحيطهُ العَربيّة (٩)

ئەمەش پارچە شیعرێکی بە فارسی :

(١٠)

بدور رخت صف بصف دل نشیند
چو بر شاخ گلبن بلابل نشیند

بلی اخترانرا نباشد تجلی
که بر آسمان ماه کامل نشیند

صف مه رخانرا نباشد نمودی
که یارم بصدر محافل نشیند

بکنج لبت هندوی تکیه کرده
چو زاغی که با گل مقابل نشیند

مقام محمد روا نیست کس‌را
که فاروق ثانی عادل نشیند

خودی گشت مارا رقیب مزاحم
که بین من و دوست حائل نشیند

---

(٩) شێخ سەلیم ئەم پارچە شیعرەی لە کاتی نەخۆشیی شێخ عومەر ضیائوددیندا وتووە .

(سليم) از لباس خودی منسلخ شو
که خودوار با یار مشکل نشیند [10]

ئەمەش دوو تاقە بەیتی بە عەرەبی‌و فارسی :

(١)

بنجم ضياءالدين كان استضاءتي
اذا كنتُ ذا غيٍ بتلكَ براءتي [11]

(٢)

عمر در دین پیغمبر سراسر چون محاسن شد
ضریح سربسر نورش مقارن با (محاسن) شد [12]

---

(١٠) ئەم پارچە شیعرەش هەر لە تەعریفی شێخ ضیائوددیندایە .

(١١) مەبەستی لە شێخ نەجموددینە .

(١٢) مەبەستی لە ئارامگای شێخ ضیائوددینە کە سندووقی (مەحاسینی پێغەمبەر) لەپاڵیایە .

یادی شێخ عەزیزی تەختەیی

ئەم ذاتەیش لە بنەماڵەی مەردۆخی‌یەکان‌و لە خزمانی شێخ سەلیمی تەختەیی‌یە ٠ مەنسووبی شێخ ضیائوددین بووەو لە مەیدانی ئەدەبیاتیشدا دەستێکی بالاّی بووە ٠ پارچەیەك لە شیعرە فارسی‌یەکانیم دەسگیر بووە کە لە تەعریفی شێخ ضیائوددیندا وتوویە ، وا لێرەدا بلاّوی ئەکەمەوە :

سخن تا کی نهان دارم که بوی یار می‌آید
نسیم آستان حضرت دلدار می‌آید

به هر گلبن که گل چینم ، به هر وادی که بنشینم
نسیم صبح با عطر وی از گلزار می‌آید

درین صحرای عشق او دمادم میوزد عطری
که گویی بوی تار زلفش از تاتار می‌آید

چمن گویا چو جنت شد بیا یکدم تماشا کن
صدای بلبلان با حمد بر اشجار می‌آید

عجب فصلی بهاری شد که با یاد سحرگاهی
به هر آنی شمیم احمد مختار می‌آید

من دیوانهء صحرانشین مدهوش‌و سرمستم
ز بوی روضهء احمد کزین کهسار می‌آید

ز فیض حضرت قطب الیقین جادار ذی‌النورین
مرا از مبدء فیاض حق انوار می‌آید

به بتخانه گذر افتد به مسجد یا به میخانه
نسیم نسبت یار از در و دیوار می‌آید

به هر باغی ، به هر راغی ، به هر شاخی ، به هر کاخی
که می‌بینم ز عشقش نغمهء طیار می‌آید

ز عشق بادهء چشمان شاهد صوفی و زاهد
صدای جذبهء ایشان ز هر اقطار می‌آید

هزاران همچو من دیوانه و سرگشتهء عشقش
ز سوز عشقشان در دل لهیب نار می‌آید

اگر روزاست چون خورشید ، اگر شب چون مه تابان
در اقلیم جهان شعله ازان رخسار می‌آید

تو منع من مکن زاهد ز ترك صومعه حقا
صدای جوش من از خانهء خمار می‌آید

بیفتاد از کفم تسبیح صنعان سان که اندر سر
هوای عشق ترساوو بت و زنار می‌آید

همی‌نالد دلم امشب ز سوز آتش عشقش
ز شیشه قلقل و جوش از می گلنار می‌آید

درین گلشن همی‌بینم ز عشق خندهء گلها
صدای بلبل و قمری به هر اشجار می‌آید

(بیاره) ساخت کعبه بهر زائر بی‌گمان آری
دران وادی تجلیهاش از ستار می‌آید

به حصر عشق رخسارش به هر سویی که می‌بینی
خریدار زلیخایی پی دیدار می‌آید

به هر میخانه‌و مسجد ، به هر بزمی ، به هر رزمی
صداهای (مدد) با نامش از می‌خوار می‌آید

جمال عالم افروزش چو هر نقاش می‌بیند
عجب زین نقش بی مانند و زین کردار می‌آید

چنان غوغا فگنده در میان این جهان حتی
ز عشقش بوی مشك و عطر ازین اشعار می‌آید

اگر من شمهء وصفش به تحریر و بیان آرم
ز تحریر و بیان او دوصد طومار می‌آید

اگر افتد گذار مقدمش بر تربت عاشق
تن پوسیده‌اش رقصان ز تو هشیار می‌آید

چو بگشاید به خنده غنچهء تنگ دهن هرگه
تو گویی بوی عطر از بوطهء عطار می‌آید

چو جلوه میکند از برج رعنایی و زیبایی
پی نظاره بانگ (یا أولی الابصار) می‌آید

بشارت باد بهر معشر اسلام اهل حق
پی دین رسول‌الله عمر معمار می‌آید

مبارك خانقاهی ساخته از نور سبحانی
که وصفش آیهء (من تحتها الانهار) می‌آید

مشو نومید (یا مستمسکا بالعروة الوثقی)
کزو بهر گنه‌کاران صد استغفار می‌آید

ندارد کس فصاحت در مقام معرفت گویی
چو او با آن بلاغت در خط مضمار می‌آید

به میدان خداجویی چو جولان می‌زند گویی
به میدان جهاد آن حیدر کرار می‌آید

(ضیاءالدین) ذو الاسرار عالمرا منور ساخت
به نزد کج‌روان این قول حق دشوار می‌آید

بلی شب پره‌ء ناچیز نابینا به دور او
ز نور عالمین افروز خورانکار می‌آید

نه از انکار خفاشش (ضیاءالدین) بود نقصی
که فیض حق مددکار از شه مختار می‌آید

(عزیزا) وصف او در حیطه‌ء بحث و بیان ناید
خمش چون وصف او اکثار بر اکثار می‌آید

یادی شێخ موحەممەد ئەمینی هەولێری

ئەم ذاتە کوڕی شێخ فەتحوڵلای هەولێری‌یەو لە دەوروبەری ١٢٧٠ی هیجرەتدا هاتووەتە دنیاوەو لە ماڵی باوکیا قورئـانو سەرەتـای خوێندنی خوێندووەو ، کە گەورەیش بووە چووە بۆ فەقێ‌یەتی‌و پاش بوون بـە مەلا تەریقەتی قادریی لە باوکی وەرگرتووەو پاشـانیش چووە بۆ بیارەو لەسەر دەستی شێخ ضیائوددیندا تەمەسسوکی کردووەو خەریکی سولووك بووە تا ئیجازەی خەلافەتی وەرگرتووەو جا گەڕاوەتـەوە بۆ هەولێـرو لـەوێ نیشتەجێ بووە •

پاش ماوەیەك دڵی لە هەولێر هەڵکەنراوەو چووە بۆ حیجازو نزیـکەی ١٠ ساڵ لە مەککەی موکەڕڕەمە ماوەتەوە • پاش ئەوەش چووە بۆ قاهیرەی میسرو لەوێ سەقامگیر بووە • لەبەرئەوەش کە زۆر حەزی لە خوێنـدن کردووە دەستی کردووەتەوە بە خوێندنو لەوماوەیەدا موسـنەدی ئیمـامی شافیعی‌و مووەططای ئیمامی مالیـك‌و هەنـدێ لە تەفسـیری بەیضـاویی خوێندووەو پاشان دەسـتی‌کردووە بـە ئیرشـادکردنو تەریقـەت‌دادانی موسوڵمانانو لەناو عالمانی قاهیرەدا ناووبانگی بڵاوبووەتـەوەو بەوجۆرە ماوەتەوە تا لە ١٣٤٨دا کۆچی دوایی کردووە •

گەلێ لە زانایانو ئەدیبانی میسر پارچە شیعریان لە مەدحیدا دانـاوە ، وا لێرەدا یەکێ لەو پارچە شیعرانە بڵاوئەکەینەوە :

حتّامَ لاترعَوي عن حبِّ فانيةٍ
في منتهاها جميعُ الهمِّ والنَّصَبِ

هلاّ صرفتَ زمامَ الكومِ تلفتُها
صوب الهمام بذاكَ الحيِّ والطّنبِ

صوبَ الامام تقي القلبِ طاهرِهِ
طودِ الهُداةِ شريفِ الأصلِ والنسبِ

(محمد) النقشبندي (الأمين) ومَنْ
شادَ المكارمَ بالاخلاصِ والحسبِ

طلقُ المُحيّا ، عليُّ القدرِ ذو هِممٍ
تجلو الكروبَ ، نديُّ القلب في القربِ

بدرُ المعالي ، أبو الأرواحِ سيِّدُنا
غوثُ الورى منجِدُ الغرقى من العطبِ

بحرُ المعارفِ نورُ الله مرشدُنا
شمسُ الحقايقِ شيخُ العُجمِ والعربِ

تاجُ الفخارِ وحيدُ الدهرِ ذو مددٍ
فاقَ العُبابَ وجودَ الغيثِ والسُّحُبِ

امامُ أهل التُّقى ، سرُّ الولايةِ ، منْ
أحيا الطريقةَ بالارشادِ والأدبِ

كنزُ المعارفِ قطبُ الواصلينَ ومَنْ
تغنيكَ أفعالُهُ الغرا عن الكتبِ

تباركَ اللهُ كم أحيتْ مكارمُهُ
مواتَ قلبٍ فأضحى مظهرَ العجَبِ

كذاكَ وارثُ (طه) في شمائلهِ
عليهمُ حُلّةُ الأنوارِ في الحقبِ

هو (العزيزانِ) ان فاخرتَ في حسبٍ
أو (نقشبند) الذي قد فاز بالأدبِ

أنفاسُهُ عن سنا (المعصومِ) تخبرُنا
وعن امامةِ (سيفِ الدين) في الطلبِ

فليَحْيَ سادتنا (الأكرادُ) انهُمُ
أهدوا لنا سيدَ الأبطالِ والنُجبِ

ولتهنَ مصرُ وأهلوها بهِ شرفا
باليمنِ في روضةِ الافراحِ والطربِ

فيا مريدَ العلا في ظلِّ رايتهِ
أقبلْ ولا تُصغِ للواشي فذاكَ غبي

وكنْ بآداب اهلِ الحبِّ ملتحقاً
وقبِّلِ النعلَ ترقى منتهى الرتَبِ

یادی مەلا مەحموودی باکی

مەلا مەحموودی مەشهوور بە (باکی) خەڵکی ناحیەی (خوڕخوڕە)ی دەوروبەری سەقزە • ئەدیبێکی باڵاو شاعیرێکی خاوەن هەست بووە • تەریقەتی لەسەر دەستی شێخ ضیائوددیندا وەرگرتووەو هەر لە بیارەیش ژیاوە ، بەڵام سالی دوو مانگ چووە بۆ سولەیمانی حەککاکیی کردووەو مۆری هەڵکەندووە بۆ خەڵك‌و بەکاری ئەو دوو مانگە خەرجی ئەو دە مانگەکەی سالی پەیداکردووەو پاشان گەڕاوەتەوە بۆ بیارە •

لە سەیید ئەحمەدی عازەبانیم بیست وتی سالێکیان مەلا مەحموود دوو مانگەکەی لە مزگەوتی ئێمە بەسەربرد ، دیم سەجعی مۆرەکەی خۆی ئەم دوو بەیتە بوو :

مژه‌ات بهر رخنه در دلها
از من آموخته‌است حکاکی

هم ز مژگان تست برگشته
شده بخت سیاه از باکی

لە شێخ نەجموددینی کوڕی شێخ شەمسوددینی کەس‌نەزانیشم بیست وتی جارێکیان لەو سەردەمەدا کە مەلا مەحموودی باکی لە بیارە سولووك ئەکا ، چەند ڕۆژێك شێخ ضیائوددین لە ماڵ نایەتە دەرەوە بۆ خانەقا • سالیکەکان بەمە ناڕەحەت ئەبن ، جا مەلا مەحموود ئەم پارچە شیعرە دائەنێ‌و ئەینێرێتە ماڵەوە بۆ شێخ :

ای بلای دل صاحب نظران بالایت
آتش خرمن سودازدگان سودایت

غارت جان همه از فتن چشم سیاه
آب حیوان نمکی از لب شکر خایت

عیش جنت ثمری از شجر وصل شما
تاب دوزخ شرری از غم جان‌فرسایت

مست مخمور سر از خاك لحد بردارد
هرکه لب تر کند از چاشنی صهبایت

ما بدام تو گرفتارو تو از ما بیزار
تو ز ما فارغ‌و ما شیفته‌و شیدایت

دیده‌ء خاك نشینان سر کویت‌را
باز روشن بکن از سرمه‌ء خاك پایت

ذره‌ایم‌و بهوای رخ تو سرگردان
واله‌ء چشم ضیا غمزده‌ء سودایت

نظری بر من بیچاره‌ء مسکین فرما
من فدای نظر و منظر مهرافزایت

جان بلب آمده پروانه‌ء دل سوخته‌را
شمع جم تا بکی آخر نبود پروایت

نازنینا بسراپردهء عزت بازا
کور آن چشم که بی روی تو بیند جایت

باکی از (باکی) دل‌تنگ پریشانت نیست
شاه من آه ز بی‌باکی و استغنایت

ئەم ذاتە کتێبێکی جوانی لە باسی مەناقیبی شێخ ضیائوددیندا نووسیوە، نوسخەیەکی لە کتێبخانەکەمدایە [1] .

---

(1) لە لاپەڕە ١٤٩ ــ ١٥٠ی ئەم کتێبەدا ، لە باسی شێخ عومەر ضیائوددیندا، پارچە شیعرێکی ئەم ذاتەمان بڵاوکردەوە کە لە لاواندنـەوەی شـێخی ناوبراودا دایناوە .

یادی مەلا مەجیدی پێش‌نوێژی خانەقای بیارە

ئەم ذاتە کوڕی مەلا حامیدی کاتبە کە لە سەرەتـای ئـەم بەشـەدا باسمان‌کردو ، دایکیشی برازای مەولانا خالیدە •

پاش وەفاتی شێخ بەهائوددین لە خزمەتی شێخ ضیائوددین‌دا بـووەو لای ئەمیش پێش‌نوێژی خانەقا بووەو پیاوێکی زۆر لەخواترس‌و عیبادەتکار بووەو پیاوانی لەخواناسی گەورەو بەناووبانگ هەمیشە لە پشت سەریەوە نوێژیان کردووە •

مەلا مەجید تا مردنی پێش‌نوێژی خانەقا بووە • ئەگێڕنەوە ڕۆژێکیان کۆمەڵێك مەلای مەریوانی لە بیارە دەوری‌لێ‌ئەدەن پێی‌ئەڵێن بێ‌قەزا بـی بۆچی خۆتت لەم بیارەدا بە فەقیری‌و گەدایی پیر کرد • وەرە لەگەڵمان بـۆ مەریوان ، لەوێ لە دێیەك داتئەمەزرێنین خەڵاتو بەراتی ساڵانەت ئەوەندەو ئەوەندە زۆر بێ لە گەنم‌و جۆو برنج‌و پارەو حەیوان‌و بەجارێ دەوڵەمەنـد ببی •• زۆری لەگەڵ ئەڵێن •• ئەویش سەرەنجام وا وەڵامیان ئەداتەوە ، ئەڵێ براینە ! ئینسافتان بێ• من حەقم نی‌یە بەرابەر بە پێش نوێژی داوای هیچ بکەم • نوێژە ، فەرزە لەسەرم‌و بۆ خۆمی ئەکەم • پێش‌نوێژیشـە ، فەرزی کیفایەیە هەرکەس ڕێ‌کەوێ ئەیکا ، ئیتر بۆ مەمنوونی خوا نەبـم خەڵك ئەمخەنە پێشی خۆیانەوەو لە پشت سەرمەوە نوێژ ئەکەن ؟

مەلا مەجید پیاوێکی گۆشتن بووە • ئەگێڕنەوە جارێکیان کابرایـەك ڕێی ئەکەوێتە خانەقای بیارە ، برسی ئەبێ ، مەلا مەجید ئەبینێ بەو هەمووە

گۆشتنی‌یەوە ، پێی‌ئەڵێ ئەرێ مەلا ئێوە بۆ لە خوا ناترسن ؟ من وا لەبرسانا ئەمرم ، تۆیش ئەو هەموو گۆشتەت پێوەیە وەختە لەت‌ببی .. ئا بمبەرەوە بۆ مالی خۆتان تیکەیێ قوبلێم بدەرێ . مەلا مەجیدیش تۆزێ ماتڵ ئەبێ ، پاشان ئەڵێ برا ! ئەگەر باوەڕ ئەکەی مەگەر جەژنەو جەژن لە مالی خۆمـــا چاوم بە برنج بکەوێ . منیش وەك تۆ گەدام ، بەلام بلێم چی خـــوا ئـــەم هەمووە گۆشتەی داومەتێ‌و وا گۆشتنی دروست کردووم !

مەلا مەجید دەستی شیعر وتنیشی بووە . ئەمە پارچە شیعرێکیە بـــۆ پاڕانەوە لە خوا وتوویەتی :

سر خجلت فگندە شرمسارم
نە طاعت نە زبان عذر دارم

خداوندا نیم لایق بە جنت
توانای تب دوزخ ندارم

کرم فرما مرا توبەء نصوحی
ببخشا و بفردوس اندر آرم

ندارم غیر عفو تو پناهی
بفضل خود ز منفوران شمارم

بهاءالدین ، ضیاءالدین بکردند
پی امر امامت اختیارم

امام اولیای وقت خویشم
ملا گویم ، چرا مخفی بدارم

سراج‌الدین ، بهاءالدین ، ضیا هم
ز مأموران خود بر می‌شمارم

اگر هر موی من گردد زبانی
ز صد شکرش یکی‌را چون گذارم

نگویم من که لایق بودم این‌را
ولی عین عنایت بود یارم

رجا دارم قبول آن نمازی
که با این اولیاها میگذارم

امام ساکنان خانقاهم
بغیر از این دیگر چیزی ندارم

تو نجم‌الدین صفت رحمی بحالم
اگر نکنی ، چه سان باشد قرارم

چه سان گویم که من عبد مجیدم
نواهی چون اوامر میگذارم

به سال (شغل) [1] این ابیات گفتم
که تا ماند بدوران یادگارم

بهشت جاودان باشد مر آنکس
بخواند عفوم از پروردگارم

مەلا مەجید لە ساڵانی یەکەمی ١٣٣٠دا کۆچی دوایی کردووەو لە گۆڕستانی (ملەگای چنار) لە بیارە بە خاك سپێرراوە •

---

(١) ئەم وشەیە بە حیسابی حورووفی ئەبجەد ئەکاتە ١٣٣٠ کە ساڵی وتنی پارچە شیعرەکەیە .

یادی حاجی مەلا موحەممەدی جوانڕۆیی

باوکی ناوی مەهدیو لە سەییدەکانی پیرخدری‌یە • لـە منالی‌یـەوە دەستی‌کردووە بە خوێندنو چووەتە بیارەو لەوێ ماوەتـەوە تا ئیجـازەی وەرگرتووە • هەر لە سەردەمی فەقێ‌یەتیدا تەریقەتیشی وەرگرتووەو خەریکی عیبادەتو خواناسی بووە •

بە فەرمـانی شێخ عومەر ضیائوددین لای حەسەن‌بەگی سلێمان‌بەگ لە گەرمیان بووە بە مەلاو پاش ئەوە چووەتە خانەقی‌و ئەرکی پێش‌نوێـژی‌و دەرس‌وتنەوەی لە خانەقای شێخ ضیائوددیندا گرتووەتە ئەستۆو تا مردن لەوێ ماوەتەوە • سەفەری بەیتوڵڵای بووەو حەجی‌کردووەو لە حەجەکەیـا چاوی بە مەلیك عەبدولعەزیزی سوعوود کەوتووەو گەلـێ ئامـۆژگاریی کردووە • پاش ئەوە چاوی بە مەلیك فەیسەڵی یەکەمیش کەوتووەو فەیسەڵ مانگانەی بۆ بڕیوەتەوە ، بەڵام ئەم داویەتە دواوەو ئەڵێن بەم ڕستەیە وەڵامی داوەتەوە : (تركٌ القناعةِ عار عليّ في الدنيا و نار في الآخرة) •

لە ١٣٥٦دا کاتێ کە لە بیارە مامۆستا بووم ، حاجی مەلا موحەممـەد هات بۆ ئەوێ • زۆر لەگەڵم بەلوتف بوو • منیش بۆئەوەی سەنەدی ئیجازەی عیلمیم بە سەنەدی مەلای گەورەی بیارەوە پێوەند بێ ، کە حاجی مـەلا موحەممەد لای ئەو ئیجازەی وەرگرتبوو ، داوای ئیجازەم لێ کرد ، ئەویش ئیجازەی دامێو بە خەتی خۆی لە پەراوێزی ئیجازەنامەکەمەوە کە مامۆستا شێخ عومەری ئیبنولقەرەداغی بۆی نووسیوم ، بۆی نووسیم •

ئەم ذاتە لە ١٣٥٨ی هیجریدا کۆچی دواییی کردووە •

یادی مەلا عەبدوڵڵای عەبابەیلی یی

کوڕی شێخ قادری عەبابەیلی یی یە • هەر لە منالی یەوە دەستی کردووە بە خوێندن و لە گەنجیدا تەریقەتی لە بیارە لەسەر دەستی شێخ عومەر ضیائودینەدا وەرگرتووەو پێکەوە خوێندووشیەتی و سولووکیشی کردووەو لە هەردوو مەیداندا پێگەیشتووە • پیاوێکی قەناعەتکارو دوور لە دیمەنپەرستی بووەو ، لە ئەمر بە چاکەو نەهی لە خراپە دریغیی نەکردووەو چەندیشی لەتوانادا بووبێ بە دەرس پێ وتنی فەقێیانەوە خەریك بووە • لەسەر دالآنی حەوزو مزگەوتی عەبابەیلێ حوجرەیەکی بۆ خۆی ڕێکخستووە کەسێ شارەزا نەبووبێ پێی نەزانیوە • لەبەر ئەم دووری یەی لە خەلك خۆی ناونابوو (ئیلاهی) واتە هەر خوا پشت و پەنایەتی •

گەلێ فەتاوای فیقهیی هەیەو لە گەلێ مەیداندا نووسراوی بەکەڵکی هەیە • یەکێ لەوانە نامیلکەیەکە لەبارەی (تاپۆی عوسمانی) یەوە ، لەم نامیلکەیەدا ئەلێ ئەگەر تاپۆ لەسەر تەملیك کردنی ئەرزی بەیتولمالی موسوڵمانان بێ ئەوە لەبەر ناچاری نەبێ دروست نی یەو ئەویش بەومەرجە کە بە (ثمن المثل) بێ • خۆ ئەگەر لەسەر قاعیدەی (ارفاق) بێ واتە بە دەسەلآتدارێکی وا بدرێ کە خزمەتی ئیسلام بکا ، ئەوە ئەوەیش تا ئەوکاتە دائەمەزرێ کە خزمەتەکە بەردەوام بێ ، ئەگینا بەشەرع ڕەوا نی یە • مەلا عەبدوڵڵا ئەم نامیلکەیەی ناردووە بۆ مەلا قادری گەورەی بیارە ، ئەویش

لەپشت نامیلکەکەوە نووسیویە ئەوەی لەم نامیلکەیەدا نووسیوتە ڕاستو موتابیقی شەرعە ، بەلاَم کردنەوەی ئەم باســە لەمڕۆژەدا ئــەبێ بەهــۆی هەرایەکیوا زیانی لە ئەسڵی مونکەرەکە زۆرتر بێ ، کەواتە بێدەنگی چاترە!

مەلا عەبدوللاَ لە ١٣٥٧دا لە دێی عەبابەیلێ کۆچی دوایی کردووەو هەر لەوێ بە خاك سپێرراوە .

یادی مەلا بەهائوددینی پێش نوێژی خانەقای بیارە

ئەم ذاتە لە سالی ١٢٩٤ی هیجرەتدا لــە دێی (دزاوەر) لەدایك بووەو بەمنالی دەستی کردووە بە خوێندن و پاش گەیشتن بە پــلەی (موســتەعید) چووە بۆ بیارە بۆ خوێندن و لەوێیشەوە چووە بۆ لای حاجی مەلا عەبدوللای پەسوێ لە موکریان و ڕیاضیات و هەندێ بابەتی تری لا خوێندووەو دیسانەوە هاتوەتەوە بۆ بیارەو لای مەلای گەورەی بیارەیش خوێندوویەو ئیجازەی لا وەرگرتووەو ، لەسەر دەستی شــێخ عومــەر ضیائوددینــدا تەریقــەتی وەرگرتووەو هەر لە بیارە ماوەتەوەو پاشان بووە بە پێش نوێژو سەرحەڵقەی خەتم و تەهلیلەو تا کۆچی دوایی کردووە هەر پێش نوێژو سەرحەڵقە بووە •

مامۆستا مەلا بەها وەختی خۆی بــەفیڕۆ نەئــەدا • لە غەیری وەختی نوێژو خەتم و تەهلیلــەدا خەریکی قورئــان خوێنــدن و ویرد خوێنــدن و دەرس پێ وتنی فەقێیان ئەبوو، بەتایبەتی دەرسی تەجویدی قورئان و شەرع و لە شەرعیشدا بەتایبەتی دەرسی فەرائیض واتە چۆنیەتیی دابەش کردنی میرات•

ئەم ذاتە لە ١٣٦٨دا لەبیارە کۆچی دوایی کردووەو و لەپشت مەرقەدی شێخ عومەر ضیائوددینەوە ، لەوشوێنەدا کە خۆی قەبری بۆ خــۆی تیــا هەڵکەندبوو و لەپێش مردنیەوە بە ماوەیەك قورئانی بەسەردا ئەخوێند ــ بە خاك سپێرراوە •

یادی مامۆستا شێخ عومەری ئیبنولقەرەداغی

ئەم ذاتە کوڕی شێخ ئەمینی قەرەداغیو لە بنەماڵەی مەردۆخیی بـەو ئەچێتەوە سەر شێخ مەعرووفی گەورە کە لە دەرەقوولەی نزیك بیارە بـە خاك سپێرراوە •

لە ساڵی ١٣٠٣ی هیجرەتدا لە سولەیمانی لەدایك بووەو پـاش فـام پەیداکردن نراوەتە بەر خوێندنو بەردەوام بووە تا بووە بە مەلاو ئیجازەی وەرگرتووەو ، بەهۆی بەهرەی زیرەکیی خۆیو خەریك بوونی بێوچانیەوە بە دەرزپێوتنەوەی فەقێیانو کتێب دانانو شەرحو پەراوێز لەسەر نووسینی بووە بە یەکێ لە مەلا هەرە بەناووبانگەکانی کوردستان •

ئیبنولقەرەداغی زیاتر لە مزگەوتی خۆیاناو جارجاریش لە مەدرەسەی زەردیاوای قەرەداغ کە شـێخ نـەجیبی قـەرەداغی مـودەڕریسی بووە خوێندوویە • خۆی گـێڕاویەتەوە کەوا لـە خزمـەتی شـێخ نەجیبـدا دەستیکردووە بە خوێندنی (جەمعولجەوامیع) ، بەڵام شێخ نەجیب لەبەرئەوە کە زۆر بەسەر عیلمەکەدا زاڵ بووە ئەوەندە موبالاتی بە فەقێ نەکردووە • لەبەرئەوە ئیبنولقەرەداغی کە لە موقەددیمەی کتێبەکە ئەبێتەوە دێتەوە بـۆ سولەیمانیو کە ئەبینێ گەلێ لە دەرزەکانی موقەددیمەکەی جەمعولجەوامیعی بە سادەیی خوێندووە ، لای مەلا حوسەینی پیسـکەندی لـە سـەرەتاوە دەستپێ ئەکاتەوە •

ئیبنولقەرەداغی لە حیساب‌و ڕیاضیات‌و ئوستورلاب‌و ڕوبعدا دەستێکی زۆر باڵای هەبوو • گێڕایەوە فەرمووی زۆر ئارەزوومەند بووم لە خزمەتی عیرفان ئەفەندیدا دەرزی تەشریحولئەفلاکی بەهائوددینی عاملی بخوێنم ، بەڵام عیرفان ئەفەندی مەجالی نەئەدام تا ناچار بووم ڕازی بووم سەماعی دەرزی مەلا هادیی بێسارانی بکەم [1] ، مەلا هادی‌یش عادەتی‌وابوو هەر بابەتێکی نەحو لە دەرزەکەیا هەڵکەوتایە ئەیپرسی لە عیرفان ئەفەندی ، ئەویش بەمە زۆر ناڕەحەت ئەبوو ، ئەیفەرموو من دەرزی ڕیاضیات ئەڵێمەوە، هەقم بە نەحوەوە چی‌یە ؟ منیش لەجیاتیی عیرفان ئەفەندی وەڵامی پرسیارەکەی مەلا هادیم ئەدایەوە ، لەمەوە خۆشەویستیم کەوتە دڵی عیرفان ئەفەندی‌یەوەو وای‌لێ‌هات سەربەخۆ دەرزی تەشریحولئەفلاکەکەی پێ‌ئەوتم‌و بەوجۆرە تەشریح‌و کتێبەکانی‌ترم لاخوێند • ئیبنولقەرەداغی بەدەم خوێندنی ئەم کتێبانەوە ئەوەندەی سەعی‌و موتالا تیا کردوون، مودەووەنەی حاشیەی لەسەر تەشریحولئەفلاك‌و حاشیەی تەشریح‌و ڕیسالەی حیساب‌و ئوستورلاب‌و ئەشکالولتەئسیس‌و ڕوبعی موجەییەب‌و ڕوبعی موقەنطەرات نووسیوە •

ئیبنولقەرەداغی کە لە خوێندنی ماددەکانی فەقێ‌یەتی بووەتەوە ، چووەتە لای شێخ نەجیبی قەرەداغی ئیجازەی وەرگرتووەو لە مزگەوتی خۆیاندا لەسولەیمانی کە مەشهوورە بە مزگەوتی شێخ مارف لەگەڵ شێخ مارفی برای دەرزیان بە فەقێ وتوەتەوە ، تا پاشان لە ساڵی ١٣٣٧ی هیجرەتدا خەڵکی گەڕەکی دەرگەزێن بەیارمەتیی چەند کەسێکی وەك حاجی سەعید

---

(١) سەماع ئەوەیە دەرزەکە دەرزی فەقێ‌یەکی تایبەتی بێ‌و چەند فەقێی‌تریش بۆ سوودوەرگرتن بێن گوێ‌بگرن. لەم‌حاڵەدا هەر ئەو فەقێ تایبەتی‌یە حەقی (بەڵێ) کردنی بۆ مامۆستا هەیەو ، ئەوانی‌کە تەنها ئەوەندەیان بۆ هەیە جارجار پرسیارێك لە مامۆستا بکەن بێ‌ئەوەی درێژەی بدەنێ ، بەڵام ئەتوانن لەپاش دەرزەکە هەمان بابەت لەگەڵ مامۆستا بەدرێژی لێك‌بدەنەوە .

ئاغاو حاجی مەلا موحیی‌ددین‌و حاجی عەبدوللاو حاجی فەقێی شاڵی خانەقای مەولانایان ئاوەدان کردووەتەوەو چەند هۆدەیەکی نوێیان بۆ مەلاو فەقێ تیا دروست‌کردووەو هاتوونەتە لای ئیبنولقەرەداغی‌و تکایان لێ‌کردووە کە ببێ بە مەلای خانەقاو ئەویش بەگوێی کردوون‌و چووەتە خانەقاو تا کۆچی دوایی کردووە هەر لەوێ مـاوەتەوە • بەدرێژایی ئەومـاوەیە خەڵـکی دەرگەزێن‌و بەتایبەتی حاجی مەلا مـوحیی‌ددین‌و حاجی عەبـدوللاو حاجی فەقێ بە دڵسۆزی‌و دڵفراوانی‌یەوە خزمەتی ئیبنولقەرەداغی‌و فەقێکانیـان کردووەو مانگانەیان بۆ بڕیونەتەوە (٢) •

ئیبنولقەرەداغی هەرگیز کاتی خۆی بەخۆڕایی بەسەرنەئەبرد ، یا دەرزی بە فەقێ ئەوت ، یا موتالای کتێبی ئەکرد یا کتێبی دائەنا • لە مەجلیسیشیدا لە باسی زانست‌و زانایان بەولاوە هیچی‌تر نەبوو • لەبەرئەوە باشترین فەقێی ناوچەکە بەئاواتەوە بوون لە مەدرەسەی خانەقای مەولانا جێیـان ببێتەوەو مامۆستا شێخ عومەری ئیبنولقەرەداغی دەرزیان پێ‌بڵێ • ئەویش هەمیشـە فەقێکانی هان‌ئەدا لەسەر نووسین‌و نووسینەوەو خوێندن‌و خوێندنەوە •

ژمارەیەك لە باش‌مەلاکانی کوردستانی خواروو لای ئیبنولقەرەداغی ئیجازەیان وەرگرتووەو هەریەکێ لە ناوچەیەك بوون بە مودەڕڕیس‌و دەرزیان بە فەقێ گوتوەتەوەو زانستیان بڵاوکردووەتەوە •

ئەمەش ناوی هەندێ لەو فەقێیانەی لای ئیبنولقەرەداغی خوێندوویانەو ئیجازەیان لا وەرگرتووەو پاشان لەناو مەلاکانی کوردستانی عێراق‌و ئێراندا بە مەلاباش ناووبانگیان دەرکردووە :

---

(٢) هەرچەند باسی پیاوەتیی ئەم دوو برایە بکەم لەگەڵ مامۆسـتا شـێخ عومەرو فەقێکانیدا هێشتا حەقی خۆیان نادەمێ . ئەمـانە هەمیشـە بەدەممانەوە بوون‌و لە هەموو تەنگانەیەکدا یارمەتی‌یان ئەداین‌و شەوانی سێ‌شەممەو جومعە ئەهاتن بۆلامان‌و قەسیدەی بوردی‌یەیان لەگەڵمـان ئەخوێندەوە .

حاجی عەبدوللاو حاجی فەقێ شاڵی برابوون

(١) مەلا قادری سماقانیی بانەیی •
(٢) شێخ عەبدولکەریمی هەڵووژانی •
(٣) سەییید حوسەینی تایرلۆغیی موکریانی •
(٤) مەلا موحەممەدی کوڕەزای شێخولئیسلامی بانە •
(٥) مەلا سەعیدی ئاغجەلەری •
(٦) مەلا عەبدوڵلای چروستانەیی •
(٧) مەلا ڕەحیمی پەرخی •
(٨) مەلا صاڵحی برازای مەلا عەزیزی پریس •
(٩) مەلا موحەممەدی ڕەئیس •
(١٠) مەلا عینایەتی سەروماڵی •
(١١) مەلا موحەممەد سەعیدی صاحیبی •
(١٢) مەلا عومەری عومەرگومەتی •
(١٣) مەلا یەحیای بانەیی و ••• گەلێکی تر [٣] •

ئیبنولقەرەداغی هەمیشە شانبەشانی دەرزوتنەوەی بە فەقێکانی خەریکی نووسینیش ئەبوو • ئەمەش ناوی هەندێ لەو کتێبانەی کە داینـاون :

---

(٣) من خۆیشم یەکێکم لەوانەی چەند ساڵ لای مامۆستا شێخ عومەر خوێندوویانەو ئیجازەیشم هەر لە خزمەتی ئەوا وەرگرتووە • لە مانگی ڕەبیعولئەووەلی ١٣٣٩وە چوومەتە خزمەتی لە خانەقای مەولاناو تا مانگی شەعبانی ١٣٤٣ لە خزمەتیا ماومەتەوە ، جا ئیجازەم وەرگرتووە • لەمماوەیەدا ئەمکتێبانەم لە خزمەتیا خوێندووە : ئەقصەلئەمانی لە عیلمی بەلاغەدا ، تەشریح بە حاشیەکانی موصەننیفەوە ، ڕیسالەی حیسابی عاملی ، ئەشکالولتەئسیس ، ئوستورلاب ، ڕوبعی موجەیەب ، تەقریبولمەرامی شەرحی تەهذیبولکەلام ، جەمعولجەوامیع ، قاضیو لاری بە حاشیەکانی شێخ عەبدولقادری موهاجیرەوە ، فەریدەی سیووطی بە حاشیەکانی ئیبنولقەرەداغی خۆیەوە ، گەلەنبەویی بورهان ، شەرحی مەنهەجی قاضی زەکەریا لە سەرەتاوە تا کیتابی نیکاح ، کیتابی خولعی توحفەی ئیبنوحەجەر •

(١) حاشیەی مودەووەنەی لەسەر شەرحی تەهذیبولکەلام لە ئوســـوولی دینـــدا •

(٢) حاشیەی مودەووەنەی لەسەر جەمعولجەوامیـــع و شەرحـــەکەی لـــە ئوسوولی فیقهـــدا •

(٣) حاشیەی لەسەر ئەقصەلئەمانی لە عیلمی بەلاغەدا •

(٤) حاشیەی مودەووەنەی لەسەر گەلەنبەویی بورهان لە عیلمی مەنطیقدا (لەچاپدراوە) •

(٥) حاشیەی مودەووەنەی لەسەر گەلەنبەویی شەرح لە عیلمی مەنطیقدا •

(٦) حاشیەی مودەووەنەی لەسەر گەلەنبەویی ئاداب لە ئـــادابی بەحث و موناظەرەدا (لەچاپدراوە) •

(٧) حاشیەی مودەووەنەی لەسەر تەشریحولئەفلاك لە فەلەکیاتدا •

(٨) حاشیەی مودەووەنەی لەسەر ڕیسالەتولحیساب •

(٩) حاشیەی لەسەر ئوستورلاب •

(١٠) حاشیەی لەسەر ڕوبعی موجەییەب •

(١١) حاشیەی لەسەر ڕوبعی موقەنطەرات •

(١٢) حاشیەی لەسەر فەریدەی جەلالوددینی سیووطی لە نەحوو صەرفدا •

(١٣) حاشیەی لەسەر تەسریفی مەلا عەلی (لەچاپدراوە) •

(١٤) ڕیسالەیەك لە فەرائضیدا •

(١٥ شەرحی ڕیسالەی فەرائیض (لەچاپدراوە) •

(١٦) المنهل النضاح فی اختلاف الاشیاخ ابن‌حجر والقاضي والرملي والمغني•

(١٧) فەتواکانی لە وەلامی ئەو پرسیارە شەرعیيانەدا کە لێی‌کراون (بەپێی بابەت لەناو [جواهر الفتاوی]کەی مندا لەچاپدراون) •

(١٨) شەرحی مەقوولاتی عەشەرەی مەلا عەلیی قزلجی •

(١٩) حاشیەی لەسەر عەبدوللایەزدی لە عیلمی مەنطیقدا •

(٢٠) رسالة فی الصلوات علی سید الـکائنات علیـه افضـل الصلـوات والتسلیمات (لەچاپدراوە) [٤] •

مامۆستا شێخ عومەری ئیبنولقەرەداغی نموونەی ڕەوشـتو خووی بەرز بوو ، بەجۆرێ کە فەقێکانی ئەوەنـدەی لـە عیلمـەکەی کەڵکیـان وەرئەگرت ، ئەوەندەش لە ڕەوشـتو خـووی فێرئـەبوونو کەڵکیـان وەرئەگرت • عیززەتی نەفسێکی بێئەندازە زۆری هەبوو • بە هیچ جۆرێ لە دنیایەك نزیك نەئەکەوتەوە کە بۆنی سووکیو دەنائەت بدا • زۆر قانیع بوو بەوەی دەستی ئەکەوت • زۆر بێفیزو خۆبەزلزانین بوو • هەمووجارێ بە دەستی خۆی قاپە چێشتی لە ماڵەوە ئەهێنا بۆ فەقێکانو هەرگـیز بـە یەکێکیانی نەئەوت بڕۆ لە ماڵی خۆمان چێشت هەیە بیهێنە بۆ خۆتان •

لەبارەی تەمەسسوکیشەوە لە شاری سولەیمانی بە خزمـەتی شـێخ نەجموددین گەیشتووەو تەریقەتی لەسەر دەستیدا وەرگرتووە •

ئەم ذاتە لە ١٣٥٣دا کۆچی دواییـی کردووەو لـە گردی سـەیوان بەخاكسپێرراوە •

---

(٤) کتێبـە لەچاپنـەدراوەکانی ئیبنولقـەرەداغی هەمـوو لای شـێخ عەبدولڕەحمانی کوڕینی ، بەڵکو خوا یارمەتیی بـدا بۆ لەچـاپدانیـان بۆئەوەی خوێندەوارانی موسوڵمانان سوودیان لێ وەربگرن •

یادی شێخ موصطەفای موفتیی هەڵەبجە

ئەم ذاتە کوڕی شێخ مەحموودی موفتیی کوڕی شێخ عەبدوڵڵای خەرپانی‌یە • شێخ مەحموودی باوکی موفتیی قەزای هەڵەبجەو مەلایەکی گەورەو پیاوێکی خاوەن قەدرو حورمەت بووە • لە دێی خەرپانی‌و لە چەمی بیارە هەندێ باخ‌و موڵکی بووە ، بەڵام هەرچیی بووە بۆ خزمەتی خەڵکی خەرج کردووە • شێخ مەحموودی موفتی لە ١٣١٩ی هیجرەتدا کۆچی دوایی کردووە • لەوکاتەدا شێخ موصطەفای کوڕی فەقێ بووە لە بیارە ، دەستی لە خوێندنەکەی هەڵنەگرتووە تا تەواوی کردووەو ئیجازەی وەرگرتووە ، جا گەڕاوەتەوە بۆ هەڵەبجەو لەسەر مزگەوتی خۆیان کە مزگەوتی جامیعەیە بە پێش‌نوێژی‌و ئیمام‌جومعەیی دامەزراوەو وەزیفەی موفتی‌یەتی‌یەکەی باوکیشی دراوەتێ •

ماڵی موفتی‌و ماڵی شێخ عەبدوڵڵەطیفی قەرەداغی لە هەڵەبجە ، بەش‌بەحاڵی مەلاو فەقێی ئەو ناوچەیە وەك ماڵی باوك وابوون ، کەس هەستی بە بێگانەییی خۆی نەئەکرد تیایانا • من خۆم لە ١٣٣٥ی هیجرەتەوە ناسیاویم لەگەڵ مەلایانی هەڵەبجە پەیداکردووە • لەوکاتەوەو بەتایبەتی پاش ئەوە کە لە سولەیمانی ئیجازەم وەرگرت‌و لە تێرگسەجاڕ بووم بە مودەڕڕیس ، هەرچەند چووبمە هەڵەبجە ئەم هەستەم بەرابەر بەم دوو ماڵە بووەو ، هەموو جارێکیش کە مەلایانی هەڵەبجەو دەوروبەر لە یەکێ لەو دوو ماڵە کۆئەبوونەوە ، ئەمزانی کە هەموان هەر وا هەست‌ئەکەن •

لەم دانیشتنانەماندا وەختێکی زۆرمان بە باسی مەسائیلی ئایینیو مەلایانەو ئەدەبی‌یەوە بەسەرئەبردو لە شیعری شاعیرانی وەك نالیو سالمو مەحویو کوردیو ئەوانە ئەکۆڵینەوە • بەمچەشنە ئەم دوو ماڵە وەك کۆڕی مەلایانو پیاوانی بەزەوق وابوون •

کە ئینگلیز عێراقیان داگیرکردو هەڵەبجەو دەوروبەریش کەوتە ژێردەستیان ، زیانێکی زۆریان بە شێخ موصطەفای موفتی گەیاندو ئەویش ناچاربوو زۆرتری ماڵو موڵکی خۆی بۆ جێ‌بەجێ‌کردنی تەکلیفاتی ئەو داگیرکەرانە بفرۆشێ • هەر لەو سەردەمەدا تووشی نەخۆشی بوو لە مووسڵدانەیاو ئازارێکی زۆری پێوە چێشت تا لە ۱۳۵۷دا کۆچی دوایی کرد •

یادی شێخ عەبدوللەطیفی قەرەداغی

ئەم ذاتە کوڕی شـێخ موحەممـەدی کوڕی شـێخ عەبدوللەطیفی قەرەداغی‌یە ، لە سـالی ١٣٠٠دا لە هەڵەبجـە لەدایك‌بـووەو لای باوکی دەستی‌کردووە بە خوێندن‌و هەر لای ئەویش خوێنـدنی تەواوکردووەو ، لەسەر دەستی شێخ نەجموددینیشـدا تەمـەسسوکی کردووەو تەریقـەتی وەرگرتووەو پاش ئەویش لەسەر دەستی شـێخ عەلائوددینـدا تـازەی کردووەتـەوە •

شـێخ عەبدوللەطیف پیاوێکی دوور لـە دنیـاو دەست‌و دڵ کراوەو دلسۆزی موسوڵمانان بوو • لە کاروباری کۆمەڵایەتیدا زۆر لێ‌هاتوو چالاك‌و خزمەتگوزار بوو • ماڵی هەمیشە وەك کۆڕی کۆبوونـەوەو ڕابـواردنی مەلایانی هەڵەبجەو دەوروپشت وابوو •

ماوەیەك قازیی هەڵەبجە بوو • لەوماوەیـەدا دیـاریی لـە دۆسـتان گل نەئەدایەوە • ڕۆژێکیان کۆمەڵێ مەلا بـووین ، مـەلا عەزیزی پریس‌و بابارەسوولی عەبابەیلێ‌و چەند کەسێکی‌تر ، پاش نوێژی بەیانی گەڕاینەوە بۆ ماڵی ئەوان • کە دانیشتین زۆری پێ‌نەچوو کابرایەك هات شـووتی‌یـەکی گەورەی پێ‌بوو ، داینا • شێخ عەبدوللەطیف لێی‌پرسی : ئەمە چی‌یە ؟ کابرا وتی : بێستانێکی باشم هەیە کاڵەك‌و شووتیی باشی تیایە ، ئەم شووتی‌یـەم لێ هێنا بۆ ئەم ماڵە بەدیاری • شێخ عەبدوللەطیف وتی : بیستووتە من قازیی هەڵەبجـەم ؟ کابرا وتی : بەڵـێ • شـێخ عەبدوللەطیـف وتی : کەواتـە

شووتی‌یەکەت بەرەوە • کابرا سەری سوورماو لــە قســەکــەی شــێخ عەبدوللەطیف تێکچوو ، بە عاجزی‌یەکەوە شووتی‌یەکەی هەڵگرت • کــە گەیشتە دەرگای دەرەوە مەلا عەزیز ڕای‌کرد بەدوایا ، گرتی‌و شووتی‌یەکەی لێ سەندەوە ، وتی : باوکم ! تۆ نایخۆی ، کەیفی خۆتە ، هەر مەیخۆ ، ئێمە ئەیخۆین • شێخ عەبدوللەطیف لە مزگەوتی پاشــای هەڵەبجە مودەڕیس‌و پێش‌نوێژ بوو [1] •

(1) پاش شێخ عەبدوللەطیف شێخ عومەری برا بچووکی لەجێی دانیشت . ئەمیش پیاوێکی قەناعەت‌کارو خزمەتگوزارو بەحەیاو شــەرم بــوو . ژیانی تا ماوەیەکی زۆریش بە ئاشێکی وەقفی سەر پێش‌نوێژی مزگەوتی پاشا بوو . ئەم ذاتە لە بەهاری ١٣٧٣دا کۆچی دوایی کرد .

•

یادی مەلا حەمەسەعیدی عەبابەیلێی

ئەم ذاتە کوڕی ئەحمەدی فەتاحو لە دەوری ١٣٠٠دا لەدایك‌بووە •
لە منالی‌یەوە دەستی‌کردووە بە خوێندنو لە عەبابەیلێو هەڵەبجەو سولەیمانی‌و بیارە خوێندوویەتی‌و ئیجازەی لای مەلا قادری گەورەی بیارە وەرگرتووەو گەڕاوەتەوە بۆ عەبابەیلێو دەستی‌کردووە بە بازرگانی‌و دەرس‌پێ‌وتنەوەی فەقێ‌یان پێکەوە •

لە ١٣٣٩دا لەگەڵ سەیید فەرەجی عەربەتی چووینە خزمەتی بۆ خوێندن ، چەند مانگێ لای ماینەوە • من لەوکاتەدا گەلەنبەوی بورهانم ئەخوێند • پاشان گەڕامەوە بۆ هەورامانی ئەودیو • لە ١٣٤١یشدا جارێکی‌تر چوومەوە خزمەتی • ئەم جارە لە سولەیمانی‌یەوە چوومە لای ، لەترسی بۆمبابارانی سولەیمانی لەلایەن ئینگلیزەوە هەڵاتبووم • ئەوکاتە (لب الاصول)م ئەخوێند ، دوو سێ مانگ لای مامەوە •

مامۆستا مەلا حەمەسەعید پیاوێکی ڕەوشت‌بەرزو خاوەنی عیززەتی نەفس بوو • لەسەر دەستی شێخ نەجموددیندا تەمەسسوکی کردبوو • پاشان لەسەر دەستی شێخ عەلائوددینیشدا تەمەسسوکی کرد • ئەم ذاتە لە ١٣٤٦دا کۆچی دوایی کردووەو لە داوێنی مەرقەدی (ابو عبیدە)وە لە عەبابەیلێ بە خاك سپێرراوە •

یادی شێخ موحیێدینی قزڵباڵخی

ئەم ذاتە لە شێخەکانی خوڕخوڕەی لای سەقزە ، بۆ خوێندن هاتووەتە بیارەو لە خزمەتی شێخ نەجمودددیندا تەمەسسوکی کردووەو تا ئیجـازەی مەلایەتیی وەرگرتووە لە بیارە ماوەتەوە • پاشان لە هەڵەبجـە دامەزراوەو بووە بە پێش‌نوێژو مودەڕڕیسی مزگەوتی خانم (خانمی خێزانی عوثمـان پاشای جاف)و تا لە ١٣٣٢دا کۆچی دوایی کردووە بە خزمـەتی زانست‌و ئایینەوە خەریك بووە •

ئەم ذاتە دەستی ئەدەبیاتیشی هەبوو • نازانم دیوانی کۆکراوەی ببێ یا نە ، بەڵام من پارچە شیعرێك‌و چوارخشتەکییەکیم دەســگیر بووە ، وا لێرەدا بڵاویان ئەکەمەوە •

ئەمە پارچە شیعرەکەی :

ای آنکه جان عاشق مسکین فدای تو
یا رب فدای پای تو جان گدای تو

من خواهم از خدا که بجویم رضای تو
چون در رضای تست رضای خدای تو

انوار مرشدان جهان مقتبس شدەاست
از کوکب (ضیا)ی (سراج)و (بها)ی تو

خاکاست اگر وجود کثیفم طلا شود
از فیض پرتو نظر کیمیای تو

فرقم به تاج شاهی عالم همی‌رسد
باشد به زیر سایهء بال همای تو

اکسیر اعظم‌است یقین نزد اهل دل
خاکی که هست زیر کف پای تو

گر عاجزند خلق ز وصف شمایلت
حیرانم از بیان حیاو وفای تو

عثمان چو دید روی تو وقت وفات گفت
این‌است بس خلیفهء ما از حیای تو

از رشك (معن زائده) پیچد به خود چو مار
گر بشنود چو حاتم طائی سخای تو

چون از ثنات (محیی) بی‌چاره دم‌زند
خارج ز حد عقل بود چون ثنای تو (1)

ئه‌مه‌ش چوارخشته‌کی‌یه‌که‌ی :

ای شاه وقت عید سعیدت مبارك‌است
در ماه و سال عیش رغیدت مبارك‌است

انعام عام شامل احوال هرکس‌است
انعام با قریب و بعیدت مبارك‌است (2)

---

(1) شێخ موحییددین ئه‌م پارچه شیعره‌ی له پیاهه‌ڵدانی شێخ نه‌جموددیندا وتووه .
(2) شێخ موحییددین ئه‌م چوارخشته‌کی‌یه‌ی بۆ جه‌ژنـه پیرۆزه بۆ شـێخ نه‌جموددین نـاردووه .

یادی شێخ بابا ڕەسووڵی بێدەنی

ئەم ذاتە کوڕی شێخ ئەحمەدی کوڕی شێخ عەبدولصەمەدی بێدەنیو لە سەییدە بەرزنجەیی‌یەکانی سۆڵەیە • لە ١٣٠٣ی هیجرەتدا لە دێی (بێدەن) هاتووەتە دنیاوەو دایکی خوشکی شێخ حوسەینی چرچەقەڵایە •

حەوت ساڵان بووە باوکی کۆچی دوایی کردووەو دایکی بردوویەتی بۆ ماڵی شێخ مەحموودی موفتی لە هەڵەبجە تا لەوێ بنرێتە بەر خوێندن • ماوەیەك لەوێ ماوەتەوە خوێندوویەتی‌و هەر هێشتا منداڵ بووە ڕێی کەوتووەتە بیارەو بە خزمەتی شێخ عومەر ضیائوددین گەیشتووەو شێخ داویەتە دەستی مەلا عەبدولقادری مودەڕڕیس‌و داوای لێ کردووە ئاگای لێ بێ •

باباڕەسووڵ ، وەك فەقێکانی‌تری کوردستانی سەردەمی خۆی ، لە گەلێ شوێن خوێندوویە • جگە لە هەڵەبجەو بیارە ، لە پریس لای مەلا قادری مەلا مۆمن‌و ، لە قزرابات هەر لای ئەوو ، لە سولەیمانی لای شێخ باباعەلیی تەکیەیی‌و ماوەیەکیش لە مزگەوتی مەلا ئەمینی مام ڕوستەم بووە ، بەڵام هەر لای شێخ باباعەلی خوێندوویە •

باباڕەسووڵ پاش ئەوەی خوێندن تەواوئەکا ئەچێ بو بیارەو لەسەر دەستی شێخ نەجموددیندا تەمەسسوك ئەکاو هەر لە بیارە ئەمێنێتەوە ، لای شێخ‌نەجموددین وەختی بەسەرئەباو بەجێی‌ناهێڵێ‌و بەپێی توانایش لە دەرز

پێوتنی فەقێدا بەشداری ئەکاو پاشان لە ساڵی ١٣٣٥دا بەهیەخـان نـاوی ئامۆزای مارە ئەکا •

لەو سەردەمەدا شێخ عەبدولکەریمی ئەحمەدبڕندەیش کە هـەر لـە منالیەوە هاوڕێی بابارەسووڵ بووە ، لە بیارە ئەبێ • کە شێخ مەعرووفی تێرگسەجاڕ لە ١٣٣١دا کۆچی دوایی ئەکا ، لەبەرئەوە کە شێخ عەبدولکەریم لە منالیدا لە بەردەستی شێخ مەعرووفدا پێگەیشتووە ، شێخ نەجمـوددین ئەینێرێ بۆ ئەحمەدبڕندە کە خزمەتی مزگەوتی ئەحمەدبڕنـدەو چاودێریی منالەکانی شێخ مەعرووفیش بکا •

شێخ بابارەسوول بەهۆی ئەوەوە کە هیچ پێوەندی بە دنیاوە مەبەست نەبوە ، توانیویە ئەو ماوە زۆرە هەروا لە بیارە بمێنێتـەوە • کـە شـێخ نەجموددین لە ١٣٣٧دا کۆچی دوایی ئەکاو شێخ نووروددینی کوڕی لەجێی دائەنیشێو ساڵی دوایی ئەویشو مەلا عەبدولقادری مودەڕڕیسیش کۆچی دوایی ئەکەنو شێخ عەلائوددین لە هەورامانی ئەودیوەوە دێتەوە بۆ سـەر خانەقای بیارە ، بڕیارئەدا شێخ بابارەسووڵ ببێ بە مودەڕڕیسی بیارەو مەلا حوسەینی کوڕی مەلا عەبدولقادر یارمەتیدەری بێ • ماوەیەکی کەم بەمجۆرە ڕائەبوێرێ ، پاشان تاقەتی نامێنێو بیارە بەجێدێڵێو ئەچێ بۆ هەڵەبجەو لە ماڵی شێخ عەبدوللەطیف دائەبەزێ • پاش ماوەیەك لەوێیشەوە ئەچێ بـۆ سۆڵەو ئەبێ بە مەلای شێخ حوسەینی خاڵۆی • پاش ماوەیەکیتریش لەوێوە ئەگوێزێتەوە بۆ زەڵەڕەشو ئەبێ بە مەلای حوسەین بەگی مەحموود پاشـا تا ساڵی ١٣٤٦ کە مەلا حەمەسەعیدی عەبابەیلێ کۆچی دوایی ئەکا ، ئەوجـا ئەگوێزێتەوە بۆ عەبابەیلێ تا ١٣٥٥ ، لەوساڵەدا لەسەر هەندێ شت دڵـی ناڕەحەت ئەبێو ئەڕوا بۆ سۆڵە بۆ لای شێخ قادری قەمچیڕەش کە خاڵۆزای بووە ، ماوەیەك لەوێ ئەبێ ، پاشان دووبارە ئەگەڕێتەوە بۆ عەبابەیلێو ئیتر لەوێ ئەمێنێتەوە تا لە ١٣٦٣دا کۆچی دوایی ئەکا •

شێخ بابەڕەسووڵ ذاتێکی زۆر پایەبڵندو ڕەوشتبەرزو دلسۆزی هاوڕێیانیو خزمەتگوزاری کۆمەڵەی موسوڵمانان بوو • لەناو مەلایانی دەوروبەری هەڵەبجەدا ئەو سەربەندە بوو کە هەموویانی بەیەکەوە گرێدابوو، لە هەموو گیروگرفتێکدا فریاڕەسی هەموویان بوو • بە مردنی ئیتر ئەو ڕشتەیە پچڕایەوە کە هەموویانی پێکەوە بەستبوو •

سیرەتو باسی ڕەوشتو خووی بەرزو کرداری مەردانەو هەڵوێستی پیاوانەی بابارەسووڵ لە چەند لاپەڕەیەکدا هەرگیز تەواو نابێو دەفتەرێکی گەورەی پێویستە • بەکورتی بابارەسووڵ مرۆیەك بوو لەهەموو سیفەتێکی مەردانەدا نموونەو کەم هاوتا بوو •

شێخ بابارەسووڵ وەك زانایەکی گەورە بوو ، ئەدیبو شاعیرێکی بالاًیش بوو ، شیعری بە کوردیو فارسی زۆرە • من چەند پارچە شیعری کوردیو فارسییم دەسگیر بووە ، لێرەدا بلاویان ئەکەمەوە بە هیوای دەسکەوتنی شیعرەکانیتریشی کە لە هەلێکیترا بلاویان بکەمەوە •

بە کوردی :

(١)

ناطیقەی حالی وەطەن دەرسی وەطەن تەقریر ئەکا
کاتبی دڵ حەرفەکانی یەكبەیەك تەحریر ئەکا

گفتوگۆییێکی خۆشو پڕمەغزە دایم دێتە گوێم
وائەزانم هاتیفێکی غەیبییە تەفسیر ئەکا

پێم‌ئەڵێ بۆ غەم ئەخۆی ، سوڵطانی سەییاسی وەطەن
هەر بە قانوونی مەحەببەت دوژمنی تەسخیر ئەکا

عاقیبەت میعماری فیکری ئیتتیفاقی قەومی کورد
دارولئیحسانی بیلادی کوردەکان تەعمیر ئەکا

سیلسیلەی کاکۆلی ئاڵۆزاوی مەحبووبەی وەطەن
وابزانە زووبەزوو وا عاشقی خۆی زەنجیر ئەکا

خزمەتی خاکی وەطەن فەرضێکی عەینە بۆ هەموو
داخلی ئەم حوکمەیە کێ فەرقی جوانو پیر ئەکا

ظوڵمەتی جەهل ئەرچی زۆری سەندووە باکت نەبێ
نووری عیلمی عالمێکە عالەمێ تەنویر ئەکا

بۆ دیفاعی زەهری ماری دوژمنی خاکی وەطەن
سەر طەبیبی مەعریفەت تەرتیبی شەکرو شیر ئەکا

ڕۆژو شەو بۆ پاسی ناموسی وەطەن ئینسانی کورد
سنگ بە قەڵخانو سوپەر بۆ نووکی شیرو تیر ئەکا

هەرکەسێ فکری مەزاری باوكو باپیری هەبێ
بۆ بەقای ئیعزازی خاکی خۆی چلۆن تەقصیر ئەکا

بۆ نیشاندانی میثالی پاڵەوانی قەومی کورد
ئاوی کوردستانە عەکسی شێری نەڕ تەصویر ئەکا

دادی حیکمەت دائەخا صەییادی طەبعی موستەقیم
هەر لە یەك داوا بە ملوێن وەحشی پێ تەسخیر ئەکا

طەبعی کەششافی ئەدیبی چاپ ئەکا (روح البیان)
ئایەتی عەقدی برایی کوردەکان تەفسیر ئەکا

پیاوی عالم دائیما نەفعی عومومی مەطڵەبە
جاهیلی ناپیاوە هەر بۆ نەفعی خۆی تەدبیر ئەکا

لووتی وەرچەرخان لە شووشەی پڕ گوڵاوی شیعری من
مونکیری ئاثاری کوردی بۆنی پیازو سیر ئەکا

بەعضە ئەشخاصێ هەیە مەیلی لە خورما خواردنە
ذائیقەی بەعضێکیتر مەیلی ترێو هەنجیر ئەکا

کەعبە کەچ نابێ بە کوردی ناوی کوردستان ئەبەم
پێی‌بڵێن واعیظ بە تورکی بۆچی من تەکفیر ئەکا

(٢)

من غوباری گوزەری گەردشی داماتێکم
عاشقو شیفتەیی جیلوەیی جاناتێکم

بۆ گوڵی ڕوویی کەسێ ئیستە منیش وەك بولبول
لە گولستانی غەما مورغی سەحەرخواتێکم

ئاخ ! زەمانێکە لە گۆشەی قەفەسا وەك قومری
بێ پەڕو باڵی قەدی سەروی خەراماتێکم

مەکە تەکلیفی شەرابم بەخودا ، ئەی ساقی
مەستی بادەی قەدەحی دیدەیی فەتتاتێکم

وەحشەت‌ئەنگێزە غوبارم لە هەموو دنیادا
گەردو بادی قەدەمی فەوجی غەزالاتێکم

خۆ زەمانێکە لە بەیتولحەزەنا وەك یەعقووب
چاوەڕێی پیرەهەنی یۆسفی کەنعاتێکم

گەر دەپرسی خەبەر ئیستاکە لە گۆشەی غەمدا
منی بێچارە عەجەب بێ سەرو ساماتێکم

بۆچی تەحقیرم ئەکەی زاهیدی طاعات فرۆش
کوێرە نازانی منیش ئیستە موسوڵمانێکم

وەرە پڕوانە کە کونکون بووە سینەم ئەمڕۆ
هەدەفی تیری بەلاّی جونبوشی موژگانێکم

موددەتێکە کە لە داوێنی شەبی هیجراندا
دائیما موننەظیری صوبحی گریبانێکم

شەو هەموو شەو وەکو پەروانەیی بێ صەبرو قەرار
باڵو پەڕ سۆختەیی شەمعی شەبوستانێکم

ئەی ڕەفیقان بەخودا ئیستە منیش بۆ لەیلا
بێ سەرو شوێنمو مەجنوونی بیابانێکم

تا قیامەت بەخودا زەحمەتە هوشیارەوە بم
من کە مەخمووری شەرابو دەسو فنجانێکم

تا لە جەمعیییەتی ئەحبابی بڕیوم دەوران
لە بیابانی غەما طورفە پەرێشانێکم

ئەی (ڕەئووف) خاصیەتی صوحبەتی (بابا)یە کە من
ئەدەب ئامۆختەیی مەجلیسی عیرفانێکم (١)

---

(١) شێخ بابارەسووڵ ئەم پارچە شیعرەی بو مەلا ڕەئووفی مەلا ئەحمەدی صائیبی هاوڕێی نووسیوە . ئێمەیش لە ڕووی فۆتـۆی کەشکۆڵەکەی مەلا عەزیزی ڕێشاویی جوانڕۆیی نووسیومانەتەوە .

(٣)

له گۆشەی عوزلەتا دایم قسەی بێخود ئەکەم بۆ خۆم
له حوجرەی پڕ ئەسەفدا ، (ڕەمزی‌یا) مەشغوولی یادی تۆم

ئەگەر بێچارە (بێخود) ، (ڕەمزی‌یا) قامەت خەمە ، (بابا)یش
بڵێ بۆ شاهیدی صوحبەت ئەوە چاوە ، منم ئەبرۆم

له بەزمی گولشەنی ئەحبابی یەك دڵدا من‌و (بێخود)
لەبۆ گولدەستەیی ئولفەت ئەوە وەك ڕەنگ‌و من وەك بۆم

ئەوا وەك پیری کەنعان قافڵەی بادامی چاوم تارد
له شاری میسری وەسلی ئێوەدا من موشتەریی یەك بۆم (٢)

(٤)

حاڵی بەدحاڵی ئەمن مەعلوومە ، ئیفشای عالەمە
دیدە پڕ ئاب‌و جگەر داغ‌و زوبانم ئەبکەمە
عەیش‌و شادیم ، چاوەکەم ، گریان‌و شین‌و ماتەمە
ساکنی گۆشەی دەروونم پێم‌مەڵێ دەردت کەمە
خوا لەباتیی لەعلی فەننەر حوجرەکەم مەملووی خەمە

★ ★ ★

---

(٢) ئەم پارچە شیعرە لە ڕووی فۆتۆی کەشکۆڵەکەی مەلا عەزیزی ڕێشاوی نووسراوەتەوە . لەوێدا نووسراوە بۆ (بێخود)ی نووسیوە ، بەڵام بە شیعرەکە خۆیا دیارە وانی‌یە ، شێخ باباڕەسووڵ باسی خۆی‌و بێخود ئەکاو ڕووی دەمی لە (ڕەمزی) ناو یا نازناوێکە کە لامان‌وایە (ڕەمزیی مەلا مەعرووف) بێ .

طاقەتو صەبرو قەرارو هۆشو ئارامم چووە
مەصلەحەت وایە سەری خۆم هەلگرم تاکوو زووە
بۆ کەسێ دینی ببێ لەم جێگە نیشتن قەت بووە
حوجرەکەی ئەمدیو (یقیناً) هەروەکوو قەبری جووە
چۆن لەباتیی لەعلو لەمپا دوودو عەقرەب هەمدەمە

★ ★ ★

قەت لە باسی خواردنی ئەم جێگە هیچکەس نادوێ
دۆینەکە گەر بیکەیە صەحرا ئیتر گیای ناڕوێ
بێدرۆیە ئەم قسە دەیکەم بەڕاستی بیبیێ
گەر لە بەحثی ئەکلو شوربیش بێمە تەحریر جوزئیبێ
بێدرۆ نابێ لە فەرضێ ئەر بلێی عەینی سەمە

★ ★ ★

من لەبەر خوێندن بەدائیم خوێنی جەرگی خۆم ئەخۆم
بێکەسو ڕووتو غەریبو عاجزو دڵ پڕ لە غەم
بەحثی عیلمی ئەم زەمانەت بۆ بکەم بێزیادو کەم
گەر قسەی ڕاستت ئەوێ (بابا) ئەمن عەرزت دەکەم
خوێندنو تەحصیلی ئیستە باعیثی دەردو غەمە

★ ★ ★

من فیرارم کرد لە دەس ئەم جێگە ، ڕێم تێکەوتەوە
بەختم هەلسابوو لە خەو ، دووبارە بۆ خۆی خەوتەوە
ڕەببی وێران بێ بە حوجرەو مەدرەسەو مزگەوتەوە
من خۆ مەحرووموم لە چایی ، هەم لە دارو نەوتەوە
بەحثی دۆینەیش خۆت ئەزانی دەر دوو هەفتە یەك ژەمە (٣)

(٣) دیارە شێخ بابارەسووڵ بەم پارچە شیعرەی باسی ژیانی نـاخۆشی ئەو سەردەمەی فەقێیـان ئەکا .

(٥)

هەر کوردە کە عوشرەتی نەمابێ
هەر کوردە کە بەزمی بێصەدا بێ

پیاوێ بە ڕەواندزی ئەفەرموو :
« ئەم مەسئەلە کوو دەبێ وەها بێ »

عالەم لە سەعادەتا دەژی گشت
هەر کوردە حەیاتی لێ بڕابێ

دنیا هەموو عەیش‌و نۆشە تەنها
هەر مەحفەلی کوردە بێصەفا بێ

قانوونی تەظەللومە ئەفەرموێ :
ئەم کوردە لەژێر ئەسارەتا بێ

سا گاز کەنە قەومی کوردی (خۆشناو)
با ڕۆحی لە قەومی (پژدەر)ا بێ

دەشتی (دزەیی) لە دەشتی (هەولێر)
باعیث چییە ، ئەهلی بۆ جیا بێ

ڕمبازیی (جاف)و (تاڵەبانی)
با (داودە)وو (زەنگنە)ی تیا بێ

(سوورداش)و (سیوەیل)و (شارباژێڕ)
بۆ (شیوەکەڵ)ی ئەبێ فیدا بێ

(هەورامی)یو کوردی (شارەزوور)ی
بۆ دەردی (لهۆن) ئەبێ دەوا بێ

(گەلباغی)یو (تیلەکۆ)و (مەریوان)
بۆ میللەتی (ژاوەرۆ) نەمابێ

(سنجاوی)یو (کەلوڕ)و (هەمەوەند)
بۆ میللەتی (لوڕ) ئەبێ شیفا بێ

(سابلاغ)و (سنە)و (سەقز) بەجارێ
با بانگ‌کەنە ئەهلی (بانە) دا بێ

تیعدادی هەموو عەشایری کورد
باوەڕ مەکە بۆ کەسێ کرابێ

ئەمما بە هەموو ئەلێم بە ئیجمال
گوێی هۆشی لە بانگی کابرا بێ

گوێی لێ‌یە عومومی کوردەواری
مەر ئەوکەسە گوێی دڵی نەمابێ

بۆ نەصرەتی مەنطیقەی جونووبی
با کوردی شیمالی عەینی با بێ

ئیمانی هەیە ئەگەر بە ئایەت
ئەم کوردە هەموو ئەبێ برا بێ

بورهانی موفەککیراتی کوردی
بێ‌شوبهەیە بێ‌نەتیجە نابێ (٤)

---

(٤) ئەم پارچە شیعرە لە ڕووی فۆتـۆی کەشکۆڵی مەلا عەزیـزی ڕێشاویی جوانڕۆیی نووسراوەتەوە .

به فـارسی :

(٦)

جانا مراد هردو جهانت مرید باد
عمرت به کام اهل محبت مدید باد

از مقدم تو غنچهء دلها شگفته شد
فیض نسیم صبح وصالت مزید باد

آنکس که داد مژدهء جان‌بخش مقدمت
یا رب همیشه شاد دل و خوش نوید باد

وقت عزیمت سفر و بازگشتنت
خضرت دلیل و پیش‌روت بایزید باد

جانا صفای عید غریبان لقای تست
خوش طالع آن غریب ز تو مستفید باد

ماتم‌زدای جمع غریبان بی‌نوا
عیشت مدام و عید شریفت سعید باد

خوشنود باد از کرمت آشنای تو
بیگانه‌ات ز عیش جهان ناامید باد

وصلت برای عاشق صادق فزون بود
هجرت نصیب جان رقیب پلید باد

آن ناکسی که منکر این آستانه‌است
از فیض خواجگان طریقت بعید باد

بسمل صفت به خاك طپان در مقام عشق
عشاق تو به تیغ محبت شهید باد

ای در برابر کرمت بحر قطره‌ای
احسان تو قرین قریب و بعید باد

شرح شمایل تو مطول خوش‌است لیك
شایسته آنکه مختصر و هم مفید باد

در نزد قدر همت تو آسمان زمین
در پیش چهره‌ات مه و خور ناپدید باد

بادا همیشه یاور تو لطف مصطفی
یارت مدام عون خدای مجید باد (٥)

(٧)

ای چشم یار درد تو جان‌را خراب کرد
دل‌را دچار شدت صد اضطراب کرد

ای درد سوی نرگس جانان چه میروی
ای وای این قدر که ترا بی‌حجاب کرد

ای درد اگر به دیدهٔ انصاف بنگری
باید ز طوق دیدهٔ او اجتناب کرد

ای درد چشم دور شو ، این جور تا به کی
جانانه از شآمت تو ترك خواب کرد

چشمی که نور دیدهٔ اهل وفا بود
ای بی‌بصر چه حق بود اورا عذاب کرد

---

(٥) شێخ بابا ڕەسووڵ‌و مەلا ڕەئووفی مەلا ئەحمەدی صائیب ، ئەم پارچە شیعرەیان پێکەوە بۆ پیرۆزبایی لێ‌کردنی شێخ نەجموددین وتووە بەبۆنەی گەڕانەوەیەوە لە سەفەر .

چشمی که روشن‌است ازو دیدهٔ جهان
اورا چه ممکن‌است پر از پیچ و تاب کرد

چشمی که دسته دسته به گلزار کائنات
نرگس برای بندگی او شتاب کرد

چشم و رخی که نرگس و گل از حیای او
گل آب شد ز حسرت و نرگس حجاب کرد

ای خان و مان خراب چه بیداد میکنی
با دیدهٔ که تربیت شیخ و شاب کرد

ای بی‌ادب برو عرق انفعال ریز
ورنه ترا نتوان بدعا غرق آب کرد

آزار چشم دلبر ما لایق تو نیست
همچون تو کیست این گذر ناصواب کرد

چشم (رەوف) و دیدهٔ (بابا) مقام تست
اکنون توان که دیدهٔ ما کامیاب کرد

یارب کند به دیدهٔ ما زود انتقال
دردی که چشم مست ترا پر ز آب کرد (٦)

(٨)

آه از غم بی‌نیازی یار
فریاد ز دست جور دلدار

---

(٦) شێخ بابا ڕەسووڵو مەلا ڕەئووفی مەلا ئەحمەدی صائیب ئەم پارچە شیعرەیشیان پێکەوە بەبۆنەی چاوێشەی شێخ نەجموددینەوە وتووە .

لیلای من از رم غزالت
دیوانه‌ترم ز قیس بیزار

از فتنهء جادوان چشمت
بیمارترم ز چشم بیمار

شادم به امید حرفی از تو
از لوم رقیب و طعن اغیار

یکبار گل رخت ندیدم
دیدم دوهزار نیش از خار

بر عاشق بی‌نوا گواهی
از بهر خدای حی دادار

عمریست فتاده بر در تو
شاید به سرم روی تو یکبار

جانا چه شود برغم زاهد
باری گذری به این گنه‌کار

تا چند خورم غم فراوان
تا چند کشم جفای بسیار

من طاقت هجر دلبرم نیست
ای وصل تو جان من نگهدار

فریاد ز بی‌کسی کسی نیست
حال دل من بپرسد از یار

سالی‌است ازو خبر ندارم
رنجور برفت از برم یار

در چاه زنخ بمرد یاخود
در سلسلهء دو زلف طرار
گر مژده دهی بشارت آرد
دل گشت فدای پای دلدار
(بابا) سر و مال و جان خود هم
زین مژده دهد به آن خبردار

(۹)

ای مالك جهان نبوت توی امیر
وی پادشاه ملك ولایت توی شهیر
بر سرّ امر و نهی (کما هی) توی خبیر
ای مظهر فیوض الهی توی بشیر
وی مظهر مراد خدایی توی نذیر

★ ★ ★

ای مقتبس ز شمس ضمیر تو انبیا
وی مقتبس ز بدر منیر تو اولیا
قطع نظر نموده ز خود جمله ماسوی
روز جزا به جز تو ندارند پیشوا
ای تو شفیع مطلق و من عاصی و اسیر

★ ★ ★

روزی که یك قلم دو جهانرا یکی‌است شاه
این ملك و مال و عزت مردم شود تباه
واندم که هرکسی به شفیعی برد پناه
با اشك سرخ و موی سفید و رخ سیاه
ماییم دست دامن و تو شاه دستگیر

★ ★ ★

در گلشن هوا هوسی صرف کرده‌ام
در کلخن خطا نفسی صرف کرده‌ام
در نار سهو خار و خسی صرف کرده‌ام
عمر از هوای نفس بسی صرف کرده‌ام
بی طاعت و عمل تو رەوفی و هم ظهیر

★ ★ ★

ای خلعت شفاعت کبری توی و بس
روزی که پرسشی نکند هیچ کس ز کس
بر نقد طاعتی چو نداریم دسترس
از لطف عام خود تو به فریاد ما برس
تو منعم و کریمی و ما سائل و فقیر (۷)

(۱۰)

ای نفس بداندیش دمی بهر خدا باش
از بهر خدا تابع احکام قضا باش

با اهل جهان چند توان رنج کشیدن
یك لحظه هواخواه محبان خدا باش

اظهار تملق همه رسوائی محض‌است
زینهار دمی صبرکن ای نفس رضا باش

آسوده شو از کشمکش شهرت دوران
در گوشهء عزلت نفسی بی سر و پا باش

---

(۷) شێخ باباڕەسووڵ ئەم پێنج خشتەکی‌یەی لە تەعریفی پێغەمبەردا وتووە دروودی خوای لێ بێ ٠

تا کی همه جا سلسله جنبان تکبر
این داعیه بگذار و انیس فقرا باش

از اهل جفا هیچ صفائی نتوان یافت
زینهار غبار قدم اهل وفا باش

برباد مده خاك خود از آتش آمال
سیلاب فنای خس و خاشاك هوا باش

اندیشهء آهنگ بقا نیست کسی‌را
آمادهء تحریك دم تیغ فنـــا باش

بگذر ز خیال غم آشوب علایق
در هردو جهان عاشق بی برگ و نوا باش

از فتنهء املاك مکن شکوهء بی‌جا
مردانه بیا و هدف تیر بلا باش

خواهی که سرافراز شوی در همه عالم
با خواجهء خود بندهء بی روی و ریا باش

احرام ادب بند به طوف حرم دوست
لبیك زنان خادم ارباب صفا باش

خواهی که مراد همه عالم شوی ای دل
از صدق مرید خلف الصدق (ضیا) باش

پاك ار کنی آیینه‌ات از زنگ کدورت
جویای غبار قدم (نجم) هدی باش

از طرز ادب دور نباید شدن ای دل
هنگام حضورش عرق افشان حیا باش

گر میطلبی راه بسر منزل تحقیق
از هستی موهوم درین بزم جدا باش

ای صاحب ما قبلهء حاجات غریبان
گاهی به کرم هم نفس اهل دعا باش

گر جای تو تنگ‌است به غم خانهء دلها
پایی بنه و مردمك دیدهء ما باش

وابسته به لطف تو بود حاصل آمال
از کار فروبستهء ما عقده‌گشا باش

(بابا) همه‌دم همچو (رءوف) از سر اخلاص
در وصف ثنایش گهرافشان ثنا باش

هرچند که یك (خپله) نیرزد گهر نظم
ای جائزهء گفتهء ما (شکر و چا) باش (٨)

(١١)

برخوان همیشه نعت به نام محمدم
تر کن زبان ز شربت جام محمدم

با خال و حور و کاکل و غلمان مرا چه کار
مرغ اسیر دانه‌او دام محمدم

دیگر هوای روضهء رضوان نمیکنم
از قمریان سرو خرام محمدم

---

(٨) شێخ بابارەسوولو مەلا ڕەئووفی مەلا ئەحمەدی صائیب ، ئەم پـارچە شیعرەیشیان پێکەوە وتووە لە بیارە .

از نالهام بوجد در ایند قدسیان
من عندلیب باغ مقام محمدم

تا حشر اگر به هوش نیایم عجب مدار
مست مدام بادهء جام محمدم

از علو شان ناز بر افلاك میکنم
تا خاکسار درگه و بام محمدم

آمیخته چو شیر و شکر فکر خاطرم
تا در خیال مدح کلام محمدم

در بحر فیض شد صدف گوهر یتیم
قربان لفظ و معنی نام محمدم
این بندگی به رتبهء شاهی نمیدهم
فخرم همین بس‌است غلام محمدم

بر صبح طعنه میزنم از صاف طینتی
تا در پناه طرهء شام محمدم

فردا که یك قلم دو جهان‌را پناه اوست
امیدوار رحمت عام محمدم (٩)

(١٢)

فارغ از پاس حیاتم ، در فنای بیخودم
غافلم از خویشتن تا مبتلای بیخودم

---

(٩) شێخ بابارەسووڵ ئەم پارچە شیعرەی لە تەعریفی پێغەمبەردا وتووە .

نیستی در عالم هستی بقای دیگراست
مطلق از قید تعلق ، در ولای بیخودم

عاشق مهجورم و یادم به جز معشوق نیست
خویشتن گم کردهء دشت ولای بیخودم

گاه در امید وصل و گاه در بیم فراق
معتکف در مسجد خوف و رجای بیخودم

بر سماطم حاتم طائی گدائی میکند
ریزه‌خوار خوان احسان سخای بیخودم

مقتبس از شعلهء ادراك ما مهر فلك
ذرهء پروردهء فیض لقای بیخودم

در لباس فقر ناز پادشاهی میکنم
تا به زیر سایهء بال همای بیخودم

روح پاکم ، فارغم از نحس و سعد روزگار
از گروه قدسي اوج سمای بیخودم

پاکم از ظلمات ترکیب عناصر کرده‌اند
مظهر نور تجلای صفای بیخودم

طینتم آیینهء تمثال نیکی ساختند
از بدی بیگانه‌ام ، من آشنای بیخودم

طعنه بر جام جهان بین میزند آیینه‌ام
صورت نورم ، هیولای هوای بیخودم

آفرینم میرسد از فرش تا عرش برین
زادم و جن و ملك تا در ثنای بیخودم

عاقبت (بابا) برای دفع علتهای دل
شربتی دادند از دارالشفای بیخودم

نالهء ما شور آهنگ سماع قدسیان
بلبل خوش نغمهء رضوان سرای بیخودم

باکم از طوفان عصیان نیست در روز جزا
ناخدای کشتی لطف خدای بیخودم (۱۰)

(۱۳)

من گوی بلادیدهء چوگان فراقم
حیران و سراسیمهء میدان فراقم

از حال من شیفته حیرت خبری نیست
موج یم بی‌تابی عمان فراقم

ای شیفتهء نرگس فتان غزالان
بی‌پا و سر خنجر مژگان فراقم

ای مست شراب نگه یار قدح نوش
دریاکش پیمانهء پیمان فراقم

تو بلبل گلزار وصال و من غمبار
بی بال و پر گوشهء زندان فراقم

تو زندهء سرچشمهء حیوان وصالی
من مردهء هجرانم و بی‌جان فراقم

---

(۱۰) شێخ بابارەسووڵ ئەم پارچە شیعرەی بۆ مەلا مەحموودی بێخود نووسیوە .

تو محرم بزم می وصل و من محروم
دردی‌کش میخانهء هجران فراقم

بر نالهء من گوش کن ای یار وفادار
آوازهء پر شور نیستان فراقم

مینالم و این سوز نهان میکنم اظهار
دل سوختهء آتش سوزان فراقم

از حسرت آن یوسف گم‌گشته عزیزا
ماتم‌زدهء کلبهء احزان فراقم

گم‌گشته و آوارهء صحرای تحیر
حرمان‌زدهء بی سر و سامان فراقم

بر لوح دلم فاتحهء یأس نوشته
استاد ازل طفل دبستان فراقم

آن بلبل حرمان‌زدهء گلشن وصلم
در کنج قفص مرغ خوش الحان فراقم

من قانعم از پیرهن یار به بویی
ای نور بصر ساکن کنعان فراقم

در باغ دلم جز گل پر داغ نروید
من لالهء شیدای گلستان فراقم

آهم همه دوداست شرر قطرهء اشکم
ای وای که من مجمر نیران فراقم

مجنون صفتم با صف أشك و علم آه
خود پادشه ملك بیابان فراقم

پروانهء بی بال‌و پرم از اثر هجر
شبهاست که من شمع شبستان فراقم

در میکدهء هجر دوصد جام لبالب
می‌نوشم و مدهوش خمستان فراقم

عمریست که در بیشهء هجران غزالان
چون شیر ژیان سلسله جنبان فراقم

جنسم همه غم ، نقد متاعم الم و داغ
در سوق بلا تاجر دکان فراقم

خاکم همه برباد شد از آتش هجران
سیلاب بلا دیدهء طوفان فراقم

از نام و نشانم خبر ار هست و اگر نیست
(بابا)ی جفادیدهء حرمان و فراقم

(١٤)

عاجز و بی سر و سامان غمم
جان من واله‌او حیران غمم

ای شه مصر ملاحت رحمی
بندهء بندی زندان غمم

گنجم و بر سر من مار فراق
ساکن خانهء ویران غمم

بی تعلق ز هم شاه و گدا
بندهء حضرت سلطان غمم

مورم و با علم آه دوان
آصف ملك سليمان غمم

گو جهان بحر كند سيل سرشك
نوحم و ساكن طوفان غمم

ديگر از آب سرشكم چه غم‌است
آتش كشتى عمان غمم

فارغ از سود و زيان دو جهان
هائم راه بيابان غمم

دست بر سفره‌ء حاتم نكشم
ريزه‌خوار نعم خوان غمم

از أزل آمده با داغ درون
تا أبد لاله‌ء بستان غمم

بى خبر از نفس راه حجاز
همدم شور صفاهان غمم

مركز گردش پرگار بلا
نقطه‌ء جدول دوران غمم

ياد جمعيت كاكل تا كى
طره‌ء زلف پريشان غمم

گوشه‌ء چشم به قيصر نكنم
خسرو محفل دوران غمم

رندم و گوش به سلطان ندهم
چاكر بنده‌ء مستان غمم

رونق گلشن داغ جگرم
قطره‌ء بارش نیسان غمم

بی‌نصیبم ز می و جام طرب
مست پیمانه‌ء پیمان غمم

فارغ از کشمکش قصر فلك
اختر طالع ایوان غمم

آفت قلب سپاه فرحم
فارس عرصه‌ء میدان غمم

سربسر داغ دلم از هجران
نقد سرمایه‌ء دکان غمم

ناسخ جمله‌ء احکام فرح
آیت معجز قرآن غمم

در ره هجر شدم گرد کنون
رفته از گردش دامان غمم

آه ازین آتش دل‌سوز أی وای
شعله‌ء مجمر نیران غمم

بنگر از معجزه‌ء تیغ فراق
ماهم و پاره ز کتان غمم

وین عجب‌تر که به گلزار سرور
بلبل کلخن ویران غمم

طائر قدسم و از داغ فراق
قمریء سرو گلستان غمم

این ببین کز اثر سردی آه
جان و دل سوخته بریان غمم

آه صد آه ازین بخت سیاه
تیره روز شب هجران غمم

حال (بابا) ز من حیران پرس
عاجز و بی سر و سامان غمم

(١٥)

ای چای ، اگر راحت جانهائی ، جفائی
نه نعمت عامی ، به خدا عین بلائی

گر آب حیاتی سمی ، گر لعل خزف‌وار
بدیمن زغن گر به مثل مرغ همائی

هرچند که در انجمن خلق عزیزی
بس خواری چو بر چشم شه عصر نیایی (١١)

محبوبی اگر در نظر مردم دنیـا
مبغوضی چو متروك ز محبوب خدائی (١٢)

دل گفت برو ترك کن این آرزوی نفس
(بابا) به حقیقت تو اگر طالب مایی (١٣)

---

(١١)و (١٢) مەبەستی لە شێخ نەجموددینە کە وادیارە چای نەخواردووەتەوە .
(١٣) شێخ باباڕەسووڵ ئەم پارچە شیعرەی بۆ بەدناوکردنی چایی دانـاوە . سەيید عەبدولقادر ناوی تالشی‌یش کە فەقێ‌یـەکی هـاوڕێی شـێخ باباڕەسووڵ بووە ، بەم‌جۆرە لە وەڵاما داکۆکیی لە چایی کردووە :

(بابا) متنفر اگر از حضرت مـایی
دستت نرسد دامن وصلم ز گدائی

چوار خشته‌کی

فریاد ز کوی نیکوی دور شدیم
ای وای ز فیض باری مهجور شدیم

در بزم وصال سوختم از هجران
افسوس ز نادیدن او کورشدیم

حاشا اگر از عزت ما نقص و فتوری
حاصل شود از نفرت هر بی سر و پائی

گر محفل جمع‌است وگر منزل وحدت
بی فیض وجودم نبود هیچ صفائی

شوری به سرت از طرف ارچه نمانده‌است
در ذم چه کوشی و چنین سفله چرائی

در زمرهء عشاق خودت شهرهء آفاق
بنمودی به بی‌مهری و بی‌عهد و وفائی

آن شاه که در طبع شریفش نه عزیزم
مطبوع نباشد بر او هیچ غذائی

یادی شێخ عەبدولکەریمی ئەحمەدبرندە

ئەم ذاتە کوڕی سەیید ئەحمەدی کوڕی سەیید موحەممەدی کـوڕی سەیید عەبدولڕەحیمی میسری‌یە [1] • لە خانەشوور لە ناوچەی باوەجـانی نراوەتە بەر خوێندن‌و پاشان کە تۆزێ ئاوزاویەتی هاتووە بۆ شارەزوور بۆ فەقێ‌یەتی‌و لە دێی ئەحمەدبرندە کە ئەوکاتە مەلا عەبدولڕەحیمی چروستانەیی لەوێ مەلا بووە لای شێخ مەعرووفی نێرگسەجاڕ ـــ دامەزراوەو ، پـاش ماوەیەك لەوێیشەوە چووە بۆ هەڵەبجــەو لەوێ لەگەڵ شـێخ بابارەسووڵی بێدەنی یەکتریان ناسیوەو بوون بە برادەرو ئیتر پێکەوە خوێندوویانە • پاش ماوەیەکی‌تر لە هەڵەبجەوە پێکەوە چوون بۆ پریس بۆ لای مەلا قادری مەلا مۆمن‌و لەوێ خوێندوویانە • لەگەڵیشی چوون بۆ قزرابات‌و پاش ماوەیەك لەوێوە چوون بۆ سولەیمانی‌و لای شێخ بابەعەلیی تەکیەیی دامـەزراون • لە سولەیمانی‌یەوە لێك جیابوونەتەوەو شـێخ بابارەسـووڵ ـــ وەك پێشتر باسمان‌کرد ـــ چووە بۆ بیارەو شێخ عەبدولکەریم لە جێی خۆی ماوەتەوە • پاشان ئەمیش چووە بۆ بیارەو لەگەڵ شێخ بابارەسووڵ یەکیان‌گرتووەتەوەو ئەمیش لەوی دەستی‌کردووە بە خوێندن • تا پاش کۆچی دوایی کردنی شێخ مەعرووفی نێرگسەجاڕ ، شێخ عەبدولکەریم کە ئەوکاتە جەمعولجەوامیـع

---

(1) ئەم سەیید موحەممەدە کە بە حاجی موحەممەد مەشهوور بووە ، لەگەڵ سوپای میسر کە چـووە بۆ حیجـاز بۆ سەرپـان‌کردنەوەی بزووتنەوەی وەهابی ، چووە بۆ مەککەو مەدینەو لەوێوە هاتووە بۆ بەغداو لەوێیشـەوە چووە بۆ ناوچەی باوەجانی لە کوردستانی ئێران‌و لە دێی خـانەشوور نیشتەجێ بووە •

ئەخوێنێ ، بە فەرمانی شێخ نەجموددین دەست لە خوێندن هەڵئەگرێو ئەڕوا بۆ تێرگسەجاڕ لە جێی شێخ مەعرووف دائەنیشێو دەستئەکا بە دەرس‌پێ‌وتنەوەی فەقێیانو ئەبێ بە پێش‌نوێژی خەڵك ، چونکە وەختێ خۆی کە شێخ عەبدولکەریم لە خانەشوورەوە هاتووە بۆ ئەحمەدبرِندە ، شێخ مەعرووف چاودێریو سەرپەرشتیی کردووەو ، لەبەرئەوە شێخ نەجموددین بە موناسبی زانیوە پاش کۆچی دوایی شێخ مەعرووف شێخ عەبدولکەریم بڕوا سەرپەرشتیی ڕێو شوێنەکەی بکاو نەهێڵێ کوێربێتەوە چونکە منداڵی گەورەیوای نەبوە ئەم ئەرکە بەجێ‌بهێنێ •

شێخ عەبدولکەریم ئینسانێکی ڕەوشت‌بەرزو دڵسۆزی موسوڵمانانو خزمەتگوزاری خەڵك بوو • ئەو خزمەتەی ئەو بە منالآنی شێخ مەعرووفو بە تێکڕای خەڵکی ئەو ناوچەیەی کردووە ، لە هەمووکەسێ ناوەشێتەوە • بۆیە بەش‌بەحاڵی دانیشتووانی ئەو ناوچەیە ، نەك هەروەك مەلایەکی گەورە یا وەك شێخێکی باشو ڕێ‌پیشاندەرێکی لێهاتوو ، بەڵکوو هەمیشە وەك برایەکی دڵسۆزیش تەماشای کراوە •

شێخ عەبدولکەریم پاش دامەزرانی لە ئەحمەدبرِندەو ژن‌هێنانو ماڵ پێکەوەنانی ، پێوەندی جارانی لەگەڵ شێخ باباڕەسوولی بیدەنو لەگەڵ مەلاکانی هەڵەبجەو دەوروپشتی بەتینتر کردووە • هەمیشە هاتووچووی بۆ بیارە بۆ لای شێخ نەجموددینو پاش ئەویش بۆ لای شێخ عەلائوددین بووەو ، بێ‌وچان لەگەڵ ئەو هاوڕێیانەیدا بەدەم موسوڵمانانی ئەو ناوچەیەوە بوون بۆ چارکردنی هەر گیروگرفتێك هاتبێتە ڕێیان •

ئەم ذاتە لە ١٣٦١دا کۆچی دوایی کردووەو تا دواڕۆژی ژیانی هەر لە ئەحمەدبرِندە ماوەتەوە •

شێخ عەبدولکەریم وەك مەلایەکی باش بوو ، دەستی شیعریشی هەبوو•

بەداخەوە شیعرەکانی کۆنەکراونەتەوە ، بەڵام من چەند پارچەیەکیم لایــە ، وا لێرەدا بڵاویانئەکەمەوە •

(١)

بە کوردی :

ئەم دەردە تووشی من بووە ئەمڕۆ لە ڕووی هەوا
چارەی چیە بە پێم‌بڵێن ئەی ڕەفیقانی باوەفــا

هەرلا ئەچم چ‌جایێ ئەجانیب کە قەوم‌و خوێش
بەدتر لە ئەجنەبی لە دەری خۆی دەرم‌ئەکا

مەنفووری طەبعی کافرو موسلیم وەها بووم
ڕێم‌نادەنێ بچم نە ئە دەیرو نە خانەقا

دەرمانی دەردی تۆ لەلای منە بێچارە پێت‌بڵێم
هەستە بڕۆ پەنا بە بە ئەصحابی موصطەفا

گەر کافری موعانیدی صەد ساڵە بێتە لای
گورجێ ئەبێتە موجتەهیدو مەحرەمی خودا

(٢)

وەرە ئەی دڵ وەکوو پەروانە باڵی عیشق پەیداکە
بە دەوری شەمعی شەرعی ئەنوەرا صەد سۆز بەرپاکە

لە طەعنەی شێتەکانی وەك حوبارای ڕێگە لێ گوم‌بوو
مەڕەنجەو بێ بە یەك شوعلە هەموویان تەفروتوونا کە

طەرەفداری شەریعەت شێرە وەك صیددیق‌و فارووقە
لە حیزەفێلی ڕێویی بوولەهەب یا جەهل بێ‌باکە

ئەگەر باوەڕ بە من ناکەی وەرە تۆزێ بە چاوی دڵ
تەماشای حوسنی ئیقدامی مودیری وارماوا کە

دەسا ئەی ئەهلی فەضڵو مەعریفەت هەردەم بە سۆزی دڵ
تەمەننای نەصرەتو تەوفیقی ئەم ذاتە بکەن چاکە

قوبوولی کەی بە لوطفی خۆت خودایا ئەم تەمەننایە
بە حەققی ئەوکەسەی فەرمووتە پێی (لولاكَ لولاكَ) (٢)

(٣)

ئەمە چیبوو سولەیمانی وەها پڕ شینو گریانە
کەچی شادیو بەشارەت سەربەسەر پڕ گردی سەیوانە

ئەمە چیبوو کە زیندوو یەکقەڵەم بێدەنگو خامۆشە
لەناو مردوو کەچی هەر بەزمە ، هەر ئاهەنگە ، سەیرانە

ئەمە چیبوو کە ئەم قەبرە دووصەد ساڵانە وەك قەسرن
کەچی ئەم قەسرە شیرینانی شارە وا پەرێشانە

چییە پووشو پەڵاشی گردی سەیوان عەینی گوڵزارە
کەچی باغو گوڵو گوڵزاری شار وەك شاری موورانە

---

(٢) مامۆستا مەلا قادری سۆفی مەلای فەقێجنە ئەبێ لای حسێن بەگی حەسەن بەگی موحەممەد پاشا کە مودیری ناحیەی وارماوا بووە ، ئیجازەی مەلایەتی بە مەلا حەسەنی شاتری ئەدا کە پاشان بە مەلا حەسەنی هۆرێن ئەناسرا . حسێن بەگ بەمبۆنەوە ئاهەنگێك ئەگێڕێو شێخ عەبدولکەریمیش لەسەر داوای مامۆستا مەلا قادر کە ویستوویەتی قەدرزانینی خۆی لە پیاوەتیی حسێن بەگ دەرببڕێ ، ئەم چەند بەیتە ئەڵێو ئەیدا بە یەکێ لە فەقێکان لە کۆڕی ئاهەنگەکەدا ئەیخوێنێتەوە .

له یه‌ك مزگه‌وت‌و ته‌کیه‌و مه‌دره‌سه که‌س نابیێ ده‌نگێ
نه (قد قامت) نه یاهوویێ ، نه (بسم الله) نه سوبحانه

له هه‌ر قه‌برێکه‌وه گوێ بگری هه‌روه‌ك نه‌غمه‌یی داوود
صه‌دای ته‌کبیری عیدو خوطبه‌یی ئاوازی قورئانه

وه‌هام‌زانی منیش ئه‌و حاڵه‌ته ڕوئیایه ئه‌بینم
له‌بۆ ته‌حصیلی بیداری خۆمم هێنایه جۆلانه

که هۆشم هاته‌به‌ر نه‌ختێك‌و پرسیم بۆم موحه‌ققه‌ق بوو
ئه‌مه ئاثاری کۆچی شێخی عه‌صرو فه‌خری کوردانه

چ‌شێخێ ؟ حه‌زره‌تی باباعه‌لی ، عه‌للامه‌یی ده‌وران
که نه‌قصه گه‌ر بڵێم عیلمی وه‌کوو ده‌ریایی عه‌ممانه

به فه‌یضی عیلمی ئه‌و ڕه‌ببی به‌قوربانی عولوومی بم
فورووع‌و ئه‌صڵی ئه‌م دینه وه‌ها خۆش‌ڕه‌نگ‌و ڕه‌ییانه

به عیلمی ئه‌و بوو ئه‌م ئه‌سراره شیرینانه ده‌رکه‌وتن
به فیکری ئه‌و بوو ده‌رهاتن هه‌موو ئه‌م دوڕڕو مه‌رجانه

به‌یاناتی به‌دیعه‌ی بۆ مه‌عانیی موشکیل‌و مه‌خفی
به نه‌حوێ بوو که صه‌رفی لێ ئه‌بوو ئه‌شکالی بێگانه

که‌لامی وا به‌حیکمه‌ت سه‌وق ئه‌فه‌رموو بۆ عه‌قیده‌و دین
موعانید دائه‌ما له‌م ته‌رزه ته‌فسیره‌و حه‌دیثانه

له پاکیی طینه‌تی چی‌بڵێم ؟ مه‌له‌ك حه‌یران ئه‌بوو ئه‌یوت
چی‌یه ئه‌م ڕۆحی مه‌حضه وا له فه‌ردی نه‌وعی ئینسانه

هه‌زارو سیصه‌دو په‌نجاوو نۆ شێخ هیجره‌تی فه‌رموو
به عه‌زمی سێبه‌ری ئه‌و تاقه سه‌روی باغی ئه‌کوانه

تەقاضای ئەم هەموو تەحقیقی عیلمو خزمەتی دینە
بەڵێ نەیلی جیواری حەزرەتی شاهی ڕەسوولانە

بەقوربان گەر بڵێم تۆ مردووی لاڵبم وەکوو لالە
خەڵاتی زیندویی قەطعیت لەمەولاوە لەسەر شانە

بە ئێمە گەر بڵێن مردوو لەپاش تەشریفی تۆ حەققە
کە قووتی ژینی ڕۆحی ئێمە بۆ ئەو بەحری ئیحسانە

یەقینە تۆ مەقامت جەننەتی فیردەوسی عولیایە
مەقامی ئێمە هەم مەعلوومە بێ‌تۆ قەعری زیندانە

لە ئەم زیندانی‌یانی خۆتە قەت غافڵ مەبە قوربان
لە حاڵی عەبدی خۆپرسینەوە شێوەی بزورگانە

غەمت لابە ، فەرەح بێتە دڵت (فانی) کە نووری ئەو
لە جێگایە وەکوو خۆری درەخشان پڕتەو ئەفشانە (۳)

(٤)

لەپاش دەرچوون لە دەستی بەفرو باران
بە لاوازی‌و کەمیی ئینسان‌و حەیوان

بە لاقرتی سوئالم کرد لە شوانێ :
چی‌یە تەئریخی ئەم ساڵە برا گیان ؟

---

(۳) شێخ عەبدولکەریم ئەم پارچە شیعرەی بۆ لاواندنەوەی شێخ باباعەلیی تەکیەیی وتووە کە یەکێك بووە لە مەلا گەورەکانی سولەیمانی .

بە صەد ئەفسووس‌و حەسرەت جوابی داوە
« سیاسالێکی پیس‌و ، عەشرەت ئامان » (٤)

(٥)

بە فـارسی :

ای دل گم گشته خون شو ، عالمی برباد شد
گریه کن ای دیده ، صبر از دل که بی‌بنیاد شد

سینه آتش گیرو خاشاك وجودم‌را بسوز
تیز شو آتش که آه و نالهات امداد شد

ای کف افسوس رو بر زانوی غم حلقه شو
غم مخور پیشانی عجزت دگر املاد شد

نالهء موّاج رو در شهر غم آواز ده
یك قلم شادی زملك خاطران ناشاد شد

ای چمن رو خاك بر سر کن تو سرو خویشرا
کز میان باغ دین آن قامت شمشاد شد

آنکه از بازوی سعیش در طریق مصطفی
خانقاه و مدرسه از علم و دین آباد شد

---

(٤) زستانی سالی ١٣٤٣ (١٩٢٥) زستانێکی تووش‌و سەخت بووە . شێخ عەبدولکەریمیش ئەم پارچە شیعرەی بۆ یادکردنەوەی ئەو زستانە داناوە. دوا نیوەبەیتی پارچە شیعرەکە بە حیسابی حورووفی ئەبجەد سالی ١٣٤٣ ئەگرێتەوە بەمەرجێ وشەی (عەشرەت) بە ڕێنووسی کۆن واتە بە (عشرت) بنووسرێ . (پیس‌و)یش بە شێوەی قسەکردنی هەندێ ناوچەی کوردەواری واتە (پیس بوو) . ئەم پارچە شیعرەمان لەڕووی فۆتۆی کەشکۆلەکەی مەلا عەزیزی ڕێشاوی نووسیوەتەوە .

آنکه از اکسیر فیضش هرکه‌را یك ذره یافت
زرّ خالص گشت و از زنگ هوا آزاد شد

گرچه کوه بیستون جهل بالاگیر بود
بهر تخریبش چه شیرین تیشهء فرهاد شد

از حوادث هرکه دیدی منکر معروف خواند
بی‌نوایان‌را که هرجا اهل استمداد شد

وضع‌را اندر بیان دین به نحوی صرف‌کرد
از زبان منکران عهد هم آزاد شد

تا شد آن خورشید برج معرفت غایب ز خلق
از میان اهل دین خود محشری ایجاد شد

مستقیم اندر شریعت ، بهره‌مند اندر طریق
چون ضیاء نجم‌دین آن رهبر امداد شد

هرکرا از همت فاروق ثانی پرتوی
شد نصیب از غم برست و هم چو او دل‌شاد شد

طالبان علم خاموش و مریدان در خروش
وای بر حال همه از دستشان ارشاد شد

منع درویشان مکن از ناله و آه و فغان
آه صد آه از جهان آن مرکز ارشاد شد

گرچه از خدمت جدایم ، لیك از لطف خدا
خاطرم با منکرانش خصم مادرزاد شد

گریه کم کن (فانیا) ، همت ز نجم‌الدین طلب
آنکه از فرموده‌اش این بیت شیرین یاد شد

منکر از من چون جدا شد خویش‌را داند که او
زیر بار نفس و شیطان خسته و بیمار شد

او چو از شغل خدا یك لحظه آسایش نداشت
رمز تاریخش ز حرف (شاغل") ایجاد شد (٥)

(٦)

این چه غوغائی‌است می‌خیزد ز ارکان جهان
شور محشر شد هویدا در میان انس و جان

واله و سرگشته و حیران و در جوش و خروش
شاه و سلطان ، میر و خاقان ، جملهء پیر و جوان

چشمهء چشم صفای مهر از غم پر کدور
نقطهء حال جفا بر سینهء مه شد عیان

از تنور دیده شد بسط زمین طوفان اشك
سرخ شد از جوش سیل خون دل هفت آسمان

رونق باغ صفا از آه مردم شد خراب
رنگ گل از نالهء بلبل برفت از بوستان

لاله خون‌ریزاست از آه دل و گل سینه چاك
زخم خار صد جفا در پردهء دل باغبان

---

(٥) شێخ عەبدولکەریم ئەم پارچە شیعرەی بەبۆنەی کۆچی دوایی شێخ مەعرووفی نێرگسەجارەوە وتووە . پیتەکانی وشەی (شاغل) بە حیسابی حورووفی ئەبجەد ئەکەنە ١٣٣١ کە سالی کۆچی دوایی کردنی شێخ مەعرووفە .

شد پریشان خاطر مجموع اعیان زمین
گرد حسرت بر جبین بنشست ارکان زمان

کاکل مشك جهان ببریده از تیغ جفا
سنبل زلف بتان پژمرده از باد خزان

از خرد پرسیدم این غوغا و آواز حزین
گریه بر لب ، دست بر سر ، گفت هان ای بی‌نشان

آفتاب برج عدل و ماه اوج سلطنت
شاه جم‌جا ، میر والا ، سایهء نوشیروان

فخر ملت ، تاج سطوت ، زینت تخت و نگین
مهر رفعت ، زیور شوکت ، سلیمان زمان

اشك‌بخش خسرو و حسرت‌ده کاووس و کی
پنجه بر پیچ اسد ، خون‌ریز صد چون قهرمان

شیر میدان ، شاه ایران ، رستم میدان جنگ
آفت قلب سپاه ، آشوب جان دشمنان

کنز احسان ، بحر عرفان ، خادم پیر و مرید
نظم دولت ، سعد ملت ، راحت روح روان

زین معما پرده برداریم دل خون شد ز سوز
تابع خیر البشر ، نور بصر ، سرکار خان

(مصطفی) نامش بسان نام فخر المرسلین
مرغ روحش شد طفیل او به گلزار جنان

در میان کافران مانند شاه کربلا
جان به جانان داد و از دنیای فانی شد نهان

از سوار برگ ماتم شد جهان شام غریب
گرد گل از خون شفق در مشرق روی بتان

کاش هنگامی که تیرش از نیام آمد برون
دست دشمن خشک و قامت خم شدی همچون کمان

کاش آن روزی که گلگون شد زمین از خون او
میدریدی تیغ قدرت سینهء داود خان

کاش آن وقتی که شد غلطان خون آن شهسوار
پایمال سیل قهر حق شدندی کافران

زین جفا از ابر تا روز جزا خون میچکد
میر میران مصطفی شد کشتهء شیطانیان

آسمان جور و ارض معدلت بی‌نور ماند
از غروب پرتو مهر رخ آن نوجوان

از وفاتش سبعهء سیاره بی‌تاب و قرار
در عزایش چشمهء چشم ثوابت خون چکان

ابر بر ناکامی او آنچنان بگریست زار
خانهء اهل جهان از سیل خون شد بی‌نشان

ریخت چندان اشک حسرت عرش بر بام فلک
گشت بهر جوی خون چشم کواکب ناودان

حسرتا شد ملک ایران بی‌نظام از فوت او
مهوشان بی‌ناز و جمع خانمان بی‌خان و مان

خواهم از تیغ غضب جان و تنش صد پاره باد
آنکه باعث گشت بهر این جفای بیکران

(فانیا) زین سوز دیگر خامه‌را کوتاه کن
مرغ و ماهی سوختند از آتش آه و فغان

بهر تاریخش فروشد فکر در بحر خیال
نیل بر سر ، ناله در دل ، دیده گریان ناگهان

خامهء دست قضا بر لوح خاطر زد رقم
رمز سالش (خیمه زد بر مأمن دار الامان) [٦]

---

(٦) شێخ عەبدولکەریم ئەم پارچە شیعرەی بۆ لاواندنەوەی موستەفا خانی قوبادی وتووە کە لە جەنگی قەڵخانیدا کوژراوە . ڕستەی ناو دوو کەوانەکە لە نیوەی دووهەمی ئەم بەیتەدا ، بە حیسابی حورووفی ئەبجەد ئەکاتە ١٣٣٧ کە ساڵی کوژرانی موستەفا خانە .

یادی مەلا قادری سۆفی

ئەم ذاتە کوڕی موحەممەدی کوڕی سەفەری کوڕی ئەحمەدی کوڕی موحەممەدە ، ئەچێتەوە سەر (وەلی) ناوێك‌و لەمەوە ئێستا نەوەی ئەم پیاوە هەموو بە (هۆزی وەلی) ناسراون •

ئەم (هۆزی وەلی)یە بەرلەوەی جافی مرادی بێنە گەرمیان لە ناوچەی (دزیایش) نیشتەجێ بوون‌و جاروباریش ڕۆیشتوون بۆ دەوری (کانی بەردینە)و (بیسەلمێن)و گەلێ‌جاریش لە (گولان)ی نزیکی (فەقێ‌جنە) ماونەتەوە • کەواتە ئەمانە لە جافی مرادی نین ، بەلام بەهۆی ژن‌و ژن‌خوازەوە لەگەل هۆزی (شاتری) ئێستا وایان لێ‌هاتووە بە بەشێك لەوان دائەنرێن‌و لە خێرو شەڕا بە یەکێ ئەناسرێن •

باوکی مامۆستا مەلا قادر لە دێی (ژالەناو) دانیشتووە • مەلا قادر هەر بە منالی نراوەتە بەر خوێندن‌و پاشان کە فامی پەیدا کردووە چووە بۆ بیارە بۆ خوێندن‌و تا بووە بە مەلا خوێندوویەتی‌و هەر لە بیارەیش ئیجازەی وەرگرتووە لای مامۆستا مەلا قادری گەورەو پاش ئیجازەوەرگرتنیش هەر لە بیارە ماوەتەوەو ژنی نەهێناوە تا لە سالی ١٣٣٣دا لە سەردەمی شێخ نەجموددینداو بە فەرمانی ئەو بە مەلایەتی چووەتە کانی‌کەوەی شەمێران‌و[1] لەناو عەشرەتی (یەزدان‌بەخشی)دا بووە بە مەلاو

(١) مامۆستا مەلا قادر ، پاش کۆچی دوایی شێخ عەبدوللای شێخ موحەممەد ئەمینی عەبابەیلێ‌یی بووە بە مەلای کانی‌کەوە . ئەم شێخ عەبدوللایە مەلاو مودەڕڕیس‌و شاعیرو نازناوی (جەفایی) بووە . دیوانێکی شیعری هەیە لەم‌دوایی‌یەدا لەلایەن شێخ موحەممەد عەلی قەرەداغی‌یەوە لەچاپ‌دراوە.

پاش ماوەیەکی کەم زینەت خانی کچی حاجی مەلا عەزیزی وازۆلی هێناوە کە جافی هاروونی‌یەو ، بە دەرس‌وتنەوەو ئامۆژگاری‌کردنی موسولمانانەوە خەریك‌بووەو فەقێی بەهرەمەندی زۆری وەك مەلا فەتاحی کاگردەلی‌و مەلا فەیزوللای تالشی لای خوێندوویانەو پێگەیشتوون •

پاش چەند ساڵ مامۆستا مەلا قادر کانی‌کەوەی بەجێ‌هێشتووەو باری‌کردووە بۆ (فەقێ‌جنە) لە ناحیەی وارماواو لای حوسەین بەگی حەسەن بەگی موحەممەد پاشای جاف بووە بە مەلاو لەوێ‌یش هەر خەریکی پێگەیاندنی فەقێ‌و ئامۆژگاری کردنی موسولمانان بووەو نزیکەی بیست ساڵ لەوێ ماوەتەوە ، ئەوجا باری کردووە چووەتە دێی (بانی‌خێلان)و مزگەوت‌و مەدرەسەی تیا کردووەتەوەو تا لە مانگی ڕەبیعولثانیی ساڵی ۱۳۷۲ (۱۹۵۳)دا کۆچی دوایی کردووە ــ هەر لەوێ ماوەتەوە •

مامۆستا مەلا قادری صۆفی یەکێ بوو لەو کەسە نایابانەی کە سەرانسەری ژیانی خۆیان بۆ خزمەت‌کردنی موسولمانان سەرف‌ئەکەن • ماڵی هەمیشە وەك دیوەخان وابوو • زۆرتری مەسرەفی فەقێکانی لە گیرفانی خۆی بوو • بەشێکی زۆری وەختی لە هاتوچۆی ئەم‌لاو ئەولادا بوو بۆ چارکردنی گیروگرفتی ناوخەڵك‌و ئاشت‌کردنەوەی ناکۆکان‌و دۆستی کردن لە‌نێوانیانا ، سەرەڕای خواپەرستی‌و جێ‌بەجێ‌کردنی ئەرکە ئایینی‌یەکانی بەرابەر بە موسولمانان‌و وەڵام‌دانەوەی پرسی شەرعی لە هەمولایەکەوە • هەمیشە بەر لە ڕۆژبوونەوە لە مزگەوت ئامادە ئەبوو و ئێوارانیش تا پاش نوێژی خەوتنان نەئەگەڕایەوە بۆ ماڵ •

ئەو پێوەندی دۆستی‌یەی لەگەڵ شێخ نەجموددین بوویەتی زۆر بەتین بووەو زۆر کات لە ژوورە بچووکەکەیا بەسەر پلەکانەکانی دالانی خانەقای بیارەوە کە ئەچێ بۆ مەدرەسەو حوجرەی فەقێکان ، پێکەوە دانیشتوون• ئەو

دۆستایەتی‌یەی لەگەڵ شێخ عەلائوددینیش هەر بوو و هەموو ساڵێ ئەهات بۆ بیارە بۆ سەرلێدانی‌و هەرچەند نامەی بۆ ئەنووسی ، ئەم چوارخشتەکی‌یە جوانەشی لە سەرەتای نامەکەیەوە بۆ ئەنووسی :

همه بیگانگان چنان دانند
که منت آشنای درگاهم

ترسم ای میوه‌ء درخت بلند
که نیایی بدست کوتـاهم

وەك زانیومە ناوناوی مامۆستا مەلا قادر بە (سۆفی) بۆ جوێ‌کردنەوەی بووە لە (مەلا قادری مەلا مۆمن) واتە باوکی ئەو ناوی مەلا مۆمن بـووەو باوکی ئەم ناوی سۆفی موحەممەد بووە• بیستووشمە بۆیە وا ناونراوە چونکە هەر لە سەرەتای فەقێ‌یەتی‌یەوە سولووکی کردووەو بووە بە سۆفی‌و هـەر لەخۆیشیا سۆفی مەشرەب بووە •

یادی مەلا مەحموودی موفتی „بێخود،

مەلا مەحموودی بێخود کوڕی مەلا موحەممەدئەمینی موفتیی سولەیمانیی کوڕی مەلا ئەحمەدی موفتیی مەشهوور بە (چاومار)ی کوڕی مەلا مەحموودی دێلێژەیی‌یە کە لەگەڵ شێخ مەعرووفی نۆدێ پێکەوە مودەڕڕیسی مزگەوتی گەورەی سولەیمانی بوون •

بێخود لە ساڵی ١٢٩٦ی هیجرەتدا لە سولەیمانی هاتووەتە دنیـاوەو لە مەدرەسەو مزگەوتی خۆیان‌و هەروا لە مەدرەسە بەنـاووبانـگەکانی‌تری سولەیمانی خوێندوویە • ماوەیەکیش لە پێنجوین لای مەلا عەبدولڕەحمانی پێنجوێنی‌و ماوەیەك لای مەلا قادری گەورەیش لە بیارە خوێندوویە • هەر لەو ماوەی لە بیارە خوێندنەیدا پێوەندی ڕۆحیی لەگەڵ شێخ نەجمودیـن پەیدا کردووەو بووە بە یەکێ لە موریدە جانانەکانی • ماوەیەکیش لە هەڵەبجە بووە بە (حاکم)و ماوەیەکیش لەگەڵ ڕەفیق حیلمی‌و زێوەر مامۆستایـەتیی کردووە • سەردەمێکی زۆری تەمەنی لە هەڵەبجە بەسەربردووە تـا مـەلا عەبدولعەزیزی موفتیی کاکی لە ١٣٦٦دا کـۆچی دوایی کردووە ، ئەوجـا گەڕاوەتەوە بۆ سولەیمانی‌و لە جێگەکەی ئەوا دانیشتووە ، تا لە سـاڵی ١٣٧٦ (١٩٥٥/٨/٢٥)دا کۆچی دوایی کردووە [١] •

---

(١) تا من لە بیارە بووم‌و بێخود لە هەڵەبجە بوو هەرچـەند بچوومـایەتە هەڵەبجە لەگەڵ ئەوو مەلاکانی هەڵەبجە پێکەوە ڕامان‌ئەبوارد . کە پاش گەڕانەوەی بێخود بۆ سولەیمانی ، منیش لە ١٩٥١دا بیارەم بەجێ‌هێشت‌و چوومە سولەیمانی ، دۆستایەتیمان لە جاران بەهێزتر بوو و هەمـوو

هەفتەیەك ئەچوومە لای . بەداخـەوە کە کـۆچی دوایی کرد مـن لـە سولەیمانی نەمابووم‌و گواستبوومەوە بۆ کەرکووك . هەواڵی مردنی زۆری نارەحەت کردم . لەدوورەوە بەم پارچە شیعرە لاواندمەوە :

بێخودە یا باخودە ، بێهۆشە یا هوشیارە دڵ
نووستووەو چاوی لە خەودایە ، وەیا بێدارە دڵ

ئەم سەعاتە رۆژە یا شەو بۆچی بەرچاوم رەشە
یا دەمی هیجرانە ، بۆیە عاجزو غەمبارە دڵ

دووکەڵە هەستا لە سینەم تاڵی کرد صەفحەی جیهان
یا گڕی ئاگری جەفای لێ بەربووەو پڕ نارە دڵ

یاوەکوو بیستوومە (بێخود) مەنبەعی عیلم‌و ئەدەب
ئەو عەزیزی میسری رۆحە لەو پڕو سەرشارە دڵ

رەختی کۆچی بەست‌و رووی‌کردە بیابانی بەقا
یانێ لەم دارولفەنای خاوەن جەفا بێزارە دڵ

کۆچی بێوادە لە زومرەی یاوەران‌و دۆستان
یانێ ناچاری قەزای فەرمانی بێئینذارە دڵ

پێنجەمی مانگی موحەررەم بوو تەمی ئەم ماتەمە
یانێ هاودەردی شەهیدی کەربەلای ئازارە دڵ

کۆچی خێرت بێ برا بۆ دیدەنی دڵدارەکان
بۆ لیقای (باباڕەسووڵ)و یارەکەی ئەفکارە دڵ

دڵ بەئێش‌و موبتەلایە ، ئیشی بەم چەرخە نی‌یە
یانێ لەم بازارەدا بێ‌کاسبی‌و بێ‌کارە دڵ

تاڵ بووە لێم کاکی من سەیرانی گوڵزارو چەمەن
چۆن بە بێ‌تۆ طالیبی دەشت‌و دەرو گوڵزارە دڵ

بێ‌سەرو بێ‌سەروەرو بێ‌غەمخۆرو بێ‌یاوەرم
بێ‌حەبیب‌و بێ‌طەبیب‌و خەستەوو بیمارە دڵ

هەر لە شەوق‌و ذەوقی تۆ بوو لەم هەموو غەمباری‌یا
وام‌ئەزانی مەست‌و سەرمەستی گوڵی بێخارە دڵ

چی بوو ئەم سەکتە کە سەکتەی دا لە زەوقی دۆستان
یا مەگەر جێی تیری تەقدیرو قەزای قەهارە دڵ

بێخود ئینسانێکی پاك مەشرەب و دڵ ڕوونـاك و کردار چـاك بوو • دڵفراوان و دەس بڵاو بوو • باوەڕناکەم کەس لەوەوە ئازاری پێ گەیشتبێ • لە تەماعی دنیا دوور بوو • تا مرد هەر بە ڕەبەنی ژیانی بەسەربرد •

بێخود شاعیرێکی پایەبڵند بوو • شیعری بە کوردی و فارسی زۆرە • دیوانەکەی لەلایەن موحەممەدی کوڕمەوە بەیارمەتیی عەبدولڕەحمان موفتیی برازای لە ١٩٧٠دا لەچاپدراوە [٢] ، بەڵام هەموو شیعرەکانی تیا نییـە • لێرەدا بە موناسبی ئەزانین چەند پارچە شیعری بڵاوبکەینەوە کە لە دیوانەکەیدا بڵاونەکراونەتەوە •

دڵ کە مەحرووم بوو لە بێنی باغی ڕووی تۆ کاکی خۆم
هەرچی باغاتە لەلای وەك شۆرەکات و خارە دڵ

بێنی یارانت ئەدا (باباڕەسوول) ، (عەبدولکەریم)
بۆیە دایم وای ئەزانی هەر لەلای دلدارە دڵ

ناوی (نامی)ی تۆیە ویردی دایمی (عەبدولکەریم)
وەقفی فیکری تۆیە خاطر خاوەنی ئەسرارە دڵ

مەطلەعی سالی هەزار و سێصەد و حەفتا و شەش
ئەو دەمەی پڕ بوو لە ئێش تا ئیستە وا بیمارە دڵ

(٢) جێی خۆیەتی لێرەدا هەڵەیـەك ڕاستبکەینـەوە کە لـە دیوانـەکەیدا ڕووی‌داوە ، ئەویش ئەوەتە کە لەسەر پارچە شیعری :

(بحمد الله) دڵی دەریایە خادیم
مەعانیی لوئلوئی لالایە خادیم

نووسراوە بێخود بۆ سەید عەلی ڕەفیقی (خادم السجادە)ی نووسیوە. لەڕاستیدا ، وەك وەختی خۆی مامۆستا موحەممەد حەوێز لە نامەیەکی پڕ لە مەعلوماتدا بۆ موحەممەدی کوڕمی ڕوونکردووەتەوە ، بێخـود ئەو پارچە شیعرەی بۆ حاجی میرزا عەبدوڵڵای کۆیی نووسیوە کە نازناوی شیعریی (خادیم) بووە و زۆر دۆستی بێخود بووە . شایانی وتنە خادیمیش بە پارچە شیعرێکی جوان وەڵامی بێخودی داوەتـەوە کە سەرەتـاکەی ئەمەیـە :

لە عیشقی حەزرەتی مەولایە بێخود
سەری پڕ نەشئەیی سەودایە بێخود

به کوردی :

(١)

(بحمد الله) که میعماری ئەزەل کۆیەی تەماشا کرد [٣]
بە صونعی سەرمەدیی خۆی دائیرەی ئەوقافی ئاوا کرد

دەمێ بوو تووشی عیللەت بووبوو ئەوقافی قەزای کۆیە
قەدەر کردی کە دوقتۆرێکی هێناو پێی موداوا کرد

خودا وەك بووعەلیی سینا کە (سەیید هادی)یی بۆ نارد
بە قانوونی شیفا ئالامو دەردی تەفرو توونا کرد

لەپاش مزگەوتی گەورەو تەکیە دەستی کردە ئینشائات
لە ناوشارا نزیك حەفتا دوکانی تازەی ئینشا کرد

کە ئەم بازاڕە وەك قەسری بەهەشتەی بۆ دروستکردن
زەمانی حوورو غیلمانی سەراپا پڕ لە طووبا کرد

---

(٣) بیخود ئەم پارچە شیعرەی بەبۆنەی ئەوەوە داناوە کە مەئمووری ئەوقافی ئەو سەردەمەی کۆیە کە ناوی سەیید هادی بووەو خزمی بێخود خۆی بووە لە سالی ١٣٥٤دا چاخانەیەكو شەستوچوار دووکانو چوار سەکۆ لە تەنیشت مزگەوتی گەورەی کۆیەوە بە پارەی ئەوقاف بۆ سوودی ئەو مزگەوتە ئەکاتەوە . ئەم پارچە شیعرە هەرچەند لە دیوانەکەی بێخوددا نی‌یە ، بەر لە بەچاپگەیانـدنی دیوانەکە لە ژمـارە (١٠)ی سـالی (١)ی گۆڤاری (ڕووناکی)دا بلاوکراوەتـەوە کە لـە ٢٥ی نیسـانی ١٩٣٦دا دەرچووە . پاش دەرچوونی دیوانەکەیش لە ژمارە (٣٠١)ی سالی (٧)ی ڕۆژنامەی (هاوکاری)دا بلاوکراوەتەوە کە لە ١٩٧٦/١/٢٣دا دەرچـووە [بۆ زانینی زۆرتر لەبارەی ئەم پارچە شیعرەوە بڕوانەرە ژمارەی ناوبراوی ڕۆژنامەی هاوکاری ، وتاری «دیوانەکەی بێخودو پارچـە شیعرێـکی دۆزراوەی » کە مامۆستا کەریم شارەزا نووسیویە] .

ئەگەر لوطفی ببێ مافەوق ئیتر شایانی تەرفیعە
کە چونکوو بۆ حوکوومەت واریداتی زۆری پەیدا کرد

لە سایەی ڕاتیبی مافەوقە ئەم مەئمووری ئەوقافە
لە کۆیسنجاق کەوا فەوقی وەزیفەی خۆیشی ئیفا کرد

چ مافەوقێ ؟ کە وەك ڕۆستەم لە مەیدانی دلێریدا
بە تێغی جەوهەری دێوی سپیی زولمی یەکالا کرد

وەلی نیعمەت مودیری عام (کوبەیسی) عیسەیی دەوران
(ڕەئووف) بەگ یەعنی ئەو ذاتە کەوا ئەوقافی ئاوا کرد

کە (بێخود) سالی تەئریخی لە مامۆستای خیرەد پرسی
لە شێوەی فارسیی لادا ، بە کوردیی تازەی ئیملا کرد

بە صەد تەحسین جەوابی دایەوەو دەستەو دوعا فەرمووی :
« مووەففەق هەر بژی (هادی) وەك ئەم بازاڕەی ئینشا کرد [٤] »

بە فـــارسی :

(٢)

چرا در مزرع دل تخم مهرم کاشتی ، رفتی
مگر از حاصلاتش دست‌را برداشتی ، رفتی

تو خود چون گل شدی در جنت قادرکرم شادان
مرا در دوزخ غم خاررا پنداشتی ، رفتی

---

(٤) بۆئەوەی پیتەکانی ئەم نیـوە شیعرە بـە حیسابی حـورووفی ئەبجـەد ١٣٥٤یان لێ دەرچێ کە ســالی دروسـتکردنی چاخـانەو ســەکۆو دووکانەکانە ، پێویستە نیوە شیعرەکە بەمجۆرە بنووسرێتەوە : « موفق هەر بژی هادی وەك ئەم بازاڕەی انشا کرد » .

نشستی چون هما بر شاخسار روضهء مقصود
به قاف عزلتم عنقا صفت بگذاشتی ، رفتی

وصالت‌را وجودم هست چون شیر علم لرزان
مرا تا رایت هجران بدل افراشتی ، رفتی

به اشك گرم و آه سرد (بیخود) از غمت گوید
چرا در مزرع دل تخم مهرم کاشتی ، رفتی [٥]

---

(٥) وەختی خۆی پاش دەرچوونی دیوانەکەی بێخود ، دۆستی خۆشەویستمان شێخ حوسەینی شێخ عوثمانی شێخ مەعرووفی نێرگسەجاڕ ئەم پارچە شیعرەی بۆ ناردین . لەم‌دوایی‌یەشدا لە کەشکۆڵەکەی مەلا فەتاحی کاگردەڵیدا دیمانەوە کە فۆتۆیەکی لای دۆستی خۆشەویستمان شێخ عەلیی قەرەداغی‌یە ، مەلا فەتاح خۆی لەسەری نووسیوە لەگەڵ بێخود لە کەرکووك پێکەوە خوێندوویانە ، پاشان ئەو کەرکووکی بەجێ‌هێشتووەو چووە بۆ قادرکەرەم ، بێخودیش یادی کردووەتەوە ، ئەم چەند شیعرەی لە کەرکووکەوە بۆ نووسیوە . شایانی وتنە شێخ عەلی قەرەداغی ، لەبارەی کەشکۆڵەکەی مەلا فەتاحەوە ، وتارێکی لە ژمارە ١٢ ـ ١٣ی پاشبەندی کوردیی ڕۆژنامەی عێراقدا بڵاوکردووەتەوە کە لە شوبات‌و مارتی ١٩٧٨دا دەرچووە ، ئەم پارچە شیعرەی تیا نووسیوەتەوە .

پێرست

لاپەڕە	بابەت
٤٧	نامەی سێهەم ـ بۆ حاجی موحەممەدی سمێرانیی نووسیوه .
٤٨	نامەی چوارەم ـ دیسان بۆ حاجی موحەممەدی سمێرانیی نووسیوه .
٤٩	نامەی پێنجەم ـ بۆ موریدانی ناوچەی جوانڕۆی نووسیوه .
٥١	نامەی شەشەم ـ بۆ مەلا عومەری عومەرگونبەتیی نووسیوه .
٥٢	نامەی حەوتەم ـ بە مەبەستی ڕوونکردنەوەی ئامانجەکانی تەریقەتی نەقشبەندی بۆ هەموو زانایانو گەورەپیاوانو موسوڵمانانی سەردەمی نووسیوه .
٥٣	چەند نامەیەکی مەولانا خالیدی نەقشبەندی بۆ شێخ عوثمان سیراجوددین .
٥٦	وەسیەتەکانی شێخ عوثمان سیراجوددین بۆ موریدو مەنسووبەکانی .
٥٧	وەسیەتی یەکەم .
٥٨	وەسیەتی دووهەم .
٦١	وەسیەتی سێهەم .
٦٢	وەسیەتی چوارەم .
٦٣	وەسیەتی پێنجەم .
٦٦	وەسیەتی شەشەم .
٦٧	وەسیەتی حەوتەم .
٦٩	وەسیەتی هەشتەم .
٧٠	وەسیەتی نۆهەم .
٧٣	وەسیەتی دەهەم .
٧٣	چوارینەیەكو چەند تاکە بەیتێکی شێخ عوثمان سیراجوددین .
٧٥	**یادی شێخ موحەممەد بەهائوددینی کوڕی شێخ عوثمان سیراجوددین.**
٧٥	کورتەی مێژووی ژیانی شێخ موحەممەد بەهائوددین .
٨١	ڕووداوێك لەنێوان شێخ موحەممەد بەهائوددینو فەرهاد میرزای مامی ناصیروددین شای قاجاردا .
٨٢	خێزانو منداڵی شێخ موحەممەد بەهائوددین .
٨٥	موڵكو دارایی شێخ موحەممەد بەهائوددین .
٨٨	کۆچی دوایی شێخ موحەممەد بەهائوددین .
٨٩	نامەکانی شێخ موحەممەد بەهائوددین .
٨٩	نامەی یەکەم ـ بۆ طەهماسیب میرزای موئەیدوددەوڵەی حوکمداری ئاردەڵانی نووسیوه .

لاپەڕە	بابەت

لاپەڕە	بـابەت

لاپەڕە	بـابەت

لاپەڕە	بـــابەت

لاپەڕە	بـابەت
٣٢١	ئیجازەنامەیەکی خەلافەت لەلایەن شێخ عوثمان سیراجوددینەوە بـۆ یەکێ لە خەلیفەکانی .
٣٢٣	چەند پارچە شیعرێکیتری حاجی شێخ عەبدولڕەحمان ئەبولوەفا .
٣٣٤	دوو نامەیتری شێخ عومەر ضیائوددین .
٣٣٤	نامەی یەکەم ــ بۆ موظەففەروددین شای قاجاری نووسیوە .
	نامەی دووهەم ــ لە وەڵامی یەحیای مەعریفەتدا نووسیویە .
٣٣٧	ئیجازەنامەیەکی خەلافەت لەلایەن شێخ عومەر ضیائوددینەوە بۆ یەکێ لە خەلیفەکانی .
٣٤١	**بەشی دووهەم ــ هەندێ لە موریدو مەنسووبە دیارەکانی شێخـە نەقشبەندییەکانی هەورامان .**
٣٤٣	**یادی مەلا حامیدی کاتب .**
٣٥٢	**یادی حاجی مەلا ئەحمەدی نۆدشەیی .**
٣٦٢	**یادی سەیید عەبدولڕەحیمی مەشهوور بە مەولەوی .**
٣٦٢	ژیـانی مەولەوی .
٣٦٧	ئەو کتێبانەی مەولەوی دایناون .
٣٧٠	سەفەری مەولەوی بۆ ئەملاو ئەولا .
٣٧٦	پێوەندی ڕۆحیی مەولەوی .
٣٧٧	چەردەیەك لەبارەی ژیانی کۆمەڵایەتیی مەولەوییەوە .
٣٧٨	خێزانو منالّی مەولەوی .
٣٨٠	دۆستانی مەولەوی [ئەحمەد پاشای بابان. موحەممەد پاشای جاف. مەحموود پاشای جاف . عوثمان پاشای جـاف . مەحموود بـەگی جاف . ڕەزاقولی خان . غولامشا خان . مەلا موحەممەد صـالحی فەخرولعولەما . مەلا مەحموودی دشەیی . شـێخ عەبدولقـادری موهاجیرو براکانی . حاجی مەلا ئەحمەدی نۆتشەیی . شێخ عەزیـزی جانەوەرەیی . ئەحمەد بەگی کۆماسی . مەلا نیظام . شێخ یۆسـفی نۆسمەیی . مەلا عەبدولڕەحیمی نجاری . شێخ عەبدوڵلای داخی . شێخ حەسەنی سازانی . شێخ مۆمنی سازانی . مەلا یوونس . سەیید عەبدولصەمەدی خانەگایی . حاجی مەحموودی یـاروەیس . مـەلا فەتاحی جەباری] .
٤٢٣	نامەکانی مەولەوی .
٤٢٤	نامەی یەکەم ــ بۆ شێخ عوثمان سیراجوددینی نووسیوە .

لاپەڕە	بـابەت
٤٨٢	نامەی سی‌ودووەم ــ نازانم بۆ کێی نووسیوە .
٤٨٣	نامەی سی‌وسێیەم ــ نازانم بۆ کێی نووسیوە .
٤٨٣	نامەی سی‌وچوارەم ــ نازانم لە وەڵامی کێدا نووسیویە .
٤٨٤	نامەی سی‌وپێنجەم ــ نازانم بۆ کێی نووسیوە .
٤٨٤	نامەی سی‌وشەشەم ــ نازانم لە پرسەی کێدا بۆ کێی نووسیوە .
٤٨٥	نامەی سی‌وحەوتەم ــ نازانم بۆ کێی نووسیوە .
٤٨٥	نامەی سی‌وهەشتەم ــ نازانم بۆ کێی نووسیوە .
٤٨٦	لە پشتی کتێبێکی دۆستێکی نووسیوە .
٤٨٦	دوو پارچە شیعری مەولەوی بە فارسی لە لاواندنەوەی شێخ عەبدولڕەحمانی خالصیی تاڵەبانیدا .
٤٨٨	**یادی ئەحمەد پریسی .**
٤٩٨	**یادی شێخ عەبدوللای مرادوەیس .**
٥٠٠	**یادی شێخ عەبدوللای قوطبی قەرەداغی .**
٥٠٢	**یادی سەیید شاکەرەمی تاوەگۆزی .**
٥٠٣	**یادی شێخی بورهـان .**
٥٠٥	**یادی حاجی شێخ ئەبووبەکری هەولێری .**
٥٠٦	**یادی شێخ نەبیی ماویلیی ڕەواندزی .**
٥٠٩	**یادی حاجی شێخ ئەمینی خاڵ .**
٥١١	**یادی مەلا ئیبراهیمی بیارە .**
٥١٣	**یادی حاجی سەیید حەسەنی چۆڕی .**
٥١٧	**یادی مەلا عەبدولقادری مودەڕڕیسی بیارە .**
٥٢٢	**یادی حاجی مەلا عەبدوللای پەسوێ .**
٥٢٤	**یادی مەلا عەبدولڕەحیمی چروستانەیی .**
٥٢٦	**یادی مەلا قادری مەلا مۆمن .**
٥٣٢	**یادی شێخ مەعرووفی نێرگسەجاڕی .**
٥٣٩	**یادی مەلا عەبدوللای جەلیی گۆیی .**
٥٤١	**یادی شێخ سەلیمی تەختەیی .**
٥٦١	**یادی شێخ عەزیزی تەختەیی .**
٥٦٥	**یادی شێخ موحەممەد ئەمینی هەولێری .**
٥٦٨	**یادی مەلا مەحموودی باکی .**
٥٧١	**یادی مەلا مەجیدی پێش‌نوێژی خانەقای بیارە .**
٥٧٤	**یادی حاجی مەلا موحەممەدی جوانڕۆیی .**

پێڕستی بەرگی یەکەمی (یادی مەردان)

وەختێ خۆی کە بەرگی یەکەمی ئەم کتێبەمان لەچاپدا ، ئەوەمان بەسەردا تێپەڕی کە پێڕستی بۆ بنووسین ، هەرچەند زۆریش پێویستە . ئێستا کەوا بەیارمەتیی خوا لە بەرگی دووهەمیشی ئەبینەوە ، لەبەرئەوە کە تێکڕا زوربەی ئەوانەی بەرگی یەکەمیان دەسگیربووە بەدوای بەرگی دووهەمیشیا ئەگەڕێن‌و هەردوو بەرگەکەیان لا ئەبێ ، وامان‌دانا شتێکی بێ‌جێ نابێ ئەگەر لە داوێـنی ئەم بەرگەوە پێڕستی بەرگی یەکەمیش لەچاپ‌بدەین چونکە هەرچۆن بێ بـۆ بەشێ لە خەڵکەکە سوودمەند ئەبێ .

لاپەڕە	بـــابەت
٥٩	باسی ئەوانەی مەولانایان لاواندووەتەوە پاش وەفات کردنی .
٦١	ڕشتەی ئیجازەی مەلایەتیی مەولانا .
٦٤	باسی دەرس‌وتنەوەی مەولانا .
٧٠	ئەو کتێبانەی کە مەولانا داینـاون .
٧٢	ئەو کتێبانەی لە ستایشی پایەی مەولانادا نووسراون .
٧٩	چەردەیەك لە مەناقیبی مەولانا .
٨٠	عیزەتی نەفس‌و لەدنیادووری‌و دەس‌بڵاویی مەولانا .
٨٣	خەلیفەکانی مەولانـــا .
٨٧	ئەحواڵ‌و مەناقیبی ئەو خەلیفانەی مەولانـــا کە ئاگام لـــە ئەحـــواڵ‌و مەناقیبیانـــە .
١٠١	مەناقیبی ئەو خەلیفانەی مەولانـــا لـــە غـــەیری کورد کە ئـــاگام لـــە مەنـــاقیبیانە .
١١٥	مەنسووبەکانی مەولانا .
١٢٤	زنجیرەی تەریقەتی مەولانا .
١٢٧	تەریقەتی نەقشبەندی .
١٢٩	تەریقەت چی‌یەو بۆچی پێویستە ؟
١٣٢	بۆچی ناوی تەریقەت لەناو ئەصحابەو تابیعیندا نەبوو ؟
١٣٤	بۆچی بە ئەهلی تەصەووف ئەڵێن (ئەهلی تەصەووف) ؟
١٣٥	ئەوکەسانەی ئادەمیزاد لە هاوڕێیەتی‌یانەوە پێ‌ئەگات .
١٣٥	ئادابی پێڕەوانی تەریقەتی نەقشبەندی .
١٣٨	ئادابی مورید لەگەڵ مورشیدەکەیدا .
١٣٩	هۆیەکانی گەیشتن بە خوا لای نەقشبەندی‌یەکان .
١٤٥	شێوەی خەتم لە تەریقەتی نەقشبەندی‌دا .
١٤٩	نامەکانی مەولانا خالیدی نەقشبەندی .
١٥١	نامەی یەکەم ــ بۆ یەکێ لە گەورەپیاوانی نووسیوە لە وەڵامی نامەی ئەودا .
١٥٢	نامەی دووهەم ــ بۆ یەکێ لە خاوەن‌پایەکانی بابان .
١٥٣	نامەی سێهەم ــ بۆ مەلا موحەممەدی ئیمام .
١٥٤	نامەی چوارەم ــ بۆ برادەرێکی نەخۆش‌کەوتووی نووسیوە .
١٥٤	نامەی پێنجەم ــ بۆ حوسەین چاوەش .
١٥٥	نامەی شەشەم ــ لە وەڵامی یەکێ لە گەورە پیاواندا .
١٥٦	نامەی حەوتەم ــ بۆ ئەحمەد بەگ ناوێکی نووسیوە .
١٥٦	نامەی هەشتەم ــ بۆ لای یەکێ لە گەورە پیاوان .

لاپەڕە	بـــابەت
١٧٩	نامەی سی‌وچوارەم ـ بۆ میرێکی بابانی نووسیوە .
١٨٠	نامەی سی‌وپێنجەم ـ لە سولەیمانی‌یەوە بۆ دۆستێکی نووسیوە لـە هەولـێر .
١٨٠	نامەی سی‌وشەشەم ـ بۆ سەیید عەبدولقادری حەیدەریی نووسیوە .
١٨١	نامەی سی‌وحەوتەم ـ [بۆ یەکێ لە میرزادەکانی بابان] .
١٨٣	نامەی سی‌وهەشتەم ـ [بۆ یەکێ لە میرزادەکانی بابان] .
١٨٤	نامەی سی‌ونۆهەم ـ [بۆ (یاوزی)و (عبدالعزیز)] .
١٨٥	نامەی چلەم ـ بۆ خێزانی نووسیوە لە سولەیمانی کە بڕوا بـۆ لای بـۆ بەغـدا .
١٨٥	نامەی چل‌ویەکەم ـ بۆ سەیید عەبدولقادری زاوای نووسیوە لەبارەی ناردنی ژن‌و منالەکانیەوە بۆ بەغـدا .
١٨٦	نامەی چل‌ودووهەم ـ بۆ سەیید عەبدولقادری زاوای نووسیوە .
١٨٧	نامەی چل‌وسێهەم ـ دیسان بۆ سەیید عەبدولقادری زاوای نووسیوە.
١٨٧	نامەی چل‌وچوارەم ـ دیسانەوە بـۆ سـەیید عەبدولقـادری زاوای نووسیوە .
١٨٩	نامەی چل‌وپێنجەم ـ لە وەڵامی نامەی دایکی‌و دوو خوشکەکەیدا .
١٩٠	نامەی چل‌وشەشەم ـ بۆ سەیید عەبدولقادری زاوای نووسیوە .
١٩١	نامەی چل‌وحەوتەم ـ لە بەغداوە بۆ سەییـد عەبدولقـادری زاوای نووسیوە .
١٩٢	نامەی چل‌وهەشتەم ـ لە وەڵامی نامەی سەیید عەبدولقادری زاوایدا نووسیویـە .
١٩٢	نامەی چل‌ونۆهەم ـ بۆ شێخ مەحموودی خێوەتەییی نووسیوە .
١٩٣	نامەی پەنجاهەم ـ دیسانەوە بۆ شێخ مەحموودی خێوەتەییی نووسیوە.
١٩٣	نامەی پەنجاویەکەم ـ هەر بۆ شێخ مەحموودی خێوەتەییی نووسیوە .
١٩٤	نامەی پەنجاودووهەم ـ دیسانەوە بۆ شێخ مەحموودی خێوەتەیـیی نووسیوە .
١٩٤	نامەی پەنجاوسێهەم ـ لە وەڵامی نامەی یەکێ لە دۆستانا .
١٩٥	نامەی پەنجاوچوارەم ـ لە بەغداوە بۆ سلێمان ئاغای ئامۆزای نووسیوە لە سولەیمـانی .
١٩٦	نامەی پەنجاوپێنجەم ـ لە بەغداوە بۆ مەلا مەحموود ناوێکی نووسیوە.
١٩٦	نامەی پەنجاوشەشەم ـ بۆ شێخ مەحموود صاحێبیی برای نووسیوە.
١٩٧	نامەی پەنجاوحەوتـەم ـ لـە وەڵامـی مریدێکیـا کە داوای پلـە بەرزبوونەوەی لێ کردووە .
١٩٩	نامەی پەنجاوهەشتەم ـ بۆ پرسەلێ‌کردن بۆ دۆستێکی نووسیوە .

لاپەڕە	بـابەت

لاپەڕە	بـابەت

لاپەڕە	بـابەت

لاپەڕە	بـابەت

لاپەڕە	بــابەت
٣٧٤	الرقعة الثلاثون ـ كتبها الى السيد عبدالقادر الحيدري القاضي بالبصرة .
٣٧٥	الرقعة الحادية والثلاثون ـ كتبها الى الشيخ عبدالله الفردي خليفته في القدس الشريف .
٣٧٧	الرقعة الثانية والثلاثون ـ كتبها الى خليفته الشيخ اسماعيل الشيرواني .
٣٧٧	الرقعة الثالثة والثلاثون ـ كتبها الى السيد اسعد صدرالدين الحيدري مفتي الحنفية ببغداد .
٣٧٨	الرقعة الرابعة والثلاثون ـ كتبها لبعض اساتذته ايام التحصيل .
٣٧٩	الرقعة الخامسة والثلاثون ـ كتبها الى مريده نجيب باشا .
٣٧٩	الرقعة السادسة والثلاثون ـ كتبها الى السيد عبدالقادر افندي الحيدري .
٣٨١	الرقعة السابعة والثلاثون ـ كتبها الى العلامة السيد عبدالقادر افندي الحيدري .
٣٨٢	الرقعة الثامنة والثلاثون ـ كتبها الى خليفته السيد عبيدالله الحيدري.
٣٨٣	الرقعة التاسعة والثلاثون ـ كتبها الى العلامة صدرالدين محمد اسعد افندي الحيدري الماوراني .
٣٨٤	الرقعة الاربعون ـ كتبها من السليمانية الى داود باشا والي بغداد .
٣٨٥	الرقعة الحادية والاربعون ـ كتبها جوابا الى السيد عبدالقادر افندي الحيدري قاضي البصرة .
٣٨٦	الرقعة الثانية والاربعون ـ كتبها من الشام الى جلي زاده مولانا الشيخ عبدالله الجلي ابن كاكى جلي خليفته فى قصبة كويسنجق .
٣٨٧	الرقعة الثالثة والاربعون ـ كتبها الى خليفتين من خلفائه في بغداد للاعتناء بارشاد السيد عبدالعزيز الكيلانى نقيب بغداد فى طريقة اسلافه .
٣٨٨	الرقعة الرابعة والاربعون ـ كتبها الى راغب افندي في استانبول .
٣٨٩	الرقعة الخامسة والاربعون ـ كتبها من دمشق الشام الى بعض محبيه في دياربكر .
٣٩٠	الرقعة السادسة والاربعون ـ كتبها الى مولانا الشاه عبدالعزيز المجددي الدهلوي في الهند .
٣٩١	الرقعة السابعة والاربعون ـ كتبها الى اخيه الشيخ محمود صاحب و الى سليمان باشا البابانى معا .

لاپەرە	بـابەت
٣٩٢	الرقعة الثامنة والاربعون ـ كتبها الى السيد عبدالقـادر الحيـدري الماوراني قاضي البصرة .
٣٩٣	الرقعة التاسعة والاربعون ـ كتبها جوابا الى السيد عبيدالله افنـدي الحيدري الماوراني .
٣٩٤	الرقعة الخمسـون ـ كتبها جوابا الى السيد عبيدالله افندي الحيدري.
٣٩٥	الرقعة الحادية والخمسون ـ كتبها ايضا الى السيد عبيدالله افندي الحيـدري .
٣٩٦	الرقعة الثانية والخمسـون ـ كتبها براءة للذمة السيد الشيخ معروف النـودهي .
٣٩٨	الرقعة الثالثة والخمسون ـ كتبها الى العلامة الشيخ عبدالرحمـن الروزبهـاني .
٣٩٩	الرقعة الرابعة والخمسـون ـ كتبها جوابا الى السيد عبيدالله افندي الحيدري .
٤٠٠	الرقعة الخامسـة والخمسون ـ كتبها جوابا الى السيد عبيدالله افندي الحيدري ايضا ، وكان قد عزاه بوفاة ولد له في اورفه وهو في طريقه الى الشـام .
٤٠٠	الرقعة السادسة والخمسون ـ كتبها جوابا الى كل من محمد طاهر افندي والخواجه عمر راسم افندي .
٤٠١	الرقعة السابعة والخمسون ـ كتبها الى الملا محمـد سعيد افنـدي السويدي البغـدادي .
٤٠٢	الرقعة الثامنة والخمسون كتبها الى اتباعه المخلصين في المدينة المنورة.
٤٠٢	الرقعة التاسعة والخمسون ـ كتبها جوابا الى عبدالله باشا حاكم ايالة عـكا .
٤٠٣	الرقعة الستون ـ كتبها ايضا الى عبدالله باشا حاكم ايالة عكا .
٤٠٤	الرقعة الحادية والستون ـ كتبها جوابا الى خليفته في بغداد الشيخ محمد الجديد .
٤٠٥	الرقعة الثانية والستون ـ كتبها الى خليفتيه في بغداد الشيخ محمد الجديد والسيد عبدالغفور المشاهدي .
٤٠٦	الرقعة الثالثة والستون ـ كتبهـا جوابـا الى الشيـخ عبدالرحمـن الروزبهاني .
٤٠٦	الرقعة الرابعة والستون ـ كتبها الى الشيـخ عبداللـه الجـلي في كويسنجق .

لاپەرە	بـابەت
٤٢٢	الرقعة الثالثة والثمانون ـ كتبها من بغداد الى خليفته الشيخ احمد الخطيب الاربلي .
٤٢٣	الرقعة الرابعة والثمانون ـ كتبها جوابا الى السيد خليل السمين نقيب اشراف طرابلس الشام .
٤٢٣	الرقعة الخامسة والثمانون ـ كتبها الى السيد حسن تقيالدين الحصني مفتي دمشق ونقيب اشرافها .
٤٢٤	الرقعة السادسة والثمانون ـ كتبها من القدس الى السيد محمد امين الشهير بابن عابدين .
٤٢٥	الرقعة السابعة والثمانون ـ كتبها جوابا من القدس الى الشيخ عبدالرحمن الكزبري .
٤٢٥	الرقعة الثامنة والثمانون ـ كتبها الى الملا محمد امين السويدي البغدادي .
٤٢٦	الرقعة التاسعة والثمانون ـ كتبها جوابا الى السيد عبيدالله افندي الحيدري .
٤٢٦	الرقعة التسعون ـ كتبها الى خليفته السيد عبيدالله الحيدري .
٤٢٧	الرقعة الحادية والتسعون ـ كتبها جوابا الى الملا محمد امين السويدي البغدادي .
٤٢٩	الاجازات التي منحها مولانا خالد النقشبندي .
٤٢٩	الاجازة الاولى ـ اجازته للعلامة محمد ابن عابدين .
٤٣٠	الاجازة الثانية ـ اجازته للشيخ حسن الخطاط القوزاني .
٤٣٢	الاجازة الثالثة ـ اجازته للشيخ احمد الاغريبوزي .
٤٣٣	الاجازة الرابعة ـ لاخيه الشقيق الشيخ محمود صاحب .
٤٣٥	الاجازة الخامسة ـ اجازته للشيخ ابراهيم افندي .
٤٣٦	الاجازة السادسة ـ اجازته للشيخ محمد بن عبدالله الخاني .
٤٣٦	الاجازة السابعة ـ كتبها للشيخ ابي الخير آذنا له بحضور ختم الخواجكان عند الشيخ خالد الجزري خليفته في دياربكر .
٤٣٧	رسائل مولانا خالد النقشبندي .
٤٣٧	رسالته في العقائد .
٤٣٨	رسالته في تحقيق الارادة الجزئية المسماة بـ «العقد الجوهري» في الفرق بين كسبي الماتريدي والاشعري .
٤٥٤	رسالته في آداب الذكر للمريدين .
٤٥٨	رسالته في تبيان المراقبات وما يتولد منها من الحقائق القدسية على المشرب المجددي .

لاپەڕە	بـــابەت

محمدی مەلا کریم

بەم کتێبەدا چووەتەوەو داڕشتووەتەوەو

سەرپەرشتیی لەچاپدانی کردووە

من منشورات المجمع العلمي العراقي ـ الهيئة الكردية

تذكار الرجال

(يـادى مەردان)

الجزء الثـاني

مشايخ هورأمان النقشبنديون
وبعض من ابرز مريديهم ومنسوبيهم

(يضم جانبا من سيرهم وقسما مما تيسر الحصول عليه من آثارهم)

ـ باللغـة الكرديـة ـ

تـأليف

الشيخ عبدالكريم المدرس

العضو العامل فى المجمع العلمي العراقي ـ الهيئة الكردية

طبع فى مطبعة المجمع العلمي العراقي

بغـداد ـ ١٩٨٣

A Publication of the Iraqi Academy

YADI MARDAN

(REMEMBERING THE GREAT MEN)

Vol. II

THE NAQSHBANDI SHEKHS OF HAWRAMAN
AND
A NUMBER OF THEIR EMINENT FOLLOWERS

(IN THE KURDISH LANGUAGE)

By :
MALA ABDULKAREEM I MUDARRIS
(Working Member of the Iraqi Academy)

IRAQI ACADEMY PRESS
BAGHDAD — 1983